

Antonín Vasiljevič Florovský

ČEŠTÍ JESUITÉ NA RUSI

Jesuité české provincie a slovanský východ

ČEŠTÍ JESUITÉ NA RUSI

JEHO EXCELENCI NEJDŮSTOJNĚJŠÍMU PÁNU

KNÍŽETI ARCIBISKUPU DRU LEOPOLDU PREČANOVI,

METROPOLITOVÍ MORAVSKÉMU,

V JEHOŽ CÍRKEVNÍ OBLASTI SE VYVÍJELA MISIJNÍ AKCE

VYLÍČENÁ V TÉTO KNIZE,

UCTIVĚ VĚNUJÍ VYDAVATELÉ

Předmluva

Tato kniha se dostává do rukou čtenáře v době, kdy celý katolický svět vzpomíná čtyřstoletí založení Tovaryšstva Ježíšova, které patří k neaktivnějším organizacím katolické církve. Vychází zrovna ve chvíli, kdy se zájem katolické církve a obzvláště Tovaryšstva Ježíšova upíná k činnosti orientované na východ a kdy nabývá docela mimořádného významu otázka východního ritu a přípravy k činnosti v prostředí pravoslavném, zvláště ruském, východoslovanském. Tyto okolnosti, tak charakteristické pro katolický život našich dnů, dodávají aktuálnosti také těm historickým zjevům, o nichž jedná tato kniha. Mluvíme-li o východní orientaci činnosti jezuitů české provincie, mluvíme o historických precedentech nynější doby a vzpomínáme při tom i výkonů jedné z aktivních slovanských provincií Tovaryšstva, jejíž představitelé pracovali v širokých oblastech východní Evropy, kde byli dlouho jedinými nositeli katolické náboženské myšlenky.

V tisíciletém historickém vývoji nabývaly styky mezi katolickým církevním světem a východoslovanským pravoslavným prostředím rozmanitých forem a děly se za účasti velmi různých kulturních, národnostních a politických středisk a sil katolického světa. Mimo samo hlavní ústředí tohoto světa — Řím a papežskou stolicí — vystupovaly činně také církevní kruhy středověkého a nového císařství, představitelé jak německého, tak i románského církevního prostředí a organizace, a konečně také nejbližší soused východoslovanských oblastí, především a nejvíce Poláci a polsko-litevští katolíci. Vedle Poláků měl značný význam ve vývoji styků katolictví s východoslovanským světem také jiný západoslovanský národ, historicky velmi těsně spojený se západoevropským katolickým světem, a to Čechové.

Úloha tohoto českého prvku v dějinách styků, o nichž pojednáváme, nebyla do dneška dostatečně jasně zjištěna a popsána, ačkoliv tyto styky jsou zajímavým historickým zjevem jak s hlediska dějin vzájemných vztahů mezi slovanskými národy, tak i s hlediska dějin forem styků mezi slovanským východem a katolictvím. Přese všechn nadnárodnostní kulturní a organizační universalismus římské církve zachovávali jednotliví její členové a jednotlivé prvky národní tvář a individuálnost, a proto dějiny české náboženské katolické misie v prostředí východních Slovanů mají svou důležitost a svůj význam také pro dějiny Slovanů a pro dějiny katolické církve vůbec.

V dějinách duchovního a kulturního vývoje východních, ruských Slo-

vanů se několikrát projevíly duchovně náboženské vlivy, jejichž pramenem byla duchovní a kulturní hnutí česká. Po prvé lze tento zjev konstatovati v době prvotní tvorby a skladby ruské křesťanské kultury v X.—XI. století, kdy také z Čech vyzařoval do Rusi slovanský kult a slovanská literární tradice; jméno sv. Václava může býti příznačným symbolem tohoto zjevu. Za několik století, když byla Česká země zachváćena národně náboženským ohněm z hranice Jana Husi a Jeronyma Pražského, jiskry tohoto plamene zalétaly také do Rusi; i když se tam nerozhořely jasným světlem, přece osvítily nejedno srdce a nejednu duši, kladouce tím snad základ české biblické jazykové tradici na ruské půdě. Uběhlo ještě několik století. Po bitvě na Bílé hoře v Čechách se začala doba protireformačního katolického aktivismu. A tato významná a s různých hledisk znamenitá doba českého duchovního vývoje byla také dobou aktivního duchovního vlivu českého na ruské půdě. Českomoravský jezuitský sbor rozvíjel v tomto smyslu významnou činnost, jež nemůže neupoutati pozornost historika i Rusi, i Čech. A právě toto období ve vývoji vztahů mezi českým církevním prostředím a východními Slovany bude předmětem následujícího výkladu.

Před dějepiscem vystupují v této oblasti dvě řady fakt, z nichž jedna spojuje českomoravské jezuity zvláště s ruským prostředím Polska a Litvy, druhá pak se týká přímo Moskvy. Rusi moskevské, a to v době tak významné a kritické pro její život, jakou byla doba Petra Velikého. Tento rozdíl v orientaci činnosti jezuitů české provincie musí se doplniti ještě konstatováním zásadních rozdílů v samé formě a podstatě práce. S jedné strany máme na zřeteli jedince, pocházející z východoslovanského prostředí, kteří studovali na území Čech a Moravy, s druhé strany pak práci českomoravských jezuitů v oblastech samého ruského obyvatelstva, v samé Moskvě. V tomto případě pracovali čeští jezuíté mezi obyvatelstvem velkoruským, v onom přícházeli do styku hlavně s obyvateli polsko-litevského státu původu běloruského a ukrajinského (maloruského). Při tom se při práci ve školách a akademiích v Praze, v Olomouci a j. setkávali českomoravští jezuíté od počátku XVII. století s představiteli uniatské církve polsko-litevské, zejména s uniatským mništvem, a proto tu jejich činnost směřovala už ne k pravoslavným, jak to bylo v úmyslu zakladatelů této formy jejich práce mezi východními Slovany, nýbrž k lidem, kteří už uznávali sjednocení s římskou církví a byli jí podřizeni.

*

Čtenář najde na následujících stránkách podrobný a objektivní přehled dat o činnosti jezuitů české provincie jak v prostředí ruských lidí, pocházejících z Polska a z Litvy, kteří se sjíždějí k pramenům vyššího poznání v Praze, v Olomouci a j., tak i v prostředí obyvatelů moskevské Rusi, která se pod rukou svého cara Petra Velikého přeměňovala v císařství Všeruské. Náš výklad je založen na materiálech jak tištěných, tak rukopisných. Okolnosti nám nedovolily pokračovati v práci tak, aby byly vyčerpány všechny zásoby pramenů a zpráv, jimiž by se daly co neúplněji vysvětliti všechny podrobnosti činnosti českých jezuitů ve vý-

chodoslovanském prostředí. Byli jsme nuceni omeziti svůj výzkum jen na pražské a českomoravské archivní sbírky a jen zčásti jsme měli možnost použití také jiných důležitých archivů a knihoven. Šťastná okolnost, že v Praze jsou zachovány tak cenné sbírky přepisů z archivu Kongregace de Propaganda Fide, a to sbírky H. Kollmanna a prof. E. F. Šmurla, a že také nebožtík prof. Šmurlo dal pořídit svého času opisy řady důležitých dokumentů z archivů moskevského a vídeňského, dovolila nám obeznámiti se dosti úplně s činností římského ústředí, na němž závisela věc katolické misie v Moskvě. Kratší pobyt v Římě nám dal možnost doplniti zprávy archivu Propagandy materiálem veřejně přístupné části archivu Societatis Jesu (Fondo Gesuitico), archivu vatikánského (nuntiature di Germania) a také použití knih v cenné knihovně Papežského ústavu pro východní studium. Není pochyby, že Řím a Vídeň, a ovšem také Rusko, mohly by nám ještě poskytnouti dosti důležitý materiál a značně rozšířiti okruh našich vědomostí. Smíme se však domnívati, že i použitý materiál s dostatek umožňuje nakresliti všeobecný obraz činnosti české provincie Tovaryšstva Ježíšova v prostředí východoslovanském a zároveň osvětliti v podrobnostech některé zvláštní epizody této činnosti, jakož i poznati živé činitele katolické misie v Rusku.

Doufáme, že čtenáři, a také badatelé, zabývající se dějinami Tovaryšstva Ježíšova, zvláště jeho české provincie, jakož i dějinami katolictví ve východoevropském prostředí, nebudou nám míti za zlé, že je náš výklad naplněn faktickými zprávami, jež dovolují určití schema celého vývoje zjevů a zároveň nakresliti více méně živý obraz poměrů a okolností, za nichž působili mezi Rusy jesuité českomoravští.

Práci v archivech a v knihovnách, sbírání a zpracovávání příslušného materiálu nám značně ulehčovala laskavá a účinná ochota správy i úředníků těchto institucí a vůbec všech, kdož činně pomáhali při napsání této knihy. Upřímný dík si zaslouží obzvláště tyto osoby: Monsignore Pietro Tacci-Venturi S. J. (Fondo Gesuitico), R. P. Giuseppe Sola S. J. (ASJ.), ředitel archivu země České dr. B. Jenšovský, ředitel archivu země Moravské dr. Fr. Hrubý, ředitel archivu pražského Hradu dr. J. Morávek a jeho inspektor p. Horálek, ředitel Archivu ministerstva vnitra v Praze prof. dr. J. Prokeš, bývalý ředitel Ruského zahraničního historického archivu dr. J. Slavík, o. Josaphat Skruteň OSBM. (Lvov), dr. J. K. Vyskočil OFM., P. Eliáš Svátek OFM. Cap., dr. J. Hertl a j. Obzvláštním díkem jsem zavázán prof. dr. J. Vraštilovi S. J. a dr. O. Poláchovi S. J., kteří byli autorovi nápomocni propůjčením řady knih, opisů a fotokopií ze sbírek jak vlastních, tak i české provincie T. J. Srdečně děkuji prof. dr. J. Vašicovi za stálý zájem o mou práci a za vzácnou obětavost, s jakou pročetl spis v první korektuře. Dr. St. Petírovi a dr. V. Pořízkovi děkuji za pomoc při úpravě českého znění knihy. Končím vřelými díky nakladatelství »Vyšehrad« a jeho redaktoru A. Skoumalovi, pod jehož pečlivým dozorem se mé skromné práci dostalo tak skvělého vydání.

20. ledna 1941, Praha.

A. Florovský.

Část první: ZA CHLEBEM DUCHOVNÍM VÝCHODOSLOVANŠTÍ STUDENTI V JESUITSKÝCH ŠKOLÁCH NA MORAVĚ A V ČECHÁCH

*„O mei Rutheni, per vos ego orientem spero
convertendum!”*

PAPEŽ URBAN VIII.

*„...spodobilsja stranich idiomat preblago-
cvětnyja vertohrady viděti i těch presla-
dostnymi i dušepoleznymi cvěty uslaždenija
dušeživitel'nago vkusiti...”*

SIMEON POLOCKIJ

I. Českomoravští jesuité na Litvě a v ruských oblastech Polska

Předmětem našeho pojednání jsou především zprávy o tom, jak východní Slované, zvláště z řad východoslovanského obyvatelstva Polska a Litvy, studovali na jezuitských školách v Olomouci a v Praze. Předem však se stručně zmíníme o tom, jakou účast měli českomoravští jesuité při zakládání a ve vývoji jezuitského školství v samých oblastech východoslovanských na území polského a litevskoruského státu. Při mezinárodním rázu řádu Loyolova, při všesvětovém poslání katolického náboženství a nadnárodní latinské povaze katolických učilišť bylo zjevem docela přirozeným a běžným, že v kulturním životě jednotlivých zemí a států byli činní příslušníci — v našem případě jesuité — kterékoli země, státu nebo národnosti.¹⁾ V jedné kapitole tohoto pojednání budeme mít příležitost promluvit o výjimkách z tohoto pravidla, způsobených ohledem na prostředí moskevské. Nikterak také tato obecná zásada nevyklučovala možnost pevného a vyhraněného národního vědomí u četných členů Tovaryšstva Ježíšova. Avšak sama podstata Tovaryšstva a mezinárodní charakter jeho organizace skýtaly široké možnosti a určovaly neobyčejnou pohyblivost členů Tovaryšstva Ježíšova po celé zeměkouli.²⁾

Své zprávy o jesuitech činných v polských a litevských oblastech s pře-

¹⁾ Příkladem tohoto zjevu může být fakt, že v letech 1574—1576 rozvíjel ve Vilně činnost člen olomoucké jezuitské koadjuvace Němec P. Michael Tolmainer, »Carniolus ex Cranburga, diocesis Aquilegiensis«, významný představitel Tovaryšstva Ježíšova, jenž r. 1578 byl navržen za olomouckého vicerektora. Srv. *Navrátil*, Olomoučtí jesuité, I, 170, 175, pozn. 2, 588 (rejstřík); nar. 1540, jezuita od r. 1557, v Praze v letech 50.—60. XVI. st.; *Tenora*, Jezuitské missie, 641; *Załęski*, Jezuiti w Polsce, I, 186, 376. — Jiný příklad: r. 1622 zemřel ve Vilně tamější profesor theologie Laurentius Nicolai Norvaegus (Klosterlasse), S. J., rodem z Norska; byl činný v různých zemích, — »multis ille in Belgia, Austria, Moravia, Dania, Bohemia, in Svevia maxime et Livonia et laboribus religionis causa defunctus et periculis.« *Rostowski*, Historia, 293; *Załęski*, op. cit., I, 419 a násl., o něm zvláště *Karttunen*, Possevino, passim; *Slivov*, Jezuiti v Litvě, sent. 33; *Poplatek*, Zarys dziejów, 181, pozn. 94. — Další příklad: koncem XVI. st. působil ve Vilně a v Polsku jezuita Kašpar Sobol (Sobolius), spojený také s Prahou a s Olomoucí (*Navrátil*, Olomoučtí jesuité, I, 361). Uveďme ještě doktora theologie a později profesora filosofie a theologie ve vilenské jezuitské akademii v letech 1580 a násl., Portugalce P. Emanuela de Vega, který v letech 1589—1591 byl profesorem v Praze. *Załęski*, op. cit., II, 642; *Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 60.

²⁾ Viz odůvodnění tohoto mezinárodního rázu řádu u *Balbína*, Obrana, 30.

vážně východoslovanským obyvatelstvem musíme začítí právě jménem kněze, který pod svým řádovým rouchem nosil živé české srdce, kněze, jemuž rodná řeč nebyla jen zbytečným přívěskem latiny, vybroušeného a osvědčeného universálního jazyka vědy i církve.

Máme na mysli P. Baltazara Hostounského (Hostovinus). Byl z dvanácti Čechů, kteří studovali v římské koleji řádu ještě pod dozorem samého jeho zakladatele sv. Ignáce z Loyoly. P. Baltazar se narodil r. 1534 v Čechách (v Horšově Týně), jesuitou se stal v Římě r. 1555 a tamtéž dosáhl hodnosti doktora theologie. Byla to velmi energická osobnost, neobyčejně účinně pracující proti protestantskému hnutí v Čechách a na Moravě. Hostounský byl dvakrát mezi východními Slovany. Po prvé to bylo v letech 1564—1565, kdy podnikl cestu do Polska a na Litvu spolu s papežským nunciem Giovannim Commendonim a zavítal s ním do Heilsbergu, Braunsbergu, potom do Lublina, Lucku, Lvova, Podolí (Kamenec Podolský)³⁾ a přišel tam do styku jak s Poláky, tak i s Rusy a obzvláště s Armény. Ve Lvově byl Hostounský nejméně tři až čtyři měsíce. Při svých stycích s Rusy používal bezpochyby svého českého jazyka, poněvadž v jednom z listů do Říma generálu Tovaryšstva Ježíšova zdůraznil blízkost »Bohemicae linguae« s tamním jazykem a lehkost vzájemného dorozumění. Hostounský se jak v Braunsberku, tak i ve Lvově a v Podolí zabýval také otázkami všeobecné katolické misie, obzvláště otázkou organisace jesuitských kolejí. Již r. 1565 se obíral také myšlenkou na založení jesuitského ústředí ve Vilně.⁴⁾ Později se mu bylo k této věci vrátiti.

V letech 1566—1567 pracoval Hostounský ve slovenské Trnavě a v Olomouci.⁵⁾ A brzo potom — na doporučení nuncia Commendonih — byl přizván k spolupráci při založení jesuitské koleje ve Vilně⁶⁾ a k práci pro upevnění katolictví na Litvě vůbec. V r. 1569 byl vikář provinciála rakouské provincie T. J., později provincie polské (od r. 1580), Katalánec Fr. Sunyer, poslán do Vilna, kde byly položeny základy řádové koleje. Zejména s ním byli »Vilnam in primam coloniam adducti ex Olomucensi collegio Socii PP. Baltazar Hostovinus et Andreas

³⁾ Srv. o cestě Commendonih *Pastor*, Geschichte, VII, 390 a násl., 393; dopisy Commendonih z cesty vydány v r. 1851 polsky. — *Pamiętniki o dawnej Polsce*, I—II, Wilno, 1851.

⁴⁾ O cestě Hostounského na slovanský východ v letech 1564—1565 máme v literatuře jen nahodilé zprávy. (Srv. *Zalewski*, *Jezuici w Polsce*, I, 167 a násl., 705; IV/1, 4, 40; *Ottův Slovník Naučný*, IX, 679). Zato v archivu *Fondo Gesuitico* v Římě jsou jeho velice zajímavé původní italské dopisy generálu T. J. Lainezovi z Heilsperku (20. VI. 1564), Lublina (18. VII. 64), Lvova (14. IX, 15. X, 5. XI. 1565) a z Braunsberka (13. VI. 1565) a také dopis vikáři generála T. J. Francescu Borgiovi z 15. V. 1568 se zajímavou zmínkou o jazycích slovanských (*Epistolae selectae*, busta 648, caps 5). Podrobněji o tomto materiálu promluvíme na jiném místě.

⁵⁾ *Holinka*, Trnavská universita, 226—7.

⁶⁾ O počátcích této koleje viz *Poplatek*, *Powstanie Seminarjum*; *Bednarski*, *Geneza Akademji Wileńskiejskiej*; *Charlampowicz*, *Zapadnorusskija školy*, 42 a násl.; srv. *Glemma*, *Th.*, *Le Catholicisme en Pologne à l'époque d'Etienne Batory*, sborník »Etienne Báthory«, Cracovie, 1935, zvláště str. 354 a násl.

Frisius«, jak praví starý dějepisec jesuitů na Litvě, St. Rostowski.⁷⁾ Je třeba míti na zřeteli, že zde — ve Vilně — mělo býti během času vytvořeno ústředí katolického studia pro jinochy z ruských oblastí Litvy a také z »Moskovie«.⁸⁾ Pro tuto myšlenku horlil také Hostounský. On byl, jak již víme, přibrán k přípravným pracím pro organizaci jesuitského ústředí ve Vilně a zasazoval se o uskutečnění plánu.⁹⁾ Když Hostounský přijel r. 1569 do Vilna, jasně si uvědomil možnost rozsáhlého vlivu mezi národy, s nimiž bylo z Vilna snadno přijíti do styku. Hostounský upozornil tehdy generála T. J. na blízkost Moskvy, »Tartarie« a Švédska a na to, že tyto země nemají vůbec škol, doktorů ani magistrů; Vilnu a jeho právě založené vysoké škole se otvírá — podle jeho mínění — pole kulturního vlivu mezi různými národy a náboženstvími, zvláště také mezi »schismaticy«, t. j. pravoslavnými, na něž by bylo možno působit, aby se navrátili k jurisdikci Církve, t. j. Říma. Není pochyby, že Hostovinus byl stejného smýšlení jako jeho spolucestovatel Sunyer, jenž psal představeným řádu z Vilna, že »hinc nobis magnum ostium in Moscoviam aperire, unde ad Chineses per Tartariam penetrare possimus«.¹⁰⁾

Činnost Hostounského ve Vilně, v oblasti litevského státu, netrvala dlouho. V týchž letech věnoval mnoho času také jesuitským seminářům a kolejím v Braunsberku a Pultusku.¹¹⁾ Mimoto snad Hostounský nedošel v Polsku dostatečného uznání.¹²⁾ V letech 1571 neb 1572 se vrátil do Čech, kde pracoval v Praze v Klementinu a j. až do r. 1600; 7. července 1600 zemřel v Chomutově tento »veteranae virtutis vir«.¹³⁾ I když cesta do oblastí, kde bylo možno a nutno se stýkati také s východoslovanským, ruským prostředím, byla jen malou epizodou v životě Hostounského, byla to epizoda v životě významného představitele českých jesuitů, epizoda, souvisící úzce s prvním vytvořením

⁷⁾ Rostowski, *Historia*, I, 13, 33, 440, 432; srv. Socherus, *Historia*, I, 167; Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, 32; Bieliński, *Uniwersytet*, III, 26, 200—201; Lukaszewicz, *Historia szkół*, IV, 12; Załęski, *Jezuici w Polsce*, I, 167 a násl., 178, 193, 705; IV/1, 60; Slivov, *Jezuity v Litvě*, červen, 5—7; Navrátil, *Olomoučtí jesuité*, 61, pozn. 3, 68; Oljančyn, *Aus dem Kulturleben*, II/1, 58.

⁸⁾ Srv. plány Possevina 1579 a v letech násl. založiti ve Vilně seminář »propter Ruthenos, Livones, Moscos et alios«, »il seminario di Ruteni«, a především pro zajatce-Moskovity za poslední moskevsko-polské války (*Theimer*, *La Suède*, III, 360—1; *MPV.*, V, rejstřík s. v. Russia, 738; IV, 208, č. 115; VI, 22—23, 305, 402, 703, 727; *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 32, č. 33; srv. 51, n. 54, 84, n. 101; *Hofmann*, *Possevinos Bemühungen*, 46—61, 96, 98; *Bednarski*, *Geneza*, 47—51). Na tento moskevský účel vilenského papežského semináře upozorňoval Possevin také ve své knížce o Dimitrii Samozvanci, vydané v Praze německy a česky r. 1606, *Istoričeskoje pověstvovanie*, vyd. V. A. Frančev, kap. I (na konci) a ruský překlad, 7.

⁹⁾ Srv. *Bednarski*, *Geneza Akademji*, 7 a pozn. 4.

¹⁰⁾ Listy z 6. října 1569, *Bednarski*, *Geneza*, 12—13 a pozn.; srv. *Chodyncki*, *Kościół Prawosławny*, 207.

¹¹⁾ *Załęski*, *Jezuici w Polsce*, I, 167, 171, 178; IV/1, 4, 38, pozn. 1, 40; *Kroess*, *Geschichte*, I, 152; srv. *Socherus*, *Historia*, I, 167, 130.

¹²⁾ *Kroess*, *Geschichte*, I, 148 a násl.

¹³⁾ Slova *Schmidlova*, *Historia*, II, 39.

jesuitského ústředí v litevskoruských oblastech. Tento fakt je nutno tím více zdůrazniti, že zde takto pracuje mezi Poláky, Litevci a Rusy¹⁴⁾ Čech neobyčejně živého a vyhraněného vědomí národního a cítění slovanského. Budeme ještě míti příležitost o tom promluvit zvlášť; zde jen uvádíme, že Hostovinus vydal několik českých knih¹⁵⁾ a že za druhé své návštěvy ve Vilně obrátil na katolictví z luteranismu tak významného reprezentanta litevské společnosti, jakým byl Ivan Jeronym Chodkevič.¹⁶⁾

V týchž letech, kdy Hostounský působil ve Vilně, bydlil a pracoval na Litvě (1566—1575) dr. Jan Ašermann T. J., Moravan, rodem z Litovle († v Olomouci 1588); byl to »admirabilis et humilitatis et patientiae vir«, jak jej oceňuje zpráva olomoucké koleje Tov. Ježíšova.¹⁷⁾

Později — v polovině XVII. století — nacházíme ve Vilně jesuitu Čecha Andreje Borzeckého, který byl »in Academia Vilmensi laureis ornatus theologicis«; ve Vilně r. 1647 vydal »Ephemerides«.¹⁸⁾ Studoval spolu s jinými českými jinochy na vilenské akademii, založené spoluprací českých jezuitů. Ještě koncem XVI. století byl mezi žáky papežského semináře jakýsi Čech (Bohemus, zapsán r. 1589).¹⁹⁾ Andreas Borzecki, z rodiny katolické, byl přijat mezi vilenské chovance v říjnu r. 1639; bylo mu tehdy 18 let; v seznamu »alumnů« za rok 1639 ho nalézáme mezi »retory«, t. j. ve vyšší třídě (retorica) gymnasia. Znal latinsky, polsky a česky, r. 1640-1 k tomu přidán také jazyk německý. Borzecký pokračoval v svých studiích i potom a dosáhl r. 1646 vavřínu theologie, »S. Theologiae licentiatu discessit«; od r. 1646 byl knězem.²⁰⁾ Zároveň s Borzeckým byl na podzim r. 1639 do semináře ve Vilně zapsán také jiný Čech, Franciscus Gorzecki, Bohemus, ale ten byl ve Vilně snad jen kratší čas a v seznamech r. 1640 jeho jméno již není.²¹⁾ V roce 1642 byl mezi vilenskými seminaristy Franciscus Presburski neb Przeszpurski, Moravus, přijatý v květnu, katolík, starý 23 let, »physicus«,

¹⁴⁾ Snad mluvil i polsky, *Zalewski*, *Jezuici w Polsce*, IV/I, 4; v Olomouci se jeho žáci smáli polonismům jeho češtiny, *Ottův slovník*, XI, 679.

¹⁵⁾ Viz o něm mimo shora uvedené spisy: *Schmidl*, *Historia*, II, 39, 214 (a rejstřík); *Balbini*, *Bohemia Docta*, I, 246; *Pelzel*, *Böhmische Gelehrte*, 3—4; *D'Elvert*, *Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz*, 70—71; *Sommervogel*, *Bibliothèque*, IV, 481—2; *Navrátil*, *Olom. jesuité*, I, 61, pozn. 3, 248, pozn. 11, 287—9, 322, 324, 385, 523 a j.; *Jungmann*, *HLČ.*, IV, 1308; *Jireček*, *Rukověť*, I, 256; *Kroess*, *Geschichte*, I, 148 a násl., 601 a násl., rejstřík na str. 974; *Kubiček*, *Národní vědomí*, 6 a násl.; *Vraštil*, *Význam české provincie*, 192.

¹⁶⁾ *Zalewski*, *Jezuici w Polsce*, I, 194.

¹⁷⁾ *Rostowski*, *Historia*, 13, 14; *D'Elvert*, *Geschichte der Studien*, XXX; *Navrátil*, *Ol. jesuité*, I, 461, 9, pozn. 1; *Kroess*, *Geschichte*, I, 292. — R. 1563 byl Ašermann v Trnavě; srv. *Holinka*, *Trnavská universita*, 226; *Tenora*, *Jesuitské misie*, 639.

¹⁸⁾ *Rostowski*, *Historia*, 459; *Estreicher*, *Bibl. Polska*, abs.

¹⁹⁾ *Šmurlo*, *Rossija i Italla*, I/2, 183; *Krypjakovyč*, *Possevin*, 25.

²⁰⁾ Katalogy alumnů Vilenského papežského semináře za léta 1639 a násl.; *ACP(K)*, 1639 a násl., dopis vilenského rektora z r. 1647, *ibid.*

²¹⁾ *Catalogus a. 1639*, *ACP(K)*; v seznamu za rok 1640 nacházíme jinou osobu s podobným jménem »Franciscus Gorzewski«, ale »Silesita«, stár 27, ne 18 let, byl »dismissus in Martio ob infirmitatem«.

znalý jazyka latinského, polského a německého.²²⁾ Byl ve Vilně i později, r. 1645 byl »artium et philosophiae magister«, r. 1647 ve čtvrtém roce studia theologie.²³⁾ V letech 1645 a násl. tedy studovali ve Vilně jeden Čech a jeden Moravan. Tento zjev budil tehdy podiv a vnucoval otázku, proč tito českomoravští jinoši studují ve Vilně, a ne v Olomouci nebo v Praze. Jak uvedeme níže, důvodem bylo rozhodnutí Kongregace de Propaganda Fide, i když tím nebylo vytvořeno žádné precedens.²⁴⁾

V čtyřicátých letech XVII. věku nacházíme Čecha-jesuitu v jesuitské koleji v Lucku na Volyni; náš pramen jej uvádí jménem Andrzej Wacław Bohemczyk albo Bohemus.²⁵⁾ To byl možná jeden z té skupiny českých jesuitů, která si v těžké době švédské války v Čechách a na Moravě našla pobyt v Polsku a na Litvě. R. 1647 dvanáct jesuitů-»scholastiků« z české provincie T. J. studovalo bohosloví v Nesviži v litevské řádové provincii.²⁶⁾

Koncem XVII. století byl ve Vladimíru Volyňském prefektem a profesorem uniatské koleje basilián Čech Vikentij Pokornyj, zemřelý r. 1704.²⁷⁾ Byl to, jak je možno soudit, žák braunsberského alumnátu, přijatý v listopadu r. 1678 »ad philosophiam« »Fr. Vincentius Pokorny, Bohemus«; znal jazyky latinský, polský a český; tehdy mu bylo 23—25 let, »přísahu« složil 31. III. 1679.²⁸⁾

A ještě jeden příklad z pozdější doby: r. 1721 byla v Novogródku Litevském v jesuitském sídle otevřena lékárna, jejímž organisátorem a ředitelem byl Čech-jesuita Chwatek.²⁹⁾ V r. 1779 ve Lvově profesorem řečtiny a hebrejštiny byl jesuita české provincie P. Josef Skobera.³⁰⁾

Naše zprávy nevyčerpávají látku úplně. Je možné, že ještě některá

²²⁾ Catalogus a. 1642, *ACP(K)*.

²³⁾ Ibid., Catalogi 1645—1647 r.

²⁴⁾ *Poplatek*, *Zarys dziejów*, 188. *Ks. J. Poplatek* uveřejnil před nedávnem seznam vilenských alumnů podle neúplných pramenů (Wykaz); v jeho seznamu není nikdo z Čechů shora uvedených. Srv. týž autorem uveřejněný seznam žáků basiliánů, mezi nimiž v letech 1627—1628 byl také (u Poplatka nejmenovaný) jeden Slezan — »Fr. Adrianus Moser« (v sborníku životopisů basiliánů L. Kišky se o něm uvádí, že byl »ex Germania Cisalpina«; *Skruteń*, *Żyćteplisy vasiljan*, III, 395—6; v seznamu vilenských alumnů 1628 je jako »Silesita«, *ACP(K)*, 1628). R. 1647 a násl. v lublinském basiliánském klášteře (v r. 1657 »přeložený«), kde vydal polský překlad knihy dominikána Joh. Taulera s jazykovými stopami nepolského svého původu. *Estreicher*, *Bibliografia polska XXXI*, 1936, 589, o něm ještě *Arch. Sb.* XII, 53, 63, 73, — »staruszek od lat czterdziestu nauką, pobożnością y pracami różnemi w zakonie wielce zalecony« (1661 r.). R. 1626 mezi žáky vilenskými byly také osoby ze Slovenska nebo aspoň znalé jazyka slovenského. *Varsik*, *Nár. problém*, 44, pozn. 96.

²⁵⁾ *Pamjatniki Kjevskej Komissii*, 1848, 206 (v druhém vydání tohoto díla, Kijev, 1898, str. 110, tohoto textu není).

²⁶⁾ *Kroess*, *Geschichte*, II/2, 843.

²⁷⁾ *Dikovskij*, *Bazilianskij orden*, N 31—32, 872, pozn. 366.

²⁸⁾ *Lühr*, *Matrikel*, III, N 871; *ACP(K)*, 1678.

²⁹⁾ *Zalewski*, *Jezuici w Polsce*, IV/3, 1300; srv. o Čechách mezi běloruskými jesuity. *Moroškin*, *Jezuity*, I, 63 pozn.

³⁰⁾ Catalogus prov. Bohemiae, *AMV.*, S. M., J. 20. 17/13.

fakta jsme nezpozorovali a nezaznamenali.³¹⁾ Ale z toho, co jsme uvedli, je jasné, že mezi jezuitským prostředím českomoravským a prostředím jezuitů činných ve východoslovanských oblastech Polska a Litvy bylo stálé spojení, které dávalo českomoravským jezuitům možnost nalézati cesty k přímým stykům také s vlastním východoslovanským prostředím na poli školské práce a náboženského života.³²⁾

Své zprávy nemůžeme nedoplniti ještě jedním faktem. Jde o kněze litevského původu, významného činitele litevské provincie Tovaryšstva Ježíšova, Mikuláše Lenčického (1574—1653). Byl rodem z Nesviže. Vzdělání nabyl ve Vilně, Krakově a Římě, jezuitou se stal r. 1590. Mezi svými řádovými bratry v Litvě zaujímal přední místo a byl r. 1631 provinciálem lit. provincie Tovaryšstva Ježíšova, oddělené od provincie polské r. 1597. Na několik let Lenčický přerušil svou práci na Litvě a r. 1635 přenesl činnost do Čech, pozván »in Bohemiam, novellam Societatis provinciam (z r. 1623), instituendis per peritiam probationem sociis mittendum, vel etiam missum, Litvanie repetiit«, psal o něm dějepisec litevských jezuitů Rostowski.³³⁾ V Čechách Lenčický pracoval od r. 1635 jako zpovědník v Olomouci, potom se přestěhoval do Jičína, později do Kladska a do Prahy. Zapsal své jméno u Čechů obzvláště tím, že byl učitelem Balbínovým, byl »hvězdou života« tohoto vynikajícího českého jesuity a učeného dějepisce, jenž napsal také knihu o svém učiteli. Švédská válka způsobila, že Lenčický odejel r. 1641 z Čech a vrátil se na Litvu.³⁴⁾ Jeho osobní styky s Balbínem symbolisovaly všeobecnou organizační souvislost, která byla vytvořena mezi česko-

³¹⁾ Někdy pokládali za Slováka prvního vilenského profesora filosofie z konce XVI. stol., učeného linguistu Tomáše Zdelarice (*Charlampovič*, *Zapadnorusskija školy*, 47); avšak tento Thomas Zdelarič n. Zdelarits, jmenovaný někdy i Thomas Sclavus, činný nějakou dobu také v Trnavské akademii, byl ve skutečnosti Charvát. *Holinka*, Trnavská universita, 225 a pozn. 50, 53; *Varsik*, *Nár. problém*, 50. Podotýkáme, že žádného vztahu k Čechům (i když někdy navštívil Prahu) neměl známý bohoslovec Adam Zernikov, o kterém Teofan Prokopovič r. 1735 psal, že byl »muž velikij«, »dosele mně neizvěstno rodu jeho, a nadějus' česskoj naci« (*Čistovič*, *Feofan Prokopovič*, 503). Ve skutečnosti byl původu pruského, luterán, přijal pravoslavi v Černigově r. 1680. Viz o něm novější práce V. O. *Bičnova*, Adam Zernikov a jeho dohmatyční traktáty, Varšava, 1934. A ještě jedna poznámka: v polské knížce K. *Charlampoviče*, *Polski wpływ na szkolnictwo ruskie w XVI. a XVII. st.*, Lwów, 1924, 21 — čteme, že r. 1583 kníže Ostrožský žádal papeže, aby pro ostrožskou školu poslal kvalifikované učitele »z pośród Czechów«, z žáků koleje sv. Athanasia v Římě. Češi jsou zde jmenováni omylem, ve skutečnosti šlo o Řeky, vystudovavší v Římě. *Charlampovič*, *Zap.-russkija školy*, 251; *Chodyncki*, *Kościół Prawosławny*, 250. Dokumenty k této epizodě v *MPV.*, VI, 198, 201, 290, 364—5, 397, 401, 514, 590 (dříve zčásti vydány u *Theinera*, *Annales eccl.*, III.).

³²⁾ Srv. fakt z r. 1581, že jezuité v Olomouci mají od svých vilenských soudruhů zprávy o vývoji moskevsko-polské války. *MPV.*, V, 14, n. 18.

³³⁾ *Rostowski*, *Historia*, 648, 454.

³⁴⁾ *Kojalowicz-Balbin*, *Vita venerabilis patris Nicolai Lancicii e S. J.*, Pragae, 1690, 102 a násl., 254—5, 291 a násl. a *passim*. Srv. *Rejzek*, *Balbín*, 35 a násl., 122; srv. *Wł. Wydra*, *Bogusława Balbina zwiąski z Polską*, *Ruch Słowiański*, III, 1930, 353 a násl.; *týž*, *Balbín* 11 a násl., 48, 71; *Schulz*, *Korrespondence*, 460 a násl.; *Zalewski*, *Jezuici w Polsce*, II, 687—9; *Bielński*, *Uniwersytet*, III, 252 a násl.

moravskými jesuity a prostředím katolickým a uniatským rusko-polsko-litevským, v kterém pracoval Lancicius a jehož živé spojení s českými jesuity umožňovali také východoevropští studenti v Olomouci a v Praze. Podotkneme, že se Lenčický účastnil také reorganisace basiliánského uniatského mnišského řádu a pomáhal metropolitovi Ruskému v jeho reformách uniatského církevního života vůbec.³⁵⁾

Mimo Lenčického můžeme jmenovati ještě jiného rodáka z Litvy, který žil a pracoval v Čechách. Byl to jesuita Šimon Casimirus, který byl r. 1632 žákem jesuitského gymnasia v Jindřichově Hradci.³⁶⁾ V seznamu gymnasistů a rovněž v seznamu členů pražské jesuitské koleje u sv. Klimenta se r. 1645 jmenuje Vilnensis, Lituanus, starý 30 let; byl již 12 let členem řádu a měl dobré nadání. R. 1645 byl v třetím roce theologie; učil žáky v nižších třídách gymnasia (od »infimae« do »poesiae«), a 30. září 1645 dosáhl »gradu«, t. j. titulu »scholasticus approbatus«.³⁷⁾ Kazimirus zemřel v Čechách r. 1654.³⁸⁾

³⁵⁾ *Załęski*, *Jezuici w Polsce*, II, 92, pozn. 1.

³⁶⁾ *Teplý*, *Dějiny Jindř. Hradce*, II/2, 338, srv. 195.

³⁷⁾ *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 442, seznam r. 1645, § 39; tehdy byl v koleji Polák Bartoloměj Kotsch, »Brzezensis«, n. 109.

³⁸⁾ *Annuae Utterae S. J.*, anni MDCIV, Pragae, s. a., 95; *Teplý*, op. cit. II/2, 338.

II. Organisace jezuitských škol v Olomouci a v Praze a otázka katolického vlivu mezi východoslovanskými obyvateli Polska a Litvy

Školská činnost českomoravských jezuitů v ruském prostředí se vyvíjela nejširše a nejvýznamněji ve dvou střediscích, v Praze a Olomouci. V obou těchto jezuitských akademiích studovali od samého počátku jejich činnosti jinoši původu východoslovanského, totiž ruského (běloruského nebo ukrajinského). Nebyl to fakt nahodilý (především co se týče Olomouce), nýbrž výsledek konkrétního plánu, spojeného se jménem vynikajícího představitele jezuitského řádu, Antonia Possevina.¹⁾ V době své usilovné misionářské a diplomatické činnosti ve Švédsku, Polsku a »Moskovii« Possevino uznával význam pražského a olomouckého jezuitského ústředí pro šíření katolického vlivu v severní a východní Evropě a uskutečnil — ovšem v daleko menším měřítku a ne s takovým úspěchem, jak očekával — svůj úmysl posílati žáky z těchto oblastí zejména do Prahy a do Olomouce.

Ve svých memorandech, posílaných římské kurii a pojednávajících o potřebách katolické církve v střední, severní a východní Evropě, Possevino zdůrazňoval nutnost vytvořiti střediska, kde by se vychovávala a vzdělávala v katolickém duchu mládež z různých států severní a východní Evropy, mezi nimi také mládež ruská z Litevské Rusi, z Polska a z Moskvy. V svých komentářích »De rebus moscoviticis, ad Religionem spectantibus« se Possevino zmiňoval o založení semináře pro Rusy; zkoumaje místa, kde by to bylo lze učiniti nejvhodněji, psal: »at vero utrique ut genti Ruthenicae consulatur, si quaereretur, ubinam Seminarium istud esset instituendum, primum Vilnae (aut Polociae) dicerem, pro Ruthenis Poloniae regni, proque iis, qui huius triennii bello in Moscovia capti, minus difficultatis afferre negotio possent. Qui vero ex Moscovia adveherentur (variant: educerentur), hi vel Olomuciam, vel

¹⁾ O něm a o jeho činnosti je napsáno mnoho; mimo to, co bude citováno níže, viz *Karttunen*, Antonio Possevin; *S. Dachnovič*, Jezuit Antonij Possevin, TKDA., 1865, leden-únor; *A. Savič*, Zapadnorusskije uniatskije školy XVII—XVIII vv., Trudy Belorusskogo Gosud. Universiteta v Minske, N 2-3, Minsk, 1922; *Hofmann*, Possevinos Bemühungen; *Kuntze*, E., Les rapports de la Pologne avec le Saint Siège à l'époque d'Etienne Batory, sborník »Etienne Báthory«, Cracovie, 1935, 168—188 (kritické zhodnocení osobnosti Possevinovy).

Pragam mitterentur, ad Pontificia seminaria, in quibus ex ejus linguae affinitate cum Ruthenica, facilius, quantum satis esset doctrinae haurirent.«²⁾ Tato myšlenka o Olomouci se uskutečnila již r. 1578. V stanovách olomouckého semináře, schválených kardinálem di Como v listopadu r. 1578, Possevino v prvním paragrafu zdůrazňoval, že tam mají býti posíláni žáci také z »Moskovie«, Rusi a Litvy (Moscovia, Russia seu Lithuania).³⁾ Totéž se opakovalo také v aktě »Ratio et leges Gregorii XIII. nomine promulgatae in fundatione seminariorum Olomucii in Moravia et Brunsbergae in Prussia«. Zde bylo zdůrazněno, že tam — do Olomouce a Braunsberka »scholastici ex variis regionibus, praesertim e Suetia, Gothia, Vandalia, Norvegia, Dania, Pomerania, Prussia, Livonia, Moscovia, Russia seu Lithuania et Hungaria evocabuntur.«⁴⁾

Těmito akty z roku 1578 dostala olomoucká jezuitská kolej, založená ještě r. 1567,⁵⁾ nový impuls k životu a činnosti, při čemž okruh budoucího vlivu tohoto střediska katolické vědy byl vymezen dosti široce. V tomto smyslu to bylo prohloubení a utvrzení již dříve uvedeného kruhu kulturní činnosti jezuitů v Olomouci. Již při samém založení koleje byl uznán ústřední význam Olomouce pro sousední země. Biskup Prusinovský r. 1567 psal kardinálu Commendonimu: »Olomucium situm esse fere in confinio Ungariae, Poloniae, Bohemiae, Austriae, Sclavoniae et Silesiae, ex quibus provinciis magna huc tum propter victus facilitatem, tum propter addiscendam linguam germanicam et bohemicam, quarum utraque communis et vulgaris hic est, confluet iuvenum frequentia, ex quibus prodibunt suo tempore viri pii et in religione catholica a iuventute exercitati.«⁶⁾ Possevino v svých organizačních plánech přihlížel k této okolnosti a povznesl a utvrdil význam Olomouce rozšířením její kompetence a vlivu obzvláště na země severní a východní Evropy.

2) *Supplementum ad HRM.*, 35—36; *Possevini Moscovia*, ed. 1582, 10; *HRS.*, II, 285; *Perwolf*, Slov. vzájemnost, 257; *Poplatek*, Powstanie seminarium, 66—68.

3) *HRS.*, II, 285; *Theiner*, La Suède, II, 244; německý překlad — *Fell*, Possevins Leben, 342; *Chodynckí*, Kościół prawosławny, 235.

4) *Theiner*, La Suède, II, 416, 418; odtud — *Navrátil*, Jesuité Olom., I, 179; srv. *Smurlo*, Rossija i Italia, I/2, 209—211; *Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 19 a násl.

5) *Theiner*, La Suède, II, 235—6, 239—40, 410; *Navrátil*, Olom. jesuité, 20.

6) *Navrátil*, Jesuité Olom., 20; v 1570 r. v semináři byli již »multi convictores diversarum nationum«, *ibid.*, 70. Srv. *Schmidl*, Historia, II, 591, r. 1610 — (n. 75) o příchodu žáků »diversissimarum nationum« do Olomouce a j. Všeobecné informace o olomoucké akademii, *Fr. J. Richter*, Kurze Geschichte d. Olmützer Universität und des Ursprungs d. Mähr.-Schlesischen Gymnasien, Olmütz, 1841; *Theiner*, La Suède, II, 1842, 230—248, 410—413, 419—20; *týž*, Bildungsanstalten, 120—1, 146 a Histoire des institutions, I, 280—1; *Müller*, Olmütz, 122 a násl.; *D'Elvert*, Geschichte d. Studien, XXXIV a násl.; *Tittel*, Theolog. Facultät, 308—345; *Kachník*, Clericalseminar; *Wallner*, Geschichte des Convicts; *Tschochner*, Gymnasium; *Fell*, Possevins Leben, 341 a násl.; *Bůlek*, Dějiny řádu, 310, 508, 528; *Kameníček*, Zemské sněmy, III, 362—3, 357 a násl.; *Savič*, Zap. russkije školy, N 2—3, 131—2, 193—4 atd.; *ČSB.*, IV, 1930, 17 a násl.; *Ročenka a Člněk*, Fr., v jubilejním vydání »Cyrilometodějská bohosl. fakulta v Olomouci v akadem. roce 1936—7«, Olomouc, 1938, 29 a násl.

Possevino již na počátku své činnosti, věnované organizaci olomouckého a braunsbergského semináře pro alumny ze severní a východní Evropy, viděl obtíže studia jinochů tatarského nebo »rutenského« původu. Tyto okolnosti uvedl jako důvody pro svou myšlenku — shodnou s názorem znamenitého vilenského biskupa Valeriana Protaseviče — že je nutno založiti jesuitský seminář ve Vilně, což, jak již víme, uvádí na prvním místě ve svém základním memoriale o seminářích. Possevino ukazoval, že studium Tatarů a Rutenů v Braunsberku nebo v Olomouci může býti ztěžováno neznalostí jazyků.⁷⁾ Tyto pochybnosti nehrály však v plánech Possevinových pevné a rozhodující role. O tom svědčí místo v dopise Possevina kardinálovi di Como z jara 1581, znějící jako vyvrácení uvedeného citátu. Zde se Possevino rozhodně vyslovuje pro otevření míst pro »Moskovity« v semináři olomouckém a pražském, a to právě z toho důvodu, že se na Moravě a v Čechách mluví jazykem blízkým jazyku moskevskému, a že tedy v těchto zemích bude možno rychle a bez obtíží vzdělat studenty v latině a v »la pieta« — t. j. v náboženství a zbožném životě. Nechati v tak neklidné době tyto »Moskovity« v Polsku, pokládal Possevino za nemožné.⁸⁾ Ve smyslu této své základní myšlenky Possevino v dalších letech svou činnost rozšířil, všemožně se přičiňoval o rozvoj jesuitského školství v Olomouci a v Braunsberku a podporoval příliv východoevropských studentů do těchto škol.

Ke zdaru tohoto nového oboru činnosti jezuitů v Olomouci velmi přispělo, že v čelo akce byl postaven sám Possevino. Nejenže mu bylo svěřeno přímé řízení a vrchní dohled nad činností v Olomouci a ve všech ostatních papežských seminářích a alumnátech střední a severní Evropy,⁹⁾ Possevino byl v samých začátcích tohoto díla jmenován vikářem římského stolce pro všechny ony země, na něž měl býti rozšířen vliv olomouckého semináře.¹⁰⁾ Dne 1. prosince r. 1578 papež Řehoř XIII.

⁷⁾ »...la disciplina de'Tartari, et de'Ruteni, i quali non possono utilmente sostenersi in Olmuzzo nè in Brunsbergo, dove non si usano, nè si fanno quelle lingue, le quali in questa città sono in uso...« List ze dne 11. VI. 1579. *MPV.*, IV, 208, n. 114; totéž — s varianty *Šmurlo*, Pamjatniki, I/I, 32, n. 33.

⁸⁾ *Šmurlo*, Pamjatniki, I/I, 246, n. 336, 29. IV. 1581. Původní text nás zajímavě zní: »Ho in nome di V. S. I. detto a questo p. provinciale che lasci luogo per alcuni Moscoviti nei seminarii di Olmuzzo et di Praga, perciò che essendo in molte cose la lingua boema et moravica affine alla moscovitica, in nessuno luogo potrebbono porsi dove imparassero più brevemente la lingua latina et la pietà, massime che non sarebbe per hora cosa sicura il lasciargli in Polonia, et il condurgli altrove porterebbe molta spesa et lunghezza di tempo, si come si è provato in quel putto in Moscovia, che già mena in Roma...«

⁹⁾ *MPV.*, V, 512—513, n. 454, list kardinála di Como, 15. X. 1582, srv. IV, 87 pozn. 1; VI, rejstřík, s. v. Possevino-seminarii.

¹⁰⁾ Possevino mnohokrát zavítal do Olomouce, aby dohlížel a řídil práce semináře; tak zde byl několik týdnů při založení semináře r. 1579 (*Theiner*, La Suède, III, 229; *Šmurlo*, Pamjatniki, I/I, 20; *Navrátil*, Olom. jesuité, I, 183—188), v říjnu 1580 byl znova zde (*Theiner*, III, 174), potom v červnu r. 1582 (*MPV.*, V, 359, 376 a násl., *Theiner*, III, 365 a násl.), na jaře r. 1583 (*Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 10; *MPV.*, VI, 231 a násl.), 1586 *Hofmann*, 11. Srv. *Fell*, Possevinos Leben, 326, 336, 345; *Fontes rerum Transylvanicarum*, V, 214.

mu píše: »itaque ut tu personis Suetiae, ac finitimorum quorumcumque regnorum et provinciarum Daniae et insularum septentrionalium, atque Moscoviae, Livoniae, Russiae, Hungariae, Pomeraniae, Saxoniae, ubi nulli sunt catholici episcopi, haeresisque jam diu grossatur, opportune consulere« etc.¹¹⁾

Založení papežského alumnátu pro chudé jinochy »diversis ex locis« v Olomouci r. 1579¹²⁾ podstatně doplňuje celkovou organizaci olomouckého střediska pro severní, východní a střední Evropu.¹³⁾ Pro seminář bylo určeno 50 stipendií.¹⁴⁾

Nesmí se ovšem zapomínati, že se stejným okruhem činnosti (také »Russia« a »Moscovia«) a podle stejného plánu byl založen za účasti Possevinovy jezuitský seminář také v Prusích, v Braunsberku; tam studovalo východoslovanských žáků ještě více než v Olomouci; a někteří z nich později přešli do Olomouce.¹⁵⁾ Rozdíl mezi seminářem braunberským a olomouckým — podle zásad jejich organizace — měl býti mezi jiným také v tom, že do Olomouce měli býti posíláni především mladí lidé z těch rodin, které mohly potom usilovati o jejich návrat k víře otců nebo které byly rozhodně proti jejich obrácení na katolictví.¹⁶⁾ Při tom se pomýšlelo hlavně na představitele evropského severu, Švédska, »Gotiae«, Finska, ale všeobecného tohoto pravidla se mohlo

¹¹⁾ *Theiner*, La Suède, II, 361—6 (n. LIV), srv. 222; *Navrátil*, Olom. jesuité, I, 180; *Šmurlo*, Pamjatniki, I/1, 11, n. 9, potvrzení 18. III. 1581, ibid., 215—6, n. 293.

¹²⁾ V. bula papeže Řehoře XIII. 6. VI. 1578, *Theiner*, op. cit. II, 421—2, 429—20; III, 337; *Fell*, op. cit., 345, 350.

¹³⁾ Srv. *Socherus*, Historia, I, 240—1; *Sacchinus*, Historia, 218; *Wallner*, Convict, VI, 228.

¹⁴⁾ *Theiner*, La Suède, II, 245; *Šmurlo*, Pamjatniki, I/1, 20, n. 24.

¹⁵⁾ Matriky Braunberského učiliště jsou nyní vydány — *Lühr*, Matrikel; zprávy o Rusech jsou odtud excerpovány v řadě článků — v. *Latovicius*, Przegląd Wileński, 1927, 7; *Masalski*, Ab Ličvinach, 17—20; *Toločko*, ZÖSVV., II, 3—4, 446—8, *Lühr*, G., Do istorii Vasilijan, studujučych u Braunsbergeni, ibid., III, 1—2, 1928, 247—8; *Oljančyn*, Aus dem Kulturleben, II/3, 267—270. Registrace basilijánů mezi studenty braunberskými byla předmětem studia již dávno, v. *Savič*, Narysy, 5, pozn. 4; *Theiner*, La Suède, III, 355—362. O koleji v Br. h. *Lukaszewicz*, Historia, I, 116 a násl., IV, 49 až 55; *Duhr*, Geschichte, I, 179—182, 307—309; II/1, 375—8, 628; III, 237—8; *Lühr*, Matrikel, 545; *MPV.*, IV—VI, podle rejstříku; *Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 14—96, srv. zvláště 41. Výměnou Possevinu posílal východoevropské žáky také do semináře v Sedmíhradech. Ve své »Transilvania« (1584) psal: »Valachi poi si mandassero a Villa, o ad altri seminarii onde venissero, in cambio loro, alcuni buoni Ruteni al seminario di Transilvania«, *Possevino*, Transilvania, 199. V korespondenci sedmíhradských jezuitů 70.—90 let XVI. st. (Epistolae Jesuitarum Transilvaniae, II) se mezi jinými uvádějí zemřelý v koleji kluzské a v residenci karlovské r. 1586 Stanislaus Javicki, Lituanus (na jiném místě Masovius, 27, 114, 183, 172, 179, pozn. 3), Paulus Wojciekowicz, Lithuanus (28, 114, 183—6, 179), M. Paulus Kinniskovicz (Kiniski), Lituanus Vilmensis (205, 177, 182). Srv. *Zalewski*, Jezuiti w Polsce, IV/1, 235—244.

¹⁶⁾ *Theiner*, La Suède, II, 245, 418; *Navrátil*, Olom. jesuité, I, 182 — § 19 pravidel semináře 10. XII. 1578: »... periculum, ob patriae propinquitatem, vel redeundi ad vomitum, vel ut propinqui et affines eum evocarent: Is Olomucium, tamquam ad interiorem et tutiorem continentis partem, transmitti poterit.« Srv. *Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 28; *MPV.*, IV, 497, n. 269.

používatí také v jiných případech. Ovšem pro studenty východoslovanského původu nemáme příkladu tohoto rázu.

Připomeneme zde ještě to, že mezi braunsberským (zčásti také vilenským) a olomouckým seminářem bylo určité vnitřní spojení, jež se projevovalo tím, že řada braunsberských (a vilenských) alumnů pokračovala v svých studiích v Olomouci¹⁷⁾ nebo olomoučtí pokračovali ve Vilně nebo v Braunsberku. To se týče na příklad Suši, Grekoviče a některých jiných, o nichž bude ještě řeč níže. Ovšem tato praxe posílali alumny z Pruska do Olomouce nebo do Vilna byla r. 1647 přímo zakázána speciálním usnesením Kongregace de Propaganda Fide. Ve schůzi 28. ledna r. 1647 bylo rozhodnuto: »non debere alumnos Brusbergenses ad collegium Vilnense aut Olomucense mitti, ne loca provinciarum, pro quibus sunt haec duo collegia fundata, occuparentur ab alumnis collegii Brusbergensis, quod pro certis aliis provinciis fuit fundatum.«¹⁸⁾

V původním plánu Possevinově se zároveň s Olomoucí pomýšlelo také na Prahu jako na místo, kam by bylo možno k jesuitům posílali žáky z východoevropských oblastí. Máme zprávy, že žáci z litevského státu byli v Praze již od r. 1580, t. j. v téže době, kdy přišli první východní studenti do Olomouce. Tak r. 1580 (1. května) byl v pražském semináři zapsán »Adamus Leschk, Wilnensis, Lituanus«, osmnáctiletý.¹⁹⁾ Avšak v zakládací listině pro papežský alumnát v Praze r. 1567 o Rusi nebo Litvě není zmínky²⁰⁾ a tak pražské vzdělávací středisko jezuitské zůstalo formálně mimo styk s východoslovanským prostředím. Později se však situace měnila několikrát, nesouviselo to ovšem se stanovami semináře; v tom smyslu zůstávala litera zákona, jímž se řídil papežský seminář v Praze, nezměněna.

¹⁷⁾ Srv. *Fell*, op. cit. 341.

¹⁸⁾ *ACP(K)*, 1647, 49 kongregace, § 3.

¹⁹⁾ *Šmurlo*, *Rossia i Italia*, II/1, 221, v rejstříku chybně nazván Čechem!

²⁰⁾ *Likowski*, *Unia Brzeska*, 75, uvádí, že papež zřídil stipendijní místa pro Rusy také v Praze, ale dokladů neuvádí.

III. O ruských stipendiích v českomoravských jesuitských školách v 17.-18. století

Úsilí Possevinovo o zabezpečení zájmů misie v »Moskovii« a Rusi litevskopolské pomocí českomoravských škol se rozvíjelo před uskutečněním církevní Unie, formálně uznané na sněmu v Berestji r. 1596. Unie a vznik uniatské ruské církve postavily ruské prostředí, spjaté s Unii zájmy jak duchovními, tak i obecně kulturními, před řadu nových úkolů a otázek v oboru vzdělání. Podle Possevina měly jesuitské školy otevřít cestu katolickému vlivu v ruském a zvláště moskevském prostředí; představitelé Unie se octli před nutností postarat se o přípravu kádrů uniatského duchovenstva, nových generací pracovníků, kněží i jiných povolání, pro Unii a uniatskou církev. Ruská stipendijní místa v olomouckém papežském semináři a možnost získati podobné výhody také v Praze začala zajímati vedoucí kruhy uniatské církve. Umístění ruských alumnů v Olomouci a v Praze, jakož i v jiných ústředích činnosti jesuitů-pedagogů se stalo pro Unii otázkou velmi důležitou, jejíž rozřešení se jevilo právě tak aktuální, jako byl její dosah podstatně vážný. V této otázce se zvláště uplatnil metropolita Josef Veljamin Rutský, který patřil k nejvýznamnějším mužům Unie a s jehož jménem se budeme stále setkávati při dalším výkladu.¹⁾

Viděli jsme (shora str. 11), že při samém založení semináře a akademie v Olomouci ponechával nový, rozšířený plán Rusům dveře zcela otevřeny. Avšak naděje, že dojde k přílivu chovanců ze severní a východní Evropy, nijak se nesplnily v té míře, jak očekával Possevin a jiní, kteří pomáhali při organisování olomouckého akademického střediska. Po uplynutí prvních let, jež v této věci vykazovala jakési úspěchy, nastalo ochabnutí. Počet stipendijních míst v papežském alumnátě byl zatím snižen na 30 a v roce 1601 římský papež Kliment VIII. bulou z 9. července postoupil právo používati patnácti míst z tohoto počtu olomouckému kardinálu Dietrichsteinovi k přípravě kněží pro jeho diecési.²⁾ Této skutečnosti si byl ovšem vědom Possevin, když u něho

1) Srv. novější přehled jeho péče o vzdělání uniátů — *Chomyn, Ruts'kyj* i jeho osvěti zmahannja, zvl. 266 a násl.

2) *ACP(K)*, N. 124 g; srv. zprávu olom. rektora Jiřího Molitora 7. září r. 1632 (ibid.). Dietrichstein původně chtěl papežských stipendijních míst vůbec používati pro potřeby Moravy. Ale rektor olomoucký to r. 1600 odmítl, poukazuje na přímé určení

r. 1606 vznikla opět naděje, že v Moskvě se zvedne vlna zájmu o katolictví za Samozvance, jehož byl Possevino, jak známo, nadšeným přívržencem. Roku 1606 — v době, kdy v Moskvě krátkou dobu vládl zmíněný Dimitrij Carevič — psal papeži Pavlu V. o nutnosti znovu využití moravského vědeckého a vzdělávacího jezuitského centra, aby se tam soustředili jinoši z Rusi, z Moskvy.³⁾ Na tutéž věc — avšak nějak s jiného hlediska — upozornil papeže Pavla V. také uniatský metropolita Rutský. Dosáhl toho, že r. 1615 papež potvrdil, aby bylo soustředěno v rukou uniatského černého duchovenstva právo na vzdělání mládeže;⁴⁾ tehdy papež obnovil nebo znovu zřídil 22 stipendijních míst pro mladé ruské uniáty v papežských seminářích, a to zejména po dvou stipendijních místech v Olomouci, Praze a Vídni, čtyři v Římě a více než deset jinde (Vilno, Braunsberk).⁵⁾

Co se týče Olomouce, papežský výnos opakuje, že olomoucká akademie má sloužiti také zájmům východoslovanského prostředí, o kterém se zmiňuje sám zakládací akt r. 1578; tam jsou jmenovány také, jak čtenář již ví, »Moscovia, Russia seu Lituania«. Ve skutečnosti však jezdili počátkem XVII. století do Olomouce hlavně studenti z blízkých provincií; v Olomouci bylo mnoho chovanců z Čech, Moravy, Slezska, Rakouska, Maďarska, ale jen jednotlivci ze severních zemí a z evropského východu. Toho si všiml visitátor olomoucký kanovník Jan Arnošt Platejs, který provedl r. 1624 visitaci olomoucké koleje na doporučení vídeňského nuncia Caraffy. Platejs upozornil na tuto neúplnost a na to, že praxe neodpovídá úmyslu zakladatelů semináře v Olomouci; uznával však jistě potíže »in acquirendis subjectis« severních a východoevropských národností (»nationum«).⁶⁾

S ještě větším důrazem o těchto okolnostech mluvili »patres«, před-

stipendií podle stanov pro žáky »severních« zemí. Generál T. J. a papežský stolec tehdy nařídili, aby všechno zůstalo beze změny, ale potom bylo provedeno shora uvedené omezení. R. 1634 bylo toto omezení znovu se vši určitostí potvrzeno. *Wolny*, Topographie, I, 1, 92, pozn., 21. XII. 1634; srv. *Wallner*, Convict in Olmütz, VI, 231.

³⁾ *Pierling*, La Russie et le Saint Siège, I², 446, 236—7.

⁴⁾ Breve z 3. prosince 1615, *Harasiewicz*, Annales, 361; srv. *Chomenko*, Ruts'kyj, 269—270; *Charlampovič*, Zap.-russkija školy, 500—502.

⁵⁾ Toto nařízení není známo v původním textu; je podivné, že o něm není vůbec zmínka v korespondenci Kongregace de Propaganda Fide, týkající se těchto seminářů. Zprávy o tomto nařízení podává jen *Kreuz*, Obrona jednoty, 1617 r., 286; toto rozhodnutí oznámil Rutský na I. kongregaci basiliánského řádu r. 1617, — *Archeogr. Sb.*, XII, 10; srv. *Sosnovskij*, AV., XVI, 544 pozn. 75; *Slivov*, Jezuity v Litve, září, 9—10; *Zaleski*, Jezuiti, II, 96—7; *Lukasiewicz*, Historya, I, 353—4; *Pelesz*, Geschichte d. Union, II, 456; *Čistovič*, Očerk, II, 368; *Kračkovskij*, Očerk, I, 145; *Šmurlo*, Rinskaja kuria, 38, 49; *Ščurat*, V oboroni Unii, 117. R. 1607 Řím dovolil poslati dva jinochy z Rusi také do alumnátu v Štyrském Hradci, *Sosnovskij*, AV., XVI, 523, 534, ale srv. *Charlampovič*, Zap.-russkija školy, 502, pozn. 1; *Chomyn*, Ruts'kyj, 272, pozn. 33. O polských žácích štyrskohradecké jezuitské školy srv. *Fr. v. Krones*, Geschichte des Karl Franzens-Universität in Graz, Graz, 1886, 249 a násl.; zvláště *Matl*, Die Bedeutung, 220 a násl.

⁶⁾ Zprávy o visitaci z 15. VII. 1624, *ACP(K)*, N. 124a; přehled podle těchto zpráv v. V. *Liva*, Platejs, 293—4.

stavení olomouckého semináře, olomoučtí jesuité, kteří předložili v prosinci r. 1624 Platejsovi zvláštní memorandum o této věci. Toto memorandum bylo potom odesláno vídeňskému nunciovi Karlu Caraffovi a později se o něm jednalo v samé Kongregaci de Propaganda Fide. Olomoučtí jesuité vyslovovali pochybnosti, může-li olomoucká škola předpokládati, že ze severních a východních ruských oblastí budou přicházeti vůbec nějakí žáci mimo docela ojedinělé případy. Jesuité upozornili přitom na dvě základní věci. První se týkala Possevina. Possevino, jak psali patres, »frequenter in Moscoviam, Vandaliā, Gotiam et similes remotiores septentrionales provincias ablegationes peragens«, posílal do Olomouce »nonnulla bonae spei subiecta«, a to buď sám, nebo skrze jiné, které k tomu vybídl. To, jak se nyní zdá olomouckým pedagogům, se vůbec nebude opakovati (»nulla detur repetitio«), neboť není nikoho, kdo by shledával jinochy a staral se o jejich posílání do Olomouce. Druhý důvod potíží byl v tom, že Kongregace Propagandy vydala nové nařízení, týkající se všech alumnů v papežských seminářích vůbec. Toto nařízení bylo usneseno Kongregací 9. srpna 1624;⁷⁾ bylo formulováno v dekretu z 6. září 1624, a potom nejednou potvrzeno v různých formách.⁸⁾ Tehdy bylo uznáno za nutné, aby každý alumnus po třech měsících pobytu v konviktě nebo po dosažení 14 let, kdyby snad byl přijat dříve, skládal přísahu⁹⁾ mezi jiným také o tom, že v svůj čas přijme všechna svěcení podle nařízení Kongregace a že se jí dá k dispozici.¹⁰⁾ Olomoučtí jesuité v svém memorandu zdůrazňovali dvě okolnosti, souvisící s tímto rozhodným krokem Kongregace. S jedné strany mohla mnoho jinochů zdržeti od vstupu do alumnátu nechuť omezovati se touto přísahou. S druhé strany toto nařízení nepřihlíží dosti ke skutečným poměrům v těch provinciích Evropy, ze kterých jsou očekáváni žáci. Jde o země, kde »religio catholica totaliter exulet«, kde »status ecclesiasticus pro re abominabili habeatur«; studium v jesuitském papežském semináři a přijetí svěcení znemožňují návrat do rodné země. Olomoučtí patres viděli východisko jen v tom, aby se jinochů »bonae spei« z těchto zemí po- užílo zatím v katolických oblastech, a aby nemusili odjíždět domů, kde jim hrozí pronásledování a nepříjemnosti.¹¹⁾

K téže věci o přísaze se olomoučtí jesuité vrátili znovu roku 1626, kdy

⁷⁾ Protokol Kongregace N 19 a text Juramenti, *ACP(K)*, N 136.

⁸⁾ *ACP(K)*, kongregace 44 (3. X. 1625) a 47. NN 312, 338; srv. *Petrov*, Očerk istorii bazil. ordena, duben, 422; *Kojalovič*, Bazil. orden, 448—9 (1660); *Dikovskij*, Bazil. orden, NN 33—34, 519.

⁹⁾ »Item spondeo et iuro, quod volente eadem Sacra Congregatione statum ecclesiasticum amplectar et ad omnes sacros etiam presbyteratus ordines, cum eidem S. C. visum fuerit, promovebor« atd.

¹⁰⁾ Jak je známo, přísaha byla podmínkou pro alumnusy v Braunsberku ještě před r. 1624, *Hofmann*, Possevinos Bemühungen, 78, příl. IN; za odmítnutí přísahy tam vylučovali z alumnátu, srv. *PSB*, II, 421 (Braunsberg); *Petruševič*, Švodnaja lětopis 1600—1700, 323; *Arch. Sborník*, XII, 86.

¹¹⁾ Memorandum olomouckých jesuitů předložené Platejsem Caraffovi 28. prosince 1624., *ACP(K)*, N 215.

rektor olomouckého semináře spolu s rektory z Fuldy a Braunsberka předložili papeži zvláštní »libellus« o této věci. V něm se dokazuje, že nařízení o přísaze nesouhlasí se smyslem zakládacích aktů z doby Řehoře XIII., kdy hlavním kontingentem žáků pro semináře byli nekatolíci, nýbrž »heretikové«, »et praecipue nobilem filii«, »una cum humanioribus literis aliisque scientiis etiam catholicam fidem imbibent« a mohli potom býti užiteční ve svých krajích propagováním a podporováním katolictví. Je přirozené, tvrdili rektori, že takoví významní žáci mohli nemít vůbec v úmyslu stát se kněžími a nadto pak »haeretici nunquam permissuri sunt ut eorum filii tali iuramento se obligent«. K tomu je nutno dodat, že podle mínění jesuitů chovanci z tak dalekých provincií nikdy nevynahradili náklady na své vydržování v semináři, protože jednak tito jinoši »communiter in convictu male se gestant«, jednak při návratu domů obyčejně »ad vomitum redeunt«, t. j. navracejí se k svým bývalým bludům.¹²⁾

Při čtení těchto odůvodnění a názorů jest jasné, že olomoučtí jesuité velice pochybovali o tom, zda bude mít praktický smysl zachovati bývalý rozsah působnosti olomouckého školského centra, a že uznávali za nutné vzdáti se odpovědnosti za to, že skutečné formy jejich činnosti nesouhlasí s předpisy a akty z r. 1578. Kongregace de Propaganda Fide projednala všechny otázky, shrnuté v olomouckém memorandu ve schůzi 8. března 1625, ale nedošla patrně k novým rozhodnutím, která by změnila stará pravidla a předpisy.¹³⁾ Co se týče memoranda tří rektorů, Kongregace potvrdila, že je důležitější, aby se z alumnů stali kněží, kteří by mohli obrátiti mnoho heretiků k pravé víře, než aby se získaly sympatie pro katolicismus u několika heretických synů, kteří by se z těch nebo oněch důvodů později od katolictví odvrátili.¹⁴⁾

Třeba zde připomenouti, že otázka »přísahy« pro alumnů-basiliány byla během času vyřešena tak, že uniatští mniši ruští byli zproštěni povinnosti přísahati. Nemáme přesného textu takového nařízení, nejspíše bylo to rozhodnutí samé Kongregace de Prop. Fide. V jednom ze seznamů olomouckých alumnů (z r. 1706 při jménu P. Čaplejevského) je označeno, že mniši basiliáni »non emittant iuramentum«, »ex recepta consuetudine«. ¹⁵⁾ Byl tento »zvyk« zaveden snad v roce 1666? V každém případě na kongregaci řádu sv. Basila v r. 1666 metropolita Gabriel Kolenda a přítomní biskupové zvláště zdůrazňovali nutnost, aby basiliáni byli zproštěni povinnosti takto přísahati. Zvláštním důvodem pro tuto žádost bylo, že »oproc innej inkonwencij mogł by który z zakonników, tak obowiazanych, głowy niespokoyney, turbować zakonu naszego starszych, mówiąc, że jest excipowany od posłuszeństwa starszych, y iako missio-

12) *Fondo Gesuitico*, busta N 108, 25, opis dekretu Kongregace z 6. září 1624 s poznámkami psanými patrně někým v Čechách nebo spíše v Olomouci.

13) Protokol 32. schůze Kongregace, *ACP(K)*, N 284; srv. přehled »rationum« rektorů proti přísaze z 3. X. 1625, ibid., II, N 311.

14) *ACP(K)*, N 439 a 440, protokol 61-é Kongregace z 28. VII. 1626 a »libellus«.

15) *ACP(K)*, 1709.

narz ma dependencyą od świętej congregaciey de P. F.«. S touto žádostí se chtěla kongregace obrátiti do Říma skrze předsedu kongregace r. 1666, polského nuncia Antonia Pignatelliho, jenž se stal potom papežem Inocencem XII. Nuncius tehdy odpověděl, že ruští mniši v papežských alumnátech »są wolni od przysięgi, o czym iuż pisal do oycow regensow alumnatow, y znova będzie pisal«. ¹⁶⁾

Co se týče »ruských« provincií, které byly v kompetenci Olomouce (»Russia seu Lithuania«), Kongregace ihned zjistila, kdo nejspíše mohl býti ten, »qui eos (studenty z těchto míst) quereret et ad collegium adduceret«. Takovouto osobou byl uniatský metropolita Rusi. Při jednání o tom, jak pomoci věci Unie na Rusi, se Kongregace de Propaganda Fide ve schůzi 2. května r. 1625 v přítomnosti samého papeže usnesla doporučiti polskému nunciovi, aby zajistil dvě místa pro »rutenis« v papežském semináři v Braunsberku, nunciovi pak německému (»di Germania«), aby vešel v styk s olomouckou kolejí »ob eandem causam«, t. j. za účelem zřízení dvou stipendijních míst »pro alumnis Ruthenis«. Po zajištění těchto míst měli oba nunciové podati o tom zprávu kijeverskému metropolitovi, t. j. metropolitovi Ruskému, »ut alumnos ad praedicta collegia mittat«. ¹⁷⁾ Stipendijní místa v Olomouci skutečně byla zřízena. ¹⁸⁾ Kongregace de P. F. se starala tehdy o to, aby se usnadnil přístup do papežských alumnátů pro Rusy-uniaty, a 29. listopadu 1625 nařídila polskému a vídeňskému nunciovi, aby navrhli rektorům pražského, vídeňského a olomouckého semináře — proto, »ut Rutheni adiuventur« — určitý počet alumnů, které by mohl ruský metropolita posílati do těchto škol, — »avvertendo però che quest' ordine s' ha da intender per quei collegi solamente, nella fundatione de' quali sarà nominata tra l'altre provincie, pe le quali sono stati fondati, la provincie della Russia«. ¹⁹⁾ Víme dobře, že přímá zmínka o této poslední byla ovšem jen v stanovách olomouckých.

Přese všechnu určitost a jasnost rozhodnutí a potvrzení kongregace o Olomouci, tamější stipendijní místa pro Rusy-uniaty nebyla stále a pevně zabezpečena pro uniatskou ruskou metropoli. Ruský byl nucen brzo znova začít bránit zájmů svého stáda a svých bratří, co se týče jejich vzdělání.

Potíže vznikly především v Praze, kde, jak bylo uvedeno výše, od r. 1617 byla zřízena dvě místa pro uniaty. Po visitaci pražského papežského semináře, kterou provedl známý již nám kanovník J. A. Platejs r. 1625, ²⁰⁾ Kongregace propagandy dala na pořad otázku reformy se-

¹⁶⁾ *Archeograf. Sbornik*, XII, 85—6, 87.

¹⁷⁾ Protokol 35. schůze Kongregace de P. F., 2. V. 1625, *ACP(K)*, N 247, nunciovi vídeňskému psáno o tom 7. V., srv. *Šmurlo*, Římskaja kurijs, přílohy, 16, § 5, N 3; *též*, *Rossija i Italia*, IV, 186, list nuncia z Vídně do Olomouce 11. VI. 1625.

¹⁸⁾ Protokol 47. kongregace, 24. XI. 1625, § 21, *ACP(K)*, N 331.

¹⁹⁾ Nařízení kardinála Ludovisi z 29. listopadu 1625, *ACP(K)*, N 332; *ACP(Š)*, soupis oddělení Acta, 1625 (Olomouc).

²⁰⁾ Zprávy — *ACP(K)*, N 262a, 2. VI. 1625; o této visitaci srv. *Liva*, Platejs, 301 a násl.; *Kroess*, Geschichte, II/2, 668—669.

mináře a vypracování nových stanov pro něj. Tato práce byla svěřena Platejsovi, jenž za účasti vídeňského nuncia a pražského arcibiskupa měl připravit návrh nové »foundationis«. ²¹⁾ Při této práci měly být určeny také »provinciae, ex quibus evocandi erant« noví alumnové. Platejs v svém novém memorandu (17. V. 1626) obrátil pozornost na to, že severní evropské oblasti, jako právě též »Russia«, mají již místa pro své »alumni« v semináři olomouckém. Proto pokládal za účelnější nechati pro Prahu jen ty provincie, které »boemicam aut germanicam linguam callent«. Toto hledisko konečně Kongregace de P. F. schválila a usnesla se, že »seminarium Pragense pro solius regni Bohemiae conversione ob parochorum penuriam esse deputandum«. ²²⁾ V aktu o reformě pražského (a vídeňského) semináře bylo dvanáct papežských stipendijních míst v Praze určeno »pro scholaribus Germanicae Nationis«, osm pro Čechy. ²³⁾

Toto rozhodnutí nezastavilo však přijímání také východních Slovanů mezi alumnus pražského semináře. Dne 1. září 1627 r. byli do seznamu »alumnů« zapsáni dva basiliáni jako »rhetorici Studiosi« — »P. Procopius Chmelowsky de Chmelow, nobilis Prutenus« (sic! bezpochyby chyba) a »F. Benedictus Bechowecky de Bechowicz, nobilis Rutenus«; oba zůstali v semináři také r. 1628. Rektor koleje přijal je mezi své žáky snad jen podmíněčně. Buď jak buď otázel se Kongregace de P. F., — »an sint dimittendi vel si retinendi, inter cuius nationis alumnos debeant computari, siquidem ad nullam nominarum in fundatione spectant«. Tato otázka — kromě jiných, položených tehdy pražským rektorem — byla rozřešena na schůzi kongregace 5. IX. 1628 a rozhodnutí, že se dovoluje přijmout basiliány do semináře, bylo formulováno takto: »scribendum esse nuntio circa monachos S. Basilii, quibus *non perpetue, sed ad tempus, donec scilicet construaturs Seminarium in Russia*,²⁴⁾ concessa sunt in collegio loca, ut consultis Illustrissimo Domino Cardinale de Harrach,²⁵⁾ canonico Plateis et eiusdem collegii Rectore modum reperiunt, quo difficultas proposito, salva erectionis Bulla, vel si id fieri nequeat, aliqua saltem declaratione sopiri possit«. Takto v zásadě »Rutheni, jam ex mandato congregationis sunt admissi«,

21) Rozhodnutí 43. schůze Kongregace 19. IX. 1625, *ACP(K)*, N 304.

22) Elaborát a protokol kongregace 28. VII. 1626 (N 61), § 3, *ACP(K)*, N 403, 440.

23) *Magnum Bullarium Romanum*, editio novissima, IV, Lugduni, 1712, 122, § 4; *Kroess*, Geschichte, II/2, 670; *Charlampovič*, Zap.-russkija školy, 509.

24) Ruský uniatský seminář byl předmětem stálých starostí a stálého usilování metropolity Ruského, který doufal, že se pomocí semináře umožní sjednocení církve a že se také Moskva přiměje k spojení s Římem. Založení semináře bylo připraveno již v 20.—30. letech XVII. st. se souhlasem kongregace; při sbírání prostředků na seminář byla pro tento účel věnována částka získaná za kardinálský prsten kardinála Dietrichsteina, arcibiskupa olomouckého. Měl být založen seminář v Minsku, avšak všechno úsilí Ruského bylo marné. Materiál pro tuto otázku v. *Theiner*, Mon. Pol., III, 379, N. 318; *Šmurlo*, Rinskaja Kurija, 49—51, 220—228, příl. 24—32; *Chomyn*, Ruts'kyj 273—282; *Likowski*, Unia Brzeska, 249—250; *Charlampovič*, Zap.-russkija školy, 506 a násl.; *Turuk*, Ruts'kij, 157 a násl.; *Petrov*, Bazil. orden, květen, 173 a násl.

25) Pražský arcibiskup Arnošt Harrach, 1623—1667.

jak poznamenal v aktech jednatel kongregace Ingoli, forma však a podmínky přijetí závisely na dohodě osob označených výše, což jim bylo tehdy oznámeno.²⁶⁾

Uvedená epizoda ukazuje, že, pokud šlo o Prahu po r. 1627, bylo přijímání východních Slovanů, zvláště basiliánů, spojeno s jistými formálními i reálnými potížemi. Přijetí basiliánů v r. 1628 záviselo ovšem na vyšší instanci, Kongregaci de P. F. Koncem dvacátých let XVII. st. Ruský konstatoval také všeobecnou tendenci rektorů různých jezuitských kolejí nepřijímat Rusy-uniaty. V souvislosti s touto tendencí začal metropolita Ruský znovu akci pro zabezpečení už dříve zřízených stipendijních míst pro »Ruteny« v Praze, Olomouci a Vídni. Jeho přičiněním se tato otázka dostala znovu před Kongregaci propagandy. Ruský zahájil přímé jednání s pražským papežským seminářem, kde, jak víme, r. 1617 byla určena dvě místa pro uniaty, zrušená r. 1627. Rektor semináře v listě ze 4. září r. 1630 z Prahy vyjádřil Ruskému své stanovisko v této věci. Odmítnutí přijetí uniátů odůvodňoval smyslem buly papeže Urbana VIII. a instrukcemi, které dal rektoru kardinál Caraffa. A dodával k tomu: »non scribo hec, quasi illius ordinis (t. j. s. Basilii Magni) religiosi mihi non essent gratissimi, imo quibusvis aliis mihi sunt cariores, utpote a quibus plus eciam boni sperem«. Rektor jesuita Řehoř Schelizius (Želický) Ruskému radil, aby se obrátil znovu do Říma, sám při tom byl ochoten provést každé nařízení kongregace, »quidquid id fuerit, mihi et gratissimum erit, eique satisfacere per omnia conabor. Interea nihilominus fratres missos suscepi illosque mihi habeo commendatissimos, nec dubito illos ea daturos morum ac virtutum specimina, que alios et admirari deceat et imitari«. Při jednání o otázce položené Ruským kongregace znova zaujala stanovisko hájící zájem uniatské církve. Tajemník kongregace Ingoli uznával, že je nutno upustiti od přímého omezení formulovaného v bule Urbana VIII. z roku 1627 a míti na zřeteli, že »Rutheni« usilovně se starají o založení své vlastní koleje. Ve schůzi kongregace konané dne 7. května 1631 bylo usneseno navrhnouti pražskému rektoru, aby jako dříve přijímal do semináře dva ruské alumny bez ohledu na text uvedené buly; toto rozhodnutí bylo odůvodněno tím, že kongregace uznává nutnost zabezpečiti příliv sil »del rito greco« pro práci ve prospěch katolické víry na Rusi.²⁷⁾

Úspěšně se skončilo také úsilí Ruského o stipendijní místa v Olomouci a ve Vídni. Metropolita Ruský si stěžoval na to, že rektoři těchto papežských seminářů »universaliter prefatos Alumnos (= Ruthenos) nolle amplius recipere«. ²⁸⁾ Kongregace požádala prostřednictvím německého nuncia o vysvětlení, »ob quam causam prefatos Alumnos in poste-

²⁶⁾ *ACP(K)*, 1628; nunciovní psáno 9. IX. 1628; *Kroess*, Geschichte, II/2, 667.

²⁷⁾ *ACP(K)*, list Scheliziuse 4. IX. 1630 s poznámkami Ingoliho, protokol N 140, schůze 7. V. 1631 a sdělení kongregace nunciovní německému ze 17. V. 1631; *ACP(Š)*, Soupis sbírky Acta, 1630—1.

²⁸⁾ *Srv. Chomyn*, Ruts'kyj, 272 a pozn. 34, dopis Ruského Ingolimu 1. XII. 1630.

rum recipere recusent«. ^{28a)} Objasnění, které dali rektori stran »la causa di questa nouità«, bylo takovéto. Z Vídně poslali zprávy, že tam přijímání uniátů počtem dvou vůbec nebylo zastaveno počínajíc 2. listopadem 1626²⁹⁾ a že basiliáni snad tam byli spokojeni.³⁰⁾ Olomoucký rektor odůvodňoval svůj postup tím, že neměl odnikud žádných instrukcí v této věci, — zmínka překvapující, když připomeneme známá nám již fakta z let 1624 a 1625! Ale i později bylo přijímání uniátů v Olomouci rozhodně potvrzeno a nařízeno; tak kongregace 26. března r. 1627 opakovala nařízení o dvou místech pro uniáty v Štýrském Hradci a v Olomouci mezi císařskými a papežskými stipendisty.³¹⁾ Když roku 1631 přišly do Říma tyto zprávy z Vídně a z Olomouce, kongregace opakovala své dřívější rozhodnutí a 27. března 1631 se usnesla naříditi Vídni a Olomouci, aby i nadále přijímaly ruské žáky, »quos mittet Metropolitae Russiae«. ³²⁾

Těmito autoritativními rozhodnutími Říma r. 1631 bylo přijímání basiliánů v Olomouci, jak bylo možno se domnívati, vyřešeno s konečnou platností. Od třicátých let XVII. století vidíme tam stále studenty z ruských zemí Litvy a Polska. Avšak z dopisu bývalého olomouckého rektora (v letech 1644—1649) Jiřího Molitora (Molitoris), když dosáhl hodnosti rektora pražské koleje (1650—1652), se dovídáme, že také po r. 1631 budila basiliánská stipendijní místa v Olomouci ještě pochyby. Molitor vzpomínal seznamu provincií a zemí připsaných Olomouci a toho, že mezi alumny byli zapsáni také dva »ordinis S. Basilii«. V souvislosti s tím rektor psal: »de S. Basilii religiosi etiam olim erat questio, an non expediret illos excludi, cum nostri patres, qui in missionibus schismaticis convertendis versantur, sint graviter conquesti Basilianos, qui e scholis nostris optime fundati et eruditi redeunt ad suos, saepe deficere, et armis pro dilacione ac unione cum sancta Romana ecclesia schismaticorum muniti, utuntur potentissime contra nostros«. ³³⁾ Z těchto slov zní jistá zatrpkllost jesuity-katolíka proti uniátům, v nichž vidí jaksi soupeře při šíření katolické víry. Tato zatrpkllost vnukla snad jesuitům myšlenku, aby se uniátským mnichům uzavřela cesta k pramenům vzdělání a vědecké a náboženské výchovy, zvláště pak k vědeckému stře-

^{28a)} *ACP(K., Š.)*, 1630, — protokol Kongregace, N 132, 22. XI. 1630, § 25; srv. *Čarlampovič*, *Zap.-russkija školy*, 509; *Dikovskij*, *Basil. orden*, N 33—34, 918 a pozn. 398.

²⁹⁾ Upozorňujeme, že r. 1628 byl zde mezi alumny známý »P. Methodius Terlecki Rutenus«. *ACP(K.)*, 1628; *Petruševič*, *Svodnaja lětopis' 1600—1700*, 449 (podle rukopisu L. Kyšky).

³⁰⁾ Srv. excerpta z rukopisu L. Kyšky, že r. 1627 vídeňský rektor Michall Surie-veker v dopise metropolitovi »laudat vero alumnos Basilianos Viennenses«, *Petruševič*, *Svodnaja lětopis' 1600—1700*, 286—7. R. 1583 byl ve vídeňské jesuitské koleji Jan Pretvič z Terebovlí. *MPV.*, VI, 383.

³¹⁾ *ACP(Š.)*, 1627, schůze 26. III. 1627, § 3.

³²⁾ Listy německého nuncia ze 7. a 28. XII. 1630, 22. II. 1631; protokol 137. kongregace 27. III. 1631, § 1 a návrh resoluce Ingoliho; srv. list kongregace nunciovi do Vídně 4. IV. 1631 a jeho odpověď 26. IV. 1631. *ACP(K., Š.)*, 1631.

³³⁾ *ACP(K.)*, 1650.

disku olomouckému. Tato myšlenka uskutečněna nebyla a do Olomouce byli v polovině XVII. století a později posíláni basiliáni stejně jako v době Rutského.

Kongregace de Propaganda Fide dbala s velkou pozorností toho, aby papežské semináře — zvláště pak pražský, olomoucký a rovněž vilenský a jiné — nepřijímaly mezi své žáky osob z provincií nejmenovaných v zakládacích aktech těchto ústavů.³⁴⁾ S tohoto hlediska jsou zajímavé dva konkrétní případy. Do Kongregace de P. F. posílaly každoročně všechny papežské semináře seznamy svých žáků. V Římě je čtli se zájmem a pozorností. Roku 1639 přišel v katalogu olomouckém tajemník kongregace Ingoli na jméno Nikon Korsak (v. níže, str. 53), jehož národnost byla označena slovem »Polonus«; — »hic non est ex provinciis in fundatione nominatis«, poznamenal Ingoli k tomuto jménu. Polsko, právě Polsko — mimo »Russia seu Lithuania«, skutečně nebylo připsáno Olomouci v aktech 1628 a násl. let. — Jiný případ se týká vilenského semináře, jehož činnost byla určena stejnými stanovami jako v Olomouci a v Braunsberku a jehož kompetenci náležely hlavně země severní a východní Evropy.³⁵⁾ V seznamu vilenském r. 1642 Ingoli zjistil, že ze 29 alumnů 20 bylo z krajů uvedených v stanovách, ostatních 9 bylo přijato bez odůvodnění v stanovách, a byli to »Tedeschi, Morauí, Bohemi« a jiní. O tomto případě se jednalo v Kongregaci P. F. a bylo upozorněno na to, že rektor »in dicto collegio receperit alumnos Germanos, Bohemos et Moravos, pro quibus non fuit fundatum dictum collegium«; to oznámili rektoru (»serio moneat«) s připomenutím, že je nutno přísně dodržovati pravidla koleje.³⁶⁾ Avšak později našla kongregace ve Vilně stejný stav věcí. Tak r. 1647 byli mezi vilenskými alumny také »Pruteni, Morauí, Noruegi e Boemi«³⁷⁾ a kongregace znovu žádala od vilenského rektora vysvětlení.³⁸⁾ Vilenský rektor se v své odpovědi dovolával, pokud šlo o přijetí Čecha a Moravana, nařízení Kongregace de P. F. z 1. VI. 1643 a dodával k tomu, že Čech (byl to Borzecký) již skončil svá studia r. 1646 a že je knězem, a že »Moravus« (= Przeszpurský) za měsíc dostane »sacros ordines« a brzo »statim in patriam discedit«.³⁹⁾ Při

³⁴⁾ Srv. na př. rozhodnutí Kongregace v 182. schůzi 29. VIII. 1633, *ACP(K)*, 1633; instrukce pro nuncie při visitaci kolejí r. 1635, *ibid.*; sr. Kongregace 49-a, 28. I. 1647.

³⁵⁾ Srv. zprávy o vilenském semináři zaslané litevským jezuitským provinciálem Jakubem Ljachovským do Kongregace de P. F. 19. VIII. 1639 se zmínkou o instrukci a statutech Possevinových r. 1578, *ACP(K)*, 1639.

³⁶⁾ Protokol 299. schůze I. VI. 1643, § 41, *ACP(K)*. Srv. pozdější (XVIII) stížnosti na to, že vilenská Akademie nezachovává stanovy papeže Řehoře XIII. a že obsazuje stipendijní místa ne Rusy neb »Moskovity«, nýbrž Poláky. Breve papeže Benedikta XIV. z 5. IV. 1753 potvrdilo určení Akademie také pro Rusy. *Petruševič, Svodnaja lětopis' 1700—1773*, I, 193.

³⁷⁾ Srv. výše, str. 5—6, zprávy o Borzeckém a Prešpurském.

³⁸⁾ *ACP(K)*, dopis 17. XII. 1647 a poznámky tajemníka Ingoliho na seznamu vilenském r. 1647 (*ibid.*, fasc. XIII).

³⁹⁾ *ACP(K)*, excerpta z dopisu bez data. Upozorňujeme zde, že také v braunsberském papežském semináři, jemuž byl okruh vlivu vymezen stejně jako okruh olomoucký, t. j. zahrnoval především sever Evropy, bývali mezi alumny také Češi a Moravané.

přípravě povšechných pravidel pro novou visitaci všech papežských seminářů r. 1643 kongregace nařídila nunciům a budoucím visitátorům prostudovati podrobně data o každém alumnovi, z které provincie a země přišel a neodporuje-li jeho přijetí přímým předpisům »foundationis«; každá odchylka má býti zvláště odůvodněna.⁴⁰⁾

Uvedli jsme tyto zprávy proto, abychom jasně ukázali, že místa papežských stipendistů v seminářích byla pod stálým dozorem, zvláště pokud se týkalo národnosti každého alumna. To nemohli nepozorovati představitelé ruské uniatské církevní správy při svých starostech o zabezpečení vzdělání pro nové generace uniatské. Uniaty nemohla plně uspokojiti situace v Praze. Rusové-basiliáni tam byli přijímáni do papežského semináře jen na základě zvláštních předpisů ad hoc, nikoli na základě přímého ustanovení zakládacích aktů, neboť v těchto nebylo o Rusech vůbec zmínky. Roku 1628 bylo to přímé nařízení Kongregace de P. F., aby byli přijati dva basiliáni; r. 1635 jiní dva mniši posláni metropolitou byli přijati z příkazu generála řádu jesuitského Mutia Vitelleschiho, kterého požádal o pomoc metropolita R. Korsak v Římě. Podáváje metropolitovi dne 3. XI. 1635 zprávu o svém nařízení, generál vyslovil přesvědčení, že pražští »patres« nebudou dělati obtíží a dodával — »modo illi, qui mittendi sunt, sibi ipsi impedimento non sint«, — »quod si tales non sint, neque conditiones illas habeant, quas bulla apostolica requirit (zde snad měl na mysli přísahu), mihi credo non imputabitur, si ab eiusmodi stipendiis non a me, sed ab ipsa bulla excludantur«.⁴¹⁾

Pokud Olomouce se týkalo, věc byla jasná a nepochybná, protože v zakládacích aktech semináře bylo výslovné ustanovení o »Rutenech« a kongregace dobře to věděla a nejednou toto ustanovení opakovala a potvrdila.⁴²⁾ Během času vznikly některé změny, avšak nedotýkaly se formálního postavení »ruských« stipendijních míst. Týkaly se stipendií

Tak r. 1678 tam byl přijat V. Pokorný (srv. výše, str. 7); sto let předtím tam byl »Georgius Just. Bohemus«, přijatý 5 II. 1581; 3. IV. 1582 byl »missus ad seminarium Dorpatense« a odtud se vrátil do Čech domů (*Lühr*, *Matrikel*, 34, N 63). V září 1739 byl do alumnátu přijat basilián Stanislav Zekkert, rodem Moravan z olomoucké diecése, nar. 14. X. 1715; studoval tam teologii až do r. 1743, kdy skončil čtyřletý kurs bohosloví; znal jazyky lat., něm. a polský a byl studentem »bonae spei quoad pietatem et literas« (*ACP(K)*, 1739—1744). V srpnu r. 1741 byl v Braunsberku přijat basilián Alexander Tomman, syn Sebastiana a Anny, »Moravus«, nar. 29. XI. 1714, přísahu složil 8. IX. 1742, znal lat., něm. a polský jazyk (*Lühr*, op. cit., 147, N 1229), r. 1745 skončil studium bohosloví a odjel ze semináře do své provincie (*ACP(K)*, 1742—1746). V roce 1760 byl přijat Čech Joannes Wartha, rhetor (*ACP(K)*, 1761. A ještě jeden Moravan byl tam již r. 1580, a to »Matthias Joannis«, přijatý 13. IV. 1580; 22. X. 1584 byl »missus Pragae ad studia altiora prosequenda« (*Lühr*, *Matrikel*, 33, N 54, srv. pozn.).

⁴⁰⁾ Instrukce 3. XI. 1643, § 5, odstavce 4 a 5, *ACP(K)*, 1643.

⁴¹⁾ *Sosnovskij*, *Akty Vilenskije*, XVI, 540, pozn. 42; *Dikovskij*, *Bazilijskij orden*, N 33—34, 918, pozn. 399.

⁴²⁾ Srv. na př. protokol 60. schůze 14. VII. 1626, *ACP(K)*, N 435; zprávy 1632, instrukce nunciů v Německu z 8. V. 1634; srv. protokol partikulární kongregace 12. IX. 1640 nebo poznámku Ingoliho na zamítnuté žádosti olomouckého biskupa o povinnosti alumnů v Olomouci sloužiti několik let v jeho diecési (Kongregace 256, 18. IV. 1639, *ibid.*).

pro žáky z »Moskovie«, která se v aktech r. 1578 uvádí odděleně od »Russia seu Lithuania«.

Na tato moskevská stipendia vznesl r. 1646 nárok katolický biskup smolenský Petr Parčevský. Byl v tom roce v Římě za různými věcmi a podal několik žádostí týkajících se života a potřeb jeho diecése, zřízené teprve před nedávnem a organisované po připojení smolenské oblasti k Polsku, podle deulinské polsko-moskevské smlouvy z r. 1618. Jednou ze základních potřeb nové katolické diecése v ruských, běloruských oblastech bylo zabezpečit jí dostatečný počet kněží připravených k práci. Podotýkáme, že uniatská církevní hierarchie hlásala názor, že smolenský kraj, osídlený převážně pravoslavnými, podléhá kompetenci jen uniatské a že se proto s pohoršením a s nechutí stavěla k založení katolické biskupské stolice a diecése v Smolensku.⁴³⁾ V Polsku a v Římě však bylo rozhodnuto jinak a biskup Parčevský zastával ty katolické názory, podle nichž uniatské duchovenstvo bylo vůbec prostředím nižším a sama jeho práce nezasluhovala skutečného uznání.⁴⁴⁾ Aby zajistil kněžský dorost v svém smolenském kraji, Parčevský obrátil svou pozornost na »moskevská« stipendia v Olomouci. Smolensk a okolí se v terminologii toho času často označoval a uznával za »Moskovii«, i když byl mimo hranice moskevského státu.⁴⁵⁾ V tomto smyslu se mohlo tvrdit, že »moskevská« stipendijní místa v Olomouci zahrnují také oblast smolenskou. Parčevský předložil Kongregaci de Propaganda Fide žádost, opírající se o tento předpoklad. Podstata této žádosti byla v tom, že peněžní prostředky, které byly určeny pro moskevská stipendijní místa na Moravě, měly být odevzdány smolenské katolické diecési, ale ne v Olomouci, nýbrž v jiném středisku, vhodnějším a bližším k »Moskovii«-Smolensku, totiž v Braunsberku, kde v papežském semináři »Moskovie« měla již podle statutu z r. 1578 dvě místa. Parčevský zdůrazňoval fakt, že odlehlost Olomouce od Moskovie velice ztěžuje posílání moskevských alumnů, nadto pak — podle jeho vědomosti — je Olomouc nyní v moci heretiků (myslil tím švédskou okupaci). Návrh Parčevského došel v Římě u kongregace souhlasu. Po projednání věci ve schůzích 7. května, 3. a 17. července a 15. října 1646 (§ 21) byla tato otázka rozřešena definitivně a byl dán souhlas také papežův. Dvě »moskevská« stipendijní místa byla z Olomouce přenesena do Braunsberka; kongregace při svém usnesení stála na stanovisku — »quod tibi non nocet et alii prodest — facile debet admitti«.⁴⁶⁾ Takto byla »moskevská« stipendia v Olomouci zrušena a pro východoslovanské žáky zůstala jen stipendijní místa »Rusi« a »Litvy«. Níže uvidíme, že z Moskvy bylo skutečně málo žáků v Olomouci.

Třeba říci, že také tato »ruská nebo litevská« stipendijní místa v Olo-

⁴³⁾ Šmurlo, Rimskaja Kuriija, 70—76.

⁴⁴⁾ Srv. ibid., 155—156.

⁴⁵⁾ Ibid., 233.

⁴⁶⁾ Text memoranda Parčevského v různých redakcích a protokol uvedených schůzí Kongregace (NN 30, 34, 35, 41) — ACP(K) a ACP(Š), 1646; fragment jedné žádosti Parčevského v. Šmurlo, Rimskaja Kuriija, 233, ale tam není vystižena podstata věci.

mouci byla v polovině XVII. století často neobsazena. Byla příležitost, kdy do Olomouce mohlo přibýti větší množství žáků z těchto krajů, a to r. 1656, kdy se pomýšlelo na to, aby chovanci ze semináře vilenského a braunsberského byli převedeni do Prahy a Olomouce. Podnět k tomuto plánu dala Sv. Otcí žádost jesuitů v době, kdy Polsko bylo tísněno tlakem Moskvy a Švédska. Z Polska a z Litvy utíkalo tehdy mnoho jesuitů na západ, zčásti také do Čech, na Moravu a na Slovensko.⁴⁷⁾ Kongregace Propagandy ve své schůzi 7. března 1656 se obrátila také na pražského kardinála Harracha s dotazem v této věci, poněvadž byla vyslovena myšlenka — zatím jen všeobecně — aby se polské semináře přenesly do Čech nebo do Slezska. Kardinál Harrach v své odpovědi 3. května 1656 vyslovil souhlas; po dohodě s pražskými jesuity byl ochoten přijmouti do Prahy 20 alumnů z Braunsberka, pro 24 alumnů vilenských byl zvolen seminář v Olomouci. Této možnosti se však nevyužilo. Kongregace v červnu r. 1656 se již vzdala myšlenky přenést semináře ze severního Polska, protože »presenti turbolenze della Polonia« se zatím uklidnily.⁴⁸⁾

To byl výjimečný případ, jenž mohl přivést do Olomouce a do Prahy znovu ruské nebo litevské studenty. Pokud možno souditi podle nám přístupných pramenů, po smrti metropolity Ruského r. 1637 neprojevovala uniatská církevní hierarchie dlouho zvláštní snahy po využití všech zahraničních stipendijních míst v papežských seminářích pro uniáty nebo mnichy-basiliány. Nesmíme ovšem zapomínati, že za třicetileté války, která zasáhla, jak známo, také Olomouc, práce tamějších jesuitů byla přerušena a znemožněna.⁴⁹⁾ Avšak představenstvo uniatské církve v Polsku-Litvě nevěnovalo pozornosti moravským, ruským a litevským stipendijním místům ani po skončení války. O tom jasně svědčí korespondence šedesátých let XVII. století.

Nemůžeme bezpečně rozhodnouti, zda pokles zájmu uniatského duchovenstva o papežská stipendia vůbec a o stipendia v českomoravských školách zvlášť jest přičísti na vrub opětovně zdůrazněnému požadavku Říma, aby žáci skládali povinnou »přísahu«, v čemž jeden z historiků basiliánského řádu vidí pokus přimět uniáty k obřadu čistě latinskému.⁵⁰⁾ I když už minská kongregace řádu sv. Basila r. 1652 s pohoršením konstatovala, že papežská stipendia v alumnátech pro uniáty »iuz prawie od naszym opuszczane są y ogolocone« a že v zájmu řádu je třeba, aby tato místa »znovu naszym otworzyły się«,⁵¹⁾ přece opravdové oživení této akce začalo snad teprve v šedesátých letech XVII. století.

⁴⁷⁾ Hl. *Pamiętke Trnavskej Univerzity*, 52, někteří z polsko-litevských jesuitů našli asyl v trnavském jezuitském ústředí, kam v čtyřicátých letech byli přesídleni také olomoučtí žáci na dobu švédské okupace, srv. *Varsík*, Nár. problém, 125 a násl., 130 a násl., 133, 134.

⁴⁸⁾ *ACP(K)*, dopis kard. Harrachovi 7. III. 1656, protokoly kongregace 7. III. (§ 14) a 12. VI. 1656 (§ 29), odpověď z Prahy 3. V. 1656 a sdělení kardinálovi 12. VI. 1656; *ACP(S)*, 1656.

⁴⁹⁾ *Bůlek*, Dějiny řádu, 508.

⁵⁰⁾ *Dikovskij*, Bazilianskij orden, N 33—34, 919, 920.

⁵¹⁾ *Archeogr. Sborník*, XII, 49—50.

Ani bychom při tom nemohli tvrditi, že od r. 1660 do r. 1678 nebylo v papežských alumnátech vůbec uniatských alumnů. Bezpochyby tam bývali, ale ne stále a ne snad v počtu velkém. Bud' jak bud', v šedesátých letech XVII. století začíná uniatská hierarchie znovu energický boj o místa v českomoravských alumnátech. Nemáme přímých zpráv, kdo vlastně učinil první krok k oživení této akce. Máme za to, že tu mohl hráti důležitou úlohu cholmský biskup Jakub Suša, který, jak níže bude vyloženo podrobněji, byl roku 1664 poslán do Říma za různými věcmi uniatské církve. Je docela možné, že Suša tam před Kongregací de Propaganda Fide obnovil otázku o osudu uniatských, basiliánských stipendií v papežských alumnátech v Čechách a na Moravě.⁵²⁾ Dne 18. března 1665 požádala kongregace o zprávy v této věci vídeňského nuncia, poznamenávajíc, že na osud těchto stipendijních míst obrátili pozornost Říma »li monaci Basiliani Rutheni uniti«. V podstatě šlo o uniatská místa ve Vídni, v Praze a v Olomouci. Vídeňský nuncius Spinola požádal o informace rektory těchto škol. Vídeňský rektor Melchior Hanel předložil stručný výklad o ruských místech v semináři. Uvedl fakt z r. 1622, kdy výtka Říma pro nepřijetí dvou basiliánů byla vyvrácena vysvětlením, že žádných obtíží seminář v tom smyslu nikdy nedělal.⁵³⁾ Dva basiliáni byli ve Vídni potom r. 1631; 2. prosince 1637 tam přijeli znovu »duo fratres Basiliani cum testimonio metropolitae archiepiscopi Kioviensis et totius Russiae«, avšak už v červnu r. 1638 odjeli z Vídne »sua sponte et absque licencia«. Od té doby se ve Vídni neobjevil žádný basilián. »Neque,« píše vídeňský rektor, »huius rei aliam causam fuisse existimo, quam quod illi boni religiosi non videantur amplius a Sacra Congregatione de Propaganda Fide graciosam vel petivisse, vel obtinuisse, ut inter hos pontificios alerentur.« Podle sdělení rektora pražského papežského semináře nežádal po r. 1638 již nikdo z basiliánů o stipendium, r. 1638 tamější žáci basiliáni (dva) »senza licenza« odešli ze školy.

V odpovědi olomouckého rektora Šimona Schürera jsou některé poznámky, které jsou zvláště zajímavé. Archiv semináře padl v oběť ohni za švédské okupace, a proto rektor nemohl nalézt zprávy o dřívějším pobytu »Rutenů« a basiliánů mezi žáky semináře. Rektor tvrdil, že po odchodu Švédů a restauraci města »nulli amplius Basiliani fuerunt recepti vel quia nemo admitti petiit, vel quia forte eiusmodi Sanctae Sedis concessio expiraverat«. Mezi papíry semináře našel rektor zajímavé zprávy, které napsal patrně někdo z jeho předchůdců. Dosavadní výklad nám umožňuje tvrditi, že tato poznámka byla napsána ještě před rokem 1650 (srv. výše, str. 22). Zní takto: »Basiliani saepe reduces in patriam deficiunt a fide, et nostros missionarios potentissime oppugnant, ut saepe ad regentes scriptum.« »Et haec causa fuerit,« píše Schürer, »si (quod mihi

⁵²⁾ Srv. jeho obsáhlé memorandum jménem všech uniatských biskupů a mnichů ACP(Š), Rutheni, z oddělení Scrittura riferite 1624—1674, I, fol. 298—310), kde jest zmínka také o stipendijních místech pro uniáty ve Vídni, v Praze, v Št. Hradci a v Olomouci.

⁵³⁾ Není-li zde omyl, spíše jde o známý nám případ z r. 1628, srv. výše, str. 20.

compertum non est) aliquando eorum petitioni regentes huius collegii non annuerunt.«

Kongregace de Propaganda Fide pojednala o odpovědi rektorů v své 103. schůzi 12. ledna 1666, ale nevíme, jak bylo formulováno její rozhodnutí. Podle všeho bylo usneseno, že »ruská« stipendijní místa ve Vídni, v Praze a v Olomouci byla uznána za neobsazená a přístupná pro basiliány podle starší praxe.⁵⁴⁾ Proto také kongregace řádu sv. Basila ve Vilně r. 1667 jmenovala řadu basiliánů pro alumnát vídeňský a pro jiné ústavy.⁵⁵⁾ Tímto však otázka o stipendijních místech nebyla rozhodnuta definitivně a rozhodně. Za dva roky se Kongregace znovu vrátila k této věci, když jí uniatský metropolita předložil přípis o potížích, s nimiž se setkávají uniatští chovanci u představených seminářů. Tento krok uniatského metropolity byl výrazem a prováděním akce, k níž dala podnět basiliánská kongregace r. 1666 v Berestji. Na této kongregaci byl zjištěn kritický stav řádu sv. Basila, zaviněný napětím mezi řádem a uniatskými metropolity, kteří se domáhali rozhodujícího vlivu a postavení v řádu. Důsledek tohoto po léta trvajícího konfliktu byl spatřován v zanedbávání otázky noviciátu a vědecké přípravy mladého mnišstva. Varšavský nuncius upozorňoval, že »zniosszy nowicyat, zniosszy nauki (któremi iako dwiema zrzodłami zakon napaie się y rosnie) tenże sam zakon zniszzec będzie koniecznie trzeba«. Nuncius přímo vinil řád, že »nowiciuszowe nie cwiczą się, y jeżeli którzy są, do alumnatow y seminariow najświętszego pana, dla defektu wiatiku, nie posylają się«. O tom vznikla debata, v níž přišla na přetřes zvláště otázka vědeckého vzdělání a využití stipendijních míst v papežských alumnátech. Poukazovalo se na nepřátelství jesuitů proti řádu basiliánskému a proti Unii vůbec. Metropolita (byl to Gabriel Kolenda, 1666—1674) tehdy přímo tvrdil, že jesuité činili potíže při přijetí basiliánů do alumnátů, a to také ve věci »přísahy«. Uvedl příklady z praxe vilenských a braunsberských jesuitů, ale není pochyby, že psychologické podmínky pro vznik takového napětí mezi jesuity-učiteli a basiliány-žáky byly také v českomoravských školách jezuitských, i když máme o tom bezpečné doklady teprve z doby pozdější. Roku 1666 metropolita a uniatští biskupové vinili jesuity v Polsku, že v alumnátech »zakonników naszych, by też w kaplanskim stanie zostających, barzo szpetnie traktują y opprimują, y utrapiają, ludzom familij szlacheckiej, a podczas y senatorskiej, podle y smrodliwe czynić usługi rozkazują, nie bez wstydu stanu zakonnego y kaplanskiego, y z posmiewiszkiem swieckich współalumnów, oprócz tego barzo mizerny wikt dają, barzo mizernie odziewają, lubo dobrze wiedzą, jakie najświętszy pan nasz koszty na to łoży« atd. Stížnosti metropolity potvrdil potom ještě biskup Suša, jenž právě před nedávnem se vrátil z cesty do Říma; pravil přímo, že jesuité

⁵⁴⁾ *ACP(K)*, list 18. III. 1665, odpovědi. — Schürerův 26. IX. Hanele bez data a sdělení vídeňského nuncia 17. X. 1665 se zmínkou o odpovědi z Prahy; protokoly 103. a 126. schůze Kongregace 12. I. 1666, § 27; N 103 — *ACP(Š)*, 1666.

⁵⁵⁾ *Archeogr. Sborník*, XII, 100.

všechno to činili »z nenawiści samey ku naboženstwu greckiemu« (= uniatskému). Předseda kongregace Pignatelli slíbil, že »o oppressich zakonników« v jezuitských alumnátech a jiném podá zvláštní oznámení Kongregaci de P. F.⁵⁶⁾ K této věci se vrátil řád sv. Basila také na kongregaci r. 1667, kde bylo usneseno, že třeba »po nowicyacie zaraz wyprawować na nauki, y to sposobne osoby, že by mieysca nie wakowały y zakon žeby się mógł ztąd zpodziewać pożytku«. ⁵⁷⁾

S tímto oživením otázky stipendijních míst pro basiliány souviselo, že se metropolita obrátil na Kongregaci de Propaganda Fide se stížností na potíže, které v této věci činí jesuité, a s prosbou, aby stipendijní místa pro basiliány v jezuitských školách byla trvale zajištěna. Předložil stížnost na jesuity, kteří prý byli velice nevlídní k uniátům a projevovali to v různých formách, zvláště ve špatném zacházení s alumny-uniaty. Kolenda ukazoval na nechuť rektorů papežských kolejí v Polsku a »Německu« přijímati »ruthenos«, na zvláštní potíže, na přísnou disciplinu atd. Kongregace ve schůzi (136.) 11. prosince 1668 (§ 32) nařídila nunciům ve Vídni a v Polsku odstraniti příčiny podobných zjevů a vytvořiti vhodnější všeobecné podmínky pro vyučování uniátů v seminářích.⁵⁸⁾ Co se týče Prahy, v její koleji se basiliáni nepřijímali, ačkoliv dva roky před r. 1668, t. j. v r. 1666, rektor pražský sdělil vídeňskému nunciu Spinolovi, že je ochoten přijmouti dva uniaty. Tato okolnost přinutila kongregaci k zvláštnímu usnesení o přijímání »ruthenorum« také do pražské koleje.⁵⁹⁾

Uvedené zprávy o korespondenci r. 1665 a následujících let svědčí o tom, že v tuto dobu ruská uniatská metropole projevovala jisté úsilí o obnovení a upevnění dříve zřízených a dlouhou dobu málo využívaných stipendijních míst v papežských seminářích v Praze a v Olomouci. S druhé strany se můžeme domnívati, že v tu dobu se v té věci projevovalo zostření styků mezi jesuity a uniatskou církví a jejím duchovenstvem. Shora uvedená formule olomouckého rektora jasně ukazuje, že ani správa olomouckého semináře nebyla prosta onoho záporného nebo pohrdavého, nájisto však málo přátelského smýšlení o uniatech a uniatském duchovenstvu, jež se projevovalo všude a vedlo k stálým konfliktům a stížnostem Unie v Římě a k úsilí bránit Unii a katolíky řeckého obřadu proti utiskování a urážkám se strany katolíků obřadu latinského. Poznáme dále několik případů tohoto rázu; nyní uvedeme ještě některé zprávy, týkající se osudu ruských stipendijních míst v Praze a v Olomouci po roce 1668.

Nové zostření v této věci nastalo v polovině sedmdesátých let. Snad

⁵⁶⁾ *Archeogr. Sbornik*, XII, 85—87, 89.

⁵⁷⁾ *Ibid.*, 98.

⁵⁸⁾ »Nuntii apostolici Viennae et Poloniae curent ut in collegiis pontificiis Germaniae recipiantur Rutheni ac in iis humaniter tractentur.« V. protokoly 126. a 136. schůze 23. I. (§ 34) a 11. XII. (§ 32) 1668 a poznámky 22. IX. 1668, *ACP(K)*.

⁵⁹⁾ Schůze 131. Kongregace, 1668, § 10: »Rescriptum: nuntio Apostolico Viennensi, qui dummodo rector collegii Pragensis persistat in voluntate D. Cardinali Spinolae expressa admittendi duos Ruthenos, mandet, ut illi recipiantur.« *ACP(Š)*, 1668.

koncem roku 1675 napsali do kongregace Propagandy uniatský metropolita Žochovskij a protoarchimandrita řádu sv. Basila Pachomius Ohilevič, že superiorové kolejí řecké v Římě, vídeňské, pražské, braunsberské, vilenské a olomoucké činí potíže při přijímání basiliánů, doporučených metropolitou.⁶⁰⁾ Ilustrací tohoto povšechného tvrzení může být případ z konce r. 1676. Druhého září rektor pražského semináře u sv. Bartoloměje Václav Zimmermann (24. V. 1666—9. II. 1670) oznámil známému již nám cholmskému biskupu Jakubu Sušovi, jenž se velice čile uplatňoval v uniatské církvi své doby, že »patres« Kulczyckij a Kolačinskij (o nich viz níže), kteří byli v semináři od r. 1674, odjíždějí nyní »in patriam«, že však na jejich místa nemůže být přijat nikdo z členů řádu sv. Basila Velikého. Zimmermann dokazoval, že basiliánských stipendií se — podle nařízení císaře a pražského arcibiskupa — bude napříště používat především pro žáky z Lužice, protože tento kraj má velkou nouzi o kněze pro boj s protestanty atd. Zimmermann uznával, že toto rozhodnutí je jistě velice nepříjemné pro uniáty a basiliány, ale on že nemůže nic změnit na této věci.⁶¹⁾ Suša dostal tento dopis teprve 16. října a ihned (18. října) naň odpověděl. Suša psal do Prahy rektorovi, že již počátkem srpna odjeli z Litvy přes Cholm dva kněží-basiliáni do Prahy a nyní není možno je zadržeti. Nevíme, kdo byli tito kněží, v seznamech pražských alumnů z následujících let jsme basiliány nenašli, je možno, že se jim skutečně již nepodařilo dosáhnouti přijetí do pražského konviktu. Ale důležité jsou ty argumenty, které uváděl v svém dopise Suša. Cituje rozhodnutí Urbana VIII. o dvou ruských místech v Praze a potvrzení tohoto usnesení papežem Alexandrem VII., dané samému Sušovi. A proto Suša pokládal za nemožné smířiti se se zprávou Zimmermannovou, dokud se nedozví vůli samého papeže o této věci. Suša požádal rektora, aby se neodesílali ze semináře noví basiliáni, dokud nerozhodne Řím. Současně s listem do Prahy byl poslán protest do Říma Kongregaci Propagandy. V nepřítomnosti metropolity a protoarchimandrity řádu sv. Basila byl tento protest podepsán v Lublíně 19. října 1676 čtyřmi uniatskými biskupy — vladimírským Benediktem Glinským (1667—1678), cholmským Sušou, pinským Michaellem Marcianem Bělozorem (1666 až 1697) a přemyšlským Janem Malachovským (1669—1691). Opakovali, že bez vůle Kongregace a papežské Stolicе nemá rozhodnutí Zimmermannovo platnosti. Biskupové žádali o obnovení práva uniatské církve na místa v pražském semináři a trvali na tom, aby jesuité »ne nobis pro sede apostolica repugnantibus contra schisma eum praepediant favorem«.

Za několik měsíců se dostalo tomuto protestu posily v memorandu, které podali kongregaci metropolita Cyprian Žochovskij a protoarchimandrita Pachomius Ohilevič. V dopise ze 4. května 1677 konstatovali,

⁶⁰⁾ Slyšeno ve schůzi Kongregace 4. II. 1676, § 31, *ACP (Š., Rutheni)*, 1676.

⁶¹⁾ »Allos Vestrae reverendissimae dominationis religiosos nullos absolute suscipere possum, quia in locum illorum iam alii suscepti sunt.« Císař a arcibiskup »demandarunt solos Lusatios suscipi«.

že jesuité znovu a znovu působí obtíže Unii, zastavující přijímání uniátů do semináře v Praze, v Olomouci, ve Vídni atd. Žochovskij se zmiňoval především o posledním pražském případě tohoto druhu, ale poznamenal, že i v Olomouci je tomu právě tak. A přece, zdůrazňoval metropolita, stipendijní místa pro uniáty v papežských seminářích v Praze a v Olomouci byla zřízena »in cambio« koleje, která — podle vůle papeže Urbana VIII. — měla býti založena »per la nazione rutena e moscovita« v Římě (při kostele sv. Sergia a Bakcha) nebo v Polsku, ale dosud založena nebyla.⁶²⁾ A proto si činí uniátská církev odůvodněné a stálé nároky na stipendijní místa v cizích školách, místa, podstatně nutná pro zabezpečení práce ve vlasti. Tato místa, psali Žochovskij a Ohilevič, »questi luoghi di studio sono necessariissimi per mantenere e propagare la fede in quelle parti«. Dobře vyškolení a vzdělaní »operarii« nyní tím více jsou nutni pro Unii, že »schismatici«, t. j. pravoslavní, jsou dobře vyzbrojeni, »hauendo aperto fioritissime scuole in Chiouia, s'indegnano colla dottrina superiora.«⁶³⁾

Otázka všemi těmito dokumenty obnovená byla projednána na poradě Kongregace Propagandy 17. ledna r. 1678 (N 7). »Sanctissimus (t. j. sám papež) mandavit«, aby »adolescentes« poslaní neb posílání ruskými biskupy byli přijímáni do jesuitských seminářů; »et postea audiantur super (neb supra) eorum iuribus quibuscumque constitutionibus non obstantibus; et quoad erectionem seminarii (pro rutenis) scribatur pro nova informatione nuntio Poloniae«.⁶⁴⁾ Uvádíme úplný text dekretu, v kterém bylo formulováno toto zásadní rozhodnutí: »referente Eminentissimo Domino cardinali Nerlio⁶⁵⁾ literas episcoporum Ruthenorum supplicantium, ut in collegiis Vilnae, Brasbergensis, Olmuciensis, aliisque pontificiis Germaniae et praecipue Pragensis recipiantur Rutheni uniti pro alumni, Sanctissimus Dominus Noster Innocentius XI. in congregatione habita coram Sanctitate Sua, mandavit, ut pro hac vice recipiantur a rectoribus collegiorum duo alumni a praefatis episcopis Ruthenis transmissi, et postea quatenus iidem rectores aliter praetendant, deducant eorum iura apud sacram congregationem et hoc non obstante bulla s(anctae) m(emoriae) Urbani VIII. super reformatione collegii Pragensis, aliisque similibus quibuscumque, quibus omnibus ad effectum praedictum pro hac vice tantum derogavit omni etc. Datum 7. Februarii 1678«. Zároveň s tímto usnesením bylo rozhodnuto požádati prostřednictvím vídeňského nuncia o důvody, které vedly pražského rektora. Tento rektor přijal tehdy do semináře dva basiliány, kteří k němu byli posláni, ovšem mimo kvotu. Svůj postup ospravedlňoval pěti zásadními důvody. Především ukazoval na to, že se Urban VIII. v zakláda-

⁶²⁾ Srv. o starostech Žochovského ohledně semináře — *Pelesz*, *Geschichte der Union*, II, 276 a násl.

⁶³⁾ Jde o kijeviskou Akademii, založenou metropolitou Petrem Mohylou.

⁶⁴⁾ *ACP*(*KŠ*, Rutheni), 1678.

⁶⁵⁾ Kardinál Francesco Nerli, arcibiskup florentský.

cích aktech pro Prahu nezmínil o Rusi (jak jsme viděli výše, str. 20), což je formálně správné; za druhé Zimmermann zdůrazňoval, že Alexander VIII. dovolil přijímati Rusy proto, aby se jich užilo jako kněží, že však toto přání papežovo nenašlo pochopení s ruské strany, tato věc je třetím bodem rektorova objasnění. Ukazoval na to, že se basiliáni nechtěli podříditi nutnosti skládati přísahu stanovenou pro papežské alumny (viz výše, str. 17).⁶⁶⁾ Dále rektor mluví o nutnosti zvětšiti počet kněží v Lužicích,⁶⁷⁾ a konečně podával všeobecnou charakteristiku studentů basiliánů docela zápornou: »praedicti religiosi Basiliani valde graves fuere non modo superioribus, sed et toti communitati, prout in eorum duobus, qui per quattuor annos apud nos vixere, manifestum fuit; nam neque onera portare volunt cum aliis, neque consueta tam in ecclesiis, tam domi ministeria obire. Dein primum locum inter clericos monachi illi passim ambiunt cum disputationibus, eo quod se ferant esse ordinis episcopalis, hoc est, quod episcopos habeant in Oriente. Tum, si delinquent in aliquo, iis poenam infligare non audeant superiores, dicunt enim id in sui ordinis confusionem cedere«.

Toto rektorské memorandum bylo z Vídně odesláno 15. VI. 1678 do Říma a projednáno na poradě Kongregace de P. F. 14. XI. 1678 v přítomnosti papeže. Sdělení o přijetí dvou basiliánů, o kterých byl spor, bylo vzato na vědomí, ale žádné všeobecné usnesení na schůzi formulováno nebylo.⁶⁸⁾ Po léta se věc znovu docela klidně vyvíjela, v 80.—90. letech XVII. století se setkáváme stále s alumny-basiliány z Litvy a Polska v Praze a zvláště v Olomouci, kde bylo ustáleno plánovitě střídání vždy dvou žáků-basiliánů s jinými dvěma. Ovšem, v roce 1685 měla Kongregace de P. F. znova poradu o osudu ruských stipendijních míst v souvislosti s memorandem uniatského metropolity předloženým v Římě konsultorem řádu sv. Basila Velikého P. Georgem »Melereuschi«.⁶⁹⁾ V této žádosti (»terza istanza«) Žochovskij žádal potvrzení dekretu kongregace ze 7. února 1678, aby nemohlo dojít k tomu, co se stalo v Praze, kde OO. jesuité z koleje odmítli přijmout »nel medesimo li due Rutheni soliti«. Při projednávání tohoto dopisu bylo znovu oznámeno vysvětlení pražského rektora a prozkoumány seznamy pražských alumnů. Resoluce byla velice jednoduchá — »lectum«.⁷⁰⁾

Za 14 let přišla v Římě znova na přetřes otázka ruských uniatských stipendií v seminářích, zvláště v Praze. Prokurátor uniatského metro-

⁶⁶⁾ »Quia idem Alexander pontifex maximus iubet, ut sui alumni iuramentum emittant, quod Basiliani intellegere non volunt, prout clarum fuit in illis, qui annis praeteritis in hoc collegio pontificio inter alumnos ex iis aliti sunt.«

⁶⁷⁾ Metr. Žochovskij a Ohilevič upozorňovali Kongregaci mezi jiným také na to, že pražští, olomoučtí a vídeňští jesuité nechtěli přijímati basiliánů — »amando meglio di tener nei luoghi loro altri della lor propria nazione«, *ACP* (Š., Rutheni), acta 1675 ad 1699.

⁶⁸⁾ Korespondence let 1676—1678, hl. *ACP*(K).

⁶⁹⁾ Georgius Malijevský, od r. 1690 arcibiskup smolenský, † 1695. *Stebelski*, Ostatnie prace, 306, 363.

⁷⁰⁾ *ACP*(K); srv. Kongregace 16. VII. 1685, § 30, *ACP*(Š), 1685.

polity (Lva I. Slubiče-Zalenského) odevzdal Kongregaci de P. F. supliku s žádostí, aby byly upraveny některé otázky života uniatské církve a zvláště otázky spojené se vzděláním duchovenstva. Metropolita upozorňoval na obtíže při přijímání uniatských duchovních osob (není mnichů) ve vilenském semináři, dále na omezení ruských míst v řecké koleji v Římě (místo bývalých čtyř stipendijních míst dávali nyní jen tři)⁷¹⁾ a na nutnost pevně zabezpečiti pro basiliány dvě místa v semináři v Praze. O této věci pojednala kongregace 23. března 1699, kdy byly prozkoumány také historické zprávy o ruských stipendijních místech (pro Prahu od let 1637, 1666). Resoluce nedává určitého a jasného rozhodnutí, ale činí věc závislou na výsledcích poslední visitace.⁷²⁾ Usnesení se stalo 26. dubna 1700. Kolegium kardinálů přihlédlo k tomu, že podle zdůraznění uniatského metropolity uniatská církev stále a stále více potřebuje připravené kněze, neboť Unie úspěšně vzrůstá; »crescentibus in dies novis coloniis sanctae unionis«, jak psal metropolita, dále k tomu, že v německých kolejích není vůbec místa pro »Rutheny«, kteří disponovali jen dvěma olomouckými stipendii. Kardinálové rozhodli zříditi dvě místa pro Rusy také v Praze.⁷³⁾

Nevíme, použila-li uniatská církevní správa ihned tohoto usnesení. Snad představitelé uniatského církevního života narazili na některé obtíže pro uskutečňování práva jim daného. Prokurátor řádu sv. Basila hledal r. 1701 v archivu Kongregace de P. F. texty dekretů o uniatských stipendijních místech v Čechách a na Moravě, hlavně v Praze a našel jich více než jeden, avšak ve všech se pravilo — »pro hac vice tantum«.⁷⁴⁾ Uniatské církevní kruhy se tehdy pokusily dosáhnouti pozitivnějších práv v této věci. A tak v polovině r. 1703 se otázka o pražských stipendijních místech octla znova na pořadu schůze Kongregace de P. F. Jménem metropolity, všech uniatských biskupů a uniatského mnišstva podal římský prokurátor řádu sv. Basila tehdy papeži Klimentovi XI. žádost o místa pro basiliány v Praze. Ukazoval na přímé rozhodnutí otázky, jež svého času učinili papežové Alexander VII. a Inocenc XI., a upozorňoval na to, že je nutně třeba nově posílit přípravu uniatského duchovenstva, a to tím spíše, že právě nedávno diecése lvovská (1700) a lucká (1702) přistoupily k Unii.⁷⁵⁾ Prokurátor při tom nečekal obtíží se strany praž-

⁷¹⁾ Srv. Šmurlo, *Rossija i Italia*, III, 57 a pozn. 1: IV. 101: r. 1623 podle žádosti Rutského počet míst pro »rutheni« byl zvýšen na 6 (ibid., IV, 197); r. 1711 pro basiliány byla určena jen dvě místa, a to »ex gratia et non alias« a »sine tamen gravamine viatici et habitus« — resoluce na žádosti představenstva řádu sv. Basila protoarchimandrity Leona Kišky, několika konsultorů a jednatele, Kongregace 3. VIII. 1711, § 12, *ACP(K)*.

⁷²⁾ *ACP (K., Š.)*, protokol, § 14.

⁷³⁾ Žurnál generální kongregace 26. IV. 1700, § 10, *ACP(K)*, 1700—1707, o místech ve Vídni, o něž se zajímal metropolita, není zmínky.

⁷⁴⁾ *Dikovskij*, *Bazilianskij orden*, N 33—34, 921.

⁷⁵⁾ Na zřeteli měl definitivní a otevřené uznání Unie biskupem lvovským Josefem Šumlańským, tajným uniatem již od r. 1677, a biskupem luckým Dionisiem Žabokryckým. *Andrusiak*, *Szumlański*, 115 a násl., 118—120, 123—124 a *passim*.

ských jesuitů.⁷⁶⁾ Kongregace de P. F. 18. července 1703 potvrdila rozhodnutí usnesené již r. 1700 a nařídila nunciovi ve Vídni, aby zajistil v Praze přijímání dvou alumnů-basiliánů, kteří přijedou s doporučením uniatského metropolity. Kongregace přímo zdůrazňovala, že tato stipendijní místa jsou nutná pro uniáty, protože jejich potřeby vzrostly, když se k jejich církvi připojily dvě nové ruské diecése, Lvovská a lucká.⁷⁷⁾

Je třeba si uvědomit, že roku 1702 byla konečně rozhodnuta kladně stará otázka o založení vlastní »ruské« koleje a semináře. O tuto věc se horlivě staral již Ruskij a jeho nástupcové na stoliči metropolity stále opakovali žádosti v Římě,⁷⁸⁾ avšak teprve generální kongregace kardinálů dne 9. ledna 1702 přijala definitivně rozhodnutí o založení koleje a semináře pod dozorem basiliánů ve Lvově při kostele sv. Jiřího (Jura). Tento krok byl uspíšen tím, že k Unii přistoupily diecése Lvovská a lucká.⁷⁹⁾ V souvislosti s tímto usnesením mohla vzniknouti myšlenka na zrušení basiliánských stipendijních míst v cizině, když pro vzdělání uniatského duchovenstva byla určena zvláštní instituce. Kongregace de P. F. však potvrdila stipendijní místa pro basiliány v Olomouci (quoad collegium Olomocense — nihil innovandum).⁸⁰⁾ Uvedené výše usnesení kongregace 18. XII. 1703 zajišťovalo pro basiliány také dvě stipendijní místa v Praze.⁸¹⁾ Nebyla však dosti zajištěna, protože na příklad v roce 1711 při řeči o místech pro »Rutheny« v papežských seminářích se v Kongregaci de P. F. dala zmínka jen o místech v řecké koleji v Římě, v Olomouci a Vilně.⁸²⁾

Ze seznamu basiliánů-alumnů Olomouce a Prahy, který bude uveden níže, čtenář uvidí, že při vši horlivosti uniatské správy pronikalo do Prahy méně basiliánských žáků než do Olomouce. Řadu let není označen v pražském papežském semináři žádný basilián, ačkoliv řád sv. Basila a církevní uniatská správa měly důvody zahrnouti a skutečně i zahrnovaly také Prahu, nejen Olomouc, do okruhu svých zájmů, neboť do ní chtěly posílati své lidi na studium a vzdělání.^{82a)} Tak novogródská

⁷⁶⁾ »...et modo nullum esset ex parte patrum S. J. obstaculum qui sub cura sua praefatum habent collegium.«

⁷⁷⁾ Protokol Kongregace 18. VII. 1703, § 5; dopis nunciovi téhož dne. *ACP(K)*, *ACP(Š)*, 1703.

⁷⁸⁾ Srv. *Theiner*, *Monuments historiques*, 234—5, 1682.

⁷⁹⁾ *Pelesz*, *Geschichte der Union*, II, 328, 340—1; *Deruga*, *Piotr Wielki*, *poslim*; *Andrusiak*, *Szumlański*, 116, 146—7.

⁸⁰⁾ Protokol gener. kongregace 9. I. 1702, § 9; srv. také protokol porady 10. V. 1701, dopis kongregace polskému nunciovi 9. I. 1702. *ACP(K, Š)*, 1702.

⁸¹⁾ Zajímavé je, že v protokolu gener. kongr. 1. IX. 1704, jsou obsaženy zprávy o pražském arcibiskupském semináři (při řeči o místech pro Lužici), uvádějící, že již aktem Řehoře XIII. byla v něm zřízena místa pro dva Rutheny-basiliány, ačkoliv, jak je známo, byl uniatský řád sv. Basila založen později, než byl Řehoř XIII. zvolen za papeže! V roce 1720 v Římě v archivu kongregace nemohli naléztí zakládacích akt Řehoře XIII. pro Olomouc a jen podle vzpomínek zjistili, že tam byla také dvě místa pro basiliány! *ACP(K)*, 1720.

⁸²⁾ *ACP(K)*, porada 3. II. 1711, § 4.

^{82a)} V přehledu zpráv o jesuitských kolejích vypracovaném pro Kongregaci de Propaganda Fide před 30. VIII. 1697 je o Praze zaznamenáno, že tam byli basiliáni v pa-

kongregace řádu se r. 1703 usnesla mezi jiným o tomto rozhodnutí: »reverendissimus archimandrita Suprasliensis⁸³⁾ in vim gratitudinis zakonowi s-temu ma swoim kosztem *dwie zakonne* osoby na nauki wysłać, jedną do Rzymu, *drugą do Olomunca*, które po skóńczonych naukach nie do Suprasla, ale sub regimen et dispositionem protoarchimandritae (řádu) powracać powinni będą.«⁸⁴⁾ Jak byla uskutečněna tato povinnost, o tom nemáme zpráv. Víme jen, že řád sv. Basila Velikého čítal do okruhu svých zájmů nejen Řím a Olomouc, ale také Prahu. Bělská⁸⁵⁾ kongregace řádu r. 1709 rozhodla ve schůzi 2. září, že nutno s pomocí papežského nuncia v Polsku obnoviti přijímání basiliánů do papežského alumnátu v Praze,⁸⁶⁾ při čemž řád vyslovil zároveň také zajímavé přání, aby »Emaus (t. j. zajisté pražský Emauzský klášter na Slovanech) zaś aby był religioni (t. j. basiliánům) oddany, augustissimus Imperator conveniri maią.«⁸⁷⁾ V Praze však byl dán věci zcela jiný obrat. Tak na příklad r. 1722 rektor pražského semináře odmítl přijmout basiliány, odůvodňuje to tím, že podle výsledků jedné visitace koleje je nutné pro tuto věc přímé nařízení Kongregace de P. F. Prokurátor řádu sv. Basila podal protest proti tomuto kroku a žádal, aby se rektoru vysvětlilo, že musí přijmouti uniatské mnichy na místa pro ně určená a po léta již — iam a multis annis — prázdná. Kongregace také tentokrát potvrdila své nařízení o přijímání basiliánů, upozorňujíc na řadu svých dřívějších usnesení (1631, 1668, 1678, 1703) a zdůrazňujíc podstatnou nutnost dostatečné přípravy většího počtu kněží pro Rus, kde mají obracet »schizmatiky«.⁸⁸⁾

Tak v Praze vždy bylo možno, že noví basiliánští uniati-mniši nebudou přijati mezi žáky alumnátu, a to jen proto, že nebylo jednou provždy vydáno definitivní rozhodnutí a nařízení o stipendijních místech pro

pežském alumnátě: »... altre volte quando sono stati ammesi monaci Rutheni uniti nei collegii di Germania, nei quali non hanno luogo, si è fatto per quella sol volta, e con la derogazione delle bolla delle fundazioni, come fu riferito sotto li 7 agosto 1668 in occasione che i medesimi monaci unitamente col metropolita della Russia fecero un istanza, che nelli stessi collegii si educasse qualche numero dei loro novizi, e fu data al nunzio l'incombenza d'esplorare la mente del rettore del collegio di Praha che haveva per avanti promesso di riceverne duo, se si conservano disposto d'ammetterueli.« O Olomouci je poznamenáno, že tam jsou »due i Basiliani Rutheni« podle zakládacích listiny semináře. *ACP(K)*, 1697.

⁸³⁾ Supraslský klášter v městě Suprasl', bělostockého okresu, založen kolem r. 1500, v XVII. st. — kulturní ústředí basiliánů.

⁸⁴⁾ *Archeogr. Sborník*, XII, 148; srv. *Petrov*, *Istorija bazilianskago ordena*, 1871, VII, 147 a násl.

⁸⁵⁾ Město Běla (Biela) blízko Berestja.

⁸⁶⁾ »Prazki alumnat zaniedbany ut resuscitetur na nasze zakonne osoby celsissimus d(ominus) nuntius.«

⁸⁷⁾ Rozhodnutí bělské kongregace basiliánů jest nám známo ve dvou redakcích, — v uvedené shora podle protokolu (*Archeogr. Sborník*, XII, 166) a v latinské, uveřejněné svého času *Sosnovským* (*Akty Vilenskie*, XVI, 525), kde čteme: »... ut Leopoliensis alumnatus gubernio, Pragensis autem commodum nostrum disponatur.«

⁸⁸⁾ Protokol kongregace 3. VIII. 1722, § 15 a dopis vídeňskému nunciovi. *ACP(K)*, 1722.

basiliány. V Olomouci přece obtíží nebylo, aspoň až do poloviny XVIII. st., do čtyřicátých let tohoto století.⁸⁹⁾ Tam však došlo v první polovině XVIII. st. několikrát k jiným závadám; týkaly se ústavního řádu a povinnosti, aby chovanci-basiliáni vykonávali některé služební práce. Víme o dvou takových případech, kdy právě pro předpisy domácího řádu v alumnátě vznikaly srážky a rozpory mezi jesuitskou správou olomouckého konviktu a chovanci-mnichy řádu sv. Basila. Jeden konflikt vznikl r. 1707, druhý — za třicet let později — měl vážnější průběh a těžké následky.

Na jaře roku 1707 poslali dva olomoučtí alumni-basiliáni P. Bělskij a F. Wollk Kongregaci de P. F. stížnost na to, že s nimi zacházejí v konviktu způsobem neodpovídajícím jejich kněžskému stavu. Uváděli, že od nedávné doby (*«a pauco tempore»*) rektor koleje nedává jim přednost před kleriky v refektáři a neuvolňuje je od prací při obědě, v knihovně a při jiných příležitostech (*«ab aliis oneribus»*), ač podobná prakse není známa v žádné jiné papežské koleji, kde *«nullus ex alumnis clericus et si sit admissione prior ad collegium praecedit sacerdotem, neque anteponitur illi»*. Podle vysvětlení rektora Bělskij a Wollk věděli, že takovýto domácí řád byl zaveden v Olomouci prý podle předpisu vídeňského nuncia Davia, ale *«sine speciali gratia»* Kongregace de Propaganda Fide. Stížnost basiliánů dala kongregaci popud, aby požádala o vysvětlení kardinála Davia, internuncia ve Vídni; dal své vysvětlení také viceregens olomoucké koleje; věc byla projednána na poradě kongregace 14. III. 1707 a ještě později.⁹⁰⁾ Nemůžeme se zde zabývat zjišťováním všech podrobností tohoto případu, i když by v něm snad bylo možno najít nějaký paprsek, osvětlující situaci uniátů-basiliánů v jesuitském akademickém prostředí. Ve vysvětlivkách, zaslaných z Olomouce, nebyl tento moment zdůrazněn, i když dobře víme, že mezi uniáty-basiliány a jesuity nebyly styky vždy stejně přátelské a že jesuité hleděli na uniátské duchovenstvo často s jakýmsi opovržením. V olomoucké epizodě z r. 1707 tato odlišnost dvou církevně-kulturních světů — uniátského a čistě římského — mohla hrát nějakou úlohu. V případě, který vznikl v Olomouci za třicet let později, tento tón, jak uvidíme ihned, zní dosti jasně.

Tehdy (bylo to v polovině r. 1737) dva basiliáni, Lonkievič a Varsackij, zaslali z Olomouce na jméno samého papeže a také nunciovi ve Vídni stížnosti na to, jak se s nimi v konviktu zachází. Nemáme úplného textu tohoto listu, ale z jiného nám přístupného materiálu víme, že za konkrétními a dosti bezvýznamnými konflikty basiliánů se správou konviktu (hlavně *«praeses alumnorum»*, Habendorf) stálo to, že uniáté pokládali za urážku, že s nimi nedostatečně počítali, že nepřihlíželi k jejich hodnosti a že s nimi zacházeli jako s obyčejnými žáky, kdežto oni mínili, že podléhají nejvíce a především svému vlastnímu řádovému představenstvu.

⁸⁹⁾ Srv. na př. smlouvu rektora a olomouckého biskupa o stipendijních místech 3. III. 1735; v § 3 je zmínka o tom, že přijímání basiliánů je stále dovoleno, že však uchazeč musí předložit souhlas představenstva. *APH.*, Jesuitica, fasc. 460.

⁹⁰⁾ *ACP* (K., Š.), 1707.

Podle všeho aktivní roli v tomto protestu hrál o. Sebastian Lonkievič, jak možno usuzovati jak z textu vysvětlivek, zaslaných z Olomouce do Říma, tak podle výsledku procesu, který měl za následek vyloučení Lonkieviče z konviktu a z olomouckého učiliště vůbec. V podstatě šlo o to, že basiliáni nezachovávali domácí řád konviktu a předpisy subordinace. Basiliáni odcházeli z konviktu a vraceli se do něho libovolně a v zakázanou dobu; rozhodně se nechtěli účastniti církevních procesí společně se všemi ostatními alumny, pokládali za nemožné sednouti ke stolu spolu s kleriky atd. V tomto ovzduší vznikaly spory a nedorozumění mezi basiliány a praesesem alumny; basiliáni viděli v jeho krocích proti rušiteli pořádku a pravidel nejen osobní zahrocení proti sobě, ale také urážku pro svůj řád, »*religionis nostrae*«. Jednou Habendorf nařídil basiliánovi za trest »*publicam legi messam coram saecularibus*«, v tom viděli pokus snížit jejich řád, »*opprobriatio*« řádu. Zvláště ostrý konflikt vznikl při náboženských procesích. Basiliáni rozhodně a pevně odmítli účastniti se jich společně s ostatními alumny různých duchovních hodností a gradů. Poukazovali při tom jak na přímý zákaz basiliánského řádu a jeho představenstva účastniti se procesí a takto se podříditi pravidlům platným pro všechny ostatní alumny, tak na bývalou olomouckou praxi, podle které jejich »*antecessores*« nikdy nebyli nuceni účastniti se procesí, »*quod et nos imitati sumus*«. Správa konviktu se při svém opačném postupu řídila předpisy vyšší církevní moci, která neznala podobné výjimky pro basiliány nebo jiné. Konflikty mezi basiliány a »*praesesem*«, jakož i rektorem, dosáhly takového stupně, že zneklidňovaly všechny obyvatele konviktu, poněvadž vznikaly veřejně, v přítomnosti všech alumny, a v jejich přítomnosti neukáznění žáci dostávali také veřejné tresty. Toto veřejné trestání a kárání bylo pro basiliány ovšem zjevným snižováním jejich duchovní hodnosti, jejich řádu — a není bez důvodu, proč v svém vysvětlení uznal praeses za nutné zdůrazniti, že při jednom podobném případě bylo nutno přímo se omluviti, že konflikt může býti důvodem k špatnému smýšlení o celém řádu sv. Basila a že na pozadí omylů a nedostatků jedněch tím jasnější jsou přednosti jiných!⁹¹⁾ Zde byla jaksi zmírněna zahrocenost olomoucké správy proti basiliánům jako celku, avšak správa byla vůbec nespokojena s alumny z řádu sv. Basila. Stížnost Lonkieviče dává rektovi za vinu, že hrozil vyloučiti basiliány z Olomouce vůbec, jak to bylo již provedeno v Praze. Rektor v svém sdělení do Říma skutečně tvrdil, že z pražského konviktu byli odstraněni basiliáni pro množství stížností na ně a že »*fundatio*«, t. j. prostředky na jejich místa, byla převedena do jiného místa; rektor prý k tomu připojoval, že, když basiliáni také v Olomouci nebudou zachovávat zákony a pravidla konviktu, předloží, kam bude třeba, velký počet stížností, které mu na ně byly podány. A dále byly v objasnění ve věci Lonkieviče shrnuty takto poznatky o základních

⁹¹⁾ »*Nolit tamen quicquam ex illorum sinistro facto malam opinionem de sacro illorum ordine concipere, cum unius eius alterius malum factum aliorum vocatione quae digna ambulantium virtutes clarius faciat elucescere.*«

nedostatků alumnů-basiliánů: jsou tvrdohlaví a nechtějí se podříditi správě, uznávající nad sebou jen autoritu svého řádového představenstva;⁹²⁾ jsou hrubí⁹³⁾ k osobám správy alumnátu, všemi způsoby chtějí se odlišiti od ostatních spolužáků, zvláště kleriků, jejichž společnost pokládají pro sebe za nevhodnou, atd. Byl obzvláště zdůrazněn případ Lonkieviče (v textu není jeho jméno, ale jde bezpochyby o něho), jenž dostal hodnost kněze doma, když byl ve třídě logiky — podle předpisů to mohlo však býti teprve ve čtvrté třídě, ve čtvrtém roce studia theologie; a proto si činil nárok na celou řadu výjimek ze všeobecných pravidel — »sub praetextu sacrificii celebrandi«, rušil pořádek práce a denního života.⁹⁴⁾

Všeobecně možno říci, že za olomouckým konfliktem r. 1737 stálo nejen to, že jednotliví basiliáni rušili kázeň a pořádek spolubydlení v konviktu, ale také rozličné nazírání uniatských mnichů a pedagogů-jesuitů na to, co uniátům možno a třeba dělati v konviktu. A ještě více. Za protestem basiliánů vězel konflikt mezi nimi, jakožto representanty »řeckého« obřadu, a jesuity, jakožto představiteli obřadu latinského. Ve zprávě, napsané pravděpodobně olomouckým rektorem, se vyslovuje podiv a odsouzení nad tím, z jakých důvodů — »mira mirique ponderis ratione« — odmítají basiliáni účast v církevních průvodech: P. Sebastianus »ritu latino Sacrum celebrat«, »et in processionibus comparere non potest!«, ač přece basiliáni se zpravidla církevních průvodů účastní, zejména v samém Římě. Ve vysvětlivkách, jež předložil Kongregaci de P. F. vídeňský nuncius, byla tato věc rovněž zvláště zdůrazněna. Důvodem odmítnutí účasti v procesích bylo prý to, že Lonkievič a jeho soudruh náleželi k obřadu řeckému; tato okolnost jim však nebránila sloužiti mši sv. »nel rito latino«, »solamente nelle processioni vuol essere osservatore del Rito Greco«.⁹⁵⁾

Celá tato historie se skončila vyloučením Lonkieviče z papežského alumnátu v Olomouci. Avšak tím konflikt likvidován nebyl. Při visitaci olomoucké koleje r. 1741 byli žáci požádáni o informace o sobě. Varsackij při této příležitosti opakoval své stížnosti z r. 1737. Na otázku, je-li spokojen s tím, co dostává k svému živobytí, Varsackij odpověděl ano, ale dodal — »si darentur ea, quae olim dari solebant«. Při tom přímo ukázal na stížnost svou a Lonkievičovu z r. 1737 a zdůraznil, že r. 1741 vice-regens »subtraxerit communitati 14 libros bubulae et octo libros butyri«; dále bylo uvedeno, že o. Sebastian byl »dimissus sine viatico et pallio in unico habitu, subucula et calceis«, což přinutilo jeho spolužáky půjčiti vyhnanému mnichovi peníze a při tom Lonkievič »a P. Regente abire coactus fuerit«. Varsackij dodával ještě, že je nemocný (»pectus meum

⁹²⁾ »...se superioribus subicere nolunt asserentes, se suos religiosos superiores solum pro superiores agnoscere.«

⁹³⁾ »Inhumanitas.«

⁹⁴⁾ Extractus z listu basiliánů papežovi, a objasnění podle paragrafů olomoucké správy, *APH.*, Jesuitica, fasc. 460.

⁹⁵⁾ Listy tajemníka »di Stato« 15. VI. 1737 nunciovi do Vídně; relace z Vídně 31. VIII. 1737 a »informace« o věci basiliánů, *ACP(K)*, 1737.

est destructum»), a to vlivem měděného nebo jiného nádobí, jehož se používá k přípravě jídel pro alumnny.⁹⁶⁾

Nemůžeme studovati podstatu těchto stížností basiliánů. Ukážeme jen, že podle sdělení některých olomouckých alumnů mnichové-chovanci alumnátu, zvláště basiliáni a členové řádu sv. Pavla Eremity, dostávali oděv, odpovídající jejich hodnosti, z lepší látky než ostatní žáci, a ta nerovnoměrnost se jim zdála urážlivá, »pro nás, Moravany, Slezany a Čechy.«⁹⁷⁾ Třeba zdůrazniti, že se tu setkáváme s něčím, co nejednou již dříve zneklidňovalo olomoucké školské prostředí. Víme, že si r. 1681 »alumni ecclesiastici« z olomouckého konviktu stěžovali biskupu Janu Josefu Breunerovi, že rektor konviktu ve všem dává prvenství mnichům-basiliánům, paulínům a augustiniánům před nimi, světskými kněžími (»ecclesiastici saeculares«), že to jest proti pravidlům a tradici. Biskup přijal pod svou ochranu stěžující si alumnny a poslal rektorovi konviktu nařízení ve smyslu platných předpisů a zákonů. Avšak r. 1687 »alumni ecclesiastici« znovu protestovali proti tomu, že je pokládají za nižší než »regulares«, mnichy, a že se někteří z basiliánů, paulínů a jiných nechtějí podřídití přímému smyslu nařízení, a že v tom nalézají podporu u rektora konviktu (od r. 1679) Jana Bocka. Biskup Breuner požádal 15. prosince r. 1687 rektora, aby nečinil žádných urážek »Petrinům«, a obnovil normální pořádek mezi alumnny. Bock, který se r. 1681 radě biskupově podřídil, uvedl nyní určité námitky proti možnosti přímočarého uskutečnění zásady prvenství bílých kleriků před černým mništvem. »Petrini«, podle informace Bockovy, se starají nejen o prvenství v procesích, církevních ceremoniích atd., ale také v denním životě, »de progressu ad Scholas et recreatione, de consessu in mensis, aliisque domesticis exercitiis«. P. Bock tvrdí, že tu nemůže vždy vyhovovati přáním kleriků, nýbrž uznává za potřebné počítati také s hodností osoby, se stupněm vzdělání, s lety, s církevní hodností atd.⁹⁸⁾ Tento konflikt alumnů s nemilým jim rektorem byl prozkoumán ve Vídni papežským nunciem a konečně byl rozhodnut, a to ne ve smyslu regenta. Proti jeho vůli tři nejaktivnější oposičníci (mniši) byli přijati znovu do konviktu a jen brzká smrt Bockova (7. XII. 1688) osvobodila ho od nepříjemných následků tohoto těžkého sporu. Nemáme dokladů, abychom mohli mluvit také o účasti basiliánů v této epizodě, ale je zajímavé, že šetřením bylo mimo jiné konstatováno, že při volbě žáků ze »severní« Evropy (a zde mohlo jít také o Evropu východní) do konviktu byly přijímány osoby také nižšího sociálního postavení, což bylo v každém případě nežádoucí pro budoucnost.⁹⁹⁾ Stejný incident se stal ještě r. 1696, kdy alumnové

⁹⁶⁾ »Examen alumnorum« 22. IV. 1741, § 6, 7, 8 ankety Varsackého, *ACP(K)*, 1741.

⁹⁷⁾ *ACP(K)*, »examen alumnorum« r. 1741, *passim*.

⁹⁸⁾ Stížnosti 9. V. 1681 a 15. XII. 1687, dopisy Breunerovy a odpověď Bockova (bez data), stížnost papežských alumnů z r. 1687, § 9 a vysvětlení Bockovo, vše — *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 460.

⁹⁹⁾ Některé zprávy o epizodě r. 1688, v. *Tschochner*, *Gymnasium*, 1907, 15 a násl.; *Wallner*, *Convict*, VI, 256—258, na základě *Diaria* v *MZA*.

(16 osob, mezi nimi také basiliáni J. Bychovič a G. Kozačenko [o nich níže, str. 61]) poslali stížnost (28. února) generálnímu auditoru papežské nunciatury při vídeňském dvoře o špatném zacházení; dostávali málo jídla a hladověli, byly zmenšeny porce piva a chleba, dostávali nedostatečné zásoby papíru, špatné sukno na oděv atd. Nuncius nařídil revisi, a ta konečně potvrdila obsah stížnosti.¹⁰⁰⁾ Basiliáni se v tomto případě zúčastnili této akce bez zdůraznění svých zvláštních potřeb a urážek.

Zdrželi jsme se poněkud déle u těchto faktů, ježto jsou precedenty těch případů, v kterých — již v XVIII. století — se účastnili přímo a zvláště basiliáni, známí nám také podle jmen. Obyvatelé konviktu v Olomouci, jsouce různého duchovního stavu a hodnosti, nezřídka se snad rozcházel v chápání svého stanoviska v prostředí stipendistů a chovanců; tak vznikaly velké nepříjemnosti jak pro jedny, tak i pro druhé, rovněž i pro správu, zvláště po případě i basiliánům. Visitátoři, obeznamující se se stavem alumnátu v Olomouci v letech 1741—1742 (byli to Fr. hrabě Giannini, apoštolský notarius M. J. Stiawa a jiní) pokoušeli se ukázat cestu k likvidaci těchto nepříjemností mezi žáky. V svém memorandu vídeňskému nunciovi navrhli naříditi, aby alumni-mniši (»religiosi«) po vstoupení do papežského konviktu nenosili svých řádových oděvů, nýbrž aby se oblékali stejně jako žáci-klerici, jak se to zavedlo v německé koleji v Římě. Tím se mohly odstraniti příčiny konfliktů mezi alumny a rozhořčení jedněch proti druhým, privilegovaným; zároveň s tím by odpadl důvod — ovšem jen čistě vnější, nikoliv vnitřní — pro odpor mnichů (»religiosi«) zúčastniti se procesí a domácího života alumnátu (»mensam servire«), neboť bylo pro ně nevhodné, »si in publico inter clericos comparerent«. V zprávě visitátorů byla zvláště poznamenána ještě jedna věc, která má přímý vztah k basiliánům: když odjížděli domů ti, kdož skončili studia, vznikaly nutné velké výdaje na úhradu cesty pro velkou vzdálenost Olomouce od rodných míst alumnů, a právě z toho také vznikaly nelibosti, když alumnové očekávali a někdy i rozhodně žádali větší pomoc, prý podle práva.¹⁰¹⁾

Visitátoři, prostudovavše shromážděný materiál a vědomosti, neusnesli se na všeobecném omezení přístupu mnichů do alumnátů, zvláště mnichů-basiliánů. V svém konečném referátu 21. listopadu 1741 hr. Giannini naznačoval možnost přijímání v Olomouci nejen dvou, ale tří basiliánů, a ještě více.¹⁰²⁾ Avšak po r. 1742 nemáme již zpráv o pobytu basiliánů mezi žáky olomoucké Akademie a tamějšího papežského alumnátu. Naše faktické vědomosti o této věci nejsou úplné a na nedostatku konkrétních

¹⁰⁰⁾ Zprávy v. *Tschochner*, *Gymnasium*, 1907, 16—18; stížnost poslaná do Kongregace de P. F. 14. IV. 1696 — *ACP(K)*, 1696; *Wallner*, *Convict*, VI, 258—260.

¹⁰¹⁾ Memorandum visitátorů nunciovi 1741, »notae in regulas alumnorum« 1741 (»ad regulam X«), *ACP(K)*, 1741.

¹⁰²⁾ Dohromady — dvacet míst, po dvou místech pro žáky z Moravy, Čech a Lužic, po třech ze Slezska, Uher, pro paulíny a basiliány, zbytek míst, t. j. ještě dvě mohou býti obsazena libovolně, zvláště osobami z Braniborska, z Rusi neb Valašska (Russia, var. Russiani). Referát 21. XI. 1742 a zprávy o revisi 1741—1742 n., *ACP(K)*, 1742.

údajů není možno budovati nějaké závěry. Musíme však mít na zřeteli, že právě v době visitace, o které jsme se zmínili, byly provedeny podstatné změny v životě a v organizaci papežských alumnátů vůbec, sama visitace v Olomouci a v Praze měla k tomu poskytnouti konkrétní základ. Podkladem těchto změn bylo známé breve papeže Benedikta XIV. ze 14. ledna 1741. Nemůžeme se zde zabývat touto otázkou v celku, avšak jedna věc musí zde býti zvláště zdůrazněna.

Třeba upozorniti, že přetvoření ruských stipendijních míst v Olomouci a rovněž v Praze ve stipendijní místa uniatská, nejvíce basiliánská, v podstatě nesouhlasilo s těmi zásadními účely, které byly vytčeny seminářům při založení »ruských« míst. Pro Possevina a pro římskou Stolicí bylo účelem, aby se školním vzděláním našli noví adepti katolictví v severní a východní Evropě — při určení cílů olomouckého semináře přímo bylo naznačeno: »finis huius seminarii instituendi fuit conversio ad fidem partium Septentrionalium Sueciae, Gothiae, Daniae, Pomeraniae, Livoniae, Prussiae, Moscoviae et reliquarum gentium borealium.«¹⁰³⁾ Ve stanovách (»Ratio et leges«) olomouckého semináře bylo jasně řečeno, že se tam budou posílati ze severní a východní Evropy žáci »in primis ad eum finem... ut operarii effici possint idonei ad excolendas ingentes ilias vineas fidemque ac pietatem avitam, divina ope, restituendam.«¹⁰⁴⁾ Školení tamějších jesuitů mělo se snad týkati především nekatolíků, kteří se později měli státi věrnými apoštoly ideí Říma. Tato prvotní myšlenka byla během času odsunuta na druhé místo; vznikly nové potřeby času a života, pro Rus polsko-litevskou Unie r. 1595 měla v tomto smyslu rozhodující význam. A potom rozhodnutí Říma, zvláště Kongregace de P. F., o tom, že do papežských alumnátů lze přijímati jen ty, kteří se věnují církevní službě. R. 1629 Kongregace přímo navrhla metropolitovi Rutskému, aby se na ruská stipendijní místa v seminářích neposílali studenti, »qui ecclesiasticam vitam non sint professuri.«¹⁰⁵⁾ Tak konečně mezi žáky Olomouce a Prahy byli většinou lidé, kteří již nepotřebovali konverse k Římu, nýbrž kteří se již obrátili k Římu a žádali jen doplnění svých vědomostí a disciplíny. K této okolnosti ve smyslu všeobecném, nejen pokud jde o basiliány, se přihlíželo, když v roce 1741 papež Benedikt XIV. rozšířil také na Olomouc svůj všeobecný úmysl omeziti počet papežských stipendií v jezuitských školách. V breve Benedikta XIV. ze 14. ledna 1741 bylo zvláště podotčeno, že tato stipendia dávno již neslouží k tomu, co bylo jejich původním účelem, t. j. k obrácení nekatolické mládeže severní Evropy na římskou víru.¹⁰⁶⁾ V breve papeže (§ 8) se děje zmínka o úmyslu zavřítí alumnáty pro mnichy vůbec.¹⁰⁷⁾ Tehdy bylo toto rozhodnutí rozšířeno bezpochyby i na basiliány. Jeden z děje-

¹⁰³⁾ Šmurlo, *Rossija i Italia*, I/2, 209—211.

¹⁰⁴⁾ Theiner, *La Suède*, II, 416, § 1; Navrátil, *Jesuité Olom.*, I, 179.

¹⁰⁵⁾ Chomenko, *Ruts'kyj*, 271 a pozn. 32; srv. otázku přísahy výše, str. 17.

¹⁰⁶⁾ Wallner, *Geschichte des Convicts*, VII, 96.

¹⁰⁷⁾ Srv. materiály visitace let 1741—42, Giannini a j. *ACP(K)*, 1742.

pisců basiliánského řádu tvrdí, že také v druhé polovině XVIII. století řád užíval papežských stipendií v různých zahraničních školách,¹⁰⁸⁾ ale papež Benedikt XIV. vůbec zrušil papežská stipendijní místa; v současné »Historia« olomouckého kollegia jest o tom zapsáno: »fundatio Pontificia, prout in aliis convictibus, ita et hic est suspensa.«¹⁰⁹⁾

Dříve než přistoupíme k přehledu, komu vlastně z »Moskovie«, Litvy a Rusi se dostalo vzdělání v Olomouci nebo v Praze, musíme se zastaviti ještě u jedné všeobecné věci.

Výše bylo již řečeno, že představitelé uniatské církve měli veliký zájem o to, aby se pro její kandidáty zachovaly stipendijní místa v zahraničních jezuitských školách, zejména také v Praze a v Olomouci, a to i přes to, že uniatské duchovenstvo na jedné straně a jesuité, stejně jako polské katolické duchovenstvo vůbec — s druhé strany nijak si nebyli přátelsky nakloněni. Mezi těmito dvěma církevními světy se vytvořilo během času jisté napětí, možno říci — nepřátelství. Pro uniáty byl důležitý a cenný jejich takřka přechodný církevní stav, dělající z nich přechodní prostředí mezi čistým římským katolictvím a řeckoslovanským pravoslavím. Sama církevní Unie r. 1596 v té formě, jak byla historicky uskutečněna, byla v očích jak Říma, tak uniátů, jen prvním stupněm k sjednocení církevního prostředí pravoslavného s římskou církví a měla se státi mostem mezi těmito dvěma světy. V souvislosti s tím uniatská církev a uniatské prostředí nemusilo v podstatě ztratiti tento svůj přechodný ráz a přechodné zbarvení, poněvadž zachování její zvláštní řeckoslovanské církevní a národní tradice bylo zárukou dalších úspěchů mezi pravoslavnými, jimž tyto tradice byly tak drahé a kteří nechtěli od nich upustit ani při smlouvě s Římem a s papežskou Stolicí.¹¹⁰⁾ Ti ruští hierarchové, kteří se zastávali sjednocení a smíru s Římem koncem XVI. století, jednali tak ne proto, aby se odřekli zásadních předpokladů a forem své církevní a národní tradice, nýbrž proto, aby se někteří z nich zabezpečili ve velice složité situaci toho času a té země, kde působili, jsouce ochotni podříditi se autoritě Říma a jeho velkňeze. V souvislosti s těmi předpoklady trvali představitelé Unie na své národněcírkevní svéráznosti. Avšak v katolickém církevním prostředí, obzvláště u energických žáků Loyolových, musili se setkati s pokusy o úplné převedení do lůna katolické církve — a to nejen spojením nebo Unii — těch nebo oněch členů uniatské obce, o oslabení nebo zničení ruského a řeckoslovanského prvku v bohoslužebné praxi atd. Všeobecné stížnosti uniátů na podobné pokusy a činy katolíků týkaly se ovšem také školské činnosti katolické. Jedním z nejjasnějších svědectví o tomto nátlaku katolíků na Unii byla »informace«, předložená v Římě, v podstatě velice ostrá a přesná stížnost znamenitého reformátora basiliánského mnišského řádu, uniatského

108) *Petron*, *Istoriija basil. ordena*, 1871, červenec, 147—149.

109) *Wallner*, *Convict*, VII, 96.

110) Srv. tvrzení, že »transitus ad Romanum ritum« — »est totalis unionis s. ruina et nulla spes conversionis schismaticorum«. *Archeogr. Sborník*, XII, 191, r. 1683.

metropolity Veljamina Ruského z r. 1624. Označuje v ní za jednu z rozhodujících potíží pro vývoj a úspěchy uniatské církve v Polsku a na Litvě (»tertium impedimentum«) také ten fakt, že se katolíci všemi způsoby starají o převedení uniátů na latinství, a to ovšem kazí věc Unie.¹¹¹⁾ Římská Stolica odpověděla na toto memorandum, v němž se široce odůvodňovala nutnost obrany uniatské církve před ponižováním a oslabením, tím, že kategoricky zakázala přechod uniátů — jak duchovních, tak i světských, a tím spíše mnichů-basiliánů — k latinskému obřadu bez zvláštního povolení kurie.¹¹²⁾ V Polsku však tento dekret papeže Urbana VIII. uveřejněn nebyl — a to pro rozhodné odmítnutí samého krále, jezuitů a všeho katolického duchovenstva. Papež byl přinucen omezit v breve ze 7. VII. 1624 rozsah svého zákazu a stanovit jeho platnost zvláště a především jen na osoby duchovní, ovšem i pro mnichy řádu sv. Basila,¹¹³⁾ což bylo i podle myšlenky Ruského v každém případě úplně nevyhnutelné.¹¹⁴⁾

Metropolita Ruský v své »informaci« zvláště zdůrazňoval, že jednou z cest, jíž se převádějí uniati na latinství, je katolická, a to především jesuitská škola, do níž chodí také uniatská mládež. Ruský si stěžoval na to, že Unie vlivem latinských škol brzo ztratí vůbec šlechtu, poněvadž většina ruské mládeže vlivem školy přijímá latinský obřad.¹¹⁵⁾ Školstvím se ovšem mohlo zvláště vhodně působiti na žáky.¹¹⁶⁾ V té věci se ovšem jítřila také citlivost uniatských činitelů, neboť neustále se museli obávat takového vlivu. Ale podobné případy se opakovaly také mezi samými členy basiliánského řádu, t. j. toho prostředí, které bylo hlavní oporou a základem organizace uniatské církve. Právě před vydáním výše uvedeného dekretu papeže Urbana VIII. z roku 1624, t. j. již brzy po uskutečnění reformy řádu r. 1617, přestoupilo větší množství basiliánů, kteří studovali na jesuitských školách, k obřadu římskému, latinskému (hlavně do řádu františkánského), zřekli se obřadu východního, takže sotva sto mnichů zůstalo věrno Unii.¹¹⁷⁾ Poněvadž však nutně potřebovali vzdělávacích prostředků a možností jesuitských škol a akademií a sami měli naprostý nedostatek vlastních analogických institucí, musili uniáté

¹¹¹⁾ Informatio Ruského let 1623—1624, *Harasiewicz, Annales*, 271—287; o datu v. *Chodyncki, Kościół Prawosławny*, 450, pozn. 5.

¹¹²⁾ Papežský dekret ze 7. II. 1624, *Harasiewicz, Annales*, 365, 697—8; *Benedetti, Le vicende*, 41.

¹¹³⁾ *Harasiewicz, Annales*, 390, 698, 733—734; *Šmurlo, Římskaja Kurijs, 45 a násl., 215, zvláště přílohy, 17—20, NN 2, 4, 5, 6. O osudu dekretu Urbana VIII. r. 1624 máme speciální práci, založenou na archivním materiálu Kongregace Propagandy — Benedetti, Le vicende; v. také Guépin, Un apôtre, II, 131 a násl., I, 308 a násl.*

¹¹⁴⁾ *Relacye nuncyuszów*, II, 166, instrukce nunciovi v Polsku Lancelottimu r. 1624.

¹¹⁵⁾ Od uskutečnění Unie »ex scholis latinorum ducenti fere juvenes nobiles Rutenum transiverunt ad ritum latinum«. *Harasiewicz, Annales*, 274.

¹¹⁶⁾ Srv. ještě jiné údaje Ruského, *Harasiewicz, Annales*, 276, 284—5; *Likowski, Unia Brzeska*, 265 a násl.; *Kojalovič, Istorija bazil. ordena*, 446—7; *Petrov, Očerki istorii baz. ordena*, květen, 471 a násl.

¹¹⁷⁾ *Zalewski, Jezuiti w Polsce*, III, 81—2, 84; *Likowski, Unia Brzeska*, 264, 270.

a zvláště basiliáni hledati vzdělání právě v těchto výborně organisovaných semenistích vědy a discipliny a posílali tam své spolubratry a spolučeny. Uniaté a basiliáni se jen musili nepřetržitě a vytrvale starati o to, aby neutrpěli nějaké ztráty mezi svým světským a mnišským dorostem pod vlivem latinské školy a aby pro uniatskou církev byla zabezpečena změna, nová generace osvěcených a vyškolených lidí. Nemáme faktických zpráv, abychom mohli tvrditi, že také pobyt uniatů v Olomouci a v Praze měl někdy za následek odpadnutí ruských studentů od slovanského obřadu k obřadu latinskému, k úplnému katolictví. Případy podobného rázu — a to nejen jednotlivě, ale hromadně — se opakovaly často v jiných zemích, na příklad v Polsku a na Litvě, a nebylo bez důvodu, když papež Urban VIII. r. 1625 nařídil jesuitům, aby nevybízelí ruské šlechtice ve školách k přestupu na latinství.¹¹⁸⁾ Ale ještě za 40 let potom podle stížnosti jednoho z nástupců Ruského, Kolendy, musil generál jesuitského řádu naříditi polskému a litevskému provinciálovi Tovaryšstva, aby nepoužívali vlivu a nátlaku (»non urgere«) v školách pro přechod uniatůžáků od obřadu řeckého k obřadu římskému.¹¹⁹⁾ Na kongregacích basiliánského řádu v letech 1666 a 1667 podobný zjev byl znovu a znovu předmětem stížností a sám Kolenda a také biskup Suša, snad ještě posilněný svými dojmy římskými, volali po nutnosti rozhodné obrany řádu od jeho romanisace nebo přímého oslabení přestoupením četných uniatů k římskému obřadu pod vlivem jesuitů a jesuitské školy.¹²⁰⁾ Avšak ani vytrvalým žádostem správy Unie, ani autoritativnímu nařízení římské Stolice se ani tehdy, ani potom nepodařilo úplně přervati nebo zničiti proud uniatů, kteří pod vlivem jesuitů ve škole nebo mimo ni opouštěli svůj obřad slovanský a přijímali obřad latinský.¹²¹⁾ Tento proces se vyvíjel nepřetržitě, a byl při tom stále komplikován ještě tím, že s církevní latinisací uniatského prostředí, t. j. s přechodem uniatů od Unie k římské církvi, byl těsně spojen také proces polonisace uniatů, t. j. proces denacionalisace, odnárodňování představitelů ruského uniatského prostředí. Tak se vlastně otázka náboženská stávala také otázkou kulturněnárodnou.¹²²⁾ Opakujeme, pro Olomouc a Prahu nemůžeme uvést doklad

¹¹⁸⁾ *Likowski*, Unia Brzeska, 223, 270.

¹¹⁹⁾ *Załęski*, Jezuiti w Polsce, III/1, 122—123, dopis generála S. J. Olivy z 11. VII. 1665; srv. *Archeogr. Sbornik*, XII, 76, o zpovědi u jesuitů (1661).

¹²⁰⁾ *Archeogr. Sbornik*, XII, 87—87.

¹²¹⁾ Srv. stížnost uniatských biskupů Kongregaci de P. F. r. 1683, *Theiner*, Mon. Pol., III, 741, N 749; srv. basil. kongregace r. 1684, *Archeogr. Sbornik*, XII, 196.

¹²²⁾ Obširný materiál pro tuto otázku velice důležitou v dějinách Unie (XVII.—XIX. st.) je sebrán v knize *Harasiewiczově*, Annales, passim, zvl. 358, 365, 371, 389 a násl., 396 a násl., 465, 489 a násl., 600 a násl., 614 a násl., 666, 684, 697 a násl., 733, 902, 916, 1048 a násl.; srv. *Pelesz*, Geschichte der Union, II, 177, 181 a násl., 303 a násl., 481 a násl.; *Čistovič*, Očerki, II, 382—5; *Likowski*, Unia Brzeska, 263 a násl.; *Petruševič*, Svoďnaja lětopis' 1600—1700, 94—5, 145, 200, 366, 433, 446 a násl., 450, 463 a násl., 466, 605, 641; *týž*, Dopolnenija, 42, 139—140, 831, 913 a násl.; Svoďnaja lětopis' 1700—1772, I, 52—3, 116, 180, 188, 194, 199 a před.; *Archeogr. Sbornik*, XII, 76, 85—88, 150, 163, 165, 191, 196; *Nilles*, Symbolae, passim, zvl. I, 1—95; *Załęski*, Jezuiti w Polsce, II, 71—85, zvl. 80 a násl., 98, 99; III/2, 543—552; *Kračkovskij*, Očerki, I, 75, 121 a násl. a *Archeogr.*

o přestupu tamějších uniatských žáků k latinství. Určité napětí ve vzájemných stycích mezi těmito dvěma řády se však cítilo také tam, výše byly uvedeny události příznačné v tom smyslu. Upozorníme ještě na to, že se již v XVII. a XVIII. století v jesuitském prostředí mluvilo o tom, aby sami jesuité používali také východního obřadu bohoslužebného jako prostředku pro rozšíření katolictví v pravoslavném prostředí, avšak hlasy tohoto rázu (i když mezi nimi byl hlas tak vlivné osobnosti a tak aktivního zastánce Unie, jakým byl kardinál L. Kolonič)¹²³) byly úplně ojedinelé, organisace jesuitů východního obřadu na více méně široké basi se, jak je známo, uskutečnila teprve nedávno.

Sbornik, XII, I a násl.; *Chodyncki*, Kościół praw., 452 a násl.; *Charlampovič*, Zap.-rus. školy, 508; *Petrov*, Bazil. orden, květen, 456—7, 471 a násl.; listopad, 369, 371 a násl.; *Demjanovič*, Jezuité, pros., 181—231; *Kojalovič*, Istorija baz. ordena, duben, 445—454; pro XVIII.—XIX. st. srv. na př. *Likowski*, Dzieje kościoła unickiego, I, 76 a násl. 185 a násl.; II/2, 190 a násl.; *E. Winter*, Nationale und religiöse Kämpfe in Galizien in der zweiten Hälfte des 18. Jahrh., Historisches Jahrbuch, 1939, B. 59, H. 1—2, 27—34.

¹²³) *Nilles*, Symbolae, I, 24; *Maurer*, Kollonitsch, 369 a násl. (1701 a 1703), 372 (1705); srv. také *St. Bednarski*, Stary projekt zaprowadzenia jezuitów obrządku wschodniego, »Oriens«, Kraków, 1933, III—V, 41—43 (1703).

IV. „Rutheni” a „Lithuani” mezi studenty olomouckého jezuitského učiliště

Olomoucký jezuitský seminář, jenž se brzy rozvinul v universitu (1574), viděl už v prvních letech svého života po organizačních aktech výše uvedených v svých stěnách alumny z Rusi a potom stále měl »Rusy« mezi svými posluchači. »Žebralichmy chleba po te czasy po Ingolstadyum,¹⁾ po Olomuncach,« pravil r. 1635 zcela všeobecně pravoslavný biskup mstislavský Silvestr Kossov ve svém »Exegesisu.«²⁾ Těmito sběrateli chleba duchovního, vědeckého poznání a bohosloveckého učení v Olomouci byli ovšem studenti z polských a polskolitevských částí Rusi. Z Moskvy tam studovali jen jednotlivci. Podotýkáme, že slova Silvestra Kossova spojujeme právě s olomouckým jezuitským učilištěm, ne se školou piaristů, jak činil svého času A. Jabłonowski.³⁾ Musíme mít na zřeteli, že se representanti organisace »scholarum piarum« usadili v Olomouci teprve r. 1632, a proto Kossov nemohl už v r. 1635 psát o cestách k nim na Moravu z Rusi jako o zjevu častém. Nemáme vůbec zpráv o pobytu východoslovanských žáků v moravských nebo v českých školách piaristických, zrovna jako nevíme, měli-li českomoravští piaristé přímé styky s ukrajinským a běloruským školním prostředím po přestěhování některých

¹⁾ Na ingolstadtské universitě do jezuitské doby »ruských« studentů nebylo, jak je možno viděti podle publikace G. Wolffa, *Die Matrikel der Universität Ingolstadt* (1472 bis 1550), Heft I, München, 1906, z Polska je tam uvedeno 7 osob, z nich 5 s německými jmény (col. 82, 277, 347, 386, 598, 618, 669); v tu dobu tam bylo 5 Čechů, 2 Moravané, 2 osoby ze Slezska, srv. Krabatus, col. 42. Za jezuitských časů University, t. j. od r. 1550, vzrůstá proud studentů z Polska, Litvy a »Rusi«, v době 1550—1588 tam byli studenti také ze Smolenska, v letech 1588—1651 z Vilna, počet posluchačů z Polska a Litvy se jasně zmenšuje koncem XVII. st. a po r. 1700 jich tam nebylo vůbec. Zprávy o tom v. C. Prantl, *Geschichte der Ludwig-Maximilians-Universität in Ingolstadt*, Landshut, München, I, München, 1872, 275—6, 378, 463, 519. Srv. A. Wojtkowski, *Polaci na studiích w Ingolstacie*, Minerva Polska, I, 1927; kniže Sluckij v r. 1580 — Šmurlo, *Pamjatniki*, I/1, 117, N 150; *MPV.*, IV, 407; seznam za léta 1577—1629 — 20 jmen, *Oljančyn*, *Aus dem Kulturleben*, II/3, 278.

²⁾ První tištěné vydání r. 1635; cituji podle přetisku *AJZR.*, I/8, 1, 445; srv. také Pekarický, *Představiteli kijevskej učenosti*, 370; Golubev, *Petr Mohyla*, I, 444 a II, 265; Charlampovič, *Zap.-rus. školy*, 473 — rozuměl těmto slovům jako zmínce o protestantské škole! Oprava — *týž*, *Bor'ba školnych vlijanij*, LXXVIII, 39. Srv. dohad Malýševského, že spisovatel »Apokryzisa« Christofora Filaleta (t. j. protestant Martin Bronievski) studoval v Praze nebo v Olomouci (Apokryzis Filaleta, předmiuva, XLI).

³⁾ *Jabłonowski*, *Akademia*, 166, 23.

piaristů do Polska r. 1642 (v době švédské okupace Olomouce) a za doby, kdy se šířilo (již snad i bez české účasti) hnutí za zřízení »scholarum piarum« po celém Polsku a Litvě, t. j. také v jejich ruských krajích. Tam piaristé rozvíjeli široce školskou práci hlavně již v XVIII. století a zejména Polsko bylo jejich základnou, a ne Čechy a Morava.⁴⁾

O pobytu východoslovanských studentů u olomouckých jezuitů se povšechně vědělo už dávno a tyto zprávy nejednou byly opakovány, bylo však zjištěno jenom několik jmen žijících osob.⁵⁾ Nyní máme možnost podati seznam ruských studentů v Olomouci mnohem obsírněji, třeba daleko ne úplný a vyčerpávající.

Třeba říci, že původní očekávání Antonia Possevina stran ruských žáků v Olomouci nebylo korunováno úplným úspěchem. Possevino chtěl tam poslati ihned více méně značný počet jinochů z různých krajů východoslovanského obyvatelstva, ve skutečnosti se mu to nezdařilo, pokud můžeme zjistiti podle matriky. Při odjezdu z Olomouce na jaře r. 1579 zanechal Possevino instrukce stran organizace papežského alumnátu a semináře a upozorňoval při tom ředitele ústavu na brzký příjezd žáků. V § 10 svého nařízení (28. III. 1579) Possevino mezi jiným psal, že mimo maďarské, švédské, saské a jiné alumny je třeba očekávati také příjezd žáků ruských: »praeterea octo vel decem Rutheni Jaroslavia et Leopoli a Rev(erendo) P(atre) Benedicto Herbesto (si fieri poterit) ... erunt hisce tribus sequentibus mensibus plus minus expectandi« — a že mimo to deset stipendijních míst »relinquentur ... seu pro Suecis vel Moschis vel aliis aliquibus«.⁶⁾ Tyto předpoklady se uskutečnily jenom zčásti, z »Moschů« do Olomouce tehdy patrně nepřišel nikdo, z Rusi Haličské

⁴⁾ Srv. *Łukaszewicz*, *Historia*, I. 176-7 a násl.; IV, 196 a násl.; *Čistovič*, *Očerk*, I, 106; *Savič A.*, *Běloruskija školy u staroj Viľni*, »Něman«, 1932, N 1, 22; *týž*, *Narysy*, 75; *Tolstoj*, *Rimskij katolicizm*, I, 227. O českých a moravských piaristech v. *A. Neumann*, *Piaristé a český barok*, Pířerov, 1933; uvedené zde na str. 132, 135, 146 polské Podolí, kde r. 1732 působil Moravan piarista — sochař — nejspíše spišský Podolinec.

⁵⁾ Hlavním pramenem dosud byly zprávy *Theinerovy*, *La Suède*, III, 368—370, kde byli podle zpráv Possevinových r. 1580 uvedeni 3 první Rusové, přijatí r. 1579; to opakoval *Navrátil*, *Jesuité Olom.*, 213; srv. *Wallner*, *Geschichte des Convicts*, VI, 228; *G. Wolny*, *Kirchliche Topographie von Mähren*, I. Abth., IB., Brünn, 1855, 212, 212—218; *Kachník*, op. cit., 958; *Kroess*, *Geschichte*, I, 525; *Krypjakovyč*, *Possevin*, 12; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, I/2, 204; *Krypjakovyč*, *Unijni vydannja*, 538; srv. *Supplementum HRM.*, 38—41; *D'Elvert*, *Studien-Anstalten*, XXXIV, XXXVII — povšechné číslice podle matriky r. 1590, srv. souhrn počtu olom. studentů let 1576—1675 (bez 25 let), XXXVII, pozn. 1, opakoval *Cinek*, *Ročenka a jubilejní zprávy olom.* 1937; *Dm. Čyžev'skyj*, *Filosophija na Ukraini*, Praha, 1926, 45—6 a *Die Abendländische Philosophie in der alten Ukraine*, *Abhandl. d. Ukrain.-wissensch. Instituts*, Berlin, I, 1927, 77; *Jabłonowski*, *Akademia*, 20, 23, 152, 166, 253; *Oljančyn*, *Aus dem Kulturleben*, II/2, 143.

⁶⁾ *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 20—21, N 24; 146, N 195; *Navrátil*, *Jesuité olom.*, 185. U *Navrátila* je uveden Stanislav Herbest, bratr Benedikta, v letech 1587—1590 rektor jesuitské koleje v Jaroslavi (Haličská Rus), *Zalesski*, *Jezuici*, IV/1, 160, 179; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, I, 122 a násl. Domníváme se, že Possevino měl na mysli spíše Benedikta, znamenitého haličsko-ruského školského pracovníka, »předchůdce Unie«. *Navrátil* vydal instrukce podle opisu, *Šmurlo* podle autografu Possevinova.

se Herbestovi podařilo ihned opatřit jen tři osoby, imatrikované v Olomouci v září r. 1579.⁷⁾

Faktické zprávy o pobytu žáků z východoslovanského prostředí v Olomouci u jezuitů jsou dvojího druhu. Jednak jsou to matriky, »album« studentů olomoucké university nebo akademie, jednak seznamy těch osob, které byly alumny papežského semináře a studovaly na účet Říma, papeže, později na účet Kongregace de P. F. Tyto dvojí seznamy spolu nesouhlasí, v seznamu alumnů, sepsaném r. 1624 a týkajícím se činnosti semináře za celou předchozí dobu, jsou jména osob, které nebyly studenty akademie, ale v tomto seznamu naopak nejsou zaznamenáni někteří z těch, kdož v matrikách byli uvedeni jako papežští alumni. Nemáme opory pro rozluštění těchto nesrovnalostí, ale musíme se spokojit tím materiálem, který je nám přístup, a používati ho tak, jak je. Bohužel, v seznamu alumnů není dat o jejich přijetí do semináře, a proto je dosti obtížné určit dobu pobytu každé osoby v Olomouci. To se však týká jen omezeného časového úseku — od r. 1579 až do r. 1624, kdy tento všeobecný seznam byl vypracován a předložen v Římě, pro léta následující máme materiál přesnější.

Všimneme si především alumnů papežského semináře. Ale začneme přehled zprávou, kterou nalézáme v seznamu alumnů braunsberského učiliště. Podle zprávy o tomto ústavu, zaslané do Říma Kongregaci de P. F. rovněž roku 1624, 28. října r. 1582 tamější žák, přijatý 25. srpna 1580, »*Jacobus Boxa Ruthenus*«, »missus est Olomucium ad studia continuanda.«⁸⁾ Avšak v seznámech olomoucké akademie není jména tohoto »Rutena«, později kněze.⁹⁾ V seznamu olomouckých alumnů r. 1624 jsou uvedena tato jména:

NN

35. Petrus Veleysius Ruthenus, factus Societatis (t. j. později člen řádu jezuitů.)¹⁰⁾
157. Sebastianus Koschinsky, Moschus.
159. Stephanus Koschinsky, Moschus.
167. Sebastianus Glodisichius, Rutenus.
181. Joannes Momonowitz, Lithvanus.
188. Stanislaus Leopoltanus, Rutenus.
193. Albertus Wechoslawius, Ruthenus.¹¹⁾
293. Nicolaus Siwiczki, Rutenus, Capucinus (t. j. byl později kapucínem.)¹²⁾

⁷⁾ Srv. Wallner, Convict, VI, 228.

⁸⁾ ACP(K), N 124; Lühr, Matrikel, 30, N 26; Oljančyn, Aus d. Kulturleben, II/3, 267, N 1.

⁹⁾ Toločko, ZČVV., II, 446.

¹⁰⁾ Tu se snad míní »Petrus Vildussius« (Welcussus) Ruthenus, uvedený níže r. 1579.

¹¹⁾ »Werhoslawius«, Fondo Gesuitico, busta 108, 25, »catalogus« alumnů, jejichž osud není znám, zde označeno, že »discessit 3. Jan. 1589«.

¹²⁾ Catalogus alumnorum S. D. N. qui hactenus prodierunt e seminario et de quibus constat, quid absolutis studiis egerunt ab initio seminarii, usque ad annum 1624 inclusive. ACP(K), N 124 c.

Tato jména jsou velice zajímavá. Důležité by bylo zjistiti, kdo vlastně byli tito »Moschi«.¹³⁾ Byli to skutečně lidé z Moskvy, z moskevského státu? Jejich jména jsou na Moskvany nějak nezvyklá — Košinští. Není třeba čísti jinak — Kašinští, t. j. z města Kašín? Avšak tento dohad je sotva přijatelný. Jednoho z těchto Košinských potkáváme mezi braunberskými alumny, tam se jmenuje »Stephanus Gossinsky Ruthenus«, podle poznámky Possevinovy »Kossinsky, nobilis Moscus«, přijat do semináře 13. března 1583, v dubnu byl už jako kněz »missus ad reverendissimum episcopum Leopoliensem«.¹⁴⁾ »Moschů« nalézáme v Braunsberku v osmdesátých letech XVI. století ještě několik.¹⁵⁾ Byli to — »Nicolaus Clementis, Moschus«, přijatý roku 1581, později »parochus Polociae«,^{15a)} dále »Jacobus Moschus«, přijatý v červnu r. 1582, odeslán »ad aulam episcopi Leopoliensis, cuius nepotis factus est paedagogus«.¹⁶⁾ 6. srpna r. 1584 přibyl do semináře »Joannes Ivan Moscus«, r. 1586 »dimissus ob caput eius durum et crassum eius ingenium«.¹⁷⁾ Později »moschi« v Braunsberku snad už nestudovali.¹⁸⁾

Domníváme se, že vysvětlení původu těchto »moschů« třeba hledati jak v Moskvě, tak i v pohraničních oblastech moskevsko-litevsko-polských, zvláště v kraji smolenském a novgorodseverském. Výše jsme měli příležitost upozorniti,¹⁹⁾ že se Smolňané v XVII. století někdy jmenovali moskoviti; tohoto jména se používalo také pro označení obyvatelů novgorodseverské země,²⁰⁾ t. j. těch oblastí, které byly sporné mezi Polskem, Litvou a Moskvou, ale v XVI. století — až do nepokojů pro samozvance v tak zvané »Smutné době« — politicky náležely Moskvě.

Toto vysvětlení zajímavého pro nás termínu »moschi«, »mosci«, objasňuje snad zároveň poněkud i samo cestování jednotlivých osob tohoto jména do středisek západní katolické vzdělanosti — mohli to býti členové rodin, tak nebo onak spojených původem nebo majetkovými poměry s bývalými moskevskými oblastmi, avšak kulturně souvisejících již s Polskem nebo s Litvou. Nesmí se však zapomínati, že právě koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let XVI. století bylo na Litvě a v Polsku dosti původních moskovitů. Polsko-litevští jesuité usilovali o vliv mezi nimi, zejména se snažil využítí tohoto prostředí

¹³⁾ Poznámka *Lührova*, *Matrikel*, 210. — »mosci« jsou prý totéž, co »Russeni«, tuto otázku nerozhoduje.

¹⁴⁾ *Lühr*, *Matrikel*, 37, N 109; *Oljančyn*, op. cit., 267, N 4.

¹⁵⁾ Srv. *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 24, N 30 a 26, N 32, § 3; *MPV.*, IV, 201, N 112, § 3; 188, N 105, 206, 208. Podle visitace r. 1580: 1 »moschus«, 1 Moravan; r. 1585 3 »moschi«. *Fell*, *Possevinos Leben*, 339.

^{15a)} *Oljančyn*, op. cit., 267, N 2, je také v seznamu vilenského alumnátu r. 1590 — tam je poznamenáno — »Podoliae Parochus«. *Fondo Gesuitico*, busta 263/3; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, I/2, 184 a 185 (»Poloniae parochus«!).

¹⁶⁾ *Lühr*, *Matrikel*, 36, N 93; *Oljančyn*, op. cit., 267, N 3.

¹⁷⁾ *Lühr*, *Matrikel*, 39, N 129, zemřel jako katolík v Braunsberku r. 1624.

¹⁸⁾ Srv. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, I, 211.

¹⁹⁾ *Shora*, str. 25.

²⁰⁾ *Šmurlo*, *Rimskaja Kuriija*, 70—71.

sám Antonio Possevino. Jde o ty moskovity, kteří byli zajati polsko-litevským vojskem za války mezi Štěpánem Batorym a Ivanem IV. Possevino, jenž snil o široké katolické akci mezi obyvateli moskevského státu a dobře věděl, že moskevský car sotva dovolí někomu ze svých poddaných odcestovati do ciziny ke studiu v katolických školách,²¹⁾ již r. 1579 načrtl široce založený plán organisace vlivu na tyto moskevské zajatce. Věděl, že mezi nimi jsou také představitelé moskevského bojarstva a šlechty (dvorjanstva), a též moskevské mládeže, a zejména pro tuto mládež doporučoval »far seminarii delle prigioni« nebo »collocargli nei seminarii, o mandarne alcuno anco a Roma«.²²⁾ Při založení řecké koleje v Římě se přihlíželo také k tomuto svéráznému prameni k doplňování počtu východoslovanských žáků této instituce. Nuncius v Polsku Laureo dostal r. 1577 z Říma rozkaz, aby poslal do koleje mimo šest jinochů »polských Řeků«, t. j. »Rutenů« (»over Roxolani«), též šest »moskovitů«, při čemž bylo zdůrazněno, že působilo-li by jich vyhledání obtíže, bylo by možno vybrati je z »prigioni da li Polachi«.²³⁾ Tento rozkaz bylo těžko uskutečniti a z Polska byli posláni jenom »due giovanetti ruteni e insieme il moscovita«.²⁴⁾ Tyto jinochy přivezl do Říma Possevino.²⁵⁾ On sám uznával, že je velmi důležité, bude-li možno dosáhnouti vlivu skrze moskevské zajatce, a proto v souvislosti se vzrůstem jejich počtu urychloval organisaci semináře pro Rusy. Ve Vilně byl seminář určen »pro Ruthenis Poloniae Regni« a »pro iis qui huius triennii belli in Moscovia capti«.²⁶⁾ Possevino se zabýval s velkou pozorností osudem těchto moskevských zajatých jinochů a snažil se poslati je do různých seminářů, aby jich bylo lze později využiti pro zájmy římské víry.²⁷⁾ Possevino připravoval plán na rozdělení moskevských zajatců — »nobiles« uvnitř Polska — mezi

21) Jménem papeže navrhl r. 1582 Ivanovi IV., aby poslal několik jinochů z Moskvy do Říma ke studiu, aby je tam »cvičili«, ale car to odmítl. *PDSn.*, X, 278, 284; *Cvetajev*, *Iz istorii*, 289—299; srv. *Possevino*, *Moscovia*, 1587, 10.

22) *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 92—94, N 114, 25. XI. 1579; *MPV.*, IV, 325 a násl., N 177.

23) *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, II, 188—189, 310—311, list kardinála da Como 25. V. 1577.

24) *Wierzbowski*, Vincent Laureo, 713; *Veržbovskij*, *Otnošenija Rossii*, 238 a násl.; *Chodyncki*, *Kościół prawosławny*, 206.

25) *Theiner*, *La Suède*, II, 201; *Possevino*, *Moscovia*, 1587, 10 (»adolescens Moschus cum Ruthenis nonnullis«); jednou Possevino označil tohoto moskovitu slovem »putto«. *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 246, N 336 (srv. výše, str. 12, pozn. 8).

26) *MPV.*, V, 183, pozn. 3, 326, 336, 358, 369; *Pierling*, *Le Saint-Siège*, 113. Založení jesuitské koleje v Polocku po jeho obsazení Polskem r. 1579 bylo odůvodňováno mezi jiným také tím, že v okruh jejího vlivu budou zahrnuty také »moskoviti«; tato kolej jest »primo stendardo per la chiesa et rito Romano piantato in terra de' Moscoviti«. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, II, 109—110; *MPV.*, IV, 279—80, N 152; *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 67—8, 69, NN 78, 80; 91, N 113; 148, N 200; *Hofmann*, *Possevinos Bemühungen*, 97—98.

27) Srv. *MPV.*, V, 78; *Šmurlo*, *Pamjatniki*, I/1, 30. Někteří z těchto zajatců se dostávali v Polsku také do nekatolických rukou, srv. na příklad »una quantita di putti Moscoviti« r. 1583 u Vlacha Bucella, lékaře krále Štěpána Batoryho, *MPV.*, VI, 252 (N 140); staral se o jejich studium a nezapomněl na ně v své závěti.

Krakovem a jinými městy »inter catholicos«, »quorum consuetudine vel per homines de Societate vel per alios pios viros sensim ad fidem catholicam alliciantur«.²⁸⁾ Není divu, že Possevino měl zájem o každého živého zajatce, s kterým se náhodou setkal, a že hleděl zabezpečiti tak nebo onak osud každého z nich. Víme, že jednoho »giovane nobile Moscovito« měl Possevino při sobě jako překladatele a že jej potom poslal do Italie.²⁹⁾ Není pochyby, že se někdo z mladých Moskovitů zejména zásluhou Possevinovou dostal do Braunsberku³⁰⁾ nebo do Olomouce. Z toho faktu, že sám Possevino, dobrý znalec východní Evropy, jmenuje tyto žáky »Mosci«, »Moschi«, je třeba souditi, že tito lidé (možná, že ne všichni) byli skutečně lidmi z Moskvy nebo »Moskovie«.

Zpráva o pobytu Kossinského v Braunsberku dává možnost přesně datovati také čas pobytu obou »Košínských« v Olomouci; byli tam v osmdesátých letech XVI. století. V touž dobu byly tam také osoby, uvedené pod NN 167, 188 a 193. Co se týče N 293, t. j. Mikuláše Sivického, z jiného pramene víme, že přijel do Olomouce 27. ledna 1600 a měl tehdy 32 let; po skončení třídy retoriky poslouchal »controversias et ca casus«, byl to člověk »prudens et pius, mediocris concionator futurus«; byl v alumnátě ještě v lednu r. 1602 jako »theologus«.³¹⁾

V svrchu uvedeném seznamu alumnů jedno jméno zasluhuje zvláštní pozornosti. Je to — »Joannes Momonowitz Lithvanus«. To jméno připomíná znamenitou rodinu Mamoničů, vilenských nakladatelů, obchodníků, šlechticů a finančníků. Spojovati našeho jezuitského žáka Ivana Momonoviče s touto rodinou Mamoničů jest tím více odůvodněno, že, jak je dobře známo, jeden z Mamoničů se r. 1578 skutečně octl ve vlivu katolické školy a byl odvezen z Litvy na západ. O tomto případě nalézáme zmínku v korespondenci papežského nuncia v Polsku Vincentio Laurea. Víme již, že při založení řecké koleje sv. Athanasia v Římě r. 1577 měl nuncius obstarati pro kolej žáky, 5—6 hochů z »tak řečených polských Řeků a Rusínů«, t. j. z pravoslavného obyvatelstva Polska a Litvy, a stejný počet hochů z moskevského státu, a to v stáří od 12 do 18 let. Toto nařízení bylo dosti těžko splniti, pokud šlo o Moskvu, nebylo to však snadné učiniti ani s příslušníky polsko-ruskými. Laureovi se podařilo nalézt jen tři hochy, jeden byl moskevský zajatec, třináctiletý, analfabeta a málo odpovídal podmínkám Říma; co se týče »Rusínů«, jeden byl sedmnáctiletý litevský šlechtic, druhý dvanáctiletý syn »vilenského konsula«, oba už trochu znalí latiny. Mladší hoch budí obzvláště naši pozornost. V jeho otci »konsulu« není těžko rozpoznati vilenského purkmistra Kosmasa Ivanoviče Mamoniče. Laureo psal o něm do Říma, že ho uznávají za »šlechtice«, že je »bohat a tak oddán své ruské víře, že na své útraty

28) *MPV.*, V, 346, memoriál Janovi Zamojskému, květen 1582.

29) *MPV.*, V, 377, r. 1582.

30) *Theiner*, La Suède, III, 355—362; *Zalęski*, Jezuiti, IV/1, 14, pozn. 1; *Fell*, Possevinos Leben, 339.

31) *Fondo Gesuitico*, busta 108, 25, Catalogus Alumnorum, r. 1602.

nařídil tisknouti ve Vilně ruské knihy, že je poslal sem (do Varšavy) před nedávnem, velice vysoko je oceňuje a doporučuje.³²⁾ Do Říma byli tito hoši posláni prostřednictvím Possevina, který se na podzim r. 1578 vracel ze Švédska, ale on tam přivezl jen jednoho »Litevce« z Vilna a jednoho »Moskovitu«.^{32a)} Seznamy prvních studentů řecké koleje jsou ztraceny a proto těžko zjistiti, kdo vlastně z Rusů se tam dostal a zda skutečně přibyli do Říma titíž »giovanetti ruteni« a »Litevec«, t. j. ruský hoch z Litvy, které určil Laureo.³³⁾ V každém případě pro syna Mamoničova máme ještě jiné údaje, a ty dovolují tvrditi, že se dostal ne do Říma, nýbrž do Olomouce, a ne roku 1578, nýbrž poněkud později za účasti téhož Possevina. V jedné ze svých relací kardinálovi Comovi z Varšavy (27. května 1582) Possevino mluví o svých stycích s »consolo de' Ruteni in Vilna« a s jeho čtyřmi bratry v souvislosti s účastí Possevinovou při uvolnění jednoho z nich (Martyna spolu s jinými litevskými obchodníky³⁴⁾ z moskevského zajetí. Tento »konsul«, t. j. Kosmas Ivanovič Mamonič, »mi disse che pigliassi quale io volessi de' suoi figliuoli«. »Io dunque,« pokračuje Possevino, »in nome di Dio pigliassi un suo figliuolo, il quale con aliquanti alteri distribuirò a tempo in Olmuzzo, Brunsberga e forse anche Praga, dove la casa dei poveri...«³⁵⁾ Toto zcela určité sdělení vylučuje každou pochybnost; Possevino poslal syna Mamoničova do jednoho z jezuitských seminářů, jmenovaných v relaci, a to do Olomouce.

V jednom ze seznamů tamějšího konviktu je poznamenáno, že »Johannes Momonowitz Lithuanus annorum 13 venit 1582«.³⁶⁾ Tento rok úplně odpovídá datu dopisu Possevinova. Jinak je s lety hoch; r. 1577 běželo o syna vilenského konšela, starého 12 let, r. 1582 — o starého 13 let; jde zde o osobu jednu? Týkalo se to dvou různých synů Kosmase Ivanoviče, či v počtu let je v jednom případě chyba? Jisté jest jen to, že se Ivan, syn Kosmase Mamoniče, skutečně učil a vzdělával u olomouckých jezuitů. Jak dlouho a s jakým prospěchem? V seznamu bývalých žáků olomouckých r. 1602 o něm sděleno — »aurifaber factus dicitur«.³⁷⁾

³²⁾ Materiál relace Laureovy použit v článku Wierzbowského, *Otnošeniya Rossii i Polši*, 236, 239—241; text relace v. Wierzbowski, Vincent Laureo, 713. Srv. *Charlam-povič*, *Zap.-rus. školy*, 485; *Pierling*, *La Russie*, I, 400, 401; *Chodyncki*, *Kościół praw.*, 206. O Mamoničovi — současně kupci a šlechtici srv. novější přehledy zpráv u *Lappo*, *K istorii ruskoj staropečatni a Litovskij Statut 1588 g.*, II, 258 a n., zvl. 274 a n.

^{32a)} *Theiner*, *La Suède*, II, 201.

³³⁾ Srv. poznámky *Korolevskij*, *Les premiers temps*, IV, 96—97, v souvislosti s citátem z Laureo autor se domníval, že jde o někoho z vilenských nakladatelů, o Mamoničech, Zarěckém a j., ale nevyslovil se zcela jistě; jinoch Ivan Mamonič nebyl dosud vůbec ještě v této souvislosti uveden v literatuře.

³⁴⁾ *PDSn.*, X, 287, 295, 296, 305, 316, 328.

³⁵⁾ *MPV.*, V, 358, N 340; *Pierling*, *Le Saint-Siège*, 114.

³⁶⁾ *Fondo Gesuitico*, busta 108, 25, *catalogus alumnorum* r. 1602 se zprávami o jejich osudu po odjezdu z alumnátu, N 47.

³⁷⁾ *Fondo Gesuitico*, busta 108, 25, *catalogus*.

Ivan se snad vrátil do své vlasti a věnoval se povolání zlatnického mistra. Nevíme, jak to bylo s vývojem jeho náboženských a kulturněnárodních názorů.³⁸⁾

Nemůžeme se ovšem zabývat zde podrobným zjišťováním osudu tohoto Ivana a každého z olomouckých alumnů, a spokojíme se pouhým konstatováním faktu, že v letech 1580—1600 bylo mezi olomouckými alumny asi osm jinochů východoslovanského původu,³⁹⁾ z nichž dva se stali později členy katolických mnišských řádů — sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka z Assisi.

K této skupině nutno nyní přiřadit ještě několik jmen alumnů přijatých později, o nichž máme dosti jasné a úplné zprávy. V níže uvedeném seznamu nebo přehledu olomouckých studentů bude jmenováno několik takových žáků papežského semináře z východoslovanských krajin. Byli to »Lucas Doctorius« (1579 a násl.), Polykarp Grekovič (1639 a násl.), Lukas Folanovič (1638 atd.), Sebastian Kornický (1651), Eustafius Wienczek (1669 atd.), Jakub Kizikovskij (1688), Cyrill Čepejovský (1702 a násl.). To, co se nám o nich podařilo zjistit, shrneme níže ve svém přehledu. Upozorníme jen, že mezi alumny papežskými jsou zaznamenáni také někteří, kteří v matrikách olomoucké akademie nejsou.

Tak r. 1639 byl tam zapsán »Frater Nicon Korsack, Polonus, logicus, boni ingenii, capitis nonnihili duriusculi, conatur superari«; v seznamu alumnů z r. 1640 byl označen jako »physicus«, »religiosus«, »basilianus«; v únoru r. 1640 odjel z Olomouce,⁴⁰⁾ avšak snad se vrátil později, poněvadž se v seznamu z r. 1642 setkáváme znovu se zápisem: »F. Nicon ordinis Sancti Basilii.«⁴¹⁾ Korsak se zde uvádí jako Polák, ale není pochyby, že svým původem náležel stejně k »Ruthenům« nebo »Lithuanům« jako mnohé jiné osoby označené v seznamech; domníváme se také, že to byl jeden z členů známé litevsko-ruské rodiny, která dala Unii na Rusi tak významného činitele, jakým byl pražský žák Rafail Korsak, později metropolita uniatské církve.

V letech 1650—1652 byl v olomouckém papežském alumnátě stipendistou »Adamus Zgorzelsky, Dobrostaviensis Roxolanus«, mluvil »ruthenice« a »polonice«, t. j. byl z polsko-ruského kraje, z Haliče, r. 1650 byl »casista«, 1651—1652 »philosophus«, 22. dubna 1652 »obtenuit licentiam eundi in patriam«.⁴²⁾ Dále byl od 22. srpna 1668 v papežském semináři v Olomouci alumnem »P. Benedictus Michniewitz, ordinis S. Basilii, Ruthenus, Polocensis«, t. j. původem z Polocka, let měl 31; prakticky uměl jazyky ruský (rutenice), polský a vlašský, protože dříve byl v Římě, kde v alumnátě složil předepsanou přísahu; r. 1669 byl »theologus primi

³⁸⁾ R. 1596 v gdánském gymnasiu studoval jiný Mamonič, »Georgius Mammonicz, Vlnensis«. *Oljančyn*, Aus dem Kulturleben, III/3, 273, N 7.

³⁹⁾ Podle visitace 1583—5. *Fell*, Possevinos Leben, 345.

⁴⁰⁾ Katalogy alumnů za léta 1639, 1640, *ACP(K)*.

⁴¹⁾ *Šmurlo*, Rossija i Italia, I/2, 204.

⁴²⁾ *ACP(K)*, 1650—1652.

anni«, jeho »habilitas« byla uznána »supra mediocritatis«; 10. srpna 1669 »abivit sacerdos in Poloniam«. ⁴³⁾ Jeho vystřídal v Olomouci jiný basilián E. Wienczek, o kterém viz níže. A dále byli papežskými alumny G. Odorski, A. Druhovina, J. Kizikovskij, Solukovskij a jiní, o nichž zprávy uvádíme dole pod daty jejich vstoupení do akademie.

Obrátíme se nyní k přehledu »Rutenů« a »Litevců«, kteří byli mezi studenty olomoucké university nebo akademie v XVI.—XVIII. století.

Následující seznam studentů je založen na akademických matrikách tištěných a rukopisných. Úplně byla uveřejněna dosud jen část matrik za dobu od r. 1576 až 1631, podle původního alba, chovaného v archivu Cyrilo-metodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci. Pro dobu 1590—1651 (bez 1643—1650) se zachoval ještě jiný seznam v rukopisné sbírce Cerro-niho (II., 6), nyní v moravském zemském archivu. K tomuto brněnskému albu se nepřihlíželo při publikaci prof. dr. Cínka; na mnoha místech však podává toto album zajímavé varianty a doplňky a je starší. ⁴⁴⁾ O pobytu některých níže jmenovaných osob v Olomouci jsou v literatuře zprávy také z jiných pramenů. Ve třech případech není v matrikách vůbec zpráv o olomouckém pobytu těch osob, o kterých jsme zpraveni odjinud; nevíme, jak to vysvětliti, ale nemáme důvodu pochybovati o správnosti těchto zpráv, zvláště pokud jde o Varlaama Jasinského; snad ostatně matriky nejsou úplné.

V našem přehledu jsou uvedena všechna známá nám jména osob s určením jejich národnosti slovy »Ruthenus« neb »Lithvanus«, a stejným způsobem všichni členové řádu sv. Basila Velikého. Název Ruthenus, Rutenus znamená obvykle osoby haličsko-ruského a ukrajinského původu, název Litvanus, Lituanus osoby ruského (běloruského) původu z litevského státu. Při jménech některých basiliánů (1628, 1710, 1720, 1729) je národnost označena slovem »polonus«; mohli to býti přímo Poláci, ale také ruští obyvatelé Polska podle státní příslušnosti. V obou případech mají podobné osoby pro nás význam, poněvadž jde o styky ruského uniatského řádu sv. Basila Velikého s olomouckým akademickým střediskem, a v tu dobu, zvláště v XVIII. století, byli do řádu přijímány také osoby národnosti polské. ⁴⁵⁾ Bývali mezi basiliány také Čechové, o čemž máme zprávu z r. 1685. ⁴⁶⁾

⁴³⁾ *ACP(K)*, 1669; *Skruteň*, Žyttepysy, 401.

⁴⁴⁾ Srv. o něm poznámky *Navrátila*, *Jesuité Olom.*, I, LXX—LXXII; *týž*, recense vydání Cínkova ČMM., r. 54, 1930, 466—468; srv. také poznámky v ČCH, XXXVII, 1930/1, 166—7; *Nešpor*, Ke vzniku mladší matriky olomoucké, Časopis vlasteneckého spolku Musea v Olomouci, 1932, 51—52. Na základě brněnského rukopisu v r. 1888 byl uveřejněn seznam olomouckých žáků, jichž národnost označena slovy Ungari, Croatae, Transylvani, Slavi, Pannoni, za léta 1590—1664, *Hellebrandt*, A., *Az Olmüczben tanúlt Magyarok 1590—1664. Történelmi Tár*, Budapest, 1888, 196—208.

⁴⁵⁾ *Harasiewicz*, *Annales*, 521, pozn.; *Kračkovský*, *Očerki*, IV, 377.

⁴⁶⁾ O tom se zmiňuje autor zajímavého listu o stavu uniatské církve a obzvláště uniatského mnišstva v letech 1680; při výkladu o špatném stavu klášterů, způsobeném úpadkem disciplíny a odpovědností jejich představených, autor zdůrazňuje, že, poněvadž

Do našeho seznamu je zapsáno také jméno »V. Bargelus« (1602), jehož národnost označena slovem Roxolanus; byl rodem z Nového Sambora ve východní Haliči. Slovo Roxolanus snad označuje spojení této osoby s ruskou Haličí, podobně jako se »Roxolanem« jmenoval i znamenitý Stanislav Orzechowski, rodem z Rusi Haličské.⁴⁷⁾ Bargelus je latinisovaná forma rodinného jména Bargel, v Haličské Rusi byli známi též jiní nositelé tohoto jména snad spojení navzájem příbuzností.⁴⁸⁾ Z Haličské Rusi v olomoucké akademii v různé doby studovali také jiné osoby — Poláci. Tak r. 1605 byl tam zapsán »Paulus Piasecensis Polonus«,⁴⁹⁾ snad příbuzný známého polského dějepisce a katolického biskupa podolského, potom cholmského a konečně přemyšlského, rodopisně spojeného s ruskou Haličí, (nar. 1579, † 1649), v letech 1596—1598 studenta jesuitské university v Praze.⁵⁰⁾ Srv. r. 1610 — »Nicodemus Radowicz Przemisliensis Polonus.⁵¹⁾ Ještě dříve, r. 1583, byl do Olomouce poslán na přímé nařízení opatrovníka podolského vojevody Mik. Meleckého Stanislaw Wapowski, syn bývalého kastelána přemyšlského.⁵²⁾

Při jménech žáků olomoucké akademie níže je označeno, v kterém období svého studia byli v tu nebo v onu dobu. V jesuitských školách, jak známo, postup ve studiu věd byl ustanoven již samým Ignácem z Loyoly, ale nejširě a nejpevněji byl ustálen v letech 1599—1600 za generalátu Akvavivova, kdy byl vydán učebný plán řádu — »Ratio studiorum«. Podle tohoto plánu se studium ve školách dělilo na dva základní stupně, nižší a vyšší, studia inferiora, gymnasium a studia superiora. První stupeň měl třídy »infima« (»parva«), »principia«, »media«, a dále »suprema (aut syntaxis) classis grammatica« a »Humanitas aut Poësis« a »Rhetorica«. Druhý, vyšší stupeň vyučování, vlastně universitní, se skládal ze dvou částí: filosofické (3 roky) a bohoslovecké (4 roky). Filosofie se dělila na tři stupně nazývané podle základního tématu studia každého roku — logika, fysika a metafysika.⁵³⁾ Toto roz-

Rusové nechtěli vstupovati do noviciátu »prymajut' do sebe nimciv, čechiv, žmudyniv, lytovciv, poljakiv, mazuriv«. *Ščurat*, V oboroni Unii, 81.

⁴⁷⁾ »Gente Roxolanus natione Polonus«. Srv. o této formuli poznámky *St. Kota*, Kw. Hist., 1938, LII/I, 18 a násl. Srv. Roxolani v paduanské knize »polské« národnosti, zahrnující též Litevce a Rusy. *Windakiewicz*, Księgi nacyi Polskiej, 53 (1637), 64 (1654). Jak je známo, není vzácností, že osoby polského původu, ale spojené svým rodem s ruským vojvodstvím v Haliči, zvláště se Samborem, se jmenovali také Rutheni, Russi. Srv. *Fijałek*, J., Moderniści Katolicy Kościoła Lwowskiego u wieku XVI. *Pamiętnik Literacki*, VII, 1908, 47, 409.

⁴⁸⁾ Nesouvisí nějak náš student se známým spolupracovníkem rektora Lvovské školy v letech 1554 a násl. Benedikta Herbesta Ondřejem Bargelem, rodem ze Sambora? Viz *Charlampovič*, Zap.-rus. školy, 13; *O. Suško*, Predteča Unii, ZNTŠ., IV, 1903, 74; *Fijałek*, Moderniści katolicy, 16 a násl.

⁴⁹⁾ *MAO.*, 84; *D'Elvert*, Geschichte der Studien, 482.

⁵⁰⁾ *Szelągowski*, A., Paweł Piasecki, historyk Polski XVII. w., I, Lwów, 1899 (z »Pamiętnika naukowego«), 7 a násl.; *Szczęśniak*, Obrządek słowiański, 17—18.

⁵¹⁾ *MAO.*, 99.

⁵²⁾ *MPV.*, VI, 406, v *MAO.* abs.

⁵³⁾ Hl. Ratio studiorum různých redakcí ve vydání *Pachtlera*, zvláště t. II.

dělení musí čtenář mít na paměti při čtení přehledu následujícího dále.

A ještě jedna předběžná poznámka: při jménech některých osob v matrikách je označení S. P. Al. neb S. D. N. A., to znamená — Summi Pontificis Alumnus nebo Sanctissimi Domini Nostri Alumnus, stipendista papeže.

První »Rutheni« byli zapsáni v Olomouci 16. září r. 1579. V matrice čteme:

1579. »Rhetores«: »*Petrus Wildussius, Rhutenus*, 19 an(norum), rec(ep-tus) 16 Sept(embris).«⁵⁴⁾ V r. 1588 »mense novembri die 19... sequen-tes depositi sunt«; mezi jinými také »*Petrus Velkusus Nouemiastensis Rutenus*«. ⁵⁵⁾

»Rhetores«: »*Sebastianus Praemischen, Rhutenus*, 21 an., rec. 16 sept.⁵⁶⁾ R. 1588, 19. listopadu také on »depositus est«. V seznamu z r. 1602 je uvedeno také rodinné jméno tohoto studenta — »*Sebastianus Gladissius Ruthenus*«. ⁵⁷⁾

1579. »Logici«... »*Lucas Doctorius, Rhutenus*, 20 an., rec. 17. sept.«; ⁵⁸⁾ r. 1581 »mense Aprilis die 4«... »beanismo absoluti et in numerum Studiosorum cooptati sunt« — mezi jinými také »*Lucas Dectorius Reschu-niensis Rutinus*«. ⁵⁹⁾ Šestého ledna 1583 byl promován jako baccalaurus filosofie.⁶⁰⁾ R. 1583 »6. Kalendas septembris (t. j. 27. VIII.) magistri creaverunt (Cerr.: creati sunt)«, mezi nimi »*Lucas Doctorius Rzessovien-sis Rutenus S. P. Al.*«. ⁶¹⁾ V seznamu olom.umnů r. 1602 se o něm uvádí, že jest »magister artium«, nyní »canonicus Przemisliensis in Russia«. ⁶²⁾

1590. »Anno Mense Decemb. die 3 beanismo sequentes absoluti sunt: ...*D. Theophilus Rapski* (Cerr.: *Bapski*) *Nobilis Rhutenus* (Cerr.: *Russensis ph. stud.*)«. ⁶³⁾

1595. 4. a 15. listopadu »sequentes in numerum studiosorum cooptati sunt: ...*Lucas Koraneczky Rhutenus*«. ⁶⁴⁾

1597. 8. června přijat mezi studenty »*D. Nicolaus Casparus Wazi-zynsky de Wasziczin Nobilis Rutenus Diocoesis Leopoliensis*«. ⁶⁵⁾ A v téže době byl zapsán »*D. Christophorus Casparus Wasziczinsky de Wasziczin Nobilis Rutenus*«. ⁶⁶⁾

⁵⁴⁾ *Theiner*, La Suède, III, 368—70; *Navrátil*, Jesuité olom., I, 213 (*Vichusius*); *Krypjakovyč*, Possevin, 12.

⁵⁵⁾ *MAO.*, 51.

⁵⁶⁾ *Theiner*, La Suède, III, 368—70; *Navrátil*, op. cit., 213 (»*Praemisliensis*«); *Krypjakovyč*, Possevin, 12 (z *Peremyšle*).

⁵⁷⁾ *Fondo Gesuitico*, busta 108, N 25, catalogus alumnorum; srv. výše, str. 48, N 167.

⁵⁸⁾ *Theiner*, La Suède, III, 368—70; *Navrátil*, op. cit., 213; *Krypjakovyč*, Possevin, 12.

⁵⁹⁾ *MAO.*, 48.

⁶⁰⁾ *Navrátil*, op. cit., 213, pozn. 17.

⁶¹⁾ *Cerr.*, fol. 601; *Navrátil*, op. cit., 213, pozn. 17.

⁶²⁾ *Fondo Gesuitico*, busta 108, 25, N 27.

⁶³⁾ *MAO.*, 55; *Cerr.*, fol. 25.

⁶⁴⁾ *MAO.*, 68; *Cerr.*, fol. 41.

⁶⁵⁾ *MAO.*, 70; *Cerr.*, fol. 43.

⁶⁶⁾ *MAO.*, 70; *Cerr.*, fol. 43b.

1602. »Infrascripti studiosi in album huius almae Academiae relati sunt« ... »*Valentinus Bargelus* Novo Samborensis *Roxolanus*«. ⁶⁷⁾

1604. 18. února imatrikulován »*Ioannes Lachowicz*, Potelicensis *Rhutenus*«. ⁶⁸⁾

Koncem dvacátých let XVII. století studoval v Olomouci, podle zpráv nalezených v literatuře, *Andrej* (Afanasij), před mnišstvím *Zacharias*, *Furs*. ⁶⁹⁾

1633. V září »evocati sunt iussu Sacrae Congregationis de propaganda fide a metropolita Ruthenorum *F. Jacobus Susza* theologus et *F. Polycarpus Grekowicz* ordinis S. Basilii Magni«. ⁷⁰⁾

1639. V seznamu žáků olomouckého semináře zapsán byl »*Fr. Polycarpus Grecowich*, *Lithuanus*, theologus, magister philosophiae, excellentis est ingenii, optimorum vitae et morum«. ⁷¹⁾ 10. května téhož roku »promotus est in bacal. theologiae R. F. M. Polycarpus Grekowicz, ord. S. Basilii M. professor, S. D. N. A. Sub rectore univ. R. P. Paulo Anastasio, cancellario R. P. Ludovico Caesio. Promotor: R. P. Martinus Eisman. Problema: Fueritne Jobus typus Christi patientis potiusquam resurgentis«. ⁷²⁾

V seznamu alumnů r. 1640 označeno: »discesserunt *Fr. Polycarpus* et *F. Nicon Basiliani*«. *Grekowicz* byl rodem z Vilna, od ledna 1631 do 1633 byl v Braunsberku. ⁷³⁾ Co se týče *Fr. Nicon*a, byl to *Nicon Korsak*, o kterém viz zmínku výše, str. 53.

1638. 9. února »relati sunt in album ... rhetores...: *Josephus Nicodemus Jamnsky* (Matr.: *Jamnisky*) *Rutenus*«. ⁷⁴⁾

1638. »Immatriculatio« 9. února — »ex rhetorica«: »*Lucas Fulanowicz ex Russia*«. ⁷⁵⁾ V seznamu alumnů z r. 1639 se o něm praví: »*Lucas Folanowich*, *Ruthenus*, physicus, boni ingenii et laboriosi, bonorum morum«; r. 1640 byl »metaphysicus«, ale jeho schopnost byla oceněna poněkud níže: »optimum duriusculi nonnihilo capitis, spes est emendationis«. ⁷⁶⁾ 26. dubna 1640 »*Lucas Folanowicz Bialocamenensis Rutenus*« dosáhl hodnosti bakaláře filosofie ⁷⁷⁾ a r. 1641 byl »theologus primi anni«, »duri capitis, speratur emendatio«. ⁷⁸⁾ »30 quintilis« 1641 byl povýšen mezi licenciáty »liberarum artium et philosophiae«. ⁷⁹⁾ V srpnu 1642 odjel *Folano-*

⁶⁷⁾ MAO., 79.

⁶⁸⁾ MAO., 83; Cerr., fol. 57.

⁶⁹⁾ *Petruševič*, Kratkoje izvěstije o Cholmskoj eparchii, 212; *Pelesz*, Geschichte der Union, II, 333, pozn. 536; *Ploščanskij*, Předmluva v Aktech vilenských, sv. XXIII, str. XXXI a násl., CVII—CX; *Skruteň*, Žyttepyssy Vasilijan, ZČVV., IV, 234.

⁷⁰⁾ ACP(K), Seznam r. 1633.

⁷¹⁾ ACP(K), Catalogus.

⁷²⁾ Rukop. matr.

⁷³⁾ *Lühr*, Matrikel, 83, N 606; *Toločko*, ZČVV., II, 447.

⁷⁴⁾ Cerr., fol. 199; rukop. matr.

⁷⁵⁾ Rukop. matr.

⁷⁶⁾ ACP(K), 1639.

⁷⁷⁾ Cerr., fol. 414b.

⁷⁸⁾ ACP(K), 1641.

⁷⁹⁾ Cerr., fol. 643.

wicz jako kněz »in Russiam« s hodností bakaláře theologie.⁸⁰⁾ Avšak r. 1643 byl znova v cizině, tentokrát u trnavských jesuitů, kde pokračoval ve studiu bohosloví.⁸¹⁾

1650. V prosinci tohoto roku vstoupil do papežského alumnátu »*Sebastianus Kornitzky Sloriensis Roxolanus poeta*«⁸²⁾ (t. j. ve třídě poesie, čtvrtá třída gymnasia). Do akademie byl imatrikulován 14. února 1651 ve třídě syntaxe, a zapsán takto: »*Sebastianus Kornicky Nobilis Ruthenus Sklorinensis SDNAE*«.⁸³⁾ Avšak v seznamech stipendistů r. 1651 a 1652-3 se ještě uvádí jako »poeta«; uměl jazyk ruský a polský, v srpnu 1654 odjel spolu s některými jinými olomouckými alumny do Nisy ve Slezsku, »inde ituri ad parochias«.⁸⁴⁾

1654. »18 decembris... ex theologia«: »*Rev(erendus) Dom(inus) Alexander Constantinus Luczewsky Rutenus*«.⁸⁵⁾

1656. »3 decembr. ... ex metaphysica«: »*Blasius Glochinski Podoliensis Rutenus Nobilis*«.⁸⁶⁾

V padesátých letech XVII. st. v Olomouci, jak možno se domnívati, studoval filosofii *Varlaam Jasinskij*. Památkou na něho je tento jeho zápis na jednom rukopisu jeho knihovny: »*Tractatus in Metaphysicam Aristotelis*«: »Anno Virginei partus 1657 junii die sub admodum reverendo patre Adamo Hermannu A. L. L. (= Artium liberalium) et Philosophiae magistro atque professore ordinario hic cursus fine potitus. Olomutii«.⁸⁷⁾

1658. »17 decembris ... ex logica«: »*Gregorius Siniczki Rutenus Pinscensis*«.⁸⁸⁾

1662. »Ex syntaxi«: »*Hieronymus Latsky Lituanus Ma(re)schalcus M(agni) D(ucatus) Lituaniae*«.⁸⁹⁾

1669. 12. listopadu mezi alumny vstoupil »*F. Eustachius Wienczek, ordinis S. Basilii Magni Polonus Barzoviensis*«,⁹⁰⁾ uměl řeč polskou a vlašskou. Snad tehdy byl přijat do olom. akademie do třídy logiky a zůstal tam také v následujících letech (1670—1676), r. 1671 15. května byl zapsán v matrice akademie jako »*physicae auditor*«.⁹¹⁾ R. 1674 měl

80) Šmurlo, *Rossija i Italia*, I/2, 204—5.

81) Varsik, *Nár. problém*, 78, »Lucas Follanovich Ruthenus«.

82) *Catalogus* r. 1650, *ACP(K)*.

83) *Ruk. matr.*

84) *Catalogi* r. 1651—1654, *ACP(K)*.

85) *Ruk. matr.*

86) *Rukop. matr.*

87) Petrov, *Opisanije*, III, 267, N 621/388; Jablonowski, *Akademia*, 155 — spojuje pobyt Jasinského v Olomouci se školou piaristů, ale bez dostatečného podkladu. P. Adamus Hermannus S. J. (1612—1645) byl v olomoucké koleji profesorem fysiky v letech 1655—1657, r. 1656 »Confessor Boemici templi«, srv. *Catalogus* z r. 1656, *Fondo Gesuitico*, busta 634/13; Hoffmann, *Oppeln*, 360.

88) *Ruk. matr.*; srv. Šmurlo, *Rossija i Italija*, I, 211.

89) *Rukop. matr.*

90) Někdy v seznamech se píše Chazoviensis.

91) *Rukop. matr.*; *ACP(K)*. Wienczek se naučil italštině snad v Římě před příchodem na Moravu. Pravděpodobně byl to on ten alumnus řecké koleje, na jehož umístění

29 let, byl již magistrem filosofie, theologem třetího roku a knězem, jeho nadání se určovalo slovy »supra mediocritatem«. Wienczek odjel z Olomouce 5. srpna 1676, »factus sacerdos abiit in Russiam«. ⁹²⁾

1676. Na místo Wienczka byl 8. VII. 1676 přijat »*Polonus Brestensis*« »sacerdos« »*P. Leo Zalesky ordinis S. B. M.*«, starý 27 let, uměl jazyk polský, »rutenice«, slovanský a vlašský, »theologus III. anni«, nadaný »supra mediocritatem«. Dlel v Olomouci řadu let potom, ale přesných zpráv o jeho odjezdu nemáme. ⁹³⁾

1679—1681. V seznamech studentů olomouckých za tato léta jsou mezi papežskými alumny uvedeni dva basiliáni: »*P. Gedeon Woyna (Wogna) Oranskij, Polonus*«, II. a III. rok theologie, a »*F. Hippolytus Olissewitz, Lithvanus*«, »physicus«, potom »metaphysicus«; tento byl v Olomouci ještě r. 1682 jako bohoslovec první třídy. ⁹⁴⁾

1. prosince 1681 přijat jako papežský alumnus Fr. Gedeon Odorski, diakon-mnich řádu sv. Basila, starý 23 let; v matrice zapsán: 1682, 10.—11. pros. »ex III. anno theologiae — *R. P. Gedeon Odorsky ordinis S. B. M. Professus, Lithvanus, Sosnorzeisensis (var. Socuorcensis)*«; ⁹⁵⁾ podle seznamu z r. 1684 mluví polsky; 8. srpna 1684 — »revocatus ad monasterium«. ⁹⁶⁾

1682, 10.—11. prosince — »ex III. anno theologiae« — »*R. P. Ambrosius Druhovina, Ordinis S. B. M. Professus, Lithvanus, Polocensis*«. ⁹⁷⁾ V letech 1677—1680 byl v Braunsberku, složil tam 27. III. 1678 přísahu a »exacto triennio rediit ad suos«, ⁹⁸⁾ ale potom znovu byl poslán do jesuitské školy k prohloubení studia. Jak dlouho byl Druhovina v Olomouci, nevíme. Buď jak buď byl tam ještě na podzim roku 1683, ale tam s ním byli velice nespokojeni a stížnosti na něho docházely různými cestami do ústředí basiliánského řádu. Posílal je také soudruh Druhovinův

v Štyrském Hradci, ve Vídni neb v Olomouci se otázel superior basiliánského ústředí v Římě J. Michnevič v září r. 1669 pro zdraví alumna; v korespondenci o tom se jmenuje »Eustachius Wizczek Sylaesus« (sic!). ACP(K), protokol Kongregace 10. září 1669, § 40. V r. 1667 byl Wienczek spolu s Michnevičem určen pro vídeňskou školu. Archeogr. Sb., XII, 100.

⁹²⁾ ACP(K).

⁹³⁾ ACP(K). V seznamech řecké koleje sv. Athanasia se jmenuje »Ruthenus« a »Luceoriensis« (Šmurlo, Rossija i Italia, IV, 102), ale uznáváme přes tento rozdíl totožnost těchto jmen; věc se týká osoby, jež se stala r. 1696 uniátským metropolitou; zemřel jako metropolita r. 1708, maje 59 let (Stebelski, Ostatnie prace, 284), t. j. narodil se v r. 1648, v r. 1676 měl skutečně 27 let. Náš dohad potvrdil také o. Josaphat Skruteň. Že budoucí metropolita Leo Zalesky studoval v Olomouci bohosloví, přímo ukazuje G. David v svém spisu »Status modernus Russiae« (v. níže); David mluví o něm — »quondam meus Olomucii in theologia condiscipulus«, f. 14.

⁹⁴⁾ Katalogy alumnů a duchovenstva za léta 1679—1682, APH., Jesuitica, fasc. 462 a 461. Woyna Oranskij přijel do Olomouce z Vilna, kde r. 1678 dosáhl hodnosti magistra filosofie a »nauk wyzwolonych«. Poplatek, Wykaz, 258, N 306.

⁹⁵⁾ Rukop. matr., 420.

⁹⁶⁾ ACP(K), 1684.

⁹⁷⁾ Ruk. matr., 420, APH., Jesuitica, fasc. 461, catalogus 1682, II. rok bohosloví.

⁹⁸⁾ Lühr, Matrikel III, N 863, nazván »Rhutenus«, Toločko, ZCVV., II, 447; Oljančyn, III/3, 268, N 68; srv. ZCVV., I, III (Zytteplys).

v alumnátě Gedeon Odorský. Dne 25. října roku 1683 dostal provinciál řádu stížnost na Druhovinu od Jiřího Weise, který zdůrazňoval, že nedostal dosud odpovědi na své dřívější dopisy. Olomoučtí představení — rektor alumnátu a sám Jiří Weis se rozhodli poslati Druhovinu k jeho řádovému představenstvu, aby na něho působili, jeho chování je vůbec nepřipustné, zvláště pro kněze. Druhovina odmítal se účastniti bohoslužeb, nechtěl pracovati, nic nečetl, ale jen chodil po městě; nadto pak rozšiřoval pamflet proti provinciálovi S. J. atd.⁹⁹⁾

1687, 2. listopadu, přijat jako alumnus logicus, sacerdos 24 let Kizikovskij, v matrice zapsán 16.—17. prosince 1688 takto: »ex physica: Rec. ac Religiosus Pater Jacobus Kizikovskij Ordinis S. B. M. Polonus ex Palatinatu Volkinensi S. Domini nostri Alumnus«.¹⁰⁰⁾ Údaj o jeho původu je zde patrně chybný, ve zprávách poslaných Kongregaci de P. F. se důsledně jmenuje »Polonus ex Volinensi«, mluví »polonice«. Prošel v Olomouci třídy fysiky, metafysiky a theologie, byl tam v letech 1688 až 1691, odjel 18. září 1691.¹⁰¹⁾

Roku 1688, 19. listopadu, přijat za alumna »Fr. Benedictus Sienkewitz«, »Polonus ex Volinia«, starý 23 let, »diaconus«, mluví »polonice et slavonice«; v Olomouci studoval logiku, fysiku, metafysiku a bohosloví; r. 1692 se stal »magister philosophiae«; tento basilián, jehož schopnosti byly označeny jako »magis pro clauistro«, odjel z Olomouce 4. září r. 1694, byl tehdy v III. roce theologie.¹⁰²⁾

1690—1692. V těchto letech se měl objeviti v Olomouci *hierodiakon Palladius Rogovskij*, rodem z *Tveri*, mnich. Sám v Moskvě po svém návratu z delšího pobytu v cizině podával zprávy o svých studiích v Olomouci, v »moravském státu«. V seznamech papežských alumnů za tato léta jeho jméno však není, snad nebyl stipendistou alumnátu; nenacházíme jeho jméno ani v albu studentů olomoucké university, ale musil tam býti zapsán, poněvadž skončil v Olomouci kurs retoriky. V matrice akademie nacházíme jméno Rogovského teprve r. 1693, kde označeno bez určení původu a národnosti jen »Carolus Rogowski (ex principiis)«.¹⁰³⁾ Snad možno ztotožniti tohoto Karla s moskevským mnichem Palladiem, který nás zajímá; rozdíl ve jménu nemá velkého významu, změna jmen při vstupu do jezuitských škol byla zjevem obvyklým, sám Palladius byl v koleji sv. Athanasia v Římě zapsán jako Theodor.¹⁰⁴⁾ Na podzim r. 1693 Rogovskij odjel z Olomouce, v září byl již v Římě.¹⁰⁵⁾

⁹⁹⁾ ACP(K), dopis Weise 25. X. 1683.

¹⁰⁰⁾ Ruk. matr. (není Volinensi?).

¹⁰¹⁾ ACP(K), 1688—1691.

¹⁰²⁾ ACP(K), 1688—1694.

¹⁰³⁾ Ruk. matr.

¹⁰⁴⁾ Srv. náš článek, Palladius Rogovský, 174, pozn. 41.

¹⁰⁵⁾ Šmurlo, Russkije katoliki, 5, 11, podává jiné datování zahraničních cest Rogovského, určuje jeho příjezd do Říma rokem 1691 neb počátkem 1692 na základě slov Palladiových o jeho pobytu v koleji v Římě »sedm' ljet vo unii«. Nemůžeme tato slova uznati za přesné určení; v albu alumnů římské koleje se Rogovský zapsal r. 1693 a tehdy snad do Říma přijel. Odjel z Moskvy ne dříve než v polovině r. 1689, po roce byl

Současně s Rogovským byl v Olomouci v akademii ještě jeden žák z Moskvy. Byl to člověk původu neruského, ale jeho rodina byla těsně spjata s Moskvou, a proto je vhodné zaznamenati také jeho jméno. Máme na mysli syna známého moskevského zasloužilého cizince, Skota, generála a diplomata Pavla *Menezia*. R. 1692 poslal svého syna do Olomouce na studia u jezuitů; jinoch tam bydlil v konviktu¹⁰⁶⁾ a našel tam snad spojení s prostředím šlechtické zámožné mládeže, která právy a životem tvořila zvláštní skupinu žáků jezuitské školy.

1691. Na vystřídání Kizikovského byl 18. září 1691 přijat mezi alumny »*Fr. Jacobus Solukovsky*, ordinis S. B. M., Ruthenus ex palatinatu Belzensi«, starý 21 let, mluvil polsky a ruthenice, byl imatrikulován jako logicus;¹⁰⁷⁾ jeho schopnosti v seznamech let 1691—1695 byly označeny jako »minores«, »in minoribus«, r. 1693 se stal »baccallaureus«, promoci měl 16. dubna 1693;¹⁰⁸⁾ 1694 — »magister philosophiae«, »theologus I. anni«; v listopadu (10. nebo 20.) r. 1695 odjel do Říma a vstoupil do řecké koleje sv. Athanasia; r. 1695 poznamenáno, že zná také jazyk řecký.¹⁰⁹⁾

1695. Na stipendijní místo, uvolněné odjezdem Solukovského, byli přijati dva noví basiliáni. Jeden »*Fr. Germanus Kozaczenko*« (v ruk. matr. Kozaczenko), »*Lituanus Ulnensis*« (Vilnensis?), starý 22 let, mluví »lituanice«, »subdiaconus«, »habilitas bona«. Zapsán byl do třídy logiky, ale v prosinci 1695 v matrice označen »ex physica«.¹¹⁰⁾ Druhý »*Fr. Innocentius Bichowicz*« nebo »*Bychowicz*«, *Ruthenus*, *Helmensis* (t. j. z Cholmu? — jednou se píše *Almensis*); přijat 17. XI., měl tehdy 23 let, byl diaconem, mluvil polsky a »ruthenice«, schopnost »bona«, přijat do třídy fyziky.¹¹¹⁾

1699. 10. prosince byl v matrice akademie »ex physica« zapsán »*Rev. et Relig. Fr. Hilarion Kruszewicz* ord. S. B. M., ex min(ore) Polonia Var-saviensis«,¹¹²⁾ byl to papežský stipendista, v seznamech alumnátu se objevil v lednu 1700 a byl tam až do konce roku 1702. V seznamech označen jako »polonus« a mluvící polsky, byl však mnichem vilenského kláštera Přesvaté Trojice.¹¹³⁾ V září—říjnu 1702 nebyl Kruszewicz v Olomouci, 27. X. se vrátil do alumnátu; snad se jeho studia omezila jen na logiku, fysiku a metafysiku.

1699. Současně s Kruszewiczem byl v matrice akademie »ex physica«

ve Vilně a v Nise, nějaký čas v Olomouci, kde skončil třídu retoriky, na to na všechno není možno určit jen 2—2½ roku, jak to navrhuje Šmurlo.

¹⁰⁶⁾ Zmiňuje se o tom Leffler v své relaci do Olomouce 26. prosince 1692. *ACP(K)*; Šmurlo, *Rossija i Italla*, III, 166.

¹⁰⁷⁾ *Matr. rukop.* — zapsán 11.—12. XII. 1691 »ex logica« »*R. Dominus Jacobus Solukovski* ord. S. B. Ruthenus«.

¹⁰⁸⁾ *Ruk. matr.*

¹⁰⁹⁾ *ACP(K)*.

¹¹⁰⁾ *ACP(K)*.

¹¹¹⁾ *ACP(K)*; není to Plechowicz, Pichowicz? Srv. *Arch. Sb.*, XII, 155, 165.

¹¹²⁾ *Ruk. matr.*

¹¹³⁾ *ACP(K)*, léta 1700—1707.

synovec ruského uniatského metropolity Jiřího Vinnického, »dominus«, »adolescens« Antonij. Jeho strýc chtěl ho umístiti mezi studenty řecké koleje v Římě, ale tajemník Kongregace de P. F. odmítl toto přání, odůvodňuje je tím, že do této koleje je dovolen přístup jen pro duchovní osoby, a zdůrazňuje, že v Olomouci jinoch »et bonas artes addisset et studiis illis, quae nobilem virum decent operam dabit«. ¹²⁴⁾ Antonij Vinnickij však byl před Olomoucí dva roky v koleji v Římě, kde se učil v druhé třídě gramatiky, 7. ledna 1710 byl odtamtud »dimissus«. ¹²⁵⁾ Jak dlouho byl v Olomouci, o tom zpráv nemáme.

1710. V tomto roce byl do třídy logiky přijat člen řádu sv. Basila Velikého, »professus«, basilián, *Prokopius Hodermarski*, starý 20 let, národnost jeho určena slovem »Hungarus«, byl to však Karpatorus, původem z Uherské Rusi, ze spišské župy. Přibyl do Olomouce z trnavského gymnasia, kde začal svá studia. ¹²⁶⁾ Jak dlouho zůstal Hodermarsky v Olomouci, nevíme, rozhodně nejpozději do r. 1717, poněvadž v tom roce vznikl v souvislosti s jeho pobytem konflikt mezi basiliánským řádem a olomouckým rektorem. P. Prokopius bydlil v olomouckém konviktě na útraty svého bratra, známého církevního činitele Uherské Rusi Josefa, zvoleného po smrti de Camellise († 1704) za biskupa v Mukačevě a schváleného císařem Josefem I. r. 1707. Řím však tuto volbu neuznal, protože Josef Hodermarski se osobně účastnil krveprolití v boji proti Rakoczymu. Josef byl nucen složit hodnost biskupa v roce 1715 a uchýliti se do mukačevského kláštera na hoře Černecké, kde se stal archimandritou († 1729). ¹²⁷⁾ Jeho bratr požíval nějaký čas jeho podpory, avšak potom se mu nedostávalo peněz a tak na radu o Josefa si vypůjčil u rektora semináře 100 imperialů, vypůjčil si také na cestu domů při návratu z Olomouce, kde »per aliquid tempus in studiis morabatur«. Olomoucký rektor zažádal řád sv. Basila o vrácení peněz s hrozbou, že v případě nevyplacení zastaví příjem basiliánů do alumnátu vůbec. ¹²⁸⁾ 21. února 1717 protoarchimandrita řádu protestoval proti tomuto kroku v Kongregaci de P. F., která požádala o informace vídeňského nuncia a olomouckého rektora. Ta věc se vlekla až do r. 1720, kdy kongregace konečně zjistila, že řád nemá odpovědnosti za dluhy mukačevského opata a že o likvidaci jeho peněžní věci je třeba požádat jeho. ¹²⁹⁾

1710. 20. srpna byl do akademie imatrikulován »Fr. Constantinus Cza-

¹²⁴⁾ Listy tajemníka Kongregace Jiřímu Vinnickému 28. VII. a 4. X. 1710, *ACP(K)*.

¹²⁵⁾ *Šmurlo*, Rossijsa i Italia, IV, 102, »Antonius Winnicki Praemisliensis«.

¹²⁶⁾ *Hodinka*, Munkácsi története, 450. pozn.; *Catalogus logiků z r. 1710*, *APH.*, Jesuitica, fasc. 463.

¹²⁷⁾ *Pelesz*, Geschichte der Union, II, 362; podrobnosti v. *Hodinka* Munkácsi története, 425—451 a podle rejstříku; *Duliškovič*, Čerty, III, 33 a násl.; *Nilles*, Symbolae, I, 375—6, pozn. 1, 438, pozn. 2; II, 867.

¹²⁸⁾ »...sub comminatione non admittendi amplius fratres nostros ad alumnatum.«

¹²⁹⁾ *ACP(K)*, 1717, stížnost protoarchimandrity z Vilna 21. II. 1717, protokol kongregace z 13. IV. 1717 (§ 29), dopis do Vídně téhož data; sdělení prokurátora řádu a protokol kongregace z 26. II. 1720, § 16, listy z Říma vídeňskému nunciovi z 26. II. a 8. VI. 1720, odpověď nunciova 9. V. 1720.

cinsky, Polonus, Wladomiri(c)ensis ord. S. B. M., logicae auditor»; v proinci byl ve třídě fysiky.¹³⁰⁾ Do Olomouce přešel z trnavského gymnasia. r. 1711 měl 22 roky.¹³¹⁾

1711. V matrice akademie zapsáno pod 15. a 17. prosincem: »pro anno 1712« »ex physica« »*R. P. Serapion Lozowsky ord. S. B. M., ex convictu, Lithuanus*«. ¹³²⁾ Jde tu o basiliána S. Lozovského z vojvodství berestejského,¹³³⁾ papežského stipendisty; r. 1712 dosáhl hodnosti bakaláře. Zároveň s ním téže hodnosti dosáhl v Olomouci v tištěném seznamu bakalářů jmenovaný »Reverendus Religiosus ac Eruditus *F. Lucas Suttovitz ord. S. B. M., Lithvanus, ex districtu Orsensi*«; stár 22 let, papežský alumnus.¹³⁴⁾ V matrice olomoucké akademie je zapsán 15. a 17. prosince r. 1711 »ex physica«, »pro anno«. ¹³⁵⁾ Lozovskij a Suttovič byli v Olomouci ještě r. 1714 jako »theologi I. anni«. ¹³⁶⁾

1719. V seznamu bohoslovců II. roku za r. 1719 se uvádí basilián »*Hieronymus Woyna*«. ¹³⁷⁾

1720. V matrice pod tímto rokem »pro anno 1721« zapsán »ex theologia speculativa I. anni« »*R. Fr. Georgius Bulhac, Litunus (sic!), Slonimensis, Basilita*«. ¹³⁸⁾ R. 1720 byl přijat ještě jiný basilián — »Rev. et Relig. *Fr. Evstachij (Eustachius) Kovlensky (nebo Koylensky), Polonus Branscensis (nebo Pranscensis)*«. Tam vychodil kurs logiky, fysiky a metafysiky v letech 1720—1723. ¹³⁹⁾

1721. Tehdy »pro anno 1722« byl přijat do třídy logiky »Rev. et Relig. *Frater Athanasius Pietrowsky (nebo Piotrowsky), Lithuanus ex Palatinatu Minscensi, ord. S. B. M.*«. ¹⁴⁰⁾ Povinnou přísahu složil 1. VI. 1723; Piotrowsky byl v Olomouci až do r. 1728, kdy skončil čtyřletý kurs spekulativního bohosloví. ¹⁴¹⁾

1725. 25. listopadu vstoupil do akademie jako papežský stipendista »Rev. et Relig. *Frater Germanus Ma(o)nastyrsky*« ord. S. B. M., »ex rubra Russia ex terra Przemysliensi; ¹⁴²⁾ rodný jazyk, jako u Piotrowského, polský. V katalogu r. 1726 zapsán jako theolog a studoval v Olomouci snad až do r. 1729, kdy byl ve 4. roce bohosloví. ¹⁴³⁾

130) *Ruk. matr.*

131) *Catalogus physicorum, 1711, APH., Jesuitica, fasc. 463.*

132) *Rukop. matrika.*

133) *Catal. physicorum z r. 1712 — »Orsensi«, Oršanského, APH., Jesuitica, fasc. 463.*

134) *APH., Jesuitica, fasc. 457, tištěný seznam bakalářů z r. 1712, NN 17 a 20.*

135) *Ruk. matr.*

136) *APH., Jesuitica, fasc. 463, seznamy metafysiků 1713 a bohoslovců z let 1714.*

137) *APH., Jesuitica, fasc. 463.*

138) *Rukop. matr.; seznam bohoslovců I. r. za r. 1721, APH., Jesuitica, fasc. 463.*

139) *Ruk. matr.; APH., Jesuitica, 463, seznamy z let 1721—1723. Srv. Koylensky v Akademii v Kijevě. Petrov, Opisanije, II, 43, N 108.*

140) *Rukop. matr.*

141) *Katalogy metafysiků z r. 1724 a theologů a kanonistů z let 1727—1728, APH., Jesuitica, 463, 466, r. 1727 měl 27 let.*

142) *Ruk. matr., II, pag. 17.*

143) *Katalogy theologů a kanonistů z let 1727—1729, APH., Jesuitica, 463, 466, v r. 1727 měl 23 let.*

1728. Na podzim tohoto roku byl mezi alumny přijat *Nikanor Ulinsky* (Vlinsky), basilián, Polák, »Chelmensis«, t. j. z cholmské oblasti,¹⁴⁴⁾ narozený 6. XII. 1702; od 14. IX. nebo XI. 1729 — »presbyter«. V Olomouci studoval spekulativní bohosloví do roku 1732, kdy skončil čtvrtý rok studia.¹⁴⁵⁾

1729. V září se papežským alumnem stává basilián Ivan Lukianovič (*Joannes Lukianowicz*, nar. 20. XI. 1712), jmenovaný v seznamech »*polonus*«, jednou »*curlandus*«, snad proto, že byl původem z Illuxta (Illux-tensis); rodný jeho jazyk polský. V Olomouci začal jako fysik, potom postupně dosáhl bohosloví; poslední zmínka je v seznamu r. 1735.¹⁴⁶⁾

1732. 19. listopadu přijel nový alumnus, zapsaný r. 1733 »*ex logica*« — »*R. D. Felicianus Zablocky (Zablotzky)* ord. S. B. M., *Litvanus*, *Minscensis*«,¹⁴⁷⁾ nar. 8. I. 1709, diakon; r. 1736 imatrikulován »*ex theologia*«,¹⁴⁸⁾ ale v druhém roce studia bohosloví odjel z Olomouce do Říma.¹⁴⁹⁾

1736. Do třídy logiky byl přijat »*Rev. ac. Rel. Frater Sebastianus Lonkievitz*, *Lithuanus*, *Votocensis (Polocensis?)*, ord. S. B. M.«, nar. 1709.¹⁵⁰⁾ Po skončení kursu logiky odjel domů na Litvu, byl tam vysvěcen na kněze a znova se vrátil do Olomouce. Roku 1737 imatrikulován do třídy fysiky.¹⁵¹⁾ Brzy však Lonkievič byl odstraněn z alumnátu pro epizodu, o které jsme mluvili dříve (str. 36—8). V Olomouci absolvoval v letech 1736—1738 kursy logiky, fysiky a metafysiky.¹⁵²⁾

1736. V listopadu tohoto roku (13.—14.) byl přijat do akademie »*R. ac Rel. Fr. Marcellus Warzatzky (Warzacki, Warzaczy)*, *Lythvanus (Lituanus)*, *Slonimensis (Slonimanus, Slonitzensis)*, ord. S. B. M.«, poslaný basiliánským protoarchimandritou; r. 1737 byl imatrikulován do třídy fysiky.¹⁵³⁾ Varsatský byl v olomouckém učilišti několik let, v lednu r. 1740 začal studium bohosloví.¹⁵⁴⁾

¹⁴⁴⁾ *Ruk. matr.*, II, 63 — jméno zkaženo.

¹⁴⁵⁾ *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 462, 466, Seznamy duchovních alumnů v »*pontificio-coesareo collegio*« za léta 1731 a 1732; fasc. 463 — katalog bohoslovců z let 1729, 1730 a 1732; Ulinský dříve studoval ve Vilně, kde se r. 1727 stal bakalářem, 29. VI. 1728 magistrem filosofie. *Poplatek J.*, *Studenty Vasylijany u Vilens'koj Akademii, ZČVV.*, IV, 213 (N 36); *Poplatek, Wykaz*, 270, N 461,

¹⁴⁶⁾ *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 462, 464, 466, seznamy alumnů a studentů z let 1731 až 1735; *Sosnovskij*, *Akty Vilenskie*, XVI, 524, 540, pozn. 42.

¹⁴⁷⁾ *Ruk. matr.*, II, 118.

¹⁴⁸⁾ *Ibid.*, II, 149.

¹⁴⁹⁾ Seznamy alumnů z let 1733—1736, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 462, 466, a theologů z r. 1737, *ibid.*, fasc. 464.

¹⁵⁰⁾ *Rukop. matr.*, II, 153, kde, jakož i níže (II, 161) jméno v přístupné mně kopli je nesprávné — *Ponteik, Lontelcuiz*.

¹⁵¹⁾ *Ruk. matr.*, II, 161; seznam fysiků z let 1736—7, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 464.

¹⁵²⁾ Seznamy alumnů z let 1736—1738, *APH.*, *Jesuitica*, 462, 466, v r. 1738 měl 29 let.

¹⁵³⁾ *Ruk. matr.*, II, 163; r. 1736 měl 24 roky (podle jiných zpráv se narodil v dubnu 1717!); mnichem od r. 1731; srv. anketa alumnů z r. 1741, *ACP(K)*, 1741.

¹⁵⁴⁾ V účtech výdajů konviktu za r. 1741 se nejednou děje zmínka o výdaji na obuv a oděv a jejich opravy pro Varsatského a Arteckého, *ACP(K)*, 1741, v červnu 1740 jim »*in festo s. Basili Magni*« bylo vydáno »40 cr.« (*ibid.*, 1740); v seznamy alumnů a studentů akademie z let 1737—1740, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 462, 464, 466.

1738. V listopadu nebo prosinci vstoupil do alumnátu ještě jeden basilián, »*Fr. Sylvestr Arteczky* (var. *Artecor*), Lituanus, ex palatinatu Brestensi«, nar. r. 1703, od r. 1736 mnich žirovického kláštera.¹⁵⁵⁾ Byl v olomoucké škole ještě r. 1742 a snad později, studuje od r. 1740 spekulativní bohosloví. Za visitace r. 1741 opakoval v zásadě odpovědi Varsatského.¹⁵⁶⁾

Artecký je poslední basilián, o jehož pobytu v Olomouci máme určité zprávy. Možná, že později tam nikdo z členů řádu již poslán vůbec nebyl.¹⁵⁷⁾

¹⁵⁵⁾ Seznamy alumnů a studentů r. 1740, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 462, 464.

¹⁵⁶⁾ *ACP(K)*, *Examen alumnorum* r. 1741, § 6 a 7 jeho ankety.

¹⁵⁷⁾ V jednom seznamu »logiků« olomouckých — bohužel bez data — na prvním místě zapsán »*R. Frater Anastasius Basilita*« (*APH.*, *Jesuitica*, 466); neuvedli jsme toto jméno v svém přehledu, protože není možno pobyt jeho v Olomouci datovati, nejspíše tu byl počátkem XVIII. století.

V. Východoslovanští studenti pražského a trnavského jezuitského učiliště

Olomouc, uskutečňujíc své osvětové poslání, sloužila východoslovanskému prostředí snad širě než Praha, počet východoslovanských žáků jezuitské školy pražské byl značně menší než olomoucké, ale pražští jesuité vykonali také v tomto smyslu jistou práci. Tamější jezuitská akademie, založená v r. 1562, jako olomoucká měla dosti široký zeměpisný okruh vlivu.¹⁾ Jak už víme, také v Praze byla v r. 1615 otevřena v papežském semináři stipendijní místa pro »Rusy« — uniáty.

Studenti z východní Evropy, z prostředí východních Slovanů, se objevili v Praze už před tímto datem. Uvedený již Adam Lešek nebyl jediným příslušníkem »Litvy«, jenž se stal žákem pražských jesuitů. Mezi studenty papežského semináře v Praze se nesetkáváme s ruskými jmény za dobu od r. 1581 až 1624. Avšak právě v tuto dobu bylo v Praze ve sféře jezuitského školního vlivu několik osob, které potom zaujaly jisté místo v životě ruských uniátů. Bohužel, nemáme pro Prahu takového pramene, jaký se zachoval pro Olomouc. Matriky pražské jezuitské university byly nám přístupny jen za několik prvních desetiletí života university a náhodou za stejnou dobu jako seznam alumnů papežského semináře. Poslední seznam za léta 1581—1624 je ve sbírce Kongregace de P. F., matriky university se týkají doby od počátku sedmdesátých let XVI. století až do r. 1624.²⁾ To neznamená, že za tuto dobu do r. 1624 máme úplnou a vyčerpávající informaci o studentech pražské školy jezuitské. V těchto seznamech nejsou zaznamenána jména některých osob, které přes to byly bezpochyby v úzkých stycích s jezuitskými vzdělávacími institucemi v Praze.

1) Srv. sdělení kolínské (v Kolíně nad Rýnem) zprávy jesuitů za listopad r. 1558 — pro Pražany byl určen okruh vlivu »in tractu circa septentrionem et Sarmatiam«. Hansen, Rheinische Akten, 317 a násl.; srv. soupis národů a zemí, jež měly své představitele mezi žáky svatováclavského papežského semináře a alumnátu v Praze, v jubilejním vydání k jeho stoletému trvání r. 1680 (*Domus pietatis et literarum ... sive Seminarium S. Wenceslai, Pragae, 1680*), tam jsou jmenováni také »Lithvanie«.

2) *Archiv university Karlovy*, č. XIX. Níže neuvádíme speciálních podrobných citátů z tohoto alba. Je si přáti, aby se tento důležitý pramen dočkal uveřejnění. Do archivu university se toto album dostalo koupí u soukromého sběratele. Nejsou zachovány podobné seznamy za následující dobu někde mezi zbytky archivu české provincie Tovaryšstva Ježíšova?

Výše bylo již uvedeno, že 1. května 1580 se do pražského semináře Tovaryšstva Ježíšova zapsal jeden »Litevec«, Adam Lešk.³⁾ V říjnu 1581 byl zapsán mezi studenty university pražské »*Adamus Leschk*, *Polonus Vilmensis*«, jako »humanitatis auditor«. Zda tento jinoch byl podle národnosti Polák či Litvín, není jasno, byl však z Litvy, z Vilna, a byl tak spojkou mezi Vilnem a pražským vědeckým ústavem jesuitským. Lešk studoval v Praze několik let. R. 1583 byl v seznamu alumnů svatováclavského semináře (»*in domo pauperum*«) označen jako »*studiosus oratoriae facultatis*«, počátkem r. 1584 byl mezi »logiky«. ⁴⁾ Za několik let po Leškovi se v Praze objevil student z Haliče, »*Joannes Scultetus Praemisliensis Roxolanus*«, alumnus papežského semináře. R. 1593 byl promovován jako »*baccalaureus artium liberalium et philosophiae*« a zůstal v Praze také r. 1594. Měli jsme už příležitost poněkud se zastavit nad termínem »*Roxolanus*« a víme, že se jím označovali často Haličané ukrajinsko-polského původu. Avšak Skultetus se jmenuje také jednoduše »*Rutenus*«, t. j. snad to byl člověk haličsko-ruského původu, z Přemyšlu. Tuto okolnost nutno zvlášť vytknouti, protože Jan Skultetus zůstal navždy v Čechách a udělal zde, jak budeme viděti dole, významnou církevní kariéru.

R. 1597 (v listopadu) byl mezi studenty akademie zapsán »*Basilus Kaminsky Polotiensis Lituanus*« (třída logiky). Máme zde představitele Polocka, s kterým se české prostředí v XVI. století setkávalo dosti často; z Polocka rodem byl také znamenitý pražský vydavatel ruské Bible dr. František Skoryna. Kaminský byl Litevec snad jen podle státní příslušnosti, ne ve smyslu etnografickém, byl to nejspíše Rus nebo Bělorus.

Seznamy studentů pražské akademie nepodávají více přímých zpráv o žácích z východoslovanských oblastí. Při dosti značném počtu Poláků z různých částí Polska,⁵⁾ uvádí náš pramen z Litvy jen dvě osoby a jednoho »*Roxolana*«. Z jiných pramenů však známe ještě několik jmen, bezpochyby spojených s jesuitským ústředím v Praze. U těchto jmen se musíme poněkud pozdržeti, pokud jde o významné osoby polskolitevské Rusi.

Máme před sebou především jméno *Ivana*, řádovým jménem *Josefa Veljamina Rutského* z *Ruty na Litvě*. Níže podáme zprávy o jeho životě a činnosti a o jeho zážitcích v Praze. Do Prahy přijel na studia po roce 1590. Jako syn rodičů-protestantů, křtěný však pravoslavným knězem a při tom spojený již na Litvě s ovzduším katolických vlivů, byl v Praze zapsán ne na katolické universitě, nýbrž na universitě utrakvistické. Seznamy této university jsou nyní neznámy, a proto nemůžeme tento fakt potvrditi dokumenty. O pobytu polských a litevských studentů na

³⁾ Srv. výše, str. 14.

⁴⁾ *Zahradník, Záznamy*, 237, 239, v seznamu r. 1584 jako datum vstupu Leška uvedeno 22. prosince, stáří 24 let.

⁵⁾ Napočítali jsme za léta 1576—1624 36 osob, označených jako »*Poloni*«; srv. povšechné zprávy o studiu polských katolických šlechticů a duchovních v Praze v XVI. až XVIII. století, *Lukaszewicz, Historia*, I, 309, 437.

pražské universitě Karlově máme vůbec jen povšechné a kusé zprávy a nemůžeme je objasnit přesnými a úplnými údaji o jménech, počtu, času, pobytu atd.⁶⁾ V daném případě to však pro nás není důležité, významné jest však, že právě v Praze byl Rutský definitivně navrácen katolictví za účasti rektora jesuitské koleje. Je proto těžko myslitelné, že zůstal mimo přímé styky s jesuitskou akademií v Praze.

Nástupce Rutského na stoličce uniatského metropolity na Rusi *Korsak Mikuláš*, řeholním jménem *Rafael*, z Litvy (*Bělorus*) byl bezpochyby žákem pražských jezuitů. S počátku studoval v Braunsberku,⁷⁾ potom ho Rutský poslal do Prahy k prohloubení filosofického a theologického vzdělání. O tom Korsak sám přímo mluví v své závěti.⁸⁾ To se musilo stát nejpozději do r. 1615, avšak v pražském albu do r. 1624 jména Korsak není.

Na úplně pevnou půdu vstupujeme v dvacátých letech XVII. století. V korespondenci Kongregace de P. F. jsou zprávy o přijímání basiliánů do papežského alumnátu v Praze; byli to studenti, posláni metropolitou Rutským na uniatská ruská stipendijní místa; metropolita se při tom řídil také nařízeními, která Kongregace v této věci zvlášť vydala.

Roku 1627 1. září »accesserunt« do semináře: »*P. Procopius Chmelowsky de Chmelow, nobilis Prutenus* (sic!) et *F. Benedictus Bechowecky de Bechowicz, nobilis Rutenus*, ambo ordinis S. Basilii Magni ac rhetoricae studiosi«; v prosinci 1627 byli »logici«; v seznamech jsou až do roku 1631, kdy odjeli z Prahy ze třídy metafysiky; Chmelowsky měl tehdy 28 let, Bakoveckij 26, jejich jazyk byl polský. Chmelowsky odjel z Prahy 5. září 1631 »avocatus a superioribus«, Bechowecky (píše se někdy také Bachowiecki) byl odstraněn ze semináře 18. května 1631. V seznamu za r. 1631 napsáno, že »discessit«, »ob certas causas, quas existimat superiores suos probaturos«. V listě rektora Scheliziuse (Želického) Rutskému se podává podrobněji odůvodnění. Rektor mluví o Chmelovském: »fuit carus omnibus ob religiosas suam conversacionem et paratum agendi modum voluisssem tam ego, quam alii diutius eius presenciam frui«. Jiné ocenění se dává bratru Benediktovi: »*F. Benedictus autem nec hic usque adeo mores suos probavit et in discessu plerosque offendit, dum et famulum convictus et alium puerum nobilem alumnum occulte secum abduxit magnamque isto agendi modo et nobis et tutoribus ac amicis pueri sollicitudinem iniecit, de quo necdum quidquam certi cognoscere potuimus*«. ⁹⁾

⁶⁾ Srv. *Lukaszewicz*, *Historya*, I, 75; naše práce, sv. I, str. 332 a n.; srv. článek »Učebnyja zavedenija Litvy do prisojedinenija eja k Rossii«, *ŽUNPr.*, t. XXVI, 1862, 69—70; *Bestužev-Rjumin*, K., *Russkaja istorija*, II/1, 1885, Spb., 138.

⁷⁾ *Toločko*, 446—8; *Masałski*, 17—20; *Oljančyn*, *Aus dem Kulturleben*, III/3, 268, N 24.

⁸⁾ *Opisanie archiva uniatskich mitropolitov*, I, 266, N 707; srv. *Čistovič*, *Očerk*, II, 393, 398; *Rumbold z Polocka*, 355.

⁹⁾ Seznamy alumnů *ACP(K)*, tam i list rektora ze 4. IX. 1630. V polovině XVII. st. (do r. 1658) byl v židičinském klášteře archimandrita Benedikt Mokosej Bakovecky (*Skruteň*, *Zyttepysy*, II, 585—6), nebyl to náš Benedikt? Rod Bakoveckých je z Volyně.

V září r. 1630, a to »1° huius venerunt duo fratres ordinis S. Basilii Magni logicam et casus auditori: 1. *P. Philippus Borowik* (v seznamech se píše Borowius, jinde Boronius, často Borowig) *Vilnensis Lituanus*, annorum 24; 2. *Fr. Josaphat Isakowicz* (Isakowitz) *Vilnensis Lituanus*, annorum 23«. Oba byli v semináři také r. 1631, jejich jazyk byl polský, místo původu v seznamech označil tajemníkem kongregace — »Russia«.¹⁰⁾

Nemůžeme, bohužel, pokračovati v přehledu ruských žáků pražských jesuitů stejně úplně a určitě jako za r. 1627 a léta násl., poněvadž nemáme v rukou úřední seznamy alumnů za další dobu, ale víme jistě, že také po roce 1631 bývali v Praze studenti-basiliáni. Dějepisec jesuitské koleje v Praze XVII. století, sám její žák Červenka z Weznova, poznamenal r. 1674 několik těchto studentů. Tak se mezi magistry filosofie koleje »ad S. Bartholomaeum«¹¹⁾ uvádí nějaký »Georgius Rus« (je to národnost či spíše jméno?), a »Simeon Koziol ordinis S. Basilii«.¹²⁾ Podle slov Červenky u jesuitů v Praze bývali tehdy, t. j. před r. 1674, také jiní »Rutheni ordinis Sancti Basilij«.¹³⁾ Připomeneme, že r. 1635 generál Tovaryšstva nařídil přijmouti do alumnátu dva basiliány.¹⁴⁾ Víme dále, že r. 1637 přijeli do pražského semináře dva basiliáni s doporučením metropolity uniatského, ale již r. 1638 odjeli z Prahy — podle sdělení rektora »senza licenza«, t. j. svévolně.¹⁵⁾ Jména těchto osob nejsou nám známa. Zprávy Červenkovy můžeme poněkud doplniti. Koziol byl přijat mezi žáky semináře »ad S. Bartholomaeum« 26. května 1669, byl tehdy v třídě retoriky, potom logiky. V seznamu alumnů byl zapsán takto: »*F. Simon Koziol ordinis S. B. M. Russus*, 25 annorum«, zná jazyk polský, litevský a »sclavonice«. Tehdy 26. V. 1669 přijat byl také jiný basilián »*F. Petrus Kamiensky Prutenus* (sic!)«, 19 let »rhetor«, brzo »logicus«, mluvil »polonice, germanice, sclavonice, italice«.¹⁶⁾ Koziol odjel domů na podzim r. 1672 a v prosinci tohoto roku na jeho místo byl přijat jiný basilián »*Kolczyski*«.¹⁷⁾ — V lednu 1674 začal v Praze studia mimo posledního (»*P. Martianus Kolčiczky* [var. Kulczicky], *Polonus, theologus*«) také »*P. Procopius Kolaczinsky, Polonus, theologus*«; oba mluvili »polonice et sclavonice«. Byli v Praze až do podzimu r. 1676, v říjnu odjeli »in patriam«.¹⁸⁾ Asi v tu dobu přijeli do Prahy nové dvě osoby z řádu sv. Basila; jejich jména neznáme.¹⁹⁾ V r. 1680 byli v Praze v konviktu sv. Bartoloměje jako papežští alumni »*Fr. Bonaventura Boksta*,

10) *ACP(K)*, seznamy za léta 1630 a 1631.

11) Jesuité v Praze měli dva alumnáty, od r. 1559 sv. Václava (»domus pauperum«) a od r. 1560 konvikt sv. Bartoloměje pro šlechtu. *Krásł*, Arnošt hrabě Harrach, Praha, 1886, 157 a násl., a podle rejstříku; *SČB.*, I, 332 a násl.

12) *Czerwenka*, *Notitia*, 187 a 190.

13) *Ibid.*, 209, »non exiguo numero«.

14) *Sosnovskij*, *Akty Vilenskie*, XVI, 590, pozn. 42; srv. výše, str. 24.

15) *ACP(K)*, sdělení vídeňského nuncia Spinoly.

16) *ACP(K)*, 1669.

17) *ACP(K)*, 1672, seznamy žáků.

18) *ACP(K)*.

19) Viz výše, str. 30.

Lituanus, ord. S. Basiliij, theologus I. anni«, a »*Fr. Polycarpus Filipowicz, Lituanus, ord. S. Basiliij, physicus*«. Prvního však nenacházíme v seznamu »convictorum« za r. 1681,²⁰⁾ Filipovič zůstává v Praze ještě několik let.

V r. 1684 jsou v seznamu uvedeni — *Polycarpus Philippowitz, Lithuanus, theologus III. anni*« (mluvil polsky), a »*Fr. Abrahamius Boburkiewicz (var. Roburkiewicz, chybně), Lithuanus, physicus*«. První však mizí v seznamech již v říjnu 1684, Boburkiewicz zůstává v Praze do jara 1689, kdy jako »theologus IV anni« »discessit in Lithuaniam«,²¹⁾

Není pochyby, že basiliáni bývali v pražských školách jezuitských také později, ale nemáme o tom zatím přesvědčivých a dokumentárních zpráv. Buď jako buď, ještě r. 1742 se při visitaci konventu u sv. Bartoloměje jednalo o basiliány a rektor musil vysvětlovati, že dvě místa pro ně byla otevřena svého času podle zvláštního nařízení z Říma na rozdíl od toho, o čem se zmiňovaly stanovy roku 1627.²²⁾ Z ukrajinského pramene víme, že v Praze — bezpochyby u jezuitů — studoval v dvacátých letech XVIII. století jeden z představitelů ukrajinské starešiny *Vasilij Alexejevič Dmitraško-Raič* (Rajča), potomek emigranta z Valašska. Byl »v učiliščach v Šlensku (t. j. ve Vratislavi)²³⁾ i v Praze«, odkud »vyučas'« odjel do Petrohradu a byl mezi lety 1725 a 1730 učitelem v domě biskupa Theophylakta Lopatinského. Tehdy (1727) jako »učenyj malorossiec« vzbudil pozornost nově organisované Akademie věd v Petrohradě. Později v letech 1734—1741 — se Dmitraško zúčastnil překladatelské a redaktorské práce při komisi »dlja perevoda iz svoda knig pravnych« v Moskvě a od r. 1735 doma, na Ukrajině, kde se od r. 1739 stal berezanským sotníkem.²⁴⁾ Tyto zprávy o činnosti V. Dmitrašky vedou k domněnce, že v Praze studoval práva, a v tomto smyslu připomíná jeho pražská studia práce Suvorova, Iljinského a jiných, jež poslal do Prahy v letech 1716—1721 Petr Veliký; o tom čtenář najde podrobné zprávy v naší knize »Češi a východní Slované«, d. II.

Myslíme, že se v XVIII. století mohl projevovati zájem o pražské vědecké ústředí jezuitské v prostředí obyvatelstva běloruských oblastí Litvy a Polska. Nemáme ani jednoho konkrétního příkladu, zvláště pokud jde o basiliány, avšak to závisí snad jen na nedostatku našeho materiálu. Rozhodně litevští jezuité — podle své kulturní orientace Poláci — nezřídka se objevovali ve zdech pražské jezuitské university v polovině XVIII. století a jejich styky s pražskou matematickou

²⁰⁾ *AMV.*, Jesuitica, CXL/1, catalogus personarum Collegii convictorum ad S. Bartholomeum, 1680 a 1681.

²¹⁾ *ACP(K)*, 1684—1689.

²²⁾ Materiály visitace r. 1742, »Relazione«, 4. II. 1742, *ACP(K)*, 1742; srv. *ibid.*, 1745, sdělení o semináři sv. Bartoloměje.

²³⁾ Snad v »Mariä-Magdalena«-Gymnasium do r. 1721, *Oljančyn*, Aus dem Kulturleben, »Kyrios«, III/3, 273.

²⁴⁾ *Autobiografija južno-russkago svjaščennika I-oj poloviny XVIII. st.*, *Kievskaja Starina*, t. XI, 1885, únor, 330; *Modzalevskij*, V. L., *Malorossijskij Rodoslovník*, I, Kijev, 1908, 406 (N 10), 110; *Kistjakovskij*, A., *Prava, po kotorym suditsja malorossijskij narod*, Kijev, 1879, předmluva, 12, text 842.

a astronomickou školou měly velice široký význam pro vývoj těchto věd ve Vilně, na Litvě.²⁵⁾

Dodáme ještě, že leckdo z ruských oblastí východní Evropy býval snad i v jiných jesuitských ústředích v Čechách a na Moravě; tak jsou zprávy, že v Brně byli koncem XVI. století v tamějším noviciátu »Rutheni«, t. j. osoby z Haliče neb Ukrajiny.²⁶⁾

Ve svém výkladě nepřestupujeme vůbec hranice českomoravské země, avšak uznáváme za vhodné zde ještě zdůrazniti, že také na území Slovenska bývali v jesuitských školách a kolejích žáci z východoslovanských oblastí. Zvláště upozorňujeme na trnavské jesuitské ústředí, těsně spojené jak s českomoravskými jesuity, tak i s východoslovanským obyvatelstvem Uherského státu a z části Haliče. Východoslovanští studenti bývali tam dosti často za působení jesuitské university v Trnavě (1635—1777). Bohužel, zůstaly nám nepřístupnými universitní matriky zachované v Budapešti, dosud nevydané, a proto jsme odkázáni jen na nahodilé a neúplné zprávy.²⁷⁾ Je však dobře známo, že s Trnavou měli stálé styky obyvatelé bývalé Uherské Rusi; v Trnavě za účasti kardinála Koloniče²⁸⁾ bylo vydáno několik knih, určených »dlja nauki ungroruskim ljudem«, jak napsáno na titulním listu první knihy tohoto druhu, t. j. Katechismu z r. 1698 (de Camellisa).²⁹⁾ Je třeba připustiti, že z Uherské Rusi nikterak jen jednotliví jinoši bývali ve zdech trnavského jesuitského učiliště. Společná příslušnost k maďarskému státu, společná církevní jurisdikce a cirkulace církevních sil na území uherském vůbec a v severních slovensko-ruských Uhrách, zvláště při veliké nouzi o dobře připravené kněží³⁰⁾ — to všechno přispívalo neobyčejně k šíření církevně-

25) V. přehled faktů z let 1750—1756 u *Bednarského*, Upadek i odrodzenie, 58—9, 310 a násl., 340 a násl., 346 a násl., 369, 450; mezi jesuity litevské provincie r. 1740 uměli česky dva, r. 1770 jeden (ibid., tabl. 1). Z žáků litevských v Praze byl Jan Bohomolec S. J., rodem z Bílé Rusi (ibid., 310).

26) *Duhr*, Geschichte der Gesellschaft, I, 537. Srv. sdělení u *Socherusa*, Historia, I, 300—301, za moru v Brně r. 1584 zemřelo v jesuitské koleji mnoho lidí: »Adjungere his postremo Mathiam Schleskiam juvat nobili apud Moschos loco natum juvenem, perbrevis et huic fuit vitae cursus: ut qui non multo amplius biennio inter socios egerit, sed jam tum veterana virtus.« — Počátkem XVIII. st. se v Brně mezi novici objevil nějaký »Moscus«, nar. v Moskvě 1. I. 1699; byl to moskevský cizinec Josef Pleyern, který vstoupil do noviciátu 29. X. 1716 a stal se jesuitou 24. X. 1724. R. 1717 »rhetor«, později skončil kurs filosofie a bohosloví, od II. 1734 »professus 4 votorum«, r. 1740 v brněnské koleji S. J. Catalogi noviciorum 1717 a členů koleje r. 1740, *APH.*, Jesuitica, fasc. 437. — Nemáme spolehlivých zpráv, kam na území českomoravské provincie Tovaryšstva byl umístěn vnuk znamenitého spolupracovníka Petra Velikého a zastávce katolíků v Moskvě, Patrika Gordona, o jehož umístění někam do provincie žádal provinciál 19. III. 1707 moskevský misionář Milan. *Pis'ma iezuitov*, 341—2 (162—163).

27) Srv. však výše, str. 63, 64.

28) Srv. *Hodinka*, Munkácsi története, 811.

29) *Petruševič*, Dopolnenija, 762—3; *Javorskij*, Otčet o pojezdke v Zakarpatskuju Rus v 1930 g., Ročenka Slovanského ústavu, III, Praha, 1931, 121—122; *Stryps'kyj*, 183 a násl.; *Zelliger*, Pantheon Tyrnaviense, 42, N 4 za r. 1698, N 3 za r. 1699 atd.; nejpřesněji *Russinsky*, 233—257; *Varsik*, Nár. problém, 30, 109, 211, 224.

30) Srv. o posílání uhorruských mladých lidí do Říma koncem XVII. století. *Hodinka*, Munkácsi története, 762.

kulturního vlivu Trnavy také do území těch uherských provincií, kde bylo ruské, východoslovanské obyvatelstvo. Na samém počátku XVIII. století, a to r. 1707, byla stipendia, která založil srémský biskup Fr. Jany (Giani) v trnavské škole, otevřena podle nařízení kardinála Koloniče, primasa uherského, také pro karpatoruské uniáty, zvláště z mukačevské diecése; pro ni byla určena tři místa.³¹⁾ V té době nebudí pobyt ruských žáků v Trnavě žádné pochybnosti, a můžeme jmenovati řadu Karpatorusů, kterým se tam dostalo vzdělání.³²⁾ Bývali-li tam dosti často již před založením této nadace Janyho, není dosud plně zjištěno.³³⁾ Rozšiřoval-li se vliv Trnavy také do Haličské Rusi a mezi její uniatské a katolické obyvatelstvo, a v jakém měřítku, není možno s jistotou tvrditi,³⁴⁾ pokud není úplně probádána matrika trnavských universitních žáků.³⁵⁾

Odbočíme ještě poněkud a upozorníme čtenáře, že v XVIII. století jednotlivci z Ukrajiny studovali také na prešpurském (bratislavském) gymnasiu. To se týče především těch Ukrajinců, kteří bývali mezi úředníky a spolupracovníky ruských komisařů v Tokaji pro zásobování ruského císařského dvora vínem; toto víno se těšilo veliké oblibě na dvoře ruských carů a careven. S velikou pravděpodobností se tato domněnka vyslovuje o studiu vynikajícího »mandrivnoho« filosofa ukrajinského Řehoře Skovorody v Prešpurku; Skovoroda byl jeden čas, v padesátých letech XVIII. století, kostelníkem u tokajského ruského kněze.³⁶⁾ V sedmdesátých letech (1777—1778) studoval v Prešpurku (od nižších tříd až do retoriky) Ivan Falkovskij, syn ovdovělého ruského knězemnicha v Tokaji; tento Ivan se stal později známým svou církevní činností jako biskup čyhyrinský a smolenský Irinej.³⁷⁾ Zároveň s Irinejem tam studoval po dvě léta (filosofii, dějepis, geografii, aritmetiku, židovský a německý jazyk) nějaký Andrej Staviskij z Černihova, po návratu do Ruska r. 1782 učitel latinského jazyka v nižších třídách akademie v Kijevě, později byl mnichem (Anatolij).³⁸⁾

³¹⁾ *Duliškovič*, Čerty, III, 20; *Petrov*, A. L., *Materialy dlja istorii Uhorskoj Rusi*, II, Spb., 1906, 54; *Hodinka*, *Munkácsi története*, 447; *Rusinsky*, 253—4; *Pamiatke Trn. Univerzity*, 74—75.

³²⁾ Srv. *Duliškovič*, Čerty, III, 33 (srv. 39, pozn. 61, 46), 102, 103, 105, 129, 186, 229, 232—4.

³³⁾ Srv. skeptické poznámky, *Hodinka*, *Munkácsi története*, 447.

³⁴⁾ Ale srv. výše, str. 58, 64 o Čačinském z Vladimíra nebo o Folanoviči.

³⁵⁾ *Nilles*, *Symbolae*, I, 30; II, 500, 869—70, pozn. 3; *Maurer*, *Kollonitsch*, 372 — na prahu XVIII. st. tam studovali »Raizen«, »Rütheni«, Valaši, »Illyrové« a jiní; též *Hodinka*, *Munkácsi története*, 765, 811; srv. *Stryps'kyj*, 188 a násl.

³⁶⁾ *Petrov*, *Akty i dokumenty*, II, díl IV, 302; *Charlampovič*, *Malorossijskoje vlijanie*, I, 870; *Cyževs'kyj*, D. J., *Filosophija na Ukraini*, Praha, 1926, 69.

³⁷⁾ Sdělení *O. M. Bodjanského*, příbuzného Faľkovského, v článku *A. V. Račinského*, *Russkije komissary v Tokajě v XVIII. stolěti*, *Russkij Věstnik*, 1875, t. 119, září, 217; podrobnosti — *G. Bulašov*, *Irinej Faľkovskij, koadjutor kievskij*, *K. St.*, 1883, leden, 98—105; *Titov*, *Akty i dokumenty*, III, 1, 39, 83, 113; *Petrov*, *Akty i dokumenty*, II, d. 4, 302, 312; II, d. 5, 246. Srv. mezi knihami Irineje latinský astronom. rukopis z Čech z počátku XVIII. st., *Petrov*, *Opisanije*, III, 303, N 723 (578).

³⁸⁾ *Petrov*, *Akty i dokumenty*, II, d. IV, 309, 329; II, d. 5, 285.

VI. Styky basiliánského uniatského řádu s akademií olomouckých a pražských jesuitů

Výše uvedené seznamy studentů z východoslovanských krajů, kteří studovali v Olomouci a v Praze, přese všechnu neúplnost a fragmentárnost, dosti jasně mluví o tom, v jaké míře česká a moravská jesuitská škola uskutečňovala své vzdělávací a vychovávací poslání na prospěch »*Russiae, Moscoviae seu Lithuaniae*«. Výše jsme uvedli několik desítek osob z ruských oblastí Polska a Litvy a také z Moskvy, kterým se dostalo — v menší nebo větší míře úplného — bohosloveckého a filosofického vzdělání asi za půl druhého sta let v Olomouci a v Praze. Naše seznamy jsou založeny na značně neúplných pramenech a nemohly podati zevrubný obraz věci, ale podstatné rysy jsou dosti výrazně načrtnuty.

Jak bylo povšechně poznamenáno již výše, ruských stipendijních míst v Olomouci a v Praze se využívalo po více než 150 let (do čtyřicátých let XVIII. st., kdy se končí naše zprávy) dosti nerovnoměrně po stránce organizační. Do dvacátých let XVII. století tam do české a moravské školy pronikali Rusové z různých důvodů. S počátku to byli jinoši původem »Moskovité« nebo Litevci, které tam posílal Possevino, potom jednotliví členové šlechtického neb jiného původu, kteří tam jeli z důvodů osobních nebo jiných. Ale od dvacátých let jsou studenty, zvláště alumný u pražských a olomouckých jesuitů na řadu desítek, především členové uniatského mnišského řádu sv. Basila V.¹⁾ Podotkneme při tom, že od r. 1634 olomoucký alumnát byl určen jen pro duchovní osoby.²⁾

Roku 1741 při visitaci olomouckého alumnátu papežského byla vypracována tabulka o počtu vychovanců alumnátu za dobu od r. 1646 až do r. 1741; zpráv do r. 1646 v Olomouci nenašli, byly ztraceny za švédské okupace Olomouce. Tato tabulka vypadá takto:

»*Ecclesiastici*«:

Ungari	224
Transylvani	78
Lusati	108

¹⁾ Všeobecné zprávy o tom v. *Kračkovskij*, *Očerki*, I, 145, 57; *Tolstoj*, *Rimskij katolicizm*, II, 78, 80; *Likowski*, *Dzieje kościoła unickiego*, I/2, 79.

²⁾ *Wallner*, *Convict*, VI, 227, pozn. 2, 231.

Prutheni	61
Vandali	81
Saxoni	13
Croatae	33
Slauí	8
Styri	6
Dani	5
Sveci	4
Churlandi	6
Brandenburgae	4
Carniolae	3
Silesii	50
Boemi	80
	764

»Religiosi«:

Paulini (t. j. členové řádu sv. Pavla Eremity)	254
Basilitae	127
	381

Podle našeho součtu byl počet alumnů 1145, v dokumentech visitace uvedeno však 1253.³⁾ Nemůžeme vysvětliti, jak mohla vzniknouti tato číslice, avšak podstata věci se tím nemění. Pro nás je důležité, že basiliáni po sto let (1646—1741) tvořili téměř 10% všeho počtu papežských alumnů v Olomouci a že všeobecně jejich počet byl dosti značný. Nesmí se nadto zapomínati, že někteří z basiliánů neměli v Olomouci papežské podpory, neboť dostávali podporu od rodiny a příbuzných, na příklad P. Hodermarskij; byli tam také basiliáni-stipendisté svých řádových institucí, jak lze souditi z výše uvedeného usnesení kongregace řádu z roku 1703 (viz výše, str. 35). Buď jak buď, basiliánské kláštery vždy se účastnily sbírek na cestovné (viaticum) mnichů, posílaných do zahraničních škol.⁴⁾ Nevíme, z jakých prostředků bydlel v Olomouci Palladius Rogovskij; pro nás jen není pochyby, že se tam tento pravoslavný moskevský mnich dostal jako mnich-basilián.⁵⁾ Tyto okolnosti potvrzují, že počet

³⁾ Responsio na §§ breve z r. 1741, otázka a odpověď XIV, ACP(K), 1741.

⁴⁾ *Archeogr. Sbornik*, XII, 51, 55, 82—3 (»wiatyk na alumnov ma być y zwykły z monastyrow«), 98, 106, 147, 156.

⁵⁾ Zde třeba upozorniti na jednu okolnost, a to na to, že také pravoslavné mnišstvo užívalo řehole sv. Basila Velikého, i když nebylo organizováno v podobě nějakého zvláštního mnišského řádu mezi jinými mnišskými institucemi. (Srv. *Petrov*, Očerky istorii, duben, 443.). V tomto smyslu mezi ruským pravoslavným mnichem a mnichem uniátským — basiliánem je určitá podobnost. Zajímavým příkladem lehkého směšování nebo úmyslného (srv. *Archeogr. Sb.*, XII, 154) ztotožňování těchto dvou forem ruského mnišstva je historie černihovského (Jeleckého) hieromonacha Tarasije Kaplonského, která se vyvíjela v letech 1697—1698, t. j. přece současně s pobytem Rogovského a Ř. Ski-

basiliánů — odchovanců olomouckých jesuitů byl mnohem větší, než je zaznamenáno v tabulce, a snad možno mluvit o 150 a více lidech. Pro Prahu musíme tento počet snížit na 20—30 osob, avšak nedostatek pramenů snad nutí příliš zmenšovat skutečný počet, nám vcelku neznámý.

Vcelku možno mluvit o dosti značné skupině členů řádu sv. Basila, kteří musili za své vzdělání děkovat školám moravských a českých jesuitů. Mimo basiliány do nich chodili v XVII.—XVIII. století snad jen jednotlivci z ruských oblastí Polska a Litvy. O představitelích bílého uniatského duchovenstva zde není možno mluvit, těch tam nevidíme. Tato okolnost souvisí s faktem, že od druhé čtvrti XVII. století, přesněji řečeno od r. 1634, bylo přijímání světských žáků do papežského semináře v Olomouci přerušeno a že se tamější alumnát stal střediskem pro vzdělání výhradně osob duchovních — na rozdíl od dřívější praxe, dovolující přijímání také stipendistů světských.⁶⁾

K tomu je nutno připojit, že černé duchovenstvo uniatské, t. j. basiliáni, bylo v uniatské církvi vždy na prvním místě a požívalo zvláštní pozornosti vyšší uniatské správy. Reformátor uniatského basiliánského řádu, metropolita Ruskij, viděl v řádu hlavní oporu a tvůrčí sílu Unie a pečlivě dbal, aby se jeho mnišstvu dostalo co nejlepšího vzdělání a přípravy. To tvrdí počátkem XIX. století v svém zajímavém memorandu z r. 1824 uniatský kněz A. Sosnovskij, dobře informovaný o této věci.⁷⁾ Tento spis je speciálně věnován důkazu, že okolnosti a podmínky pro vzdělání bílého uniatského duchovenstva byly docela nevhodné proto, že všechna zahraniční školní stipendijní místa byla obsazována basiliány. Otázka vědecké průpravy duchovenstva černého byla pro Unii i pro sa-

binského v Římě. Tarasij, kterému se dostalo vzdělání jak v Kijevě, tak u jesuitů v Nevši a Lvově, odjel do Bari v Itálii, aby se poklonil ostatkům sv. Mikuláše Divotvorce. Na cestě byl v srpnu 1697 v Praze, kde dostal cestovní průkazy, mezi jinými také od pražského arcibiskupa (9. srpna 1697, *APA.*, *Emanata*, VIII, 1697), byl označován jako Polák (i když byl z ruské, levobřežné Ukrajiny), a jako mnich-basilián. Této verze používal také v Itálii, kde (v Loreto, Římě a Bari) jako »Polák« a »římsoj věry zakonnik« byl u zpovědi u jesuitů. Po návratu na Rus navštívil Kaplonský Moskvu, kde všechno upřímně pověděl patriarchovi a v »malorossijskom prikazě« (úřadě) nic netajil a snad vysvětlil své činy přijetím Unie, ale jen nuceně. *O. L.*, *Putěšestvije malorossijskago ieromonacha Tarasija Kaplonskago v Italiju v 1697 g.*, *K. St.*, t. LIII, 1896, květen, 49—59; *Ikonnikov*, *ORI.*, II/2, 1891—2; úplné vydání cestopisu Kaplonského (Plochinského) zůstalo mi nepřístupným; srv. *Krypjakovič*, *Memuary ukrainciv*, XVI—XVIII st., *Stara Ukraina*, 1924, IX—X, 129; *Charlampovič*, *Malor. vlijanije*, I, 407. S hlediska ochránců čisté moskevské zbožnosti bylo jednání Kaplonského trestuhodné (nebyl však snad nijak potrestán), ale pro člověka katolické jezuitské školy to nebylo zradou proti pravoslaví. Pravoslavný mnich se snadno mohl na západě pokládat za uniata-basiliána. — V r. 1692 »nonnullo tempore subsisterat« v Praze basilián Jeronim Tarasij Moskovskij (cestovní list domů mu vydal arcibiskup pražský 10. pros. 1692, *APA.*, *Emanata*, XII, 1692).

⁶⁾ *Wallner*, *Geschichte des Convicts*, VI, 227.

⁷⁾ *Sosnovskij*, *Akty Vilenskie*, XVI, 524, fakty ilustruje spisovatel toto tvrzení, zvláště co se týče alumnátu pražského, 524, 525.

mého Ruského a jeho nástupců důležitější než otázka vzdělání duchovenstva bílého.⁸⁾

Vilenská kongregace basiliánská ještě za života Ruského v r. 1636 přímo se domáhala, aby do cizích škol »na nauki tylko zakonnici (t. j. basiliáni) posylani byli«. ⁹⁾ A už tehdy se to stalo tradicí.

⁸⁾ Srv. v souvislosti s tím zprávy o napětí ve stycích mezi bílým a černým duchovenstvem uniatským. — *Pelesz*, Geschichte der Union, II, 423 a násl.; *Čistovič*, Očerk, II, 376 a násl.; *Kračkovskij*, Očerki, 206 a násl., 263 a násl.; *Kojalovič*, Istorija baz. ordena, duben, 423; *Likowski*, Dzieje kościoła unickiego, I/2, 79 a násl., 263 a násl.; *Savič*, Narysy, 235 a násl., 242—3, 245; *Turuk*, Ruskij, 157—7; pro pozdní dobu (konec XVIII.—počátek XIX. st.) srv. *P. Bobrovskij*, Greko-uniatskaja cerkov pri Alexandrě I., *ZMNPt.*, 1889 a 1890, zvl. 1889, VI, 290 a násl.

⁹⁾ *Archeogr. Sbornik*, XII, 37.

VII. Sociální stav a územní příslušnost východoslovanských studentů v Olomouci a v Praze

A tak od poloviny XVII. století směřují do olomoucké a do pražské akademie a do olomouckého a do pražského alumnátu ve značném množství především představitelé uniatského mnišského řádu. Bohužel, není možno úplně a definitivně zjistiti sociální stav a poměry všech jednotlivých olomouckých a pražských východoslovanských studentů, o nichž máme docela úlomkovité vědomosti. Dosti jasně vystupuje tu jen jedna sociální skupina, s jejímiž představiteli se v různých dobách setkáváme v moravském vědeckém ústředí, t. j. příslušníci polsko-ruské a polskolitevské šlechty. Do této skupiny možno z výše uvedeného seznamu počítat asi sedm osob, a to všechny ty, při jejichž jménech je označení »Dominus«, »nobilis« nebo »magnificus«. Byly to osoby, které náležely k šlechtickým rodinám Bapských (Babských) z Haliče, Vasyčynských ze Lvovské země, Hlochinských z Podolí, Ljackých (Latsky) z Litevské Rusi (Bílé Rusi) a Tušinských z Rusi Haličské. Tři z nich byli studenty koncem XVI. století, čtyři v XVII. století. Bylo by zajímavé prozkoumati osobní osud každého z těchto olomouckých studentů. Nemůžeme se zde věnovat podrobnému badání o této věci, uvedeme jen některé nahodilé zprávy. Tak víme, že Theophilus Babský, syn Adama Babského z ravskeho vojvodství haličského, byl svého času »nauką i męstwem zalecony w szczególny respekt« znamenitého kancléře a hetmana polského Jana Zamojského.¹⁾ Jeden z bratří Vasyčynských, synů »poborcy« vojvodstva ruského (Haliče) z doby sněmu r. 1588, potom »vojského« lvovského Kašpara V., a to Kryštof, znám byl svými vojenskými zásluhami. Podle Niesieckého byl od mladých let do stáří »niespracowany dla ojczyzny żołnierz«.²⁾ V r. 1610 byl Kryštof u hetmana Żolkiewského ve vojsku pod Moskvou a podepsal výzvu hetmana k moskevským bojarům 27. srpna r. 1610.³⁾ Roku 1613 se stal rotmistrem královským v Haliči, kde byly

1) Niesiecki, Herbarz, II, 39.

2) Niesiecki, Herbarz, IX, 244; srv. o něm a jeho otci *Akty Grodzkie i Ziemske*, X, 154, N 2736 a j. a podle rejstříku; 200, N 3164; 205, N 3258; *Wierzbowski*, Summaria, IV/2, N 11713.

3) *Sborník usskago Istoričeskago obščestva*, CXXXXII, 101, »Waszyczynski Krzysz-tow«.

jeho statky; r. 1633 byl jmenován na sněmu pohraničním komisařem atd.⁴⁾

Pobyt těchto polsko-litevských šlechticů v Olomouci ovšem těsně souvisel s tím, že tehdy všeobecně proudili do tamější jesuitské akademie synové katolické šlechty jak z různých krajů vůbec,⁵⁾ tak zvláště z Polska, polští šlechtici-katolíci. To se vysvětluje také těsným a blízkým stykem mezi polským a moravským kulturním a církevně-kulturním prostředím. Již r. 1567 byl založen v Olomouci seminář pro šlechtu, pro děti šlechtických rodin.⁶⁾ Roku 1576 byli tam již »nobiles« z Polska a potom se s takovými často setkáváme mezi studenty.⁷⁾ Roku 1590 bylo tam zaznamenáno 14 polských šlechticů, r. 1592 rovněž 14. Za dobu od r. 1576 až do r. 1675 bylo z celkového počtu studentů 8341 z Polska 368 osob, z nich 198 šlechticů a 170 osob nešlechtického původu.⁸⁾ Zejména touto vlnou polské šlechty zaneseni byli do Olomouce také výše jmenovaní ruští polsko-litevští šlechtici. Polská katolická šlechta snad s velkou ochotou posílala svou mládež na studia k olomouckým jesuitům, ruská katolická nebo uniatská šlechta snad chovala rovněž sympatie k Olomouci.

Třeba zdůrazniti ještě to, že bratři Vasyčínští byli před Olomoucí na universitě krakovské a že předložili »Academiae Cracov. Testimonia«.⁹⁾ Nebylo to něco jen ojedinělého, když se krakovští studenti stěhovali do Olomouce. Roku 1592 se tam dali zapsati dva Poláci: »D. Joannes Gise« a »D. Martinus Kloczowski« — »studiosi Cracovienses«;¹⁰⁾ r. 1598 zapsáni ještě dva Poláci z krakovské akademie.¹¹⁾

Nemůžeme se zabývatí zajímavou otázkou o významu olomoucké jesuitské akademie pro polské vzdělání vůbec a pro polské šlechtice zvláště. Stačí nám poznamenati, že polsko-litevští šlechtici ruského původu byli tam jen částkou většího polsko-šlechtického proudu, který se bral k tomuto pramenu vědy, a že povšechně lze na nich uplatniti poznámku papežského nuncia v Polsku Caligariho, že synové polské a polsko-litevské šlechty mají zvyk nebo tradice navštěvovati cizí země a školy k studiu cizích řečí a k poznání světa,¹²⁾ »dlja nauk u pis'mě, cvičeni, učynkov rycerskich i lěpšoho sčastja svoego«, jak řečeno v předmluvě k Litev-

4) *Loziński*, *Prawem i lewem*, II, 105.

5) *Wallner*, *Geschichte des Convicts*, VI, 231 a násl., 236, 241, 251, 254, srv. 227.

6) *Schmidl*, *Historia*, I, 249; *Tenora*, *Jesuitská misie*, 640; *D'Elvert*, *Schriften*, VI, 242 a násl.

7) *MAO.*, 13, 44, 45, 46, 49, 54, 55, 56 atd.

8) *D'Elvert*, *Studien*, XXXVII, pozn. 1, mezi Poláky jsou zde počítáni také Rutheni; *Ročenka*, 2. článek J. Nevěřila; Polsko podle počtu studentů bylo na druhém místě, na prvním Čechy — 391 jmen.

9) *MAO.*, 70. V seznamu krakovských studentů zapsáni byli r. 1593: »Nicolaus Casparis« a »Chrystophorus Casparis Wassiczinski dioc. Leopoliensis, die 15 Februarij«, — »fratres«, *Chmiel*, *Album Cracov.*, III, 176.

10) *MAO.*, 62.

11) *Ibid.*, 75.

12) Cestují »per desiderio ordinario che ha la gioventù di questa nazione, di veder del mondo et apprendere diverse lingue«. *MPV.*, IV, 54, N 36, 15. IX. 1578.

skému statutu z r. 1566. Nemáme po ruce úplného textu matrik za celou dobu činnosti olomoucké akademie a jenom upozorňujeme na důležitost a na význam tohoto pramene také pro dějiny polské vzdělanosti.¹³⁾ Zde se můžeme zabývatí jen ruskou stránkou této otázky.

Kdo byli podle svého sociálního stavu ostatní ruští studenti — ne basiliáni a ne šlechtici — matriky nevysvětlují. U nich mimo jméno máme jen sdělení o místě původu jako u všech ostatních. Výše bylo řečeno, že matriky rozlišují dvě skupiny — jednu »Rutheni«, druhou »Lithuani«. Největší počet těch, které známe podle jména, jsou »Rutheni« (32 jmen). V Olomouci byla zastoupena těmito žáky »Rutheni« tato místa: Lvov, Rjašev (Rzeszów), Novoje Mesto, Přemyšl, Dobrostav, Nový Sambor, Potylyč, Belyj Kameň (Zločevské okruhy), Cholm, Vladimír (Volyňský), Belz, několik osob bylo z Podolí a z Volyně atd. Většinu měli, jak je viděti, Haličané. Co se týče osob se jménem »Lithuani«, je jich v našem seznamu více než dvacet; zastupovali Vilno, Polock, Minsk, Pinsk, Slonim, Oršu, Berestje, Volkovysk a j.; některé osoby (10) jsou označeny jako »Poloni«; to byli basiliáni, mezi nimiž Poláci nebyli výjimkou v XVIII. století.¹⁴⁾ Tři žáci v Olomouci byli z Moskvy, dva na samém počátku práce jesuitů (konec XVI. století), třetí na rozhraní století XVII. a XVIII.

¹³⁾ Mimo matriky jsou zprávy o polských žácích (m. j. z Lublina, Cholmu, Kamence Podolského atd.) v četných seznamech olomouckých gymnasistů různých stupňů učení v *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 463, 464, 466 (hlavně z XVIII. st.); Poláci byli často mezi žáky jesuitského gymnasia v Hradišti u Olomouce, *ibid.*, 452, seznamy 1661—1758 n.

¹⁴⁾ Srv. shora, str. 54—5.

VIII. Životní dráha některých ruských žáků olomouckých a pražských jezuitů

Pro charakteristiku kulturní úlohy jezuitů v Olomouci a v Praze ve východoslovanském prostředí by nebylo zbytečné, nýbrž dosti důležité zjistiti životní dráhu a osud každého ze žáků českomoravských jezuitů z ruských zemí. Není nám to možno, pokud jde o všechny, ale i co se týče osob jmenovaných výše, vyžadovalo by to dosti obtížného zkoumání. Ale je jistě zajímavé, že řada pražských a olomouckých studentů a vychovanců hrála značnou a někdy významnou úlohu v životě polského a litevského východoslovanského obyvatelstva; o takových ovšem máme zpráv nejvíce. Máme na mysli především takové osoby, jako byli Rutschij, Korsak, Jakub Suša, Varlaam Jasinskij, Gedeon Odorskij, Palladius Rogovskij, s jejichž jmény souvisí důležité zjevy v náboženském, kulturním a sociálním životě ruského obyvatelstva polsko-litevského státu a také samé Moskvy.

Třeba se především poněkud pozdržeti u skupiny »ruských« vychovanců Olomouce a Prahy, přijatých do tamějších seminářů a alumnátů na samém počátku jejich činnosti v letech 1579—1580. Máme na mysli tyto osoby — Velkusiuse, Doktoriusa a Skultetuse. Nemáme možnosti zjistiti jejich původní nelatinisovaná jména. Ta forma, v které jsou nám tato jména nyní známa, neposkytuje bezpečnou oporu pro to, abychom uznávali tyto lidi za Rusy, Ukrajince, podle původu a národnosti. Jsou označeni v seznamech vždycky jako »Rutheni«, ale byli to nejspíše lidé, o kterých by bylo možno říci, že jsou »gente Rutheni, natione Poloni«. Připomeňme, že známý katolický činitel v haličské Rusi, jezuita Benedikt Herbest se jmenoval také »Ruthenus«,¹⁾ i když podle své kulturní a národní orientace nebyl spojen s haličsko-ruským národním prostředím. Možno se domnívati, že uvedení tři lidé byli posláni do Olomouce a Prahy právě Herbestem.²⁾ V své činnosti ubírali se také oni cestou tohoto »předchůdce Unie«. Petr Velkusijs vstoupil před r. 1602 do řádu jezuitů a r. 1602 byl »regens« pražského semináře.³⁾ Později byl v Olomouci

1) Srv. *Wielewickiego Dziennik*, I, 178.

2) Srv. výše, str. 47—8.

3) V seznamu žáků olomouckého semináře r. 1602 o něm čteme: »Petrus Welcusijs,

a r. 1619 byl s větším počtem spolubratří nucen odebrati se někam jinam po vyhnání jesuitů z Moravy v době českomoravského povstání proti Vídni. Tehdy českomoravští jesuité našli přístřeší v Krakově, kam přijeli koncem května. Velkusijs tam dostal název »confessor« a »p. spiritualis« v jesuitském ústředí (»Domus« u sv. Barbory), ale již v listopadu r. 1620 zemřel v Krakově.⁴⁾ Jeho olomoucký spolužák Doktorius nevstoupil do žádného mnišského řádu, byl už před r. 1602 kanovníkem v Přemyslu. S jesuity však byl v nějakém spojení; rozhodně jest jeho jméno mezi dárce na jesuitském ústředí v Krakově r. 1619.⁵⁾ Osudu Velkusijsovu se velice podobá osud pražského seminaristy z r. 1585 »Roxolana« z Přemyslu Jana Skultetuse. V katalogu alumnů pražských, napsaném r. 1601 a podávajícím informace o životní dráze každého žáka do tohoto roku, čteme o Skultetusovi toto:⁶⁾ »M. Joannes Scultetus, Rutenus, Decanus Nouodomensis, annos 20 natus venit ad Seminarium initio Nouembris 1585, Rhetor. Auditor. Artium Magister 5 Mai 1594; controversias coepit audire 1593; sacerdos 25 Sept. 1595 ordinatus, missus est Pilsnam pro Sacellam in fine Oct. 1595. Deinde ex parochia factus est hoc anno 1601 Decanus Nouodomensis. Vir bonae vitae, boni exempli.« Víme něco o jeho krátké činnosti v Jindřichově Hradci (= Neuhaus, Novodorus). Tam pracoval Skultetus v úzké spolupráci s místními jesuity; za jeho účasti byla provedena oprava hradecké katedrály. Skultetus odjel z Jindřichova Hradce r. 1605, kdy byl jmenován děkanem v Plzni.⁷⁾ Tu máme před sebou druhý příklad, jak »ruský« odchovanec českých jesuitů vešel v místní církevní český život a stal se aktivním účastníkem duchovní práce. Možná se domnívati, že podobné případy spolupráce haličsko-ruského, polsko-ukrajinského katolického prostředí s církevním prostředím českomoravským nebyly v tu dobu zjevem ojedinělým.

Uvedené zprávy o osudu tří »ruských« odchovanců českomoravských jesuitů z konce XVI. století (o jiných jejich soudruzích této doby, mimo Mamoniče, nic více nevíme!) ukazují, že se skutečnost v těchto věcech daleko neshodovala s předpoklady Possevinovými, z nichž vycházel při posílání žáků z ruských provincií Polska a Litvy do Prahy a Olomouce. Odchovanci jesuitů z Čech a Moravy měli se potom účastniti katolické práce mezi Rusy; místo toho někteří z nich zapustili kořeny do české a moravské půdy. Tam bylo dosti práce pro katolické kněze za rozvoje tak zvané katolické reakce, avšak pro tyto účely nebylo nutné, aby se u jesuitů školili »Rutheni«, »Mosci« nebo »Lithuani«.

Ruthenus annorum 21, uenit 1579, factus Societatis, modo est Regens Seminarii Pragensis.« *Fondo Gesuitico*, busta 108, 25, N 35.

⁴⁾ *Wielewicki*, Dziennik, III, 250, 289, 292; *Zaleski*, Jesuici w Polsce, IV/1, 303.

⁵⁾ »R. D.« »Lucas Doctorius florenos 10«. *Wielewicki*, Dziennik, III, 298. Co se týče třetího soudruha olomouckého Sebastiana Gladissiusa, nemáme o něm zpráv. V deníku *Wielewického* se uvádí »Gladisius«, ale Luka, člen řádu jesuitů (od r. 1612), r. 1619 prokurátor domu sv. Barbory; nebyl to náš Sebastian? *Dziennik*, III, 71, 249.

⁶⁾ *Fondo Gesuitico*, 1542, theca 164, § 5 v oddělení »decani«.

⁷⁾ *Teplý*, Dějiny J. Hradce, II, 2, 17, 57, 71—73, 128, autor chybně myslí, že Skultetus není Rus, ale spíše Slovák, srv. výše — rodem z Přemysle!

Výše uvedení, Doctorius, Skultetus, Velkusi, byli již v své vlasti nebo stali se již v Čechách a na Moravě latiníky. Většina známých nám »ruských« a »litevských« žáků Prahy a Olomouce nebyli však latiníci, nýbrž uniaté, především mniši, basiliáni. Jeden spisovatel druhé poloviny XVII. století dosti kriticky oceňoval basiliány, kteří byli v zahraničních školách jezuitských. Podle jeho výkladu posílalo řádové představenstvo do cizích zemí obyčejně lidi svého blízkého kruhu (»z pomezí sebe«) a při tom takové, kteří buď měli prostředky na pobyt nebo dostávali podporu od příbuzných, samo představenstvo však nebylo ochotno platiti na tento účel. Po třech, čtyřech letech studia v cizině, v Římě, v Praze, v Olomouci, v Braunsberku nebo i ve Vilně, »na chlebach sv. Otce« a po životě s »panským« pohodlím, se prý takoví uniaté vracejí domů (do Litvy) s různými fantasiemi a podivnými zvyky. Zvláště se přestávají jmenovati »čestnými otcami«, a nazývají se »Don Pietro, Don Simeone«, »vse to tam Donove. Čoho to tut dočekala sja z lasky Božoi Rus'«!⁸⁾

Nevíme, koho vlastně míní v tomto citátu spisovatel, měl snad dosti podkladů pro tuto charakteristiku odchovanců jezuitských, zvláště pražských a olomouckých, kteří se vrátili z ciziny. Avšak těmito kritickými poznámkami se vystihuje jen jedna stránka celého zjevu, stránka obyčejného života a způsobu žití. Důležitější však bylo něco jiného, a to ta věc, že zahraniční jezuitská škola vážně připravila k aktivní církevní činnosti velké množství představitelů basiliánského řádu. Svůj význam při tom mělo také olomoucké a pražské ústředí. Upozorníme jen na to, že z uniatských odchovanců českomoravských jesuitů tři později byli metropolity ruské uniatské církve, jeden metropolitou ukrajinské pravoslavné církve v Kijevě, několik osob bylo biskupy, ještě větší počet dosáhl hodnosti archimandritů nebo superiorů v klášteřích atd., dva se stali rektory obou východoslovanských církevních vyšších škol, akademie kijevské a moskevské. Takto měl olomoucký a pražský seminář jistý význam pro přípravu vyšší uniatské hierarchie. Nemáme důvodu, abychom zvětšovali význam právě českomoravské školy pro vývoj všech těchto osob a připisovali zejména českomoravským jesuitům rozhodující vliv na jejich duchovní vývoj, na jejich životní dráhu. Avšak českomoravský vliv měl o to jistou zásluhu.

Je třeba zdůrazniti ještě jednu věc. Pro mnoho osob-basiliánů byla Praha a Olomouc stupněm na cestě do Říma, do řecké koleje sv. Athanasia (jména sv. Athanasia, arcib. alexandrijského), založené r. 1577.⁹⁾ Tam dne 2. prosince 1615 papež Pavel V. otevřel »pro věčné časy« čtyři stipendijní místa pro národnost »Ruthena seu Russa«¹⁰⁾ V květnu r. 1623

⁸⁾ *Ščurat*, V oboroni, 81; *Ščurat* pokládal za autora uniatu-basiliána Petra Kaminského, ale *Andrusiak*, Szumlan'ski, 58, vznáší proti tomu námitky a připisuje autorství »disunitovi«, t. j. pravoslavnému.

⁹⁾ *Rodota*, Dell' origine del rito greco, III, 146—154; *Korolevskij*, Les premiers temps.

¹⁰⁾ *Theiner*, Monumenta Poloniae, I, 359 a násl., N 287; *Pastor*, Geschichte, XII, 495; *Petruševič*, Svodnaja letopis 1600—1700, 423.

byla k tomu přidána ještě dvě místa.¹¹⁾ Tam byli posíláni mnozí z východoslovanských pražských nebo olomouckých žáků. To se týče Rutského, R. Korsaka (1621—1624), Suši, Bulhaka, Borovika (1632—1638), Nikona Korsaka, Isakoviče (1633—1638), Petra Kamenského (1671), Simeona Kozla (1672 a násl.), Lva Zalenského (1673), Polik. Filippoviče (1684), Germana Kozáčenka (1701), Illariona Kruševiče (1701 a násl.), Hodermarského (1710 a násl.), Konst. Čacinského a bezpochyby ještě jiných.¹²⁾

Přehled životní dráhy žáků českomoravské školy jesuitské začneme jménem metropolity Rutského.

Uniatský metropolita Josef Veljaminec Rutský se narodil r. 1574 na Litvě v Novogródském okruhu v ruské protestantské rodině; verse o jeho velkoruském původu, opakovaná někdy ze starší doby (Suša, Stebelski) až dosud,¹³⁾ neodpovídá skutečnosti.¹⁴⁾ Byl pokřtěn podle pravoslavného obřadu; počátečního vzdělání se mu dostalo u učitelů-kalvinistů, ale již ve Vilně se při stycích s jesuitskými studenty obeznámil s katolicismem a projevil o ně živý zájem. Po roce 1590, když zemřel jeho otec, odjel Rutský do ciziny, aby pokračoval v studiích, a zastavil se především v Praze. Tento pobyt v Praze měl veliký význam pro duchovní vývoj Rutského, pokud víme o tomto období jeho života z životopisu, který sestavil brzy po jeho smrti jeho příbuzný a nástupce na metropolitním stolci Korsak. Podle zpráv Korsakových se Rutský v Praze dal zapsati na husitskou universitu. Tam prý našel mezi studenty větší počet svých rodáků z Litvy a souvěrců a připojil se k jejich společnosti. Dosud byl jeho duch, praví Korsak, jakoby v mlze heretických předsudků, a proto prý se Rutský mohl octnouti na špatné cestě vlivem svých spolužáků, kteří žili docela pro hříšné zájmy a pokusili se také Rutského svést s cesty pravdy a dobrých mravů. Jednou, vypravuje Korsak, byl Rutský pozván k jednomu ze svých přátel. Bylo tam živo, večereli, tančili. Rutský

11) Rozhodnutí Kongregace Propagandy z 23. V. 1623, *ACP(Š)*, 1623.

12) Nemáme před sebou úplný seznam všech »Ruthenů« řecké koleje. Řadu jmen uvedl v své známé knize Allatius 5, své zprávy skončil čtyřicátými lety XVII. století a zmínil se jen o těch, kdo byli za jeho doby biskupy. (*L. Allatii De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres, Coloniae Agrippinae, 1648, 987—988 col.*); větší, ale také neúplný seznam — *Rodota, Dell' origine del rito greco, III, 190 až 205, žáci koleje »monaci Basiliani Rutheni«; srv. seznam r. 1620—1667 — Šmurlo, Rossijska i Italija, IV, 101—102, 125, 151, 204—5, 210, 266; srv. III, 58, pozn. 2; Nilles, Symbolae, I, 46, 49; II, 450; Charlampovič, Zap.-rus. školy, 509 pozn. 1, 480 a násl.; Petruševič, Svodnaja letopis 1600—1700, 42, 76—7, 423, 378. Excerpta z katalogu »alumnorum« za léta 1624—1634 ve sbírce opisů Šmurlových z archivu koleje; *ACP(Š)*, 1685 — seznam alumnů-basilianů za léta 1634—1684, 29 jmen; o Kozáčenkovi zpráva z r. 1706 v opisech Šmurlových z Vatik. archivu; o Čacinském, Kruševičovi, Kozlově, Hodermarském zpráva Šmurlovy z Archivu koleje sv. Athanasia (t. V, 162, 163; V, 88—89; X, 248; XI, 10, 124). Srv. *Archeogr. Sbornik, XII, 49, 51, 100, 124, 166.**

13) Na př. *Harasiewicz, Annales, 313; Pelesz, Geschichte, II, 124—5; (Petrov), Bělorussija i Litva, přibavlenija, 70; Likowski, Unia Brzeska, 244; Hruševs'kyj, IU-R, VII, 429.*

14) Viz přehled — *Turuk, Rutskij, 130—135; Chodynckij, Kościół Prawosławny, 408, pozn. 5; Žukovič, Rutskij, 1091—1093; Furičevič, Ruts'kyj.*

se neradoval z tohoto veselí. A hle, v žáru večírku přichází do pokoje polonahá kurtisána, která věnuje pozornost právě Ruskému. Ruský s nožem v ruce chrání svou čistotu a nutí kurtisánu k útěku a tím uvádí své přátele do velikých rozpaků. Tato věc otevřela prý Ruskému oči na morální tmu jeho pražského okolí a rozhodně ho vyrvala z této společnosti. Ruský se rozhoduje přijmouti katolictví. Životopisec Ruského patrně poněkud stylisuje svého hrdinu a úmyslně nanáší temné barvy při líčení pražského protestantského prostředí, s nímž se Ruský stýkal. Tato charakteristika měla za účel zdůrazniti čistotu a výši mravní povahy jinocha Ruského a objasniti příčiny a důvody jeho roztržky s tímto kruhem. Buď jak buď je důležité, že něco musilo vyrvati Ruského z protestantského prostředí jeho litevsko-ruských rodáků v Praze a že se skutečně obrátil o radu a povzbuzení ke katolíkům, jsa k tomu připraven snad již svými dřívějšími zážitky. Podle Korsaka zahájil Ruský styky s rektorem pražské jezuitské koleje, byl to Theophilus Cristecius.¹⁵⁾ Ruský mu otevřel svou duši, dostal od něho naučení a pod jeho dozorem vykonal duchovní cvičení, jež mu byla stanovena. Do rukou Cristeciusových složil veřejné prohlášení, že se odřiká své bývalé víry, a po několik týdnů žil pod dozorem rektorovým. Ruský projevil tehdy úmysl vstoupiti do řádu jezuitského, náhle však onemocněl, a proto nemohl býti přijat do noviciátu Tovaryšstva. Potom se rozhoduje Ruský pokračovati v studiích.

V Praze se Ruský seznámil s jesuitou Pavlem Boxou, který byl tehdy jmenován viceprovinciálem polské provincie Tovaryšstva;¹⁶⁾ na jeho radu a podle nařízení pražských učitelů Ruský jede do Würzburgu. Po třech letech studia filosofie se přestěhoval kolem r. 1600 do Říma, kde studoval bohosloví v řecké koleji sv. Athanasia. Ruský »*Pragae convertitur ex haeresi ad Fidem Catholicam*«¹⁷⁾ Stal se katolíkem, ne uniatem, t. j. přijal obřad latinský, ne řecký. Avšak v Římě v řecké koleji musil býti uniatem. K tomu byl přímo přinucen nařízením papeže Klementa VIII., když se byl marně a opětovně vzpíral zřici se obřadu římského. Ruský se vrátil na Litvu r. 1603; doba do r. 1607 byla dobou neustálého vnitřního boje, Ruský dlouho nemohl nalézt v sobě rozhodnutí, aby vstoupil na cestu, kterou mu určili v Římě. R. 1605 jel do Moskvy spolu s karmelitánem bosákem Pavlem »a S. Simone« s úmyslem cestovati do Persie, pobyl v Moskvě celý Velký půst r. 1606, osobně se stýkal s Dimitrijem

¹⁵⁾ Bylo to usnadněno ještě tím, že Cristecius byl Polák. Teofil Krzyski nebo Krzystek, rodem z Bieczy, rektor v Praze v letech 1606—1610, později r. 1616 vystoupil z řádu jezuitů a po nezdařeném pokusu o vstup do řádu kartuziánského žil v Polsku (v Krakově, Gdąnsku, Krosně), † 1627. *Sommervogel*, *Bibliothèque*, II, 1150; srv. o jeho pražském školském dramatu z českých dějin a o sv. Metodějovi, *Menčík*, *Příspěvky*, 70—1; *Estreicher*, *Bibliografia*, XX, 336—7.

¹⁶⁾ *Bednarski*, *PSB.*, II, 1936, 245, nar. 1552, † 1627.

¹⁷⁾ *Kračkovský* (Očerki, I, 53, pozn. 227) tvrdí, že Ruský přijal katolictví v Římě jako v Olomouci Rogovský, nemoha se jinak dostat k vyšším stupňům studia u jezuitů. Toto tvrzení je nesprávné v obou svých částech.

Samozvancem, kterému radil mezi jiným, aby posílal jinochy z Moskvy na Litvu na studia. Do Persie však Ruský neodjel a vrátil se domů. Po nové návštěvě Říma Ruský konečně r. 1607 přijal ve Vilně mnišství jako člen uniatského řádu sv. Basila. Nyní bylo jeho jméno úže spjato s řádem a s Uní vůbec; pro Unii začal pracovati spolu s Josafatem Kuncevičem. R. 1617 uskutečnili dalekosáhlou reformu řádu. Papež Urban VIII. měl skutečně proč oceňovati jeho činnost slovy »Columna Ecclesiae«, »Athanasius Russiae«, »Atlas Unionis«. Ruský se brzo dostává mezi rozhodující kruhy uniatského duchovenstva. R. 1608 se stal generálním vikářem litevské části metropole, r. 1609 archimandritou Trojického kláštera ve Vilně, r. 1611 byl jmenován koadjutorem metropolitu Ipatije Poceje, od r. 1613 až 1637 byl metropolitou uniatské církve († 5. II. 1637). Ruský byl zcela jistě nejvýznamnějším představitelem Unie XVII. st. Měli jsme již příležitost zmíniti se o jeho jménu v souvislosti s jeho snahami zabezpečiti místa pro uniáty v českomoravských seminářích a alumnátech a v souvislosti s jeho úsilím o to, aby příslušníci uniatského prostředí nepřestupovali k obřadu latinskému, i když v svých reformách řádu sv. Basila atd. byl zcela jistě pod silným a rozhodujícím vlivem katolických řádových vzorů, často tak latinisuje staré východoslovanské církevní tradice. Byl přesvědčen, že restaurace a upevnění Unie je možné zejména z pramenů katolických. To však byly jen zlomky rozsáhlé činnosti Ruského, která v celku vytvořila z něho jednoho ze znamenitých představitelů uniatské církve. Na vytváření a vývoj této velké osobnosti měly svůj vliv také styky s českými jesuity.¹⁸⁾

Rafail Korsak (nar. r. 1601) pocházel ze západoruského (Polocké oblasti) šlechtického rodu a náležel k rodově aktivním kalvinistům. Již v dětství se však stal katolíkem, a r. 1620 vstoupil do basiliánského noviciátu ve Vilně. Na jeho přípravu k další činnosti měl vliv metr. Ruský a na jeho radu Korsak potom studoval v Braunsberku, v Praze a v Římě, kde byl v koleji sv. Athanasia v letech 1621—1626. Ihned po návratu do vlasti byl Korsak jmenován opatem vilenského kláštera sv. Trojice a zvolen protoarchimandritou řádu sv. Basila, a potom také koadjutorem metropolitu. R. 1632 byl mladý Korsak jmenován biskupem turovo-pinským. R. 1633 byl poslán do Říma s důležitým a odpovědným posláním; měl totiž dosíci od římské kurie od papeže Urbana VIII. pod-

¹⁸⁾ Životopis Ruského, napsaný Korsakem, není dosud vydán úplně; dosti podrobný výklad podal *Guépin*, *Un apôtre*, I, 32—49, pražská epizoda na str. 37—38; srv. také *Guépin*, *Zywot św. Josafata*, 96—97; o Ruském: *Pelesz*, *Geschichte*, II, 124—206; *Zukovič*, *Rutskij*, zvl. 1091—96; *Turuk*, *Rutskij*, 128—166; *Likowski*, *Unia Brzeska*, 244—275; *Charlampovič*, *Zap.-rus. školy*, 498 a násl.; *Kojalovič*, *Cerkovnaja Unia*, II, 93 a násl., 302; *Čistovič*, *Očerki*, II, 19, 364 a násl., 393; *Zalęski*, *Jesuci*, II, 89 a násl.; *Chodyncki*, *Kościół*, rejstřík; *Skruteń*, *Zyttepyssy*, III, 516—18; *Chomyn*, *Rut's'kyj*; *Furykevyc*, *Rutskyj*; *Šmurla*, *Rossija i Italia*, IV a *Rimskaja Kuria*, podle rejstříku; *Popov*, *Do ikonografii pis'mennykiv*, 87. Mnoho zpráv o stycích R. s Kongregací de P. F. — *Korolevskij*, *Cyrillus*, *Catalogus Archivi Procuratoris Generalis Ecclesiae Ruthenae in Urbe*, ZČVV., II—IV, zvl. III; srv. práce *Kojaloviče*, *Petrova* a j. o řádu sv. Basila.

pory pro opatření, jež uniatská církev pokládala za nutná proti důležitým ústupkům a úlevám, které církvi pravoslavné v Polsku poskytl polský král Vladislav. Zároveň s tím měl Korsak dosáhnouti souhlasu Říma k beatifikaci uniatského arcibiskupa Josafata Kunceviče, jehož nedávno předtím zabili v Polocku pravoslavní. V této věci Korsak neměl úplného úspěchu, pokud však šlo o pravoslavnou církev, podařilo se mu dosíci toho, že se Řím chystal zaujmout stanovisko záporné k »pacifikaci« pravoslavných. Po úmrtí Ruského r. 1637 byl Korsak ustanoven metropolitou. Příštího roku odjel znova do Říma, aby jednal o věci Unie, a zdržoval se tam až do své smrti (1642).¹⁹⁾

Olomoucký žák v letech 1676 a násl. Lev Zalenski byl v r. 1696 zvolen uniatským metropolitou. Před studiem v Olomouci byl dva a půl roku v řecké koleji v Římě, ale »causa valetudinis« odjel odtud (17. V. 1676).²⁰⁾ Brzo po odjezdu z Olomouce byl jmenován koadjutorem vladimínského biskupa, svého příbuzného, r. 1679 se stal biskupem ve Vladimíru a Berestji a potom i »protothroniem«, t. j. kandidátem na metropolitní stolec. Za metr. Lva byly k Unii připojeny dosud ještě pravoslavné diecése lvovská a lucká (1700—1708). Za poměrů, které vznikly v Polsku za velké severní války, měl Zalenski velké potíže při své činnosti, zvláště když se Petr Veliký stavěl značně nepřátelsky proti uniátům a basiliánům. Metr. Lev zemřel na Volyni r. 1708 v šedesátém roce svého života.²¹⁾

Dále »sacrae theologiae doctor« Jakub Suša, »pred tym [studiem v Braunsberku,²²⁾ Pultusku, Olomouci a Římě] blahočestivyj, z hrada Minska, syn jedinogo koževníka«. ²³⁾ Jakub Suša (nar. Ivan) se narodil r. 1610. Patřil k nejvýznamnějším činitelům uniatského řádu sv. Basila a Unie vůbec. Od r. 1626 byl v ovzduší vlivů řádu. Později byl kratší čas představeným basiliánů, jejich protoarchimandritou podle voleb r. 1661, ale zvolen byl jen částí řádu a později se musil podle nařízení Říma vzdáti této hodnosti ve prospěch metropolity G. Kolendy, zvoleného stranou druhou. R. 1649 byl Suša jmenován biskupem cholmským brzo po smrti svého patrona biskupa Metoda Terleckého, avšak svou administrativní činnost začal teprve r. 1652 po skončení kozácké revoluce, »rebelii chlopskej«. Suša byl literárně činný. Z jeho pera vyšla řada knih — o cholmském zázračném obrazu Matky Boží,²⁴⁾ o Josafatovi

19) Podrobnosti v. článek *Rumpolda z Polocka*; *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 331—2; *Skruteń*, *Zyttepysy*, 519; *Čistovič*, *Očerk*, II, 393, 398.

20) *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 102.

21) *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 283—4, 341; *Pelesz*, *Geschichte der Union*, II, 326, 288—298; srv. *Deruga*, *Piotr Wielki*, podle rejstříku; *Arch. Sb.*, XII, 118, 135 a passim.

22) *Lühr*, *Matrikel*, 82, N 602, od r. 1627, byl v červnu r. 1633 odsud »a suo superiore revocatus«.

23) *Sočinenija Skibinskago*, 196.

24) *Jacobus Susza*, *Phenix Tertiatu Rediuius sive imago longe vetustissima Virginis Matris Cholmensis, gloria gratiarum et miraculorum illustrata*, tři vydání, Zamosci 1646, Leopoli 1653, Zamosci 1684.

Kuncevičovi,²⁵⁾ dále o Meletijovi Smotrickém.²⁶⁾ V roce 1661 Suša byl zvolen protoarchimandritou řádu sv. Basila na kongregaci, jež touto volbou vystoupila rozhodně proti pretensi metropolitů Kolendy na prvenství v řádu. V souvislosti s tímto těžkým konfliktem v životě Unie a také pro jiné záležitosti uniatské církve a basiliánského řádu zvláště Suša odjel do Říma a pobyl tam asi tři roky (1664—1666). V Římě — předložil zajímavé memorandum o stavu a potřebách Unie.²⁷⁾ Suša v Římě jednal také o mukačevské diecési, neboť vdova majitele Mukačeva, knížete Jiřího II. Rakoczyho se obrátila na uniatského metropolitu a na řád. Suša v této věci patrně úspěch neměl.²⁸⁾

Cesta Sušova do Říma měla značný význam pro jeho biografii; pro nás je tím zajímavější, že při jízdě do Vídně a do Říma Suša navštívil také Čechy. Kde vlastně byl v Čechách Suša a s kým se stýkal, není nám do podrobností známo, ale některé věci nám zčásti objasňuje sám Suša ve věnování třetího vydání své knihy o cholmském obrazu. Toto vydání z r. 1684, t. j. z posledního roku života Sušova (zemřel 4. III. 1685), je věnováno Bernardu Ignáci z Martinic, osobnosti známé v českých dějinách. Suša se na něho obrací slovy: »Bernardo Ignatio Sacri Rom. Imp. Comiti a Martinitz, Gubernatori domus Smecznae, Dno in Smeczna, Slana, Horzouicz et Komarow etc., Aurei Velleris Equiti . . . , Camerario, Supremo Burgrauio Pragae, Primario Locumtenenti in Regno Boemiae«. V textu věnování vysvětlil, proč si zvolil právě tuto osobu pro »dedicatio«; dovídáme se tam o osobních stycích Sušových s B. J. z Martinic, o pobytu Sušově v Praze a o návštěvě u tohoto českého magnáta, — to vše není bezvýznamné ani pro charakteristiku samého Suši, ani pro zjištění styků tohoto ruského uniata s katolickými středisky Čech v době protireformace. »A longe haec mea venit opera,« píše Suša, »Te illustrissime et Excellentissime Comes veneratura. Ut cuius hospitalem quondam, beneficentiam, in ito Romam Pragae, in reditu Viennae, luculenter probavi, vel eo ipso, me illi gratum contester labore. Quippe, a teneris penitus cordi impressum meo, beneficentiae, ea qua possimus ratione tributum gratitudinis exoluendum esse.« Zmíniv se dále o zásluhách rodu Jana Bořity z Martinic, purkrabiho karlštejského, Suša se zvláště zastavuje u jména otce toho, komu věnuje svůj spis, t. j. u jména Jaroslava Martinice, »qui a conspirata haereticorum manu, ex arcis Regiae Pragensis, fenestra octodecem ulnis alta, cum praecellentibus

²⁵⁾ *Susza J.*, *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii, Romae, MDCLXV*; nové vydání L. Martinova, Paříž 1865.

²⁶⁾ *Susza J.*, *Saulus et Paulus Ruthenae unionis, sanguinae Beati Josaphat Transformatus sive Meletius Smotricius Archiepiscopus Hierapolitanus, Archimandrita Dermanensis Ord. S. Basilii ex tenebris in lucem prolatus, Romae, MDCLXVI*; nové vydání J. Martinova, Bruxelles, 1864.

²⁷⁾ De laboribus unitorum atd., 1664, vydal *Harasiewicz*, *Annales*, 298—349.

²⁸⁾ *Hadžega V.*, Josyf Vološynovs'kyj, episkop Mukačevs'kyj i Ivan Malachovs'kyj, biskup peremys'kyj, exepiskop mukačevs'kyj, *ZČVV.*, IV, 162 a násl.; *Hodinka*, *Munkácsi története*, 180, 197 a násl., 258—9, zvl. 361 a násl.

duobus Collegis, de gente Slauatarum, Barone altero, altero Philippo Nayman secretario, dejectis et plumbo ferrearum impetitus fistularum, maluit vitae potius, quam virtutis discrimen subire.« Avšak Martinic »non amiserit vitam.« — »Quem egomet ipse locum, Te illustrissimo meo et Excellentissimo monstrante Patrono, meis usurpans oculis demiratus sum!«²⁹⁾ V další části vyjadřuje Suša údiv nad stavbami Martinicovými: »cursim ego et per transennam duntaxat Pragae viator Romam, et redux in Patriam Viennae, vestrae Excellentiae opera inspexi, nihilo secius multa praeclara perspexi. In peregrinos nimirum hilarem hospitalitatem, in pauperos inexhaustam liberalitatem, in amicos synceram charitatem. Quae Tempia? Quae Claustra? Quae Collegia? Pragae et alibi, Tuam ornatricem non probauere dexteram? Ipsa summa Pragensi in Basilica Divique Venceslai Sacella, Arca prae nobilis ac sacralipsana, ut arte, sic precio diuiti confecta (qua coram anno 1664 in solennis Paschatis peregrinus ipse Diuturnum obtuli sacrificium) celeberrimum Probitatis vestrae Excellentiae loquitur praeconium.« Se zvláštní pozorností si Suša všímá péče o církev a o její instituce v Slaném, kde navštívil také školu p. piaristů (od r. 1658), »Sacrarium«, »Lauretana«, klášter OO. serafinského řádu atd. Bernard Ignatius Martinic po smrti otcově skutečně rozvinul v letech padesátých v Slaném po příkladu otcově širokou církevně-stavební činnost.³⁰⁾ Suša měl příležitost pozorovati to v době, kdy se tyto stavební práce blížily konci. Nemáme zprávy o tom, zda navštívil ještě jiná města v Čechách a na Moravě mimo Prahu a Slaný na této své cestě do Říma r. 1664. Víme ještě, že byl v Čechách »a prorege Bohemiae domino Szaffkocy³¹⁾ magni habitus, ad limites prosequutus honoribus«. ³²⁾ Bud' jak bud', české styky Jakuba Suši musí býti zvláště zaznamenány.³³⁾

Předchůdce Sušův na stolci cholmského biskupa byl také žákem olo-mouckým, byl to Afanasij (dříve Zacharij) Furs, jako Suša původem z Minska, ale šlechtického rodu (erb Wąż); stal se mnichem v byteňském

²⁹⁾ Zde se zmiňuje o známé defenestraci 23. V. 1618; při pádu všichni vyvázli životem, což se tehdy mezi katolíky vykládalo jako zázrak.

³⁰⁾ *Lacina*, Slaný, 206, 65, 92, 103 atd.

³¹⁾ Křištof v. Šafgotšch, předseda slezské komory.

³²⁾ *Petruševič*, *Kratkoje izvěstije o Cholmskoj eparchii*, 215—223 o Sušovi vůbec; poslední citát je z rukopisu arcib. L. Kišky.

³³⁾ O Sušovi v. *Petrov*, *Očerki*, passim; *Kračkovskij*, *Očerki*, I, 133 a násl.; *Akty Vil.*, XXIII, předmluva V. *Ploščanského*, CXIX—XX, 239 a násl. (v. rejstřík, 386); *Orgelbranda Encyklopedja Powszechna*, XIV, 1903, 173; *Petrov*, *Cholmskaja Rus*, 86, 98, 99 a násl., 113, 154; *Pamjatniki russkoj stariny*, VII, 25 a násl., 63 a násl., 181, 174—5, 122 a násl., zde využito také archivního materiálu zčásti z archivu Sušova; *Pelesz*, *Geschichte d. U.*, II, 226, 271, 333—5, 410—1, 1087; *Čistovič*, *Očerki*, II, 295—7, 375, 411; *Arch. Sb.*, XII, protokoly Kongregace, 64, 65, 67, 76, 77, 88 a násl., 118 atd.; srv. zde předmluvu *Kračkovského*; referáty a dopisy Sušovy --- *Theiner*, *Vetera Mon. Poloniae*, III, 591—2, 675, 678, 682, 695—6; *Theiner*, *Mon. hist.*, 33—35; *Titov*, *Pravoslavnaja Bogoslovskaja Enciklopedija*, VI, 1905, 147—149; V. T. M—č, *Pis'mo episkopa Jakova Suši k hetmanu Vyhovskému s cíljú sklomit' jeho k unii*, *Kievskaja Starina*, 1883, V, 111 — 126.

klášteře basiliánském, studoval v Olomouci a v Římě, požíval potom přízně vladimirského uniatského biskupa J. Bakoveckého a jeden čas byl rektorem škol ve Vladimíru Volyňském a koadjutorem biskupa. R. 1647 se pro nepříjemnosti, které měl pro své špatné skutky, přestěhoval do Cholmu, kde byl při biskupovi Metodu Terleckém; v březnu r. 1649 tento »padre di qualità religioso maturo e dotto« byl jmenován nástupcem Terleckého, ale před konsekrací v říjnu 1649 zemřel mrtvicí.³⁴⁾

A ještě jeden odchovanec olomoucký (a dříve vilenský³⁵⁾ byl biskupem cholmským, a to Gedeon Woyna-Oranský, který řídil tuto diecési v letech 1693—1709; za něho zanikly poslední zbytky staré pravoslavné církevní organizace v Cholmu. Předtím byl administrátorem diecése v Lucku.³⁶⁾

Pražský žák Prokop Chmelevský (Chmelovský) byl od r. 1651 biskupem přemyšlským a potom vedl také luckou diecési. Narodil se kolem r. 1600 v Mazovsku z katolické rodiny, ale už v mládí byl v oblasti vlivů basiliánů a stal se členem jejich řádu. Vzdělání se mu dostalo v Braunsberku a v Praze, byl kazatelem v Minsku a v Žirovicích, od r. 1631 učitelem a od r. 1639 i rektorem školy ve Vladimíru; r. 1639 byl jmenován archimandritou dubenského kláštera. Několik let byl Chmelevský u metropolity Rutského. Jeho biskupská činnost v Přemyšlu byla velice obtížná proto, že proti právům Chmelevského na tuto diecési bojoval všemi prostředky a často ozbrojenou silou biskup Antonín Vinnický, který chtěl dosáhnouti této stolice již za předchůdce Chmelevského.³⁷⁾ R. 1655 vznikla mezi katolickými a uniatskými biskupy myšlenka zvoliti Chmelevského metropolitou po smrti Seljavy, avšak on sám tuto nabídku odmítl. Poslední léta žil vzdálen činnosti v dermanském klášteře, kde zemřel 22. II. 1664.³⁸⁾

Biskupem uniatské církve později byl ještě jeden žák olomouckých jezuitů, a to Jiří Bulhak. Jsa původem šlechtic (erb Syrokomla) slonimského okresu, stal se Bulhak v šestnácti letech r. 1713 mnichem-basiliánem. Studoval v Žirovicích, v Olomouci, konečně v Římě, kde dosáhl hodnosti doktora filosofie a theologie. V Římě byl Bulhak prokurátorem řádu sv. Basila, od r. 1721 kaplanem. Po návratu do vlasti začal svou činnost jako učitel retoriky a poesie ve Vladimíru, kde byl potom prefektem. Jsa generálním auditorem při metropolitu Kiškovi, byl Bulhak od r. 1726 osobním tajemníkem protoarchimandrity a od r. 1730 biskupem pinsko-turovským na Volyni. V pozdější době se však marně domáhal energicky přeložení na stolicí lvovskou nebo vladimirskou. Od

³⁴⁾ *Petruševič*, *Kratkoje izvěstie o cholmskoj eparchii*, 212; *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 314; *Ploščanskij*, *Akty Vil.*, XXIII, XXXI a násl., CVII a násl., CX; *Pelesz*, *Geschichte d. U.*, II, 226, 333 a pozn. 536, 1087; *Čistovič*, *Očerki*, II, 411; *Skruteň*, *Žyttepysy*, IV, 233—4; *Orgelbranda Encyklopedija*, V, 585; *Wielka Encyklopedia powszechna ilustr.*, XXIII, 1899, 439.

³⁵⁾ *Poplatek*, *Wykaz*, 258, N 306.

³⁶⁾ *Pelesz*, *Geschichte d. Union*, II, 336, 1087; *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 315—316.

³⁷⁾ Srv. *Loziński*, *Prawem i lewem*, I, 356 a násl.

³⁸⁾ *Pelesz*, *Geschichte d. Union*, II, 344—6, 327, 1085, 1088; *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 323—4, 357—8, 367; *Skruteň*, *PSB.*, III, 326—7 (bez zmínky o Praze!).

r. 1733 byl Bulhak také archimandritou supraslským, v tomto klášteře vyvíjel velkou činnost kulturní a osvětovou; tam vydal v r. 1743 bibli, staral se o vývoj nakladatelské činnosti kláštera atd. Zemřel jako biskup Jiří r. 1769.³⁹⁾

Třeba dále uvést, že pražský žák Polikarp Filippovič (mnich od r. 1678), který pracoval — po studiích v Praze a v Římě — v bytenském klášteře a jako superior v Cholmu a od r. 1692 jako prokurátor řádu sv. Basila v Římě,⁴⁰⁾ byl r. 1709 jmenován konsultorem řádu a navržen na biskupský stolec v Mukačevě jako apoštolský vikář po smrti de-Kamellisově, a když Řím odmítl jmenovati Hodermarského. Kongregace de P. F. a sám papež schválil jmenování Filippoviče, ale Filippovič se nemohl ujmout úřadu, poněvadž se proti tomu rozhodně stavěla Vídeň, takže r. 1713 byla Kongregace nucena zřici se kandidatury Filippovičovy v Mukačevě a navrhla jej za biskupa přemyšlského.⁴¹⁾ Avšak ani tento plán se neuskutečnil, v letech 1717—1720 pak byl Filippovič archimandritou leščinského kláštera.⁴²⁾

Bratr trvalého konkurenta Filippovičova v Mukačevě Prokopij Hodermarskij, alumnus olomoucký, rozvinul z nařízení svého bratra biskupa horlivou činnost v marmarošské oblasti a byl jedním z těch, kdož tam zavedli Unii; později (1723—1726) za mukačevského biskupa Gennadije Bizanci (1716—1733) byl Hodermarskij biskupským vikářem pro marmarošský okres.⁴³⁾

Z pravoslavných činitelů téže doby XVII. st. třeba zde upozorniti na Varlaama Jasinského. Studoval v Kijevě v akademii, potom v Krakově, v letech 1665—1673 byl rektorem kijevské akademie, potom igumenem Pustynno-Nikol'ského kláštera. V r. 1684 byl Jasinský zvolen archimandritou kijevskopečerské Lavry, a od r. 1690 až do smrti r. 1707 byl kijevským pravoslavným metropolitou. Hrál významnou úlohu v ukrajinském církevním a národním životě této složité doby, kdy se Ukrajina musila přizpůsobovat novým podmínkám života v těsné souvislosti s Moskvou za Petra Velikého.⁴⁴⁾ Je zajímavé, že v jednom ze svých

³⁹⁾ Čistovič, Očerky, II, 400; Stebelski, Ostatnie prace, 335; Wielka Encyklopedia powsz., IX, s. v.; Skručen, PSB., III, 1937, 129 (bez zmínky o Olomouci!).

⁴⁰⁾ Stebelski, Ostatnie prace, 395.

⁴¹⁾ ACP(Š), návržení kandidátů na biskupství Kongregací prokurátorem Peškevlčem (16. XII. 1709, § 13) — mimo nejvíce doporučeného Filippoviče na třetím (posledním) místě Melchior Losovič, alumnus olomoucký, v r. 1701 »praedicator« v Cholmu; usnesení Kongregace z 13. I. 1710, schvál. papežem 20. I.; dopis Filippoviče z bytenského kláštera 18. III. 1710, kongregace 23. VI. 1710; zpráva nuncia polského 13. XII. 1713. *Hodinka*, Munkácsi története, 453 a násl., 494 (podle ACP.); *Djakovskij*, Basilianskij orden, N 38, 1034; *Arch. Sb.*, XII, 158—9, 162, 170.

⁴²⁾ Stebelski, Ostatnie prace, 360. Jest zpráva, že pinský biskup (1703—1716) Porfirij Kuľčický uměl výborně česky (*Djakovskij*, Basil. orden, N 38, 1032), nebyl žákem Jesuitské školy v Čechách nebo na Moravě?

⁴³⁾ Duliškovič, Čerty, III, 64 a násl., 70; *Hodinka*, Munkácsi története, 554—5, 560, 749; *Pelesz*, Geschichte d. Union, II, 1041 pozn.

⁴⁴⁾ Biografické zprávy — *Pravosl. Bogosl. Enciklopedia*, III (1902), 147—8; *ČSB.*, I, 1912, 1926; *Orgelbranda*, Encyklopedia powszechna, VII, 452.

prohlášení Varlaam Jasinský zdůrazňoval v souvislosti s činností kijevské akademie, že nyní »synove rossijstii ne trebujut stranstvii po okrestnych inověrných zemljach, niže voschoščut stopami si izměriti širinu morja vzyskanija radi premudrosti«. ⁴⁵⁾ Mluvě tak, měl kijevský metropolita před očima snad také svou vlastní zkušenost »vzyskanija premudrosti«, jejíž pramen pro sebe našel také v Olomouci..

Olomoucký žák r. 1682 Gedeon Odorskij pocházel z pravoslavné běloruské šlechtické rodiny vitebského kraje. Dostalo se mu vzdělání v katolických latinských školách a studia skončil v Olomouci. Za svých studií přijal Unii (kolem r. 1674) a v Olomouci vystupoval už jako člen uniatského řádu. O tom, proč se zřekl pravoslaví, se zmínil v své žádosti carům Petru a Ivanu v Moskvě r. 1690 a uvedl tam zajímavé podrobnosti. Zdůrazňoval v ní, že se k tomuto činu rozhodl z nouze, poněvadž jinak nemohl studovati vyšší třídy vědy — filosofie a bohosloví. Bylo to, podle jeho slov — šestnáct let před napsáním žádosti. Zároveň Odorský ukazoval na to, že přijal mnišství a stal se knězem po skončení studia. ⁴⁶⁾ Toto sdělení budí některé pochybnosti, protože už za studia theologie v Olomouci, t. j. ještě v škole před skončením učení, byl Odorský basiliánem a knězem. Kde byl Odorský před studiem v Olomouci, není známo, uniátou však byl před příjezdem do Olomouce. V Olomouci byl Odorský také r. 1683, kdy se seznámil s králem Janem Soběským při jeho návštěvě jesuitské koleje na cestě do Vídně proti Turkům. ⁴⁷⁾ Toto seznámení otvíralo Odorskému velké možnosti pro budoucnost. Odorský prostřednictvím známých biskupů uniatských dostává onufrievskou archimandrii a potom — královské privilegium na biskupství *pravoslavné* v Mstislavi. Uskutečnění tohoto privilegia nebylo možné, protože Odorský nebyl v Mogilevě zvolen na tuto stolicí. Biskupskou hodnost měl Odorský dostat v Kijevě od pravoslavného metropolity. V Kijevě se Odorský snažil utajiti své styky s Unií, avšak setkal se tam s velikou nedůvěrou a konečně byl z nařízení Moskvy zatčen a dán do kijevskopečerské Lavry pod dozor V. Jasinského. Odorský se tehdy přiznal, že náleží k řádu sv. Basila a ohlásil návrat k pravoslaví v žádosti poslané carovi. Ovšem Odorský zůstal v Kijevě, v Lavře, kde se brzy stal »kaznodějem«. Roku 1693 jede do Moskvy, ale jeho tamější pobyt ani literární práce (psal panegyriky na počest cara a patriarchy) nemůže odstraniti stálou nedůvěrou k bývalému a snad i nyní tajnému uniátovi. Po návratu do Kijeva Odorský nalézá mocnou podporu jak se strany Jasinského, tehdy metropolity, tak i hetmana Mazepy. Tehdy se Odorský činně účastní života kijevské akademie. Od r. 1700 až do r. 1704 byl rektorem akademie a tato doba v dějinách akademie byla dobou značných úspěchů, neboť zajistila aka-

⁴⁵⁾ *AJZR.*, I/5, N LXXXVIII, 1691; *Charlampovič*, *Malorossijskoje vlijanie*, 406—7.

⁴⁶⁾ *Golubev*, *Odorskij*, 148 a 149.

⁴⁷⁾ »Jego Korolevskaja milost... znaja mene po Olomulcu, soveršauščago togda v kolleiumě tamošnem Theologiju«, psal Gedeon r. 1690. *Golubev*, *Odorskij*, 149, 178. Král Jan III. byl v Olomouci 26—28. VIII. 1683, 27. VIII. navštívil jesuitský kostel a konvikt. *Wallner*, *Convict*, VI, 255.

demii i její stavební činnosti hmotné prostředky. Avšak bývalý uniát pořád budí podezření a končí svůj život v soloveckém klášteře, kam byl odvezen v r. 1712 pro podezření ze zrady.⁴⁸⁾

Zdrželi jsme se u osudu Odorského proto, že to byl jeden z typických představitelů těch četných Bělorusů a Ukrajinců, kteří svým vzděláním náleželi k uniatskému prostředí, ale pokoušeli se přiblížit k pravoslavným, majíce na sobě jasnou a určitou pečeť své duchovní spřízněnosti se světem latinským, římským, cizím pravoslavnému prostředí. Někteří z těchto Bělorusů a Ukrajinců si odnesli tuto pečeť také z Olomouce a z Prahy z doby svého pobytu v českomoravském jezuitském prostředí. Osud Odorského připomíná především historii Palladia Rogovského, Řehoře Skibinského, který mnoho let žil v Itálii. Byli to lidé, v jejichž duchovním obrazu poznávali ortodoxní představitelé řeckovýchodní církve jak v Kijevě, tak zvláště v Moskvě ihned »ostatki jezuvičeskija«;⁴⁹⁾ takoví lidé těžko nalézali místo v moskevském církevním světě, a vždy se jim jen s obtížemi dařilo dosáhnouti jeho důvěry. Zajímavé je, že současně — i v Moskvě i v Kijevě — byli rektory akademie bývalí žáci olomouckých jezuitů, v Moskvě Palladij Rogovskij — 1701—1704, v Kijevě Odorskij — 1701—1704; při tom metropolitou v Kijevě byl tehdy olomoucký žák Jasinský. Poznamenáváme zde, že Varlaam Jasinský studoval v Olomouci, pokud možno předpokládati, též filosofii jako Odorský, t. j. poslouchal tam jeden z vyšších kursů učební soustavy jezuitů. Analogicky možno se domnívati, že také Jasinský musil na dobu těchto studií přijmouti Unii, jako to činili také jiní jeho současníci — Stefan Javorskij, Prokopovič a jiní. Jasinský se však brzy zbavil pečeti jezuitské duchovní školy a aspoň nezůstal v Unii delší čas.⁵⁰⁾

Řada žáků olomoucké a pražské jezuitské školy dosáhla významného a vlivného postavení v organizaci svého řádu sv. Basila a v basiliánských klášteřích. Koncem XVII. století (v r. 1698) kongregace řádu přímo žádala protoarchimandritu, aby »bracia, powracaiąca z nauk, nie byli aplikowani zaraz do starszeństw, aż póki na kaznodzieystwie lub innych urzędach... nie przysłużą się przez czas znaczny zakonowi świętemu«.⁵¹⁾ Vidíme tu svědectví, že uniatská správa a ústředí řádu sv. Basila uznávaly zvláště užitečným pro potřeby uniatské církve používati mnichů-odchovců škol brzy po jejich návratu domů pro odpovědná místa v klášteřích a v organizaci církve vůbec. Tak mezi jednateli řádu zvolenými na řádových kongregacích vidíme v r. 1671 bývalého olomouckého alumna theologa Benedikta Michneviče,⁵²⁾ jenž v letech 1679—1701 byl

⁴⁸⁾ Golubev, Odorskij; Šeremetevskij, Russkij Biogr. Slovar' s. v., 1914, 326—8; Charlampovič, Malor. vlijanie, passim; srv. »Katechesis« protiv raskola — Strojev, Bibliologičeskij Slovar', 50—1; Viktorov, Opisanije sobranij, 241—3, N 73 (69).

⁴⁹⁾ Kapterev, O greko-latinskich školach, 677, »dovod vkratč«.

⁵⁰⁾ Petruševič, Svodnaja lětopis' 1700—1772, I, 33, ovšem tvrdí, že Jasinskij byl v Krakově »uvěncan filosofskim kolpakom«, aniž se musil zřici řecké víry.

⁵¹⁾ Archeogr. Sbornik, XII, 140, 124.

⁵²⁾ Archeogr. Sbornik, XII, 103, 108.

archimandritou Trockého kláštera.⁵³⁾ V r. 1684 byl zvolen jednatelem Eustachius Wienczek, »insignis theologus«, delegát vilenského kláštera »et praedicator minscensis«;⁵⁴⁾ v r. 1703 a násl. jednatelem byl rektor škol v Sokalu Jakub Kizikovský,⁵⁵⁾ o němž viz ještě dále. Pražský žák theologie v letech 1674—1676 Martian Kulčický v letech devadesátých byl rektorem škol a oficiálem ve Vladiměři Volyňském, na kongregacích r. 1690 a 1694 zvolen byl jedním ze zpovědníků pro členy kongregace, v r. 1698, když byl už superiorem vilenským, byl zvolen jedním z konsultorů řádu, t. j. dostal vysokou hodnost nejbližšího spolupracovníka basiliánského generála, hodnost to, která právě od r. 1698 byla udílána doživotně.⁵⁶⁾ V letech 1705—1706 byl Kulčický archimandritou v klášteře žydičinském.⁵⁷⁾ Pražský spolužák Kulčického Prokopius Kolačinský byl v r. 1694 zpovědníkem kongregace a »starším« vilenským.⁵⁸⁾ V r. 1684 byl za konsultora zvolen také bývalý pražský žák »theologus romanus classicus« Šimon Koziol.⁵⁹⁾ A dále — Benedikt Senkevič byl r. 1706—1709 archimandritou žirovickým (zemřel tam r. 1720);⁶⁰⁾ Jakub Solukovský, přijatý po odjezdu z Olomouce r. 1696 do koleje papeže Urbana v Římě »ex gratia«, poněvadž tam nejsou místa pro »Ruteny«,⁶¹⁾ byl v letech 1709—1710 starším vilenským a archimandritou v Židičině, a r. 1729 a násl. v Kobrině.⁶²⁾ Patricij Bělský byl roku 1730 archimandritou v Ovručí.⁶³⁾ A dále Konstantin Čačinský byl r. 1730 archimandritou v Kobrině,⁶⁴⁾ Ivan Lukianovič r. 1772 v žirovickém klášteře.⁶⁵⁾ Firmian Wolk byl r. 1718 konsultorem při protoarchimandritovi a za konfliktu mezi řádem a metropolitou L. Kiškou r. 1719 byl sesazen pro neposlušnost, ale r. 1723 dostal milost podle rozhodnutí Kongregace de P. F.⁶⁶⁾ Jeden z olomouckých žáků, jenž dosáhl vysokých hodností v řádě, byl obětí tragické události v Polocku r. 1705. Máme tu na mysli Jakuba Kizikovského, který působil i na jihu i na severu ruských oblastí Polska

53) † 1718. *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 365; *Archeogr. Sbornik*, XII, 210.

54) *Archeogr. Sbornik*, XII, 7, 191, 194, 197, 199, 201.

55) *Ibid.*, XII, 146, 155, 156.

56) *Archeogr. Sbornik*, XII, 128, 131, 136, 137, 139, 143, 152, 194, srv. 138 — sdělení Kongregace de P. F.

57) *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 372.

58) *Archeogr. Sbornik*, XII, 131.

59) *Ibid.*, XII, 199, 201.

60) *Ibid.*, 372; *Djakovský*, *Bazil. orden*, N 38, 1026; *Archeogr. Sb.*, XII, 160—162.

61) Protokol gener. Kongregace de P. F. 9. I. 1702, *ACP(K)*, 1700—1707; srv. dopis z koleje Urbana protoarchimandritovi řádu sv. Basila 11. III. 1709 se sdělením o skončení studia p. Jakubem Białozorem, o nemoci Augustina Lubeneckého a o souhlasu, že se na jeho místo může přijmout jiný hodný basilián se zdůrazněním, že v koleji není zvláštní fundace pro »Ruteny« na rozdíl od kolejí v Olomouci, Vilně, u sv. Athanasia. *ACP(Š.)*, 1709.

62) *Stebelski*, *Ostatnie prace*, 372, 360; *Arch. Sb.*, XII, 158, 160.

63) *Arch. Sb.*, 363.

64) *Ibid.*, 360.

65) *Ibid.*, 372.

66) *Petrov*, *Očerky*, XI, 403 a násl.

a Litvy. Roku 1700 byl rektorem školy ve Vladiměři.⁶⁷⁾ Roku 1705 byl superiorem sofijského kláštera v Polocku a byl již jmenován »na star-szeństwo« do Vilna. Avšak k přestěhování již nedošlo. Dne 11. června v sobotu byl totiž v katedrálním kostele sv. Sofie v Polocku car Petr Alexejevič se svým průvodem; při prohlídce kostela za výkladu mnichů o úmrtí polockého uniatského arcibiskupa Josafata Kunceviče vznikl ostrý spor mezi carem a mnichem průvodcem. Mnich byl v kostele zabit. Kizikovský při tom nebyl. Uslyšev o tom, »co się za nieszcześliwa w Cerkwi dzieie tranzakcyja«, jak píše jedna zpráva (1713) o události, Kizikovský pospíchal k místu činu. Podle všeho byl zbit a příštího dne zemřel. Podrobnosti této tragické příhody se nemohou nyní přesně zjistiti, zprávy jsou dosti zmatené a jedna nesouhlasí s druhou; to bylo zčásti zaviněno tím, že uniatské prostředí vidělo v basiliánech, zabitých v Polocku, mučedníky za víru. Co se týče Kizikovského, byla podle jedné zprávy mrtvola jeho jakož i jiných dvou mnichů spálena a popel zničen prý proto, aby se nevytvořil kult mučedníků. Zdůrazníme ještě, že se podle jedné ze současných zpráv s Kizikovským před touto tragedií často stýkal ruský generál kníže Nikita Repnin, »y mile z nim konwersuiąc osobliwą czy miał. czy zmyślał konfidencyja«.⁶⁸⁾ Polocká tragedie r. 1705 byla, jak je známo, jedním z důvodů, proč car Petr I. dal formální dovolení ke stavbě katolického kostela v Moskvě.

Zasluguje zmínky také to, že se někteří z žáků českomoravských škol stali po přestěhování do Říma tamějšími prokurátory basiliánského řádu a převory koleje při kostele sv. Sergia a Bakcha, odevzdaném řádu za papeže Urbana VIII. r. 1639.⁶⁹⁾ Tak v letech 1639 a násl. tam působil v této hodnosti Filipp Borovik,⁷⁰⁾ dále Josafat Michnevič (1669 a násl.), Polikarp Filippovič (1692 a násl.), Illarion Kruševič (1710 a násl.).⁷¹⁾ S pobytem Borovika a jeho spolužáka z pražské školy Isakoviče v Římě souvisí zajímavý fakt: účastnili se totiž censury a schválení hlaholského breviáře, který připravil Charvát, františkán Rafail Levakovič, v letech 1631—1635. Po doporučení Kongregace de P. F. tito »S. Theologiae professores« dovolili 24. srpna 1635 rozšiřovati v mezích vlivu »Illyricae ecclesiae« tuto knihu, kterou však ještě později podrobil novému zkoumání a rusifikaci jazyka Mefodij Terlecký r. 1643; vydána byla teprve r. 1648.⁷²⁾

⁶⁷⁾ Petruševič, Svodnaja lětopis 1700—1772, I, 6, 29.

⁶⁸⁾ V. »Relacya ks. Jana Olszewskiego«, 1703. *Likowski*, Dzieje kościoła unickiego, II/2, 268—279, srv. I/2, 13—24; *Pelesz*, Geschichte d. Union, II, 294; *Zalewski*, Jezuiści w Polsce, III/1, 412 a násl.; *Feldman*, Polska, 151 a násl., 168; novější kritický přehled. — *Deruga*, Piotr Wielki, VI—XVIII, 89—120.

⁶⁹⁾ *Šmurlo*, Rossija i Italia, IV, 107; *Stebelski*, Ostatnie prace, 395.

⁷⁰⁾ † v Římě 1644, *Šmurlo*, op. cit., IV, 84; *Estreicher*, Bibliografia polska, III/2, 280., *Arch. Sb.*, XII, 49.

⁷¹⁾ *Stebelski*, op. cit., 395, pozn. 1; srv. *Korolevsky*, Catalogus Archivi.

⁷²⁾ *Petruševič*, Svodnaja lětopis 1600—1700, 226.

IX. „Moscovitae” mezi žáky českomoravských jesuitů

Výše bylo uvedeno, že mezi četnými žáky a odchovanci olomoucké jezuitské koleje, kteří tam přijížděli z oblastí východoslovanského obyvatelstva, byl jeden pravý »moskovita« z Moskevské Rusi. Byl to Palladius Rogovskij. Tento jediný pravý zástupce moskevského církevního prostředí mezi množstvím »Rutenů« a »Litevců« východoslovanského původu je osobnost velice zajímavá. Mimo něho je však třeba připomenouti ještě jednu osobu, která v pražské jezuitské tradici byla spojena s Moskvou; jde o nějakého jinocha, prý syna cara Borise Godunova.

O této epizodě píše jeden z prvních historiografů pražské jezuitské akademie a její žák (1629 a násl.) Červenka z Veznova takto: »Anno Christi 1580 ex ipsa Moschovia et Turcia¹⁾ (quis credat?) convictus noster duos contubernales habuit. Referam, quae ex historia M. S. (t. j. rukopis) Provinciae Bohemiae Societatis Jesu in hunc finem exscripsi ideoque verba ipsa annumerabo. Convictus Pragensis collegio adsitus superiorum annorum tumultibus morbisque nonparum afflictus, convalescit sensim et nobilitatis splendore et Alumnorum doctrina: in id Contubernium datus est ab Imperatore Rudolpho *Phaedor adolescens, filius Phaedoris Bors Hoduni*, ejus qui ante Demetrium Moschoviae potiebatur, et Imperatorem legationibus ac muneribus sibi devinxerat, qui adolescens cum huc veniens primum ad Patres Pragenses confugisset, opera eorum perfectum est, ut a Legato Caesaris olim in Moschoviam misso recognosceretur, Caesarique commendaretur. Haec ibi.«²⁾ Tuto zprávu, kterou Červenka převzal z rukopisné kroniky české provincie Tovaryšstva, opakovali později také jiní historikové tohoto řádu v Čechách nebo jeho instituce. Tak uvádí tuto zprávu v své knize jezuita J. Weis³⁾ a také autor velkého spisu o jesuitech v Čechách Schmidl v r. 1749. Schmidl vypravuje, že jinoch Fedor »longior« byl mezi pražskými jesuity. Zároveň Schmidl opravuje datum přijetí tohoto jinocha Fedora Godunova mezi alumny pražské, podle jeho mínění je datum Červenkovo chybné, a datuje fakt rokem 1608, přímo

1) Má na mysli druhého syna Mahometa III., tureckého prince Ablesa Sultana, křtěného jménem Šimon, *Schmidl*, *Historia*, II, 499—500; *Voigt* A., *Acta Litteraria Bohemiae*, II, 1783, 129—130.

2) *Czerwenka*, *Notitia*, 206—207; kursiva naše.

3) *Weis*, *Gloria Universitatis*; odtud *Voigt*, *Acta litteraria*, II, 129 — »Phaedor, Phaedoris Boris filius«.

zaznamenáváje také den zápisu — 23. září.⁴⁾ Touto opravou se dopustil Schmidl nové chyby, navrhnuv datum stejně nemožné, jako je u Červenky — 1580. V roce 1580 Boris Godunov neměl ještě syna Fedora, Fedor Borisovič se narodil, jak je známo, r. 1589. Odjinud víme, že byl zabit stoupenci Dimitrije Samozvance 10. června 1605 po krátkém panování půl druhého měsíce (13. IV.—1. VI. 1605).⁵⁾ Nemáme důvodů k domněnce, že se skutečný syn Borise Godunova objevil v Praze u jesuitů a za těch okolností, které uvádí Červenka; v ruských pramenech, dobře obeznámených s osudem careviče Fedora, není o tom vůbec zmínky. Základem této historie je snad nějaký výmysl, nějaké samozvanectví.⁶⁾ Sotva možno pochybovati, že k pražským jesuitům mohl r. 1580 nebo později skutečně přijíti jinoch Fedor, ruského, moskevského původu. Zde v Praze u jesuitů v tomto Fedorovi mohl nějaký diplomat, dříve vyslanec v Moskvě, poznávat syna Borisa Godunova; při tom toto ztotožnění nebylo jen nahodilé, ale bylo organisováno samými jesuity (»opera eorum perfectum est, ut...«). A dále »patres pragenses« doporučili tohoto svého žáka, prý vysokého moskevského původu, císaři Rudolfovi, který zařídil jeho vzdělání atd. Moment poznání má v daném případě hlavní význam, bohužel, pramen nesděluje jméno příslušného císařského legáta. Je známo, že Boris Godunov, když bylo zřejmé, že dynastie Rjurikovců brzy vymře, ježto car Fedor Ivanovič neměl potomků, a zvláště ježto carská princezna Feodosie Fedorovna, tak dlouho čekaná, zemřela brzy po narození (25. I. 1594), začal ukazovat svého malého syna Fedora při slyšeních vyslanců jako možného pokračovatele »carského semene«.⁷⁾ Známo je dále, že se s Fedorem Borisovičem stýkali císařští vyslanci: v květnu 1597 vyslanec Rudolfa II. Dohna, r. 1601 kurýr M. Schiele;⁸⁾ r. 1602 — Kakaš a Tektander;⁹⁾ r. 1604 careviče viděl císařský vyslanec Heinrich von Logau (z Kladska).¹⁰⁾

Vyprávění Červenkovu může míti na mysli někoho z těchto osob, a je-li tomu tak, měl být příjezd Fedorův datován teprve na přechod století XVI.—XVII. nebo na první léta století XVII. Celkem řečeno, je v této epizodě silná dávka samozvanství, a to jak se strany jinocha Fedora, tak se strany těch, kdož v něm uznávali ruského carského syna nebo v něm

4) Schmidl, Historia, II, 499—500. Srv. Czerwenka, 94.

5) Snůška biografických údajů — V. Korsakova Russkij Biogr. Slovar' s. v. Fedor Borisovič, 265—271. V Praze byla r. 1606 za účasti českých jesuitů vydána brožura o Samozvanci (Possevino), kde se vypráví také o úmrtí Fedora Godunova (z Hodunu), který prý se spolu s matkou otrávil ve vězení! *Istoričeskoje pověstvovanije*, vyd. V. Francev, kap. X a XV, překl. 21 a 32.

6) Později za cara Michala Fedoroviče nějaký »grečin«, t. j. Řek, mnich, se vydával za syna Borisa Godunova, »syna Goduna Moskovskago carja« (Buslajev, Lekcii, 137 až 138, sdělení z textu »Euchologia« Petra Mogily r. 1646), s pražskou epizodou tento fakt nijak nesouvisí.

7) Platonov, Očerki, 210, srv. SRIO., CXXXVII, 54, 57 a násl., 1601.

8) Korsakova, op. cit., 265 a násl.; Platonov, Očerki, 210.

9) Čtenija, 1896, 17, 44; Tektander, Opisanie, vyd. Francev, 21.

10) Adelung, Uebersicht, II, 150.

chtěli vidět představitele moskevské carské rodiny, ať pro účely své osobní, ať pro větší slávu ústavu. Ovzduší a epopeje moskevských samozvanců Dimitrijů mohlo tu působiti na někoho v Praze. V každém případě se tak mohlo státi již po smrti cara Borise. Se skutečným synem carovým tyto zprávy vůbec nijak nesouvisí. Snad nějaký ruský, moskevský, jinoch Fedor skutečně byl u pražských jesuitů na rozhraní XVI. a XVII. století a svým osudem nadchl někoho v Praze, aby »našel« a »odhalil« jeho tak důležitou a imponující genealogii.

Co se týče Rogovského, jeho příjezd do Olomouce se vysvětluje snad ve značné míře jeho osobními styky s českými jesuity-misionáři v Moskvě. O tom bude řeč dále. Zdůrazníme zde jen, že Palladij přijal katolictví v Moskvě r. 1689 pod vlivem jesuitů Tobiaše Tichavského a Jiřího Davida. Tato věc je nyní zjištěna naprosto jasně; s ní ovšem souvisel také podnět k dlouhé cestě Rogovského do ciziny. Rogovskij později dosáhl — jen na krátký čas — významného místa v moskevské církevní společnosti.¹¹⁾

Rogovskij se narodil r. 1655 v Kašinském ujezdu Tverského kraje. Pobýval jako mnich v Savvo-višerském klášteře, potom byl nějaký čas v Moskvě, pak v tambovské diecési, a konečně se vrací do Moskvy, kde studuje v založených v r. 1685 »greckich školach« bratří Lichudů v bogojavlenském klášteře.¹²⁾ Brzo potom tajně odjíždí z Moskvy do Vilna — »do svobodnych škol«, prý »želaja soveršennago učenijsa«. Tam Palladij odkládá mnišský oděv, a oklamán prý jesuity stran své víry, studuje jeden rok pod jejich dozorem. Později Palladius přesídlil do Slezska, kde v Nise »učitsja piitičeskomu razumu«, odtamtud jede studovat retoriku do Olomouce a končí své vzdělání v Římě v řecké koleji, kde dosahuje hodnosti doktora filosofie a bohosloví, »vosprijal na hlavu věnec, a na ruku persten', postavljen bych dochtor ili učitel' filosofii i bogoslovii«. Počátkem r. 1698 se vrátil do Moskvy, kde se v »zповědi« odřekl svých styků s římskou církví a dostal hodnost prvního rektora slavjano-greko-latinské akademie; umírá v stáří 48 let 23. ledna 1703.

Ale proč byla nutna pro Rogovského tato zповěď, čeho hříšného s hlediska moskevského pravoslavného světa se dopustil mimo Moskvu? Sám Rogovskij svou »vinu« vysvětluje tím, že odpadl od pravoslaví, a to prý se stalo v Olomouci. Rogovskij v svém důležitém spise vysvětluje tento svůj (víme, že domnělý!) krok tím, že práva studovati u jesuitů může dosáhnout jen ten, kdo je katolík; učinil tak »radi nauki, ne serdcem, no jedinymi usty«. Ještě v Nise, vypráví Palladij, zachovával »blagočestivuju věru«, avšak po příjezdu na Moravu se to stalo už nemožné — »dlja togo, čto tamo nikogo do těch vysokich nauk bez prisjagi v ich rimskuju věru učitsja ne dopuskajut.« »Idoch na retoriku,« píše Rogovskij, »v Moravskoje gosudarstvo vo grad, naricajemyj Ol'muc,

11) Srv. náš článek Palladius Rogovskij, tam podrobné údaje pramenů a literatury; srv. Vašica, Episoda.

12) Srv. Charlampovič, Malor. vlijanije, I, 403—404.

i v nem nepuštěn bych do škol ot jesuitov, ašče prežde ne prisjagnu na rimskuju věru. Az že želal dostignuti vyšších nauk, prisjagnul, i tako otstupstvo ot blagočestivyja věry učinich, čto ještě i ne sercem, no jedinými usty sotvorich nauk radi.«¹³⁾

Připomeneme, že jak Rogovskij, tak Odorskij tvrdili, že nezbytnou podmínkou ke vstupu k vyššímu studiu na jezuitských školách, zvláště v Olomouci, bylo přistoupení k Unii nebo ke katolictví. U Gedeona Odorského šlo o studium filosofie a bohosloví, u Rogovského — o retoriku. S těmito zprávami možno srovnati také sdělení Řehoře Skibinského, jenž v osmdesátých letech XVII. st. studoval u jezuitů v Římě, kde přijal Unii. Tento svůj čin v Moskvě vysvětloval tím, že toto přijetí Unie bylo nevyhnutelné, »přišedši vo oblast' papinu trebovanijam učeni-ja imat' vsjak nuždne ispovědati« základní these katolické víry.¹⁴⁾ Podle tvrzení Skibinského, jesuité v svých školách — zvláště »vo Uhrach, Šlonsku, Čechach« »veljat veriti i v papu rimskago čelověka smertelnago, srebroljubca, v krasnoj šljapě, z vybritými usami i bradoju, v krasnych bašmakach, za kuricoju, teljatinuju i stakanami renskimi«...¹⁵⁾

Nemůžeme se zabývatí otázkou, zda opravdu byla u jezuitů praxe působiti na své žáky a odchovance, aby povinně přijali Unii nebo katolictví. Mohlo to souviset se známými nám již předpisy o přísaze alumnů (juramentum), o kterou se tak mnoho bojovalo počátkem XVII. století. Není také pochyby, že studium u jezuitů často mělo podobný následek a že jejich žáci často »za učenie ne davali ničesože, kromě duš svojich,« jak se obrazně vyjádřil jeden z moskevských lidí z poloviny XVII. st., konstatuje, že odchovanci katolických škol, původně pravoslavní, často přecházejí k obřadu latinskému.¹⁶⁾ V tomto smyslu snad skutečná fakta přiměla Skibinského k slovům: »mnogi, priroždennii blagočestivii i pravdivii synove cerkvi vostočnoj v jezuvickich školach z molodosti naučilisja i knigi jezuvickie často čitajut i razgovory častye i sojuz s jezuity měli... i tak v kratkom časě ot věry Christovy i cerkvi Vostočnoj otpali i v papu rimskogo i v jeho kostel uvěřili,« přijímajíce učení jezuitů »sladčě, sovesti svojej i volí v děle duchovnom otkrytiem.«¹⁷⁾

U Odorského a Rogovského máme však před sebou něco jiného — tvrzení, že přijetí Unie bylo zásadní podmínkou vstupu mezi studenty. Co se týče »filosofie« a zvláště »bohosloví«, bylo tomu snad skutečně tak.¹⁸⁾ Nesmí se zapomínati, že samo zřízení semináře olomouckého (jako

13) *Drevnaja rossijskaja vivliofika*, XVIII, 2. vyd., 149, 159—160.

14) *Sočinenija Skibinskago*, 6—7.

15) *Ibid.*, 110.

16) *Charlampovič*, *Bor'ba vlijanij*, 390.

17) *Sočinenija Skibinskago*, 188. S tímto tvrzením se setkáváme také u jiných spisovatelů, tak Epifanij Slavineckij praví, že »malě ne preštilsja latinskago mudrovanija lestiju« (*Rotar W.*, Epifanij Slavineckij, literaturnyj dějatel XVII v., *Kievskaja Starina*, LXXI, 1900, 9); členové lvovského pravoslavného bratrstva tvrdili, že »pijuči v čužich studnicach vody nauk inozazyčeskich, věry svojej otpali«. *Archiv Jugo-Zap. Rossii*, I/12, 527, N 12.

18) Srv. slova autora spisu proti Stefanovi Javorskému — »Molotok na Kamen' vě-

braunsberského a jiných) mělo původně a základně za účel zejména zabezpečiti soubor lidí pro misionářskou službu k šíření katolictví v severních a východoevropských zemích¹⁹⁾ a že podle statutu semináře r. 1578 byli povinni ti, kdož byli přijati ke studiu, přísahati, že zůstanou věrnými víře římské.²⁰⁾ Stanovy jesuitského semináře v Olomouci, jako v jiných místech, jsou naplněny myšlenkou o katolické misi vyučování alumnů.

Ať je tomu s touto věcí jakkoliv, je třeba říci, že výše uvedené sdělení Rogovského jako celá jeho »zpověď« dýší upřímností a pravdivostí, a proto se to obyčejně uznávalo také v této části za docela spolehlivý pramen. Avšak právě v tom neodpovídá jeho zpověď skutečnosti. Nebyla to Olomouc, která měla hlavní vliv na sympatie Rogovského ke katolictví. Níže budeme míti příležitost o této věci ještě mluvit. Rogovský se stal katolíkem už v Moskvě před odjezdem do ciziny. Měl tam také známého, který stejně jako on byl v trvalých stycích s českými misionáři v Moskvě a který ještě dříve než on, ale docela legálně jezdil do ciziny a na cestě z Moskvy do Říma navštívil také Olomouc. Máme na mysli moskevského diakona Petra Artemjeva. Jeho cesta se datuje rokem 1688.²¹⁾ Dovídáme se o ní něco z deníku Artemjevova, dosud, bohužel, neuveřejněného úplně. Tam vypravuje mezi jiným, že se v Olomouci k cestujícím připojil jeden jesuita, který se velice radoval z diakona Petra: »I viděv mja,« praví Artemjev, »i vozljubi i byv jemu v raba, on že mi v otca.« Nevíme, kdo byl ten nový přítel a patron moskevského diakona, náležel-li k skupině českomoravských jesuitů nebo byl-li to jen nahodilý cestující. Je však významné, že se Artemjev v Olomouci potkal a spřátelil právě s členem Tovaryšstva Ježíšova. Artemjev nebyl žákem jesuitské školy. Avšak projevil později více věrnosti ke katolictví než Palladius a neodřekl se svého katolického přesvědčení, jak to udělal Rogovskij, jenž ovšem zachoval i potom styky s jesuity a sympatie k nim.

ry«, — »sborišče papežskoje žestoko zapreščajet bogoslovii učít' ne tokmo inověrných, no i v ich zakoně rodivšíchsja, ježeli preždě ne tjažkoju kljatvoju utverdjat papu iměť za glavu i ich eres' utverždat' i zaščičat' daže do smerti«. *Čistovič*, Feofan Prokopovič, 3 a pozn. 1. Srv. »dovod vkracčě« — »jezuvity ne učat vysokimi naukami, pokaměst pred Bogom ne oběščajutsja deržat' latinskoj religii«. *Kapterev*, O greko-latinskich školach, 677. Totéž tvrdí »moschus« (»moscovita«) nebo spíše »kozachus« Petr Koss (on že Kop, on-že Kuljabka), který studoval počátkem XVIII. st. ve Vilně, potom v Římě v koleji papeže Urbana. O Vilně sděluje — »per leges huius Academiae nonnisi solis Catholicis aditus pateat ad severiores scientias...« V souvislosti s tím Koss přijal katolictví jen pro forma, při čemž jeho příklad v dokumentech o něm se spojuje s podobným přijetím formální Unie Prokopovičem; bylo to všeobecné nařízení, »plurimi alii eiusdem farinae (t. j. Rusové) homines in Academiis catholicis edocti sub simulato nomine Catholicorum ide mantea fecerunt«. *Petruševič*, *Svodnaja lětopis'*, 1700—1772, I, 316—317; srv. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 293.

¹⁹⁾ Srv. formulí Petra Skargy S. J. — »ut ex his seminibus ad ecclesiae Dei augmentum animarumque conversionem messis aliquando amplissima collegeretur.« *MPV.*, IV, 201, 1579.

²⁰⁾ »Ratio et leges Gregorii XIII.« z r. 1578, *Theiner*, *La Suède*, II, 416, N 98; srv. statut pro Vilno — *Poplatek*, *Zarys dziejów*, 176; v. výše, str. 10 a násl.

²¹⁾ *Šmurlo*, *Russkie katoliki*, 17, 27.

Po prvé poznal Rogovskij západoevropskou katolickou vědu u vilenských jezuitů. Za jeho pobytu měla činnost jezuitů ve Vilně za sebou více než stoletou zkušenost a ve Vilně mělo pokatoličťování obyvatelstva veliký úspěch. Již v sedmdesátých letech XVI. století »faljat dětjam dobruju nauku« ve Vilně u jezuitů,²²⁾ ale dobře při tom vědí, že toto učení u »čestných prezviterov jazuitov« není bezpečné pro víru otců.²³⁾ Co se týče druhého období v studiu Palladiovu v Nise ve Slezsku, nemáme o něm zpráv. Tam se Rogovskij setkával už s jezuitským prostředím českomoravské provincie.²⁴⁾ Možno se domnívati, že Palladij byl v touž dobu, kdy tam byl na cestě z Moskvy do Říma Tobiáš Tichavskij, snad duchovní původce katolických sympatií Rogovského. V Nise byl Palladij pod dozorem Ferdinanda Walthausera S. J. (rektora v Nise od 14. III. 1688 až do 21. I. 1693),²⁵⁾ později provinciála české provincie.²⁶⁾

Palladij Rogovskij měl snad důvod, proč v své »zповědi« označuje Olomouc za místo svého rozhodnutí. Je možné, že tam byly položeny nebo upevněny základy jeho duchovního vývoje. Nemůžeme ničím potvrditi tuto domněnku. Víme jen, že se r. 1693 dal zapsati v matrice olomoucké »ex principiis« jako Carolus Rogovskij bez zpráv o původu a rodišti. Není nutno zastaviti se tázavě a pochybovačně před tímto jménem Carolus. V staré době byla taková změna jmen docela obyčejná při studiu Rusů v katolických školách zahraničních a při přijetí Unie. Stefan Javorský byl v cizině Stanislavem-Šimonem, Feofan Prokopovič v Římě měl jméno Elisej, sám Palladij v Římě v koleji sv. Athanasia se jmenuje Fedor. Nevíme, proč Rogovský v Olomouci zůstal bez označení rodiště a původu, nebyl-li při tom nějaký zvláštní úmysl. Jméno Rogovský bylo známo nejen v Moskvě, nýbrž také v Polsku, a mezi basiliány té doby byli ještě jiní Rogovští. Rogovský zůstal v Olomouci krátký čas, v r. 1693 byl už v Římě a dal se zapsat do »registra degli alumni« řecké koleje jako »Theodorus Rogoski de Tver«. Níže budeme míti příležitost ještě se vrátiti k životopisu Rogovského. Zde se spokojíme jen poznámkou, že to byl jeden z těch, kdož přišli ve styk s olomouckým katolickým vědeckým střediskem. Později v Moskvě se znova setkal s representanty českomoravského jezuitského prostředí.

Rogovský byl — mimo jinocha Fedora — pokud víme, v XVII. století jediný odchovanec nebo žák jezuitů české provincie, který byl moskev-

22) Slovy V. Zahorovského v Závěti, *Hruševs'kyj*, Ist. ukr. lit., V. 203.

23) Slova kn. Kurbského, *Pis'ma kn. A. M. Kurbskago k raznym licam*, Spb., 1913, 94; srv. zprávu J. P. Kampama z r. 1583 (*MPV.*, VI, 304) — toto vědomí o nebezpečí bylo překážkou pro příliv Rusů do semináře, srv. *ibid.*, 704—5.

24) Náš pokus opatřit si zprávy z archivu v Nise neměl úspěchu, protože archiv jezuitského gymnasia byl zničen požárem již za války v r. 1806—7. *Kastner*, *Geschichte der Stadt Neisse*, II, 369, pozn. 1; katalog seminaristů se zachoval teprve od r. 1692 (577, pozn. 8).

25) *Duhr*, *Geschichte d. Jesuiten*, III, 221, pozn. 1; *Pelzel*, *Schriftsteller*, 93.

26) *Pis'ma jezuitov*, 272 (76), Berula v dopise Walthauserovi z Moskvy 18. XI. 1701 jmenuje Rogovského klientem adresáta po Nise (v překladu se píše Nizza, Niza, str. III). Srv. *Šmurlo*, *Katoliki*, 7.

ského původu. Později, v první čtvrtině XVIII. století, se v Čechách objevila celá skupina Rusů z Moskvy, kteří pracovali spolu s pražskými jesuity. Tehdy není možno mluvit o náboženském vlivu jesuitů, Rusy tehdy přivedly do Prahy nikoli náboženské zájmy, nýbrž zájmy všeobecně kulturní, vědecké a také kulturně-technické. Jde o příjezd skupiny osob, které se měly podle nařízení cara Petra Velikého věnovati v Praze práci překladatelské pod vrchním dozorem známého pražského jesuity Jana Libertina. Přestaneme zde jen na zmínce o této důležité epizodě, podrobný přehled zpráv o ní podáváme na jiném místě.²⁷⁾

Zakončíme své zprávy o stycích pražských jesuitů s Moskvou připomínkou, že o pražském jesuitském vědeckém a universitním ústředí měli v Moskvě koncem XVII. a počátkem XVIII. století dosti přesné vědomosti. O olomoucké akademii mohlo moskevské církevní a kulturní prostředí míti některé zprávy už od Odorského nebo Rogovského, později upozornil na olomouckou školu (Ferdinandum) zároveň s Římem, Curychem a Gothou samého cara Petra Velikého Feofan Prokopovič, když se pomýšlelo na to, zavést v Rusku školy podle těchto vzorů.²⁸⁾ Co se týče Prahy, o ní mluvili několikrát v Moskvě učenci, polemikové a jiní. Tak ještě v osmdesátých letech XVII. století (kolem r. 1685) Mikuláš Spatarij Milesku v svém »Dovodu vkratcě«, v němž odůvodňoval, že je nutno ceniti ve škole výše jazyk řecký než latinský, ukazoval na to, že »grečeskoje učeníje vo všech akademijach i do dnes' poučaetsja vměstě s latinskim« a v rejstříku podobných akademií uváděl také akademie »v Pragě německom«, zároveň s Benátkami, Padovou, Paříží, Londýnem, Římem atd.²⁹⁾ Zmiňuje se o pražské akademii v svých spisech, předložených moskevskému církevnímu ústředí, také Grigorij Skibinskij. Při zmínce o tom, že »rožnyje akademii prevelikii nyněšnich věkov i vremen znajdujutsja v zapadnych carstvach«, klade po krakovské a zamojské akademii³⁰⁾ Prahu: »Tretja akademija — Prazska vo grade Prežě (sic!) v Čechach.«³¹⁾ Prahu ovšem měl na mysli spolupracovník Petra Velikého Kurbatov, když r. 1721 psal své »punkty« »o kabinet-kollegiumě« a uváděl statistiku škol a akademií v Evropě; jmenoval Španělsko se 17 školami, Itálii s 13, Francii s 9, Německo »vyšni« s 29 školami, »nižni« s 3.³²⁾ Připomeňme ještě, že takový významný »ptenec gnězda Petrova«, jakým byl kníže B. I. Kurakin, jenž při svých cestách v Evropě si všímal také akademií a universit, psal v svém deníku r. 1705, že »najlučšija akademii

27) *Naše kniha. »Češi a východní Slované«, díl II, č. III, kap. 2.*

28) *Pekarskij, Nauka, I, 564.*

29) *Kapterev, O greko-latinskich školach, 678.*

30) T. j. Akademie Zamojských v Zamostju, založená r. 1593, o ní v. *Charlampovič, Zap.-rus. školy, 126—140.*

31) *Sočinenija Skibinskago, 152.* O pražské akademii se bezpochyby dala zmínka také v »izčíslení naročitych akademií i učilišč v Evropě sozdamnych« z počátku XVIII. st., překlad z lat., *Pekarskij, Nauka, I, 259.*

32) *Pavlov-Sil'vanskij, Projekty reform, 61 a II, 52—53.*

v Imperii ili prosto v Germanii — v Praze i nauk všech bolše i spravlivěje.³³⁾

Nejlepším a nejvýmluvnějším svědectvím o zájmu pro pražskou jezuitskou školu v Moskvě bylo ovšem — jak už jsme se zmínili — to, že tam byla počátkem XVIII. století vyslána skupina osob pro překladatelskou práci. Někteří z nich skutečně pracovali jen nad svými překlady. Takoví byli prefekt moskevské akademie, jeden z nástupců Rogovského na tomto místě (v letech 1713—1716) mnich Feofil Krolik a Ivan Vojekov. Byli v Praze od konce r. 1716 do počátku dvacátých let. Jiní mimo překlady studovali také vědy, vědy »svobodné«, poetiku atd., byli to Filipp Anochin, Vasilij Kozlovskij, Maxim Suvorov. Tento »slušal i pisal kurs trilětněj filosofii s kolljateral'nymi lekcijami«,³⁴⁾ t. j. snad vážně studoval vědu na universitě u jezuitů. Nemůžeme však říci, že snad někdo z nich byl pod vlivem jezuitů, pokud jde o náboženství, katolictví, i když měli stále styky se studentským prostředím pražským, s pražským obyvatelstvem, s katolíky. O Suvorovovi víme, že se r. 1718 v Praze oženil s katoličkou, která přijala pravoslaví mnohem později. Vliv jezuitů-učitelů se snad v těchto případech omezoval jen na vědu a netýkal se víry. Rogovský byl v tomto smyslu výjimkou proti těmto moskovitům, ale jeho případ měl zvláštní ráz a souvisel s činností českých jezuitů v Moskvě. Zajímavé však je, že jesuité české provincie také za hranicemi Ruska nalézali příležitost uskutečňovati svůj vliv mezi »moskovity«. Máme takový případ z počátku XVIII. století, kdy byl obrácen na katolictví českými misionáři v Krupně (Graupen) moskevský šlechtic M. Volkov,³⁵⁾ a později — r. 1734 — byly obráceny »a schismate Moscovitico« čtyři osoby za účasti členů drážďanské misie české jezuitské provincie.³⁶⁾ Kdo byli tito moskevští konvertité, jaký byl jich osud, za jakých okolností vešli s nimi ve styk čeští jesuité, není nám známo.

³³⁾ *Archiv Kurakina*, I, 126; Kurakin zaznamenal na památku počet studentů v Praze (ibid., 228) r. 1708 — 12.000.

³⁴⁾ *Kulakovskij*, Načalo školy u Serbov, 78.

³⁵⁾ O něm budeme mluvit ve zvláštní studii.

³⁶⁾ *ACP(K)*, »elenchus« obrácených na katolictví r. 1734.

X. Závěrečné poznámky

Přehled materiálu, který se týká styků mezi východoslovanským prostředím a českomoravskými jezuitskými vědeckými institucemi v XVI. až XVIII. století, přivádí nás k důležité otázce, nebyli-li totiž východoslovanští žáci Prahy, Olomouce a jiných ústředí Tovaryšstva v Čechách a na Moravě prostředníky v přenášení některých reálných, konkrétních prvků a zvláštností, zejména českomoravské kultury katolické, zvláště tak vyspělé a významné kultury českého baroka, do ruského, obzvláště běloruského a ukrajinského kulturního prostředí? Nemůžeme zde odpovědět na tuto otázku, bylo by nejdříve nutno provést detailní přípravné badání v oblasti bohoslovecké a polemické literatury západní a jižní Rusi. Přese všechny svéráz kultury českého baroka, přese všechny důležité zvláštnosti katolické kulturní tradice v Čechách a na Moravě v století XVII. a XVIII. sotva může zrak badatelův zjistiti v běloruském a obzvláště vyvinutém tehdy ukrajinském kulturním životě osobité prvky zejména české katolické tradice. Běloruská a ukrajinská bohoslovecká škola — jako vychovatelské ústředí a jako tradice — měla na sobě v XVI.—XVIII. století zjevnou pečeť kulturního vlivu polského církevního života a polské tradice. Přes ni pronikaly do prostředí jak uniatského, tak i pravoslavného katolické směry, vlivy katolického ducha a školy. I když východoslovanští žáci českomoravských jezuitů nebyli jen ojedinělí, nýbrž byla jich dosti značná skupina, bylo by těžko uznávat je za prostředníky možných českomoravských kulturních vlivů, rozumíme-li tomu ne ve smyslu všeobecném, nýbrž ve smyslu náboženském, ve smyslu školy a soustavy názorů. Že se seznámilo ruské prostředí s literárními a všeobecně kulturními zjevy českého a moravského života tímto prostřednictvím, bylo docela přirozené a úplně možné.

Zdůrazníme zde, že jen v jedné oblasti těsně spojené se životem školy na Rusi máme jakousi stopu osobitého českomoravského kulturního vlivu. Avšak tato stopa nás vede za hranice jezuitského světa, i když na příklad na Ukrajině souvisela také s vlivem katolické vědy. Máme na mysli to, že se na Rusi znalo jméno a knihy Jana Amosa Komenského, představitele protestantského ducha, rozhodného a aktivního nepřítele katolické školy a tradice.

Bylo by marné hledati, kdy po prvé se jméno Komenského stalo známé

ve východoslovanském kulturním prostředí a kdo první se obrátil k jeho spisům pro poučení a pro materiál pro vlastní myšlenky. V literatuře byl vysloven názor, že na příklad už Simeon Polockij, žák polské katolické školy, četl »Velikou Didaktiku« Komenského a že zejména odtamtud si osvojil pro svůj spis »Večerja duševnaja«, myšlenky o »skřižali nena-pisannoj«, t. j. o tabula rasa, cituje při tom svůj pramen slovy »in fi-losof«. »Didactica Magna« Komenského byla vydána r. 1640, Polockij zemřel v r. 1682, učení o »tabula rasa« formuloval John Locke v tisku teprve r. 1690.¹⁾ Avšak myšlenku o »skřižali nenapisannoj« vyslovil už Plato a Aristoteles; Aristotela přímo cituje sám Komenský a zvláště široce se využívalo této myšlenky v různých vydáních XVI. a násl. století v oboru emblematicky.²⁾ Docela možné je, že také jiní ruští odchovanci katolických a jiných škol mohli se tam seznámiti již v XVII. století se spisy Komenského. Jeho díla a ideje mohly býti předmětem čtení a ba-dání také doma, v takových ústavech, jako byla na příklad kijevská akademie, semeniště vyššího poznání na Ukrajině. Kdy po prvé byly tam knihy Komenského zavedeny jako pomůcky a rukověti, nevíme. Je však známo, že v polovině XVIII. století (1752) učenec archidiakon M. Maxi-movič doporučil v svém plánu na vyučování v akademii pro nižší grama-tické třídy také »Comenii Vestibulum latinitatis«,³⁾ jako rukověť, jež »možeť sloužit' radi tak nazývajemých okkupacij i exercicij« (ve třídě »analogii«).⁴⁾ Pro třídy »infimy« byl tehdy doporučen »Orbis pictus« Komenského.⁵⁾ Tato příručka byla základem vyučování, podle ní žáci »s latinskago dialekta prevodili na rossijskij«, »dělajuci pri tom razbor po regulam gramatiki«. ⁶⁾ A tak snadno pochopíme, že také v knihovnách kijevské akademie a shromážděných v ní sbírkách knih jejích žáků byl »Orbis pictus«, jakož i jiná vydání knih Komenského.⁷⁾

Tyto knihy J. A. Komenského byly jen školními příručkami, ne vý-kladem jeho filosofických nebo náboženských názorů, avšak těmito spisy se jméno Komenského stávalo běžným mezi žáky kijevských škol a tak přimělo někoho z nich, aby se také seznámil se soustavou ideí tohoto myslitele.⁸⁾

Mezi množstvím knih Komenského byl »Orbis pictus« zvláště rozšířen

¹⁾ Rodnikov, Dva temnych města, 241—245.

²⁾ Srv. Dm. Čyževs'kyj, Pro dejaki džerela symvoliky Hr. Skovorody. Praci ukrains'-koho vys. Pedagogičnoho instytutu im. M. Drahomanova v Prazi, II, Praha, 1932 (1934), 14/418.

³⁾ Zibrť, BČH., V, 399 a násl., NN 18804 a násl.

⁴⁾ Petrov, Akty i dokumenty, II/2, 76, 79, N XXVIII, srv. předmluva, XVI; srv. Graevskij, Tinofej Ščerbackij, 218—219.

⁵⁾ Petrov, op. cit., II/2, 76, 79.

⁶⁾ Ibid., »Vědomost'« o pracích v r. 1759, 393—4.

⁷⁾ Ibid., II/4, 294; II/5, 449: »Orbis pictus« norimberského vydání z r. 1755, »Vesti-bula Comenii« a »Comenius interpolatus h. e. Janae linguarum...« editio nova z r. 1641 (Marburg, Zibrť, BČH., V, 421, N 19011) a r. 1754 atd., ibid., 17, 23, 453, 461.

⁸⁾ V knihovně akademie byl výtisk »Faber fortunae« vyd. r. 1657 (Zibrť, BČH., V, 376, N 18252).

na evropském východě, jakož i všude.⁹⁾ Tato znamenitá školní příručka se počátkem XVIII. století stala také nutnou učební knihou pro moskevské školy. Již dávno bylo známo, že v knihovně profesora Bause, zničené požárem Moskvy r. 1812, byl výtisk latinského vydání »Orbisu« z r. 1679 se současným ruským překladem, připraveným vedle textu.¹⁰⁾ K tomuto faktu možno přiřaditi doklady z počátku XVIII. století. V německých školách v Moskvě v tuto dobu (1701—1715) byla knížka Komenského jednou z nevyhnutelných učebních příruček. Na tento fakt byl už tehdy upozorněn evropský tisk, jenž tehdy, jako i dlouho potom, obyčejně pokládal Rusko za zemi barbarskou a bez vzdělání.¹¹⁾ Ve zprávách o práci v těchto německých školách se často uvádělo, že ten nebo onen žák »začal učitsja Orbis Pictus«, nebo »učiti Orbis Pictus«, »Orbis Pictij«. V žádostech o přiděl učebních knih se několikrát setkáváme se zmínkou, že »nadobno učenikam 15 knih Arbisov Pictusov na cesarskom (t. j. na německém!) i na latinském jazykach« — »i po těm kniham učatsja učeniki po evo velikago gosudarja (t. j. Petra I.) ukazu.«¹²⁾ Pro potřeby německé školy přeložil její ředitel Glück r. 1703—1705 »Orbis« do ruštiny pod jménem »Krug vseja vselennyja v licach«.¹³⁾ Glück tehdy přeložil Komenského »Janua reserata linguae« a »Vestibulum lat. linguae«, tuto »Papert' sireč' predverie jazyku cesarskomu, sireč' neměckomu i latinskému v slovenskoj jazyk prevedeno«.¹⁴⁾ »Vestibulum« bylo jako »Orbis« školní příručkou ve škole ještě před Glückem, a potom za něho a za jeho nástupců.¹⁵⁾ Později v letech r. 1735—1739 A. Bogdanov znova zpracoval rusky »Orbis pictus« a pod jeho dozorem došlo v Rusku k (nevydanému) překladu této knihy do japonštiny.¹⁶⁾ Za třicet let byl vydán ruský překlad s textem v několika jazycích »Joanna Amosa Komenija Vidimyj svět«, vydala tu knihu moskevská universita r. 1768,¹⁷⁾ a r. 1788 N. Novikov vydal tu knihu znova,¹⁸⁾ zároveň vydal v Petrohradě spolek »Sobranie o perevodě« v překladě z němčiny, provedeném bývalým žákem kijevské akademie a královeckým doktorem filosofie Ivanem Chmel'nickým »Svět zrimyj v licach ili veličie i mnogoobraznost' sižditel'nych

9) Srv. přehled vydání, *Zibrt*, BČH., V, 495 a násl., NN 20337 a násl.

10) *Šljapkin*, Sv. Dimitrij, 88, 94.

11) V. sdělení v knize G. H. v. *L(ohenstein)*, Petri Leben und Thaten, I, 76—77.

12) *Bělokurov*, O německých školách, XII, XIII, XVIII, XXVI, 179, 199, 218, 219.

13) *Peretč*, Istoriko-literaturnyja izslědovanija, III, 74—75 a přílohy, 98, N 77; *Korkunov* M. A., Izvěstija II otd. Imp. Akademii Nauk, IV, 1855, 202 a VI, 1858, 323—4. Fragment překladu v rukopise se chová v Národním museu v Praze a o něm r. 1855 Hanka zaslal zprávu ruské akademii. *Zibrt*, BČH., V, 499, N 20375.

14) *Peretč*, op. cit., III, 74—75, 159 a násl., přílohy, 98—99, N 78: O ruských překladech byla zpráva r. 1705 v »Europäische Fama«, *Pekarskij*, Nauka, I, 128.

15) Srv. »Vestivula« a »Vchod latinskému jazyku«, *Bělokarov*, O německých školách, III, 12, 37.

16) *Bulič*, Očerik istorii jazykoznanija, 388—390.

17) *Zibrt*, BČH., V, 502—3, N 20407 (»Orbis visibilis«).

18) *Zibrt*, BČH., V, 505, N 20427; *Bulič*, Očerik, 361; *Semennikov* V. P., Knigoizdatel'skaja dejatel'nost' N. I. Novikova i Tipografičeskoj Kampanii, Spb., 1921, 117, N 769.

naměření»; první vydání r. 1773, pak r. 1789, 1805, 1817.¹⁹⁾ Knihy Komenského byly za Petra I. v Rusku, v jeho hlavním městě, dosti rozšířeny, a není divu, že na příklad »Comenii Janua linguarum« byla u překladatele A. A. Viniusa a později po jeho smrti (r. 1718) odevzdána byla do knihovny akademie věd.²⁰⁾

Pozorný čtenář snad nám nebude mít za zlé, že jsme zde uvedli podrobné zprávy o osudu knih J. A. Komenského v Rusku, i když mnohá uvedená fakta nemají přímý vztah k základnímu tematiku této studie. To, že ruští školáci a kulturní lidé znali Komenského, stalo se často (obzvláště v Moskvě) vlivem představitelů německého a protestantského prostředí (srv. Glück, Německé školy moskevské), avšak o rozšíření jména Komenského na Ukrajině měly jakousi zásluhu také katolické vlivy a katolická škola. Přese všechnu různost názorů Komenského a katolického prostředí školního, jeho knihy měly pozorné čtenáře a ctitele také mezi katolíky²¹⁾ a byly převzaty také pro potřeby katolického školství, zvláště se jich užívalo ve školách jezuitských.²²⁾ Příklad těchto škol mohl působiti také na zařazení knih Komenského do školního učebního inventáře pro žáky a studenty kijevské akademie v XVIII. století.

Buď jak buď, znalost Komenského v Moskvě a na Ukrajině na konci XVII. a v XVIII. století jest jediné dosud přesně zjištěné svědectví o vlivu právě českomoravského kulturního prostředí ve východoslovanské škole. Není vyloučeno, že důkladněji než dosud provedené probádání akademických kursů, přednášek a výkladů na akademii moskevské a kijevské a v jiných školských institucích východní Evropy může objeviti také jiné stopy vědeckého vlivu českého a dáti podklad pro určitou odpověď na otázku o možném ohlasu, zejména českého katolického baroka ve východní Evropě, kde — obzvláště na Ukrajině v oblasti umění, v knize, grafice atd., jak je známo, se vyvíjel svérázný sloh barokový. Styky běloruských a ukrajinských basiliánů s českomoravskými jesuity mohly býti podkladem pro tento vliv. S druhé strany činnost českomoravských jesuitů v Moskvě v době od r. 1684 až po r. 1719 otvírala těmto vlivům také cestu na severovýchod, do moskevského světa.

19) *Zlbrt*, BČH., V, 505, NN 20425 a 20443; *Filaret, archiep.*, *Obzor russkoj duchovnoj literatury, 1720—1858*, kn. II, Spb., 1861, 95—6; *Semennikov V. P.*, *Sobranie starajuščesja o perevodě inostrannyh knig, učreždennoje Ekaterinoj II, 1718—1783*, Spb., 1913, 48—49, N 55.

20) *Pekarskij*, *Nauka*, I, 208.

21) Srv. slova *Balbinova*, *Obrana*, 106—107; *Bobek*, *Balbin*, 57.

22) Srv. příklady u *Bednarského*, *Úpadek i odrodzenie*, 97, 460 (pol. XVIII. st.).

Část druhá: V ZEMI MOSKEVSKÉ MOSKEVSKÉ MISIE ČESKÝCH JESUITŮ ZA PETRA VELIKÉHO

*„Utinam Deus tanget cor serenissimi! Ab hoc
dependet totum. Ingens brevi seges fierit.“*

J. MILAN S. J.

*„...ne tokmo cerkvi, no i gosudarstvennym
dělom nadobnye zuity, i vsjudu godny sii otceve
sodružestva Jisusova.“*

P. V. POSTNIKOV

I. Úvod

V dějinách duchovního života moskevské společnosti druhá polovina XVII. a počátek XVIII. století jsou dobou obzvláště důležitou a významnou. Činnost Petra Velikého v oblasti duchovní kultury, přese všechnu svou svéráznost jak v obsahu, tak v tempu znamenala jen další vývoj těch zjevů, které se projevovaly v moskevském životě již předtím, než car Petr začal uskutečňovati své radikální reformy. Ovšem, to, co tvrdíme, nemůže se plně týkati té stránky činnosti Petra Prvního, která byla spojena s rozhodnou sekularisací ruského života, sekularisací duchovních a kulturních zájmů ruské veřejnosti. V tom smyslu byl Petr Veliký více méně nezávislý na ruské tradici, když si zcela nečekaně pro Moskvu osvojoval kulturní zvláštnosti Německé Slobody pod Moskvou. V daném případě je však důležitá jiná stránka věcí, a to pronikání prvků evropské kultury do ruského života, poevropštění moskevského kulturního života, duchovních zájmů moskevského prostředí. Pro Moskvu nebyl tento směr duchovního vývoje za doby Petra Velikého již nový, i když ho Petr I. využil s takovou nevídanou intenzivností, že se někomu mohlo zdáti, že právě také v této oblasti otevřel Rusku »okno do Evropy«. Pronikání evropského kulturního vlivu do Rusi Moskevské se projevilo ve dvou základních způsobech: bezprostředně ze západní Evropy přímým stykem Moskvánů s Evropou na západě nebo také v samé Moskvě, nebo prostřednictvím ruského polsko-litevského prostředí, které si osvojilo prvky západoevropské kultury a mohlo býti také v Moskvě jejím reprezentantem, v polsko-maloruském, ukrajinském variantu. Druhá polovina XVII. století byla dobou intenzivních styků Moskvy s tímto ukrajinským a západoruským kulturním prostředím; to se velice usnadnilo a zjednotilo po připojení Maloruska k Moskvě r. 1654. Možno říci, že se za cara Alexeje Michajloviče široce otevřely moskevské dveře vlivu ukrajinského kulturního prostředí, jehož představitelé se stali jedním z organických a určujících prvků kulturního života moskevské veřejnosti.¹⁾ Tento zjev, jak je známo, měl velký význam také pro dobu Petra Velikého, který si našel vynikající spolupracovníky mezi »belorusy« neb »čer-

1) Srv. faktické zprávy v knize *K. Charlampoviče, Malorossijskoje vlijanije.*

kasy«, jak jmenovali v XVII. st. v Moskvě ruské přistěhovalce z Bílé Rusi nebo z Ukrajiny.

Nesmí se však zapomínati, že v době, o niž jde, nebyla západoevropská kultura jednotná v svých základech. I když nemluvíme vůbec o národnostních rozdílech v kulturním životě Evropy, je důležité, že Evropa měla tehdy, jako dříve i potom, dva zvláštní základní kulturní typy — katolický a protestantský. Moskvě byly známy oba tyto druhy. Moskevské prostředí je dobře rozlišovalo a podstatně různým způsobem je oceňovalo, protestantství pokládalo za rozhodný odpad od apoštolských tradic a v tomto smyslu si výše cenilo katolictví, ale při tom v katolictví vidělo schisma, škodlivý odpad od církevní jednoty a obávalo se ho více než protestantství. A proto požívali protestanté v Moskvě větší volnosti pro svou konfesi než katolíci, jejichž církevní organizace pod svrchovaností papeže se zdála Moskvě neobyčejně nebezpečná pro ruský duchovní a církevní život.²⁾ Podle slov Neuvilleových Moskva uznávala katolickou víru — po pravoslaví — za jediné správnou, ale právě proto katolický kult v Moskvě byl zakázán, všechny ostatní konfese měly volnost.³⁾

Petr Veliký, jak je známo, zvolil cestu sbližování s protestanty, styky s nimi ho utvrzovaly v rozhodnutí pokračovati v sekularisaci ruského národního života. Nesmí se však zapomínati, že duchovní kultura moskevská byla do počátku XVIII. st. spíše pod vlivy katolickými v jejich běloruské nebo ukrajinské podobě. Prvky náboženské organicky pronikaly celý duchovní a kulturní život doby, a to také takové jeho stránky, jako je literatura a divadlo. A nebylo to jen projevem osobních snah těch nebo oněch jednotlivců, osobností, nýbrž projevem ducha celé doby, ducha, který byl určován vlivem školy, tradice, těsně a organicky spojené v tu dobu s církevními a náboženskými organizacemi. Škole jesuitského řádu náleží tu první místo po stránce jak organizační, tak ideologické. Vlivu této jesuitské školy přímo, nebo škol, které je napodobovaly, vděčili za utváření svých všeobecných názorů a zvyků mnozí představitelé běloruského a ukrajinského kulturního prostředí.

Velký počet přistěhovalců z Ukrajiny způsobil, že se také moskevské knižní a především církevní prostředí stalo součástí tohoto řetězu západoevropské latinské kulturní tradice. Tak byl moskevský kulturní život obohacen novým — v každém případě aspoň pokud jde o intensitu — prvkem, který se srazil s dřívějším, jak se zdálo, tak pevným světem řecko-slovanské kulturní tradice. Srážka mezi těmito dvěma kulturními živly byla na moskevské půdě nevyhnutelná. Moskevský církevní a kulturní život byl už dříve otřesen sporem mezi věrností starým ruským

²⁾ Srv. vysvětlení, jež v tomto smyslu dostal internuncius Kurtz v r. 1691, *PDSn.*, VII, 849—50.

³⁾ *Neuville*, *Relation curieuse*, 204; ruský překlad Braudo, 273; srv. *Kostomarov*, *Očerki domašnej žizni*, 174; *Ruščinský*, *Religioznyj byt*, 205 a násl.; *Kurc*, *Kilburger*, 548—9; *Cvětajev*, *Protestantstvo*, 3 a násl. (dříve *ŽMNPr.*, 1883, září, 69 a násl.); *Koch*, *Die russische Orthodoxe*, 42 a násl.

tradicím a pokusem patriarchy Nikona zmodernisovati tuto tradici podle novořeckých vzorů. Tento konflikt přišel draho Rusi — moskevská církev se rozpadla na dvě části! Nový spor o zvětšení vlivu »čerkasů« se dál ne bojem mezi »nikoniány« a »starověrci«, kteří velice nepřátelsky hleděli na západní prameny kultury, nýbrž v prostředí církevních kruhů, které mobilisovaly nové přívržence ruské pravoslavné tradice proti lidem a učení, v nichž viděli »ostatki jezuvickije«. Tento spor neměl za následek nový rozkol církve a jeho vývoj si nevyžádal upálení nových Avvakumů, ale to nezmenšuje patrné výraznosti tohoto rozchodu dvou ideologií, z nichž jedna rostla pod vlivem západní polsko-jesuitské školy, druhá pod vlivem staré knižní řecko-ruské tradice, kterou by bylo jen s výhradou možno nazvati školou, protože za ní stála ne učební organisace, nýbrž jen knižní erudice v patristické literatuře, někdy přímo jen »načetčestvo«. V podstatě to byl konflikt tradice s vědou, knižních a církevních zvyků s myšlenkovou disciplinou školy a vědy. Není divu, že vůdčím motivem oposice proti tomuto školnímu vlivu ze západu byla slova, která se s největší silou slyšela na Ukrajině již na přelomu XVI.—XVII. st. ve spisech Ivana Vyšenského, že »svjataja prostota«, »svjatoje nevežestvo« je lepší pro konečný účel života — pro spásu duše a službu Bohu — než knižní moudrost, filosofie nějakých pohanských mudrců, Platonů nebo Aristotelů!⁴⁾

To, co jsme uvedli, nevyčerpává cele složitost základních zjevů a směrů duchovního života moskevského koncem XVII. století, ale již to stačí, aby bylo lze říci, že duchovní život Moskvy (hlavní město tehdy také v tomto smyslu bylo na prvním místě) byl v kritickém období svého vývoje, kdy se různé prvky a směry projevily životní a organizační silou. Právě v té době dostávají možnost založiti v Moskvě svou církevní misii katolíci, a to nejvlivnější a nejaktivnější katolická instituce — řád Tovaryšstva Ježíšova. Jesuité přicházeli tam jsouce ověnceni vavříny a svatozáří slávy na poli misie jako zkušení a vítězni bojovníci s protestantstvím v různých jeho formách v Evropě, s pohanstvím různých forem na východě. Moskva přitahovala jako oblast katolické misie již dávno zraky Říma, obracela k sobě zájem jesuitů již v rané době života řádu; jeden z vynikajících představitelů Tovaryšstva Antonio Possevino se koncem panování Ivana Hrozného pokusil v širokém měřítku rozvinouti plán na obrácení Moskvy k Římu. Pro pokusy tohoto druhu nastala vhodná chvíle v letech velké Smuty na počátku XVII. století, v době polské intervence v moskevských věcech za Dimitrije Samozvance a potom — jeho jménem. Avšak pevná půda se pro jesuitskou misii v Moskvě objevila teprve v době, kdy carský titul moskevský měl jinoch Petr Alexejevič, a potom pokračovali jesuité v své práci inkognito za jeho samodržaví.⁵⁾

Je třeba zdůrazniti, že jesuitská misie v Moskvě nebyla určena pro

⁴⁾ Srv. *Florovský*, *Le conflit*.

⁵⁾ Srv. na příkl. *Cvětajev*, *Kostel*, 3 a násl.; *týž*, *Iz istorii*, 279—309; srv. zprávy

činnost v ruském prostředí, její přímý účel byl — služba náboženským potřebám cizinců-katolíků žijících v Moskvě. Její úspěchy u Rusů mohly býti proto jen velmi skrovné a nahodilé. Avšak takové úspěchy vskutku byly, a již tato jediná věc činí dějiny jesuitské misie v Moskvě zvláště zajímavými také pro charakteristiku ruského duchovního života té doby. Styk mezi ruským prostředím a jesuity v Moskvě se proto nedál zeshiroka, nýbrž byl jen nahodilý. Ruští katolíci byli tehdy jen ojedinělí, ale jejich počet se zvětšil, jak uvidíme dále, také přímou účastí moskevských jesuitů.

Avšak přítomnost jesuitské misie v Moskvě zasluhuje naší zvláštní pozornosti ještě více proto, že tato misie byla uskutečněna prostředky českých jesuitů, členů české provincie Tovaryšstva Ježíšova, pod dozorem a zčásti pod vlivem české provincie. Tato okolnost není dosud dostatečně zdůrazněna, ačkoliv má zvláštní význam jak pro dějiny styků mezi Moskvou a Čechami, tak zvláště pro dějiny jesuitského řádu v Čechách a na Moravě.⁶⁾

David, Status modernus, § 1, o pokusech dostatí dovolení k vjezdu jesuitů do Moskvy — vždy »rotunde est negatum«.

⁶⁾ Srv. poznámky *Kurfürstovy*, K stykům, 12 a násl., faktické zprávy jsou zčásti chybné; *Lepka*, Starí čeští jesuité v Moskvě; *Menčík*, Česká missie.

II. Proč byli čeští jesuité určeni za katolické misionáře v Moskvě

Přítomnost katolických kněží v Moskvě a v moskevském státě vůbec byla nutna pro obstarávání náboženských potřeb cizinců-katolíků, jejichž počet v moskevské službě vzrůstal tak, jak rostla potřeba osvědčených a vystudovaných specialistů vojenských, technických atd. Do poloviny osmdesátých let XVII. století nedovolovala moskevská vláda stálý pobyt kněží-katolíků v Moskvě; pobývali tam jen nahodile, kratší čas, nedostávali práva tam bydlet a tím méně konati veřejně bohoslužby.¹⁾ R. 1682 se Kongregace de Propaganda Fide pokusila organisovati více méně pevnou misii v Moskvě a za tím účelem tam poslala podle doporučení polského nuncia²⁾ františkána P. Antonia Šimana, ale jen jako průvodce císařského vyslance. (»P. Antonio Schim[m]an, minore conventuale«.)³⁾ Na pevnou půdu se ta věc dostala až v r. 1684, když vznikla možnost »di esercitare privatamente in Moscovia la religione cattolica«, moskevští katolíci dostali konečně dovolení míti stálého kněze.

Jak se mohlo státi, že dovolení použili právě čeští jesuité a že byli zvoleni pro službu v Moskvě? Česká provincie řádu neměla přímé styky s ruskými zeměmi, byla oddělena od ruských obyvatelů Polska a Litvy, tím více od Moskvy oblastí, kde pracovala velká a svou organizací a svými možnostmi silná polsko-litevská jesuitská provincie, která měla široce otevřenu cestu vlivu mezi východními Slovany. Těchto možností skutečně využívali polští a litevští jesuité v dosti značné míře, jim však nebyla dána možnost položit pevné základy pro stálou katolickou misii v Moskvě. Bylo to určeno jesuitům české, českomoravské provincie. Ti odstranili jesuity z oblasti Moskvy nejbližší, z Litvy a Polska. A nutno říci, že to bylo skutečně odstranění. A právě tak rozuměli této situaci jesuité provincie litevské. Moskevští cizinci-katolíci, jakož i katolíci, kteří žili v jiných částech státu, na příklad na Ukrajině, potřebovali duchov-

1) Srv. rozhovory polského vyslance kn. Čartoryjského r. 1678, v Moskvě připouštěli myšlenku jen na bohoslužbu »nelle case private«. *Thetner*, Mon. hist., 155.

2) Nuncius měl na mysli především Křižaniče! *Pierling*, La Russie, IV, 36—7.

3) *ACP*(K., Š.), usnesení z 12. a 16. III. 1682 (§ 21) a z 20. VII. a z 9. XI. 1683, papež schválil v audienci 21. XII. 1683; podrobnosti jsou vyloženy v protokolech 1. III. 1689 (§ 4) a 26. II. 1697 (§ 16), zpráva kardinála Albaniho; *Šmurlo*, Rossija i Italia, IV, 74, 228; *Pierling*, La Russie, IV, 37, pozn. 3.

ních učitelů a rádců a vykonavatelů církevních služeb. Pro litevskou provincii Societatis Jesu dávno bylo předmětem zájmu a věcí nemalého významu rozšířiti oblast svých vlivů také na Moskvu. Na krátký čas se to litevským jesuitům podařilo, po prvé, když bylo katolickým kněžím umožněno na nedlouho do Moskvy zavítati,⁴⁾ později — za Petra Velikého — když jim byl povolen trvalý pobyt v Moskevském státě. Roku 1683 se na radu trockého vojevody Brzostovského litevští jesuité obrátili o pomoc v této věci na císaře římského Leopolda I. S jeho souhlasem byl jeden z litevských jesuitů přibrán k císařskému poselstvu, vypravenému r. 1684 do Moskvy v záležitostech polských a tureckých. Členové poselstva byli císařský resident ve Varšavě J. Chr. Zierowski, baron Seb. Blumberg a Guarient.⁵⁾ Jim přidružen jako zpovědník misie kněz Jan Šmit, pruského původu.⁶⁾ Zrovna v tutéž dobu (list z 3. března 1684) moskevští katolíci — »ljudi načalnyje«, t. j. důstojníci, se Skotem plukovníkem Patrikem Gordonem v čele,⁷⁾ a »torgovyje inozemcy«, t. j. obchodníci a řemeslníci s florentským kupcem Františkem Guasconim v čele — se obrátili (podle rady kn. V. V. Golicyna)⁸⁾ na cara Ivana a Petra se žádostí, aby směli v Moskvě »dlja našich duševnych spasenija« míti kněží a »deržať malitvennu domu«.⁹⁾ Tato žádost byla podporována císařským vyslancem.¹⁰⁾ Zierowskému a jeho soudruhům se podařilo »inter graviora negotia« konečně dostati souhlas moskevské vlády — a to především kn. V. V. Golicyna — k stálému pobytu kněze-jesuity pro katolické bohoslužby a pro potřeby členů diplomatického sboru a místních katolíků, a snad i k vybudování místa pro modlitby.¹¹⁾ Rozmluv v Moskvě se činně účastnil skvělý a galantní dvořan jesuita Vlach Karel Mauritius Vota,

4) Srv. *Cvėtajev*, *Iz istorii*, 312.

5) *Ustrjalov*, *Istoria Petra Velikago*, I, 128; *Adelung*, *Uebersicht*, II, 369—370; *Repertorium*, I, 161.

6) *Cvėtajev*, *Kostel*, 29 a násl.; *týž*, *Iz istorii*, 319; *Theiner*, *Mon. hist.*, 283, 287; *Pierling*, *La Russie*, IV, 79—80; *Tolstoj*, *Katoličestvo*, I, 112; *Załęski*, *Jezuici w Polsce*, III/1, 233; *Šnurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 154.

7) Přehled zpráv o stycích Gordona s katolickou misí v Moskvě v. podle jeho deníku u *Brücknera*, *Gordon*, t. 196, 112—119; srv. *Dukmayer*, *Korbs Diarium*, I, 219 a násl., 235.

8) *Gordon*, *Tagebuch*, II, 13; *Dnevnik*, 2, 318.

9) *Cvėtajev*, *Kostel*, 28; *týž*, *Iz istorii*, 233 pozn. a příloha, I, III—IV, 317; srv. vysvětlení *Avrilovo*, *Avril*, *Voyage*, 131.

10) *Tolstoj*, *Rimskij katolicizm*, I, 126 a násl., podle *Tolstého* Gordon tak činil »po vnušení jezuitov«, ale snad i bez takového vlivu bylo dosti důvodů pro tuto žádost! Srv. *Theiner*, *Mon. Hist.*, 279; *Posselt*, *Lefort*, I, 435 a násl.; *Redlich*, *Geschichte Oesterreichs*, VI, Gotha, 1921, 342, 365—6.

11) Srv. zprávy barona Blumberga papeži 2. července 1684 a dopis P. Voty papežskému nunciu z Moskvy stejného data, *Theiner*, *Mon. hist.*, 281 a násl., srv. 285, N 210; *David*, *Status modernus*, 2; *Pierling*, *La Russie*, IV, 84 a násl.; *Gordon*, *Tagebuch*, II, 37; *Dnevnik*, 3, 415. Při udělení baronské hodnosti české Zierowskému (rodem ze Slezska, Opava a Ratibor) koncem r. 1684 bylo jeho úspěšné jednání o povolení katolické misie v Moskvě zvláště zdůrazněno. *Kurfürst*, *K stykům*, 105, pozn. 6; srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 92—3; srv. poděkování generála Tovaryšstva z 16. IX. a 18. XI. Zierowskému, *ASJ.*, Epp. 7, p. 690 a 700.

poslaný na pomoc vyslancům podle nařízení papeže Innocence XI. jako »honec« a »císařský tajemník«, ale ne jménem papeže; Vota viděl ve svém poslání pokračování díla Possevinova.¹²⁾ Stejně jako člen legace Blumberg, také jesuita Vota formuluje podstatu dovolení tak, že se lze domnívati, že moskevská vláda dovolila založiti v Moskvě stálé sídlo jesuitů a otevřítí školu.¹³⁾ Avšak je důležité, že souhlas Moskvy nebyl podán písemně, nýbrž jen ústně, slovy, a dán byl Golicynem,¹⁴⁾ který mezitím sliboval Gordonovi, že dá také privilegium na volnost katolické bohoslužby.¹⁵⁾

Tyto podrobnosti budou ještě nutné pro náš další výklad, proto se u nich zdržujeme. Podle zprávy Zierowského dosáhl souhlasu, »expressum consensum«, carů k pobytu v Moskvě »pro privato catholico Exercitio« jesuity-zpovědníka legace.¹⁶⁾ Tento souhlas nebyl patrně vyjádřen ve formě, která by nějak Moskvu omezovala. Moskevská vláda, Golicyn, neodmítala v budoucnosti dovoliti také veřejné konání bohoslužeb, stavbu kostela, povolení zvonů a posílení misie ještě jedním knězem, ale tento svůj souhlas spojovala s tím, aby také Vídeň povolila změnu starého ceremonielu při přijímání moskevských vyslanců,¹⁷⁾ obzvláště aby zavedla odevzdání pověřujících diplomů vyslanců (»nicht aber Poslaniken [Ablegaten] und Goncen«) přímo do rukou císaře.¹⁸⁾ Leopold I. vyhověl tomuto přání Moskvy, s níž Vídeň vedla tehdy důležitá vyjednávání o spojenectví proti Turecku, a tak chtěl také zajistiti větší šíři a volnost pro činnost moskevské katolické misie.¹⁹⁾ Toto zajištění nebylo však dosti pevné. Jasně tomu rozuměl také jeden z hlavních činitelů

12) *Theiner*, Mon. hist., 282 a násl., 286; o Votovi v Moskvě v. *Tolstoj*, Katolicizm, I, 111—112; *Cvĕtajev*, Kostel, 39 a násl.; *týž*, Iz istorii, 323 a násl.; *Pierling*, Un médecin diplomate, 93 a násl.; *týž*, La Russie, IV, 56—7, 78, 85 a násl., 92 a násl.; *Duhr*, Geschichte, IV/1, 490, 500 a násl., 511; III, 813 a násl.; *Šmurló*, Sborník, I, 137—8 (N 180), 165 (N 195), 391 (531), 650—1; zvláště — *Zalęski*, Jezuici, III, 232 a násl. a podle rejstříku; *Deruga*, Katolicyzm, 174—5; *ACP(Š)*, schůze 26. III. 1697, § 11; srv. také *Posselt*, Lefort, I, 357 pozn. 1.

13) Blumberg praví — »fixam Societatis Jesu residentiam in regia Moschoviae urbe«, Vota — »il fisso a permanente soggiorno e residenza della compagnia in questa regia« a »aprire scuola« a rovněž míti »casa propria« (*Theiner*, Mon. hist., 281, 283); carové »nec se defuturos declararunt quin erectionem templi catholici concederent«, *Theiner*, ed. cit., 295. Srv. v listě Votově kardinálu Barberinimu 11. prosince 1696 — »una residenza della Compagnia con capella aperta«, *ACP(K.)*, zde a list z 5. II. 1697 z Varšavy.

14) Srv. — dovolení dáno »de bouche du premier ministre«, sdělení člena vyslanec-kého průvodu Liberta z Moskvy 25. VI. 1684, *Theiner*, Mon. hist., 286; *David*, Status modernus, 2; *Pierling*, La Russie, IV, 89—90; *Cvĕtajev*, Kostel, 32 a násl.; *týž*, Iz istorii, 333; *Deruga*, Katolicyzm, 175.

15) *Gordon*, Tagebuch, II, 13; *Dnevnik*, 2, 318.

16) Listy Zierowského a Blumbergovy císaři Leopoldu I. ze 14. VII. a z 6. X. 1684 VA(Š.), Rus., 6, 46 a násl., 85 a násl.

17) »In puncto curialium et in specie tradendorum Recredentialium.«

18) Ibid., srv. *Pierling*, La Russie, IV, 84 a násl.

19) Srv. diplom Leopolda I. carům z 10. dubna 1686, VA(Š.), Rus., 6, 1—2; srv. instrukce Kurtzovi 1685, ibid., 6, 1 a násl., a list Golicynovi z 13. května 1685, f. 12—13, zprávy Kurtzovy, ibid., 20 a násl.

Zierowský, jenž již na jaře r. 1687 doporučoval císaři, aby potvrdil praxi přijímání »gramot« od moskevských vyslanců přímo do rukou císařských, a to s podmínkou, že by carové navzájem zaručili »per diploma pro suis successoribus völlige exercitium catholicae religionis«. ²⁰⁾ Podotkneme ihned, že Moskva s tímto krokem tehdy nesouhlasila a že vyjednávání o oboustranných ústupcích — se strany Moskvy v otázce víry, se strany císařství v otázkách ceremonielu a titulování ²¹⁾ — nemělo pozitivního výsledku až do té doby, kdy Moskva vypudila ze svých zemí císařské misionáře-jesuity. Upozorňujeme čtenáře na tyto okolnosti, aby bylo vidět meze onoho souhlasu Golycynova, který byl dán Zierowskému a Votovi a jehož nepevnost a nejistotu dobře cítili ve Vídni, a proto se snažili úlevami v otázce ceremonielu atd. nějak spoutati Moskvu a zajistiti tak účinnost dovolení Moskvou daného. To se nepodařilo Vídni ani tehdy, ani později.

Pro bohoslužby a náboženské potřeby katolíků v Moskvě byl r. 1684 ponechán místo Šimana výše uvedený J. Šmit. Byl to první (po době Smuty s počátku století XVII.) zjevný ²²⁾ představitel »Iisusova sobranija«, jezuitského řádu v Moskvě, žijící stále v tomto městě. ²³⁾ Podle zprávy J. Davida měl však Golycyn snad obavy z příliš veřejného ohlášení pobytu jesuitů v Moskvě, dal k tomu souhlas »ut suaviter absque ullis in plebe rumoribus acceptaremur«. ²⁴⁾ Šmit zůstal v Moskvě po odjezdu

²⁰⁾ Zpráva z 31. III. 1687 a protokol třetí konference s vyslanci z 15. dubna 1687, VA(Š), Rus., 6, 100 a násl., 174 a násl.

²¹⁾ Srv. příslušné zprávy z let 1687 a 1689, VA(Š), Rus., 6, 202 a násl., 66—68; 7, II, 58—62; Leopold I. souhlasil r. 1687 s úlevou v otázce ceremonielu »ilia conditione expressissima, cum Sua Tzarea Majestas publicum Religionis Catholicae exercitium, templum cum campanis, scholas ac processiones, sepulturas aliaque secundum Ecclesiae Romanae morem publice institui solita in Moscovia admiserit ac pro se suisque successoribus in perpetuum confirmaverit« (21. dubna 1687), srv. protokol konference s vyslanci (Šeremetev, Caadaev a jiní) z 15. dubna 1687 (fol. 174—181); tam je i návrh diplomu, vypracovaný ve Vídni, jímž se měli carové jménem svým i svých nástupců zavázati, že zabezpečí úplnou volnost římské církvi v Moskvě.

²²⁾ Nevíme, proč Kurtz v r. 1693 praví, že Šmit byl ponechán v Moskvě »occultamente« (*Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 154), to není správné, poněvadž v korespondenci o něm se zdůrazňuje, že vyslanec Zierowský očekával od Golycyna zvláštní dovolení k pobytu svého duchovního otce Šmita v Moskvě (*Theiner*, *Monuments hist.*, 287, srv. 283), a sám Šmit v Moskvě 2. července 1684 přímo zdůrazňuje, že byl ponechán v Moskvě »non tecto ac occulto habitu seu statu ordinis, sed tanquam notoria Societatis persona...« »Et hoc,« pokračuje Šmit, »ab aula impetrandum esse judicavi, ut tanto liberius et securius, quanto sincerius procederetur, maxime cum aliunde variis modis et viis potuerint rescire, imo jam resciverint haeretici et Moscovitae me Societatis personam esse, quamvis saecularis sacerdotis habitum gestaverim.« ACP(Š), 1684; jmenování Šmitovo schválila Kongregace de P. F. 5. VI. 1685.

²³⁾ Máme na mysli zřejmou representaci řádu; jesuité vůbec bývali v Moskvě v XVII. st. po Smutě nahodile, zčásti z donucení, jako na př. polský nebo litevský jesuita, který byl zajat kolem r. 1649, a dosáhl tam jistého vlivu; u něho se učil latině Boris Golycyn (*Pis'ma iezuitov*, 235, 32); srv. jesuité zajatci v r. 1655, *Tomašivs'kyi*, *Vatikanski materjaly do istorii Ukrainy*, I/1, Lviv, 1924 (*Žerela do istorii Ukrainy*, XVI/1), 202, N 347.

²⁴⁾ *David*, *Status modernus*, 3.

vyslanců a pobyl tam až do r. 1688.²⁵⁾ Měl-li Šmit, »uomo di gran bontà«, jak říkal P. Vota,²⁶⁾ nějaký vliv v ruském prostředí, nemůžeme zjistiti; buď jak buď, organisoval v Moskvě školu a učil v ní také ruské děti.²⁷⁾ Bezpochyby v těchto stycích Šmitových s ruským prostředím byla vážná příčina, že v prvních dnech r. 1686 bylo jeho postavení v Moskvě silně otřeseno a že mu hrozilo snad vypuzení; Šmit dostal lhůtu jen osmi dnů. Veliký význam v tom ovšem také snad mělo nepřátelství jesuitů v Číně proti Moskvě (srv. níže). Patrik Gordon a Menezius se obrátili o pomoc na Golicyna a věc byla urovnána.²⁸⁾

Podle informace J. Davida »causa repentinae expeditionis (t. j. hrozícího vypuzení) erat querela Patriarchae, quod Bojarinorum filios latinis litteris imbueret; periculum fore, ne cum litteris et latinam instillet religionem«. David k tomu přidává — »at haec omnia falsa erant, cum neminem ad instructionem admitteret praeter pauculas catholicorum proles.²⁹⁾ V tomto tvrzení Davidově jest snad omyl; v škole Šmitově se učily také děti ruské.

V katolickém prostředí cizinců v Moskvě Šmit bezpochyby měl významné postavení; jeho styky s Gordonem, které nebyly přerušeny ani po odjezdu z Moskvy,³⁰⁾ to potvrzují. Šmit se snažil sjednotiti kolem sebe celou moskevskou katolickou kolonii, dosud rozptýlenou a neorganizovanou ani církevně, takže se z nutnosti obracela na protestantské církevní prostředí v Moskvě.³¹⁾

Litevské jesuitské provincii se však nepodařilo rozvíjeti styky s Moskvou, ačkoliv právě k ní náležel první stálý katolický kněz v hlavním městě moskevského carství. Moskva se brzy vymanila z vlivu litevské provincie a stala se oblastí činnosti jesuitů provincie české. Třeba zdůrazniti, že již P. Šmit byl spojen s Čechy. Dobře mluvil nejen polsky, ale také česky.³²⁾ Byl ovšem v stálých stycích s litevskou provincií,³³⁾ avšak

²⁵⁾ *Cvĕtajev*, Kostel, 33 a násl.; *týž*, *Iz istorii*, 357—8, příl. XXI; *Pierling*, *La Russie*, III, 91, 98.

²⁶⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 283; *Cvĕtajev*, Kostel, 37—8; *týž*, *Iz istorii*, 332.

²⁷⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 287, 295; *Posselt*, *Lefort*, I, 442 a II, 577; *Cvĕtajev*, Kostel, 37; *týž*, *Iz istorii*, 324—5, 332, 337; *Pierling*, *La Russie*, IV, 79, 80, 91; *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 238—9; protokol Kongregace de P. F. 26. II. 1697, *ACP(K)*, 1697.

²⁸⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, II, 108, 1., 10. a 11. ledna 1686; *Dnevník*, 1917, IV—VI, 82; *Pierling*, *La Russie*, IV, 100—III; srv. zprávu nizozemského residenta Kellera z r. 1685 o nejistotě jesuitské misie v Moskvě, *Posselt*, *Lefort*, I, 438, 441.

²⁹⁾ *David*, *Status modernus*, 6.

³⁰⁾ Srv. *Gordon*, *Tagebuch*, passim (rejstřík neúplný). Šmit byl po odjezdu z Moskvy rektorem jesuitských škol v Roesselu a Braunsberku, kde studoval kdysi sám P. Gordon (1651—1654, *Tagebuch*, III, 360, 401), jenž později poslal k Šmitovi svého syna Fedora. *Pierling*, *La Russie*, IV, 110.

³¹⁾ Srv. *Cvĕtajev*, Kostel, 41 a násl. a *Iz istorii*, 336; srv. však sdělení protestanta Leforta r. 1687 o činnosti jesuitů, t. j. Šmita, v Moskvě — »leurs progrès ne sont pas grands«, *Posselt*, *Lefort*, I, 444.

³²⁾ *Menčík*, *Česká misie*, 612, autor se dopustil chyby, domnívaje se, že Šmit odjel z Moskvy do Čech, to opakuji po něm *Dvorský*, *Předmluva*, 5, a *Kurfürst*, *K stykům*.

³³⁾ Srv. fragmenty jeho zpráv v listě litevského provinciála Jana Berenta kardinálovi Cibovi 4. X. 1684, *Theiner*, *Mon. hist.*, 287, srv. 286; *Cvĕtajev*, Kostel, 40 a násl.

ve smyslu administrativním byl — jako člen císařského vyslanectví a potom jako »missionarius apostolicus« — podřízen vídeňskému nunciovi, od něhož dostával nutné »facultates«³⁴⁾ a zároveň byl »colla subordinazione al provinciale del lui ordine in Boemia«.³⁵⁾ Důležité jest, že Zierowský ihned, jakmile dostal od Golicyna souhlas k založení jesuitské misie v Moskvě, měl už na mysli jesuity právě české provincie. Podle sdělení dobře snad informovaného Jiřího Davida Zierowský odjel z Moskvy s rozhodnutím poslati na pomoc Šmitovi zejména české jesuity.³⁶⁾ Tak jest úplně srozumitelné, že ještě více než Šmit byl spojen s Čechy jesuita české provincie Jan Albert de Boye (Dubois, di Boia, v ruských aktech de Boe), poslaný do Moskvy po Šmitovi jako druhý misionář.³⁷⁾ Byl »rodem němčin«, narodil se v Kolíně nad Rýnem (4. VI. 1646), ale studoval od mládí (ne u jesuitů) v Praze, potom v Trevíru a v Římě, později byl jako doktor theologie kanovníkem v Olomouci; jesuitou se stal v Praze 21. srpna 1672; po řadě let práce v Brně a v Chomutově byl poslán na misionářskou činnost do Pruska, Litvy a Polska, a odtamtud podle návrhu Zierowského³⁸⁾ dostal jmenování do Moskvy, kde měl zkoumati půdu pro vyjednávání o sjednocení církve.³⁹⁾ Po úmrtí de Boye (žil v Moskvě od května 1685 až do 3. XI. 1685, kdy zemřel)⁴⁰⁾ přijel do Moskvy nový kněz — český jesuita; Šmita nahradil taktéž Čech z české provincie Tovaryšstva.

Překažení činnosti litevských jesuitů v Moskvě vzbudilo nelibost při polském královském dvoře, zastíněném úspěchem Vídně,⁴¹⁾ a mezi samými litevskými jesuity vzniklo rozhořčení. Pokusili se obnoviti svou

a Iz istorii, 335 a násl.; *Deruga*, Katolicyzm, 173, 175—6; protokol Kongregace de P. F. 26. II. 1697, *ACP(K)*.

³⁴⁾ *Zalęski*, Jezuici, III/1, 238.

³⁵⁾ *ACP(Š)*, gener. kongr. 19. IX. 1684, § 4; srv. *VA(Š)*, Rus. 6, 83—4 (kopie); *ACP(K)*, protokol 26. II. 1697, zpráva o misii v Moskvě.

³⁶⁾ *David*, Status modernus, 3.

³⁷⁾ *PDS.*, VII, 552, 555; *Posselt*, Lefort, I, 436, 437—8; *Tolstoj*, Katolicizm, I, 113; *Cvětajev*, Kostel, 45 a násl. a Iz istorii, 340 a násl., přílohy, XXI; *Zalęski*, Jezuici, III/1, 239 (Wojciech de Boye); *Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 154 a násl.

³⁸⁾ Srv. doporučení v listě Leopoldovi I. 6. X. 1684, *VA(Š)*, Rus. 6, 85 a násl.; De Boye znal jazyk něm., franc., lat., polský, český a »velsch«, byl původem ze šlechtické rodiny, což bylo zvláště zdůrazněno při jeho jmenování do Moskvy — tam prý to velmi oceňují; byl pevného zdraví a vynikal neobyčejnou aktivností; proslul jako dobrý řečník a známy byly jeho »politi mores«, »nobilis humanitas«, »notitia provinciarum«. (*David*, Status modernus, 5). Z rodiny de Boye byli také jiní moravští jesuité, bratr Albertův — známý jesuita Emmanuel De Boye. *Hoffmann*, Heidenmission, 7.

³⁹⁾ *ASJ.*, Catalogus triennalis, 1685, Bohem.; *Menčík*, Česká misie, 612 a násl.; *Dvorský*, předmluva, 6, pozn. 1; *Pierling*, La Russie, IV, 94—5; *Deruga*, Katolicyzm, 176—7; dopisy generála Tovaryšstva Noyalles o jmenování de Boye v prosinci r. 1684, *ASJ.*, Epp., NN 7, 727, 702—4; *Austr.* 9, p. 250—1; *Bohem.*, 4. II. 343.

⁴⁰⁾ *David*, Status modernus, 5; *Cvětajev*, Kostel, 46, a Iz istorii, 342—3, 344; *PDSn.*, VII, 564; *Menčík*, Česká misie, 616, datum úmrtí podle řádového nekrologu, taktéž *Miller*, Historia, 2173; *Tolstoj*, Katol., I, 146; *Pierling*, La Russie, IV, 98; o styčích s Gordonem — *Tagebuch*, II, 104, 107; *Dnevnik*, 1917/III, 413.

⁴¹⁾ *Cvětajev*, Kostel, 57 a násl.; Iz istorii, 360—1.

věc, ale neměli štěstí. Cesty dvou litevských jezuitů, Bartoloměje Moelera a Mikuláše Narmunta (oba z Vilna), do Moskvy r. 1686 jako průvodců polského posla knížete Martiniana Ogińského a j.⁴²⁾ se nemohlo využít pro širší činnost těchto kněží, jejich vliv nepřesahoval samu legaci a nahodilé osoby.⁴³⁾ Ogińský chtěl vytvořit jisté rozdělení katolické misie v Moskvě a vedle dvou misionářů císařských založit ještě jedno místo pro misionáře polskolitevského.⁴⁴⁾ Tato myšlenka se však neuskutečnila. Pole pro činnost členů provincie Lithuaniae S. J. bylo ztraceno; musili se podříditi vůli rakouského císaře, který na první místo postavil Čechy.⁴⁵⁾

Císař Leopold se v tomto případě ubíral cestou, kterou mu navrhl a doporučil Zierowský po návratu z Moskvy. V své zprávě ze 14. června r. 1684 zdůrazňoval Zierowský nutnost odevzdati novou moskevskou misi péči nikoliv jezuitů polských nebo litevských, nýbrž členů české provincie, poněvadž Moskvané s velkou nedůvěrou sledují činnost polských a litevských duchovních a jejich spojení s Polskem může jen pokaziti celou věc. V české provincii však, psal Zierowský, jest dosti osobností (»subiecta«), které mluví německy a polsky (což je pro kněží v Moskvě nutné) a není těžko nalézt mezi nimi kandidáty.⁴⁶⁾ Tento svůj návrh opakoval Zierowský v svém raportu z 6. října 1684; doporučoval zvoliti druhého misionáře pro Moskvu na pomoc Šmitovi z jezuitů českých, aby bylo vyloučeno každé podezírání se strany Moskvy, čekající jen nebezpečí se strany Poláků a Litevců.⁴⁷⁾ Byl to argument rozhodujícího významu. Císař římský vzal tehdy na sebe úlohu patrona cizinců-katolíků v Moskvě a v moskevském státě, vzal na sebe starosti finanční, organizační atd. Je jasné, že takovýto patron a ochránce měl pro Moskvu více autority a mohl býti užitečnějším než král polský. Blízké sousedství s Moskvou, s Ruskem, stále vzájemné politické a velmi často nepřátelské kombinace, nepochybné nepřátelství ruské společnosti k společnosti polské, duch vzájemné nedůvěry, to všechno mohlo jen kaziti dílo katolické a jezuitské misie v Moskvě. Na tuto okolnost již r. 1679 upozorňoval Řím Rinhuber.⁴⁸⁾ Český jezuita Tichavský, dobře obeznámený s podmínkami práce v Moskvě, vypuzený odtamtud r. 1689, stále zdůrazňoval ve svých zprávách císaři, že by právě jezuité jemu podřízení mohli býti užiteční v Moskvě, stále konflikty a napětí, »innata antipathia« mezi moskevským lidem a Poláky a Litevci (ve smyslu politickém) mluví jasně proti jejich účasti v práci moskevské misie.⁴⁹⁾ A dále — pro představitele římské církve,

⁴²⁾ *Theiner*, Mon. hist., 303, 304; *Tolstoj*, Kat., I, 113; *Cvětajev*, Kostel, 57, a *Iz istorii*, 360—1; *Deruga*, Katolicyzm, 177.

⁴³⁾ *Zalęski*, *Jezuici*, IV/2, 924; III/1, 240; III/2, 893, pozn.

⁴⁴⁾ *Theiner*, Mon. hist., 304.

⁴⁵⁾ *Pierling*, *La Russie*, III, 91, 98, 107.

⁴⁶⁾ List Leopoldovi I. 14. VII. 1684, VA(Š), Rus., 6, 46 a násl.

⁴⁷⁾ List 6. X. 1684, (VA(Š), Rus., 6, 85 a násl.; srv. *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 239. Srv. také r. 1690 odstranění Francouzů a Poláků, dopis polského nuncia 4. V. 1690. *Vatikánský archiv*, *Nuntiatura di Polonia* (Š), 109.

⁴⁸⁾ *Pierling*, *Un médecin diplomate*, 140, zvl. 141, 146, 66—7.

⁴⁹⁾ List Leopoldovi I., VA(Š), Rus. 6, 256 a násl.; srv. *David*, *Status modernus*, 5;

doporučované císařem, nebyly snad tak značné obtíže a překážky práce, protože mohli vystupovati jako »missionarii caesarei«, misionáři císařští, a to mnoho znamenalo. To, že se mohla dovolávat císařské autority v Moskvě, bylo pro misii velice cenné a důležité, a ne nadarmo byl na vratech domu moskevské misie jesuitské upevněn císařský orel.⁵⁰⁾

Litevská provincie S. J. neodevzdala moskevské posice Čechům bez boje. Patrně jak jesuitské řádové ústředí, tak jeho representant v Moskvě M. Vota si to představovali s počátku tak, že se právě spojí moskevská misie s Litvou.⁵¹⁾ Litevský provinciál Jan Berent přesvědčoval Zierowského r. 1685, když byl císařským residentem ve Varšavě (od roku 1674 až 1683),⁵²⁾ že mnoho příčin (uvedl jich asi šest) je pro to, aby se misie v Moskvě odevzdala právě litevskému jesuitskému ústředí, nikoliv nějaké jiné vzdálenější provincii Tovaryšstva.⁵³⁾ Zierowský, snad zčásti proto, že byl ze Slezska původem, neuznával tehdy ty důvody a trval na svém stanovisku. A tak Moskva zůstala v kompetenci české provincie Tovaryšstva na celou dobu, pokud jesuité zjevně nebo tajně mohli pokračovati v své činnosti v Rusku za Petra Velikého.⁵⁴⁾ A to přes to, že v textu smlouvy o »věčném míru« mezi Moskvou a Polskem z r. 1686 byl zvláštní paragraf o vzájemné ochraně náboženského života, pravoslavní měli volnost v Polsku, katolíci dostávali právo míti kněze v Moskvě, ovšem jen pro domácí bohoslužby.⁵⁵⁾ Jinak řečeno, právě Polsko mělo podle smlouvy formální právo chránit náboženskou svobodu pro katolíky v Moskvě. Je známo, že tento »věčný mír« byl velice nepevný a křehký a že zejména v tomto bodě měly obě strany málo ochoty jej dodržovati.

Je nutno míti na paměti, že několik roků později se také císařství římskému naskytla možnost uzavřít s Moskvou stejnou smlouvu o vzájemné ochraně svobody konfese: v císařství — »řecké víry«, především Srbů v Transylvanii, Srěmu, Valachii atd., v Moskvě — katolické víry cizinců v »Moskovii«. K uzavření řádné smlouvy však nedošlo, jinak by Vídeň byla měla v svých rukou silný prostředek, aby vykonávala v Moskvě vliv na zajištění svobody kultu, církevní organizace, stavby kostelů atd., kdežto v pozdější době se Vídeň, která se při svých stycích

Zalewski, *Jezuici*, III/1, 240; srv. sdělení moskevských katolíků 26. III. 1690, že noví misionáři v Moskvě musí míti legitimace od svého biskupa, jen ne polského (*sed non Polonico!) *VA(Š)*, *Rus.*, 7/I, 8—9; srv. zprávu z r. 1707, *Theiner*, *Mon. Poloniae*, IV, N 20.

⁵⁰⁾ *Pis'ma iezuitov*, 380 (209).

⁵¹⁾ *Zalewski*, *Jezuici*, III/1, 238, 239.

⁵²⁾ *Repertorium*, I, 160.

⁵³⁾ List 25. srpna 1685 z Vilna a »Rationes« v příloze, *VA(Š)*, *Rus.*, 6, 30 a násl.; *Pierling*, *La Russie*, IV, 99.

⁵⁴⁾ Později ovšem byl v Rusku dovolen pobyt také polským a litevským jesuitům, zvláště r. 1713 se generál Tovaryšstva pro posílení misie v Petrohradě obrátil na litevskou provincii řádu. Dopis z 12. IV. 1713, *Mosk. Glavnyj Archiv Kollegii Inostr. Děl, excerpta Šmurlo*. Nevíme, kdy mohl býti misionářem v Moskvě jesuita Jan Alois Kulesza, † 1706 ve Vilně (*Sommervogel*, *Bibliothèque*, IV, 1275; *Bieliński*, *Uniwersytet*, III, 236), není to chyba? *Estreicher*, *Bibliografia Polska*, XX, 1905, 372.

⁵⁵⁾ *Solovjev*, *Istoriija*, III, 986.

s Petrem Velikým stále vracela k otázkám církevním (Unie, svoboda kultu v Moskvě atd.),⁵⁶⁾ nikdy nezmiňuje o podobné smlouvě a stále, ale marně se snaží, aby Moskva oficiálně uznala práva katolické církve v Moskvě. Jesuita Milan se jednou v listě k představeným zmínil o podepsané prý podobné vzájemné smlouvě a mluvil o ní jako o štítu pro moskevskou misii.⁵⁷⁾ Jde tu asi nikoliv o formální závazek, nýbrž jen o jistou ochotu, kterou projevila Moskva v jiné chvíli. Týká se to posledních let XVII. století, doby »velikého poselství« Petra I., které navštívilo Vídeň r. 1698 a jednalo tam s císařskou vládou o velice důležité otázce — o společných válečných plánech proti Turecku. Při tomto jednání vešli ruští vyslanci ve styk s představiteli Srbů, kteří před nedávnem (r. 1690) opustili Turecko v počtu několika desítek tisíc srbských rodin pod dozorem patriarchy Arsenije III. Černojeviče. Tito Srbové byli usídleni v jižním Maďarsku, ve Srěmu, na území Imperia. Pravoslavné srbské prostředí tam bylo pod dosti silným vlivem katolíků a hrozilo jim nebezpečí, že budou přinuceni k Unii. Se srbské strany (jako se strany valašské) došlo k pokusům nalézt záštitu a patronanci u cara Petra. Petr Veliký rád vyhověl těmto přáním a snažil se pomoci Srbům vůbec a zvláště svým vlivem ve Vídni.⁵⁸⁾ Mimo jiné se r. 1699 obrátil jeden z »velkých vyslanců« P. Voznicyn k císařskému dvoru s žádostí o zajištění náboženské svobody pro Srby-přistěhovalce a rovněž o propuštění zatčeného srbského »despoty« a císařského hraběte Jiřího Brankoviče, internovaného r. 1689 ve Vídni a od r. 1703 až do smrti (1711) v Chebu.⁵⁹⁾ Dne 27. února 1699 Voznicyn předložil císařskému kancléři hr. Kounicovi zvláštní memorandum o Srbech. V něm žádal ruský vyslanec náboženské svobody pro pravoslavné Srby a propuštění Brankoviče. A v závěru své krátké zprávy vyslovil Voznicyn mínění, že by se mohlo uvažovati o vzájemné ochraně svobody vyznání v císařství a v Rusku. V ruském textu tohoto memoranda, uvedeném v kontextu oficiální zprávy vyslanectví (»statejnyj spisok«), byla tato myšlenka formulována slovy mnohem neurčitějšími a mírnějšími než v textu latinském, t. j. v tom, který byl oficiálním pro císařskou vládu. V ruském textu čteme: »A to prošení ob nich (Srbech) dlja věry, a ne dlja inogo čego, a carskago veličestva v storoně i vnov' v rimskoj věřě, dlja prošení cesarskago veličestva, vsjakaja povolnosť činitsja.«⁶⁰⁾ V latinském textu nalézáme výraz přímé ochoty Moskvy povolit svobodu římské církvi v Moskvě a v celém státu pro církevní ceremonie, procesí, kult, stavby kostelů s podmínkou stej-

⁵⁶⁾ Srv. na př. rozhovory P. A. Golicyna ve Vídni r. 1702 a v násl. letech, materiály v archivu kancléře D. Kaunice, MZA., Slavkovský archiv, Ve, fol. 32, 35 (§ 10), 74—5 (§ 5), zvl. 128 a násl., 49 a násl., 90, 164 a 172.

⁵⁷⁾ *Pis'ma iezuitov*, 248—9 (48).

⁵⁸⁾ V. o stycích Srbů s Ruskem v tuto dobu — *Kočubinskij*, Južnyje slavjane, passim, zvl. 63 a násl., 67 a násl.; nové materiály — *Radonič*, Prilozi, 87—8, 97—8, 138—140; *Jakšič*, Iz istorii, podle rejstříku.

⁵⁹⁾ Srv. o něm knihu *Radoničovu*, Brankovič.

⁶⁰⁾ *PDS.*, IX, 534—5; srv. *Radonič*, Brankovič, 517.

ných úlev církvi pravoslavné v císařství.⁶¹⁾ Nemáme zde možnosti podrobně zjišťovat osudy tohoto zákroku Ruska ve prospěch pravoslavných obyvatel v císařství. Z kontextu memoranda Voznicynova je viděti, že Rusko bylo ochotno poskytnouti volnost katolictví v Rusku jako *kompensaci* za svobodu pravoslaví v císařství. Leopold I. v své odpovědi na žádost Voznicynovu (z 2. III. 1699) vyslovil souhlas s návrhem vzájemných záruk s podmínkou, že »eadem libertas et securitas romanae catholicae religionis addictis in Moscovia degentibus concessura erit«.⁶²⁾ Jak je známo, za císaře Leopolda I. »patriarcha Serbianorum« (t. j. Černojevič), »eiusdem nationales« nedosáhli úplného zabezpečení pro svou víru a teprve r. 1706 již za Josefa I. byly k tomu položeny pevné základy zvláštním privilegiem.⁶³⁾ Jiří Brankovič vůbec nebyl propuštěn a marně usiloval o svobodu, hledaje pomoci také u cara Petra I.⁶⁴⁾

Podle toho, co jsme uvedli, byly rozhovory Voznicynovy s vídeňským dvorem o zárukách katolictví v Moskvě asi pouhou epizodou bez skutečných výsledků. Dobrá vůle Ruska a Vídně zůstala jen na papíře. Musíme ještě upozorniti na to, že se r. 1691 císařský internuncius Kurtz zmiňoval o zvláštní smlouvě, kterou prý podepsal ve Vídni (mohlo to býti r. 1687) Šeremetev a která se týkala vzájemné ochrany náboženství v císařství a v Moskvě. Avšak Moskva rozhodně odmítala hodnověrnost latinského textu, předloženého Kurtzem a podepsaného prý Šeremetevem,⁶⁵⁾ a měla patrně pravdu, poněvadž nemáme pozitivních zpráv o této smlouvě. Roku 1698 byla ta věc mnohem blíže uskutečnění, ale ani tehdy nebyl výsledek žádný.

Buď jak buď, patronem a oporou katolické misie v Moskvě v době Petra Velikého se nestalo Polsko, nýbrž císařství, osmdesátými lety XVII. století počínajíc. A když později (r. 1689) chtěl jezuitský řád — bez úspěchu — zajistiti možnost cestování do Číny přes Moskovii, právě tato souvislost misie s císařstvím se uznávala za důležitý a cenný fakt. Na základě pozorování jednoho z českých misionářů v Moskvě, Jiřího Davida, se generál řádu Gonzales snažil prostřednictvím císařova duchovního otce dosíci pomoci pro plány jezuitů, poněvadž, jak psal generál, »nikdo jiný mimo

⁶¹⁾ Citujeme podle latinského textu (»haec sunt puncta«, podle kterých vyslanci čekají »plenarium responsum et catheticam resolutionem«) v papírech kancléře D. Kounice, s. d., *MZA.*, slavkovský archiv Kouniců, Ve, f. 11—12. Tam čteme: »... dum reciproco amore Sua Tzarea Majestas, ad instantiam Suae Caesarcae Majestatis, Romanae Ecclesiae Religioni et fidei, Templis, ceremoniis et Processionibus, summa libertate in Urbe et tota Moscovia concesserit.« Srv. *ibid.*, f. 173, latinský list Pr. Voznicyna (vlastnoručně jím podepsaný) 6./17. III. 1699 z Vídně kancléři Kounicovi se žádostí o privilej pro obyvatele »řecké« víry v Sedmihradsku (ruský text — *PDSn.*, IX, 557—8).

⁶²⁾ *Radonič*, *Prilozi*, 97—8; *Jakšič*, *Iz istorii*, 18 a pozn. 7; *Radonič*, *Brankovič*, 522; srv. ruský (defektní) překlad — *PDSn.*, IX, 546—7, příslušné místo: car »po smotritel'nomu svojemu ljubviračitel'stvu tužuže volnost i bezopastvo rimskago katoličeskago zakona su...m v Moskvě prebyvajučšim podast.«

⁶³⁾ Srv. *Jakšič*, *Iz istorii*, 183—187.

⁶⁴⁾ *Kočubinskij*, *Južnyje slavjane*, 113 a násl.; *Radonič*, *Brankovič*, 502 a násl., 515 a násl., 541, 594; *Radonič*, *Prilozi*, 87—8, 111—112, srv. 138—140, 124, XL—XLI a sl.

⁶⁵⁾ *Cvjetajev*, *Iz istorii*, 409—410.

císaře by nemohl tak snadno dostat od cara dovolení k průjezdu, tak je veliká úcta, kterou projevuje císaři jak sám car, tak i celý jeho národ.⁶⁶⁾ Zdůrazníme, že ne Řím, ne papežská Stolica, nýbrž římské císařství bylo patronem katolické misie v Moskvě. S přímým spojením misionářů s Římem nechtěla Moskva nijak souhlasit,⁶⁷⁾ Moskva byla ochotna snášeti katolické kněze jen jako misionáře z císařství; na tento fakt zvláště upozorňoval vyslanec Guarient r. 1699—1700.⁶⁸⁾ Stejné stanovisko zaujala r. 1697 Kongregace de P. F. na návrh kardinála Kolloniče. Kollonič dokazoval, že je nutno, aby noví misionáři, které tehdy připravovala Kongregace pro Moskvu, jeli tam »ne sotto titolo di Roma, ne di Polonia«, poněvadž jen s podmínkou, že tam kněží budou jménem císaře, na př. jako capellani vyslance (tento titul dostali tehdy Leffler a Jaroš), je možno očekávat dobré přijetí v Moskvě a dobrý úspěch díla.⁶⁹⁾ A úplně důsledně rozhodla r. 1699 Kongregace de P. F., když 6. července vyňala moskevskou misii z pravomoci polského nuncia, který dosud byl spojkou mezi ní a Římem, a když ji odevzdala pod řízení nuncia »di Germania«, t. j. Vídně.⁷⁰⁾ Odůvodněno bylo toto usnesení tím, že lze očekávati větší výhody pro činnost misie, bude-li v oblasti vlivu a pod řízením z Vídně, střediska císařství, které proti Polsku je dobrým přátelstvím spojeno s carským dvorem moskevským.⁷¹⁾

Je zcela pochopitelné, že Possevino při své cestě do Moskvy za vývoje moskevsko-polského konfliktu neměl mezi svými spolucestujícími žádného

⁶⁶⁾ *Duhr*, Geschichte der Jesuiten, III, 337, dopis 25. VI. 1689.

⁶⁷⁾ Původně ovšem se snad věc vyvíjela jinak; Zierowský r. 1684 sděloval, že V. Golicyn dal povolení k stykům misionářů s Římem. *Zaleski*, Jezuici, III/1, 234. Avšak r. 1685 se de Boye dopustil »gravissimo errore«, když neutajil, naopak otevřeně a úmyslně prohlásil na moskevské hranici jako »ablegatus pontificius«, že má doporučení také z Říma, předloživ papežské breve pro cary; tento jeho krok mohl mít nepřijemné následky jako pro samého De Boye (»vix non in discrimen vitae aut exilii coniectus«), tak pro celou misii; císařský resident Kurtz musil dokazovati, že ten kněz jel jako císařský, nikoli jako papežský misionář. *David*, Status modernus, 4; *Šmurlo*, Rossijsa i Italia, III, 155; *Vatik. archiv*, Nuntiatura di Polonia (Š), 104 a 105, zprávy polského nuncia z 11. IV. a ze 20. IX. 1685, ze 20. III. a z 10. IV. 1686; *PDSn.*, VI, 917 a násl., 937, 946—8, 973, 990, 1612; *Pierling*, La Russie, IV, 94—95.

⁶⁸⁾ *Pis'ma iezuitov*, 373 (200—201). »Cogitationes« uvedené tam beze jména autora napsal bezpochyby Guarient, jak možno viděti z kontextu.

⁶⁹⁾ List Kolloničův z 6. VII. 1697, resoluce Kongregace de P. F. z 29. VII., § 12, *ACP (K., Š.)*, 1697; srv. zprávu polského nuncia 12. V. 1699 o návrhu poslati do Moskvy dominikána Justina Lykovského, Poláka (srv. *Šmurlo*, Rossijsa i Italia, IV, 228, 229), — nuncius upozorňoval, že od Poláka v Moskvě není možno očekávati zvláštního užitku při nepřátelství mezi obyvateli státu a Poláky; mnohem více úspěchu mohou mít Češi, jsouce příbuzní Rusům jazykem a jsouce poddanými císařovými. Kongregace ve schůzi 15. VI. 1699 uznala toto stanovisko za správné a zamítla cestu Lykovského do Moskvy. *ACP (K., Š.)*, 1699.

⁷⁰⁾ Gener. Kongregace 6. VII. 1699, § 18 a list nunciovi téhož data. *ACP (Š)*, 1699.

⁷¹⁾ Srv. dopis Kongregace polskému nunciovi Fr. Pignatellimu z 20. IV. 1700; stalo se tak »sub reflexso dei vantaggi, che si potevano sperare alla nostra santa fede per la buona corrispondenza, che passa tra la corte di Moscovia e quella di sua maestà cesarea.« *ACP (K.)*, 1700; práva vídeňského nuncia nad misii byla potvrzena 29. XII. 1703, *ACP (Š)*, 1703; *Pierling*, La Russie, IV, 169.

Poláka nebo Litevce,⁷²⁾ avšak stejné hlasy se ozývaly také později. Tak r. 1703 nuncius ve Vídni G. A. Davia zdůrazňoval, že při volbě misionáře do Moskvy je nutno postupovati velice opatrně, lépe by bylo zvoliti »Illirijce«, nikoli Poláka, poněvadž pro Poláky — mimo to, že jsou nespolehliví — je řeč moskevská těžce srozumitelná, ne tak pro »Ruteny« (t. j. Ukrajince), Čechy a jiné národy mluvící ilyrsky.⁷³⁾ Stránka filologická, jak uvidíme dále, měla tu svůj význam, avšak především rozhodovaly uvedené politické okolnosti. Po prvních zprávách vyslance Zierowského a jeho soudruhů o vývoji věci v Moskvě Leopold I. rozhodl se účastniti činně v náboženské pomoci moskevským katolíkům-cizincům, souhlasil s tím, aby na účet Vídne byli vydržováni misionáři, pomáhalo se ve stavbě kostela atd. Uskutečnění misie bylo svěřeno Čechům.⁷⁴⁾

Při tomto rozhodnutí — mezi jinými důvody — se přihlíželo také k stránce filologické, t. j. k okolnosti, že moskevská misie měla býti svěřena lidem, jejichž jazyk by nebyl překážkou při působení mezi Rusy. Již Ant. Possevino upozorňoval v 80. letech XVI. st. na tuto okolnost, doporučoval při cestě do Moskvy vzíti s sebou překladatele Slovana nebo Čecha (»Slavum vel Bohemum«), radil míti kněze »vel Slavum, vel Bohemum, vel Ruthenum, vel Polonum«.⁷⁵⁾ Tuto radu Possevinovu opakoval Jiří Křižanić v svém memorandu z r. 1641 pro Kongregaci de P. F.⁷⁶⁾ Sám Possevino, jak známo, zvolil za své soudruhy na cestu do Moskvy r. 1581 — s úmyslem, že někoho z nich zanechá v Moskvě⁷⁷⁾ — právě osoby znalé slovanských jazyků — zčásti jazyka českého.⁷⁸⁾ Mezi čtyřmi jesuity jeho průvodu získanými ve Vídni, zčásti v Praze a na Moravě — byli — Charvát ze Záhřebu Stefan Drenocki, Vlach Jan Pavel Campano, dávno žijící v Čechách (Praha, 1570 a násl.) a na Moravě (Brno, 1580 rektor) a znající češtinu,⁷⁹⁾ a také Čech Ondřej Modestin, znající polský a snad i ruský jazyk, a jiní.⁸⁰⁾ Mnohem později, již koncem XVII. st.,

⁷²⁾ »Neque enim Polonum aut Lithuanum aliquem in eam legationem admiscere visum est«, jak poznamenáno v *Annuae litterae S. J.* r. 1584 za rok 1582, v. *Posseviní Missio Moscovitica*, 5; *Pierling Bathory et Possevino*, 75, N 17.

⁷³⁾ Zpráva Davia kardinálu Pauluccimu 8. IX. 1703 z Vídne, *Vatik. Archiv, Nuntiatúra di Vienna* (Š), 1703; *Pierling, La Russie*, IV, 178.

⁷⁴⁾ *Pierling, La Russie*, III, 91.

⁷⁵⁾ *Posseviní Moscovia*, 1587, 28 (commentarius alter); *Starczewski, HRS.*, II, 304.

⁷⁶⁾ *Bělokurov, S. A.*, Jurij Křižanić v Rosii, M. 1901, přílohy, 97, 116—117. Srv. rady J. Reitenfelsa, *Pierling, P.*, Novyje materialy o žizni i dejatel'nosti Jakova Reitenfelsa, Čtení, kn. 219, 1906/IV, 13, 21, 80, 16; *Pierling, Istoričeskija statji i zamětki*, Spl. 1913.

⁷⁷⁾ *Cvetajev, Kostel*, 9—10 a *Iz istorii*, 286—289; *Posseviní, Missio Mosc.*, 37. V Moskvě zůstal; Drenocki a Morienus. *Lichačev, Dělo Possevina*, otd. III, 95, 98—9, 221.

⁷⁸⁾ Srv. sdělení G. Corraró v zprávě benátskému senátu 18. III. 1581, že Possevino bude míti s sebou 4—5 osob-jesuitů, »procurando di haver qualch'uno, che intenda la lingua, come sarebbe a dir qualche Boemo, over Schiavone«. *Šmurlo, Pamjatniki*, I/1, 217, N 296; *MPV.*, V, 66, 94 pozn.

⁷⁹⁾ *MPV.*, V, 62 pozn. 5; *Bednarski, PSB.*, III, 196—7; *Poplatek, Powstanie seminarjum*, 155, jmenuje Campaniho Moravanem, Drenockého Slovákem! R. 1581—1591 se Campani stal polským provinciálem S. J.

⁸⁰⁾ *Pierling, Bathory et Possevino*, 75, 83; *týž, La Russie*, II, 75; *Załęski, Jezulci*,

slyšíme znovu hlasy o nutnosti posílat do Moskvy jesuity dobře znalé slovanské řeči a rovněž i jazyka českého. Koncem osmdesátých let upozornil na tuto věc vídeňský dvůr internuncius Kurtz a s ohledem na toto jeho sdělení byli do Moskvy r. 1692 posláni moravští kněží Leffler a Jaroš.⁸¹⁾ Císař Leopold přímo nařídil pražskému arcibiskupovi Janu Bedřichu z Valdštejna, aby hledal kandidáty mezi osobami se znalostí českého neb jiného slovanského jazyka.⁸²⁾ Stejně pokyny přicházely také se strany ruské. Známý později hospodářský činitel A. Kurbatov žádal v své důležité suplice papeži Innocenci XII., předložené při cestě do Itálie v průvodu bojara B. P. Šeremeteva, aby s ním poslal do Moskvy pro misionářskou činnost »binos Societatis Jesu operarios, linguae polonicae vel bohemicae peritos«.⁸³⁾

Katolické prostředí, pro něž byla založena misie v Moskvě, bylo však v ohromné většině neslovanské! Proto slovanské jazyky, zvláště pak jazyk český, nemohly býti základním prostředkem styků kněží s katolickou obcí. Na tuto okolnost upozornili svého času Leffler a Jaroš, kteří již v prvních svých zprávách z Moskvy (prosinec 1692) zdůrazňovali, že jejich stádo je čistě německé (»omnes quotquot catholici sunt, Germani sunt«), a proto se jim předpoklad o významu slovanských jazyků pro misie zdál mylným.⁸⁴⁾ Jaroš pokládal proto za velkou chybu Vídně, vnučenou jí Kurtzem, že předpokládala, jako by »Sclavorum vel Bohemorum hic esse necessitatem«.⁸⁵⁾ To pak později měli na zřeteli při jmenování misionářů do Ruska; tak 1714 při volbě kněží pro Petrohrad se zdůrazňovala nutnost znalosti německého jazyka, o slovanských nebylo ani zmínky.⁸⁶⁾ Je zajímavé, že Leffler a Jaroš dosti špatně ovládali němčinu, a to bylo velkou překážkou při jejich práci v Moskvě, jak zaznamenal P. Gordon;

I, 276. Modestinus se narodil r. 1558 v Hradci Králové, jesuitou byl od 12. X. 1579, studoval v Čechách a v Římě, působil v Olomouci a v Praze a zemřel v Praze dne 14. XII. 1602. *Pelzel*, *Schriftsteller*, 8, uvádí, že v Moskvě »er einigemal vor dem Grossherzog Basilius böhmisch predigte«, tato zpráva nemá potvrzení v pramenech, nadto pak r. 1581 nebyl v Moskvě knížetem Basilius, nýbrž Ivan IV. Mezi spisy Modestinovými uvádí *Pelzel* české popsání cesty Possevinovy do Moskvy, o němž se zmiňuje snad podle *Pelzla* také *Jungmann*, *HLČ.*, IV odd., 655 (164, srv. 601) a *Jireček*, *Rukověť*, II, 42, ale v tisku ani v rukopise podobná kniha není známa. Srv. ještě *Schmidl*, *Historia*, II, 239; *Navrátil*, *Jesuité*, 510—11; *Sommervogel*, *Bibliothèque*, V, 1147—1148; *Tenora*, *Dodatky a opravy*, LIX, 403. *Pelzel* sleduje *Balbinovi*, *Bohemia docta*, I, 244—5.

⁸¹⁾ Zpráva Jarošova, *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 169.

⁸²⁾ *Majkov*, *Materialy*, 227—8, N 4; *Dvorský*, *Předmluva*, 7 pozn. 1.

⁸³⁾ *Šmurlo*, *Sborník*, I, 301; *Šmurlo*, *Pojezdka Šeremeteva*, 21.

⁸⁴⁾ »Cum tamen linguae Sclauonicae, aut Boemicae sacerdotes in partibus nostris requisiti fuerint, hic autem contrarium repertum est.« Relace olomouckému biskupu Karlu Lichtensteinovi z 26. XII. 1692, *ACP(K)*, 1692; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 166, srv. 119.

⁸⁵⁾ *Šmurlo*, op. cit., III, 169.

⁸⁶⁾ Usnesení Kongregace de P. F. z 12. VI. 1714 v souvislosti se sdělením architekta Fontany o potřebách katolíků v Petrohradě; upozorňoval, že německá řeč »assai usata in Petersburg«, *ACP(K)*, 1714.

brzo však překonali tento svůj nedostatek⁸⁷⁾ a na jaře 1693 už mohli kázat německy,⁸⁸⁾ při čemž se Jaroš patrně ukázal jako dosti dobrý řečník.⁸⁹⁾ Slovanské jazyky mohly býti užitečné při stycích s místním ruským prostředím, ale dorozumívání bylo dosti obtížné a nemohlo se rozvíjeti příliš do široka. Velice zajímavé jsou proto postřehy jesuity Ignáce Zapolského o tom, proč se v Moskvě těší proti církvi katolické větší volnosti protestantismus. Zapolski byl polský diplomatický agent v Teheránu a navštívil dvakrát Moskvu na cestě do Persie a na cestě zpět.⁹⁰⁾ Podle názoru Zapolského měla v tomto případě význam ta okolnost, že při protestantských bohoslužbách nebylo církevních ceremonií, a proto nemohly tyto bohoslužby lákati lid; zato byly pro lid velice přitažlivé ceremonie a procesí katolická. Vedle toho měla důležitý význam také jazyková stránka věci: »haeretici« konali své bohoslužby a kázání jazykem francouzským, anglickým, holandským, t. j. jazyky cizími pro moskevské obyvatele. Jinak bylo při kázání katolickém; na příklad polský jazyk byl přístup lidu, který se mohl tak octnouti pod vlivem katolíků. Zapolski při tom upozorňuje na zajímavý fakt, že misionáři-Češi, žijící v Moskvě v 90. letech (byli to Leffler a Jaroš), dostali od moskevských správních úřadů příkaz, aby kázali německy, a to proto, aby nevzbudili zájem mezi ruským obyvatelstvem při návštěvách katolického kostela, kde se mohla slyšet řeč, tak blízká jazyku »Moscoviae«. Moskevská vláda se takto snažila znemožniti přímé porozumění mezi misionáři a pravoslavnými lidmi, dorozumění, které bylo umožněno jazykovou příbuzností Čechů a Rusů.⁹¹⁾ Zajímavý fakt, že P. Jaroš při pohřbu P. Menesia přednesl nad hrobem proslov český,⁹²⁾ nemůže nic změnit na celé věci, i když se kázání účastnilo velké množství lidu, mezi ním také Rusové (bojarové atd.).

David také zčásti potvrzuje, že v Moskvě bylo se třeba nějak vyhýbat používání slovanské řeči při bohoslužbách: »Peragebantur omnia lingua

⁸⁷⁾ Srv. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 169, 166 — o jejich studiu němčiny.

⁸⁸⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, III, 326, 341, 346; *Posselt*, *Lefort*, II, 158—9; *Cvĕtajev*, *Kostel*, 103 a *Iz istorii*, 425, 427; srv. zprávy v protokolu Kongregace de P. F. z 26. III. 1697, § 11 (ACP(K, S), 1697; to, že Leffler a Jaroš neznali němčiny, činilo je »inutili in un paese dove i pochi cattolici sono per la maggior parte Tedeschi«; již r. 1693 hledali proto ve Vídni jiné kandidáty, více vyhovující ruským poměrům. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 119.

⁸⁹⁾ Srv. *Gordon*, *Tagebuch*, II, 441, 498.

⁹⁰⁾ *Repertorium*, I, 419, 1689—1696; † 6. XI. 1703 v Teheránu, *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, I, 211; někdy pracoval také v Astrachani, *Gordon*, *Tagesbuch*, II, 620; srv. *Bosmans*, *Le problème*, 25 (210); *David*, *Status modernus*, 41—42.

⁹¹⁾ »Tanto è vero questo che trovandosi in Mosca due sacerdoti Boemi... sono costretti da Ruteni a predicar in tedesco per non eccitare la curiosità del popolo, il quale concorrebbe alla loro chiesa, se usassero una lingua, che per esser dialetto dello Slava non è molto diversa da quella di Moscovia,« *Mínění Zapolského* je vyloženo ve zprávě polského nuncia z Varšavy 30. IV. 1697, ACP(K, Š.), 1697.

⁹²⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, II, 498; srv. »slovanské« kázání za přítomnosti carovy při večerní bohoslužbě r. 1694 nebo násl., *Posselt*, *Lefort*, II, 567, 572; *Kyselý*, *Dva kněží*, 222 — Leffler třikrát kázal v přítomnosti cara Petra, ale jakou řečí, není známo.

germanica etsi ab omnibus non bene intelligeretur, — nam eorum vernacula non praesumpsimus (nisi obiter tantum aliquid admonendo aut promulgando), ne Ruthenus populus cum periculo nostro ad nos curreret, vetantibus id Principibus.«⁹³⁾

Avšak ať tomu bylo s volností používati slovanských jazyků v katolické církevní praxi v Moskvě jakkoliv, přece při cestě do Moskvy sami misionáři ani instance, které je tam posílaly, nikdy snad nezavírali oči před možností, že se naskytnou ty nebo ony možnosti pro spolupráci misionářů s ruským prostředím. A proto tam byli soustavně posíláni Slované. Pokud katolická misie moskevská byla pod patronancí rakouské císařské vlády, volba kandidátů padla a padala zejména na Čechy a na Moravany z Čech, z Moravy a ze Slezska, jako na Slovary, kteří ze Slovanů císařských byli Moskvě nejbližší.⁹⁴⁾

Nesmí se zapomínati, že Tovaryšstvo Ježíšovo v době, jež nás zajímá, nemělo v svých částech, provinciích, přesně a jasně zdůrazněného národnostního odstínu. Vědecká práce a církevní dílo na katolickém západě Evropy měly mezinárodní ráz především po stránce jazykové, a ovšem také po stránce ideologické. Národní prvek se v organizaci řádu jezuitského neprojevil ihned, národní organizace Tovaryšstva neměly vlastně národnostního rázu, rázu organizace podle národnosti a ve jménu národnosti, třebaže otázky národní vznikaly odedávna v jezuitském prostředí, zejména také v českém. Česká provincie Tovaryšstva byla vytvořena r. 1623 z částí provincie rakouské a zahrnovala vlastně Čechy, Moravu, Slezsko a obě Lužice.⁹⁵⁾ Pro ilustraci tohoto mezinárodního, anebo aspoň ne národnostního rázu jezuitských organizací možno uvést tu okolnost, že v českých ústředích a konventech jezuitských pracovali za stejných práv s Čechy také zástupci jiných národů. I když tato ústředí dostávala během času podle místních podmínek životních a podle styků s okolním obyvatelstvem nějaký zvláštní odstín, nedálo se to úmyslným rozvíjením národních prvků, jazyka, zájmů, formy denního života atd.; úmyslně se vyvíjely zejména nadnárodnostní zvláštnosti řádu, stejné pro celé Tovaryšstvo. V sedmdesátých letech XVI. století neuměl podle sdělení jednoho autora mezi olomouckými jesuity ani jeden česky.⁹⁶⁾

Tuto zprávu není však možno zevšeobecňovati; v české provincii řádu

⁹³⁾ *David*, Status modernus, 26.

⁹⁴⁾ Tato souvislost českých jesuitů v Moskvě s Vídní a s císařstvím vysvětluje, proč se tak často tito jesuité nazývají Němci; srv. sdělení papežského nuncia v Polsku Giacomma Cantelmiho o Davidovi a Tichavském — »due Padri Gesuiti Tedeschi«, *Theiner*, Mon. hist., 398; *Avril*, Voyage, 131 se podle všeho zmiňuje o Šmitovi a Davidovi (1687—1688) a píše »les Jésuites Allemands«; tak i Lefort r. 1687 — »deux Jésuites Allemands«; *Posselt*, Lefort, I, 444; »missionarii Tedeschi che sono in Mosca« — píše arcibiskup Palma r. 1698 a podle něho také Kongregace de P. F. v protokolu z 6. VII. 1699! *ACP(Š)*, 1698, 1699.

⁹⁵⁾ V. o tomto *Kroess*, Geschichte d. böhm. Provinz, II/1, 72 a násl.; *Duhr*, Geschichte, II/1, 314—7; Slezsko a Lužice odděleny l. I. 1755, *Duhr*, IV/1, 402 a násl.; srv. mapku provinciae Bohemiae S. J., vydanou v Praze r. 1938.

⁹⁶⁾ *Navrátil*, Jesuité olom., I, 191, pozn. 2; *Jireček*, Rukověť, II, 275.

bylo ovšem dosti Slovanů, kteří chránili svůj jazyk, jako bývávali Neslované mluvící slovensky.⁹⁷⁾ A dále, mezi Čechy-jesuity se již koncem XVI. století projevila jistá národní reakce proti nivelisující latině a hlavně proti panování němčiny.⁹⁸⁾ Jedním s rozhodných představitelů této reakce byl známý již nám Baltazar Hostounský. V listě generálu Tovaryšstva Fr. Borgiovi (ze 27. IX. 1568) upozorňoval mezi jiným na to, že v Praze a v Čechách vůbec v jezuitských organizacích panuje nikoliv český, nýbrž německý jazyk, i když zde není Německo, nýbrž Čechy; nadto pak, psal Hostounský, je český jazyk přístupný a srozumitelný pro široký okruh, pro všechny, kdož žijí až v Rusku nebo u samých Tatarů.⁹⁹⁾ Východisko z takového stavu věci v Čechách viděl Hostounský v založení vlastní české provincie Tovaryšstva,¹⁰⁰⁾ což se stalo, jak jsme uvedli výše, r. 1623. Byl také jiný důvod, a to vzrůst zájmů o český jazyk; zájem o jeho naučení a vědomí o důležitosti té věci bylo živé nejen mezi samými Čechy, nýbrž i mezi představiteli jiných národností činných v Čechách. Je nutno upozorniti na instrukce Possevinovy, které dal olomoucké koleji jezuitské; psal, že je třeba zaříditi »praeter pietatem et litterarum studia linguarum item, quae hic est in usu, Germanicam et Boemicam«.¹⁰¹⁾ A zajímavý ohlas této myšlenky nalézáme v zprávě ředitele noviců v Brně P. Oktaviana Novaroly, generálovi řádu, dne 28. prosince 1589; upozorňuje tam na obtíže po stránce jazykové, když v jeho noviciátu mezi 28 osobami je zastoupeno více než 9 národností (mezi nimi i Rusové). Navarola zdůrazňuje nutnost naučení místní živé řeči: »in unserer ganzen Provinz verstehen fast alle (t. j. jesuité) deutsch, aber sehr wenige böhmisch, und doch versteht man hier in ganz Böhmen, in dem von Ungarn, wo die Unsrigen sind, in ganz Slavonien, in Polen und der Moskovei gut böhmisch und deshalb wäre es hier und anderswo sehr nützlich.«¹⁰²⁾ Český jazyk byl tehdy již na učebním programu v Brně (1 hodina denně).¹⁰³⁾ Tak koncem XVI. století bylo jasno, že nutno uznat práva českého jazyka z důvodů jak všeobecných, tak i praktických.¹⁰⁴⁾ V poslední čtvrtině století XVII. český jazyk nabývá už zvláštního vý-

97) Na př. P. Valentin Campel, v letech 1582 a násl. v Praze, uměl polsky, charvátsky, slovensky, rusky, dalmatinsky, ilýrsky — podle sdělení *Schmiāla*, *Historia*, I, 515—516; srv. *Kroess*, *Geschichte*, I, 485; v 80.—90. letech XVI. st. působil v Olomouci Polák jesuita Kaspar Sobol, uměl polsky a česky, *Navrátil*, *Ol. jes.*, I, 361; srv. *ibid.* LXX — mezi olomouckými jesuity jen málokdo ovládal češtinu!

98) Srv. *Kubiček*, *Národní vědomí*, 6 a násl.

99) »Die tschechische Sprache versteht man bis gegen Russland und auf der anderen Seite bis zu den Tartaren.« V. *Kroess*, *Geschichte*, I, 154; *Kubiček*, *Národní vědomí*, 7.

100) *Kroess*, *op. cit.*, 157.

101) *Navrátil*, *Olom. jesuité*, 187, instrukce z r. 1579, § 16.

102) *Duhr*, *Geschichte*, I, 537—8, citujeme text podle německého překladu Duhrova.

103) *Rejsek*, *Balbín*, 395; *Kroess*, *Geschichte*, I, 424; *Holinka*, *Trnavská Universita*, 227, 231; srv. zajímavá instrukce visitátora pražské koleje sv. Klementa r. 1533 Olivera Makarcuse, *AMV.*, SM., J 20—2/70, str. 7 a násl., srv. *Kubiček*, *Nár. vědomí*, 7—8.

104) V touž dobu i v Polsku vidíme mezi jesuity hnutí o uznání nutnosti studia národního jazyka země, srv. *Chodyncki*, *Kościół prawosławny*, 220.

znamu v ústavech české provincie Tovaryšstva Ježíšova, r. 1686 podle návrhu provinciála Matěje Tannera¹⁰⁵⁾ nařídil generál Tov. Ježíšova K. de Noyalles zvláštním předpisem — v duchu tehdejší všeobecné politiky Říma¹⁰⁶⁾ — povinné vyučování češtině v školách a vzdělávacích ústavech české provincie.¹⁰⁷⁾

A tak okolnost, že se právě císařským vyslancům podařilo v Moskvě dostati povolení vlády k stálému pobytu katolických kněží v Moskvě, určila již předem, kdo bude uskutečňovati katolickou misii v moskevském carství. Mohli to býti představitelé církevního prostředí císařství, nikoli Polska nebo Litvy a j. S druhé strany důvody kulturního a jazykového rázu ukazovaly zejména na Čechy a na Moravu jako na oblasti vyhovující nejlépe zájmům moskevské misie. Misionáři byli vybráni mezi členy jezuitského řádu, — ta věc při skvělém vývoji misionářské a školské činnosti jezuitů vůbec nepotřebuje zvláštního objasnění a odůvodnění.

Jesuité české provincie neměli před založením misie v Moskvě r. 1684 vůbec žádné styky s Moskvou. Činnost B. Hostounského v 60. letech XVI. století v Litvě, blízko moskevských oblastí, ho jen zčásti seznámila s otázkami o Moskvě. »Moskevská« stipendia v olomouckém alumnátě měla velmi slabou a spíše jen theoretickou souvislost s Moskvou. Českomoravští jesuité se jen náhodou mohli setkávati s představiteli moskevského světa, a to jen na cizí půdě, při cestách »Moskvanů« do Čech a na Moravu. To mělo význam jen episodický, ale svědčilo to o snaze po vzájemném poznání. V tomto smyslu jsou zajímavé dva případy, o kterých máme víceméně určité zprávy.

První případ se udál r. 1595. Tehdy navštívilo Prahu poselství moskevského cara Fedora Ivanoviče. Přivezlo císaři Rudolfovi II. pomoc pro přípravu války proti Turecku ve formě velkého množství drahých kožíšin. V jezuitské tradici se zachovala zpráva, že poslové (byli to M. Veljaminov a djak A. Vlasjev) se svým průvodem (byl tu také pravoslavný kněz) navštívili jezuitský kostel a klementinskou kolej. Ve zprávě je zdůrazněno, že moskevský »popa sponte ad nos venit, Romanos ritus spectavit, probavitque, Lutheranos vero, Hussitas, caeterosque Haereticos vehementer exsecratus est; ajebat se optare, atque etiam sperare, Principem suum, suamque Ecclesiam opera Caesaris cum Romana conjunctum iri.«¹⁰⁸⁾ Poslední věta sotva odpovídá skutečným myšlenkám ruského pravoslav-

¹⁰⁵⁾ Srv. *Kubíček*, *Nár. vědomí*, 16; *Rejsek*, *Balbin*, 395.

¹⁰⁶⁾ Srv. instrukce Kongregace de P. F. r. 1659 »ad vicarios«, kde předsáno »juventam illarum regionum gratis docete linguam latinam et doctrinam christianam vernaculo idiomate«, *Collectanea S. Congregationis*, I, 43, N 135; srv. »regulae communes« řádu jezuitů (*Institutum Societatis Jesu*, vol. II, Pragae, MDCCLVII, 76, § 10), — předpis učiti »eius regionis linguam, in qua resident«. Srv. *Kroess*, *Geschichte*, II/2, 660.

¹⁰⁷⁾ Přehled zpráv o stavu jazyka českého mezi jesuity v Čechách v. v českém vydání spisu *B. Duhra*, *Bajky*, 282 a násl., doplňky překladatelů; *Rejsek*, *Balbin*, 394 a násl., — 400 a násl., 429—436; zvláště — *Kubíček*, *Nár. vědomí*; *Vašica*, *Baroko*, 177 a násl.

¹⁰⁸⁾ *Schmidl*, *Historia*, II, 71, § 100.

ného kněze, ale je zajímavé a důležité toto setkání ruského kněze s jesuity v Praze, setkání, kterého bezpochyby obě strany využily pro vzájemné poznání a informace.

Sto let později, r. 1687, došlo k jinému setkání Rusů z Moskvy s jesuity české provincie. Tentokrát byli aktivní stranou jesuité; projevíli značný zájem o moskevské hosty, kteří navštívili jejich země. Roku 1687, již v době, kdy moskevským carem byl — jen titulárně — Petr Alexejevič, budoucí Petr Veliký, jelo do Vídně moskevské poselství v čele s bojarem Borisem Petrovičem Šeremetevem »s tovarišči« (Čaadajevem a j.) a s velkým průvodem. Na cestě přes Moravu se průvod zastavil na dva dni v Slavkově (6.—7. března 1687). Této příležitosti využili brněnští jesuité, aby navštívili moskevské hosty a informovali se o jejich náboženství, ceremoniích atd. Zprávu o této návštěvě napsal tehdy jeden z brněnských jesuitů, a tak máme jasné svědectví o zájmech jesuitů o moskevský svět. Jesuité brněnští projevíli zájem především o »orandi methodum ac ritum« moskevské, ale se zájmem pozorovali také vyslance samé. Mezi jesuity byl sám brněnský rektor Jiří Hiller,¹⁰⁹⁾ který potom měl kratší rozhovory s vyslanci.¹¹⁰⁾

¹¹⁰⁾ De Legatione Moscovitica ad Augustissimum Imperatorem circa An. 1687, zpráva v *APH.*, Jesuitica, fasc. 421.

¹⁰⁹⁾ Rektorem 25. III. 1684—9. XII. 1687.

III. Čeští jesuité David a Tichavský v Moskvě

Viděli jsme, že první dva jesuité, kterým bylo dovoleno trvale pracovat v Moskvě, souviseli tak nebo onak s českým jesuitským prostředím. Po nich přišli už přímo jesuité českého původu.¹⁾

Koncem r. 1685 zemřel v Moskvě Albert de Boye (duševní nemoc, »tabes hectica«).²⁾ V únoru 1686 byl na jeho místo konečně poslán (do Moskvy dostal povolení teprve počátkem srpna) kněz Jiří David (»Jurja Davydov«, »jezuvit Georgij«, »ksendz Davydovič«, jak o něm mluvili v Moskvě).³⁾ Byl původem Čech.⁴⁾ R. 1688 byl z Moskvy odvolán Šmit (»Jisusova sobranija otec Jaganko Šmit«)⁵⁾ a na jeho místo byl spěšně poslán kněz Tobiáš Tichavský S. J. současně s lékařem Řehořem Carbonarim,⁶⁾ znalým slovanských jazyků (»illirijskij«), kterého Golícyn pozval pro cara a který byl již dávno v Moskvě očekáván. Tichavský přibyl do Moskvy v únoru 1689.⁷⁾

¹⁾ Podle některých autorů jesuitou byl Čech B. Tanner, který jel do Moskvy v průvodu polského vyslance Čartoryjského, avšak jeho cesta na východ nebyla nikterak spojena s řádem; ve své knize o Moskvě Tanner vystupuje jako aktivní katolík, avšak nikdy se nezmiňuje o svých stycích s jesuity, srv. poznámky ruského překladatele *J. Ivackina*, III; *Kurfürst*, K stykům, 105, pozn. 2. R. 1686 žádal o misie do Moskvy český jezuita Jiří Ivánek (nar. ve Frýdku, 1643; † v Hradci Králové, 1693), ale jeho žádost neměla úspěchu. *Fondo Gesuitico*, *Litterae Indepetae*, 25; *Hoffmann*, *Heidenmission*, 10.

²⁾ *Dvorský*, Předmluva, 5—6; *PDSn.*, VII, 564, 566; *Menčík*, Česká missie, 616; srv. zmínky o něm — *Pis'ma jezuitov*, 216, 223, 244—5, 363 (7, 16, 43, 189); *Pierling*, *La Russie*, IV, 98.

³⁾ *Cvětajev*, *Kostel*, 48 a násl.; *Iz istorii*, 347 a přílohy, XXVIII a násl.; *Pierling*, *La Russie*, III, 98; *PDSn.*, VII, 544—5; přijel do Moskvy 26. VIII. (nového stylu) 1686, *Miller*, *Historia*, 2174; srv. *David*, *Status modernus*, 5—6.

⁴⁾ Srv. *Zalęski*, *Jesuici*, III/1, 239 a IV/2, 924; v diplomu Leopolda I. z 21. IV. 1686 nazván »v Germanii roždennyj«, *PDSn.*, VII, 566, 1615—1616; *VA(Š)*, *Rus*, 6, 1/2.

⁵⁾ Podle slov *David*, *Status modernus*, 10, »mandato Caesaris urgente« měl se vrátit do své provincie. Jeho žádost o povolení odjezdu 11. VIII. 1688 — *PDSn.*, VII, 336—7, 567 — zmínka o stáří, nemocech, »pozvoleno mne ot generala našego vozvratitisja vo svojasi«; odjel z Moskvy 22. VIII. 1688, *Gordon*, *Tagebuch*, II, 225; srv. děkovný list knížeti Golícynu na rozloučenou ze Smolenska, 29. VIII., *PDSn.*, VII, 354—6; *Cvětajev*, *Kostel*, 55—6 a *Iz istorii*, 357 a násl.

⁶⁾ *Dukmayer*, *Korbs Diarium*, I, 234 a násl.; *PDSn.*, VII, 324 a násl.

⁷⁾ *David*, *Status modernus*, 11; *Gordon*, *Tagebuch*, II, 236; *Miller*, *Historia*, 2174; viz list císaře Leopolda I. knížeti Golícynovi (10. XII. 1688) s doporučením Tichavského — »eximiae virtutis et sinceræ mentis«, »preizrjadnyja dobroděteli i pravdivého raz-

Moskevská vláda dala na přání císařské vlády⁸⁾ souhlas k příjezdu dvou kněží pro potřeby katolíků v Moskvě.⁹⁾ Při výměně osob byl tento počet zachován; David a Tichavský byli vysláni do Moskvy bez předběžného jednání o souhlas Moskvy,¹⁰⁾ stalo se to automaticky při zachování smlouveného počtu kněží. Moskva neměla proti tomu námitek; misionáře přijal Golicyn ve slyšení; David tehdy měl zvláštní latinský proslov a odevzdal císařský diplom.¹¹⁾

Jiří David se narodil v Čechách, ve Zdicích (neb Zdíkově?) 26. června 1647, r. 1664 vstoupil do řádu jezuitského; r. 1669 se přestěhoval na Moravu, 8. prosince 1682 byl v Brně »professus 4 votorum«; předtím, r. 1681, byl profesorem hebrejského jazyka v Olomouci.¹²⁾ Dne 21. prosince 1682 se David obrátil na generála Tovaryšstva s žádostí, aby ho určil pro nějakou misii, nutno-li — také dosti dalekou (»remotissima«).¹³⁾ Chtěl odcestovati třeba až do Paraguaye nebo na Filipinské a Mariánské ostrovy. Máme zprávy, že skutečně jmenování do Východní Indie dostal, ale jeho cesta se vůbec neuskutečnila.¹⁴⁾ Pro Moskvu byl David určen ještě současně s de Boye, jak vidíme z listu Davidova generálovi z 18. II. 1685 z Olomouce.¹⁵⁾ Projevil tehdy velkou ochotu, že bude pracovati pro potřeby římské církve, císaře »ac demum Societati nostrae« a že se v Moskvě vynasnaží upevniti a prohloubiti základy položené jeho předchůdci — »in iis regionibus iacta fidei Romanae fundamenta«.¹⁶⁾ Zprávy o hrozícím vypuzení Šmita počátkem r. 1686 zdržely odjezd Davidův z Vratislavě do Moskvy — podle nařízení Zierowského měl vyčkati nových zpráv.¹⁷⁾

Po vypuzení z Moskvy se David vrátil do své provincie, žil ve Slezsku a nějakou dobu byl pod zvláštním dozorem orgánů řádu, o čemž bude řeč ještě dále. V letech 1691 a násl. se David obrátil k řádovému ústředí

uma«, *PDSn.*, VII, 390—1, 568; *VA(Š)*, Russ. 6, 16—17; lat. text, *MZA.*, Cerroni, II, 233, N 2, 5, tam také list Leopolda z 9. XII. 1688, N I, 1; *VA(Š)*, Russ., 6, 14—15; *Cvĕtajev*, *Iz istorii*, 359, 360 a příl. XXVIII a násl.; *Bĕlokurov*, *Spiski*, 26; *Pierling*, *La Russie*, IV, 98.

8) *PDSn.*, VII., 814.

9) *PDSn.*, VII, 551; *Theiner*, *Mon. hist.*, 285, 295 (N 219).

10) *Cvĕtajev*, *Kostel*, 57, a *Iz istorii*, 360, ovšem ani Šmit pro svůj pobyt v Moskvě neměl zvláštního příkazu, *PDSn.*, VII., 554, 813, 948.

11) *Miller*, *Historia*, 2174; *David*, *Status modernus*, 11—12.

12) *Kyselý*, *Dva kněží*, 217, pozn. 1.

13) List z Jindř. Hradce, *Fondo Gesuitico*, *Epistolae indepetae*, busta 25, fol. 200.

14) *Menčík*, *Dodatky*, 399 a autor článku v *Ottově Slovníku* (VII, 90) tvrdili, že po vstupu do řádu byl David pět let učitelem, potom že jel do Indie a »meškal také na Rusi«, za čtyři roky se vrátil domů atd., ale přesná data o činnosti Davidově v Moskvě je dosti těžko sloučiti s těmito zprávami; v Moskvě byl už tři roky po citované žádosti a byl tam čtyři roky. Srv. *nekrolog*, *ASJ.*, Boh. 126, 167, v seznamu jezuitů-misionářů »ad Indas« jména Davidova není, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 418, srv. *Hoffmann*, *Heidenmission*, 8.

15) »Placuit me in Moscoviam P. Alberto de Boye socium adjungere«, »sed tamen ad tempus emansi«, dodává v svém spisu »*Status modernus*«, 4.

16) *Fondo Gesuitico*, *Epistolae indepetae*, busta 25, f. 234.

17) *David*, *Status modernus*, 6.

s nabídkou svých sil pro misii v Americe, zvláště v Mexiku, avšak souhlas k tomu nedostal a zůstal celý další čas na území Čech a Slezska.¹⁸⁾ Zemřel v Praze 10. prosince 1713 za moru, když ošetřoval nemocné.¹⁹⁾

Co se týče Tichavského,²⁰⁾ víme, že se narodil v Praze (Staré město) 12. nebo 18. září 1651 ve vážené měšťanské rodině, bratr jeho matky byl jesuita Christian Blumštejn. V říjnu 1668 vstoupil Tobiáš do brněnského noviciátu Tovaryšstva; po úmrtí rodičů odevzdal své jmění provinciálovi řádu. Roku 1684 byl Tichavský v Olomouci, v katalogu tamější koleje toho roku nalézáme o něm toto: »P. Tobis Tichawsky, Concionator in Festis ad S. Mauritium, et per Adventum, Preses Congregationis Immaculatae, Exhortator pro defunctis, operarius, Visitator Carcerum et Hospitalium, Subminister, Exhortator Fratrum et Lector punctorum, templi confessarius.«²¹⁾ Od 2. února 1686 byl P. Tobias »professus 4 votorum«. Činnost ve vlasti v Čechách a na Moravě byla pro Tichavského snad málo odpovědná, proto hledal působení živější a samostatnější. Koncem r. 1686 se obrátil na generála Tovaryšstva s přáním, aby ho poslali »ad labores magis arduos«, je-li to nutno, do území »alterius orbis«.²²⁾ Brzy se před ním otevřela skutečná nová možnost činnosti, dostal jmenování do Moskvy, kde však pobyl jen o málo více než půl roku. Uvidíme dále, že Tichavský velice těžko snášel vypuzení z Moskvy a dlouho usiloval o návrat do ruského prostředí. Avšak to bylo zhora nemožné. Tichavský hledal tehdy misii do nějaké jiné daleké země. Dne 21. září 1691 psal z Vratislavě generálovi Tovaryšstva a vyslovil přání, aby byl poslán do Mexika, »in missionibus Mexicanis«.²³⁾ Podle řádového nekrologu, opakovaného u Pelzla, žádal prý Tichavský misie do Indie, ale úspěchu neměl. Překážkou bylo jeho slabé zdraví; brzy potom zemřel — 10. dubna 1694 ve Vídni.²⁴⁾ Poslední léta pracoval v Nise, Vratislavi, Vídni jako vojenský

18) Srv. jeho listy generálovi Tovaryšstva z 20. XI. 1691 z Kladska; ze 14. I. 1693 z Kutné Hory. *Fondo Gesuitico*, Ep. Ind., b. 25, f. 339, 372.

19) *Ottáv Slovnik*, VII, 90; *Menčík*, Dodatky, 399; *Sommervogel*, Bibliothèque, II, col. 1844; *Pierling*, La Russie, II, 118. Přesné datum úmrtí — v dokumentech o moru r. 1713—1714, v Praze ve sbírce *APH.*, Jesuitica, fasc. 423, »Acta curialia« koleje sv. Klementa, N 33 a seznam jesuitů zemřelých za epidemie; David zemřel v nemocnici na Novém městě.

20) Často ho jmenují Tichanovský (*Vostokov*, Opisanie rukopisej Rumjanc. Museuma, 45; *Tolstoj*, Katolicizm, I, 113; *Cvětajev*, Kostel, 57 a *Iz istorii*, passim; *Posselt*, Lefort, I, 457; *Gagarin*, Unbek. Urkunde, 67, pozn.; *Kurfürst*, K stykům, 12 a násl.; *Izvěkov* D. Otnošenija russkago praviteľstva k katoličeskoj propagandě v pervoj polovine XVIII. věka, *ŽMNPr.*, 1870, září, t. 149, 61—74) nebo Tuhavskij (*Pelzel*, Schriftsteller, 118—119) nebo Tuchavský (*Nilles*, Symbolae, I, 361 a rejstřík, CXV) a Tichaov-sky (*Zalęski*, Jezuci, III, 239 a násl.), ale jeho jméno bylo Tichavský, tak se psal sám a tak ho nazývají David a akta řádu. (Srv. Tichava, Tihava, vesnice v Čechách, okres Hořovice.)

21) *Fondo Gesuitico*, busta 634/B, Assistentia Germaniae, Prov. Bohemiae.

22) *Fondo Gesuitico*, Litterae indepetae, b. 25, fol. 259, list z Prahy, 20. XI. 1686.

23) *Fondo Gesuitico*, b. 25, f. 321.

24) V Moskvě jeho úmrtí bylo uctěno zádušní mší v kostele 1. II. 1695, *Gordon*, Tagebuch, II, 506.

kněz (»castrensis«).²⁵⁾ Ve Vratislavi vydal Tichavský dvě německé knihy — své exhortationes, ohlas současných událostí evropských a zvláště boje Rakouska s Tureckem koncem XVII. století; v těchto knihách nenacházíme zmínku o Moskvě, třebaže téměř každá stránka je ohlasem současnosti.²⁶⁾

Činnost Davida a Tichavského v Moskvě je nám známa dosti důkladně, a to proto, že David po svém odjezdu z Moskvy »ex superiorum mandato«, t. j. podle nařízení představených Tovaryšstva Ježíšova, napsal důležitý spis, v němž vyložil podrobně také činnost svou a svého souduha v Rusku. Z toho spisu (o němž bude řeč ještě dále) a z jiných pramenů možno zjistiti, že tato činnost, i když trvala jen kratší čas (zvláště u Tichavského), byla dosti čilá a nadějná a nalézala dobrý ohlas se strany katolické obce moskevské, již Tichavský i po vyhnání povzbuzoval z ciziny k ochraně víry.²⁷⁾ Ještě větší význam mají zprávy o působení Davida a Tichavského v prostředí nekatolickém.

Třeba míti na mysli, že Davidovi a Tichavskému byly dány před cestou do Moskvy zvláštní dosti podrobné instrukce podle rady císařského residenta v Polsku barona Zierowského, jenž dobře znal všeobecnou situaci v Moskvě s hlediska zájmů katolictví. V instrukci, dané Davidovi, byl přesně označen směr cesty do Moskvy (Vratislav, Varšava, Vilno, Minsk, Mohilev, Kadzyn [na hranicích moskevských], dále Smolensk a Moskva) a dáno poučení, jak je třeba jednati na moskevských hranicích, aby se dostalo dovolení ke vjezdu do moskevského státu a do Moskvy samé. Mezi jiným smolenský vojevoda měl už dříve připraven mandát od Golicyna o propuštění misionáře. A dále jsou předpisy, týkající se chování a činnosti jesuitů. »Caveat autem Rev. Pater,« čteme zde, »ne habitum religiosorum Societatis Jesu sive in itinere, sive in loco mutet; sed profiteatur se libere, qui est et qui in litteris passus nominatur, et sic habebit securitatem et tranquillitatem.« Případ de Boyův je tu přímo uveden jako odstrašující, a to tím spíše, že »gens enim Moscovitica suspicionibus plena, mutationes habitus suspectas habet«. Druhé nařízení vyžadovalo naprosté vzdání se pokusů o činnost mezi pravoslavnými a protestanty. »In loco missionis caveat Rev. Pater, ne aliquas Religionis controversias intret cum Moscicis, vel etiam cum Germanis haereticis, sed solummodo quietem colat et animabus catholicorum inserviat. Initia enim huius missionis omnimodam suavitate requirunt, ne et Moschi aver-

²⁵⁾ Nekrolog — *ASJ.*, Boh., 108, 285—7; *Pelzel*, Schriftsteller, 118—119; *Sommervogel*, Bibliothèque, VIII, col. 18—19; *Hoffmann*, Heidenmission 14.

²⁶⁾ *Versa Belli alea*, Poena Peccati Achan. Das Verkehrte Kriegs-Glück etc., Breslau, s. a., na titulním listě spisovatel označen jako »ein Priester des Soc. Jesu«, pod věnováním J. Chr. Neborakovi podpis »Diener in Christo T. T. S. J.«; druhá knížka je »*Anceps Belli Alea*, Die Kriegs-Würffel nach auff der Trommel«, Breslau, s. a., pod věnováním datum 1692, Breslau a podpis T. T. S. J.

²⁷⁾ Srv. jeho list (Kolloničovi?), *VA(Š)*, Russ. 7I, 1—3, Tichavský měl obavu, aby katolíci neodpadli »ad schisma Ruthenum«; srv. sdělení Gordonovo o zachování obce nařízení jesuitů a po jich vyhnání. *Gordon*, Tagebuch, III, 245 (30. III. 1690).

sentur et ne haeretici dissensiones et querelas ad Moscos deferant.« Konečně se měli jesuité držeti úplně stranou všech věcí politických. »Caveat quoque Rev. P. Missionarius, ne publicis negotiis quoquo modo se immisceat vel aliquas correspondentias in publicis extra regnum tractet. Talia enim summum inducerent periculum et totius missionis exclusionem et cassationem.«²⁸⁾

David a Tichavský, pokud víme, plnili bez obtíže první z těchto předpisů, o oděvu. S třetím sotva bylo všechno v pořádku, neboť ten předpis bylo lze jen stěží zachovávat. Co se týče předpisu druhého, misionáři se jím cítili omezeni nejméně. Prameny aspoň nás dostatečně poučují o stycích Davida a Tichavského jak s pravoslavnými, tak i s protestanty; a v obojím prostředí měli jesuité určitý vliv a určitý úspěch.

Spis Davidův »Status modernus Moscoviae« nám dává možnost především si představit některé podrobnosti příjezdu českých jesuitů do Moskvy a prvních jejich kroků v novém působišti.

Na cestě do Moskvy se David setkal s papežským nunciem v Polsku a s baronem Zierowským v Javorově na Červené Rusi a dostal od nich náležité dokumenty a rady. V Kadzyně na litevsko-moskevském pomezí potkal polsko-litevského vyslance knížete Martiniana Ogińskiego, jenž jel z Moskvy. David měl příležitost seznámiti se také s kaplanem Ogińskiego, jesuitou M. Narmunthem. Jen s velkými obtížemi dostal David konečně dovolení k vjezdu do Smolenska. Podle rady Ogińskiego namířil přímo do tohoto města, avšak nebyl vpuštěn. Vojevoda namítal, že může vpustiti Davida jen v doprovodu lékaře, jehož čekali v Moskvě z Vídně, a že jinak David nedostane práva k vjezdu a má se vrátiti na Litvu.²⁹⁾ Intervence Ogińskiego neměla dobrého účinku a jen náhoda rozřešila tuto věc. Ze Smolenska právě odjížděla velká výprava moskevských diplomatů, jež směřovala do Polska a do Vídně. Byla to nejspíše známá výprava Šeremeteva, Čaadajeva a jiných, s níž se r. 1687 v Brně setkali také brněnští jesuité. David se na ni obrátil a »primus legatus«, t. j. nejspíše Šeremetev, nařídil vojevodovi propustiti misionáře a jeho doprovod, v němž byl také nějaký »iuvenis studiosus«, jehož David »in comitivam Olomucii assumpsit«. David praví, že se »primus legatus« po informaci Davidově o tom, co se s ním stalo, obrátil na vojevodu s otázkou: »Eccur eum non admittis?« Vojevoda prý odpověděl, že nic nevěděl o příjezdu misionáře, »idque iuramento iterum atque iterum firmavit«. Na další cestě do Moskvy se David již nesetkal s potížemi a 26. srpna 1686 byl uveden do moskevského katolického sídla v Německé Slobodě. Tichavskému se v Smolensku dostalo docela jiného přijetí; byl »a Palatino loci et Metropolita honorifice quidem exceptus« a brzy dostal od Golicyna dovolení ke vjezdu do státu.

Po kratším zotavení v Moskvě byl David přijat knížetem Golicynem

²⁸⁾ David, Status modernus, 7—8; Miller, Historia, 2173—4.

²⁹⁾ Srv. David, Status modernus, 5—6; stejné potíže by měl při vjezdu do Moskevského státu Tichavský, kdyby s ním nebyval byl lékař Carbonari! David, op. cit., 42, 10.

ve zvláštním slyšení v Posol'ském Prikazu. Odevzdal mu listy od císaře a jiné pro cary. V instrukcích bylo to přímo předepsáno, poněvadž slyšení u samých carů Petra a Ivana bylo sotva možné: »non vero audientia apud Czaros expetenda«, a to prý z důvodů veřejného klidu — »ob populi suspiciones et turbulentias«. ³⁰⁾ David podle přímé rady překladatele z Posol'ského Prikazu měl přednésti před knížetem Golícynem zvláštní proslov latinsky, jež misionář v přítomnosti překladatelově napsal a odevzdal pro přípravu překladu »in Ruthenicum idioma«. V svém spisu »Status etc.« David uvádí úplný text své »dictionis« — »non in normam elegantiae, sed in notitiam caeremoniae«. Po delším titulu následuje výklad, v němž se David dovolává především spisu Ulyssa Aldrovandiho »de Phoenice«, a to k srovnání života tohoto umírajícího a znovuoživajícího ptáka s osudem misie jesuitské v Moskvě. »Anni tres elapsi sunt,« praví David, »ex quo in hanc amplissimam et paene orbi parem urbem ex gratia Suarum Serenissimarum Czarearum Maiestatum, Vestra quoque Celsitudine cooperante ac favente, venerat P. Albertus de Boye ex nostra Societate. Rara avis in hisce terris! Venit moriturus.« Ale na jeho místo »novus Phoenix enascor«; byl to David, jehož poslal císař do Moskvy »in obsequium catholicorum hic degentium«. Dále David žádal o přízeň moskevské vlády pro misii: »Cum autem iisdem causis res conserventur, quibus producuntur, ut docent philosophi nostri, duce Graeco Aristotele: habeo, quod profundissima veneratione rogem, ut Celsitudo Vestra, pro illa, qua pollet, gratia, apud Serenissimas Czareas Majestates obtineat, ut iisdem radiis, quibus Orientem, Occidentem ac Septentrionem paene universum illustrant, animant, foveant, me quoque cum socio meo ac manipulo catholicorum fovere dignentur.« Konečně se David zmiňoval o carevně Sofii, »Imperii huius Lunae«, a požádal Golícyna o »protectionem«. ³¹⁾

Po tomto slyšení u knížete Golícyna, jenž po proslovu laskavě mluvil s J. Davidem, mohl David přistoupiti k vykonání svého poslání a svých povinností v Moskvě. O činnosti Davida a Tichavského v katolickém prostředí se zmíníme níže v celkovém přehledu práce českých misionářů mezi katolíky za celou dobu 1684—1719; stejně pak promluvíme také o organizační činnosti Davida a Tichavského, pokud šlo o uspořádání kostela, o práci ve škole atd. V této kapitole upozorníme čtenáře jen na ta fakta, která se týkají činnosti misionářů v letech 1686—1689 v prostředí nekatolickém, t. j. protestantském a pravoslavném. Musíme zdůrazniti, že cenný spis Davidův »Status modernus«, jenž podává důležité zprávy o práci jesuitů v Moskvě za léta 1686—1689, velmi málo mluví o stycích jesuitů s nekatolíky. Jen některé zprávy tohoto druhu uvádí David do textu svého výkladu, ale úplně mlčí o řadě věcí, o nichž máme spolehlivé vědomosti z jiných pramenů, zčásti od samého Davida

³⁰⁾ David, Status modernus, 7.

³¹⁾ Zprávy o cestě Davida a Tichavského a o slyšení Davidově u Golícyna v. David, Status modernus, 8—11.

a Tichavského! Davidův spis byl určen pro tisk, a proto všechno v něm musilo býti zvláště stylisováno, o něčem musilo býti zachováno úplné mlčení. V tomto smyslu mohl spis býti také obranou proti obviněním se strany moskevského církevního prostředí, jež vynutilo vypuzení Davida a Tichavského z Ruska. Za těchto okolností není možno pokládati »Status modernus« za úplně pravdivý obraz činnosti Davidovy, aspoň ne v té části, která se týče činnosti mezi pravoslavnými. V svém spise David ani krokem nepřestupuje předepsané hranice a nedotýká se ruského obyvatelstva, ve skutečnosti však — i podle jiných zpráv samého Davida a Tichavského i podle jiných pramenů, a to nejen namířených proti jesuitům — jejich styky s pravoslavnými obyvateli byly čilé i účinné.

Uvedli jsme výše nařízení, jež David dostal od Zierowského a od vídeňské vlády vůbec, aby se zcela zřekl činnosti mezi pravoslavnými a protestanty. Bylo v tom velké omezení působnosti jesuitů, kteří si byli dobře vědomi, jak velké byly by vyhlídky na rozšíření katolictví, kdyby Rusko mohlo býti polem pro volnou propagandu. »Magnum laborandi campum praeberet apostolis haec regio,« psal David, »si veram et genuinam Christi doctrinam audire vellet ac in sua ruditate admitteret instructionem. Eam vero cum excludat, et manus ad operandum et linguas ad erudiendum nobis ligat? Ita nempe salutis nostrae obicem plerique ponimus, ut perditio nostra sit ex nobis.« Zákaz činnosti mezi pravoslavnými byl misionářům výslovně dán ihned po jejich příjezdu do Moskvy. V misii se objevil carský »interpret« jménem knížete Golicyna a nařídil (»nobis identidem inculcavit«), »ut cum Ruthenis nihil penitus de religione tractaremus, ne re audita clerus et patriarcha exacerbati nos exturbarent, immo ne ullum, maxime ex plebeis, eo per diversa cum Lituaniis bella abductis, in oratorium nostrum admitteremus«. V tomto případě jde snad také o ty Rusy, kteří náleželi dříve do státu polskolitevského a kteří se zřekli katolictví nebo unie v moskevském zajetí neb po přechodu do moskevských zemí. Týká se to také snad bývalých uniátů běloruských nebo ukrajinských. Moskevská vláda nemohla připustiti jejich návrat ke katolictví vlivem styků s katolickými kněžími jesuity. Jesuité, podle slov Davidových, tvrdili, že přišli ne pro toto odvracení od pravoslaví. Tvrdili prý, »nos non esse illuc missos ad persuadendum illis nostros latinos ritus atque ad consuetudines et caeremonias latinae Ecclesiae inducendos. Ritus eorum bonos ac veteres esse nec unquam a nostra Ecclesia improbatos,« říkali prý jesuité. »Ne proinde metuant, ut aliquos abstrahamus, nisi tota Ecclesia, servatis pristinis suis ritibus, nobis accedere velit et vinculo caritatis Ecclesiae nostrae uniri.«⁸²⁾ Tato formule zní velmi všeobecně a odpovídá jen konečným přáním katolické církve vůbec. My však dobře víme, že se David a Tichavský ve skutečnosti snažili uplatniti svůj osobní vliv mezi moskevským obyvatelstvem s cílem »abstrahere« toho nebo onoho z Rusů a že v tom měli značný úspěch, jímž se chlubili — ne ovšem v textu spisu »Status modernus«.

⁸²⁾ *David, Status modernus*, 18.

David zvláště zdůrazňuje, že jesuitům byla vůbec zakázána misijnářská činnost v prostředí protestantů, »a quibus magis est metuendum quam ab ipsis Moscicis«. ³³⁾ Avšak také v tomto prostředí David a Tichavský měli své styky, jež často vedly k přijetí katolictví. Tak sám David v květnu 1687 sdělil papežskému nunciovi v Polsku, že obrátil k Římu manželku P. Gordona, dříve luteránku (snad jde o druhou manželku generálovu Alžbětu Ronaerovu), a že se připravuje ještě mnoho takových přestupů. ³⁴⁾ V »Status modernus« se zmiňuje o jinověrcích, kteří přistoupili »sponte sua nostrae fidei«, »quorum multi, piše David, eo inclinabant, ut se nobis adjungerent, modo de stabilitate nostra securi forent«. V dalším textu mluví tento spis o tom, že »e diversis sectis nobis se adjunxerunt animae septemdecim in facie Ecclesiae, triplo plures occulte, aliae tres ignarae, quid credendum sit, recte credere edoctae«. ^{34a)} Při velice omezeném počtu katolíků v Moskvě v tu dobu nebyl malý ani tento úspěch českých jesuitů.

Větší význam má však to, co spojovalo Davida a Tichavského s pravoslavným prostředím v Moskvě. V této oblasti upoutává na sebe pozornost především jedna zvláštní okolnost, a to styky Davidovy s pravoslavným gruzínským carem v Moskvě. Tento fakt David sám uvádí v svém spisu »Status modernus«; původní relace samého Davida o jednání s carem Arčilem ještě výrazněji a konkrétněji kreslí tuto zajímavou epizodu.

Roku 1683 byl gruzínský car Arčill přinucen vystěhovat se ze své vlasti, tísněné Persií. Nalezl útočiště v Moskevském státě, ³⁵⁾ avšak ve svém vyhnanství se stále zaměstnával budoucností své vlasti a zabýval se plány na její osvobození od cizí moci a na její rozvoj. Jednou z jeho zvláštních starostí byla také otázka duchovního života Gruzínska. Tato otázka přivedla Arčilla ke stykům s českým jesuitou Davidem. Třeba mít na paměti, že car Arčill se svou rodinou byl v Moskvě ve společnosti svého gruzínského pravoslavného duchovenstva, s ním byli archimandrita, kněz, diakon atd. a s nimi také car odjel roku 1688 z Moskvy na jih, zanechav v Moskvě své děti. ³⁶⁾ Z toho ze všeho lze se domnívat, že ve styky s Davidem Arčill vešel ne z důvodů čistě náboženských, pokud zachoval pevnou souvislost se svým tradičním církevním prostředím. Nevíme, jsou-li zcela přesné a hodnověrné zprávy, jež podává David v své původní relaci poslané Kongregaci de P. F., když sděluje, že prý se car gruzínský obrátil především k moskevskému patriarchovi s žádostí, aby poslal do Gruzínska misionáře, že však byl odmítnut s tím

³³⁾ Ibid., 18.

³⁴⁾ List ze 6. května 1687, výtah v relaci nunciově z 13. V. 1687, *Vatikánský archiv*, Nuntiatura di Polonia (Š), 106.

^{34a)} *David*, Status, 19.

³⁵⁾ V. záznam o přijetí jeho a jeho rodiny pod ochranu Moskvy *Drevnjaja rossijskaja Viviljofika*, XV², 306—326. Podrobnosti o stycích cara Arčilla s Moskvou v. ve vydání — *Perepiska na inostrannyh jazykach gruzinskich carej s russkimi gosudarjami*, ot 1639 g. do 1770 g., SPb., 1861, zde úvod M. Brosset, str. LXVI a násl., a dokumenty na str. 105 a násl.

³⁶⁾ Srv. *Opisanije dokumentov Sinoda*, II, 2, str. 9 a násl., N 769.

odůvodněním, že nemají vhodných lidí (*»quod idoneos non haberet«*). David k tomu dodává — *»nempe idonei non sunt, qui catholici non sunt«*. Ať tomu bylo jakkoliv, jisto je, že se v létě roku 1688 car Arčill, připravuje se odjetí na jih blíže k svému státu, rozhodl promluvit s představitelem katolické církve v Moskvě, s jesuitou Davidem. Podle *»Status modernus«* car *»ante suum abitum ternis vicibus me (t. j. Davida) ad alloquium invitabat. Morem quidem non statim gessim, ob ea, quae inde oriri possent, pericula; tertio tandem parui et occulte, uno interprete catholico nostro duntaxat conscio, Principem accessi«*. V přítomnosti svého syna car Arčill vyložil své přání o vyslání desíti misionářů do Gruzínska, pro počátek dvou, *»qui Iveriam et Mingreliam montanas regiones verae fidei lumine imbuerent, se una velle Ecclesiae nostrae accedere«*. Arčill prý vyslovil přání, aby tito misionáři byli vybráni nejraději z jesuitů, jímž car byl ochoten zříditi v svém hlavním městě kolej a dáti možnost široce rozvíjeti činnost pro obrácení celé země ke katolictví. Podle přání carova měli býti zvoleni misionáři dobře připraveni, vyškoleni, znalí lékařství, *»aliud de arte pictoria«*, hvězdářství, spolu s nimi měli přijeti také chirurg a lékárník. Arčill pomýšlel zatím na vyslání zvláštního vyslance do Říma, aby se dohodl o podřízení gruzínské církve papežské moci. Zval s sebou do Iverie samého Davida. Avšak především čekal od něho uskutečnění prvního prostřednictví mezi Gruzínskem a katolickou církví. Car Arčill prý tvrdil, že v jeho vlasti jsou zbytky křesťanství od starých časů, že její obyvatelé uctívají Boha a svaté, že však *»nihil illis penitus deesse, quam veros apostolos et instructores«* — a ty žádá a čeká od Říma. Rozhovor cara Arčilla s Davidem byl dosti dlouhý (*»in hoc alloquio paene bihario tenuit«*). Při odjezdu z Moskvy 31. července 1688 do Gruzínska, kde se okolnosti prý změnily k lepšímu, připomněl car Davidovi danou jemu misii, vyslal k němu *»manu propria exaratum memoriale lingua Iverica, quo admonebat, ut memor essem (David) sui desiderii«*. David podal o těchto svých stycích s gruzínským carem zprávu generálovi Tovaryšstva (22. VI. 1688) a papežskému nunciovi v Polsku (17. VIII. 1688) a navrhoval, jak by bylo lze konkrétně vyhovět požadavkům carovým. Je zvláště zajímavé, že doporučoval využití jesuitů polské neb litevské provincie, zvláště však provincie české, zdůraznil, že má dosti vhodných lidí. David ovšem pokládal za nutné zachovávat v úplné tajnosti celou tuto věc, zvláště vůči moskevským úřadům, před nimiž měly býti zatajeny úmysly cara Arčilla závislého na Moskvě. Kdyby se uskutečnila gruzínská misie, měli misionáři býti formálně posíláni ne do Iberie, nýbrž do Persie, aby nebylo ani nejmenšího podezření. Sám David by neodmítl přijmouti pozvání cara Arčilla, *»si ex hac regione absque scitu magnatum amitti potuissem, et solidata esset hic loci missio«*.³⁷⁾

Zprávy Davidovy měly živý ohlas v katolických církevních kruzích

³⁷⁾ *Vatikánský archiv*, Nunziatura di Polonia (Š), 107 a *»additamento«*; *David*, *Status modernus*, 22—24; srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 104 a násl.

v souvislosti s jinými ještě zprávami o katolické misii v Iverii a Mingrelii a byly předmětem zvláštního šetření v Kongregaci de P. F. Ve schůzi 8. února 1689 pokládala Kongregace za vhodné a nutné poslati nějakého jesuitu-Poláka k jednání s Arčillem a k objasnění všech okolností na místě, v Astrachaně, kde se v zimních měsících zdržoval car Arčill, a potom také v Persii.³⁸⁾ Sám David neměl příležitost rozvíjeti a prohlubovati své styky s Gruzínskem a pracovati k uskutečnění naznačeného plánu o jeho pokatoličtění. Jeho účast v této věci má však jistý význam i pro charakteristiku jeho postavení a činnosti v Moskvě. Zachovaly-li se v úplné tajnosti jeho styky s gruzínským carem — emigrantem, jenž vedl toto své jednání s jesuitou přímo proti zájmům a názorům moskevské církve a vlády, nevíme. David však pokládal za možné zmíniti se o tom v svém spisu, i když zcela v něm mlčí o jiných případech činnosti jesuitů v pravoslavném prostředí.

Nejjasněji osvětluje činnost Tichavského a Davida v Moskvě v tomto prostředí jedna epizoda, v níž snad právě Tichavský hrál nejdůležitější úlohu. Máme na mysli to, že přijali katolictví známý už nám moskevský diakon Petr Artemjev a kněz-mnich Palladius Rogovský.³⁹⁾ Nemůžeme se zde zabývati historií těchto dvou moskevských katolíků nebo uniátů, historií, jež je vcelku velice zajímavým zjevem na všeobecném pozadí moskevského duchovního života z konce XVII. století.⁴⁰⁾ Zde nás může zajímati jen ta stránka této historie, jež se přímo týká styků Artemjeva a Rogovského s českými jesuity, zvláště s Davidem a Tichavským. Tichavský byl v Moskvě jen asi půl roku, avšak právě jemu se podařilo za tuto krátkou dobu nalézt pro římskou církev nové duše mezi moskevským duchovenstvem. Bylo to možné bezpochyby proto, že jak Artemjev, tak i Rogovský byli nějak už připraveni (možná, že ve škole bratří Lichudů) na katolictví. Jak a kdy Tichavský vešel s nimi v přímé styky, nevíme, snad oni sami našli cestu do jesuitské misie, jisto je, že ještě v Moskvě právě Tichavský je přijal do římské církve⁴¹⁾ a že pomohl Rogovskému v jeho cestě do ciziny, aby studoval na jesuitských školách ve Vilně, Nise, Olomouci a Římě.⁴²⁾ To dosvědčoval sám Tichavský nejméně jednou,⁴³⁾ o tom se děje zvláštní zmínka v jeho životopisu

³⁸⁾ *ACP(K)*, 1689; srv. list kard. Pallavicina z 4. VIII. 1688 a arcibiskupa di Cesarea ze Lvova 26. X. 1688. *Vatik. archiv*, Nuntiatura di Polonia (Š), 107.

³⁹⁾ *Deruga*, *Katolicyzm*, 181, je ochoten připsovati Davidovi nebo ještě Šmitovi obrácení Řehoře Skibinského ke katolictví, je to však omyl. Skibinský nebyl z Moskvy, nýbrž byl rodákem z jihu, snad z Haliče (srv. jazyk jeho spisů!) a do Moskvy přijel teprve v posledních letech XVII. st. po dlouholetém studiu a životě v Itálii, Německu atd. (srv. *Sočinenija Skibinskago*).

⁴⁰⁾ V. podrobnosti v našem článku Palladius Rogovskij; *Vašica*, *Episoda*; srv. *Deruga*, *Katolicyzm*, 181 a násl., 361. Připravujeme zvláštní práce o Artemjevovi a Skibinském.

⁴¹⁾ *Pis'ma*, 350 (179—180).

⁴²⁾ Srv. výše str. 98 a násl.

⁴³⁾ Tichavský psal, že on z okolí »aulae« patriarchy v Moskvě obrátil ke katolictví diakona, »cuius diaconum illi charissimum a me conversum in partes nostras clam

— nekrologu, napsaném pro Tovaryšstvo Ježíšovo. Zde čteme, že Tichavský měl nevšední dar výmluvnosti (*»singulare dicendi talentum«*), čehož příkladem je autorovi tohoto velice pochvalného životopisu a charakteristiky moskevský úspěch Tichavského. Tam Pater Tobiáš *»conversationis gracia multorum cepit animos, cuius testis, patrem Tobiam, ad has partes secutus est Basilianus Moscus, qui affatu primo ita ab eo se permotum fassus est, ut in fide acceptanda resistere nequierat ultra«*.⁴⁴⁾

Artemjev navštívil cizinu dříve, když cestoval spolu s jedním z bratrů Lichudových, byl v Olomouci, kde se setkal také s jesuity a s jedním z nich cestoval až do Italie. Petr Artemjev a Palladius Rogovský se vrátili do Moskvy jako katolíci. Artemjev projevil své katolické názory v své církevní činnosti, v svých veřejných proslovech v kostele. Následkem toho všeho a také denunziace faráře bylo to, že Artemjev byl zatčen, souzen, projevil velkou vytrvalost a pevnost v svém katolickém přesvědčení a smělost v obraně svých názorů; konečně byl deportován do soloveckého kláštera, kde zemřel v r. 1700.⁴⁵⁾ Katolíci-misionáři, kteří přijeli do Moskvy v roce 1698, zastihli Artemjeva ještě na svobodě a vešli s ním v osobní styky. Jeden z těchto misionářů oznamoval, že *»byl pokus obviniti nás z toho, že Artemjev v poslední době u nás přijímal svátosti«*,⁴⁶⁾ avšak to není možno potvrditi, a naši protivníci byli zahanbeni silnými argumenty s naší strany.⁴⁷⁾ Možno se však domnívati, že tyto důvody byly fiktivní, poněvadž od téhož misionáře víme, že se před soudem Artemjev s ním setkal a požádal o *»benedictionem«*,⁴⁸⁾ a jiný člen moskevské jesuitské misie Milan sděloval, že ho před svým zatčením (*»zajetím«*) Artemjev tajně navštívil, vedl rozhovory o některých nejasných otázkách a na kolenou se v katolickém kostele odevzdal do ochrany Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého.⁴⁹⁾ Pro nás není zcela jasné, co a koho vlastně měli na mysli čeští jesuité, když v roce 1709 tvrdili, že příčinou utrpení diakona Artemjeva byli Židé, kteří se usadili v Moskvě a dosáhli tam vysokého a vlivného postavení; jesuité ukazovali zvláště na ředitele carské kanceláře, na ředitele několika významných úřadů, na hlavního ředitele u Menšikova, na vojevodu ve Vologdě a j.; *»zejména tito lidé,«* praví Milan, byli vinni zničením Artemjeva.⁵⁰⁾

Také Rogovskij, jehož obrátil ke katolictví Tichavský, udržoval i později styky s jesuity činnými v Moskvě, s Milanem a Berulou. Postavení Rogovského, jenž dostal bezpochyby zvláštní posláni z Říma pro Moskvu,⁵¹⁾

exire feci et in studiis collocavi». VA(Š.), Russ. 7, II, 1—3; v. vysvědčení vydané Tichavským Rogovskému, Šmurlo, Russkije katoliki, 25; Pierling vztahoval chybně slova Tichavského na Artemjeva.

⁴⁴⁾ Nekrolog ASJ., Boh. 108, fol. 286.

⁴⁵⁾ Pis'ma, 215 (5—6), 234 (29), 250 (49), 356 (174—180), 369 (196).

⁴⁶⁾ Srv. toto sdělení u Solovjeva, Istoria, III, 1223—4.

⁴⁷⁾ Pis'ma, 215 (6).

⁴⁸⁾ Ibid., 215 (6).

⁴⁹⁾ Pis'ma, 230 (25).

⁵⁰⁾ Pis'ma, 369 (195—6); srv. Miller, Historia, 2178.

⁵¹⁾ Srv. náš článek Palladij Rogovskij, 169, 176. K uvedeným tam zprávám třeba

bylo však docela jiné. Proti Artemjevovi nezůstal tak věren své nové konfesi a před soudem patriarchy se odřekl Unie, dosáhnuv tím jisté volnosti činnosti a možnosti státi se potom významným účastníkem vědeckého hnutí v Moskvě, byl prvním rektorem slavjano-greko-latinské akademie. Moskevští jesuité s velkou pozorností sledovali vývoj Rogovského a podrobně informovali o něm své představené v provincii.⁵²⁾ Připomeňme, že českým provinciálem v letech 1699—1703 byl právě F. Walthausen, jenž osobně znal P. Rogovského ve škole v Nise.⁵³⁾ Čeští jesuité vešli v osobní styky s ním a shledali, že je »výborným a upřímným člověkem«; Rogovský prosil Berulu, aby jeho jménem pozdravil Walthausera.⁵⁴⁾ To vše však nepřestávalo na těchto vnějších líbeznostech, bylo to vážnější. Buď jak buď, Milan po smrti Rogovského (23. I. 1703) tvrdil, že mu je dobře známo z jednoho úplně spolehlivého pramene, že Palladij želel svého odstoupení od Říma, ale nemohl to veřejně prohlásiti, znemožnila mu to prý nemoc, za níž ztratil řeč.⁵⁵⁾ Čeští jesuité Milan a Berula měli snad nějaké důvody, když tvrdili, že Rogovský po svém zřeknutí se Říma trpěl mukami svědomí a že při umírání v přítomnosti několika katolíků »ze všech sil proklínal Fotia a schizma«.⁵⁶⁾

Vybočili jsme poněkud z chronologického rámce svého výkladu, abychom ukázali, že obrácení Artemjeva a Rogovského ke katolictví, jež provedl Tichavský, bylo vážným výsledkem a vítězstvím katolické jezuitské misie v Moskvě. Nebyli to nahodilí přebíhači z jedné náboženské strany do druhé, nýbrž byli způsobili státi se průkopníky katolického vlivu v moskevském pravoslavném prostředí a jisto je, že Artemjev (zčásti snad i Rogovský) přijal na sebe i břímě i korunu mučednictví za katolickou víru. V tomto smyslu konverse Artemjeva a Rogovského osvětluje osobnost Tichavského, jenž uměl získati pro Řím tak cenné a významné lidi.

přidati ještě jedno velice důležité sdělení, jež pochází od velmi dobře informovaného známého uniatského metropolity Leona Kišky. Sděluje, že cesta Šeremetevova do Říma a jeho jednání o sjednocení církve vedly k tomu, že v Římě »assignati sunt ad id (t. j. pro misii v Moskvě) ex ordine Basilatarum per breve apostolicum, cum explicito sensu summi pontificis et Sacrae Rotae Cardinalium ac Collegii de Propaganda Fide jurejurando obligati pater Joannes Szperkiewicz Lithuanus et alter pater Palladius Rogowski (Moschus) ex collegio Graecorum missionarii, quorum alter in patria fundamenta ponit...« Petruševič, *Svodnaja lětopis' 1600—1700*, 266; *Šmurlo*, *Sbornik*, I., 702, pozn. k č. 677.

⁵²⁾ *Pis'ma*, 230—2 (25—7), 250 (49).

⁵³⁾ *Pis'ma*, 272 (26); srv. výše, str. 98; Walthausen pomohl Rogovskému svým doporučením v Římě, *Šmurlo*, *Katolíkl*, 7, 24—5.

⁵⁴⁾ *Pis'ma*, 272 (76). - ⁵⁵⁾ *Pis'ma*, 300 (151—152).

⁵⁶⁾ *Pis'ma*, 366 (191—192), tam se Rogovský přímo nejmenuje, ale právě on jest míněn v tomto textu. Rogovského, zdá se nám, má na mysli Komnen Papadopulo v listě Kolloničovi z 18. III. 1701 v těchto řádcích: »la Chiesa greca non s'inorridisca de'Latini, e la condanni, come per mie industrie ha fatto, tre mesi fà, dell' attentato d'Moscoviti di voler riordinar un monaco Basiliano Ruteno, che ordinato in Roma passò in Moscovia co' Signori Moscoviti di quà passati, cosa che fu inibuta con un decreto de' quattro Patriarchi sotto pena di anatema come publico sacrilegio.« *Nilles*, *Symbolae*, I., 162—3. Srv. o přijetí kněžství Rogovským v Římě u *Šmurlo*, *Katolíkl*, 6 a násl.

Byly to, jak je třeba se domnívati, jen nejzralejší plody »misie« Davida a Tichavského. Měli snad možnost vlivu i na širší kruh ruských lidí, na ruské děti z bojarských rodin ve škole, kterou řídili? Ruské prameny určitě mluví o tomto vyučování Rusů v jesuitské škole.⁵⁷⁾ David v svém spisu »Status modernus« to rozhodně odmítá. David tvrdí, že ve škole byly »solummodo catholicorum nostrorum proles, alias enim admittere vel allicere tutum non erat«.⁵⁸⁾ Dosti těžko rozhodnouti, kdo má pravdu a bývaly-li skutečně ruské děti mezi žáky Davida a Tichavského. Spis Davidův má bezpochyby zčásti zabarvení apologetické a skresluje skutečnost, zvláště v té části, která se obírá styky jesuitů v ruském prostředí. Viděli jsme výše, že David odmítá obvinění, jež bylo předloženo proti Šmitovi, že prý působí na ruské děti; stejně odmítá svou vinu v tomto smyslu. Za tím však mohla stát docela jiná skutečnost. Víme, jak Moskva trpěla nedostatkem dobré školy a musíme plně připustiti, že moskevští bojaři ochotně využívali školské schopnosti jesuitů pro vyučování svých dětí v pozdější době (1698 a násl.). Za obviněním, jež bylo formulováno proti Davidovi a Tichavskému, jakož i proti Šmitovi, mohly stát zcela konkrétní případy. Toto obvinění má nejen smysl všeobecný — nebezpečné vlivy atd. — nýbrž má na mysli úplně konkrétní formu — činnost pedagogickou, činnost v rámci určité organizace. Těžko připustiti, aby tak přímé zprávy byly úplně bezpodstatné. Proto se domníváme, že David a Tichavský skutečně měli mezi svými žáky také pravoslavné děti, i když to nemůžeme tvrditi tak jistě jako o činnosti Milana a zvláště Beruly, kteří tuto svou činnost otevřeně hlásali.

Nemáme dokladů o úspěších Davida a Tichavského mezi pravoslavnými mimo jména Artemjeva a Rogovského. V svém spisu »Status etc.« David tvrdí, že byl velice zdržlivý ve stycích s Rusy stran otázek náboženských. »Semel ad cuiusdam Bojarini domum vocatus eram eo ipso iubente ad conferenda extrema sacramenta moribundo famulo catholico, cum mox ad Patriarcham delatus essem me iam Bojarinorum infantes ritu catholico baptizare ac erudire, quod ipse Principi Galliczin coram Maiestatibus audacter obiecit, insigniter deinde ab eo confusus, cum nihil unquam agerer eo inconsulto.« Tento případ snad byl dosti jasnou výstrahou, že jesuita musí býti náležitě opatrný v svých stycích s pravoslavnými. David pak sděluje ještě jeden případ tohoto druhu: »Quinque vicibus invitatus fuam a quodam Archimandrita celebris monasterii ad nescio quod colloquium; quinquies repulsam coactus fui dare, petens ab eo veniam et spondens, si Princeps (t. j. Goliceyn) annuerit et conscius fuerit, me illico adventurum; secus non posse, ne Patriarcha certior factus existimaret, me iam monasteria ingredi ad monachos edocendos et a schismate abducendos. Sed neque illi Archimandritae fidendum erat, an

⁵⁷⁾ Srv. zprávy *Cvjetajeva*, Kostel, 62 a *Iz istorii* 368—9; *Pierling*, *La Russie*, IV, 101 a násl.; *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 239; srv. níže ve výkladu historie o vyhnání jesuitů.

⁵⁸⁾ *David*, *Status modernus*, 24.

sincere, an dolo me postulaverit, ut occasione faceret adversus me agendi.«⁵⁹⁾

Tato zvláštní opatrnost a zdrželivost Davidova však nepřekážela ani jemu ani Tichavskému, aby nešířili svůj katolický vliv do prostředí pravoslavného. Ve zprávě o katolické misii v Moskvě napsané r. 1709 se zmiňuje o obrácení pěti Rusů k Unii; z nich jeden byl mnich Rogovský a tři jiní (z prostých kruhů) před rokem 1709 už zemřeli, pátý byl ještě na živu, ale pro množství starostí a práce přerušil úplně spojení s katolickou církví.⁶⁰⁾ Rogovský byl obrácen Tichavským; podle celého kontextu možno se domnívati, že také tito ostatní přijali Unii ještě v tutéž dobu. Milan a Berula mluvili o nich bez naznačení své vlastní účasti v jejich přechodu ke katolictví; snad k přechodu došlo dříve. V této souvislosti je důležité přímé, ale příliš obecné tvrzení Tichavského, že v Moskvě byly tajně obráceni na latinskou víru mnozí z vyšších hodnostářů a také někteří z okolí samého patriarchy.⁶¹⁾ Koho má na mysli? Přímou jmenuje jen Rogovského. V jedné zprávě z počátku r. 1701 se uvádí, že se Ivan Musin-Puškin jmenovaný v lednu náčelníkem patriarchátního úřadu učil svého času latinskému jazyku a »fundamenta« filosofických a bohosloveckých věd »von hier gewesenenen Jesuiten und anderen reisenden Geistlichen« a byl přítelem cizinců a učenců.⁶²⁾ Zde se patrně míní také ti jesuité, kteří žili v Moskvě v letech 1684—1689. Musin-Puškin v moskevském katolickém prostředí měl pověst patrona a přítele jesuitské a katolické misie.⁶³⁾ Musina-Puškina, tehdy astračanského vojevodu, označoval ankirský arcibiskup Palma r. 1698 za jednoho z ruských bojarů a hodnostářů nejvíce nakloněných Římu.⁶⁴⁾ Tato fakta nebo sdělení nepodávají ovšem důkazů k tomu, abychom uznali, že I. A. Musin-Puškin přešel ke katolické víře, možno však z nich usuzovati, že náležel ke kruhu těch významných Moskvanů, mezi nimiž se vyvíjela (ne bez následků!) činnost Davida a Tichavského. Sám David ještě jednou se nahodile zmiňuje v své zprávě z r. 1690 o své rozmluvě s jedním z moskevských »nobiles« o používání »fermentum« neb »azy-mum« při mši. Rus prý tvrdil, že katolíci uctívají »cadaver Christi sub azymo, non ipsum Christum« a dovolával se Písma svatého, kde jest

⁵⁹⁾ *David*, Status modernus, 24—25.

⁶⁰⁾ *Pis'ma*, 366 (191—192).

⁶¹⁾ »Conversi sunt multi etiam ex maximis quamvis occultissime, etiam ex ipsius patriarchae aula«; srv. výše — »plerique maiores bojarorum et seniores in corde suo sunt vel Romani vel propensissimi«. *VA(Š)*, Russ., 7, I, 1—3; Srv. *Pierling*, La Russie, IV., 102. — V listě císaři Leopoldu I. Tichavský žádal o znovuzřízení misie v Moskvě, a to i jménem »aliorum occultorum, etiam e Moscis primorum, qui omnes conversionem suam et conservationem in nova fide« vděčí císaři. *VA(Š)*, Russ. 6, 256 a násl.

⁶²⁾ List O. Pleyera z 2. II. 1701 z Moskvy. *Ustrjalov*, Istorija Petra Velikago, IV/2, 554.

⁶³⁾ Srv. slova Pleyerova z r. 1710; *Herrmann*, Berichte, I, 136; ruský překlad, 16; *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 253.

⁶⁴⁾ Relace Kongregaci de P. F. 31. X. 1698 a protokol 6. VI. 1699, N 18. *ACP(K. Š.)*, 1698 a 1699 (»Murimpusk« nebo »Musimpusk« se píše jeho jméno!).

zmínka, že »simile est regnum coelorum fermento« (Mat. 13). David prý odpověděl jiným citátem, a to zmínkou, že Kristus jednou přirovnával nebeské království »grano sinapis«, t. j. zrnku hořčičnému, tak proč »in illo grano non consecratur«?⁶⁵⁾ Tento odstavec ze spisu Davidova ilustruje fakt nepochybných styků jesuity s moskevskými »šlechtici«, »dvorjany« a rozhovorů s nimi o tématech také náboženských, ačkoliv to bylo přísně zakázáno a David prý se stranil vůbec podobných příležitostí.

Druhá epizoda z činnosti Davida a Tichavského v Moskvě, jež vzbuzuje naši pozornost a o níž máme více méně zprávy, se týká účasti jesuitů ve věci Quirina Kulmana (rodem z Vratislavě ve Slezsku). Tento pokračovatel ideologie Jakuba Böhma, představitel krajního mysticismu na protestantském podkladě, se setkal v moskevském protestantském prostředí s rozhodným odporem, jenž všemi prostředky usiloval o zamezení vlivů tohoto učitele a jeho druhů. Moskevské úřady, jejichž pomoci se dožadovali členové moskevské německé obce nepřátelské Kulmanovi, pokládaly za nutné provést svého druhu expertisu spisů Kulmanových a literatury, o níž se opíral v své propagandě. A proto se moskevské úřady obrátily jak na moskevské protestantské (luteránské a kalvínské) bohoslovce, tak i na katolické kněze Davida a Tichavského. A obojí odevzdali své posudky 1. června 1689 v Posol'ském Prikazu, při čemž protestanté předložili své závěry písemně,⁶⁶⁾ katolíci však patrně jen ústně. K expertise jim byly předloženy dvě knihy. Jedna — německá brožura ve verších, vydaná Kulmanem v Amsterdamě roku 1687 s názvem »Drei und zwanzigster Kühl-Jubel...«; obsahovala řadu proroctví týkajících se Moskovie;⁶⁷⁾ druhá — známé vydání Jana Amosa Komenského »Lux e tenebris«.⁶⁸⁾ Obě tato vydání obsahují proroctví o příštích osudech protestantství vůbec, zvláště ostře nepřátelská římskému císařství, císaři Leopoldovi atd., a vyslovená Mikulášem Drábíkem, Christ. Kotterem a Kristinou Poňatovskou. První z těchto »proroků« byl původem spojen s Moravou (ze Strážnice); Poňatovská, Polka původem, působila také na Moravě a v Čechách, později se přestěhovala do Polska (Lešno), kde se sblížila s kruhem Komenského.⁶⁹⁾ Kotter ještě dříve cestoval

⁶⁵⁾ *David*, Status modernus, 82—3.

⁶⁶⁾ *Cvĕtajev*, Pamjatniki, I, 147—148.

⁶⁷⁾ Text přetištěn u *Cvĕtajeva*, Pamjatniki, I, 110—116; *Tichonravov*, Kul'man, 300—352 (ruský překlad).

⁶⁸⁾ První vydání — Amsterdam, 1657, druhé Leiden, 1665. *Zibrť*, Bibliografie české historie, V, 544—570, přehled všech vydání spojených s touto knihou a proroctví v ní vyložených.

⁶⁹⁾ David v svém listu polskému nunciovi jmenuje ji »praedicantissa Bohema«, *Theiner*, Mon. hist., 340. O Drábíkovi upáleném r. 1671 v. *P. Spíčka*, Po stopách Drábíkových proroctví, Sborník historického kroužku družstva »Vlast«, IV, 1895, 3—84; *Kvačala*, Ottův slovník Naučný, s. v., 302; *Kleinert*, P., Realencyklopedie f. protest. Theologie u. Kirche, V, 2—3; o Poňatovské v. *Zoubek*, O proroctvích, 8, 11, a násl.; její vidění v Čechách — 1627—28, od 1628 byla v Lešně, † 1644. *Tichonravov*, Kul'man, 330 a násl.

v Čechách a předpovídal zničení Rakouska a vítězství protestantů. Posudek Davida a Tichavského nemá v svém textu jakýchkoliv určitých vývodů, nýbrž se omezuje jen na všeobecnou charakteristiku knížek. Co se týče »Lux e tenebris«, naznačili, že tato kniha, jako namířená »protiv cesarskago gosudarstva«, byla »mnogaždy« spálena »u cesarja« a že »mного tam protiv věry rimskoj«. O »Kühl-Jubel« se jesuité vyslovili, že »ta kniha poistinně jest zloplevel'naja i buntovnaja malodušnych ljudej protiv věry istinnoj christianskoj«; zvláště se jesuité obraceli proti ilustracím urážejícím víru.⁷⁰⁾ Posudek českých jesuitů měl jistý význam v rozhodování o věci Kulmana a jeho společníka Nordermanna, avšak jejich spálení, jež bylo provedeno 4./14. října 1689, není možno spojovati přímo s expertisou Davida a Tichavského.⁷¹⁾

⁷⁰⁾ *Cvjetajev*, Pamjatniki, I, 145—147; *Tichonravov*, Kul'man, 348—9, 371 a násl.; zásadní smysl svých posudků daných v Moskvě sdělil David polskému nunciovi v listě z 1. VII. 1689, *Theiner*, Mon. hist., 340; *David*, Status modernus, 40; *Gagarin*, Unbekannte Urkunde, 88, 89—90; srv. *Cvjetajev*, Iz istorii, 367 a násl.; 240 a násl., 382; *Duk-meyer*, Korbs Diarium, I, 75 a násl.; *Pierling*, La Russie, IV, 104; *Vostokov*, Opisanije Rumjancovskago Muzeuma, 45; *Fechner*, Chronik, I, 389—392.

⁷¹⁾ Podle všeho měl tento případ na mysli Tichavský, když v cizině psal, že »suas controversias etiam ipse patriarcha ad nos mittebat decidendas, quo in passu cautissime semper egimus, cum illorum approbatione et satisfactione.« VA(Š), Russ. 7/I, 1—3. Jiných podobných případů konkrétně neznáme.

IV. První vypuzení českých jesuitů z Moskvy r. 1689

Českým jesuitům se otvíraly, jak se zdálo, příznivé vyhlídky na činnost v Moskvě.¹⁾ Episoda roku 1686 se Šmitem zapadla do minulosti bez přímých následků. Práce v katolickém prostředí se doplňovala vlivem mezi Rusy, mezi nimiž se již ukazovali noví přátelé katolické církve, noví adepti římské víry. Všeobecné politické poměry byly příznivé rozšíření této práce. Moskevská vláda carevny Sofie a knížete Vasilije Vas. Golicyna byla v podstatě velmi nakloněna představitelům katolické církve, za nimiž stála při tom podpora římského císařství. David a Tichavský ve zprávách o svém vypuzení²⁾ zdůrazňovali, že Sofie a Golicyn jim prokazovali »benevolam propensionem«³⁾ a že byli »unicum nostrum praesidium«.⁴⁾ Tato přízeň odpovídala těm pověstem, které David uvedl ve své zprávě, o plánech vlády Sofie a jejího prvního poradce »cum religione romana se unire«. David uváděl tyto pověsti s rezervou — »fertur, certum non habemus«,⁵⁾ avšak všeobecné okolnosti byly takové, že neponechávaly pochybnosti o tom, že nejvyšší vláda je ochotna dovoliti více méně širokou svobodu činnosti katolíků. Znova na základě jen pověstí (»fertur«) David sděloval, že Golicyna prý udivila »ignorantia« patriarchy, když nechtěl »se romanae Ecclesiae unire«, a říkal prý, že vbrzku bude jinak

¹⁾ Srv. bodrý tón listu Davidova z 6. V. 1686, *Vatikánský archiv*, Polská nunciatura (Š), 106, v relaci nuncia 13. V.; srv. slova nizozemského residenta v Moskvě barona J. V. Kellera počátkem r. 1689, že »de heeren Jesuiters multipliciren hier seer« (18, I., srv. 1. II. a později, kopie v sbírce Šmurlově); v. také slova generála Tovaryšstva, že Tichavský psal jemu »de missionis successu, laboribus et spe summa rei aliquando bene gerendae«, *ASJ.*, Boh. 5, I, 37 v., 4. II. 1690 Tichavskému.

²⁾ Tuto zprávu napsal David 19. října 1689 ihned po odjezdu z Moskovie; vydal ji úplně *J. Gagarin*, *Unbekannte Urkunde*, 95—105; David ji opakoval s některými obměnami v svém spise »*Status modernus*«, dosud nevydaném. Svého času se tyto poznámky Davidovy rozšířily v rukopisných kopiích; podle jedné z nich cituje zprávu už r. 1704 *J. A. Kulesza*, *Wiara prawosławna*, v. str. 331 (§ 63, l. 12, N. 2772), 332—333 (§ 63, C. 14, NN 2781—2786), 337—9 (§ 20., NN 2810—2825); *Mintzloff*, *Pierre le Grand*, 373; *Korđt*, V., *Čužozemni podorožni po Schinoi Evropi do 1700 g.*, Kijev, 1926, 154, N 287.

³⁾ *Gagarin*, *Unbekannte Urkunde*, 96.

⁴⁾ *David*, *Status modernus*, 38.

⁵⁾ Srv. tvrzení Tichavského, že za Sofie a Golicyna »nullum omnino fuisset dubium intra breve temporis spatium universum hoc et amplissimum imperium fidei Catholicae uniendum«. *VA(Š)*, Russ. 7/I, 1—3.

(»futurum brevi aliter«). A dále — po příjezdu Tichavského do Moskvy Golicyn prý zavolal k sobě moskevského »profesora« latinského a řeckého jazyka (jednoho z bratrů Lichudů?) a přímo mu zakázal vystupovati proti jesuitům.⁶⁾

Stalo-li se ve skutečnosti všechno to, a to právě v té formě, jak říká David, je nyní dosti těžko zjistiti;⁷⁾ Golicyn asi sotva šel tak daleko v svých plánech a tvrzeních, není však pochyby o tom, že za vlády Sofie a V. Golicyna byly pro jesuity v Moskvě okolnosti velmi příznivé.⁸⁾ Zejména Golicynovi byli katolíci moskevští nejvíce a především vděční za dovolení, že mohou mít kněze-jesuitu, i když původně jen »pro priuato Religionis exercitio«. Golicyn tehdy dovolil Šmitovi »öfters Ihne Golliczin besuchen«.⁹⁾ Stejný dojem si odnesl ze své cesty do Moskvy roku 1689 brzo po pádu Golicyna a vypuzení jesuitů známý Francouz Neuville.¹⁰⁾ Stačí přechází list Golicynovi na rozloučenou, jež napsal Šmit při odjezdu z Moskvy (29. VIII. 1684, Smolensk), abychom viděli, jak se cenilo stanovisko carevny Sofie a Golicyna k jesuitům v Moskvě: Šmit zůstal v Moskvě »pod velikim sijatel'nějšago vysočestva tvojego zaščiščenijem«, vlebí Golicynovu »preizrjadnuju i nikogda dovol'no proslavitsja moguščuju milost«, a tyto chvály a díkůvzdání vyslovuje Šmit také jménem »vsego tovariščestva našeho Sobora, po vsej vselennoj rozlijannago«.¹¹⁾ Stejně díkůvzdání vyslovil také římský císař r. 1687; v listě císařově se zdůrazňuje (cit. podle současného rus. překladu), že když »věř našej rimsko-katolickoj dějstvovanije na Moskvě povolennoje po se vremja spojno vnemletca, to premoguščim vašim naipače pričitajem služenijem«.¹²⁾

⁶⁾ »Caveas ne quid contra iesuitas loquaris.« *Gagarin*, Unbek. Urkunde, 99; srv. *Demjanovič*, Jezuity v Zap. Rossii, XI, 73, pozn. 1.

⁷⁾ Srv. *Gagarin*, Unb. Urkunde, 80 a násl.; *Prozorovskij*, Sil'vestr Medvědev, Čtenija, 1896, III, 346 a násl.

⁸⁾ Velmi přepjaté však byly ty obavy, které v této souvislosti projevil v polovině r. 1692 moskevskému residentovi v Polsku (Bor. Michajlovovi) známý Lvovský pravoslavný činitel a vlivný člen Lvovského bratrství Jiří Papara, když pokládal dovolení, že jesuité mohou zůstat v Moskvě, za poskytnutí plné možnosti obrátiti Moskvu ke katolictví. Papara se domníval, že za činnosti jesuitů v Moskvě došlo k spiknutí, k plánu zavést katolictví společným úsilím papeže, Polska, císařství a Francie (*Solovjev*, Istorija, III (XIV), 1130—1131). V těchto obavách se zrcadlilo bezpochyby velice citlivé stanovisko Lvovských pravoslavných ke katolickému vlivu, ne nadarmo byl Papara tak rozhodným nepřítelem biskupa Josefa Šumlaňského, o jehož uniatských sympatiích věděl ještě dlouho před otevřeným přijetím Unie r. 1700 (srv. *Adamczyk*, Szumlański). Pro nás jsou slova Paparova zajímavá jako ohlas skutečného pronikání jesuitů do Moskvy v letech 1684—1689.

⁹⁾ Srv. list Zierowského Leopoldu I. ze 14. VII. 1684 z Dorogobuže, VA(Š), Russ. 6, 46 a násl.

¹⁰⁾ *Neuville*, Relation curieuse, 161—2, 163, 174—5, 176—7, 204; srv. překlad *Braudo*, 261, 262, 265, 266; srv. dojmy K. Voty, *Zaleski*, Jezuci, III/1, 237—8; *Posselt*, Lefort, I, 450.

¹¹⁾ *PDSn.*, VII, 354—6; lat. originál — *Tolstoj*, Katolicizm, I, 346—7; *Posselt*, Lefort, I, 446; *Cvetajev*, Kostel, 55—6 a Iz istorii, 358; srv. slova jesuity Avrila o Golicynovi, *Avril*, Voyage, 132, 246—7, 262 a násl.; *Solovjev*, Istorija, III, 1650; *Theiner*, Mon. hist., 282; *Pierling*, La Russie, IV, 103, 112.

¹²⁾ *Tolstoj*, Katolicizm, I, 117, pozn. 2; srv. *Cvetajev*, Kostel, 56 a Iz istorii, 235

Katolická misie v Moskvě, jak se zdálo, byla pevně zajištěna a mohla se skutečně nazývat »nostra gloriosa expeditio«, jak se vyslovil generál Tovaryšstva v listě k císaři, děkuje za úspěch Zierowského.¹³⁾ Avšak za několik měsíců po příjezdu Tichavského do Moskvy vznikl známý ostrý konflikt mezi jedním ze dvou carů, mladším Petrem a jeho sestrou, regentkou carevnou Sofií. Tento konflikt se skončil pádem carevny a jejího prvního a hlavního spolupracovníka kn. V. Golicyna. Tím se rozhodně změnil podmínky pobytu jesuitů v Moskvě, za nimiž stála zejména a jen přízeň Golicynova. Proti pobytu a činnosti jesuitů v Moskvě se ihned pozdvihly vlivné hlasy především z církevního prostředí, jež s odporem a strachem pozorovalo a snášelo přítomnost jesuitů v Moskvě, za Golicyna však nemohly o tom ani mluvit. David v svém vyprávění o vypuzení sděluje, že prý po příjezdu Tichavského patriarcha se slzami v očích projevil obavou, že se po jeho úmrtí celá Moskva stane jesuitskou.¹⁴⁾ Pod vlivem memoranda patriarchy a veškerého sboru duchovenstva (»osvjaščennyj Sobor«) předloženého 30. září 1689 carům v Trojické Lavře »v pochodě« bylo jménem carů-jinochů rozhodnuto vypuditi jesuity z Moskvy a z celého státu.¹⁵⁾ Jest zpráva, že patriarcha prý dostal k tomu souhlas jen od staršího cara Ivana, ne od Petra. Petr Alexejevič prý byl ochoten povolit jesuitům další pobyt v Moskvě, avšak tento jeho krok neměl výsledku,¹⁶⁾ nebo snad konečně byl car Petr překonán rozhodným úsilím patriarchovým.¹⁷⁾ 2./12. října bylo podepsáno nařízení o okamžitém vypuzení jesuitů za hranice Ruska.¹⁸⁾

Toto nařízení bylo ihned oznámeno Davidovi a Tichavskému. O jejich rozhovorech s moskevskými úředníky v Posol'ském Prikaze, kam byli zavoláni 2./12. října, máme zprávy jak s ruské, tak i s latinské strany; toto sdělení v podstatě souhlasí.¹⁹⁾ Jesuitům bylo oznámeno nařízení

pozn., 322, 359 a násl.; *Deruga*, Katolicyzm, 178; *Danilov*, N. N., Vas. Vas. Goliceyn (1682—1714). Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, II/4, 1937, 573—8.

¹³⁾ List z 23. XII. 1684, *ASJ.*, Epp. N 7, 702—4.

¹⁴⁾ »Fleus dixisse fertur, post suum obitum (mortem) totam Moscuam futuram (fore) iesuiticam.« *Gagarin*, Unb. Urkunde, 99; *David*, Status modernus, 41; podle slov Tichavského patriarcha, jenž byl prý poslední překážkou vítězství Unie v Moskvě, chtěl vnést do textu slibu patriarchů slib, vždy bojovati proti příchodu jesuitů do Moskvy. *VA(Š)*, Russ. 7/I, 1—3.

¹⁵⁾ *Cvĕtajev*, Iz istorii, 372—4; *PSZ.*, III, 39.

¹⁶⁾ Srv. list polského nuncia Jakoba Cantelmiho z 13. XI. 1689, »ma poi furono richiamati dal Czaro Pietro dandoli facolta di proseguire la permanenza sino a nuovo suo ordine«. *Theiner*, Mon. hist., N 265, 348; *Cvĕtajev*, Kostel, 63 a násl. a Iz istorii, 370 a násl.; *Jakšić*, Iz istorii, 84. Car Petr po vypuzení jesuitů daroval katol. kostelu koberec. *Kyselý*, Dva kněží 222.

¹⁷⁾ Srv. *Miller*, Historia, 2176 — »quid calumniarum contra Patres ille apud Petrum sparserit, incertum, quibus tamen evicit...«

¹⁸⁾ *PSZ.*, III, 39—40, N 1351; *SGGID.*, IV, 617—619, N 203; srv. zmínku přítomného tehdy v Moskvě *Neuvilla*, Relation curieuse, 176—7, přel. Braudo, 266; *Cahen*, Histoire des relations, 174.

¹⁹⁾ Zprávy Davidovy — »Status modernus« a »Brevis Relatio«; podle »Status« krátké sdělení u *Millera*, Historia, 2176—7; ruská akta — *SGGID.*, IV, 617—619

o vypuzení, jež bylo odůvodněno podmíněností a prozatímností samého dovolení pobytu v Moskvě («sed ad tempus, ad tempus, ad tempus!») a nařčením partriarchovým, že jejich činnost je nebezpečná a škodlivá. Žádost jesuitů o odložení tohoto rozhodnutí byla zamítnuta. David a Tichavský dokazovali, že musí napsati především do Vídně, »otpisatsja ob otpuskě svojem k Cesarskomu Veličestvu«, že potřebují času k prodeji »dvora svojego« v Německé Slobodě koupeného z císařských prostředků, k přípravě na cestu atd. V Prikaze však bylo zdůrazněno, že jesuité nesmějí psáti do císařství, ale že o jejich věci budou sami carové jednati s císařem. Přes to přese všechno, jak je viděti z moskevského protokolu, měl se »otpusk«, odeslání jesuitů, díti »milostivo«, »vo vsjakoј Gosudarskoј milosti« a »honorifice«, jesuitům mělo býti dáno »žalovanje«, doprovod k litevské hranici, »assistantes« neb »milites ad custodiam« atd. Jesuité nic nepořídili se svou žádostí v Prikazu. Proto se obrátili o pomoc k polskému residentovi (1687—1694) Jiřímu Dominiku Dovmontovi a k Patriku Gordonovi, k němuž a také k caru Petrovi do Trojické Lavry byli posláni dva rychlí poslové. Všechno úsilí Gordonovo však nevedlo k ničemu,²⁰⁾ zlomiti vliv patriarchův nebylo možno ani osobními žádostmi u Petra Alexejeviče. Tak přišla doba odjezdu (měli dva dni na přípravu) a 5. září jesuité opustili Moskvu. Dostali na cestu vozy («vecturae tsareae»), stráž pro ochranu na cestě, zvláštního »pristava« pro spolucestu; v Prikaze jim byl v den odjezdu vydán na památku od carů zvláštní dar — »6 paria pellium sobelinarum, aestimata ducentis rublis, id est 600 florenis Germanicis, pro quolibet et paria tria«. V sobotu se jesuité rozloučili se svou truchlící obcí, která přijala od nich odpuštění hříchů a sv. přijímání. Dům misie byl svěřen starším katolické obce. Večer v neděli 5. září jesuité odjeli z ruského hlavního města směrem k litevské hranici.²¹⁾

Vypuzení českých jesuitů zapůsobilo velmi silným dojmem jak u moskevských jejich ctitelů,²²⁾ tak ovšem ve Vídni a v katolickém světě evropském vůbec.²³⁾ Toto vzrušení, které bylo vyvoláno v Polsku, ve Vídni a v Římě, bylo podporováno zprávami a žádostmi, jež psali a podávali na různá místa David a Tichavský. Podávali zprávy o okolnostech, za nichž došlo k vypuzení, a vyslovovali se o tom, jak má býti obnovena

a PSZ., III, 39—40 — nařízení předložené jesuitům a protokol jednání s nimi; srv. také PDSn., VIII, 572 a násl.; *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 74 a násl.

²⁰⁾ V deníku *Gordonově* o této epizodě vyhnání jesuitů není ani zmínky!

²¹⁾ Faktické podrobnosti v. *David*, Brevis relatio a Status Modernus; *Gagarin*, Urkunde, 100 a násl.; *Cvětajev*, Kostel, 62 a násl. a Iz istorii, 327—8; PDSn., VIII, kol. 570—580; *Pierling*, La Russie, VI, 113 a násl.; *Zalewski*, Jezuci, III/1, 240; *Deruga*, Katolicyzm, 178—9.

²²⁾ *Gordon*, Tagebuch, II, 288, 289.

²³⁾ Srv. *Theiner*, Mon. hist., 348—9; papežský nuncius v Polsku vysvětloval moskevskému vyslanci, že vyhnání jesuitů poškodí věc protiturecké ligy a přátelské styky s Polskem a s katolickým světem, v. *Vatikánský archiv*, Polská nunciatura (Š), 108. Srv. velmi zdrženlivé celkem listy generála S. J. Tichavskému a Davidovi ze 4. II. 1690 v odpověď na zprávu o vyhnání. ASJ., Boh. 5, I, 37.

misie, již Tichavský nazýval někdy slavně začatou a do nedávného času šťastně uskutečňovanou.²⁴⁾ Tichavský dávno očekával, že »mež neznajemyi zloradnych někogda vpadet v obidu«,²⁵⁾ avšak »obida«, která se na něho zřítla, mu nezabránila v úsilí, aby se znova snažil vrátiti do zdí Bělokamenné Moskvy a setkat se s bývalým svým moskevským stádem. Chtěl by nyní proniknouti do Moskvy jako kaplan nějakého císařského světského politického delegáta a domníval se, že by tato cesta nebyla obtížná.²⁶⁾ Tato víra byla neodůvodněna, avšak charakterisuje Tichavského s hlediska jeho zřejmých aktivních zájmů o moskevskou misii. Úmrtí patriarchy Joakima otvíralo, jak se zdálo, Tichavskému široké perspektivy, poněvadž to prý byl hlavní nepřítel jesuitů; nyní, psal misionář císaři, nemůže býti zjevných potíží, »já dosti dobře znám situaci Moskvy,« připojoval.²⁷⁾ Tichavský si zajistil už formální souhlas Tovaryšstva Ježíšova pro návrat do Moskvy, jako »utpote linguae et genii sat plene gnarus«, a »cum Patre alio socio Theologiae actuali Professore«²⁸⁾ čekal potvrzení také od císaře. Chtěl se vrátiti do Moskvy také David a připravoval se k cestě spolu s páterem Grimaldim S. J., jenž směřoval přes Moskvu do Číny. Tento plán se však setkal s námitkami se strany generála Tovaryšstva, který napsal Davidovi, že jeho návrat do Moskvy »neque consultum esse videtur, neque tutum«, myšlenka proniknouti tam »sub veste aliena« mohla způsobiti velké nebezpečí jak pro Davida, tak pro Grimaldiho.²⁹⁾

Tak David a zvláště Tichavský rozvíjeli dosti širokou písemnou kampaň, psali i samému císaři Leopoldovi a bývalému císařskému vyslanci v Moskvě, tehdy vyslanci ve Varšavě, Zierowskému, jemuž Tichavský předložil podrobný memoriál,³⁰⁾ generálu Tovaryšstva Ježíšova³¹⁾ atd. Tento literární boj za obnovení české jezuitské misie v Moskvě vedli naši

²⁴⁾ »Gloriose inchoata«, »feliciter producta«, list Tichavského bez data (Kolloničovi?), VA(Š), Rus. 7/I, 1—3.

²⁵⁾ PDSn., VII, 390, 568, 569 — v listě císaři Leopoldovi.

²⁶⁾ List (Kolloničovi?) s. d., VA(Š), Russ. 7/I, 1—3, mimo Tichavského mohl by proniknouti tehdy do Moskvy také »Pater collega meus, (t. j. David) in vestitu externorum«, »sic nulla erit difficultas in ingressu«. Zajímavé však je, že v květnu 1690 Tichavský — v souvislosti s vyšetřováním věci Davidovy — měl velký strach, aby David nebyl znovu poslán do Moskvy; generál Tovaryšstva ho uklidnil, zdůrazniv mimo jiné, že je sotva možné, aby do Moskvy byl poslán někdo »e nostris in habitu clericali«, který by — »Mosco ignotus« mohl tam vésti práci. List generálův z 24. VI. 1690. ASJ., Boh. 5, I, f. 50.

²⁷⁾ »Defuncto praesertim iam capitali hoste ipso Patriarcha, nec ulla mente mea, qui statum Moscuae satis exacte novi, gravior exoritur difficultas.« List Leopoldu I., VA(Š), Russ. 6, f. 256 a násl.

²⁸⁾ Koho má na mysli, nevíme; srv. Pierling, La Russie, IV, 122.

²⁹⁾ List generálův Davidovi ze 4. II. 1690, ASJ., Boh. 5 I, 37 v.

³⁰⁾ Załęski, Jezuiti, III/1, 240—1; srv. Cvětajev, Iz istorii, 279, 380—1; Tolstoj, Katolicizm, I, 117—118; Pierling, La Russie, III, 122.

³¹⁾ V listě generálův Tichavskému jsou zmínky o jeho listech o obnovení misie v Moskvě 4. a 25. III, 28. VIII. 1690. V odpověď na tento list psal generál 30. IX. 1690 do Brna Tichavskému, že o obnovení jezuitské misie není možno posud ani mluvit. ASJ., Boh. 5 I, f. 56 v.

jesuité, zvláště Tichavský, po několik let po svém vypuzení, a ještě na příklad roku 1693. Ovšem nejostřeji upozorňovali na tuto věc první dobu po odjezdu z Moskvy. Odjeli ve velkém rozčilení proti Moskvě, proti nové vládě v ní a netajili se v nepříznivých posudcích o Rusi s výrazy svého pohoršení. V Moskvě za to rozhodně odsuzovali Davida a Tichavského,³²⁾ kteří svými zprávami prý popuzovali císaře proti Moskvě.³³⁾

Jaké stanovisko zaujalo k vypuzení »císařských misionářů« římské císařství, patron moskevské misie? Máme zprávy, že císař Leopold byl hotov přerušiti styky s moskevským státem, aby jej přinutil k opětnému přijetí jesuitů do Moskvy.³⁴⁾ Leopold I. se prostřednictvím Zierowského písemně obrátil na E. Ukrajinceva s požadavkem »readmissionis« jesuitů, zdůrazňuje, že se jejich vyhnání rozhodně protiví nedávno podepsané dohodě Moskvy a Vídně ve věci protiturecké společné akce.³⁵⁾ Během celého roku 1691 se vedla jednání o této věci mezi Moskvou a Vídní, ale bez úspěchu. Moskevská vláda nepovolila a neodvolala své rozhodnutí o vypuzení jesuitů z Moskvy.

Moskevská vláda uznávala, že po stránce formální má právo přerušiti pobyt katolických kněží-jesuitů v Moskvě, poněvadž byli připuštěni do Moskvy, jak se tam tvrdilo, jen »do vremjani«, t. j. na čas, do odvolání.³⁶⁾ Důležitější bylo dále to, že moskevská vláda roku 1684, t. j. v době plné moci kn. V. V. Golicyna, snad skutečně nedala císařským představitelům žádné formální a přesně v aktu formulované závazky stran pobytu katolických kněží v Moskvě.³⁷⁾ Vyslanec Zierowský a jesuita Vota se snažili vyložití svůj úspěch jako formální souhlas Moskvy.³⁸⁾ Císařská vláda se později houževnatě snažila změnit tento moskevský souhlas v souhlas stálý, formálně zabezpečený, a proto jej chtěla v letech 1686—1687 uvést do kontextu císařsko-moskevské smlouvy. Vídeň dobře věděla, že »bez podtverždenija Gosudarskago vpred' to nenadežno, — jest'li de budet patriarch i prikaznyie ljudi i inye i pochotjat togo ksenza s Moskvy

³²⁾ *PDSn.*, VII, 718 a násl.

³³⁾ Srv. list Sofronije Lichuda z Vídně 1690 — »Cesar' podvižim ot jezuvitov, kotoryje v prošlom godu... s Moskvy soslany,« *PDSn.*, VII, 1370, 718—721; *Cvėtajev*, Kostel, 26 a *Iz istorii*, 403 a násl.

³⁴⁾ Záznam v deníku *Gordonově*, Tagebuch, II, 328, 22. pros. 1690; *Pierling*, La Russie, IV, 118; srv. prohlášení rakouského představitele v Moskvě (internuncia Kurtze) — Cesar »želo udivljajetsja«, »želo pečalitsja«, *PDSn.*, VII, 746, 968, 842; *Cvėtajev*, *Iz istorii*, 401.

³⁵⁾ Zierowský (vyslanec ve Varšavě) měl »dabey glimpflich vorstellen solle, dafern Sie sich dessen weigern würde, dass sodan auch vor allerhöchst bemelte Kay. Mayst. hiefüro an obbervürter ders gegen Verführung nich mehr gebunden seyn wolle«. Dekret z 26. VIII. 1690. VA(Š), Russ. 7/I, 21.

³⁶⁾ *PSZ.*, III, 39; *PDSn.*, VII, 556, 755, 830, 831, 949.

³⁷⁾ Srv. *Cvėtajev*, *Iz istorii*, 325 a násl.

³⁸⁾ Srv. *Cvėtajev*, Kostel, 35 a násl.; *Iz istorii*, 328—329, 331; *Theiner*, Mon. hist., 281—3; podle slov *Zaleského*, *Jezuici*, III/1, 238 Vota prý napsal 1. července spolu se Zierowským »punktacye tolerancyi dla katolikow i zalozenia rezydencyi jezuckiej w Moskwie«, avšak podobné »punktacie« nemáme, Moskva vytrvale odmítala existenci formálního aktu a měla, jak uvedeno výše, v tom pravdu.

vygnať, i tomu de ksenzu i jedinogo slova govorit' budet o tom ne možno«. ³⁹⁾ Moskevští vyslanci ve Vídni, B. P. Šeremetev »s tovarišči«, a moskevská vláda vůbec však kategoricky odmítala zavázati se podobným závazkem i pro dobu nynější i pro budoucnost, — »Gosudari Moskovskije pozvoljajut de ksenzam byt' v Moskvě dlja bratskije družby i ljubvi (t. j. k císaři), iz voli, a ne dlja kakoj vzaimnosti, ne po dogovoru«, »ne po dolžnosti kakoj i ne po prinuždeniju«. ⁴⁰⁾ Této okolnosti — že není žádného »ukrěplenija«, závazku, se v Moskvě přímo dovolávali při rozhodnutí o vypuzení Davida a Tichavského. ⁴¹⁾ Třeba míti na mysli, že i později, v letech 1707 a násl., za docela jiných politických vnitřních i mezinárodních okolností a poměrů vláda Petra Velikého, i když prostřednictvím na př. B. Kurakina dávala v Římě určité sliby, rozhodně se zdráhala dáti nějaké dokumentární formální závazky přiznání svobody katolického kultu v Rusku, a to i přes to, že si Řím velice přál — přiznáváje Petrovi I. titul »Veličenstvo«, »Majestas« — dostati s jeho podpisem podobný akt, v němž měl »deklarovat' v publicnych i sovokuplennych znamstvijach umnoženije našego veselija, kotoroje togda budet, kogda znaki onago do ruk našich pridut. ⁴²⁾ A všechny pozdější pokusy Říma, papeže Klementa XI., v tomto směru měly stejné málo úspěchu a setkávaly se s nezměnně vyhýbavou a nic neslibující odpovědí Petra Velikého. ⁴³⁾

Tato fakta ukazují, že moskevská vláda využila při svém rozhodnutí o vypuzení jesuitů r. 1689 toho, že nebyla formálně omezena v svém postupu. Ale jaké byly skutečné podklady a konkrétní popudy k tomu, aby udělala konec činnosti českých jesuitů v Moskvě? Zmínka o tom, že »prež sego izstari... nikogda v Moskovskom gosudarstvě jezuvity... nikogda i malogo vremeni ne živali«, nic nevysvětluje, jako nic nepraví ani sdělení, že »jezuvity život na Moskvě mnogoje vremja bez děla«. ⁴⁴⁾ Podstata věci byla bezpochyby v tom, že moskevské církevní kruhy využily pádu patronů a příznivců jesuitů, t. j. carevny Sofie a Golicyna, a rozhodly se zbaviti přítomnosti jesuitů v Moskvě, těžko snesitelných

³⁹⁾ *PDSn.*, VII, 226, 229.

⁴⁰⁾ *PDSn.*, VII, 162—4, 179, 198, 199—200, 206—7, 212, 214, 222, 224, 229, 266—7, 559, 561, 570—1, 815, 845—6; srv. *Cvětajev*, *Iz istorii*, přílohy, XX a násl.; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 155.

⁴¹⁾ *PSZ.*, III, 39—40; *SGGID.*; IV, 618—619; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 115—116; *Solovjev*, *Istoria*, III, 1093—5; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 348 a násl.; připuštění byli »ad tempus«, »non in perpetuum«, vysvětlovali jesuitům v Posol'ském Prikazu. *Gagarin*, *Urkunde* 100; *David*, *Status*, 35.

⁴²⁾ Slova současného překladu listu papeže Klementa XI. Petru Velikému ze 7. (18.) X, 1701, *Archiv Kurakina*, II, 14—15, srv. *ibid.*, IV, 123—4; *Turgeněv*, *HRM*, II, N 126, srv. 127; podrobnosti v. v sdělení o misii Kurakinově v Římě u *Tolstého*, *Katolicizm*, I, 155—157, 158—9, 163 a násl., 377, 381, 383 a násl.; *Solovjev*, *Istoria*, III, 1442—3; *Pierling*, *La Russie*, IV, 215 a násl.; *Deruga*, *Piotr Wieliki*, 225 a násl., 228, pozn. 14, 260—1; *Theiner*, *Mon. hist.*, 437—8; *Šmurlo*, *Snošenija*, 109 a násl.; srv. pokus Polska r. 1711, *Solovjev*, *Istoria*, IV, 52.

⁴³⁾ *Pierling*, *La Russie*, IV, 222 a násl., 240, 281, 302 a násl.

⁴⁴⁾ *PDSn.*, VII, 871; *PSZ.*, III, 39—40.

pro moskevské — zvláště církevní — prostředí. To cítil mezi jinými také francouzský jezuita Avril, jenž žil v Moskvě ještě před pádem Golicky-
novým.⁴⁵⁾ Dobře obeznámený a citlivý holandský resident v Moskvě Keller
již počátkem července r. 1689 předpovídal vypuzení jezuitů z Moskvy,
spojuje to ovšem se zhoršením moskevsko-polských styků.⁴⁶⁾ Toto zhor-
šení by zajisté zbavovalo Moskvu nutnosti počítati s katolickým Pol-
skem v této otázce. A je zajímavé, že polský král proti vypuzení jezuitů
neprotestoval, což se v Polsku později vysvětlovalo tím, že Polsko uzná-
valo, že »cari v svojem gosudarstvě volny«, a že proto oni nyní nemají
práva domáhati se uskutečnění práva obrany a ochrany pravoslavných
v cizím státě, v Polsku, daného jim r. 1686, a to znamená, že se ani Polsko
nemůže postavit na obranu katolíků v Moskvě.⁴⁷⁾

Popudem k rozhodnutí, aby byli vypuzeni David a Tichavský bylo memo-
randum patriarchy Joakima a veškerého »osvjaščennago Sobora«, t. j.
rady při patriarchovi, carům Petru a Ivanovi.⁴⁸⁾ V něm se uváděly přímé
— s hlediska církevního — viny jezuitů proti zájmům a pořádku a dob-
rému stavu ruské pravoslavné církve. »Ot nich,« čteme tam, »počala byti
cerkovnym dogmatam mnogaja protivnost' (raskol) i neistovstvo.« Kon-
kretně se to projevovalo mezi jiným v rozšíření nepravověrných snad
obrazů na plátně a z kosti, »takže i inými prelest'mi«,⁴⁹⁾ dále vytiště-
ných v Římě »listov mnogich pečatnych russkim jazykom na prelest'
i na ssoru«, a rovněž v povolávání »v učilišča russkich malych dětej«.⁵⁰⁾
Patriarcha dále tvrdil, že jezuité »i ljudej prelščajut i rimskoj věře svojej
naučajut«.⁵¹⁾ Během dalšího jednání s představiteli vídeňského dvora
ukazovala Moskva také na to, že jezuité »učali žit' protivno i ne v svoji
děla vstupat'sja, i novoje vměščat', i črez počtu v inyja gosudarstva
mnogoje pisat', čto im ne naležalo«.⁵²⁾

Toto obvinění bylo už rázu politického. Při velké citlivosti Moskvy
k tomu, aby se do ciziny nedostaly nevhodné zprávy o jejím životě a po-
litickém stavu, nemohlo býti ani řeči o tom, aby moskevské úřady lho-
stejně hleděly na zahraniční korespondenci jezuitů. Uvidíme dále, že
později čeští jezuité, kteří se objevili v Moskvě pod cizím jménem, musili

45) Avril, Voyage, 247, píše, že »soit que notre profession de Jésuites leur donna de l'ombrage«; srv. Rinhuber, Relation, 14 a násl.

46) Posselt, Lefort, I, 452.

47) Solovjev, Istorija, III, 1132.

48) Toho se přímo dovolává nařízení z 2. října 1689, PSZ., III, 39—40; na to ukazo-
val jezuitům při jich vypuzení také »president« Posolského prikazu; sotva však ofi-
ciálně tvrdil, že »causa unica« vypuzení byl patriarcha, který tvrdil, že »vos non esse
hic tolerandos«, »quia religio et fides vestra nostrae benedictae religionis et ecclesiae
est nimium quantum, immo antipathice contraria.« Gagarin, Urkunde, 100, 102; David,
Status, 36.

49) PDSn., VII, 571, 755, 814, 948—9.

50) PDSn., VII, 825—6, 831.

51) PDSn., VII, 573; PSZ., III, 39—40; Cvětajev, Iz istorii, 372 a násl.; Tolstoj,
Katolicizm, I, 113.

52) PDSn., VII, 825—6, 830—1; srv. v zprávě Kurtzově Leopoldu I. z 15. IX. 1691
z Moskvy, VA(Š), Russ. 7/I, 147 a násl.

naléztí různé způsoby konspirace a bezpečného dodávání listů do ciziny. Avšak už při prvním dovolení pobytu katolických kněží v Moskvě byla jim položena úplně přirozená a obvyklá podmínka, že se nebudou míchat do politických věcí a že nepovedou zahraniční korespondenci mimo oficiální styky prostřednictvím císařské misie.⁵³⁾ Nevíme, co bylo po této stránce konkrétně vytýkáno Davidovi i Tichavskému a jaké vlastně jejich listy z Moskvy padly do rukou moskevských úřadů.⁵⁴⁾

Nemáme, bohužel, makavých dokladů pro tvrzení, že jesuité rozšiřovali v Moskvě obrazy, t. j. svaté obrazy na plátně a z kosti, jakož i ruské »listy«, vydané v Římě nebo v cizině vůbec, t. j. brožury, archy a vyhlášky náboženského a polemického obsahu. Toto obvinění velice pravděpodobně a — možno říci — úplně odpovídá skutečnosti, protože v katolické církevní praxi, a to ještě více než v praxi pravoslavné, zvláště moskevské, měly jistý význam všemožné tištěné a vyřezávané obrázky, amulety, listy s modlitbami, s obrázky zbožného obsahu, s popisem zázraků, ikon atd. Od specialistů v oblasti církevního života XVII. století, od znalců umění, tisku, ruské hmotné kultury a zvyků možno očekávat, že snad objeví předměty, které potvrdí sdělení patriarchovo. Toto sdělení neopravňuje k pochybnostem. Není rovněž pochyby, že podobné obrázky a listy mohly pronikati do Moskvy také z Ukrajiny a z Bílé Rusi, kde vlivy katolického církevního denního života mohly vyvolati podobné zjevy.⁵⁵⁾ V zásadě toto obvinění jesuitů nebylo ani důležité, ani rozhodující.

Hlavní význam má bezpochyby obvinění, že jesuité obraceli moskevské obyvatele na římskou víru. Víme jistě, že toto obvinění bylo skutečně odůvodněno. V Moskvě mohli snad ještě před podzimem r. 1689 míti podezření, že diakon Petr Artemjev má styky s Tichavským a s Davidem, i když ovšem k jeho odhalení došlo později.⁵⁶⁾ Sotva však možno pochybovati o tom, že styky Rogovského s jesuitu v Moskvě nebyly už tajem-

⁵³⁾ Srv. výše instrukci Zierowského; sdělení císařského kurýra, květen 1685, *Theiner*, *Mon. hist.*, 295; *Zalewski*, *Jezuici*, III/1, 240. Když r. 1708 vypracoval Vota instrukci pro jesuity v Sasku, dal do kontextu stejný předpis. *Duhr*, *Geschichte*, IV/1, 503.

⁵⁴⁾ Je znám v Moskvě zadržený list »ezuvita Michajla Jakopoviča k počmajstru Sangale« se sdělením velice záhadným o tom, že »jeho (jesuitu!) Moskva v patriarchii ne prinjala a golosy podala za mitropolita kazanskago« atd. (*Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 114, pozn. 1; *Cvjetajev*, *Kostel*, 84 a násl.; *Posselt*, *Lefort*, I, 485 a násl.; *Pierling*, *La Russie*, IV, 115—116). Tento list se datuje r. 1690, t. j. byl napsán, když již byl za patriarchu zvolen nikoli pskovský metropolita Markell, nakloněný prý jesuitům, nýbrž kazaňský metropolita Hadrian. S českými jesuitu tento list přímo nesouvisí, avšak mohlo se ho využítí v Moskvě jako důkazu, že jesuité »učali ne v svoi děla vstupatsja«. *Kurfürst*, *K stykům*, 106, pozn. 10, tvrdí přímo, že jesuité »v Rusku prováděli špionáž ve prospěch císaře, začež i dostávali od něho plat 800 rublů ročně« a že r. 1689 jich přímo při tom přistihli. Avšak k takovému zjednodušování styků jesuitů s Vídni není podkladu. Srv. v listě Davidově polskému nunciuovi z 6. III. 1687 sdělení o moskevské armádě o 180.000 mužů na pochodu na Krym. *Vatik. archiv*, *Polská nunciatura* (Š), 106.

⁵⁵⁾ Srv. *Šljapkin*, *Sv. Dimitrij*, 62, 105; *Cvjetajev*, *Protestantstvo*, 680 a násl., 744 a násl.

⁵⁶⁾ Srv. list Artemjevův u *Šmurla*, *Russkije katoliki*, 10; *Solovjev*, *Istorija*, III, 1224.

stvím pro úřady. Rogovský odjel z Moskvy tajně na Litvu již tehdy, když Tichavský a David klidně pracovali v Moskvě; Artemjev odeslal Rogovskému dopis z Moskvy právě prostřednictvím jesuitů při jejich nuceném odjezdu a z toho listu je zřejmé, že v Moskvě už mluvili o útěku Rogovského. Takovým způsobem stál za slovy patriarchovými o »naučení ljudej rímskoj věře« fakt obrácení Rogovského a možná také někoho jiného. Ne nadarmo poznamenal český obchodník se sklem Kreybich, který právě v tu dobu dlel v Moskvě, v svých záznamech o cestě na ruský východ, že vypuzení jesuitů se stalo proto, že »sie waren auch im Verdacht mit einem russischen Pfaffen, welcher in Rom studierte und dem katholischen Glauben beipflichtete«, mimo to vedli prý »die geheime Correspondenz mit einander«.⁵⁷⁾ Stěží lze připustiti, že Kreybich neměl v Moskvě styky s českými jesuity a že nebyl obeznámen s moskevskými styky katolické misie už jako příslušník stejné vlasti jako David a Tichavský.⁵⁸⁾ Jeho sdělení proto mají jistou důležitost, neboť jsou založena na moskevských rozhovorech, jež slyšel a vedl Kreybich v prostředí cizinecké moskevské kolonie. Přijel do Moskvy ještě za vlády carevny Sofie a kn. Golicyna a byl svědkem jejich pádu a změny názorů na cizince, byl svědkem upálení »Colmana« a »Nordermana«, t. j. Quirina Kulmana a j. Jeho slovům o ruském knězi, jenž studoval v Římě, jsme ochotni rozuměti jako zmínce o Rogovském, i když se Rogovský dostal do Říma až později, r. 1693.⁵⁹⁾

Co se týče vyučování ruských dětí v jesuitské škole, domníváme se, že patriarcha měl opravdový podklad pro toto tvrzení. A bylo-li tomu tak, musilo to zneklidňovati církevní prostředí moskevské, a to bez zřetele k tomu, mělo-li to vyučování nějaký vliv na mládež ve smyslu katolických sympatií. Jesuitská škola odváděla moskevské děti z oblasti pravoslavného tradičního církevního vlivu a stavěla je do ovzduší podstatně jiných kulturních a kulturně-náboženských poměrů a pojmů a už v tomto smyslu byla jak nebezpečná, tak i nežádoucí pro moskevské ochránce orthodoxie. Není možno zapomínati, že zrušení jesuitské misie bylo provedeno pod vlivem patriarchy Joakima, jenž byl rozhodným odpůrcem pronikání cizinců a především jinověrců do ruského života.⁶⁰⁾ V své závěti (17. III. 1690) Joakim vystoupil velmi ostře proti každému styku (a to i proti rozmluvě!) s jinověrci-latiňany, »ljutory«, Tatary atd., trval na zákazu jejich bohoslužby v Moskvě, na zákazu budování kostelů, rozhodně odsuzoval jmenování cizinců veliteli vojenských oddílů s ruskými pravoslavnými vojáky, očekáváje škodlivý vliv velitelů nepravoslavných na pravoslavné podřízené atd.⁶¹⁾ Oč nebezpečnější s to-

⁵⁷⁾ *Schlesinger*, Reisebeschreibung, 226.

⁵⁸⁾ Srv. níže o úloze českých obchodníků v odevzdávání listů jesuitů z Moskvy do Prahy a do ciziny vůbec, str. 210.

⁵⁹⁾ Srv. náš článek Palladius Rogovský, 174.

⁶⁰⁾ Srv. sdělení Kurtzovo z r. 1685, *Šmurlo*, Rossijsa i Italia, III, 155; srv. o něm *Sljapkin*, Sv. Dimitrij, 139 a násl.

⁶¹⁾ *Žitije i zavěščanije svjatějšago patriarcha mosk. Joakima*, vyd. N. Barsukov,

hoto hlediska byly styky katolíkŮ-jesuitů, misionářů, s mladší generací moskevskou!

Ještě k jedné věci se zde musí přihlídnouti. David v svých zprávách (*Brevis relatio a Status modernus*) poznamenal, že osud Davida a Tichavského v Moskvě byl jistým způsobem spojen s věcí Sil'vestra Medvědeva. David neuvádí přímo jeho jméno, ale jest úplně jasné, že běží právě o tohoto »starce« (»staretz«), »stroitelě« (fundator, senior), na něhož prý hleděla carevna Sofia jako na budoucího uskutečnitele Unie (»et religione catholico-romana divulganda«) a na budoucího patriarchu. Po pádu carevny Sofie byl tento »starec« zatčen a obviněn z antiřeckých, katolických sympatií. Podle slov Davidových se od Medvědeva domáhali vysvětlení o tom, neměl-li nějaké styky s jesuity a nepostupoval-li podle jejich instrukce (»quoad doctrinam«). Medvědev to rozhodně popíral (»quod debuit«) a tvrdil, že s jesuity neměl ani písemné, ani osobní styky. To odpovídalo — podle Davida — skutečnosti, avšak v souvislosti s touto věcí Medvědevovou — »per eum in famam et sermonem venimus haereticorum et schismaticorum«, zvláště moskevského duchovenstva a patriarchy.⁶²⁾ Nyní je dosti důkladně a úplně známa celá tato věc Medvědevova podle moskevských pramenů. Není v nich zmínky o tomto obvinění ze styků Medvědeva s jesuity. Nepřátelé Medvědevovi skutečně ho pokládali za aktivního prostředníka latinské propagandy a úmyslů Unie. Ohlasem toho mohly býti pověsti, o nichž se dozvěděli také David a Tichavský, a které dělaly z těch jesuitů účastníky epopeje s likvidací plánů carevny Sofie, Golicyna, Medvědeva a jiných.⁶³⁾ Podle sdělení Davidova však měly tyto pomluvy o stycích jesuitů s Medvědevem přímý vliv na osud jesuitské misie. Mezi cizinci v Moskvě se tehdy mluvilo, že vyhnání katolických misionářů je nevyhnutelné, a to bez zřetele k tomu, věděli-li o úmyslech Medvědevových či ne, a že patriarcha bezpochyby využije tohoto případu pro zákrok proti misii, což je ulehčeno pádem Golicyna, při němž »nihil audebat«.⁶⁴⁾

V moskevských polemických spisech té doby se setkáváme s ohlasy tohoto obvinění českých jesuitů, že prý měli styky s latinofilským nebo filokatolickým směrem ruských spisovatelů směru Silvestra Medvědeva. Tak ve spisu cholmogorského metropolity Afanasije z roku 1693 »Sčít věry« je zmínka, že když v moskevském církevním a světovém prostředí se projevilo živé a zneklidňující hnutí kolem otázek náboženských, někteří účastníci sporů prý byli také pod vlivem jesuitů — »k semu i ot iezuitov, obrětajuščichsja zdě, i ot inych poljakov slovesno uvěščajemy

vyd. OLDP., N XLVII, 124, 132, 137; *Ustrjalov*, Istorija Petra Velikago, II, příl. IX, zvl. 472—7; srv. jeho vystoupení proti *Gordonovi*, Tagebuch, II, 233, 297; *Lubimenko*, Les relations, 273.

⁶²⁾ *Gagarin*, Urkunde, 99—100; *David*, Status modernus, 35.

⁶³⁾ *Prozorovskij*, Sil'vestr Medvědev, Čtenija, 1896, III, 346 a násl., autor však ne-cituje uvedené místo ze zpráv Davidových (*Relatio*) a nedotýká se vůbec otázky o jeho možných stycích s Medvědevem!

⁶⁴⁾ *Gagarin*, Urkunde, 100; *David*, Status, 35.

i ottuda pooščrjajemy, v javlennuju derzost' prichoždachu i, nevěždy sušče, byvachu negli vsi zakonopolagateli«. Dále jménem patriarchy Joakima se tvrdí, že »římané« v Moskvě chtěli projevití svůj vliv a své názory »tajmičiščno, pod imenem pravoslavnago blagočestija, i k nam v velikorossijskoje gosudarstvo privvergoša *ovo slovesy črez sebe samyja* i inyja, ovože i pisanmi«. Konečně patriarcha Joakim si stěžuje na příchod »plevelosějatelej« uniatů do Moskvy, »pače že samich iesuetov«. ⁶⁵⁾ Tyto zprávy opakuje také jeden z nejčilejších protivníků Medvědeva a jiných moskevských latinofilů čudovský mnich Eufimij, když praví, »že latiny papežniki, dominikani, iisueti i inyja zdě pojavišasja«, »v načalě aki molčašcyja« nebo »jad svoj eretičeskij kryjuščija do nekojogo vremeni, javlenno prel'sčati nyně molčašcyja, točiju prostymi razglogolstvy i šutstvami po malu napolnjajut ne točiju nevěždam sluchy svojeju jeresju, no i mnjaščimsja někiim viděnie Zakona i pisanij iměti«. ⁶⁶⁾

Sotva je možno tyto zprávy, dosti všeobecné a neurčité, uznávati za přesvědčivý důkaz přímých styků Silvestra Medvědeva a jeho skupiny s českými jesuity, t. j. s Davidem a Tichavským nebo jimi podpírati tvrzení, že Medvědev ve svém učení, ve své literární činnosti byl v té nebo oné míře pod vlivem zejména těchto představitelů katolické církve. Protivníci Medvědevovi, jeho oponenti a literární a osobní nepřátelé byli hotovi viděti účast jesuitů tam, kde byly jen náznaky skutečného západního, katolického, často jihoruského, ukrajinského vlivu v náboženském učení — a při tom byli nakloněni v každém projevu západní kulturně-náboženské orientace spatřovat stopy špatných úmyslů a přímých vlivů zejména jesuitů, jakožto nejzavilejších a nejnebezpečnějších prý nepřátel pravoslaví. Při tom všem není vyloučeno, že když ne sám Silvestr Medvědev, tedy někdo z jeho skupiny, někdo z počtu těch, kdož byli spolu s ním zástupci náboženských názorů latinského směru — proti řeckému směru mnicha Eufimije, bratří Lichudů, patriarchy Joakima a jiných — skutečně byli v osobních stycích také s Davidem a potom i Tichavským. Níže budou uvedeny zprávy o stycích českých kněží Lefflera a Jaroše s moskevským prostředím, o jejich návštěvách moskevských rodin a rozmluvách s ruskými kněžími a lidmi z církevních kruhů vůbec — něco podobného mohlo se vyskytnouti také v životě Davida nebo Tichavského. Sotva mohli zůstatí vůbec stranou tohoto živého proudění náboženského, jež se vyvinulo právě v době jejich pobytu v Moskvě — v letech 1685 až 1689 v souvislosti s příjezdem »samobratří« Lichudů do Moskvy a se vzplanutím ostrého sporu a literární polemiky o otázce, v kterém okamžiku se chléb a víno proměňuje v tělo a krev Kristovu. Budeme o tom ještě mluvití dále, ale upozorníme už zde, že není pevných a přesvědčivých důvodů tvrditi, že tento spor se přiosťřil a k největšímu napětí vystupňoval vlivem našich českých jesuitů nebo jesuitů vůbec. Toto

⁶⁵⁾ *Smencovskij*, Lichudy, 151—2.

⁶⁶⁾ *Ibid.*, 152.

tvrzení, jež nacházíme v práci M. Smencovského o bratřích Lichudech,⁶⁷⁾ se zakládá na nepochybném přehánění vlivu jesuitů v Moskvě a na přesvědčení, že výše uvedené zprávy z »Ščita věry« jsou hodnověrné faktické údaje, ne jen povšechné a pro moskevské konservativní kruhy typické názory. Víme dobře, že tomu tak nebylo a proto nemůžeme opakovati zde to zajímavé tvrzení, i když uznáváme, že čeští jesuité David a Tichavský nebyli nikterak cizí moskevskému prostředí — osud diakona Artemjeva a Palladia Rogovského o tom svědčí dosti jasně. Je však příznačné, že v době vývoje literárního boje o problému proměnění, kdy David a Tichavský tak aktivně prohlubovali své vztahy s těmito moskevskými duchovními (léta 1687—1689 byla snad v té věci rozhodující), neslyšíme nic o jejich účasti v tomto sporu — ačkoli Artemjev, udržuje styky s Davidem, zůstává současně v těsném spojení s hlavními představiteli řeckého směru v tomto boji, s bratřími Lichudy. Filokatolické nebo latinofilské sympatie Silvestra Medvědeva se vytvářely snad úplně mimo vliv Davida a Tichavského nebo jejich předchůdců — jesuitů v Moskvě, měly své kořeny v celkovém ovzduší doby, snad ve vlivech, které šly z jihu, z Ukrajiny, a marné by bylo hledati vinníky tohoto výbuchu náboženského boje a literární polemiky zejména mezi moskevskými jesuity, a to i kdyby nezůstávali jen mlčenlivými svědky tohoto hnutí a stýkali se s těmi nebo oněmi představiteli moskevského kulturního světa. V tak kritické době, jakou byla doba posledních dvaceti let XVII. století v kulturní orientaci moskevské, není možno vyloučiti, že snad někdo z účastníků tohoto boje hledal posudek a radu také u katolických theologů, u českých jesuitů. O podobných případech jasně svědčí i sám David v svém spisu »Status modernus«. Avšak tvrzení, že jesuité hráli rozhodující úlohu ve vývoji tohoto boje, této polemiky, tohoto myšlenkového proudění, nemá pevných a přesvědčujících dokladů, tak jako není prokázána ani souvislost učení Sylvestra Medvědeva s vlivy jesuitů v Moskvě. Na věci nic nemění, že v pozdějším dopise Milanově (23. VI. 1699) nalézáme zmínku o Medvědevovi v kontextu zpráv o katolických sympatiích v moskevském prostředí, — zde jest Medvědev uváděn v jedné řadě s Petrem Artemjevem a mluví se o něm jako o knězi-uniatu (»sacerdos unitus«), o dobrém a výborném muži (»optimus, bonus vir«).⁶⁸⁾ Milan nebyl současníkem vývoje věci Medvědevovy a psal podle tradice, podle cizích sdělení.

Zdali bratří Lichudové, vlivní tehdy představitelé řeckého, orthodoxního směru moskevského bohosloví, měli svou úlohu v prosazení vůle patriarchy Joakima vypuditi jesuity, není možno zjistiti. Sofronij Lichud ve své žádosti carovi Petru Alexejeviči 17. září 1690 zdůrazňuje, že vlivem

⁶⁷⁾ *Smencovskij*, Lichudy, 148, 151, 153 — »jesuity byli vinovnikami toho, što spor o vremeni preosušestvlenija sv. darov prinjal takoj burnyj charakter«, spor tento »dostig širokich razměrov«, »iskusno razžigajemyj iezuitami« a zejména těmi, kteří tehdy bydleli v Moskvě.

⁶⁸⁾ *Pis'ma*, 230 (25).

vypuzených jesuitů prý císař svaluje vinu za toto vypuzení nejen na patriarchu Joakima, nýbrž také »i nas, bogomolcev vašich«, t. j. na bratry Lichudy.⁶⁹⁾ Znamená to, že David a Tichavský vinili Lichudy osobně ze zákroků proti jesuitům v Moskvě, nebo je třeba tomuto sdělení rozuměti ve všeobecném smyslu? Připomeňme, že David ve svém vyprávění o vypuzení zdůrazňoval, že moskevští mluvili o stycích jesuitů s Medvědevem a jinými, t. j. s hlavními protivníky Lichudů a jejich bohoslovného směru. Možno říci, že na konec Lichudové zvítězili nad Medvědevem, celý »latinofilský« směr, Medvědevem reprezentovaný, byl tím zničen. Vypuzení jesuitů bylo jednou z epizod celé akce, jíž byl likvidován náboženský režim knížete V. V. Golicyna a carevny Sofie. V tomto vývoji Lichudové hráli svou úlohu, a proto na ně také mohla býti vznášena stížnost jesuitů ve Vídni. Není vyloučeno, že Lichudové byli v této věci aktivními poradci patriarchovými, ale sotva lze právě jejich vlivu přisovovati patriarchovu žádost, aby jesuité byli vypuzeni. Neplyne z toho ani žádný důvod pro domněnku, že by jesuité byli poskytovali přímou — dokonce snad velmi čilou a energickou — pomoc Medvědevovi a jeho straně.⁷⁰⁾

Ať se věc má jakkoliv, David se v svém spisu »Status modernus« při řeči o Lichudech nezmiňuje zvláště o jejich roli při vypuzení r. 1689 a o jejich zvláště vystupňovaném vystupování proti jesuitům. Kdyby »samobratja« skutečně byli vedli akce proti jesuitům a rozhodovali o jejich osudech, sotva by byl David přešel tuto okolnost mlčením.

Celkem našly však moskevské církevní a světské úřady dosti »podozritel'nych« nebo »nepotrebných postupkov« se strany českých jesuitů v Moskvě a využili pádu vlády carevny Sofie a kn. Golicyna k rozhodné ráně proti misii v Moskvě. Nesmí se ovšem zjednodušovati tento problém tak, že bychom uznávali vypuzení jesuitů za následek »intriky« patriarchovy. S touto versí, opakovanou před nedávnem i ve vědecké práci,⁷¹⁾ vystoupil hned po událostech Tichavský, který vysvětloval své a Davidovo vypuzení »ex repentino quodam impetu« v době moskevské revoluce, nikoli »matura consideratione«. A dále tvrdil, že hlavní příčinou vypuzení byli »naši nepřátelé kalvíni a luteráni«, »a quibus inductus Patriarcha, homo idiota et rudis, facile Czaro Petro hoc inter turbas persuadere possit, quod voluit«.⁷²⁾ Avšak podstata věci není vůbec ani v »intrice«, ani v »analfabetství« patriarchově, který prý byl »nobis et cuilibet doctori infensissimus«,⁷³⁾ ani ve vlivech protestantských, o nichž u patriarchy Joakima — při jeho nepřátelství i vůči protestantům — sotva lze mluvit. Nadto pak v Posol'ském prikaze rozhodně odmítali každou účast »heretiků« ve vypuzení jesuitů a hrozili

⁶⁹⁾ *PDSn.*, VII, 1362—3.

⁷⁰⁾ Tak tvrdí *Smencovskij*, Lichudy, 152. Srv. níže str. 184.

⁷¹⁾ *Zaleski*, Jezuici, III/1, 240.

⁷²⁾ List Tichavského (Kolloničovi?) s. d., *VA(Š)*, Russ. 7, 1—3; srv. také v listě císaři Leopoldovi, 1690 nebo 1691, *ibid.*, Rus. 6, 256.

⁷³⁾ *David*, Status, 37.

výstražným trestem za podobnou pomluvu.⁷⁴⁾ Podstata věci tkví v úplně přirozeném úmyslu patriarchy a jeho okolí odstraniti z Moskvy a z moskevského státu představitele katolické církve, zvláště takové, jakými byli jesuité. David při svém rozhovoru v Posol'ském prikazu při sdělení rozhodnutí o vyhnání zdůrazňoval, že za čtyři roky svého pobytu v Moskvě neměl vůbec žádných konfliktů s patriarchou nebo s někým z moskevského duchovenstva, neměl jich ani Tichavský, jesuité se chovali zcela korektně celou tuto dobu a ničím nebyli vinni. David proto nechápal, jak může patriarcha býti proti nim.⁷⁵⁾ »Golova« Prikazu jen pokrčil rameny. Ale odpověď byla jasná také samým jesuitům: katolická církev byla nepříjemná moskevskému církevnímu prostředí — »haec est summa culpa«. V Moskvě trpěli a snášeli kalvinisty, luterány atd., ale pokládali za nebezpečnou přítomnost katolíků, a měli pro to jak všeobecné, tak i skutečné podklady. Důvod nebyl v intrice, nýbrž ve všeobecné orientaci moskevského církevního orthodoxního světa, jenž se bál více katolíků než protestantů.⁷⁶⁾ Tehdy v r. 1689 v moskevském církevním ústředí právě zvítězil rozhodně protiřímský, řecký směr, jehož literárním představitelem byl vlivný mnich čudovského kláštera Eufimij. V jednom ze svých spisů zdůrazňoval zvláštní nebezpečí, kdyby »lukavii iezuiti« našli půdu pro svou činnost v Moskvě, poněvadž bezpochyby začali by »zlochitrostno vsěvati neudobopoznavajemyje svoji sillogizmy ili argumenty dušetlitel'nyje«.⁷⁷⁾ Když v r. 1689 — po pádu carevny Sofie a kn. Golicyna přišla vhodná doba pro vystoupení proti jejich politice vůči cizozemcům a katolíkům, poskytl tento názor Eufimijův a zároveň s hlediska ideologického jemu blízkého patriarchy Joakima oporu pro rozhodnutí o vypuzení jesuitů z Moskvy. A je ještě zajímavé, že Moskva ne bez naivní urážlivosti dávala potom najevo, že pro katolickou misii není místa vůbec v křesťanské zemi; Moskvané říkali, ať posílají misionáře tam, »gde ne ispovedajut i ne znajut istinnago Gospoda Boga i život v mračnosti«.⁷⁸⁾

Když se císařští představitelé v Moskvě domáhali r. 1690 a násl. návratu jesuitů do Moskvy, moskevské úřady předložily ještě některá nová obvinění proti Davidovi a Tichavskému, více osobního neb morálního rázu. Tato obvinění se zakládala na listech, které psali David a Tichavský do Moskvy z cesty po svém odjezdu a které padly úřadům do rukou. Týká se to s jedné strany nějakého »neistovogo postupka« Davidova proti Tichavskému, o čemž byla zmínka v listě Tichavského

⁷⁴⁾ *Gagarin*, Urkunde, 103; *David*, Status, 38.

⁷⁵⁾ *Gagarin*, Urkunde, 100; *David*, Status, 35; srv. slova Tichavského, že »ulla unquam in nos querela vel dicta vel audita est, praeterquam quod catholici sacerdotes, quod Jesuitae«, *VA(Š)*, Russ. 7/I, 1—3.

⁷⁶⁾ Srv. zajímavé plány L. Rinhubera z let 1678—9 o záměrném vlivu na patriarchu a na duchovenstvo v tom smyslu, aby změnili svůj nepřátelský poměr k Římu. *Theiner*, Mon. hist., 165.

⁷⁷⁾ *Smencovskij*, Lichudy, 270.

⁷⁸⁾ *PDSn.*, VII, 847—8.

vyslanci Dovmontu. V čem byl konflikt mezi oběma jesuity, přesně nevíme. Tichavský snad chtěl něčeho dosáhnouti od Davida, ale »uprosit' ne mog«, a David prý pak ještě bezdůvodně obvinil svého bývalého spolupracovníka z něčeho jiného.⁷⁹⁾ Vážnější však je druhé obvinění, které vrhalo stín na mravní život kněze-jesuity Davida. Při samém vypuzení jesuitů říkali v Posol'ském prikaze — »scimus de vestra honesta et virtuosa vita«. Avšak později se do rukou moskevských úřadů dostal materiál, který svědčil o něčem jiném. V listech Davidových, známých nám nyní jen podle moskevského výkladu, jde o jeho styky s nějakými ženami v Moskvě. Čteme tam: »V pismě jezuvita Jurja Davyda k kostel'nomu učitelju k Fomě, po pozdravlenii, pisano, čto listok, položennoj v sredine, otdan tajno vdově Sare Majotove, čtob nikdo ne vidal, a ona b prikazala to pis'mo pročest' děvočké kakoj. — V pismě ezuvita Davyda ž, jedučago s Moskvy, z dorogi k Moskve ko vdově Sare Majotove pisano mnogoje bezčinstvo sramnoje i bludnoje, i čto on, skol' dolgo živ budet, vsegda i ježegodno čto-nibud' k nej přišlet, tokmo b možno, a nyně on pisal i doktoru⁸⁰⁾ i prikazyval jemu jej dat' 10 rublev, a on jemu zaplatit, tokmo b nikomu ne skazyvala. Da čelobitje b ot nego skazala toj, kotoraja beremenna, i čtob ona k nemu pisala po russki nemeckimi slovy, i to b velěla napisat' u Darii ili u Anny, čto sneju dějetsja, i velěla b gramotki gorazdo zapečatyvat' i doktoru otdat'; a budet de toj ženščine prilučitsja kakoje bezčestje, i ona b velěla ej přičhat' v Rigu, i o tom k nemu pisat', a on k nej přidet i ot neja ne otstanet«. ⁸¹⁾

V tomto textu není nám vše jasné a faktické údaje v něm uvedené není možno úplně rozluštit. Celkový dojem však je nepříznivý s hlediska morálního, zvláště že jde o osobu jesuity, katolického kněze. Představitelé vídeňského dvora odmítali správnost obvinění založených na těchto listech. Internuncius Kurtz připisoval věc s těmito dokumenty intrice a pomluvě se strany protestantů, »ljutrov i kal'vinov«, vysvětloval list Tichavského ve smyslu svědectví o nějakém konfliktu s Davidem, avšak neviděl v něm »nikakova javnago obličenijsa« proti Davidovi; Kurtz měl možnost prohlédnouti originály »nepřístojných« listů a trval na tom, že to je podvod protestantů.⁸²⁾ Protestanté byli skutečně velmi nepřátelští proti moskevským jesuitům a tito to dobře viděli a cítili. Zvláště David si v listě generálovi Tovaryšstva 30. března 1689 ne bez důvodu stěžoval na to, že život a činnost jesuitů v Moskvě potřebuje velké opatrnosti. »My se sotva můžeme pohybovat, chceme-li se vyhnouti podezření,« psal, »podezření ne tak se strany samých Moskovitů, jako se strany jinověrců, kteří jsou nám velice, krajně nepřátelští

⁷⁹⁾ *Cvjetajev*, *Kostel*, 77—8 a *Iz istorii*, 391, 417.

⁸⁰⁾ Snad Carbonarimu.

⁸¹⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 114—115, pozn. 2; *Cvjetajev*, *Kostel*, 70 a *Iz istorii*, 370 až 380.

⁸²⁾ *PDSn.*, VII, 842, 846—7, zvl. 850—1, 874—5; *Cvjetajev*, *Kostel*, 93 a násl.; *Iz istorii*, 413 a násl.

a dělají nám nástrahy všemi způsoby, aby nám uškodili u velkoknížat.«⁸³⁾ V svém spisu »Status modernus« opakuje David totéž, jen jinými slovy. Píše: »illud maximae afflictioni nobis erat, quod nulli potuerimus fidere, omnia cum timore agere, nunquam secure domo egredi, omnes etiam exterorum affatus et accessus suspectos habere, qui non quaerebant nisi nostram supplantationem. Hinc illae tot in nos ac religionem nostram sparsae calumniae patienter concoquendae, non vindicandae.« Nebezpečnými nepřáteli katolické misie byli — podle sdělení Davida — jak pravoslavní, tak zvláště protestanté a především jejich pastoři.⁸⁴⁾

Nevíme, zda se skutečně právě protestanté účastnili po vypuzení Davida a Tichavského intriky s citovanými listy. Jesuité, kteří působili v Moskvě r. 1698, tvrdili, že jim je znám ten, kdo napsal tyto podvodné listy, byl prý to luterán, překladatel Posol'ského prikazu Hübner, jenž učinil podle rady Lefortovy a jenž se v agonii přiznal k tomuto podvodu.⁸⁵⁾ S ruské strany však trvali na autentičnosti těchto listů, — »pisali tě pis'ma jezuvity sami... i pečať ich u těch pisem jest že«; na základě těchto listů v Moskvě tvrdili, že »tě jezuvity ne tokmo v žitii svojem na Moskvě nepostojanstvo iměli, no i v dorogě (z Moskvy) pismami ot nepotrebných děl ne uderžalis'.«⁸⁶⁾ V dějepisné literatuře jedni spisovatelé přijímají úplně toto moskevské hledisko,⁸⁷⁾ jiní uznávají, že je toto obvinění úmyslně zveličeno a založeno na velmi pochybném materiálu.⁸⁸⁾

Probadání původních dokumentů mohlo by snad poskytnouti něco pro charakteristiku moskevského života českých jezuitů v Moskvě, avšak těchto dokumentů už není. Nesmí se však zapomínati, že tato obvinění nebyla důvodem k vyhnání jezuitů. Mimo tyto drobnosti více méně soukromého rázu vláda v Moskvě měla — se svého hlediska — úplně pevné podklady pro námitky proti pobytu těchto a kterýchkoliv jezuitů v Moskvě; ochrana moskevské orthodoxy, pravověří přikazovala opatrnost vůči těm, kdož už měli úspěch mezi Rusy a dovedli nalézt mezi

⁸³⁾ *Bosmans*, Le problème, 29(221)—30(222).

⁸⁴⁾ *David*, Status modernus, 25.

⁸⁵⁾ *Miller*, Historia, 2177, 2178; *Pis'ma*, 355 (178—9), 356 (180). Jde snad o saského přistěhovalce do Moskvy »George Kűfnera«, v ruských pramenech se jmenuje »Jurja Michajlov syn Hivner« nebo »Hib(f)ner«; přijel do Moskvy spolu se známým pastorem Gregorim a byl s počátku učitelem »inozemskich dětej«; od r. 1672 pomáhal Gregorimu při jeho divadelních pracích a sám řídil divadlo a současně byl také »u komediynago děla učitelem«. Roku 1680 se stal překladatelem »cesarskago« a latinského jazyka v Posol'ském Prikaze. V roce 1689 se Hübner zúčastnil posudku spisů K. Kulmana. Viz o něm podrobnosti — *S. K. Bogojavlenskij*, Moskovskij teatr pri carjach Alexějě i Petrě, Čtenija, 1914/2, kn. 249, úvod a dokumenty; *Cvjetajev*, Pamjatniki, I, 139 a násl., 142—143; *Bělokurov*, O Posol'skom Příkazě, 131, 140.

⁸⁶⁾ *PDSn.*, VII, 851.

⁸⁷⁾ *Tolstoj*, Katolicizm, I, 114; *Samarin*, Jezuity, 49, 304—5; *Cvjetajev*, Kostel, 62, 67 a násl.; *Iz istorii*, 359—360.

⁸⁸⁾ *Srv. Pierling*, La Russie, IV, 115 a násl., 120—1.

nimi lidi, kteří odmítli staroruskou tradici a celou duší i úmysly svými se přidali k Římu.

V této souvislosti je třeba se poněkud zastaviti u sdělení samého Davida v jeho spise »*Status modernus*«, kde dává radu, jak má postupovati katolický misionář v moskevském prostředí. V těchto radách se zrcadlí patrně zkušenost samého Davida. David upozorňuje, že misionář má mít u sebe spisy Chrysostoma, Athanasia (Alexandrijského), Basila Velikého, Řehoře Nazianského a Jana Damascena, »haec enim sunt sola in summa autoritate«. Dále David zdůrazňuje, že misionář musí býti dobře obeznámen s církevními dějinami a zvláště se starými obřady a ceremoniemi řecké církve, »ne incaute quandoque improbent aut rideant, quod olim etiam Ecclesia Latina vel in usu habebit vel non improbavit«. Kromě této rady ohledně vědecké přípravy misionáře David upozorňuje na řadu praktických otázek. Tak misionáři: »vitam ducant quietissimam, solitariam et quasi eremiticam, nullas pompas vel plausus captando.« »Tertio« — »non multum in publico compareant.« »Quarto — persuadeant sibi, quod quidquid ab iis in domo eorum agitur, totum a Patriarcha et aula rescitur.« David zdůrazňuje dále — »nullas disputationes cum sectariis, minus cum Ruthenis incipiant, sed occasione ab iis data suaviter cum summa modestia respondeant, solide tamen, ut doctrina et veritas quodammodo emineat.« Misionáři »cum omnibus, maxime Ruthenis, suavissime et caute agant, nec se facile confidant alicui in tanta insincerorum copia.« »Devotiones... quam devotissime peragant,« a konečně — »opportebit etiam nonnihil jejuniis assuescere Ruthenorum, ab his enim fere omnem sanctitatem metiuntur.«⁸⁹⁾

Máme právo se domnívati, že David v tomto případě mluví nejen ve všeobecném smyslu, nýbrž má na zřeteli také své vlastní osobní dojmy a zážitky. Snad měl příležitost se přesvědčiti, jaký neblahý následek mohlo mít chování misionářů, opačné tomu, o kterém píše v svých poznámkách, t. j. menší opatrnost ve stycích s pravoslavnými obyvateli Moskvy, nějaká volnost v způsobu života misionářova atd., snad příliš časté otevřené vystupování, když sám radí — »non multum in publico comparere«.

Je třeba ještě zaznamenati, že v činnosti Jiřího Davida v Moskvě zjistily také orgány řádu jesuitského nějaké skvrny, které vedly k opatřením proti němu. Po návratu Tichavského a Davida z Moskvy (přijeli nejprve do Slezska) byl David postaven pod zvláštní dozor ústředí české provincie Tovaryšstva.⁹⁰⁾ V této věci měly svůj význam jak informace Tichavského,⁹¹⁾ tak snad i známá nám už historie s listy Davidovými, perlustrovanými v Moskvě. O nich píše generál Tovaryšstva českému pro-

⁸⁹⁾ *Status modernus*, str. 43.

⁹⁰⁾ Viz nařízení generála provinciálovi, aby povolal Davida »sine mora« do provincie, »retineatque in domicilio tuto atque diligenter curam gerat«. *ASJ.*, Boh., 5/I, f. 38, 11, II. 1690.

⁹¹⁾ Srv. list generála Tichavskému do Kladska 15. IV. 1690, *ASJ.*, Boh., 5/I, f. 46.

vinciálu Janu Waltovi 22. dubna 1690: »Prorsum quidem est suspicari,« píše, »litteras, quas aiunt, a P. David Smolensko datas, atque a Moschis interceptas, a ipsis Moschis confictas fuisse, ex quibus apud Augustissimum (t. j. císaře) rationem praetendunt, cur nostri Moscha eiectione sint. Occasionem tamen fingendi utique sumpserint ex iis, quae a P. Tobia de illo delata sunt. Opportunum fuerit, si vel litterarum, quae interceptae a Moschis dicuntur, exemplum haberi, vel saltem quid in particulari in illis contineatur, resciri posset: inde enim facilius rei veritatem eruere liceret. Praeterea monendi essent Patres Aulici (t. j. při dvoře ve Vídni) tum Viennae tum Varsaviae laborarent, ne Moschorum litteris contra nostros in Aulis illis continuo fides haberetur«. ⁹²⁾ Snaha zeslabiti politický nebo diplomatický význam těchto listů ve Vídni a ve Varšavě nemohla však přinutiti generála S. J., aby nedbal jejich ceny pro vnitřní kázeň vůči Davidovi. V listě poslaném 29. dubna 1690 provinciálovi do Čech generál konstatoval, že zprávy o Davidovi, které dostal od Tichavského a od jiných, jsou »grauia sane et dolenda«. Generál nařizuje provinciálovi, aby provedl důkladné šetření o těchto dopisech a poradil se »cum suis« v provincii, »quid et qui cum P. David agendum videri possit«; zvláště má býti vyšetřeno, »ne P. David si proditum se intellexerit, metu fortasse grauioris alicuius poenae se subducatur«. ⁹³⁾ Ze známých nám listů generála Tovaryšstva — bez možnosti konfrontace jich s relací z provincie a od příslušných osob — není možno zjistiti, jak konečně a konkrétně bylo formulováno obvinění proti Davidovi se strany řádu. Víme, že podle sdělení Tichavského šlo také o nějaké peníze, jež David sbíral nebo jež utratil nenáležitým způsobem. Možná, že právě v tom tkví také známé nám nedorozumění mezi Davidem a Tichavským. Avšak sám Tichavský nebyl úplně prost některých přestupků, a na ty upozornil generála Tovaryšstva David. ⁹⁴⁾ Jiří David konečně uznal, že je nemožné, aby zůstal v řadách členů Tovaryšstva Ježíšova. Oznámil, že se rozhodl přestoupiti »ad familiam canonicorum regularium in asceterio Reg. Carolino Pragensi«. Okolnosti se však vyvíjely jinak, David překonal své uražené city, podřídil se autoritě moci řádu a zůstal v Tovaryšstvu. ⁹⁵⁾ O dalších osudech Davidových jsme se zmínili už dříve.

Je zajímavé, že se David v době tak těžkého konfliktu s řádem a boje o ospravedlnění z předložených obvinění (nevíme, v jaké míře správných) zaměstnával literárními pracemi, které ho postavily do řady významných průkopníků české slavistiky; svědčí to o jeho značných a vynikajících kulturních a literárních zájmech a schopnostech.

⁹²⁾ ASJ., Boh., 5/I, f. 46.

⁹³⁾ ASJ., Boh., 5/I, f. 46 v.

⁹⁴⁾ Srv. list generála provinciálovi ze 27. V. 1690. ASJ., Boh., I. f. 48 v.

⁹⁵⁾ Viz listy generála Tovaryšstva provinciálovi 9. IX. a 16. XII. 1690. ASJ., Boh. 5/I, f. 55 a 60 v.

V. Literární práce Jiřího Davida souvisící s jeho pobytem v Moskvě

Mezi západoevropskými spisy věnovanými »Moskovii« byl do nedávna jen jeden spojen se jménem Jiřího Davida, a to jeho »Brevis Relatio« o vypuzení jesuitů z Ruska r. 1689. Vydal ji r. 1857 ruský jesuita Iv. Gagarin; ve vědeckém světě se stala jedním ze zajímavých a cenných svědectví o pádu carevny Sofie a knížete V. V. Golicyna. Nyní však můžeme uvést ještě tři důležité a významné spisy Davidovy, týkající se moskevských, ruských témat. Jeden z nich vydal ještě sám David, výňatků z druhého (Synaxarium) se ještě za jeho života používalo v tisku, i když celý spis zůstal dosud v rukopise; konečně třetí, a to největší spis připravil David k tisku, k uveřejnění však nedošlo a později díla použil jako pramene pro řadu stránek svých, též jen rukopisných dějin české provincie Tovaryšstva bývalý provinciál Jan Miller. Podle doby vzniku prvním byl spis druhý, připravený Davidem již v Moskvě r. 1688, ostatní byly napsány (a jeden také vydán tiskem) druhý rok po vypuzení Davida a Tichavského z Moskvy, a to v roce 1690. Na základě těchto spisů Davidových je možno tvrdit, že měl nepochybně široké kulturní a literární zájmy, a plně zasluhuje toho, aby zaujal významné místo mezi českými jesuity-spisovateli. Tyto spisy Davidovy na moskevské téma značně rozšiřují a prohlubují představu o něm jako o spisovateli dosud známém jen podle jedné knížky, jež byla vydána také česky.¹⁾

První literární práce Davidova týkající se ruských předmětů souvisí s vydáním »Acta Sanctorum« belgickými bollandisty. To dosvědčuje sama redakce této monumentální a znamenité edice. Podle sdělení redakce na různých místech tohoto vydání David roku 1688 zaslal redakci z Moskvy rukopisné »Synaxarium Ruthenicum«, z něhož redaktori čerpali pro své dílo důležité zprávy o životě světců ruských a ve východní církvi uctívaných.²⁾ Nyní můžeme tuto zprávu doplnit na základě přímého prohlášení samého Davida. Pro toto »Synaxarium« byl jedním z hlavních pra-

¹⁾ Jireček, Rukověť, I, 159; Sommervogel, Bibliothèque, II, 1844.

²⁾ Viz ASS., october, III, 5 B a 833 F a rejstřík, s. v. David; oct. IV. coll. 66 C a 251 A a rejstřík, str. 1141, — »Synaxarium Ruthenicum«, »quod Moscu anno 1688 Georgius David, Societatis Nostrae Sacerdos, missionarius ibi agens, ad nos misit«, »quod a David... sub seculi praeteriti finem accepimus«. Srv. Sommervogel, Bibliothèque, II, 1844. Srv. ASS., oct. IX (1869), 405, 490 E.

menů bezpochyby staroruský »Prolog«. V svém spisu »Status modernus« při přehledu moskevské církevní a církevně-historické literatury se David zmiňuje o »Prologu« a píše toto: »*Prologi: legitur in matutinis. Sunt duo pergrandes tomi, continent breves sanctorum vitas et varios sermones ac doctrinas pro certis festis, vehementer depravatas. Bis eos tomos perlegi, et multa in latinum transtuli postulante R. P. Papebrochio.*«³⁾ Jak je známo, byl Daniel Papebrochius jedním z předních redaktorů »Acta Sanctorum« a právě on zpracoval pro tuto publikaci »Ephemerides Graeco-Moscae«, uveřejněné v sv. I. za měsíc květen. Pro kritické zpracování látky pokládali Papebrochius a jeho spolupracovníci a potom pokračovatelé jejich práce za nutné obracet se také k materiálu ruskému a v tom jim pomáhal David. Na základě »Prologu« a snad také jiných pramenů ruských vzniklo Davidovo »Synaxarium Ruthenicum«. Tento rukopis se snad i nyní chová v archivu redakce ASS. Pokud možno zjistiti podle sdělení redakce, využilo se při kritické přípravě látky Davidova »Synaxaria« na mnoha místech; cituje se při řeči o životě a úctě moskevských divotvůrců metropolitů Petra, Alexeje a Jony (5. října), o životě Sergia a Bakcha (1. května), o mučedníku Demetriu Soluňském, o svatě Pelagii atd., takže se v rejstříku k dílu III. za měsíc říjen redakce plným právem zmiňuje o Davidovi slovy — »de museo nostro bene meritus«. Stejně se zmiňuje také o Sparwenfeldovi, jenž dodal redakci rukopisné »Menologion Slavo-Russicum«.⁴⁾ Upozornujeme zde na jméno Sparwenfeldovo, poněvadž, jak ihned uvidíme, David se s ním seznal v Moskvě a není vyloučeno, že snad spolu sbírali a připravovali materiál pro redakci »Acta Sanctorum«.

Práce Davidova věnovaná »Synaxariu«, překladu životů svatých z ruského »Prologu«, svědčí, že už roku 1688 dobře uměl číst církevněslovanské a ruské písmo a knihy a dobře jim rozuměl. V svém spisu »Status modernus« podává o tom některé podrobnosti, jež úplně potvrzují tento fakt. Ve zvláštním paragrafu uvádí zprávy o souboru moskevské běžné církevní literatury, o knihách, vydaných v Moskvě nebo v Kijevě. David věděl, že v Moskvě jsou tyto kijevské knihy v podezření z kacířství, »omnia etiam suspecta videntur, quae aliunde adveniunt«. Všechny knihy rozděluje David do dvou oddílů, do prvního řadí knihy, jež se čtou v kostelích, do druhého ty, »quorum extra ecclesiam est usus«. »Multos enim legi,« tvrdí, »per diversas vias mihi accomodatos, quosdam tantum vidi.« V prvním oddílu jmenuje David tyto knihy: Evangelia (»in lectiones quotidianas divisa«), Acta Apostolorum, Žaltář. »Haec omnia legi et adverto esse translata ex Graeco, Erasmo, uti Biblia Lutherana.« Dále uvádí Martyrologium, Evangelium »cum expositione«, »Sobornik seu collecti Patrum sermones de tempore«, Margarit, »O nebeské hierarchii« sv. J. Chrysostoma, Prologi, »Liber Dictus Trevdi« (t. j. Triodi). Do druhého oddílu zařadil David tyto spisy: Písmo sv. (Biblia), Instructio sa-

³⁾ David, Status modernus, cap. III, § 5, str. 91.

⁴⁾ Srv. ASS., oct. III, 5 B, 833 F; oct. IV, 66 C atd.

cerdotum sv. J. Chrysostoma a jiné spisy tohoto učitele církevního — »ut reor, multum depravata«, velikonoční proslovy Řehoře Nazianského a jiná jeho »opera«, »Instructio christianorum« papeže Silvestra, spisy papeže Řehoře a »De passione Christi« papeže Hippolita; dále »Lestvicznik« Jana Sinaity, spisy o klášterním životě Efrema Syrského, Dekalog Cyrila Alexandrijského — »plenus veneno contra Ecclesiam Latinam, totum in compendium redegi«. Dále se uvádí kniha kánonů sedmi koncilů, »hic liber est totus contra nostram Ecclesiam, unus ex praecipuis«, spis Šimona Soluňského proti latinské církvi — »plura hic auctor scripsit adversus nos«; »Ustav czirkewny«, spis »Pambonis Thessalonicensis contra unitos«, »Speculum magnum historiarum ecclesiasticarum« (Veliké zrcadlo), »Liber alius contra unitos acerbissimus«; »O Trojici« Augustina, »hunc solum ex operibus Augustini recipiunt«, kniha o Florentském koncilu, »quod mendax appellant«; »De processione Spiritus sancti« Athanasia Alexandrijského, »De vita christiana et symbolo« papeže Lva, »Peterik (sic!) de Patribus Eremi incolis«, knihy »Contra Arium et haereticos«, Luthera, Kalvína a jejich žáků, kniha klášterních regulí, dále »Obed et Weczere duchowni« Simeona Polockého (= sbírky kázání, vyd. v letech 1681 a 1683), drobné spisy Jana Damascena, Trebnik — »legi totum«, »Služebnik seu Missale«, dále tři spisy, jež David chybně připisuje patriarchovi Nikonu, jako prý jeho polemické spisy proti »Kapitonům«,⁵⁾ t. j. raskolníkům nebo staroobrjadcům, a to »Žezl« (nemá-li tu na zřeteli spis Simeona Polockého »Žezl pravlenija« z r. 1666 proti staroobrjadcům?), »S križal«, t. j. spis vydaný podle nařízení Nikonova v roce 1655, a »Uwiet duchovni — Credo spirituale, eiusdem contra eosdem, de formanda cruce primis tribus digitis« atd. V posledním případě David snad má na zřeteli spis, vydaný už dlouho po pádu patriarchy Nikona, v roce 1682, a napsaný nejspíše arcibiskupem cholmogorským Afanasijem proti soloveckým mnichům-staroobrjadcům. David v svém seznamu zvláště označuje ty spisy, jež důkladně prostudoval, avšak podle všeho četl také mnoho jiných knih z tohoto seznamu a bezpochyby byl úplně obeznámen s důležitějšími kontroversemi tehdejšího moskevského bohosloví a se zásadními směry jeho vývoje, s jeho prameny (spisy církevních Otců) atd. A proto měl pravdu, když se r. 1692 (16. září) obrátil na Kongregaci de P. F. s žádostí, aby byl poslán do jakékoliv misie a ukazoval na své schopnosti a znalosti, kterých Kongregace mohla využít, a při tom zvláště zdůrazňoval, že zná také »commode slavonicam (linguam) eam vel maxime qua Slavones in sacra utantur« a že je také dobře obeznámen se všemi spory v otázkách víry, »quae orientalem ecclesiam concernant«.⁶⁾ Tyto znalosti získal David zejména vytrvalou prací v Moskvě, když se obeznámil důkladně s ruskou a slovanskou bohovědnou literaturou. Používal ovšem pro poznání osudu

⁵⁾ Podle jména Kapitona, jednoho z vůdců fanatického hnutí mezi staroobrjadci, *Florovský*, Puti, 72. *Pascal*, Avvakum, 62—4, 341—2.

⁶⁾ *ACP(K)*, 1692.

a učení východní církve také pramenů a literatury západoevropské, v »Status« přímo cituje v této souvislosti na př. Gabr. Bucelini Nucleus historiae universalis (něm. 1657, 1683), J. Cabasatii Notitia (conciliorum) ecclesiastica (1676?) nebo kard. J. Bona De rebus liturgicis (1671 až 1672).

Tyto zprávy o Davidově studiu církevněslovanské bohovědné a polemické literatury v Moskvě nás značnou měrou opravňují k tvrzení, že David mohl bezpochyby býti autorem ruské mluvnice, vydané r. 1690. Dá se to však přesvědčivě dokázat také jinými důvody. Upozorníme pak ještě na to, že se v spise »Status modernus« David ukázal známým ruského písma, poněvadž bez potíží cituje jména moskevských knih a mnohdy uvádí ruská slova a používá při transkripci českého diakritického pravopisu a někdy také českých forem. Vliv českého jazyka je na mnoha místech zřejmý, snad David nepřekonal tohoto rozhodného vlivu mateřštiny, i když chtěl psát ruská slova. Tak nacházíme slova stroitel (superior malého kláštera), černici = černorizci (místo správného černecy), černice (= černica, jeptiška), postrigatsia, »Christus Voskres, Vo istine voskres«, dále czirkev (tak píše napořád, správně rusky — cerkov'), maslnice (spr. masljanica), prosphěrka, prosphěra (prosforá), obědni (mše, obědnja), poklony, »Gospody Isuse Christuse (sic!), Bože náš, pomiluj nas«, »vrbrna (sic!) neděle« (spr. nedělja), Lesvicžnik (= Lestvičnik), Trevdi (Triodi); při řeči o úřadech patriarchálních uvádí David »prikazy« rozrad (spr. rozrjad), prikaz dvorcovy, prikaz kazenny, chlebný, pity, píše vždy »Kremeleny gorod« (= Kreml').

S těmito zvláštnostmi transkripce se setkáváme také v části druhé. Tak tvrdí, že u Rusů »consequenter Regnum appellatur Carevstvi vel Czarstwo, regnare Czarstwomat«, Konstantinopl prý se u nich jmenuje Carograd (spr. Caregrad). Při přehledu carských úřadů mluví David o »prikazach«; mezi nimi uvádí »Dworczovi« (= dvorcový), »Chlopski« (spr. — cholopskij) atd. Slovo knjaz píše David knez (»Knězy welikiia, maliia) nebo »kniezy«; srv. »posaczkiia«, »podjacei« nebo »podiaczi« (zvl. »plosetczadniia«) atd. V třetí části, v kalendáři, měl David příležitost častěji — a to právem — se dovolávat správného čtení ruských textů, když opravoval Pappebrochia a jeho »Ephemerides«. I zde se však setkáváme s chybami v transkripci. Srv. na př. 12. února — »w toíž den, prestavlenie Alexeja, Metropoliti Kijevskega, Moskovskago czudotvorca«, nebo 1. dubna — »Zosim Marii priczeschtcže«. Tyto případy transkripce, zčásti odlišné od transkripce v »Mluvnici« (tam není č, nýbrž cz a pod.), ukazují, že se David neřídil přesně tím nebo oním pravidlem při přepisování ruských slov latinkou, nýbrž používal volně ten nebo jiný způsob výrazu ruských zvuků a forem. Rozhodně máme dosti materiálu, abychom mohli tvrditi, že David, ačkoliv se dopouštěl četných chyb — zčásti vlivem češtiny — přece měl dostatečné znalosti ruštiny, aby mohl používat ruských knih a aby mohl připravit také stručnou elementární příručku pro studium základů ruského písma a mluvnice.

A tak r. 1690 vyšla v Nise ve Slezsku, v jednom z důležitých středisek církevní a kulturní činnosti Tovaryšstva Ježíšova české provincie, malá knížka s nápisem: *Exemplar /Characteris/ Moscovitico-Ru/thenici/ /Duplicis/ Biblici et usualis /cum licentia Superiorum/ Nissae, Typis Christophori Lertz, Civitatis Typographi. M. DC. XC.* — Je těžko zjistiti nyní, zda vydání tohoto malého svazčku vzbudilo svého času ohlas, jisto je však a autor se o tom zmiňuje v předmluvě *Exemplaru*, že bylo tehdy potřeba příručky k studiu cyrilského písma a základů ruštiny. Ale později byl tento niský *Exemplar* důkladně zapomenut a jen náhodou a jako bibliografická vzácnost dostal se občas do rukou jednotlivců-odborníků. A přece je tato knížka jeden z prvních západoevropských pokusů o popsaní základů ruského písma a mluvnice pro cizince. Oxfordská ruská mluvnice pro západoevropské čtenáře, napsaná Angličanem *Ludolfem*, vyšla teprve r. 1696.⁷⁾ Ale mnohem důležitější a zajímavější, zvláště s hlediska vývoje česko-ruských styků, je fakt, že tuto niskou mluvnici zpracoval a vydal bezpochyby český jesuita a že lze s velkou pravděpodobností určit i jméno tohoto jesuity.

Pokud víme, prvním badatelem, který si všiml niské mluvnice, byl Fortunát Durich; psal totiž roku 1787 J. Dobrovskému, že ve vídeňské dvorní knihovně našel tuto knížku,⁸⁾ podle její předmluvy správně postřehl, že ji psal nepochybně Čech-jesuita, ale nepokusil se určit jméno a osobnost jejího autora. Krátce se pak zmínil Durich o této knížce ve svém souboru »*Bibliotheca Slavica*«,⁹⁾ kde zdůraznil, že »anonymus nissensis« užil při své práci církevněslovanské mluvnice Meletia Smotrického. R. 1820 v přehledu prací o ruském jazyku v předmluvě k Puchmajerově učebnici ruštiny (*Lehrgebäude der russ. Sprache*, Praha 1820) i sám Josef Dobrovský (str. XVIII. n.) ukázal na niskou mluvnici a podle její předmluvy vyslovil domněnku, že autor užil mluvnice vydané v Moskvě r. 1651 (jde patrně o citované v ní moskevské vydání mluvnice Smotrického z r. 1648.) — Ke konci XIX. století znovu se probouzí zájem o tuto niskou mluvnici. Známý haličsko-ruský dějepisec a spisovatel A. S. Petruševič přetiskl ve svém *Letopisu*¹⁰⁾ její předmluvu, to však vůbec ušlo pozornosti pozdějších badatelů.

Prvním — a dosud jediným — pokusem určit pokud možno přesněji okolnosti, za kterých byl sestaven a vydán *Exemplar*, a hlavně, kdo byl

⁷⁾ Nejnověji srv. o ní: *L. Koulmann*, *La première grammaire russe. Le monde slave* IX, 1932, vol. I, str. 400—415. — Úplný text s úvodem a poznámkami vydal *B. Larin*, *Russkaja grammatika Ludolfa 1696*, Leningrad 1937. — K otázce priority srv. ještě poukaz *Larinův* (podle prof. Berkova) na dosud nenalezené dílo o ruštině té doby; *Elementa linguae russicae*, 8°, o kterém je zmínka v *Martini Lipenii Bibliotheca realis philosophica omnium materiarum etc.* Frankfurt n. Moh. 1682, viz *Larin* v uv. sp., str. 7.

⁸⁾ *Korespondence Josefa Dobrovského*, I, vyd. A. Patera, Praha 1895, str. 71.

⁹⁾ *Fort. Durich*, *Bibliotheca Slavica antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae universae Slavorum gentis*, I, Vindobonae 1795, str. 140—141 a 376—377.

¹⁰⁾ *Dopolnenija k galicko-russkoj letopisi 1600 po 1700 gg.*, str. 707—709.

jeho autorem, byl krátký článek Ferd. Menčíka »První mluvnice latinsko-ruská, Čechem sestavená« v »Nedělních listech« (v příloze »Hlasu národa«) z 5. února 1893. Menčíkovi byla již známa některá data z dějin pobytu a činnosti českých jesuitů v Moskvě v osmdesátých letech XVII. století a při jejich konfrontaci s tím, co vypravuje o sobě sám autor Exemplaru, dospěl Menčík k závěru, že tuto knížku vydal P. Tobiáš Tichavský S. J., misionář v Moskvě, který opustil Rusko na podzim r. 1689. Tento údaj Menčíkův přejali pak i pozdější badatelé.¹¹⁾ Toto tvrzení však není správné. Na základě srovnání dat uvedených v předmluvě knížky s fakty, která jsou známa o české misii jezuitské v Moskvě v oné době, nutno s naprostou rozhodností odmítnouti účast Tichavského na jejím vydání. »Exemplar« vydal nepochybně Jiří David. Stačí k tomu pozorně pročísti předmluvu a srovnati její faktický obsah se známými už nám zprávami o činnosti Davida a Tichavského v Moskvě.

Tato pro nás zajímavá předmluva zní takto (kursivou jsou vyznačena místa, která jsou podkladem našeho výkladu):

»Cum anno 1686 ex Clementissima Caesareae Majestatis resolutione, et voluntate Superiorum *Moscuam proficiscerer*, omnem operam in eo itinere, ut ejus fructum aliquem haberem, impendi, ad linguam illam, characterosque noscendos. At vero nusquam reperire potui, a quo vel directionem aliquod, vel libellum, discendi instrumentum, obtinerem. Accedebat etiam difficultas ex eo, quod Rutheni libros suos, sua solum modo lingua in lucem edant, nullius alterius linguae addita interpretatione, vel explicatione, multaque per contractiones scribant et imprimant, vix nisi linguae gnaro, legibiles. Donec tandem secundo Smolenscum (nam primo rejectus eram) venissem, ubi hospitium nactus sum, apud virum optimum, religioni nostrae addictissimum. Hic inquam hospes, me subinde adibat (nam decem dierum spatio subsistere debui, donec pro me intromittendo, Moscuam responsum adesset) et levandi taedii causa sermones miscebat, exhibebat et libellos Ruthenicos, inter caeteros Azbuk seu Alphabetarium, a quo lectionem suam tenera aetas auspicatur. Ejus igitur adminiculo, ita intra dies illos profeci, ut non Azbuk solum, sed et alios libellos lectitarem. Cui studio cum deinde Moscuae privatim operam adhiberem, non solum expedite legere, sed etiam (*Linguae Bohemicae subsidio*) intelligere didici. Quod *meum studium* cum *approbasset* Nobilis Dominus Joannes Spahrenfeld Suecus, Juvenis praeclarissimus, et suae gentis spes maxima, plurimarum linguarum peritissimus, *qui eo ipso tempore agebat Moscuae*, eamque linguam didicit Ruthenam pariter, porrexit mihi *Grammaticam fusam, sola lingua Ruthenica editam*, ut pro meo exercitio *eam latinitati donarem*. Qua ego perlecta, utilius fore judicavi, si eam in compendiosiores terminos, et clariorem methodum redigerem. Quod etiam, auxiliante bono Deo, brevi praestiti. *Hortabantur et rogabant deinde omnes exteri, ut etiam pro eorum usu, publici juris facerem*; quod

¹¹⁾ Viz zvl. Dvorský, Předmluva, Pis'ma, 6, pozn. 2; Kurfürst, K dějinám, 12—13, 106 pozn. 8.

quidem libenter praestitisssem, si alicubi typum Ruthenicum cum Latino reperire potuisssem. Occurrit nunc, ut saltem *Alphabetum*, et quaedam eo pertinentia *sculpi* curarem, usibus illorum servitutum, qui olim seu in Magna Russia, Circassia, Walachia, seu Servia, Sclavonia, Bulgaria, Bosnia, pro re Christiana sunt laboraturi, aut inter gentes illas versaturi, cum linguae hujus in plerisque illis regionibus, saltem in officiis Ecclesiasticis et libris sit usus.«

Tekst této předmluvy jasně ukazuje na začátku, že autor byl poslán do Moskvy z nařízení římského císaře a představených Tovaryšstva Ježíšova roku 1686, a dále, že se v Moskvě seznámil se Švédem — Janem Sparwenfeldem (qui eo ipso tempore agebat Moscuae). Jde tu zřejmě o dobře známého švédského diplomata a linguistu Jana Gabriela Sparwenfelda (1655—1727), jenž byl v Moskvě od r. 1685 do r. 1686 jako člen švédské diplomatické mise a jenž se r. 1687 vrátil do vlasti.¹²⁾ Autor přímo píše, že Sparwenfeld byl v Moskvě v době jeho příjezdu. O Tichavském však víme, že přijel do Moskvy teprve v únoru 1689.¹³⁾ Nemění nic na tom ani to, že Tichavský byl kolem r. 1690 i později ve Slezsku a vydal tam ve Vratislavi knihu.¹⁴⁾

Podle předmluvy zřejmě byl autorem jesuita, který ze slovanských jazyků znal nejlépe jazyk český: »linguae Bohemicae subsidio« praví sám na počátku předmluvy a dále pak v instrukci »pro tabellis declinationum« uvádí »casus habent septem, nam Ablativi sunt duo, ut apud Bohemos«. Sestaviti a vydati niský Exemplar mohl tedy jediný český jesuita Jiří David, chronologická data o činnosti jeho v Moskvě se plně shodují s daty v předmluvě »Exemplaru«. Vydavatel niské mluvnicky, jak zdůrazňuje v předmluvě, pokládal za nutné obeznámiti se s gramatikou ruského jazyka i prakticky se připraviti na působení mezi Rusy. Už víme, že David skutečně uměl čísti ruské, t. j. cyrilicí psané texty a že četl ruské knihy.¹⁵⁾

Obracíme se nyní k vlastní knížce »Exemplar«.¹⁶⁾ Základní její části jsou tabulky, počtem 9, a to: 4 nazvané Tabella Characteris Moscovitico-Ruthenici . . . , 4 tabulky deklinační a 1 tabulka pro číslovky. Před prvními čtyřmi je Instructio pro Tabellis Alphabeti (1½ str.), rovněž tak před čtyřmi deklinačními tabulkami předeslána Instructio pro Tabellis Declinationum a před tabulkou »numeratorum« skoro dvoustránková Instructio o číslovkách. — »Tabellae« jsou ryté, na první je dole ozna-

12) O něm viz *Jensen A.*, Die Anfänge der schwedischen Slavistik, Archiv für slav. Phil., XXXIII, 1912, zvl. 148 a násl.; *Bittner K.*, Slavica bei G. W. von Leibnitz, Germanoslavica, I, 1930—1932, 197 a násl.; *Petrovskij*, Analecta metrica, Russkij filolog. věstník, f. 71, 1914, 534 a násl.

13) *PDSn.*, VII, 390—1, 568.

14) *Pelzl*, Schriftsteller, 119.

15) Naše tvrzení o autorství Davidově, uvedené ve článku Mluvnice, přijal *Vašica* (Baroko) a *Havránek*, Co daly, 196.

16) Jediný nyní známý výtisk je ve vídeňské Národní knihovně, bývalé Dvorní knihovně, sign. 74 G 16.

čeno jméno rytce G. Bubig: scul., na dalších jen iniciály: G. B. (t. j. Bubig nebo Bubijs?).

Tabella Characteris je shora dolů rozdělena na 4 sloupce. V prvním je »Character biblicus«, t. j. cyrilské typy tištěné, v druhém »Character usualis, profanus et communis«, t. j. litery psané, ve třetím sloupci uvádí autor »nomen« každého písmene (cyrilicí i latinkou). V posledním sloupci je uvedena »potestas seu valor in lingua latina etc.«, t. j. hodnota cyrilských liter písmeny latinskými. Je zajímavé, že v druhém sloupci je u každého písmene vždy několik variant (3 až 5), u Г (g) je také obvyklá zkratka slova ГОСПОДЬ ve formě ГДЬ s vysvětlením »gospodi«.

Abeceda má zde 40 písmen; mezi nimi je Ѣ s 5 varianty, »ерѢ, jer« — »in nulla lingua habet similitudinem,« a Ъ — »ерѢ, jer« — »nec ista«, ЮСѢ (jus) je označeno jako »u durum«. Přepis latinkou potvrzuje také, že tabulky sestavoval Čech; zde je ж přepisováno ž a Ѣ zčásti ě: živěte, iže, yžica, vědi v druhém sloupci a ž ve třetím.

V »Instructio« píše autor, že »apud Ruthenos« jsou dva typy písma, »knižní«, t. j. tištěné, a »usualis, quem etiam profanum lubet appellare«, t. j. psané. Některá písmena připomínají autoru řecká, jiná koptická a poznamenává, že jsou i litery »propriae«. Ruská písmena dělí autor na »vocales«, počtem 10, a »consonantes«; zvl. upozorňuje na Ѣ a Ъ: »Hae duae vocales propriae sunt hujus linguae, num: 29 (Ѣ) posita facit pronunciationem gravem, qualis apud Latinos prima syllaba *Titus*, n. 30 (Ь) mollem, qualis secunda syllaba *Titius*...« Dále připomíná, že se v ruštině užívá difthongů a v jednom případě i quadrifthongu.

Druhá část knížky věnována jest deklinaci podstatných a přídavných jmen. »Rutheni et Sclavones« mají pět »Declinationes«, čtyři pro substantiva a pátou pro adjektiva; sedm pádů, mezi těmi dva ablativy, »ut apud Bohemos«, t. j. instrumentalis et absolutus, tři čísla jako Řeckové, t. j. »singularis, dualis et pluralis«. Slova, jako i v jiných jazycích, dělí se podle rodu. Dále uvádí autor podrobnost každé deklinace, upozorňuje na příslušné koncovky. Obecný výklad provázejí »tabellae«, kde jsou přehledně sestaveny pádové koncovky jednotlivých paradigmát a pro každou deklinaci je uvedeno jedno nebo dvě slova jako příklad: pro první uvádí autor лоза *virga* a овца *ovis*, pro druhou клеветъ *socius*, древо *lignum* a имя *nomen*, pro třetí церковъ *ecclesia*, pro čtvrtou пастырь *pastor*, іереї *sacerdos* a злодѣй *malefactor*, pro pátou (adjektiva) — do níž zařadil jen přípony rodu mužského a středního — pro »classis prima et tertia« сватый (*bohemismus!*) *sanctus*; крѣпкій *fortis*, pro »classis secunda« Божій *divinus*, Павловъ *Paulinus*.

Poslední část knížky je věnována číslovkám. Autor konstatuje, že »Rutheni uti et Graeci et Hebraei« užívají písmen jako číslic. V tabulce je uvedena číslová hodnota písmen a zvláště jsou vysvětleny značky, největším číslem se zvláštním — podle autora — jménem je »koloda« (100,000.000). V krátké »Instructio pro Numeris« autor uvádí ruské

číslovky řadové: »*pervi, drugi, tretí, czeturty, piati, schesti, sedmi, osmy, dewaty, desiaty, pervoinadeset* atd., *dvadesaty*«, a základní takto: »*pervoi, drugoi, try, czatyry* atd., *dvanacet, czetrnacet, dvanosto* (90), *tisiscze* a j.« (s čechismy, jako *dewaty, dvanacet* atd.).

V knížce není vůbec zmínky o ruském slovese; autor se omezil jen na abecedu, deklinaci podstatných a přídavných jmen a na číslovky. Není třeba mluvit o tom, že autor užil některé příručky, kterou mohl dostat v Moskvě, a ve svých výkladech a úvahách byl pak na ní závislý. V předmluvě přímo jmenuje »*Azbuk seu Alphabetarius*«. Ale základním jeho pramenem byla zřejmě ta »*grammatica fusa, solo lingua Ruthenica edita*«, kterou dostal v Moskvě od Sparwenfelda. Sám autor v předmluvě o tom píše: *Qua ego perlecta, utilius fore judicavi, si eam in compendiosiores terminos et clariorem methodum redigerem*«, ale pak zdůrazňuje, že vypracování tabulek vyžadovalo mnohé a usilovné práce: »*has Tabellas mihi proprias vindico, quas magno labore confeceram, etsi fundamentum aliquod ex dicta fusa Grammatica desumpserim, sed valde mendosum, confusum, et pene usui nullius aptum*«. Mluvnici, o které mluví autor, je pravděpodobně známá mluvnice Meletia Smotrického. Moskva neměla své vlastní gramatické tradice a užívala práce tohoto významného jihoruského kulturního a církevního pracovníka. Gramatika Smotrického vyšla již r. 1619 a 1648 (i později) byla přetištěna v Moskvě. V XVIII. stol. byla přepracována pro moskevské čtenáře ještě I. Kopievským (1706) a Maximovičem (1723) a ztratila význam teprve po vyjití mluvnice Lomonosovovy r. 1755. Moskva měla krátké »*Azbuky*«, »*Bukvaře*« a pod., ale ani jeden z nich nemůže býti ztotožněn s tištěnou mluvnici, o které se mluví v Exemplaru. Mimoto závislost na mluvnici Smotrického prokazuje celá konstrukce Exemplaru — má rovněž pět typů skloňování, a zvl. většinou stejné příklady. To všechno potvrzuje — jak postřehl již Durich — že autor Exemplaru užil mluvnice Smotrického; jest to zároveň nový doklad vlivu Smotrického na mluvnickou literaturu XVII. století.

Niský Exemplar byl prvním větším pokusem obeznámiti evropskou veřejnost s ruským církevněslovanským písmem těsně před zavedením t. zv. graždanky carem Petrem Velikým.

Ke konci musíme zdůrazniti, že, ačkoli tento pokus — P. Jiřího Davida — dáti do rukou vzdělaných Evropanů příručku k studiu soudobé ruštiny neměl velkého významu vědecky teoretického, nýbrž měl význam jen praktický, je přece vydání niského Exemplaru zajímavým a důležitým faktem v dějinách česko-ruských kulturních styků a české slavistiky vůbec.

Obracíme se nyní k Davidovým spisům rázu historického. Máme takové dva — »*Brevis relatio*« a »*Status modernus*«. Co se týče »*Brevis relatio*«, byla to zpráva, napsaná Davidem ihned po přejezdu moskevských hranic po vypuzení z Moskvy. David a Tichavský se zastavili v pohraničním městě na litevské straně v Kadzině a tam se 12. října 1689 David

dal do práce a napsal tuto »Relatio«, jež se potom, snad jako zpráva pro ústředí Tovaryšstva dostala do ústředního jeho archivu. Tento menší spis má značnou historickou cenu, protože podává jasný obraz moskevského převratu r. 1689 a pádu carevny Sofie a na tomto pozadí podrobností samého vyhnání jesuitů z Moskvy. Jsa napsán pod živým dojmem této katastrofy, má tento spis dokumentární význam. I když David ještě nebyl úplně uklidněn po událostech, jež se odehrály v Moskvě týden nebo deset dní před sestavováním této zprávy, přece dodal svému vyprávění rázu literárního celku. Tento svůj výklad potom vložil do většího spisu »Status modernus« a zachoval tam základní části své zprávy, nechávaje stranou jen některé odstavce, historický úvod atd. Nebyly do »Status« přejaty mezi jiným text listu polského vyslance Dovmonta ze 4. X. 1689 o příčinách vypuzení jesuitů a pověsti o katolických sympatiích Golicyna a carevny Sofie.

Největší spis Davidův věnovaný Moskvě je »Status modernus Magnae Russiae seu Moscoviae, Patrum Societatis Jesu eo admissio et remissio, excitati motus et revolutiones, mores ac ritus gentis, tam politici quam ecclesiastici, breviter descripti.« O autorství právě Davidově nemůže býti pochybnosti, i když David sám se tam nejmenuje jako autor, celý obsah spisu přesvědčivě o tom mluví. Tento spis se zachoval v rukopisu, jediný známý nám text, pečlivě a úhledně opsaný, se nyní chová v známé sbírce jesuitských a jiných materiálů Scherschnikových v bývalém polském Těšíně, nyní městské museum Těšínské (stará signatura DD IV a a), in folio, fol. 63. Dík dr. O. Polachovi S. J. a prof. J. Vraštilovi, S. J.,¹⁷⁾ měli jsme možnost použití opisu části tohoto rukopisu, připraveného před lety prof. Vraštilem; prostřednictvím Státního archivu ministerstva vnitra v Praze byl tento rukopis z Těšína na kratší dobu zapůjčen pro nás do Prahy a měli jsme možnost probadati také tento originál.

Třeba zdůrazniti, že David původně psal svůj »Status« jako osobní zprávu svým vlastním jménem (»ego«, »mihi« atd.). Avšak snad při konečné úpravě známého nám opisu k tisku tato forma vyprávění byla změněna a všude byla provedena oprava, takže autor mluvil už jménem dvou misionářů, »nos«, »nobis«, měnil formy slov, jako na př. — »tractarem + us«, »admitterem + us«, »gessim + us«, »memor + es essem + us« atd. Jen na některých místech zůstal text bez podobné opravy, ovšem také tam, kde šlo jen o Davida samého, jenž asi tři roky pracoval v Moskvě samostatně, bez pomoci jiného kněze. Avšak na př. v části týkající se styků s carem Arčilem se mluví — po opravě textu — ne o misionáři, nýbrž o misionářích, a to přes to, že tyto styky vedl jen sám David. Z textu »Status« víme, že David pracoval o tomto spise roku 1690, neboť v poslední části (»Corollarium«) při řeči o moskevském kalendáři oznamuje, že »porro annus praesens 1690 illis a mundi

¹⁷⁾ Z jeho pera jest první zmínka v tisku o tomto dosud vůbec neznámém spisu. Srv. *Co daly*, 195.

creatione est 7203«. A dále se z textu dovídáme, že David pracoval o tomto rukopise »ex superiorum mandato«, t. j. podle nařízení nebo doporučení představených Tov. Ježíšova, nejspíše ústředí české provincie.

Spis Davidův se dělí na čtyři části. Po krátkém úvodu se pojednává především »de missione«, o jesuitské misii v Moskvě (fol. 1—21); »pars secunda« (na fol. 22—38) jest věnována přehledu politického stavu Moskevského státu (»de statu politico Moscorum«), dále následuje třetí část — »de statu ecclesiastico« (fol. 39—47) a spis zakončuje »corollarium« a »Calendarium seu Directorium Ecclesiasticum Ecclesiae Moscoviticae« (fol. 48—63). V úvodě (»prooemium«) David určuje účel svého spisu. Připomíná, že o Moskvě před ním psali Herberstein, Possevino, Daniel Printz, Olearius a jiní, »plerique jam veteres, a quorum temporibus Russiae status multum est immutatus«. David chce podati přehled nynějšího stavu věcí. »Certe ex ore multorum fide dignorum et proborum seneciorum accepi,« tvrdí, »qui in ea regione ultra quinquagesimum annum vixerunt vivuntque etiamnum, statum modernum Russiae longe alium esse ab eo, qui ante annos 30 vel 40 fuit, moresque Ruthenorum cicuriores, mitiores, tractabiliores, quam priscis illis temporibus.« »Ex quo exteri ibi degentes,« pokračuje David, »non parum gloriantur, quasi haec humanitatis species ab iis in Moscos ex assidua conversatione derivari coepisset.« David uznává, že v této věci měly svou úlohu aktivní diplomatické styky Moskvy se západní Evropou; do různých států posílala Moskva své zástupce, »ut reduces inde legati ex humanissima occidentali Europa aliquid amplius ornamenti aquilonari huic politiae secum reveherent.« Třeba k tomu dodati, že David dobře věděl, že tyto změny v moskevském životě byly následkem značného vlivu zvláště se strany protestantské. Na poslední stránce třetí části spisu autor to konstatuje s rozhořčením. Svě pojednání »de ritibus et consuetudinibus« končí zprávou, že »multa ex iis concesserim tempore illo veteri vera fuisse, quo minus atque nunc illuminati erant; at vero ad usque moderna tempora, dum nonnihil sapere incipiunt, multa exoleverunt et multa correcta sunt. Illud unice dolendum,« konstatuje David, »quod a Lutheranis et Calvinistis, quibuscum familiariter agunt, non pauca illis instillentur. Volebat nuper illis quidam eorum persuadere magis in articulis fidei Lutheranos cum Russis convenire quam catholicos, scilicet excutere caput Ecclesiae summa est convenientiae.«

Tyto řádky dodávají spisu Davidovu zvláštního významu, poněvadž ukazují, že má v úmyslu podati přehledný obraz moskevského státu ve stadiu pozvolného poevropšťování před počátkem reformační a evropeisační činnosti Petra Velikého. Jisté je, že už uvedené konstatování důležitých změn ve stavu Moskvy za posledních desítiletí XVII. st. — a to prý vlivem styků se západní Evropou, zasluhuje naší pozornosti. David byl v Moskvě v době přelomu od staršího tradičního pravoslavného Ruska k Rusku novému, evropskému, a to ještě za červánků tohoto přetváření a dosud mimo revoluční tempo činnosti — Petra Velikého. V svém

spisu David chce mluvit jen o tom, »quae vel ipse coram vidi, vel expertus fui, vel ex frequenti commercio cum viribus pene educatis et rerum huiusmodi peritissimis accepi«.

První část spisu »Status modernus« má pro nás největší důležitost, poněvadž je to zpráva o činnosti samého Davida v Moskvě, o níž z jiných pramenů máme jen nahodilé údaje a zmínky. David v § 1 vypráví o známých už nám okolnostech založení misie v Moskvě za účasti Zierovského, o činnosti Šmita a de Boye. V druhém paragrafu se vypravuje o cestě Davida a Tichavského do Moskvy, je uveden text instrukce Davidovi, »dictio« Davidova před Golícynem atd. Původně v tomto textu nebylo nic o příjezdu Tichavského, paragraf byl nadepsán »meus ingressus«, ale potom při novém redigování spisu byl tento nadpis nahrazen jiným (»Duo alii... missionarii... mittuntur in Moscuam« atd) a připojena vložka o Tichavském. Ve zvláštním paragrafu 3 David podává zajímavý popis cesty do Moskvy s krátkým přehledem měst, jimiž jel sám. V § 4 se dosti podrobně líčí »Quae ibi (v Moskvě) pro gloria Dei acta et tolerata«, t. j. o činnosti misionářů; dále (§ 5) David podává kratší zprávy »de statu exterorum ac eorum religionibus«, t. j. o Německé Slobodě a o jejích obyvatelích, zvláště protestantech, — tato kapitola se čte se zájmem, i když máme nyní dosti jasný obraz života cizinecké obce v Moskvě. Zprávy o pádu carevny Sofie a Golícyna v souvislosti s krymskými výpravami proti Tatarům jsou v § 6, jenž podle materiálu a textu odpovídá části »Brevis relatio« Davidovy. Historii vypuzení jesuitů je věnován § 7, jenž opakuje příslušné části »Brevis relatio« se zkrácením, o němž jsme mluvili nahoře. Část první se končí zvláštním paragrafem 8, »de Patribus Societatis Jesu, petentibus per Moscoviam transitum in Chinam«; tam je zmínka o Avrilovi a jeho neúspěchu, o Zápolském, Terpilovském a o jiných. Při výkladu o činnosti Davida a Tichavského používáme stále právě této části spisu Davidova; je to pro dějiny české jezuitské misie v letech 1684—1689 pramen základní a podstatný.

Druhá část spisu Davidova je věnována přehledu politickému, sociálnímu a hospodářskému. Dnešní čtenář najde tam ovšem jen málo, co by nemohl čísti také v jiných spisech o Moskvě té doby, na příklad u Korba nebo u jiných autorů té doby, kteří informovali Evropu o Moskovii. Avšak i tento výklad Davidův má svůj nemalý význam, neboť je založen na jeho osobním pozorování a popisuje moskevský stát a moskevský život v době tak důležité a zajímavé. Vydán ve svou dobu, byl by tento spis jedním z velice cenných pramenů pro poznání ruského, moskevského světa v době, než car Petr Alexejevič vystoupil se svými reformami. Je zajímavé, že sám — tehdy ještě jinoch — car Petr jest uveden v textu spisu Davidova jen jednou — a při tom vykreslen s těmi charakteristickými rysy, které tak svérázně vyznačují osobnost tohoto mladého panovníka v letech přípravy k samostatné politické a panovnické činnosti. David měl příležitost — a to nejednou — pozorovati samého cara.

Ve svém spise se o tom zvláště zmiňuje při zprávě o ceremonii »vodo-osvjaščenije« 6. ledna na řece Moskvě, jíž se vždy účastnil také car Petr. Při skončení obřadu se ke skupině cizinců, k níž náležel také David spolu s polským vyslancem, přiblížil jeden z carských djaků a jménem carovým vyslanci »ac mihi«, praví David, »precatus est felicitatem et de valetudine interrogavit.« A dále — »in reditu« celého průvodu do Kremlu »productus fui per interpretem cum Magnifico Domino Ablegato Poloniae ad faciendam reverentiam Serenissimo et Patriarchae, quod dum facimus, aliquot vicibus nos respexit Serenissimus vultu placido, et Patriarcha, sed is utcumque acide.«¹⁸⁾ Zevnějšku carova David při tom nepopisuje (mimo zmínku o slavnostním oděvu atd.). V jiné souvislosti se zmiňuje znovu o Petrovi, a to při popisu carských letních venkovských residencí. Na posledním místě mluví David o »slobodě« Presna (Prěsnja). »Suae recreationis hic Palatium erigit Petrus, qui caeteris recreationum amantior, frequentius extra urbem deliciatur.« »Cujus distractio,« praví spisovatel, »plurimum consistit in veloci perreptione, in visitatione officinae vitrariae (snad v Izmajlově), in militarium copiarum exercitatione ac lustratione, venatione leporum, quorum hic ingens copia. Subinde quoque in navigatione per fluvium Jausa, Slobodae Germanicae adjacentem. Caeterae aliorum Principum oblectationes hic ignorantur.«¹⁹⁾

Druhá část spisu Davidova se začíná paragrafem »de nomine Car, eiusque significatione« (§ 1). Zde David podává své samostatné vysvětlení smyslu a vzniku titulu car, používaje k tomu svých znalostí hebrejštiny. Konstatuje, že titul tento přijal moskevský panovník po obsazení kazaňského a astrachánského carství, David hledá původ jména car v židovském jazyku, a to ve slově sar, jehož používá Starý zákon ve významu »panovník« (»Oseae 3, v. 4«; »4. Regum 9, v. 5«). Od židů se prý toto slovo dostalo ke Skythům, potom k Tatarům a konečně také do Moskvy. David upozorňuje na to, že Rusové v Moskvě titulu car rozumějí ve smyslu caesar, kesar, proto byzantské císaře vždy nazývají cary a »existimant se in oriente ac septentrione in dignitate illis successisse, utpote Christianos, apud quos et Christianitas et ritus graeci perennant«. V dalším textu David uvádí úplný a zkrácený titul moskevských carů a upozorňuje, že v Moskvě při zmínce o carech (v tu dobu byli, jak známo, současně dva carové, bratři Ivan a Petr) nesmějí se spojovati jejich jména spojkou »et«, nýbrž nutno říci »Ivan Alexejevič, Petr Alexejevič«, »quod sacrosancte servatur, vitioque vertitur, si quis et interponat, quia non volunt esse per modum duorum, sed unius«. Při řeči o transkripci slova car upozorňuje David, že je nutno psáti jednoduché car, ne tzar nebo tszar, že c zde se čte »ut C in Cicero, Italis ut Cz aut zz in Mazzarosa, Germanis ut Z in Zweig, Boëmis ut c in owce, non autem ut cž in otcže«.²⁰⁾

18) *Status modernus*, str. 113.

19) *Status modernus*, str. 51.

20) *Status modernus*, 44—48.

V druhém paragrafu spisu David mluví »de Aula Czarea«. Zde se jedná především o moskevském Kremlu, jež David důsledně nazývá »Krem-leny gorod«. Zvláště se zde zmiňuje o kostelích a klášterech v Kremlu, počínajíc Uspenským Soborem. Dále podává zprávy o moskevských prikazech (»curiae«), jejichž sídla byla v Kremlu, a to o prikazu Posol'ském (curia Legatoria), Sibiřském, »Rozrad« (= Rozrjad), »Dworczovi«, »Strelecki«, Kazaňský, Novgorodský, Ustjužský (Curia Regionis Ustien-sis), Kamenný, »Chlopski« (Cholopskij), dále »Kazna Czarska« a »Pri-kaz tainich děl«, konečně »Prikaz Sitowni«. Druhý paragraf se končí stručným popisem venkovských residencí carských, a to Kolomenské (»Kolominsko«), »Alexiewsko«, »Ismaelow« (zde »officina vitraria, in qua a Germanis conficiuntur vitra pro usibus Aulae Czareae«), »Obra-žensko« (tak David píše všude, správně — Preobražensko) — »huc ple-rumque Czar Petrus excurrit et fere tota aestate deliciatur«. Dále — »Wrabiovi hory«, t. j. Vorobjevy Gory, a konečně »Presna«. David potom uvádí seznam členů carské rodiny — děti cara Alexeje Michajloviče — a to ve dvou sloupcích podle jejich rozdílných matek, a zmiňuje se o tom, že žádná carevna se nemůže provdati. »Principibus enim exteris non elo-cantur, indigenis non dantur, ob status imparitatem. Hac ratione suam religionem, suamque, si licet dicere, barbariem conservant.«²¹⁾

V paragrafu třetím — »de dignitatibus, Nobilibus, officiisque Moscis« David podává seznam moskevských hodností (»činů«), počínajíc od hod-nosti »welikiia kňezy id est Magni Principes« až do hodnosti »pre-vocziky«, t. j. perevodčiki, interpretes. David svůj přehled čísluje a tak má asi 33 hodností, při každém jméně podává stručné vysvětlení. Upo-zorňuje na to, že dosud při stycích s carem všichni užívají označení sebe jako »chlop«, t. j. chlop, a svému jménu dávají formu deminutivní (na př. Chlop Ivasko Buterlin). V paragrafu čtvrtém mluví David dosti po-drobně o prikazu Posol'ském, t. j. o moskevském ústředním úřadě za-hraničních věcí a zvláště o domě pro cizí vyslance a obchodníky a o re-presentantech cizích států v Moskvě (Polsko, Švédsko, Dánsko, Holand-sko). Komisaři Švédska a Dánska »fovent ac protegunt Lutheranos, quorum causas apud supremam Curiam, si quidem necesse est, agunt«. V této souvislosti David upozorňuje, že »magnum rei Catholicae emolu-mentum foret, si Caesar Augustissimus, saltem durante bello contra Turcam, suum quoque ministerium ibi haberet.«²²⁾

V samostatných paragrafech mluví David »de Pharmacopolis ac Me-dicis« (§ 5), dále »de moneta Moscorum« (§ 6), dále »de Justicia et suppliciis« (§ 7), »de Militia tam pedestri quam equestri« (§ 8). V pa-ragrafu devátém máme »Urbis, Slobodarum ac Imperii compendiosa des-criptio«. Město Moskva — podle Davida — se dělí na několik částí, a to »Kremleni gorod«, »Kitaigorod«, dále »Bielogorod« a »Zemlenygorod«,

21) *Status modernus*, str. 48—52.

22) *Status modernus*, 52—57.

při čemž se jmenuje prý »veliky Czarstwoistczi gorod, id est magna Imperialis urbs«. Při popisu města jak zde, tak i v jiných případech David zdůrazňuje, že stavby v Moskvě jsou většinou dřevěné, jen některé jsou z kamene, avšak kostely jsou většinou kamenné. Po kratším přehledu »slobod« u Moskvy podává David v několika jen řádcích seznam oblastí moskevského státu. V kapitole desáté (»de negotiationibus et raritatibus«) podává krátký přehled obchodních styků Moskvy s cizinou, a to především s východem (»Persae, Armeni, Graeci, Turcae«, Čína), zvláště upozorňuje na význam Archangelska pro obchodní styky se západem (Holandskem a j.). V přehledu moskevských »raritates«, předmětů zahraničního vývozu, se uvádějí: juchta, »cuius conficiendi artem nulli omnino volunt communicare«, »slud« (»sljuda«), kožišiny (sobolí, černí vlci, bílí medvědi, hranostaji, »belky« atd.), »potasch«, »penka« (pen'ká), »mors« (mrož), »nerg« = »aliud marinum animal, ex cuius pelle cistae potissimum gratiose obducuntur«, »kop«, t. j. kap', »cavear seu jikri«. David uvádí zvláště »nalivno«, t. j. snad »nalivnoje jabloko«, »pomum Diaphanum, quasi liquore plenum, soli oppositum stillat, totumque transpicit, ob teneritudine suam procul ferri non potest«, »crescunt ejusmodi poma circa urbem Mitrov« (t. j. Dmitrov).

V paragrafu jedenáctém (»de moribus, genio, artibus Moscorum, ratio agendi cum exteris«) David konstatuje, že moskevští obyvatelé mají nadání pro každou »disciplinu«, ale jejich »ingenia sunt inculta et sylvestra, idque ob defectum instructionis ac studiorum, quod emendari non potest, nisi eo studia literaria inducantur«. Jsou schopni ke každému řemeslu a učení, Moskvané nehledají vzdělání v cizině, »ad artes discendas extra patriam non egrediuntur«, a při tom ani od řemeslníků-cizinců se neučí ničemu, protože tito »artis secreta eis non ostendant«. Podobně jako jiní spisovatelé David tvrdí, že moskevští »infidi sunt vehementer, fraudibus et deceptionibus deditissimi, quo genere Judaeos longe antecedunt«. David také konstatuje oblíbenost alkoholických nápojů v Moskvě, a to především »cremati«, t. j. kořalky; »potus plebejorum consuetus est kvas«. Po zmínce o moskevském jídle se David zastavuje poněkud u popisu ruských her, a to »clavi in circulum ferreum injectio«, »agitatio in fune« (t. j. »kačeli«); »inter honestiores ac Nobiles, plurimum viget ludus latrunculorum, Schkach dicimus, quo passim mercatores ac cives in officinis eorum videmus distrahi«. Při zmínce o zacházení s cizinci David podotýká, že »exteris jam humaniter tractant, quam olim«. Avšak vstup do státu z ciziny není volný a závisí na zvláštním souhlasu vlády; »visendi has Provincias gratia, nemo advenit, ut moris est in alijs Europae Regnis«. — Tento paragraf svého spisu končí David sdělením, že moskevští diplomati při návratu z ciziny často přivedli s sebou jinochy, kterých potom používali jako nesvobodných pro své služby a potřeby. David má při tom na zřeteli zvláště vyslance B. P. Šeremeteva, jenž přivedl do Moskvy několik jinochů »partim e Boemia, partim e Polonia«, mezi nimiž byli »Nobiles duo juvenes Hermannus de Schardon et Petrus

Linxveiler«. — Poslední paragraf druhé části spisu Davidova obsahuje stručné zprávy geografické («Coeli, ac Soli Constitutio»).

Podali jsme jen stručný a fragmentární přehled toho, co čtenář může nalézt v druhé části »Status modernus« Jiřího Davida. Nemůžeme zde uvádět podrobnosti, šlo nám jen o to, abychom ukázali, jakých zjevů v životě moskevském si všiml český misionář v letech 1686—1689, jak rozuměl tomu, čeho byl vnímavým pozorovatelem, a co uznal za důležité pro ten kruh čtenářů, jemuž chtěl věnovati svůj spis.

Jako katolický kněz si ovšem všiml s velkou pozorností především církevních poměrů v Moskvě tak rozdílných od evropských. V třetí části svého spisu David systematicky popisuje církevní kruhy moskevské. Mluví především o církevní správě a o hierarchii, t. j. o patriarchovi, metropolitě a biskupech, a uvádí při tom také podrobnosti o volbě a intronisaci patriarchy. V paragrafu druhém mluví o duchovenstvu a kostelech ruských, dále (§ 3) uvádí zprávy o postech, obřadech a ceremoniích církevních a zejména se zmiňuje o sporu o dobu »consecrationis«. Mezi ceremoniemi zvláště popisuje známé »choždenije na osljati«, jež pozoroval (patriarcha během této ceremonie »populo benedicit — ubi nos stantes vidit, ei parti non benedixit«!). V paragrafu o klášterech (§ 4) David uvádí, že jich za jeho doby («dicuntur») bylo 1318 a podává všeobecné zprávy o řádu sv. Basila. V zajímavém § 5 jsou sebrány vědomosti »de studiis, typographis et libris praecipuis«. David — v souhlase s jinými spisovateli — konstatuje, že »nulla vigere studia apud Ruthenos«, »non illic scholae humaniores, non philosophia, non theologia, nullae academiae, utpote extincta vera religione, degenerante in schisma Graecia, haec omnia quoque periere«. Kromě čtení a psaní »idque lingua vernacula solum, aliud nihil discitur«. Teprve před šesti lety, praví David, přišli do Moskvy dva řečtí mniši »ex ditione Veneta«, »ut graecas pariter ac latinas litteras ibi profiterentur«. Byli to, jak víme, bratři Lichudové, Davidem nejmenovaní; přijeli do Moskvy roku 1685. Podle Davidových vědomostí neměli vůbec úspěchu («nullo aut exiguo successu»). »Latina neminem adhuc excoluerunt, utpote illi ea lingua parum tincti; melius nonnihil Graeca, sed barbara et usuali, non autem illa olim florante Helenica, quam non bene callent.« Před dvěma lety prý jeden z Řeků zastavil vyučování, »alter in docendo perseverat«.²³⁾ Je to jediný »doctor«, jediná vědecká autorita, k níž se obrací patriarcha »in rebus dubiis« a »is persuadet, quod vult«. Jednou se prý ho patriarcha ptal — »num Jesuitae et Dominicani idem crederent, eiusdem essent fidei — respondit, nequaquam, sed magnam esse inter utrosque diversitatem«. David líčí Lichudy jako rozhodné nepřátele Říma a při tom velice pochybuje o jejich vědecké výzbroji. Je to velice zajímavé, poněvadž Lichudové byli představiteli západoevropské školy a měli ve svých názorech, ve způsobu myšlení, někdy snad v samém obsahu svých tvrzení

²³⁾ Joannikij Lichud dlel delší čas mimo Moskvu na cestě do Itálie; odjel v lednu r. 1688 a vrátil se teprve r. 1691. — *Smencovskij*, Lichudy, 70, 255 a násl., 262, 282.

určitou pečeť katolického vlivu. Vždyť právě diakon Artemjev a P. Rogovský byli žáky Lichudů a snad v jejich katolických sympatiích byly prvky převzaté také od Lichudů. Je jisto, že nelze pokládati bratry Lichudy za představitele čistého řeckého, byzantského »pravoslaví«, tradiční moskevské orthodoxy, a jsou bezpochyby určité důvody k tomu, že se v novější historiografii stále opakuje tvrzení právě o nepravoslaví Lichudů, zvláště jednoho z nich — Joannikije, s nímž cestoval do Itálie Artemjev.²⁴⁾ Svědectví Davidovo má po této stránce zvláštní význam. David nemohl nevědět na př. od svých přátel Artemjeva a Rogovského o tom, čemu a jak učili své posluchače Lichudové, a o tom, že to nebyli lidé úplně cizí katolické mentalitě. Český jezuita však měl snad své příčiny, proč líčil Lichudy nebo jednoho z nich v tak nepříznivém světle, co se týká právě učenosti. Domníváme se, že by se mezi jesuity a Lichudy ve skutečnosti byly měly vytvořiti nějaké osobní styky, avšak svědectví Davidovo to vylučuje. Pokračuje v líčení Lichuda, David píše: »Idem quidem si de doctrina in scholis controversa intellexisset, culpandus non fuisset, at de fide excusari nequaquam potest, cum ea ratione Patriarcham nobis infensiolem reddere voluerit eique persuadere, nos in fide omnibus contradicere.« »Alias ex illo quesitum fuit, cur non maneat penes antiquam Ecclesiae doctrinam, formulam consecrationis consistere in illis Christi verbis: Hoc est corpus meum? Respondit hanc controversiam nihil continere difficultatis, sive sit ibi Christus post hanc latinorum formulam, sive post illam S. Chrysostomi, dummodo ibi aliquando sit, satis ad sacrificium esse. Similibus doctrinis eos imbuunt circa reliquos fidei Graecae articulos.«

V tomto odstavci se David dotýká jedné z důležitých otázek bohoslovného hnutí moskevského té doby. Právě v letech, kdy byl v Moskvě, rozvíjel se tam veliký spor mezi představiteli dvou směrů tehdejší moskevské theologie o tom, v kterém okamžiku nastává transsubstanciace, t. j. proměnění sv. Darů za mše. Právě Lichudové vystoupili v Moskvě jako rozhodní obhájci nauky, že proměnění se děje v okamžiku pronesení modlitby »I sotvorí ubo atd.«, jak tomu učí východní tradice, kdežto v Moskvě se zvláště vlivem ukrajinské bohoslovné školy ujalo učení, blízké katolickému, o tom, že okamžik proměnění jest při pronesení slov Kristových — »Primate, jadite, sije jest tělo moje«, atd. Tento spor dosáhl v letech 1686—1689 velkého napětí a vzbudil zájem širokých kruhů moskevské církevní společnosti. Nebyl to spor jen o úzkou otázku liturgickou, nýbrž byl to boj dvou směrů, dvou škol, neboť na jedné straně stáli představitelé staré tradice, byzantinisté Lichudové a jejich přívrženci, na druhé představitelé nového směru, o němž moskevští orthodoxní mluvili jako o směru latinském, a hlavního účastníka sporu na

²⁴⁾ Srv. *Kapterev N.*, Recenze knihy *Smencovského o Lichudech*, Otčet o 44 přísuženii nagrad hr. Uvarova, 1904, 85—115, zvl. 88 a násl.; *Šmurlo*, Russkije katoliki, 20; zvl. *Zubov V.*, »Physica Aristotelja v drevnerusskoj knižnosti, Izvestija Akademii Nauk, N 8, 1934, str. 642 a násl., zvl. 646; *Florovský*, Puti, 77—78.

této straně Silvestra Medvědeva nazývali »proiznikšij v vinnicě Christově velikorossijskago naroda tern latinskago zločestija«. ²⁵⁾ Tento spor se skončil tragicky pro Medvědeva, poněvadž po převratě r. 1689 byl obviněn nejen z bohoslovných bludů, nýbrž také z politických úmyslů v souvislosti s věcí carevny Sofie a byl zabit. Uvedli jsme už výše, že osud českých jesuitů v Moskvě byl nějak spojen se jménem Medvědeva a s jeho nešťastným koncem, avšak nelze nám souhlasiti s tím, že David a Tichavský byli vypuzeni z Moskvy právě v souvislosti s těmito tak zvanými »chlěbopoklonnými« spory. ²⁶⁾

V dalším výkladu se David zmiňuje o tom, že patriarcha »discipulos plerosque alit, — nam filii Bojarorum alique civiles plerique desperarunt ob exiguum fructum studiorum,« — »ne tamen omnino deessent, qui studerent, eos colligit Antistes ille (t. j. Lichud) et media vivendi subministrat.« »Sunt autem,« dodává David, »ex iis multi iam aetate proVecti, coniugati et potissimum ei, qui pro statu ecclesiastico se disponunt.« A ještě jednou se David vrací k Lichudům a praví: »Praedicti doctores ut eo reciperentur ac firmarentur, meris mendaciis effecerunt, victorias suas de doctrina Jesuitarum Polonorum reportatas iactando, ²⁷⁾ magnates Poloniae ac summos plerosque religioni mendaciter spargendo ac ritibus Graecis addictiores quam Latinis. Et similia, quibus haeresis solet persuaderi.«

Uvedli jsme celý odstavec spisu Davidova týkající se Lichudů. Mezi Lichudy a českými jesuity byla bezpochyby velká a zásadní různost v theologické orientaci, Lichudové byli delší čas, ne vždy, svého druhu konsultanty moskevského církevního ústředí, oficiálními šířiteli východokřesťanské doktriny, — a v této souvislosti stáli rozhodně proti jesuitům s jejich učením a církevní praxí, třebaže theologickou mentalitou a souvislostí s katolickou školou byli Lichudové bezpochyby bližší jesuitům než představitelé pravé moskevské tradiční orthodoxy. Avšak Lichudové a jesuité David a Tichavský stáli v opačných táborech, mezi nimi se tyčila nepřekročitelná přehrada zaostřené polemiky. A to přes to, že Artemjev a Rogovský byli spojujícím článkem mezi nimi, neboť byli zároveň žáky Lichudů a českých jesuitů, a že na př. Joannikij Lichud za jiných okolností (na cestě s Artemjevem v Benátkách a jinde) projevoval sympatie k Římu! ²⁸⁾

V posledním paragrafu třetí části uvádí David přehled rozdílů mezi

²⁵⁾ O tomto sporu podrobný přehled zpráv viz *Prozorovskij, S. Medvědev*, Čteníja, 1896, III, 209—323; *Smencovskij*, Lichudy, 85—244; *Koch*, Die russische Orthodoxie, 61 a násl.; *Florovskij*, Puti, 77—78; *Šmurlo E.*, Kurs ruskoj istorii, III, Praha, 1935, 306 a násl.

²⁶⁾ Tak tvrdí nyní *Florovskij*, Puti, 78.

²⁷⁾ Běží snad o disputace, jež měli Lichudové r. 1684 ve Lvově na cestě do Moskvy s vynikajícím polským jesuitou Teofilem Rutkou (1622—1700; o něm v. *Estreicher*, Bibliografia Polska, XXVI, 1915, 495 a násl.; *Załęski*, Jezuiti, III). O této disputaci, spojené prý s triumfem Lichudů, uvedeny jsou zprávy v knihách Lichudů »Aikos« a »Mečec duchovnyj«. — *Smencovskij*, Lichudy, 59—60, 132, 233—240.

²⁸⁾ Srv. *Nikol'skij*, Artemjev, str. 265.

theologickými názory katolíků a pravoslavných, a to ve 14 bodech — přimát papeže, Filioque, »formula consecrationis«, o čemž »supra nominati doctores« napsali zvláštní knihu, necdum typis vulgatum, sed nec facile vulgandum«, dále odmítání »judicii particularis« a očištění, odmítání třetího manželství atd.; v pěti bodech David konstatuje souhlas mezi katolíky a pravoslavnými (počet svátostí, posty, modlitba k svatým, uctívání obrazů, rozvody). Pro dějiny moskevské ikonografie snad může býti zajímavá poznámka Davidova o přijetí nových názorů na »ikony« v Moskvě: »nostrates quidem imagines exsecrabantur, quod nimium vivaciter pingerentur, nunc autem recipiunt et avidè petunt.« A dále: »Scandalizantur tamen adhuc, si nimium saeculariter et denudatae pingantur; etiam statuas, quas olim reiciebant, acceptant. Christum crucifixum quattuor clavis affixum pingunt, quod autem nos tribus affixum pingamus, existimabant esse articulum fidei, nunc autem ab hac opinione recesserunt, — consultius tamen est in eorum praesentia quattuor clavis affixum exhibere.«

Zvláště upozorňuje David na moskevské »heretiky«, t. j. na raskolníky neb staroobřadce. David nepoužívá vůbec tohoto označení a nazývá tyto lidi běžným, ale chybným jménem, které jim dal patriarcha Nikon, totiž »Kapitoni«, podle jejich původce Kapitona Kolesnikova, činného v polovině XVII. st. v Kostromské oblasti.²⁹⁾ David četl tři spisy proti tomuto hnutí (t. j. Žezl, Skřižal a Uvět duchovnij) a také apologii Nikity (Pustosvjata), »quam ad manus habeo,« poznamenává. Při výpočtu zvláštností v praxi těchto heretiků (kříž dvěma prsty, uctívání pouze starých obrazů, odmítání všech svátostí — »omnia sacramenta« a kostelů atd.) David upozorňuje na praxi sebeupalování (samosožiganije): »8. Seipsos comburunt potius quam ad religionem aliam accedant; unde cum ad eos intercipiendos fierent expeditiones, conveniebant in pagos eosque cum infantibus totisque familiis seque una incinerabant aientes id se amore Christi facere.« David ví o krutém pronásledování »Kapitonů«, o trestech, jimiž pykali jejich vůdcové, a o tom, že se nyní »Kapitoni« skrývají. To, co praví David o staroobřadcích, svědčí, že tento významný zjev moskevského církevního života mu zůstal dosti cizí a že si David nepovšiml celé složitosti hnutí, jemuž jinak věnoval pozornost a které vyvrcholilo v hromadných sebevraždách ohněm. Vždyť právě v letech pobytu Davidova v Moskvě tento podivuhodný a tak charakteristický zjev dosáhl svého vrcholu. V letech 1685, 1687 volilo strašlivou smrt ohněm v Oloneckých, Sibiřských, Pošechonských a jiných lesích tisíce lidí jako dobrovolné mučednictví za pravou víru, jako nové »ohnennoje křeščenije«, očištění ohněm v době, kdy se jim zdál blízký konec světa a s ním hrozilo pronásledování od světské moci.³⁰⁾

²⁹⁾ Srv. *Sapožnikov*, Samosožženije, 17 a násl.

³⁰⁾ Srv. *Florovský*, Puti. 72—73; *Sapožnikov D. J.*, Samosožženije v ruskom raskolě (v perv. pol. XVII v. do konca XVIII), M., 1891, zvl. 22—37 a tabl. II; *Loparev*, Otrazitel'noe poslanie.

Spis Davidův zakončuje »Corollarium«, rusko-moskevský kalendář, před nímž David uvádí deset všeobecných poznámek: o počátku roku v Moskvě dnem 1. září, o počtu let od stvoření světa, o počítání hodin od východu slunce, dále o tom, že v Moskvě mají »horologia publica« jen tři, a že v Německé Slobodě chtěli zříditi věž s hodinami, ale úřady to zamítly, potom o tom, že v Moskvě pracují někde také v neděli, uctívají obrazy, mají juliánský kalendář, mají posty a přísně je zachovávají atd.

Po těchto poznámkách následuje kalendář, v němž David podle dnů každého měsíce uvádí seznam svatých uctívaných v Moskvě. Jeho pramenem byly snad moskevské »svjatcy«, stručný »měsjaceslov« (Menologion), z něhož překládá do latiny jména a zprávy o svatých, zachovává snad přesně původní text, — o svatých píše, jako o »našich«, »otce našeho« »patrum nostrorum« atd. Možno se snad domnívati, že tento kalendář v podstatě opakuje ono ruské Menologion nebo »Synaxarium«, jež r. 1688 David odeslal redaktorům edice »Acta Sanctorum«. Rozhodně toto »Corollarium« souvisí s touto prací Davidovou, poněvadž David ve svém spisu systematicky registruje omyly Pappebrochiovy v jeho »Ephemerides Graeco-Moscae«, vydaných v »Acta Sanctorum« za měsíc květen (díl I.), a tím jaksi přispívá k ustálení správného čtení ruského »měsjaceslova«. Tak David opravuje (1. IX.) čtení Pappebrochiovo při zkratce $\pi\rho$ a tvrdí, že má byti prepodobnyj, ne $\mu\epsilon\tau\acute{\epsilon}\rho$. že text jest zde ruský, ne řecký, tak jako 11. září má byti prepodobna, ne řecké $\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$. Srv. 15. IX. — ne Nidograd, ale Novagoroda; 1. dubna — nápis $\pi\rho$ na obraze Pappebrochius čte jednou jako presbyter, po druhé jako $\pi\acute{o}\rho\upsilon\tau\eta$, správně má byti v obou případech prepodobnyj, při čemž je vyloučeno, aby o svatém mohlo byti napsáno »meretrix« — »propter hunc errorem,« dodává David, »non fui ausus Ephemerides illas eruditioribus Moscis offerre, qui de Sanctis suis nihil indigni audire volunt, neque vitam aliquando impie ductam commemorare, cum per poenitentiam gloriose sit abolita.«³¹⁾ Podobných oprav nalézáme v rukopisu Davidově ještě celou řadu.

Kalendář se začíná podle ruského zvyku oné doby 1. září; při označení měsíce David udává počet dní, počet hodin dne a noci. A dále uvádí latinská jména svatých, dodává někdy poznámky, týkající se textu Pappebrochiova kalendáře a obrázků a krátkou zmínku o postech, o zvláštní oslavě toho kterého svatého nebo svátku atd. Tak při zmínce o sv. Sergiu Divotvorci (25. září) připomíná klášter sv. Trojice a zvláštní úctu Rusů k sv. Sergiovi; 29. října, na den sv. Avraama Rostovského, David podotýká, »hic fertur esse primus Moscorum sanctus, qui adhuc Russia in gentilismo errante, multos baptizavit et instruxit.« Dále při zmínce o sv. apoštolu Ondřeji (30. XI.) čteme, že prý »hunc Sanctum peculiariter colunt Rutheni tamquam suum Apostolum.« O sv. Mikuláši (6. XII.) David píše: »hoc inter festa Sanctorum est celeberrimum, miro enim affectu totius gentis colitur.« A dále praví: »refertur Moscos ita

³¹⁾ *Status modernus*, 122.

huic sancto addictos fuisse, ut aliquando dixerint, si Deus moreretur, neminem successurum, nisi vel Nicolaum, vel certe suum Czarum; sed hic jocus olim videtur fuisse, nihil enim simile unquam audivi.« Při řeči o svátku »Epiphaniae«, t. j. Křtu Kristova (6. ledna), David dává podrobnou zprávu o slavnostním posvěcení vody v řece Moskvě — na základě vlastního pozorování v letech 1687 a 1688.

V závěru »Corollaria« David upozorňuje, že v různých »Prolozích« a almanaších jsou jmenováni mnozí svatí, kteří nepožívají všeobecné úcty v celém státu. Do svého kalendáře David pojal jen ty, kteří »sunt universales totius Ecclesiae, veluti nostro Breviario Romano«. A konečně konstatuje, že Rusové nemají vůbec svatých, divotvorců a jiných »coelestibus beneficiis« proslavených osob od té doby, kdy došlo k rozdělení církve, »post eorum ab Ecclesia Romana separationem, et qui Ecclesiae nostrae Sanctae conjunctus non fuisset«. Toto sdělení odporuje textu samého kalendáře, kde jsou uvedena také jména vlastních ruských, moskevských svatých (Sergij Radonežskij, Avraamij Smolenskij, Petr a Alexij, metropolitové moskevští atd.)! A k tomu přidává David ještě jinou zajímavou poznámku: »et quod mirum est,« píše, »nullum intra hoc tam longum tempus, ab aliquo e Patriarchis, novum in Sanctorum numerum relatum. Quod sane argumentum sufficienter eos monere possit, profugae ab illis verae ac genuinae Sanctitatis, ac illuminare, ut videant, unde describerint, et uni Sanctae Romanae Ecclesiae penes quam genuina manet sanctitas denuo, novo amoris vinculo et concordiae quam olim habebant unione se jungant.« Toto tvrzení však David oslabuje v dalších řádcích, kde praví, že »si qui tamen recentiores sunt sancti, quorum admodum pauci erant, publica solennitate in sanctorum numerum non sunt illati, sed usu et consuetudine populi sic appellati, neque ullum habent honorem, praeterquam quod Sancti dicantur. Id ipsum illi agnoscunt, et fatentur a temporibus illis vetustis nullum vere sanctum inter Ruthenos extitisse.«

Nutno konstatovati, že David v těchto svých tvrzeních projevil nedostatečné své informace, poněvadž — jak je všeobecně známo — moskevská církev měla svou zvláštní praxi kanonisační, o čemž David snad vůbec nevěděl. Zvláště zaráží to, že se David vůbec nezmiňuje o velké kanonisační akci metropolity Makarije v polovině XVI. století, kdy řada ruských osob, uctívaných lidem pro svůj svatý život nebo pro své zázraky, byla slavnostně prohlášena za svaté celé moskevské církve. David však správně postřehl, že ruský lid znal mnoho lokálních kultů svatých, kteří byli uznáváni a uctíváni jen v těch či oněch oblastech.³²⁾ Buď jak buď, David v této otázce o ruských svatých byl nedosti přesně a nedosti úplně

³²⁾ O praxi moskevské kanonisace viz spis E. Golubinského, *Istorija kanonizacii svjatyh v russkoj cerkvi*, 2. vyd., Moskva, 1903. Třeba zdůrazniti, že David v tomto případě projevil velice nedostatečnou orientovanost v oboru *ruských dějin*. Je zajímavé, že mezi knihami, jež ve svém »Statu« cituje, neuvádí vůbec žádné ruské knihy historické; ruské letopisy ovšem nebyly tehdy ještě vydány tiskem, byly však úplně přístupné v opisech; David nechtuje ani tak populární »Synopsis« In. Gizela, třikrát vydanou tiskem v letech 1674—1680.

informován, i když pro svůj kalendář snad prohlédl a prozkoumal ne jeden text ruských »svjatců« nebo »měsjaceslovů« a také pozorně četl ruský Prolog.

Je škoda, že »Status modernus« nebyl svého času vydán tiskem. V své době byl by to býval důležitý přínos v západoevropské literatuře pro poznání moskevského státu a církevních a kulturních poměrů v Moskvě. Pro nás si nyní zachovala největší význam ovšem jeho první část, vyprávění o jesuitské misii, jako svědectví účastníka této práce, svědectví, jež se neopakuje v pramenech jiných. Ale Jiří David vystupuje také v jiných částech svého spisu jako vnímavý pozorovatel a v tomto smyslu jeho práce svědčí o dobrých literárních schopnostech, o dosti dobré přípravě pro práce v ruském prostředí, o živém zájmu a bystrém smyslu pro vnitřní věci moskevské. Připomeňme, že David pracoval o tomto svém spise v době, kdy se nad ním vznášelo těžké obvinění a kdy před ním stála žhavá otázka o přelomu životní cesty a snad vystoupení z Tovaryšstva Ježíšova. V tu dobu, kdy Tichavský energicky hledal možnosti, jak obnoviti moskevské misie a klepal na různé dveře v zájmu této myšlenky, David žil v světě vzpomínek na tuto misii a její okolnosti a hledal literární formou zachrániti pro paměť budoucího čtenáře jak historické pozadí vývoje této misie, tak i vážnější formy jejího uskutečnění. Rozhodně máme v J. Davidovi před sebou osobnost, jež zasluhuje, aby její jméno bylo zapsáno na stránkách dějin katolické misie vůbec, dějin české provincie Tovaryšstva zvláště, a mimoto také na stránkách dějin české literární a duchovní kultury.

VI. Čeští kněží-nejesuité v Moskvě v letech 1692-1698

Veškeré úsilí Vídně o opětné uvedení jesuitů do Moskvy zůstalo bez úspěchu. Petr I. trval na svém rozhodnutí. Uznával, že snahy moskevských katolíků z řad cizinců, aby měli stálé kněží pro své náboženské potřeby, jsou oprávněné a spravedlivé, ale rázně odmítal připustiti do Moskvy kněze řádu jezuitského.¹⁾ Toto stanovisko moskevského cara k jesuitům ovšem neodzbrojilo ani císaře, ani Tovaryšstvo Ježíšovo, a zvláště ne české jesuity. Později pronikli znovu do Moskvy, ale jako »císařští misionáři«, zamlčevše svou příslušnost k řádu Loyolovu. Ovšem také tentokrát — po delší činnosti v Moskvě — se čeští jesuité dožili osudu vyhnanců, a tak přece »svatá lež« nepomohla. A toto nové vyhnání zakusil mezi jinými také ten český jesuita, který přijel do Moskvy s cizím jménem (Jan Milan, pro Moskvu František Emiliani) a který psal z Moskvy českému provinciálovi: »Ó, kdyby bývali od samého počátku naši patres přišli do této země ne pod svým, nýbrž pod cizím jménem! Jsem přesvědčen, že by tehdy mnohé věci byly v lepším stavu. Nedovolili by nám (hotov jsem na to přísahati) ani tisícinu toho, co dovolují nyní, kdyby věděli, že jsme jesuité; všichni by na nás hleděli s velkou nedůvěrou, poněvadž heretikové vyličili jesuity černěji než uhli«, »u zdejších popů jesuité jsou v největší nenávisti«.²⁾

Na cestu klamu vstoupili však ne hned od počátku. Původně byli do Moskvy posláni nejesuité. A Řím a císařský dvůr ve Vídni dobře věděly, že s vysláním jesuitů je třeba stůj co stůj ještě vyčkati. Katolická kolonie v Moskvě v své snaze opatřiti si znova kněží³⁾ se 26. března 1690 obrátila na známého již nám Zierowského, tehdy znovu císařského vyslance v Polsku.⁴⁾ V svém listě upozorňovala kolonie na to, že v Moskvě není možno nikterak přijmouti jesuity.⁵⁾ Moskevští katolíci dostali dovolení míti dva kněží, »qui Bartholomitae«⁶⁾ dicti ante annos paucos ex Austria venisse

1) *Gordon, Tagebuch*, II, 299, zápis 19. III. 1690 o rozmluvě s carem; v listech Smitovi Gordon několikrát to zdůrazňuje, III, 245, 252, 264; srv. II, 289, 300, rozmluva 18. a 19. XII. 1689; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 388 a násl.

2) *Pis'ma iezuitov*, 231—2 (27).

3) Srv. žádost carovi, leden 1690, *PDSn.*, VII, 946 a násl. - 4) *Repertorium*, I, 160.

5) »A patribus Societatis Jesu hic tantopere abhorrent, ut eos pro hac vice admissum iri sperare non liceat.«

6) *Bartolomitae* — zvláštní instituce světského duchovenstva společného života, za-

perhibentur.«⁷⁾ Na základě tohoto přání vedl Zierowský rozhovory s jedním z varšavských bartolomitů o tom, jaké stanovisko zaujímá jejich řád k převzetí misie v Moskvě. Zierowský neměl pochyb, že by bylo nejlépe do Moskvy poslati kněží ne světské, nýbrž »religiosos und die sub Disciplina und Regula begriffen.«⁸⁾ S myšlenkou o vyslání bartolomitů se smířilo také vídeňské ústředí,⁹⁾ císař se smířil s tím, že se dočasně vzdal myšlenky poslat do Moskvy jesuitskou misii, a souhlasil, aby se do Moskvy poslali lidé, kteří vyhovují názorům carů a rovněž i moskevských katolíků. Omezoval nyní okruh osob: »ristringendosi a uolerli di nazione tedesca e solamente preti secolari che chiamano *Petrini*¹⁰⁾ o pure dell' Instituto moderno di uita commune, detti Bartolomiti.«¹¹⁾ O vyslání těchto (»aus Neustadt«) do Moskvy žádal Vídeň internuncius Kurtz r. 1691 po návratu z Moskvy.¹²⁾

Na jaře r. 1691 (15. IV.) přibyl do Moskvy císařský internuncius Jan Ignác Kurtz.¹³⁾ Měl nařizen, aby dosáhl souhlasu moskevské vlády k návratu jesuitů. Jeho kroky v tomto smyslu se setkaly s kategorickým odmítnutím, jak Vídeň patrně očekávala. Po delším jednání¹⁴⁾ moskevská vláda souhlasila »dlja bratskija družby« s císařem připustiti pro potřeby katolíků kněží světské, ne mnichy, »kromě ezuitov i inych zakonnikov«.¹⁵⁾

ložená Bartolomějem Holzhauserem r. 1640 v Horním Bavorsku pro povznesení kázně mezi katol. duchovenstvem, upadlé v době třicetileté války. *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, I, 228—9; *Kyselý*, Dva kněží, 218, pozn. 2.

⁷⁾ List 26. III. 1690; VA(Š), Russ. (1690), 7/I, 8—9; *Jakšić*, Iz istorii, 84. pozn. 5; *Pierling*, La Russie, IV, 121.

⁸⁾ List Zierowského Leopoldu I. 5. V. 1690, VA(Š), Russ., 7/I, 10—12; srv. zprávu polského nuncia 4. V. 1690, *Archiv vatik.*, Nuntiatura di Polonia (Š), 109.

⁹⁾ Srv. relaci Kurtzovu z Moskvy, VA(Š), Russ. 6, 92 a násl.

¹⁰⁾ Srv. sdělení uniatských biskupů z r. 1693, že Moskva je ochotna přijmouti jen »missionarios Petrinus, ut vocant suo idioma Slavonico, hoc est parochos institutos a Sancto Petro Primo Pontifice visibili et Vicario Domini nostri Jesu Christi«. *Theiner*, Mon. Pol., III, 741, N 749, 4. V. 1693; *Kyselý*, Dva kněží, 218, pozn. 2.

¹¹⁾ Relace vídeňského nuncia Fr. Tucciho z 22. V. 1690. *Archivio Segreto Vaticano*, nuntiatura di Germania, 217, f. 219.

¹²⁾ List Leopoldu I., s. d., VA(Š), Russ., 7/I, 179 a násl.

¹³⁾ S ním přijel dominikán Ludvík Koblicius, který zůstal v Moskvě až do příjezdu Lefflerova a Jarošova. *Gordon*, Tagebuch, II, 339, 340, 342, 344, 350, 372, 374, 390; III, 307, 326; *Posselt*, Lefort, II, 149; *Deruga*, Katolicyzm, 362.

¹⁴⁾ Přehled v. *PDSn.*, VII, 746 a násl., 755, 813—815, 825—6, 842 a násl., 848—51, 858; *Tolstoj*, Katolicizm, I, 118 a násl.; *Posselt*, Lefort, I, 462 a násl.; *Cvĕtajev*, Kostel, 86 a násl.; Iz istorii, 404—420; *Pierling*, La Russie, IV, 118; *Repertorium*, I, 161; Instrukce Kurtzovi 15. I. 1691 a zpráva rady 14. I. — VA(Š), Russ., 7/I, 1—6, 11—12; srv. zde relaci Kurtzovu z Moskvy 5. a 19. V., 23. VI., 4. a 25. VIII., 15. a 22. IX. 1691, ibid., 7/I. Styky Kurtzovy z Moskvy s jesuity ve Varšavě, ve Vratislavi a v Olomouci nezůstaly tajny moskevské vládě, jeho listy (m. j. »do Olomucu«) se prý jednou ztratily na poště, *Kozlovský*, Pervyje počty, II, 149. Je zajímavé, že moskevská vláda r. 1690 zakázala doktoru Karbonariovi korespondenci s Vídní, patrně také proto, že udržoval styky s Tichavským a Davidem, vypuzenými r. 1689, *Posselt*, Lefort, I, 446, 480; *Dukmayer*, Korbs Diarium, I, 235; *Cvĕtajev*, Kostel, 84 a násl.

¹⁵⁾ *PSZ.*, III, N 1388, str. 86—87; *PDSn.*, VII, 831, 845, 875; *Cvĕtajev*, Iz istorii, 415—418, přílohy, XXXI a násl.; *Dukmayer*, Korbs Diarium, I, 85; *Gordon*, Tagebuch, II, 300 (březen 1690). Za nepřítomnosti katolických kněží v Moskvě v letech 1690

Při jednáních byl okamžik, kdy měl Kurtz naději na úspěch. Petr prý souhlasil s pobytem jesuitů ještě na tři roky a dovoloval jim disputovati s moskevským duchovenstvem o otázce Filioque.¹⁶⁾ Byla to jen epizoda, zásadní linie moskevské vlády zůstala nezměněna.

Moskevská vláda dala Kurtzovi na srozuměnou, že nestrpí v Moskvě ani tajné, zakuklené jesuity.¹⁷⁾ V Moskvě, jak se zjistilo, dobře věděli, že v Anglii »za protivnost' ich« jesuitům »žít' ne pozvoljajut«. Kurtz to však vyvrací a poukazuje na to, že v Anglii jesuité jsou — »tokmo tajno i platja svojego ezuvickago ne nosjat, a nosjat po obvyknoveniju němecoje platje«, aby nebyli poznáni.¹⁸⁾ Moskevská vláda znala praxi jesuitů pronikati do zemí pro ně uzavřených pod cizím jménem, a proto přímo upozornila Kurtze, že »bude (= jestliže) vměsto těch plebanov objavjatsja na Moskvě jezuvity (v ich ksendzovskom [plebanov] platjě) i tě jezuvity, takže i plebany, vyslany budut s Moskvvy vovse i vpred' im na Moskvě žit' budet ne povoleno.¹⁹⁾

Pro činnost nových kněží v Moskvě byla předepsána zvláštní omezení. Bylo nařízeno, aby »ni v kakija nenadležaščija i ne v svoi děla ne vstupalis', i věř Grekorossijskoj nikakoj protivnosti ne činili, i Russkich ljudej ne otvraščali, i v doma k russkim ljudjam ne chodili, a službu otpravljali v doměch rimskoj věry u načal'nych ljudej, takže by i črez počty kak věstovych (t. j. informačních), tak i zatejnych (zateja zde v smyslu intrika) nikakich pisem v inyja gosudarstva otnjud' ne pisali i ne posylali.«²⁰⁾ Tyto podmínky Kurtz přijal a v instrukci novým misijnářům Lefflerovi a Jarošovi bylo přímo předepsáno »ad nulla publica oder derer Czaren Regierungshandlungen sich im geringsten nicht einmischen, viel weniger aber davon etwas ausser landes schreyben oder besondere Correspondenz führen.«²¹⁾

A tak Moskva svolila, aby do Moskvy přijeli dva plebáni, vybraní cí-

a násl. byli katolíci nuceni žádati o pomoc protestanty, srv. na př. svatbu dcery Gordonovy u kalvínského pastora (přítomen byl Petr I.), *Gordon*, Tagebuch, II, 320; *Cvetajev*, iz istorii, 247; Protestantstvo, 180; *Neuville*, Relation curieuse, rus. př. *Braudo*, 265.

16) Der Czar Peter hat sich zwar dabey verlauten lassen. Er wollte die Jesuiten auf drey Jahre alhier bewilligen und mit seiner Geistlichkeit ratione spiritus sancti disputiren lassen.« Relace Kurtzova Leopoldu I. z 25. VIII. 1691, VA(Š), Russ. 7/I, 126—7; *Kyselý*, Dva kněží, 222. *Tolstoj*, Katolicizm, I, 124 a 348—9 uveřejnil latinský projekt diplomu jménem Petra I. o dovození jesuitům navrátiti se do Moskvy, vystavět kostel atd., datum 1691. *Tolstoj* správně postřehl, že to byl jen projekt, předem vypracovaný Kurtzem, ale neschválený; současný ruský překlad a výklad — *Cvetajev*, Kostel, 92 a násl.; Iz istorii, 311 a násl.

17) Tichavský se v listě císaři vyslovil proti tomu, aby jesuité žili v Moskvě v přestrojení, neboť tím by se věci málo prospělo (»vel quicumque demum etiam Jesuitae occulti, aliave clericali habitu induti... minus idonei indicarentur«). VA(Š), Russ., 6, 256 a násl., srv. shora str. 118 slova Šmitova.

18) *PDSn.*, VII., 831, 842, 843; *Tolstoj*, Katolicizm, I, 121.

19) *PSZ.*, III, N 1388, 86—87; *PDSn.*, VII, 865, 875, 930—1, 964; *Tolstoj*, Katolicizm, I, 123.

20) *PSZ.*, III, 1388, 86—7.

21) »Information«, § 6, VA(Š), Russ., 7/I, 23—24; *Kyselý*, Dva kněží, 20; srv. instrukci Guarienta 1698, *Šmurlo*, Sborník, I, 693.

sařem, dva světští kněží, petrini, odmítнувši kategoricky připustiti jesuity nebo »iz inych činov zakonnikov«. ²²⁾ Na základě této dohody byli do Moskvy posláni kněží František Xaver Leffler (Löffler) a Pavel Josef Jaroš (v moskevských aktech »Francyšek Ksaverij Liofler«, »Pavel Josif Jeroš, Erošč«). ²³⁾ Byli to podle terminologie moskevské vlády »mirskije ksenzy«, »svěckije plebany«, ²⁴⁾ a Petr Veliký dovolil příjezd jen nemnichům. ²⁵⁾ Obě tyto osobnosti byly spojeny s olomouckou diecí, Leffler byl děkanem v Kunštátě (boskovický okres) a jmenoval se také děkanem »letovickým« (»Letovicus«), ²⁶⁾ Jaroš byl farářem v Brumově. ²⁷⁾

Lefflera a Jaroše navrhl k cestě do Moskvy olomoucký biskup Karel II. z Liechtensteina podle nařízení vídeňského dvora a vídeňského nuncia. Do Moskvy se měly poslati podle mínění a rozhodnutí císaře a Kongregace de P. F. osoby, které vyhovovaly především dvěma podmínkám: měly býti státními občany císařství a měly uměti česky; to mělo usnadnit jejich práci v ruském prostředí; a dále tito »preti secolari« měli býti z těch, »che vivono in commune«. ²⁸⁾ Těmto podmínkám úplně vyhovovaly osoby, navržené v Olomouci. Mluvili o nich jako o příkladných kněžích, zkušených v otázkách víry a duševního života (»essercitati nella cura dell' anima«), aktivních, nadaných, vzdělaných. Je třeba se zmínit o tom, že původně olomoucký biskup navrhl ne Jaroše, nýbrž faráře z Olešnice (»Olschense«), pátera Františka Antonína Nedělu, avšak tento na cestě do Moskvy v Polsku zemřel. Tehdy se vyskytlo jméno P. J. Jaroše. Tato kandidatura byla přijata v Římě, Kongregace ji schválila 4. V. 1693 (§ 5). ²⁹⁾ V Moskvě byl Leffler děkanem. ³⁰⁾

²²⁾ *PDSn.*, VII, 845—6, 858, 865, 873, 875, 964; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 124.

²³⁾ *Šmurlo*, *Sbornik*, I, 706—7, pozn. k N 720; *PDSn.*, VII, 966, 978.

²⁴⁾ Na př. *PDSn.*, VII, 966, 970, 972; *VA(Š)*, Rus. 7/I, 67—70.

²⁵⁾ *Posselt*, *Lefort*, II, 149, pozn. 1, cituje text jednoho dokumentu vídeňského archivu, v kterém jsou misionáři nazváni »Franciskaner«, františkány; po něm to opakuje *Cvetajev*, *Kostel*, 100 a *Iz istorii*, 423, XL; *Šmurlo*, *Sbornik*, 662 a *Snošenija Rossii*, 85. Avšak *Posselt* se dopustil chyby: v originálu je snad třeba čísti ne »Franciscaner: Xaveri Löffler«, nýbrž »Franciscus Xaveri Löffler«, křestní jméno Lefflerovo bylo skutečně F. X., ne jen X. V korespondenci Kongregace de P. F. o cestě Lefflerové a Jarošové do Moskvy se nikdy nemluví o františkány Lefflerovi, není o tom zmínky ani v jiných pramenech. Bohužel v archivu olomouckého arcibiskupa v Kroměříži se nezachovaly žádné dokumenty o cestě do Moskvy, jak nám svého času (26. V. 1937) sdělil nebožtík Dr. A. Breitenbacher.

²⁶⁾ *Pis'ma iezuitov*, 221 (13), 355 (179).

²⁷⁾ *Pis'ma iezuitov*, 355 (179); *Posselt*, *Lefort*, II, 149; *Cvetajev*, *Iz istorii*, 423; *Dvorský*, předmluva, 8; *Pierling*, *La Russie*, III, 121 a násl.; srv. níže.

²⁸⁾ »... Due sacerdoti, che parlando la lingua Bohema potessero avere qualche abilità per servire ivi di missionarij«, sdělení vídeňského nuncia do Říma, 26. III, 1695.

²⁹⁾ Srv. korespondenci mezi víd. nunciem a kongregací, *ACP(K)*, gener. kongregace 1. I. 1692, sdělení státního tajemníka 2. V. a 27. VII. 1692, protokol Kongr. 28. VII. 1692 (§ 71), dopis nunciovi 30. VIII, relace nuncia 17. VIII. 1692, 28. II. 1693, 26. III. 1695, nařízení polskému nunciovi 28. VII. a 30. VIII. 1692 a 28. II. 1693, protokol Kongregace 4. V. 1693 (§ 5), srv. prot. 26. III. 1697, § 16; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 229; *ACP(Š)*, 1692, 1693, 1697; *Kyselý*, *Dva kněží*, 218.

³⁰⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, II, 498.

Vídeň se obrátila s nařízením, aby byli navrženi kandidáti pro misii do Moskvy nejen do Olomouce, ale také na pražského arcibiskupa. Císař v listě z 24. V. 1692 nařídil navrhnouti kandidáty z duchovenstva pražské diecése; měli to býti bartolomité nebo petrini a takoví, »welche der böhmischen oder slawonischen Sprache kundig seindt«. ³¹⁾ Arcibiskup ihned (4. VI. 1692) odpověděl, že nemůže doporučiti ze své diecése nikoho, poněvadž nejsou v ní bartolomité, mimo to diecése odedávna trpí nouzí o světské duchovenstvo, tak potřebné pro udržení katolictví v zemi. Přes to však arcibiskup slíbil, že bude hledati vhodné kandidáty, kteří by svými schopnostmi vyhovovali významu a důležitosti moskevské misie pro celé křesťanstvo. ³²⁾ Tento svůj slib se arcibiskup pokusil uskutečniti zvláštní anketou mezi duchovenstvem celé diecése. Dne 3. července r. 1692 se obrátil na podržžené duchovenstvo (prostřednictvím vikářů a děkanů těch okresů »ubi Bohemicus clerus«) s výzvou. V tomto oběžníku vyslovoval naději, že se v diecési najde dosti vhodných kněží s dobrou znalostí češtiny, příkladných mravů, dobré přípravy, způsobilých k náležitému zacházení s lidem atd. Těm, kdo by projeví ochotu cestovati do Moskvy »pro animarum lucrandarum et ad Deum convertendarum zelo«, byl slibován příslušný plat a zajištění dřívějšího působení v Čechách pro případ návratu domů. ³³⁾ Děkaní a vikáři mnoha okresů vykonali se své strany anketu mezi podržženými kněžími. Tak se »Moscovia« na nějaký čas stala tématem úvah a rozmluv mezi provinciálním českým duchovenstvem. Perspektiva cesty do daleké Moskovie stěžila lákala někoho z tohoto prostředí. V mnoha okresích nikdo neprojevil ochotu vyměnití své působení v Čechách za činnost v severních ruských krajích, při čemž se odmítnutí odůvodňovalo tu nemocí a stářím, tu neznalostí jazyka, tu chudobou rodičů atd. Jestliže v brandýském okresu (nad Labem) byli mnozí hotovi přijmouti jmenování do Moskvy, bylo to jen výrazem poslušnosti k představeným a souhlasu podržít se jejich rozhodnutí, kdyby to bylo nevyhnutelné. Místní vikář (Bartoloměj Zelenka) položil snad otázku tak, že jinak nebylo lze odpovědět. Ale on sám dal každému ze svých podržžených takovou kvalifikaci, že nikdo z nich nemohl býti zvolen pro významnou misii do Moskvy. ³⁴⁾ Přímý a určitý souhlas (sotva ochotu!) odcestovati do Moskvy vyjádřili jen jednotliví kněží, ale nikdo z nich tam

³¹⁾ *Majkov*, *Materialy*, 227—8, N 4; *Dvorský*, *Předmluva*, 7, pozn. 1. Analogické nabídky poslala biskupu pražskému a olomouckému česká dvorská kancelář, srv. předpis z Vídně 16. V. 1692 a její relaci (20. VI. 1692) s přílohou odpovědi z Olomouce a Prahy. *VA(Š)*, *Rus.* 7/I, 28 a násl.

³²⁾ List ze 4. VI. 1692 »ad Imperatorem«, *APA.*, *Emanata*, červen 1692; srv. *VA(Š)*, *Rus.*, 7/I, 28 a násl.; *Kyselý*, *Dva kněží*, 218.

³³⁾ *APA.*, *Emanata* 1692, oběžník »ad vicarios foraneos ubi Bohemicus clerus«.

³⁴⁾ Hlášení vikářů se zprávami a zčásti s původními texty anket jsou v *APA.*, *Recepta*, 1692; máme zde zprávy z okresů klatovského, chřanovského, litomyšlského, mladoboleslavského, kutnohorského, ledečského, hořovického, brandýského, nymburského, rakovnického, poděbradského, plzeňského, sušického; odtud krátkou zprávu podal *Dvorský*, *předmluva*, 7—8.

skutečně nejel. V této epizodě je pro nás jedna zvláště zajímavá stránka. Zajisté každý český farář a kněz se musil tehdy zamyslet aspoň kratší čas, na chvíli nad tím, co je to ta Moskovie? Jak si představovali tuto zemi, kam měl odejít vybraný misionář? Každý si byl snad vědom, že jde o země slovanské, kde pro práci a pro styky s obyvatelstvem bude užitečným jazyk český. Mnozí věděli, že »Moscovia« náleží ke krajům, kde je zvláště silná zima. Rodák z pardubického kraje (Bohdaneč), »ubi aura est mollissima«, věděl, že »in Moscovia dicit aura esse asperrima«, a proto tam neztráví ani jednu zimu. Někteří jiní kněží také tvrdili, že pro ně »palea ventis septentrionalibus obnoxia est« (Brandýs) nebo že »Moscovense clima repugnantia sunt« (Libice). Kněz z Vodolky (brandýský okres) se chystal snášet »frigora Moscovitica«, když to bude vůle »Dei et superiorum«! Jsou to všeobecně rozšířené názory na moskovský stát, který se evropským obyvatelům jevil jako oblast sněhu a věčných mrazů. Jsou zajímavé také některé konkrétní údaje, kterých kněží užili k odůvodnění svého záporného stanoviska; z nich vidíme, jak nejasné a nepřesné byly vědomosti o té zemi, kam měli být poslání misionáři podle nařízení císařské vlády a českého církevního ústředí. Kaplan z Polné (ledečský okres) jménem Antonín Haberlandt sdělil, že dříve než se rozhodne cestovati na sever do Moskvy, chce se informovati u lidí zkušených v misiích, poněvadž nemůže jíst slaná a uzená jídla a taktéž vepřové maso!³⁵⁾ Kulinární důvody rozhodovaly také u jiných farářů, jeden »non valet dunsianis aquis Moscoviticis«, »degeneret enim in kava«, jiný však při veškeré ochotě splnit vůli svého představenstva má obavu, že nevydrží v Moskvě vodku, která je pro něho příliš ostrá.³⁶⁾ Každý nalézal nějakou omluvu, pro každého »fumus patriae magis placet quam focus Moscoviticus«, každému »non valet inter Moscoviticos densos fumor«.³⁷⁾ Ne nadarmo katovický (ledečského okresu) kněz P. Bubenda, »vir utcumque solidus et recens«, svůj souhlas podržiti se vůli vlády formuloval tak, jako by odevzdával ducha svého a život svůj v ruce boží. Administrátor v Čestíně (kutnohorský okres) Jan Norbert Motelius svůj souhlas vyložil ve verších ve formě závěti! Psal:

»Terra Boëma vale: quamvis sis Patria Dulcis,
Ibo tamen recta, quo vocor, ibo via,
Scilicet intrepidus Mosquanas ducor ad oras,
Terra Boëma pium cor tibi lego meum;
Fragile trado tibi (Salve Moscovia) corpus,
Ast animam soli, Dedico Doque Deo.«

³⁵⁾ »... quoad haberet animam utpote in statu integrae valetudinis, uelle se autem prius viros consulere missionum peritos an sufficere possit, qui salitis cibis et fumatis uti et porcinis carnibus uesci non asuevit...«

³⁶⁾ Farář Pabienický z Nové Lysé (Novolissensis), brandýského okresu, skončil latinskou odpověď českými slovy: »než ge tam na mně drobet daleko a neumjm wodku gegich piti neb ge prutka«.

³⁷⁾ Z listu brandýského vikáře 24. VI. 1692.

Anketa však zjistila mezi duchovenstvem pražské arcidiecése několik osob ochotných s plným vědomím se účastniti práce v Moskvě, i když se u těchto jednotlivců projevovalo dosti málo misionářského nadšení. Avšak výsledky ankety, zakončené v srpnu r. 1692, neměly praktického významu, poněvadž olomoucká diecéšní správa již 13. VI. 1692 navrhla Vídní své kandidáty a poněvadž je Vídeň schválila.³⁸⁾ Pražský arcibiskup se musil spokojiti tím, že vzal na vědomí anketu a že nařídil, aby byla zachována pro každý případ.³⁹⁾

V olomoucké diecési věc byla provedena jinak, zde byli hned zjištěni kandidáti vhodní pro Moskvu. Leffler a Jaroš byli podle slov olomouckého arcibiskupa »in cura et conversione animarum erfahrene Persohnen«.⁴⁰⁾

Podle rozhodnutí Kongregace de P. F. neměli misionáři moskevští formálně jména misionářů, nýbrž byli označováni jako kaplani císařského vyslance; byli »sub dependentia et directione« nuncia ve Varšavě⁴¹⁾ a on jim měl udíleti příslušnou pravomoc (»opportunas facultates«).⁴²⁾ Zároveň s tím byli misionáři těsně spojeni s vídeňským dvorem a od něho dostávali nařízení a hmotné prostředky. Zejména k císaři se obrátili Leffler a Jaroš po jmenování s otázkami o lhůtě misie (3 nebo více let?), o prostředcích na přípravu k cestě a na samou cestu, o způsobu cestování atd.; — misionáři zdůrazňovali zvláště nutnost míti pro sebe zvláštní vůz, protože nemohli cestovati v jednom voze s manželkou moskevského lékaře (Carbonarius?) — »quod summum scandalum nobis in via et populo foret«. Leffler a Jaroš se snažili zajistiti si úhradu útrat pro případ nuceného (na př. vypuzení!) návratu domů, dříve než se skončí služba, »inculpabiliter ex parte nostra vel ob aëris iniuriam vel incolarum pertinaciam«.⁴³⁾ Leffler a Jaroš byli posláni do Moskvy na dobu čtyř let, na tu dobu byly určeny »facultates«; 21. VIII. 1692 podepsali slib, že jich budou používat jen po tuto dobu. Vídeňský nuncius však už v březnu r. 1695 žádal o povolení těchto »facultates« (t. j. pravomocí) také na nové čtyřletí a Kongregace de P. F. to 8. IV. 1695 schválila.⁴⁴⁾ Ve skutečnosti Leffler a Jaroš byli v Moskvě asi šest let, od konce listopadu 1692 až po říjen 1698, kdy byli odvoláni z Moskvy.⁴⁵⁾

38) VA(Š), Russl. 1692, 7/I, 28 a násl.

39) Srv. jeho list z 10. IX. 1692 vikáři mladoboleslavskému, APA., Emanata, VI, 1692.

40) Jakšíč, Iz istorii, 85 pozn. 5; Kyselý, Dva kněží, 218.

41) Srv. vysvětlení kardinála Kolloniče z 6. VII. 1697, ACP(K).

42) Protokol Kongr. 28. VII. 1692 a předpis nunciovi 30. VIII. 92, ACP(K., Š.), 1692.

43) Žádost císaři s. d., 1692; VA(Š), Russl., 7/I, 21 a 25; Kyselý, Dva kněží, 210—220.

44) ACP(K), XXXIV, list nuncia vídeňského z 26. III. 1695, protokol 8. IV, § 5; ACP(Š), 1695.

45) Příjezd do M. — 17./27. XI. 1692, srv. list Lefflerův a Jarošův, ACP(K), 1692, fasc. 39; Šmurlo, Rossijska i Italija, III, 165, 168; srv. Gordon, Tagebuch, II, 387—8; PDSn., VII, 955 a násl., 979; list Leopolda I. Petrovi I. s žádostí o povolení odjezdu 14. I. 1698, Šmurlo, Sbornik, I, 706—7; Pis'ma iezuitov, 355 (179); Čvětajev, Kostel, 100 a násl.; Iz istorii, 448—9; srv. o odjezdu v X. 1698 — Korb, Dnevnik, 52, 55—6,

Fr. X. Leffler byl rodem z Mor. Ostravy, jako navržený spolu s ním F. A. Neděle. Narodil se r. 1658 v rodině sládka. Po studiu v Olomouci se r. 1683 stal knězem, s počátku v Třebíči, potom v Prostějově, Rosicích, Žeroticích, konečně v dubnu r. 1686 v Kunštátě, kde byl děkanem kunštátským, a od r. 1690 také jevičským. Z tohoto místa byl Leffler odvolán do Moskvy, při čemž mu byly zajištěny jeho příjmy z Kunštátu. Co se týče Jaroše, byl to rodák syrovinský, narodil se r. 1657, r. 1671 byl žákem uherskohradištského gymnasia. Dne 26. března 1678 dostal první tonsuru, 4. června téhož roku byl už subdiakonem, od 16. III. 1680 knězem. Roku 1682 byl Jaroš farářem ve Vlachovicích, od února 1683 v Brumově.⁴⁶⁾ Po odjezdu z Ruska se oba moravští kněží navrátili v listopadu nebo prosinci 1698 domů. Leffler po službě v Prostějově byl kanovníkem na Petrově v Brně, kde 14. IV. 1742 zemřel.⁴⁷⁾ Jaroš byl jmenován kapitulním děkanem v Kroměříži a infulovaným opatem nějakého opatství v Uhrách. Roku 1716 postavil Jaroš v rodném Surovině kostel, při čemž na hlavním oltáři byl instalován obraz obrácení sv. Pavla, který Jaroš prý přivezl s sebou z Ruska. Jaroš zemřel r. 1720.⁴⁸⁾

Tyto životopisné údaje nás opravňují k předpokladu, že Leffler a Jaroš nebyli jen obyčejnými kněžími moravské diecése, nýbrž že se vyznamenávali energií a aktivností. Není však dokladů na to, abychom je mohli uznávat za nadšené misionářským ohněm, jak tomu bylo u Davida nebo Tichavského. Nevíme ovšem, proč souhlasili s cestou do Moskvy. Možná, že chtěli vyhověti vůli svého biskupa a snažili se nezklamati jeho důvěru. Není pochyby, že si byli Leffler a Jaroš plně vědomi důležitosti misie v Moskvě, na ruském pravoslavném východě vůbec, a proto byli tak nebo onak obeznámeni s tím prostředím, v kterém měli pracovati. Dostí materiálu mohli nalézt v literatuře, mohly jim prospěti také styky s lidmi, kteří znali ruský východ. Počátkem osmdesátých let XVII. století bylo v Olomouci mnoho studentů-basiliánů, Vojna Oranský, Olisevič, Druhovina, Gedeon Odorskij, mohl to býti jeden z informačních pramenů pro Lefflera a Jaroše, kteří v stejnou dobu byli žáky olomouckých škol.⁴⁹⁾

O činnosti Lefflerově a Jarošově v Moskvě máme, bohužel, jen dosti skoupé zprávy. Několik konkrétních vědomostí o všeobecných podmínkách jejich činnosti v prvních měsících pobytu v moskevském prostředí podávají zprávy, které Leffler a Jaroš poslali koncem prosince 1692 olo-

58, 77, 81, 84, 90; *Dukmayer*, *Korbs Diarium*, 85 a násl.; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 229; *Kyselý*, *Dva kněží*, 223—4.

⁴⁶⁾ Tyto zprávy podává *Kyselý*, *Dva kněží*, 218—219; srv. *Wolny*, *Topographie*, II/2, 7, 264, II/4, 263, srv. zprávy z r. 1698 moskevského misionáře. *Pis'ma iezuitov*, 217 (8), že Leffler byl původem Němec, ale srv. výše o neznalosti němčiny!

⁴⁷⁾ *Kyselý*, *Dva kněží*, 224. Jako o »adhortatoru« k literární práci se o něm zmiňuje V. B. Jestřabský (1636—1709) v knize »Opus novum tripartitum concionum moralium« atd., III, Brunae, 1712, předmluva; Leffler — »vir emeritus«, »inde in Moschovia Missionarius Apostolicus et caesarius«. Srv. *J. Novák*, ČČM., 1889, 375 a 376. Na knihu Jestřabského nás laskavě upozornil prof. dr. J. Vašica.

⁴⁸⁾ *Kyselý*, *Dva kněží*, 224.

⁴⁹⁾ Srv. *Kyselý*, *Dva kněží*, 219.

mouckému biskupu a které zase on prostřednictvím vídeňského nuncia Tanary⁵⁰⁾ předložil Kongregaci de P. F. Níže budeme citovati tento list. Byl čten ve schůzi Kongregace 13. VII. 1693 a Lefflerovi a jeho soudruhu bylo posláno zvláštní poděkování a přání dalších úspěchů.⁵¹⁾ Nemáme však zprávy, které podávali Leffler a Jaroš později olomouckému biskupu,⁵²⁾ a proto máme dosti skoupé vědomosti o jejich činnosti.⁵³⁾ Z korespondence jejich nástupců v Moskvě se dovídáme něco o jejich pobytu a práci, avšak jsou to jen fragmenty. Nacházíme tam na př. nejasné sdělení, že Leffler v Moskvě »mnoho pracoval a mnoho utrpěl«, že získal českým jesuitům »velkou čest a chránil ji«,⁵⁴⁾ ale co to konkrétně znamená, zůstává nejasné. Misionáři, kteří přijeli do Moskvy r. 1698, ještě našli Lefflera v Moskvě⁵⁵⁾ a mohli se s ním seznámiti osobně. Podle žádosti Lefflerovy Geraldo a Santa Cruce ho doporučil českým jesuitům a páteru provinciálovi, zvláště jesuitům olomouckým.⁵⁶⁾ Nemůžeme však zjistiti, jaké byly skutečné styky Lefflerovy a Jarošovy s jesuity. Slova o tom, že Leffler mnoho utrpěl, snad znamenají nepříjemnosti, které měl s knížetem Romodanovským, velmi nepřátelským ke katolíkům; kníže Romodanovský prý nařídil násilné zatčení Lefflera.⁵⁷⁾ Podrobnosti této věci nejsou nám známy. Připomeňme jen, že kníže F. Jur. Romodanovskij, »kníže-císař« a »Veličenstvo« podle terminologie cara Petra I., byl za velké cesty carovy do ciziny v letech 1697—1698 zástupcem carovým a rozhodujícím pánem v Moskvě; byl při tom takové povahy, že není možno vyloučiti dosti divoké činy proti katolickému knězi.⁵⁸⁾ Nejasná zmínka o nepříjemnosti s Lefflerem se nachází ještě ve zprávě Guarientově z Moskvy 12. srpna 1698, kde se zmiňuje o tom, že L. K. Naryškin a E. Ukrainev odmítli povolit Lefflerovi odjezd z Moskvy, dokud nedojde zvláštní nařízení cara Petra, který byl v cizině. Co se týče Jaroše, neměl žádných podobných obtíží. Guarient se domnívá, že za tímto odmítnutím vězí zvláštní důvody, ale dokazoval vládě, že děkan Leffler neměl možností dozvědět se nějaké politické tajemství (»in cognitionem plurimorum secretorum«). Moskevské úřady však, a zvláště Ukrainev, trvaly na tom, že Leffler byl velice nepříjemný carovi pro své »impor-

50) Šmurlo, *Rossija i Italia*, III, 119.

51) *ACP(K)*, XXXIX, relace nuncia 2. V. 1693, protokol schůze 13. VII. 1693, § 17 (srv. protokol 26. II. 1697, § 14) a text listu »Domino Leffler ac eius socio missionario in Moscovia« 13. VII.; *ACP(Š)*, 1692—3.

52) Srv. Gordon, *Tagebuch*, II, 492, 502, 512 (1694, 1695), zmínky o listech Lefflera a Jaroše biskupu a jeho odpovědích.

53) V protokole Kongregace 26. III. 1697 — obsah relace L. a J. 1692, *ACP(K, Š)*, 1697.

54) *Pis'ma iezuitov*, 221 (13).

55) Srv. *Pis'ma iezuitov*, 225 (17), L. a J. odjeli z M. 7. X. 1698, zastavili však činnost už v dubnu, srv. Gordon, *Tagebuch*, III, 186 (24 IV.), 220 (29. X.); Korb, *Diarium*, 83 (*Dnevnik*, 84, 90).

56) *Pis'ma*, 221 (13), 223 (15).

57) *Pis'ma iezuitov*, 217 (8).

58) Srv. ocenění B. I. Kurakina, *Archiv Kurakina*, I, 65, 77—78.

tunas und unassetzliches Sollicitiren« a že bezpochyby znal některé tajnosti, poněvadž měl známosti s různými světskými a duchovními lidmi.⁵⁹⁾

Postavení moskevských misionářů, a snad také jejich sebevědomí, bylo zčásti otřeseno též nelibostí, s jakou byla přijata kniha, kterou r. 1692 vydal jesuita F. Avril o své cestě do Moskvy se zmínkami dosti nepříjemnými pro cara Petra I. a jeho rodinu.⁶⁰⁾ Za takových okolností není divu, že Leffler a Jaroš těžce nesli svůj pobyt v Moskvě.⁶¹⁾ Při odjezdu tam byli už přesvědčeni, že je čekají potíže — osud Tichavského a Davida byl jim výstrahou. Císař Leopold v listě carovi o jejich zpáteční cestě žádal záštitu a patronanci »adversus Malevolos, si opus foret«. ⁶²⁾ O tom, že postavení misionářů v Moskvě bude dosti těžké, přesvědčili se Leffler a Jaroš ihned po příjezdu do Moskvy. Překvapilo je nemile to, že je nutno vyčkávati dva týdny v Smolensku a pobývati dlouho (10 dnů) v uzavřeném domě — byly to obyčejné předpisy moskevského ceremonielu při příchodu cizinců.⁶³⁾ Misionáři však v tom viděli následek zvláštní intriky nepřitele katolíků Leforta.⁶⁴⁾ Věděli bezpochyby o potížích, které bylo třeba překonati ještě dříve, než moskevská vláda dala souhlas k příjezdu katolických kněží do Moskvy, tak nesnesitelných a nepřijatelných rozhodujícím kruhům církevním v Moskvě.⁶⁵⁾

Dříve než uplynul rok od příjezdu do Moskvy, Leffler a Jaroš vyjadřovali už svou nelibost; nevyhovoval jim moskevský způsob jejich života, dosti špatné to bylo s dodáváním hmotných prostředků, na což misionáři často naříkali.⁶⁶⁾ Nedostávající příslušný plat, sahali misionáři k půjčkám — zčásti s pomocí svých příbuzných na Moravě; byli nuceni vypůjčovati si i u lichvářů, a jeden z nich, ruský zlatník, byl příčinou zatčení misionářů na tři dny. Koncem svého pobytu v Moskvě byli Leffler a Jaroš tak spoutáni svými peněžními závazky, že jim nemohl úplně pomoci vyslanec Guarient, a to bylo jedním z důvodů, proč se nemohli delší čas odstěhovati z Moskvy.⁶⁷⁾ Tyto zážitky jen posilovaly jejich rozhodnutí skončiti brzy tak nepříjemnou práci v Moskvě. Formálně odůvodnili svou žádost o odvolání tím, že nemohli dále snášeti zimu v Rusku.⁶⁸⁾

⁵⁹⁾ Relace z 12. VIII. 1698, kopie u Š.; *Kyselý*, Dva kněží, 223.

⁶⁰⁾ *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 185—188, srv. zvláště list P. Gordona na str. 185—6; *Kyselý*, Dva kněží, 222.

⁶¹⁾ *Pierling*, *La Russie*, III, 121, 149—150.

⁶²⁾ *Jakšić*, *Iz istorii*, 85, pozn. 5, srpen 1692.

⁶³⁾ Srv. *Gordon*, *Tagebuch*, II, 388; III, 325.

⁶⁴⁾ *Posselt*, *Lefort*, II, 566, 569; *Kyselý*, Dva kněží, 220.

⁶⁵⁾ Srv. v listě Lefflerově a Jarošově, *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 168 a násl.

⁶⁶⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, III, 346 (6. X. 1693), — »die hiesige Lebensart«; 352—3, 355. Už při odjezdu z Vídně byla obava, že pro misionáře bude nepříjemný »daselbige Luft«. *Information*, § 8, VA(Š), Rus. 7/I, 23—24; *Kyselý*, Dva kněží, 220.

⁶⁷⁾ *Kyselý*, Dva kněží, 223.

⁶⁸⁾ »Di ritornare alla loro patria per non poter reggere alla rigidezza di quel clima«. List vídeňského nuncia 28. V. 1695, protokol kongregace 14. IV. 1695 a 26. II. 1697, *ACP* (K., Š.), 1695, 1697.

Není pochyby o tom, že příjezd misionářů do Moskvy r. 1692 byl velkou radostí pro moskevské katolíky.⁶⁹⁾ Kněží vešli ovšem v blízké styky s nejlivnější osobností mezi katolíky P. Gordonem.⁷⁰⁾ Vytvořily se dobré styky také s jiným významným členem katolické obce, s P. Menesiem, a taktéž s kupcem Guaskonim.⁷¹⁾ Velice špatně se vyvíjely styky misionářů s císařským komisařem, který je přivezl do Moskvy, synovcem Kurtzovým Ottou Antonem Pleyerem.⁷²⁾ Ten zůstal v Moskvě po odjezdu strýcově, aby se věnoval studiu ruštiny a jiných slovanských jazyků atd., ale snad hlavně proto, aby mohl podávat informace Vídni o Rusku.⁷³⁾ Misionáři uznávali Pleyera spíše za škodlivého pro misie.⁷⁴⁾ Roku 1693 uznali Leffler a Jaroš za nutné podati formální stížnost na Pleyera císaři a také kardinálu Kolloničovi, který měl na starosti věci misie a velice o ni pečoval.⁷⁵⁾ Pokud víme, Pleyer vinil misionáře, že prý zacházejí s církevním majetkem jako se svým vlastním, že udělovali odpuštění hříchů neodpustitelných, že jsou nevzdělaní, jeden prý prostý krejčí, druhý švec! Pro misionáře byla tato obvinění nesnesitelná, nadto pak upozorňovali, že Pleyer bydlí v domě u žida, který přijal kalvínství, že veřejně jedl maso o velkém postu atd. Aby se vysvětlily tyto spory, byla do Moskvy poslána zvláštní komise; polský resident v Moskvě Dovmont se rovněž účastnil této věci.⁷⁶⁾ Nevíme, jaký výsledek mělo toto šetření, Pleyer však zůstal ještě delší dobu v Moskvě a ještě nejednou měli s ním spory katoličtí misionáři.

Při přehledu činnosti českých jesuitů v Moskvě v různých oblastech života budou níže uvedeny zprávy, které přesvědčují o tom, že Leffler a Jaroš, jako jejich předchůdce a nástupce, pracovali jak v katolickém, tak i v pravoslavném prostředí moskevském. Vedli školu, zalo-

⁶⁹⁾ Srv. *Gordon*, *Tagebuch*, III, 325; děkovný list císaři od obce katol. — VA(Š), Russ. 7/I, 19—20.

⁷⁰⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, II, 417, 428, 428, 445, 462—3, 491, 500, 502, 504, 510; III, 163, 307, 328, 346, 353; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 130—1; *Posselt*, *Lefort*, II, 199 a násl.

⁷¹⁾ Relace Lefflerova 26. XII. 1692, ACP(K), 1692; *Gordon*, *Tagebuch*, II, 398, 427, 497. Prostřednictvím Guaskoniho dostali misionáři 1. VI. 1693 plat za 2 roky (1600 zlatých a 400 zl. na cestu), *Archiv primasa Uherského v Ostřihomě*, Archivum Vetus, N 286.

⁷²⁾ Srv. »Informatio« a instrukce 1692, VA(Š), Russ. 7/I, 23—24 a 34—35; *Hasselblatt*, Pleyer, 288 a násl.; *Bělokurov*, *Spiski*, 27; *Repertorium*, I, 161.

⁷³⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, III, 326, 346; *Posselt*, *Lefort*, II, 228—9; *Hasselblatt*, Pleyer, 289 a násl., 293, 294—5 a násl.

⁷⁴⁾ *Pis'ma iezuitov*, 277 (83); *Cvětajev*, *Iz istorii*, 423—4; *Gordon*, *Tagebuch*, III, 346, 352; *Pierling*, *La Russie*, IV, 122; *Hasselblatt*, 293—4; srv. *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 86 a násl., zvl. 249—258.

⁷⁵⁾ *Pierling*, *La Russie*, IV, 435. Pleyer nebyl jesuitou, jak to někteří tvrdí (na př. *Posselt*, *Lefort*, II, 228, pozn.), srv. *Hasselblatt*, 294; tento spisovatel se však domnívá, že Leffler a Jaroš byli jesuité!

⁷⁶⁾ Materiál je v archivu primasa Uherského v Ostřihomě, Archivum Vetus, N 286, zde — zpráva komise z Moskvy 20. III. 1693, zpráva Dovmontova téhož data, list Lefflerův a Jarošův z 29. III. 1693 Kolloničovi a císaři; měli jsme k dispozici jen kratší sdělení o těchto dokumentech od p. dr. O. Polácha S. J.; srv. *Kyselý*, *Dva kněží*, 219, 220—1.

ženou ještě za Šmita, starali se o kostel a položili základy pro výstavbu dřevěného kostela katolického; měli zájem také o styky s pravoslavnými lidmi.⁷⁷⁾ Jsou přímé zprávy o stycích Jarošových s diakonem Artemjevem, známým moskevským konvertitou; podle jeho zpráv navštěvovali misionáři dům jeho blízkých přátel ktitorů moskevského Uspenského kostela »na Pokrovkě, čto v Kotel'nikách«, A. M. Gurjeva a J. M. Sverčkova. Tam se setkávali někdy také s pravoslavnými kněžími a světskými lidmi, na př. s djakem (úředníkem) A. Kruževnikovem.⁷⁸⁾ Kruh ruských známých českých misionářů nebyl ovšem úzký a malý, v moskevském prostředí nalézali pro sebe přátele, lidi, s kterými o mnohém mluvili a mezi kterými byli snad pozorní posluchači a ochotní žáci.⁷⁹⁾

⁷⁷⁾ Srv. *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 130—131.

⁷⁸⁾ *Nikol'skij*, *Artemjev*, 254—5; *Solovjev*, *Istorija*, III, 1224; *Šmurlo*, *Russkie katoliki*, 20.

⁷⁹⁾ Je zpráva, že »kukujskije jezuity« vydali po vítězství Petra I. u Azova nějaké »Pozdravlenije Gosudarju o vzjatii Azova« (*Opisanije dokumentov Sinoda*, I, kol. XCII v soupisu inventáře Uspenského Kolmova kláštera, připsaného k Sofijskému Domu v Novgorodě Velikém). Azova Rusové dobyli 19. VII. (st. st.) r. 1696, snad v této době byl vydán tento spis; »Kukujskije« jesuité — to jsou jesuité z Německé Slobody, nazývané často Kujuk. Žádní jesuité r. 1696 tam nebydleli, a může proto jít jen o katolické kněze. O účasti Lefflerové a Jarošové v tomto vydání nemáme zpráv. Bibliografie nezná vůbec takové publikace, srv. *R. Minzloff*, *Pierre le Grand dans la littérature étrangère*, SPC., 1872. Českomoravští jesuité měli také zájem o osud Azova, tak 5. VIII. 1696 K. Knittel oznamoval olomouckému rektoru Walthausenovi zprávu o pádu Azova, kterou Vídeň dostala z Cařihradu. *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 460.

VII. Čeští jesuité inkognito v Moskvě v l. 1698-1719

Odvolávaje z Moskvy r. 1698 Lefflera a Jaroše, žádal císař Leopold I. moskevského cara, aby dovolil přijet do Moskvy dvěma novým kněžími: »Joannu Francýšku Emeljanovi« a »Joannu Berulovi«, jak čteme v současném ruském překladu císařského listu.¹⁾ Noví katoličtí kněží byli zase jesuité české provincie Tovaryšstva. Takovýmto způsobem byla znovu — třebaš tajně — obnovena jednostranným rozhodnutím Vídně a Říma česká jezuitská misie v Moskvě a zejména do rukou Čechů-jesuitů se dostalo určení sloužit náboženským potřebám katolických obyvatelů moskevského Ruska. Při svém nuceném odjezdu z Moskvy se David a Tichavský obávali, aby za pokračovatele jejich činnosti v Moskvě nebyli vybráni představitelé jiných církevních řádů katolické církve, jejíž zájmy — podle jejich přesvědčení — mohli v Moskvě se skutečnými úspěchy zastávat jen členové Societatis Jesu.²⁾ Tento předpoklad byl více méně obecný mezi vlivnými representanty katolického světa.³⁾

Kurtzovi v Moskvě bylo dosti jasně řečeno, že tajní jesuité nebudou trpěni, avšak v katolických rozhodujících kruzích uznali za vhodné připravit a uskutečnit podobný pokus. Této myšlence se dostalo konkrétního vyjádření už r. 1695, kdy se jednalo o odvolání Lefflera a Jaroše a o výměně moskevských misionářů. V tomto případě hrál významnou a rozhodující úlohu kardinál Leopold hrabě Kollonič, od r. 1695 arcibiskup ostrihomský a primas uherský. Byla to osobnost mající veliký vliv u Leopolda I. a při tom velice činná v otázkách rozšíření katolického a zvláště jezuitského vlivu.⁴⁾ V jednom ze svých listů papeži Klementovi XI. Kollonič přímo zdůrazňoval, že zejména jeho úsilím byla posílena katolická misie v Moskvě.⁵⁾ To je pravda, pokud jde o nové zakotvení jesuitů v Moskvě. Právě Kollonič poradil vídeňskému nunciovi požádati

1) Šmurlo, Sbornik, 706—7; týž, Snošenija, 85; Pis'ma Petra Velikago, I, 286—7, 776.

2) List Tichavského Leopoldu I., VA(Š), Russ., 6, 256 a násl.; Tolstoj, Katolicizm, I, 118.

3) Srv. instrukce Guarientovi z r. 1698, Šmurlo, Sbornik, I, 693.

4) Srv. o něm Maurer, Kollonitsch; materiály Nilles, Symbolae; Pierling, La Russie, IV, 80.

5) Nilles, Symbolae, I, 27 a Maurer, Kollonitsch, 369, 370, list 3. XII. 1703.

papeže, aby jmenoval do Moskvy jesuity Milana a Berulu. Varšavský nuncius podal r. 1697 návrh, aby byl do Moskvy v hodnosti apoštolského visitátora poslán k posílení misie známý už nám jezuita, zpovědník polského krále K. M. Vota. Tento návrh se setkal s rozhodnými námitkami Kolloničovými. Vota, který s velkou ochotou čekal jmenování do Moskvy,⁶⁾ byl v Moskvě znám jako jezuita; jeho dlouhý pobyt v Polsku mohl být příčinou potíží při jeho činnosti v Moskvě za stálého napětí mezi Rusí a Polskem »e per publici e per privati interessi«. Kollonič proto byl proti kandidatuře Votově a vskutku s ní sešlo,⁷⁾ třeba sám Vota dokazoval, že v Moskvě není odiosní.⁸⁾ Toto stanovisko nevadilo Kolloničovi, aby r. 1695 nenavrhl kandidatury zejména českých jezuitů. Tito jezuité měli utajiti svou příslušnost k řádu Loyolovu, »quando nel vestito e nel rimanente non apparissero tali«, dokumenty jejich jmenování měly být redigovány »senza (non s') individuare che fossero (se siano) sacerdoti secolari o regolari della diocese d'Olmitz«. ⁹⁾ Ten návrh Kongregace de P. F. schválila.¹⁰⁾ K podobnému příjezdu tajných jezuitů do Moskvy došlo už jednou, r. 1642, kdy s jedním vlašským obchodníkem tam jel nějaký jezuita »in vestitu saeculari«. ¹¹⁾ Nyní, r. 1698, touž cestu ukazoval Římu také jeden z ruských přátel Říma této doby A. Kurbatov v své suplice papeži Inocenci XII.; navrhl, aby kurie poslala spolu s ním do Moskvy dva jesuity, avšak oni »ad tempus saeculari habitu incedant suppressumque teneant Societatis nomen«. ¹²⁾

Tento plán se uskutečnil na jaře r. 1698, kdy byli do Moskvy z Vídně a z Říma posláni na místo Lefflerovo a Jarošovo jako faráři, nikoliv jako mniši, kněží olomoucké diecése a kaplani císařského vyslance patres Jan Milan a Jan Berula.¹³⁾ Přijeli do Moskvy v dubnu r. 1698 v průvodu císař-

⁶⁾ Šmurlo, Sbornik, I, 165 (195), 189 (223), 198 (235), 204—5 (242), 218 (265); r. 1702 znovu chtěl být prvním apoštolským (t. j. papežským) misionářem v Moskvě, viz dopis z Varšavy z 8. X. 1702 (Zierowského?), MZA., Slavkovský archiv, Ve, f. 53b.

⁷⁾ Srv. protokol Kongregace de P. F. z 26. II. 1697, § 14; list Kolloničův z 6. IV. a 6. VII. 1697, polského nuncia ze 7. a 30. X.; protokol kongregace 1. V. a 29. VII. 1697. ACP (K., Š.), 1697; Pierling, La Russie, IV, 128—129. Je zajímavé, že se pro Votu připravovala instrukce stejná jako r. 1631 pro misionáře N. Jansena, text viz v protokole z 26. VI. 1697, srv. vydání textu z r. 1631 — Šmurlo, Římskaja Kurijs, přílohy, 80—1, N 3 (46), překlad — text, 80—82.

⁸⁾ Šmurlo, Sbornik, I, 205, N 242.

⁹⁾ Protokol Kongregace ze 14. VI. 1695, list. vid. nuncia 28. V. 1695, prot. 26. II. 1697, § 16 a list nunciovi 18. VII. ACP (K., Š.), 1695. Srv. list nuncia německého kardinálu Šeb. Ant. Tanara, vydaný Šmurlem bez data, ale snad souvisící s tímto jednáním, Šmurlo, Otčet 1892—1894 gg., 95—96; Šmurlo, Sbornik, 86 (128); Nilles, Symbolae, I, 24; Maurer, Kollonitsch, 371.

¹⁰⁾ Šmurlo, Sbornik, I, 28, N 501.

¹¹⁾ Šmurlo, Rossija i Italia, IV. 237, sdělení z r. 1760 v zprávě kapucína činného v letech šedesátých XVIII. st. v Rusku.

¹²⁾ Šmurlo, Sbornik, 361 (499).

¹³⁾ »Coll' intitolare semplicemente sacerdoti, e senza distinguere se fossero secolari o regolari.« Protokol kongregace z 26. III. 1697, § 11, srv. 29. VII. 1697, § 12. ACP (K., Š.), 1697.

ského vyslance Guarienta, který byl blízký Kolloničovi a býval už v Moskvě za Zierowského.¹⁴⁾

Dne 1./11. května (podle Millera 8.) 1698 noví misionáři přistoupili k vykonávání svých povinností, když byl Berula předešlý den o tom učinil formální ohlášení¹⁵⁾ a když byla moskevská vláda dala formální souhlas.¹⁶⁾ Po návratu cara Petra z ciziny dostalo se Guarientovi a misionářům počátkem září (13. podle nov. st.) zvláštního slyšení; odevzdali carovi prostřednictvím Milanovým své pověřovací diplomy a políbili carovi ruku.¹⁷⁾ Po více než dvacet let zůstávala pak česká jezuitská misie v Moskvě jako představitelka katolické církve a jako ústředí katolického kultu v moskevském státě.

Doporučující r. 1695 Milana a Berulu, vídeňský nuncius a kardinál Kollonič zdůrazňovali, že P. Milan byl osobou učenou, znalou jazyka německého, českého a řeckého a že P. Berula byl »egualmente dotto e versato nelle soddette lingue«.¹⁸⁾ K tomu můžeme dodati ještě některé zprávy; o Milanovi ovšem víme více než o Berulovi.

J. Milan se narodil 6. VII. 1662 v Hirschberku; proto ho často považují za Slezana, avšak není to správné, narodil se totiž v Hirschberku českém, t. j. v Doksách u Dubu, jak je to označeno v jeho nekrologu v »Litterae annuae residentiae Grupnensis« r. 1738, — »Hirschbergi ad Daub«.¹⁹⁾ Do řádu Milan vstoupil r. 1677, byl v noviciátu v Brně (1678-9), filosofii studoval v Praze, »professus 4 votorum« od 15. srpna 1695. Od prvních dní své práce v řádu se snažil dostat se do misie v dalekých zemích, v Indii nebo v Mexiku. Dne 3. prosince 1682 žádal z Prahy ústředí Tovaryšstva o misii do Indie.²⁰⁾ Tuto žádost opakoval r. 1683. V listě generálovi řádu 3. XII. 1683 upozorňoval Milan na vědomosti, jež má. Vystudoval prý »disciplinas Mathematicas magna ex parte«, znal jazyky židovský, koptský, ethiopský neb habešský, arabský, syrský, řecký a různé evropské.²¹⁾ Jednu dobu

¹⁴⁾ *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 50 a násl., 54 a násl., O příjezdu do Moskvy srv. *Gordon*, *Tagebuch*, II, 185; *Korb*, *Diarium*, 40, tam jsou označeni oficiálním jménem (50, 57, 234; srv. *Dnevnik*, 48, 54, 276); srv. překlad Korba XVIII. st. (Spathare Milesku) — *Smirnov S.*, *Russkij Věstnik*, 1866, pros. (f. 66), 530—1; *Dukmeyer* podává přehled zpráv o jezuitích v letech 1689—1719, I, 23 a násl., 40, 85 a násl.; 90 a násl., 181, 183 a násl., 257; *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, III, přílohy, 478, 624; *Cvčtajevev*, *Kostel*, 110 a násl., *Iz istorii*, 448; *Pierling*, *La Russie*, III, 149; *Šmurlo*, *Snošenijsa*, 85 a *Sbornik*, I, 692—3; *Adelung*, *Uebersicht*, II, 392, 398 a násl.; *Repertorium*, I, 161—2.

¹⁵⁾ *Miller*, *Historia*, 2178; *Pis'ma iezuitov*, 356 (129); *Gordon*, *Tagebuch*, III, 187, I. V. 1698; *Korb*, *Diarium*, 50.

¹⁶⁾ *Pis'ma*, 213 (4); carský list císaři 25. VI. 1698, *Pis'ma Petra Velikago*, I, 287; *PDSn.*, IX, 841—4.

¹⁷⁾ *Pis'ma*, 217 (8); *Korb*, *Diarium*, 76; *Dnevnik*, 82; relace Guarienta 19. IX. 1698 (Š).

¹⁸⁾ *ACP(K)*, 1695.

¹⁹⁾ Toto vysvětlení mi podal Dr. O. Polách S. J.

²⁰⁾ *Fondo Gesuitico*, *Litterae Indopetae*, b. 25, f. 199.

²¹⁾ *Ibid.*, 25, f. 219, list z Jihlavy, kde byl Milan r. 1684 učitelem v jezuitském gymnasiu, třída »parva«. *Wallner J.*, *Geschichte des Gymnasiums zu Iglau*, Iglau, 1884, Programm 31 d. *Staats-Obergymnasiums*, 1883/4, 25, 67.

byl Milan učitelem starých jazyků, mezi nimi židovského, na olomoucké akademii.²²⁾ V následujících letech Milan ještě více rozšířil okruh svých zájmů a vědomostí, a dovolávaje se toho znovu žádal o misii do Indie. Nyní mluvil nejen o vědomostech v oblasti teorie a praxe matematiky nebo o jazycích evropských »et transmarinarum complurium«, nýbrž o svých vědomostech z kreslení, farmacie, kulinárního umění, dějepisu, »arculariae«, »sartoriae« atd.²³⁾ Odmítnutí této žádosti neodradilo Milana, aby r. 1691 znova neprojevil ochotu cestovati »ad gentes barbaras«, zvláště do Mexika.²⁴⁾ A ještě r. 1693, jsa přeložen (r. 1691) do Vratislavi, aby působil v koleji jako učitel, sní znovu o misii do Indie a znova žádá, aby se využilo jeho schopností pro tento účel.²⁵⁾ R. 1695 byl Milan předurčen pro moskevskou misii; přijel do Moskvy r. 1698 a zůstal v Rusku až do r. 1719. Vypuzen byv z Ruska již na prahu stáří, 57letý se vrátil do své provincie a pracoval dále v slezskolužickém a saském kraji, kde vedl aktivní (a literární) boj proti protestantům, obzvláště proti pokračovatelům mystického protestantského hnutí Schwenckfeldova.²⁶⁾ R. 1720 byl Milan označen v řádovém katalogu »in missione caesarea« bez bližší informace, r. 1722 byl v olomoucké koleji. R. 1737 byl členem Kongregace české provincie Tovaryšstva, ale již 24. ledna r. 1738 zemřel.²⁷⁾

Co se týče Jana Beruly, byl rodem z polského Slezska, narodil se r. 1662 v Tarnovských Horách. Do řádu vstoupil r. 1680, a už tehdy byl dobře připraven pro činnost, poněvadž uměl řeč německou, českou, polskou a italskou. Po noviciátu v Brně (1681-2) a po skončení studia filosofie v Praze (1683—1685) pracoval na školách ve Slezsku (Opolí, Opava) jako učitel. V letech 1689—1692 studoval v Praze theologii. Před odjezdem do Moskvy v r. 1698 se stal »professus 4 votorum«. Po návratu z Ruska pracoval v Těšíně (1718), potom v Oppelně (Opolí) (1721-2, 1741) a v Piekarech (1719—1720, 1723-28, 1742-3) atd. Piekarskému obrazu Boží Matky věnoval zvláštní spis, několikrát vydaný (také v Hradci Králové). Řádový nekrolog uvádí, že uměl na konec osm jazyků a měl různé přednosti, mezi nimi zvláštní trpělivost za své smrtelné nemoci. Berula zemřel jako zpovědník v Opavě 27. července 1744.²⁸⁾

Činnost Milana a Beruly v Moskevském státě může býti charakterisována na dosti úplně, i když ne rovnoměrně za celou dobu jejich pobytu

²²⁾ Srv. jeho *Verum Dei Verbum soli Ecclesiae Romanae seu Catholicae assertum*, Vratislaviae, MDCCXVII, 82.

²³⁾ Žádost ze Znojma 14. XII. 1687, *Fondo Gesuitico*, Litterae Indopetae, 25, f. 231.

²⁴⁾ List z 10. XII. 1691 z Telče, *ibid.*, 25, f. 338.

²⁵⁾ *Ibid.*, 374, list z 15. I. 1693 z Vratislavě.

²⁶⁾ Srv. *Grützmacher*, *Realencyklopädie für prot. Theologie*, Herzog-Hauck, XVIII, Lpz., 1906, 72—81.

²⁷⁾ *Pelzel*, *Schriftsteller*, 137—8; *Sommervogel*, *Bibliothèque*, V, 1089—1091; *Hoffmann*, *Heidenmission*, 12; *Hoffmann*, *Hirschberg*, 135, 145—146 — srv. »Catalogy« za l. 1720, 1722 a násl. a tišt. »Catalogus« členů kongregace, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 437, 440 a *AMV.*, SM., J. 20, 17/13.

²⁸⁾ Nekrolog *ASJ.*, Boh. 163, 141; *Weiser*, *Tabulae*, 25; přesná data — *Hoffmann*, *Oppeln*, 349, 351—2, 252 a násl., seznamy při str. 152—153, 272—3, 328.

v Moskvě; pro první léta máme materiálu více než pro poslední. Základním pramenem je sbírka listů a zpráv Milana a zčásti Beruly a některých jiných jesuitů, kteří měli vědomosti o jejich činnosti v Moskvě nebo pracovali spolu s Milanem a Berulou. Tato sbírka byla vydána úplně²⁹⁾ a může býti pevným základem dalšího našeho výkladu, pro který však máme také další ruský a jiný, zčásti archivní materiál. Mimo listy a zprávy máme kratší výroční přehledy činnosti misie za celou dobu 1698—1719.³⁰⁾

Čeští jesuité přijeli do Moskvy inkognito. Netajený příjezd jesuitů byl docela nemožný, v Moskvě jesuité byli bez práv jako židé, jak řekl Petr Veliký nunciovi Fabricio Paulucci v Zamostji r. 1698, když ho nuncius žádal, aby dovolil jesuitům průjezd přes Moskvu na cestě do Číny.³¹⁾ V Moskvě předem věděli, že vyslanec Guarient měl »pri inych dělech i ksenzov ich (t. j. jesuitů) na Moskvě budoucích naležnosti oberegať«,³²⁾ byla to jedna z důležitých starostí Guarientových podle nařízení z Vídně a z Říma,³³⁾ v Moskvě to spojovali s tím, že Guarient někdy byl u kardi-

²⁹⁾ Tato sbírka byla součástí archivu české provincie Tovaryšstva. Avšak koncem XVIII. st. byla už ve sbírce známého Cerroniho, který ji dostal r. 1784 darem od bývalého prefekta škol Tovaryšstva Leopolda Šeršnika (poznámka Cerroniho na obálce); rukopisná sbírka Cerroniho se v celku stala potom součástí moravského zemského archivu v Brně, kde je dosud (MZA., Cerroni, III, 233). V polovině 80. let XIX. st. tuto sbírku jezuitských listů prostudoval V. Dvorský a navrhl ji k vydání Archeografické komisi v Petrohradě. Ta přijala materiál k vydání a přípravu svěřila M. O. Kojalovičovi. Ten však přípravné práce nedokončil; byl jen pořízen ruský překlad listů a označena místa (117) pro poznámky. Takto vytištěný ruský a latinský text byl potom pro pořízení poznámek a pro redakci odevzdán E. Zamyslovskému a potom Šmurlovi, ale konečně r. 1904 byla kniha vydána bez poznámek a bez úvodu, ač úvod a poznámky byly pro užívání knihy nezbytně nutné. Iniciátor publikace V. Dvorský se vlastními prostředky pokusil doplnit tento nedostatek a vydal česky v Praze zvláštní cenný úvodní článek, přiložený k některým exemplářům knihy, na př. v Knihovně Nár. musea, sign. 77 D 263. Měli jsme možnost obeznámiti se s originály ve sbírce Cerroniho, je tam leccos, co není ve vydání z r. 1904, na př. katalog knihovny misie, kresby, některé menší mezery. Některé z těchto listů Milanových byly svého času v kopiích odeslány do Říma do ústředí řádu; v ASJ. jsou, pokud víme, kopie listů vytištěných na str. 211—246, 246 a násl., 285—7; ale v ASJ. se chovají také jiné listy Milanovy. O vydání r. 1904 v. Peretc, Kyjane a článek bez podpisu »*Böhmische Jesuiten in Russland*« v pražském listu »Politik«, 1905, NN 256, 263, 170, 277 (17 a 21. IX 2 a 8. X).

³⁰⁾ Za léta 1698—1709 »*Brevis relatio de missione in Moscua*«, vydáno v *Pis'mach*, 355—366 (128—192); za léta 1710—1716 — »*Annuae missionis in Moscovia*«, ASJ., Boh. 122, fol. 243 a násl.; Boh. 130, fol. 5, 10, 16 (léta 1714—1716). Na základě těchto zpráv vypracoval český provinciál J. Miller svůj krátký přehled v známé rukopisné »*Historia provinciae Bohemiae Societatis Jesu authore P. Joanne Miller S. J.*«, pars sexta, N 10 — *Missio moscovitica*, fol. 2178 a následující; tam jsou také zprávy z let 1717—1719, pro které nemáme původních přehledů. Níže citujeme práci Millerovu jen v těch případech, kde nemáme využitý jím původní materiál.

³¹⁾ *Pis'ma*, 222 (15), 243 (40—1).

³²⁾ *PDSn.*, VII, 1257.

³³⁾ Srv. diplom Innocence XII. Guarientovi, *Turgeněv*, MHR., II, 281, N 122; instrukce Leopolda I. 14. I. 1698, VA(Š), Rus., 7/III; tištěné — Šmurlo, Sbornik, I, 692—3, srv. 302 (394), 304 (395), 310—1 (406), 327 (439); Šmurlo, Snošenija, 86; Dukmeyer, Korbs Diarium, I. 90—1; Pierling, La Russie, IV, 149.

nála Kolloniče »jezuvickich i kostel'nych děl pisarem«. ³⁴⁾ Čeští jesuité měli proto býti velice opatrní, aby nevzbudili podezření u velice nedůvěřivých moskevských obyvatelů a u moskevské vlády. Problém konspirace potřeboval proto větší pozornosti českých jezuitů zvláště ihned po příjezdu.

Milan a Berula jeli do Moskvy oficiálně jako obyčejní kněží z olo-moucké diecése ³⁵⁾ a dělali všechno možné, aby utajili svou souvislost s řádem. ³⁶⁾ Nenosili v Moskvě svých řádových oděvů, ³⁷⁾ které mohli znova obléci teprve po vypuzení, po přejezdu moskevských hranic; to se stalo v Orši. ³⁸⁾ Milan přijal pro Moskvu cizí jméno František Emiliani, kněz Slavonický, ³⁹⁾ radil podobnou změnu provést také jiným misionářům při cestě do Moskvy. ⁴⁰⁾

Vjezd misie do Moskevského státu v průvodu vyslance Guarienta byl, podle slov misionářů, skutečně »směle, s rozumnou svobodou, jako by tak i muselo býti«. Avšak už na hranici museli jesuité zvýšiti pozornost, protože se na cestě dozvěděli, že se mezi lidem mluvilo o tom, že v průvodu jsou přítomni také »busurmani, jinak pohanští jesuité«. V Smolensku byli jesuité zkoušeni třemi kněžími pravoslavnými, v Moskvě Guarient musil dáti náležité vysvětlení, ale »i tu my oklamali šťastně všech«, »milosrdný Bůh pro lásku k řádu sv. Matky své všechno obrátil v nic«, t. j. jezuitům se podařilo v Moskvě utajiti pravdu pro ně nebezpečnou. Misionáři měli co dělati také s podezřením se strany svých bratrů katolíků. ⁴¹⁾ V Moskvě se dozvěděl o jejich spojení s Tovaryšstvem jistý Maďar, dříve katolík, potom překladatel německé řeči v zahraničním úřadě v Moskvě. ⁴²⁾ Velké nebezpečí hrozilo misionářům, když se v Moskvě

³⁴⁾ *PDSn.*, IX, 748.

³⁵⁾ *Kyselý*, Dva kněží, 224.

³⁶⁾ *Srv. Pis'ma*, 231—2 (27), 243—4 (40—1), 241 (31), *srv.* 211—212 (3), 222—3 (15—16).

³⁷⁾ *Pis'ma*, 317 (133), 344 (166); *Tolstoj*, Katolicizm, I, 133.

³⁸⁾ *Zaleški*, Jezuiti, IV/3, 1064, sdělení rektora oršanské koleje o tom, že on »przebrowszy« Milana a Bayera »z popów na Jezuitów«, poslal je dále do Vilna; *srv.* slova Jakuba d'Oleggio r. 1719 — »Padri Gesuiti vestivano da secolari et in Mosca quello da preti.« *Turgeněv*, MHR., II, 340.

³⁹⁾ *Pis'ma*, 246 (44), překladatel slovo »Slavonicensis« přeložil slovanský! Jako o Emilianim je o něm zmínka v listě Leopolda II. carům 14. I. 1698.

⁴⁰⁾ *Ibid.*, 283 (91).

⁴¹⁾ Mezi listy z Moskvy r. 1698 jsou listy »Geraldo a S. Cruce«, kněze, který prý přijel do Moskvy spolu s Milanem a s Berulou a nevěděl, že jsou jesuité (*Pis'ma*, 212 (3)). V žádném prameni o cestě jezuitů do Moskvy roku 1698 ani u Korba není zmínka o Geraldovi, proto Šmurlo vyslovil ve svých rukopisných poznámkách do »Pisem« podezření, že to byl jen pseudonym Milanův nebo Berulův.

⁴²⁾ Nejspíše to byl Semen Lavreckij, (*PDSn.*, IX, 697, *Repertorium*, I, 441), »La-wresco« něm. a lat. textů; byl dříve diakonem a dominikánem, potom přešel na pravoslavi a sloužil jako překladatel v »Posol'ském prikaze« po »cesarskim dělam«; byl v Moskvě už v šedesátých letech XVII. st.; de Boye pomohl při jeho příjezdu do Moskvy r. 1685, ale nedohodl se s Guarientem r. 1698 a byl vystřídán u něho někým jiným. *Charlampovič*, *Malor. vlijanije*, 430—1; *Pierling*, *La Russie*, IV, 97; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, III. Jednou byl označen jako Polák, ale Milan se mohl také dopustiti chyby při označení jeho národnosti, prý maďarské.

Milan setkal nečekaně se svým žákem z vratislavského gymnasia (syntaxistou).⁴³⁾ Ten však »podle vůle Boží« byl chudý a Milan měl možnost koupiti jeho mlčení. Milan nepřestal jen na tomto zákroku, nýbrž pojistil se před nebezpečím ještě tím, že dostal prostřednictvím českého prokurátora Tovaryšstva ve Vídni K. Knittele vysvědčení »ze slovanských zemí« o tomto člověku (snad o jeho stycích s jesuity), a proto by při zradě sám tento žák byl v dosti nepříjemné situaci.⁴⁴⁾

Všechny tyto kroky nemohly však zachovati na delší čas v úplné tajnosti jesuitský původ misie Milanovy a Berulovy. Úmrtí kalvína Leforta (2. III. 1699) odstranilo velké nebezpečí v této věci, protože to byl velký nepřítel katolíků;⁴⁵⁾ silné podezření proti nim měli také jiní moskevští protestanté na základě zpráv z ciziny.⁴⁶⁾ Kurbatov, který v době, kdy pobýval spolu se Šeremetevem v Římě r. 1697-8, projevil velký sklon ke katolictví a přičiněním jednoho jesuity právě přijal Unii,⁴⁷⁾ věděl patrně, že Milan a Berula jsou jesuité; přivezl jim pozdrav od generála a tajemníka Tovaryšstva, kteří ho požádali, aby pozdravoval v Moskvě »naše patres«.⁴⁸⁾ Moskevští jesuité byli nuceni utéci se k sofistickému výkladu těchto slov ve všeobecném smyslu katolických kněží vůbec, když — podle mínění Milanova — nový konvertita přese vše své nadšení obráceného neuměl mlčeti, v Moskvě však »není snad možno důvěřovati sobě samému«.⁴⁹⁾ Během dvou tří let činnosti jesuitů v Moskvě bylo jejich tajemství konečně rozluštěno. V listopadu r. 1701 Milan konstatoval, že pozornější lidé již nyní dosti poznali, co misionáři ve skutečnosti jsou; avšak misie neměla z toho žádných potíží, naopak Milan mluví o jisté úctě ruského prostředí k jesuitům-misionářům.⁵⁰⁾ Nejnebezpečnějšími byli pro jesuity moskevští protestanti, před kterými misie musila nejvíce utajovati skutečný stav věci.⁵¹⁾ Car Petr věděl, že Milan a Berula jsou jesuité už před r. 1703, když se jednou přímo zeptal nového misionáře Skota

⁴³⁾ *Kyselý*, Dva kněží, 227.

⁴⁴⁾ *Pis'ma*, 224 (17—18), srv. 212 (3).

⁴⁵⁾ *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 258 a násl., 285 a násl.; *Posselt*, Lefort, II, 566 a násl.

⁴⁶⁾ *Pis'ma*, 224—5 (18), 243 (40—1), 356 (180).

⁴⁷⁾ *Šmurlo*, Pojézdká Šeremeteva, 21; *Seliščev*, Šeremetev, 300—1; *Pis'ma*, 41; *Pierling*, La Russie, IV, 130 a násl., 134 a násl. R. 1709 byl ve Vratislavi u jesuitů vychováván syn A. Kurbatova »Petrus Alexius de Kurbatov Moscuensis« (*Oljančyn*, Aus dem Kulturleben, II/3, 271) a dostával státní podporu (*Miljukov*, Gosud. chozjajstvo, 652).

⁴⁸⁾ Srv. »supplex epistola« Kurbatova papeži Inocenci XII. (duben 1698), srv. zde přání světití Kurbatovi apoštolské požehnání »illi sacerdoti et diacono« v Moskvě, *Šmurlo*, Sbornik, I, 361. Není úplně jasné, koho má na zřeteli tento odstavec, Kurbatov mluví o osobách, které jsou »valde noti in Moscovia«, a v kontextu, týkajícím se budoucnosti: »at ut sincere dicam, hi duo magnam allaturi sunt utilitatem cum viri docti sint et valde noti in Moscovia, et multi illis erudituri«. Nejspíše tu jde o kněze Rogovského a diakona Artemjeva. Srv. *Pierling*, La Russie, IV, 135; *Deruga*, Katolicyzm, 367—8.

⁴⁹⁾ *Pis'ma*, 243—4 (41—2), 232 (27).

⁵⁰⁾ *Pis'ma*, 280 (87).

⁵¹⁾ *Pis'ma*, 280—1 (87—88).

Innesa, je-li jesuitou stejně jako oni dva? Odpověď na tuto přímou otázku byla kladná.⁵²⁾ R. 1705 car otevřeně mluvil v Tykocině v přítomnosti polského krále Augusta, že v Moskvě jsou dva jesuité, — přijeli ovšem bez povolení jako obyčejní kněží, ale on, car, »trpí a drží« tyto »slavné muže« pro jejich práci s vyučováním dětí a jinochů a pro to, že všem »se líbí«.⁵³⁾ Elias Broggio, sám jesuita (o něm v. dále), byl brzo poznán jako jesuita,⁵⁴⁾ spojoval s tímto vysokým oceněním práce jesuitů se strany cara a některých jeho spolupracovníků určité naděje na zlepšení celkových vztahů Moskvy k řádu Tovaryšstva Ježíšova a sliboval si, že Tovaryšstvo dostane potvrzení »pro zájmy všeobecného blaha« a že se konspirace stane nepotřebnou.⁵⁵⁾ Tyto naděje byly marné, jesuité nedostali za Petra I. možnosti odložit masku, i když přes ni mnozí už viděli skutečnost, a vnější politické okolnosti potom vedly k tomu, že vláda tuto masku násilně strhla a že jesuité, mezi nimi také čeští, byli znova vypuzeni z Ruska. — Nepevnost půdy pod nohama cítili jesuité již dříve, i když nečekali tak silné katastrofy. Avšak už deset let před vypuzením r. 1719 se mezi spolupracovníky Petra Velikého vyskytovaly názory dosti nebezpečné pro jesuity. Tak víme, že r. 1709 carský vyslanec v Haagu Andrej Artamonovič Matvěev pravil papežskému reprezentantu Dom. Passionei, že car dovolí činnost v Moskvě každému katolickému misionáři, nikoliv však jesuitům.⁵⁶⁾

Berula a Milan vedli dosti čilou korespondenci se svou českou provincií Tovaryšstva. Nevíme, zůstala-li tato korespondence úplně utajena před moskevskou správou, která bezpochyby sledovala písemné styky cizinců vůbec a katolických kněží zvláště.⁵⁷⁾ Moskevští jesuité posílali své dopisy nešifrované.⁵⁸⁾ K tomu ještě na originálech některých dopisů z Moskvy jsou pečeti Societatis Jesu.⁵⁹⁾ Stávalo se to snad tak, že listy byly posílány prostřednictvím věrných lidí. Mezi těmi, kteří byli takovými »listonoši« svého druhu, vidíme císařského vyslance Guarienta,⁶⁰⁾ významného rakouského specialistu v ruských službách v oboru vojenského inženýrství barona E. F. Borgsdorfa,⁶¹⁾ benátské námořníky z Azova,⁶²⁾ jesuitu z Turecka de Loe,⁶³⁾ spolucestujícího biskupa karmelity Eliáše (z Per-

52) *Pierling*, La Russie, IV, 284.

53) *Pis'ma*, 316 (131).

54) *Ibid.*, 312 (126), 316—7 (132).

55) *Ibid.*, 317 (133).

56) »Che il Czar haverebbe forse dato la permissione a tutti gli altri missionari fuori che a questi« (Gesuiti). *Theiner*, Mon. hist., 435; *Repertorium*, I, 384, 438.

57) *Pis'ma*, 246 (45), 210 (1); *Hasselblatt*, 306 a násl.

58) Listy z provincie byly posílány snad šifrované, srv. *Pis'ma*, 259 (60); srv. přání Geraldo a S. Cruce o šifrování dopisů, *ibid.*, 220 (13), 222—3 (15—16).

59) Zbytky pečeti v. na dopisech NN XIII, XXVI.

60) *Pis'ma*, 246 (45).

61) *Ibid.*, 246 (45), list se nezachoval; *Pekarský*, Nauka, I, 184, 209 a násl.; *Gordon*, Tagebuch, III, 200, 226.

62) *Pis'ma*, 250 (50).

63) *Ibid.*, 259 (60), 261 (63), 266 (89).

sie),⁶⁴⁾ benátského kapitána Lukáše Licca,⁶⁵⁾ české obchodníky se sklem a s křišťálovým zbožím v Moskvě⁶⁶⁾ atd.⁶⁷⁾ Jenom někdy jesuité snad odevzdávali své listy na moskevskou poštu,⁶⁸⁾ která si někdy dovolovala prohlédnouti i diplomatické zásilky.⁶⁹⁾ Některé listy Milana a Beruly nedošly snad adresáta, válečné události v Rusku a nejvíce v Polsku to dobře vysvětlují. Pokud víme, korespondence jesuitů nezpůsobila žádné konflikty a nedorozumění s moskevskými úřady, — a to přes to, že někdy obsahovala věci čistě politické.⁷⁰⁾ Kdyby se byl o tom dozvěděl car Petr a jeho spolupracovníci, byly by z toho mohly býti represálie a omezení práv.⁷¹⁾

Tak čeští jesuité, formálně a oficiálně zakuklení jménem císařských misionářů a ochranou císařského orla,⁷²⁾ uskutečňovali svou misii katolických kněží bez práva a možnosti obléci svůj řádový oděv.⁷³⁾ Moskevská vláda dočasně hleděla na tento »svatý klam« přes prsty, nečiníc žádných omezení v mezích přímých povinností kněží. Teprve po dvaceti letech se nad missií rozpoutala bouře, která zničila aktivní práci. Je zajímavé, že v tištěných seznamech členů řádu jesuitů české provincie se otevřeně děje zmínka o pobytu dvou misionářů v Moskvě, Milan je při tom označen svým pravým jménem »P. Joannes Milan«.⁷⁴⁾ Ale i dříve v zahraničním tisku se přímo mluvilo (na př. v spisech ruského agenta Huyssena) o činnosti jesuitů v Rusku.⁷⁵⁾

⁶⁴⁾ Ibid., 261 (63). Eliáš a S. Alberto, ispahanský biskup, cestoval r. 1699—1700 z Persie do Vídně a Říma, srv. jeho dobré ocenění Musina-Puškina, *Ausführliche Beantwortung des... Pasquils, welches unter dem Titel: Vertrautes Schreiben... ans Licht gekommen*, 1706, 45, je to odpověď Huyssenova na pamflet Neugebauerův.

⁶⁵⁾ *Pis'ma*, 272 (77), 289 (98), v. o jeho posláni do Benátek r. 1703 — *Pis'ma Petra Velikago*, II, 618, 654; ve Vídni podal Licca příznivé zprávy o Rusku a o jeho carovi, srv. excerpta Šmurlova z listů P. Golicyna r. 1703 (Mosk. Glav. Archiv Min. Inostr. Děł, Avstr. děla, 1702).

⁶⁶⁾ *Pis'ma*, 218 (109), 374 (202); *Dvorský*, předmluva, 18; *Beiträge zur Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens*, herausg. v. L. Raudnitz, I, 1843, 82; *Kurfürst*, K stylům, 13—14.

⁶⁷⁾ *Pis'ma*, 259 (60), 266—7 (69—70).

⁶⁸⁾ Ibid., 267 (70).

⁶⁹⁾ Ibid., 223 (16), 246 (45), 279 (85).

⁷⁰⁾ Srv. na př. *Pis'ma*, 254—5 (55), 257 (58) o událostech pod Narvou; 284 (66—7).

⁷¹⁾ V letech 1706—1708 se v evropském tisku rozšířila zpráva, že známé »Diarium« Korbovo, jehož obsah byl dosti nepříjemný pro Moskvu, bylo napsáno za účasti moskevských jesuitů jako odpověď na výhody, kterých používali v Moskvě protestanti. (Srv. *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 20, 21, 48). V Moskvě byli velice dotčeni vydáním knihy Korbovy, avšak není žádných dokladů o účasti jesuitů v tomto spisu, v Moskvě nikdy nebylo řeči o jejich odpovědnosti za něj.

⁷²⁾ Srv. *Pis'ma*, 380 (209).

⁷³⁾ Srv. *ibid.*, 317 (133).

⁷⁴⁾ V. »Catalogi personarum et officiorum Provinciae Bohemiae S. J.« za léta 1710—1719, *APH.*, Jesuitica, fasc. 437.

⁷⁵⁾ Srv. *Pekarskij*, *Nauka*, I, 136, podle »Relation« z r. 1706.

VIII. Osobní stav české jezuitské misie v Moskvě v letech 1698-1719

Česká misie trvala v Moskvě po příjezdu Milana a Beruly více než dvacet let. Za tuto dobu nastaly v jejím osobním stavu jen menší změny. Milan byl v Rusku činný po celé toto období. Berula odjel z Moskvy teprve čtyři roky před likvidací misie. Několik let, jak uvidíme dále, pracoval v Rusku spolu s nimi, avšak na jiných základech, třetí český jezuita Eliáš Broggio. Moskevská misie pokládala tento stav misie — jen dvě osoby — za nedostatečný a starala se o příjezd ještě několika — při tom z téže české provincie Tovaryšstva.¹⁾ Toto úsilí bylo korunováno zdarem teprve ke konci doby misie. Historie těchto snah má svůj význam pro charakteristiku styků moskevských jezuitů s představenými v Čechách.

Berula žádal 1. července 1706 o odvolání z Moskvy, upozorňuje, že už jedenáct let je mimo svou provincii Tovaryšstva a že cítí nutnost znovu sebrati své síly.²⁾ Berula se domáhal svého odvolání. Z kontextu jeho listu je viděti, že byl unaven prací a že mohl zůstat v Moskvě jen s podmínkou, že přijede ještě třetí kněz.³⁾ Úpadek školy, řízené Berulou, činil podle jeho slov jeho pobyt v Moskvě zbytečným.⁴⁾ Odpověď zněla snad ve smyslu slibu odvolati Berulu po uplynutí ještě dvou let,⁵⁾ ve skutečnosti však čekal mnohem déle. Dostavba kamenného kostela byla jednu dobu určena jako hranice pro pobyt Berulův v Moskvě,⁶⁾ avšak ani pak se nic nezměnilo. V březnu r. 1707 Berula měl už v rukou souhlas provincie k cestě do Čech po příjezdu jeho zástupce,⁷⁾ avšak zůstal tam ještě řadu let. R. 1713 měl kratší dovolenou, tehdy navštívil také Rakousko a přivezl s sebou odtamtud do Moskvy osm hudebníků a dva sluhy, a pobyl

¹⁾ O posílení misie se začalo uvažovati už v prvních měsících po příchodu misionářů do Moskvy. Arcibiskup Palma při své návštěvě Moskvy na podzim r. 1698 psal 31. X. Kongregaci de P. F., že misionáři »fanno bene il loro ufficio, sono utilissimi e necessari, anzi sarebbe bene che si moltiplicassero«. *ACP(Š)*, 1698.

²⁾ *Pis'ma*, 328 (146).

³⁾ *Ibid.*, 323—4 (139—140).

⁴⁾ *Ibid.*, 343 (164).

⁵⁾ *Ibid.*, 328 (146).

⁶⁾ *Ibid.*, 335 (154).

⁷⁾ *Ibid.*, 339 (159), 340 (160), 343 (164), 348 (171).

také v své vlasti, ale definitivně byl odvolán z Rusi teprve r. 1715.⁸⁾ Na jeho místo do Moskvy přijel Jan Bayer nebo Beyer z české provincie Tovaryšstva.⁹⁾

Brzo po zakotvení v Moskvě položili čeští jesuité otázku o rozšíření misie. Nebyli jedinými katolickými kněžími v Moskevském státě. V Rusku (i když necháme stranou Ukrajinu) se občas objevovali různí představitelé římské církve na cestě přes Rusko nebo na delší čas. Nebyli to však organiční členové moskevské misie jako naši Češi. Spolu s nimi do Moskvy přijel Vlach (z Verony) kněz Giovanni Casagrande, určený speciálně pro náboženské potřeby Vlachů, hlavně z benátského arsenálu, kteří pracovali od počátku r. 1697 na loděnicích ve Voroněži. Již v červnu r. 1699 Casagrande zemřel.¹⁰⁾ Tak na celé moskevské Rusko a na celý východ Ruska s takovými středisky cizinců, jako byly tehdy Azov, Voroněž a jiné, jedinými katolickými kněžími zůstali Milan a Berula. Práce v samém městě Moskvě je nutila žádati o rozšíření misie, smrt Casagrandova nezbytně vyžadovala zvýšení počtu katolických kněží, když vznikla potřeba cestovati na Volhu, do Azova, t. j. v době, kdy v Moskvě dlel po delší čas pouze jeden jesuita, atd. Je zcela pochopitelné, že se čeští misio-náři stále domáhali, aby jejich misie byla zesílena ještě jedním nebo dvěma druhy. Podle mínění Berulova a Milanova to měli býti kněží-jesuité z jejich rodné české provincie, a to činí celou tuto otázku zvláště zajímavou pro náš výklad. Milan pokládal za velmi důležité, aby všichni členové misie byli z jedné provincie, bylo to v zájmu »jednotnosti a souhlasu v činech«. »Moskva již jednou ukázala,« psal Milan, »co znamená různorodost provincie a jakým způsobem lidské city mohou nabýti vrchu, když tuto misii řídili Prus a Čech, — je marné domnívati se, že toho už

⁸⁾ *Pierling*, *La Russie*, IV, 287. Berula v dvacátých letech XVIII. st. pracoval v *Residentia Piekarensis*, *Catalogi* 1720 a násl., *AHP.*, *Jesuitica*, 437.

⁹⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 134; tištěné katalogy 1716—1719, *APH.*, *Jes.* 437, Berula tam byl ještě v letech 1716—17 označován jako misionář v Moskvě. Bayer se narodil v Podbořanech v sev.-záp. Čechách 17. prosince 1673 (*Hoffmann*, *Heidenmiss.*, 13. II. 1677), jesuitou byl od 29. IX. 1690, studoval v jesuitských školách filosofii a theologii, pracoval v Čechách a ve Slezsku (Vratislav); od 2. II. 1708 »professus 4 votorum«, mluvil německy a česky, byl hudebníkem; po vypuzení z Ruska od r. 1720 byl ve Vratislavi a potom knězem »in castris apud artigleriam«; zemřel v Klatovech 24. XI. 1733. V Moskvě pobyl kolem 4½ let. *Nekrolog* v *ASJ.*, Boh. 150, 99; *Catalogus trienn. Bohem.* 1717; *Cat. trienn.* 1726; srv. »*Catalogi*« 1720 a násl. léta, *AHP.*, *Jes.*, 437; *Hoffmann*, *Heidenmission*, 7.

¹⁰⁾ O něm viz *Korb*, *Diarium*, 137; *Pis'ma*, 355 (179), 373 (200), 246 (44); *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, 94; *Pierling*, *La Russie*, IV, 149; Šmurlo, *Rossija i Italia*, IV, 229. Byl zvolen pro Rusko na doporučení kard. Koloniče, jenž svědčil, že Casagrande je dobrý kněz, umí »varie arti meccaniche e specialmente di quella di fare orologii, che può servirsi d'introduzione particolare in que' paesi e dargli adito più facile di propagare la santa fede«. List z 8. II. 1698, protokol Kongr. z 28. IV. 1698, § 1, *ACP* (K., Š.), 1698. O nutnosti poslati zvláštního kněze pro benátské »artefici« pozvané do Moskvy psala Kongregace vídeňskému nunciovi ještě 12. XI. 1698 (*Šmurlo*, *Sbornik*, I, 173, N 204, 341 (465), srv. gener. Kongr. 12. XI. 1696, § 20. *ACP* (K.), 1696; Casagrande byl poslán 3. VI. 1698 do Voroněže, relace Guarientova z 18. VI. 1698 (Š).

nebude, odlehlost působiště nezabije starého Adama, a jen přivodí zlo.¹¹⁾ Těmito slovy Milan ukazoval patrně na dobu, kdy v Moskvě pracovali spolu Šmit (Prus) a David (Čech), avšak nemáme jiných věrohodných zpráv o stycích těchto dvou misionářů a o vlivu jejich odlišnosti na vývoj misie.

Milan a Berula především upozornili provincii na nutnost učitele pro školu v Moskvě, poněvadž dřívější učitel nevyhovoval.¹²⁾ Pro misii by byl nejvíce žádoucí »člen našeho Tovaryšstva v světském oděvu«, »výtečných a vynikajících hodnot«, s pokorou, trpělivostí a čistotou mravů, hudebník a zpěvák, znalý aspoň němčiny, když ne ruštiny, připravený k obětem, zkouškám životním, a to až k smrti.¹³⁾ Z korespondence není známo, byly-li přijatelné tyto podmínky.

Brzy vystoupila do popředí jiná otázka — idea posílení misie. Již v první své relaci představeným (1699) Milan zdůraznil nutnost, že musí odcestovati do Azova pro úmrtí Casagrandovo a upozornil na to, že v Moskvě zůstane sám Berula.¹⁴⁾ Po návratu z cesty, která trvala asi celý rok, tato otázka byla znovu položena v souvislosti s nutností stále přítomnosti kněze v Azově a Taganrogu, kamž se snažil odjet znovu Milan; tato okolnost byla důležitým dokladem při žádosti misionářů ještě o nové kněze pro Moskvu; jeden měl zůstat v hlavním městě, druhý cestovati spolu s Milanem na jih.¹⁵⁾ V listě moskevských misionářů provinciálovi nás mohou zajímati zvláště důvody, kdo podle jejich názorů by byl nejvíce způsobilý pro činnost v Moskvě. Víme, že to měli býti nejspíše jesuité čeští.¹⁶⁾ Při tom Milan a Berula zdůrazňují nutnost znalosti nejen německé, nýbrž také české (nebo polské) řeči, je to podmínka nejdůležitější.¹⁷⁾ Jesuité z Čech ovšem vyhovovali nejvíce této podmínce. Dále jsou jiná přání: noví misionáři mají býti dobře vzděláni pro to, aby — jak jednou psal Berula — »dávali odpověď a dosáhli vítězství« v tom ovzduší čilého vědeckého života v Moskvě, jak ho jesuité viděli v činnosti Štěpána Javorského a ve vzniku pravoslavné akademie, hotové prý k boji s jesuity.¹⁸⁾ Misionáři pokládali za nutné, aby nový kněz byl člověk příjemného jednání, aby svým vystupováním mohl získati Rusy, kteří jsou nyní pozoruhodně nakloněni vědě, již se ještě před nedávnem rozhodně zříkali.¹⁹⁾ Milan vylučuje vůbec misionáře-mnichy jako

11) *Pis'ma*, 227—8 (22).

12) *Pis'ma*, 262—3 (64—5).

13) *Pis'ma*, 227 (22); srv. 263 (65), 265 (67—8), 268 (72).

14) *Ibid.*, 246 (44).

15) *Pis'ma*, 281 (88), 285 (9), 292 (101).

16) *Srv. ibid.*, 270 (74), 280 (87), 285 (93), 348 (171).

17) *Ibid.*, 245 (44), 270 (74), 281 (88), 328 (146), moravský, český nebo polský jazyk, 338 (157), srv. 254 (55). V listech misionářů se často zdůrazňuje, že nový misionář má být »utraqvista«, 289 (98), 324 (140), 348 (171), t. j. znalý dvou řečí — slovenské a německé, bilinguista, srv. *Podlaha*, Dějiny arcidiecése, I, 211, 266, 292 a násl.

18) *Ibid.*, 270—1 (74—5).

19) *Ibid.*, 271 (75).

prvek intrik proti jesuitům, podle zkušeností Milan žádal »zbaviti misii od mnichů«.²⁰⁾

Při přehledu osob, vhodných pro misii, Milan a Berula upozorňovali především na osobně jim dobře známého²¹⁾ Jana Steinera, jako na člověka, který má všechny vlastnosti potřebné pro Moskvu. Pro ni, psali, je třeba člověka známého, dobré všeobecné reputace, imponujícího svými osobními vlastnostmi a učeností.²²⁾ Význam moskevské misie mohl podle názoru Milanova a Berulova dovoliti uvolnění Steinera od možná ještě důležitějších povinností v provincii. Kdyby toto přání bylo odmítnuto, označovali jiné kandidáty — pátera Řehoře Hanela nebo někoho jiného podle rozhodnutí provinciálova.²³⁾

Pro místo druhého nového misionáře přihlíželi Milan a Berula k jiným důvodům. Druhý kněz měl býti činný mimo Moskvu — v Azově a jinde, nebo třeba i v Moskvě v oboru pedagogickém. Tato druhá možnost zvláště zajímala Berulu. Podle jeho názoru učitel měl ovládati franštinu, po které je v Moskvě nyní velká poptávka — sám car a »jiná knížata« chtějí franštinu studovati, jen kdyby byl učitel. Berula upozorňoval při tom na pátera Františka Quiquerru²⁴⁾ nebo na Basenheima (Karla?)²⁵⁾, tato jména připomínal Milan r. 1699 při jednání o nástupcích po Berulovi a Milanovi, kdyby umřeli, a k nim přidával také jméno pátera Braydy.²⁶⁾ Berula pokládal za nutné míti na zřeteli také osoby zkušené v organizaci divadelních představení;²⁷⁾ to, jak je dobře známo, mělo veliký význam v soustavě školního vzdělání u jesuitů. Milan se zajímal více o druhou stránku věci, zejména o činnost mimo Moskvu. Pro ni měl nový misionář nejen ovládati jazyky, nýbrž míti dosti silné a pevné zdraví a vytrvalost, býti připraven na všechno — na cestě i na místě, nemíti strachu před epidemiemi, před přepadením loupežníků, hrubostí námořníků atd. Podle Milana těmito podmínkám vyhovoval nejlépe Quiquerra.²⁸⁾

Moskevští misionáři získali svého času dovolení moskevské vlády k zesílení misie; podle toho, co oznámili do provincie, dosáhli souhlasu samého cara, a potom ředitele zahraniční politiky admirála F. A. Golovina a komisaře azovské oblasti. Toto dovolení nebylo formulováno na papíře, avšak Milan a Berula pokládali je za dostatečné a definitivní.

²⁰⁾ Ibid., 279 (86).

²¹⁾ Ibid., 341 (161), 375 (202).

²²⁾ Ibid., 281—2 (88—9), 285—6 (93—4), srv. 270—1 (74—5), 289 (98).

²³⁾ Ibid., 270—1 (75—76). Jan Šteiner, rodem z Moravy, Th. Dr., jesuita od r. 1680, delší dobu profesor v Praze, † 26. IX. 1717. *Pelzel*, *Schriftsteller*, 130; *Sommervogel*, *Bibliothèque*, VII, 1537—8.

²⁴⁾ *Hoffmann*, *Heidenmission*, 7, nar. 1663, † 1724.

²⁵⁾ *Pis'ma*, 271 (76); srv. zmínku Basenheima ve Vídni r. 1714 — *Schulz*, *Korespondence*, 212, N 228; *Hoffmann*, *Heidenmission*, 7; v r. 1737 — spolu s Milanem člen prov. kongr. řádu, hist. katalog, *AMV.*, S. M., I 20, 17, 13.

²⁶⁾ *Pis'ma*, 245—6 (44). Nenalezli jsme biografických zpráv o Hanelovi a Braydovi.

²⁷⁾ Ibid., 271 (70).

²⁸⁾ Ibid., 282 (89), 287 (95).

Měl to sdělit a potvrdit představeným Tovaryšstva také ten kapitán Lukáš Licca, který cestoval do Benátek z Moskvy, aby obstaral nové námořníky, a ochotně slíbil starati se o zesílení moskevské misie.²⁹⁾ Důvody Milanovy a Berulovy se setkaly s příznivým ohlasem u církevních instancí v Římě. Kardinál Kollonič, k němuž také přišla tato věc, vyslovil dohad, že se Milan ve skutečnosti nechystá odjet do Azova, nýbrž do Číny.³⁰⁾ O této věci jednal také český jezuita Jan Eder, prokurátor české provincie při vídeňském dvoře.³¹⁾ K vyslání dvou nových osob do Moskvy dal svůj souhlas konečně generál Tovaryšstva Ježíšova,³²⁾ byly vyřešeny také otázky finanční. Zbývalo jen jmenovati osoby a poslati je do Ruska. Avšak tato věc se setkala s různými potížemi, kapitán Licca nemohl vzít s sebou misionáře,³³⁾ věc se protáhla jak pro opatření prostředků, tak prý pro těžkosti cesty.³⁴⁾ Roku 1713 přijel do Moskvy jeden jezuita, Jan Innes, byl to však člen skotské misie, třebaš žil v oblasti rakouské.³⁵⁾ V české provincii samé myšlenka o odjezdu nových misionářů do Moskvy byla živá. Dne 26. dubna 1704 jeden ze slezských jezuitů, Jan Slota (nar. r. 1669, † 1730) nabídl českému provinciálovi J. Mille- rovi své síly pro Moskvu a byl hotov, dosáhne-li souhlasu, zvláště se připraviti k misii na ruském východě a zejména prohloubiti své znalosti z řečtiny a z jiných oborů.³⁶⁾ Tato nabídka neměla úspěchu. Slota ji opako- val ještě roku 1707, upozorňuje při tom na to, že mu před třemi lety provinciál dal naději na uskutečnění jeho přání, bylo prý to znemožněno válečnými událostmi a finančními potížemi.³⁷⁾ Ani tehdy Slota nedostal příznivého rozhodnutí, třebaš hořel touhou pracovati »vel inter haereticos in vicina Brandenburgia, vel schismaticos in Moscovia«. Roku 1704 bylo užito jiné osoby z české provincie, Eliáše Broggia z Brna, pro potřeby moskevské misie. Jeho činnost v Rusku bude předmětem zvláštního vý- kladu dále, zde zdůrazníme, že se Broggio nestal organickou součástí

²⁹⁾ Ibid., 279 (85—0), 285 (93).

³⁰⁾ Ibid., 288 (97), 271—2 (76).

³¹⁾ *Pis'ma*, 285 (93), 288 (96—7), 292—3 (102—103). Eder byl z Brna, pracoval v Krumlově, Mnichově, Vratislavi, † 1708. *Pelzl*, Schriftsteller, 103; *Sommervogel*, Bibliothèque, III, 336.

³²⁾ Srv. listy Tyrse Gonzalese provinciálu Walthausenovi (z 6. VIII. 1701 a z 3. IX. 1701: »de mittendo in Moscuam Magistro haud sane persuadeor, facile autem consen- tio Ill-mo D-no de Guarient, si ex nostris Sacerdotem desideret et idoneus talis suppetiit Reverentiae Vestrae, certique simus de sustentando istic eiusmodi missionario«; »gau- deo plurimum advenisse Missionariis nostris in Moscuam subsidium pecuniarium«, »de mittendis ad Moscoviae Missionem suppetiis perlibenter assentior, permittoque, ut illuc destinentur, qui maxime expetuntur, si tamen nec in ipsis nec aliunde occurrat, quod mutare denuo cogat consilia nostra«. *ASJ.*, Boh. 6, f. 4, 7, 22; *Pis'ma*, 292 (102); srv. list kard. Sagripante z 14. IV. 1703, *ACP(Š)*, 1703, prostředky s Vídní.

³³⁾ *Pis'ma*, 295 (105).

³⁴⁾ Ibid., 303 (115—6), srv. 297—8 (108), 303 (115).

³⁵⁾ Ibid., 361 (186), 310 (124); *Pierling*, La Russie, IV, 203—4.

³⁶⁾ Ibid., 303 (115—116).

³⁷⁾ *Fondo Gesuitico*, Litterae Indopetae, busta 25, f. 481, list z Opolí, 13. I. 1707; srv. žádost Sloty o misie mezi mohamedány v listě z 9. V. 1691 z Olomouce, ibid., f. 425; *Hoffmann*, Heidenmission, 14; data v. *Hoffmann*, Oppeln, 378.

moskevské katolické misie, měl docela zvláštní úkoly, odlišné od úkolů Milana a Beruly. A tak je možno říci, že moskevská misie nikdy nebyla organisována — co do počtu pracovníků — tak, jak si toho přáli Milan a Berula, a oni zůstávali delší dobu základem celé misie. Žádost Berulova z 1. VII. 1705 o třetího kněze³⁸⁾ se zase nesplnila, a teprve po definitivním odjezdu Berulově z Moskvy vidíme v moskevské misii nové tváře, nové osoby. Mimo Beyera, jenž přijel do Moskvy r. 1715, byl tam r. 1718 poslán z české provincie páter Jan Hytrecius,³⁹⁾ předtím činný v Opolí a posledně (1716—1717) v Tarnovských Horách.⁴⁰⁾ Zůstal však v Moskvě jen do r. 1719,⁴¹⁾ kdy byla jesuitská misie rozhodnutím Petra Velikého v Rusku zrušena.

Naše poznámky o tom, jak se Milan a Berula starali o posílení misie v Moskvě, jsou nesporně zajímavé také proto, že objasňují jejich snahy po dalším prohloubení a upevnění souvislosti moskevské misie s českou provincií S. J., vytvořené už jejich předchůdci, po založení stálého střediska činnosti zejména českomoravských jesuitů v Moskvě. Tyto snahy jsou tím zajímavější, že Milan a Berula za svou každodenní činností pro katolickou obec moskevskou viděli možnosti důležitější a odpovědnější práce, práce pro položení základů k přijetí Ruska do oblasti rozhodujícího katolického, římského církevního vlivu.

³⁸⁾ *Pis'ma*, 323 (140).

³⁹⁾ Srv. *Catalogus české prov.*, 1718—1719, *AHP.*, Jes. 437; *Pierling*, *La Russie*, IV, 284, 290.

⁴⁰⁾ *Hoffmann*, *Oppeln*, 219, III, 142, 160, seznam, v. str. 152—3.

⁴¹⁾ V r. 1720 byl v těšínské residenci *Tovaryšstva*, *Catalogus 1720*, *APH.*, Jes. 437.

IX. Všeobecné podmínky existence české misie v Moskvě

Misie českých jezuitů v Moskvě byla misie císařská, t. j. byla v kompetenci a pod všeobecným dozorem římského císařství, vídeňského dvora. Misionáři Milan a Berula byli uvedeni do Moskvy císařským vyslancem Guarientem a za jeho přítomnosti v Moskvě požívali jeho zvláštní podpory a cítili se úplně pevnými a jistými pod záštitou císařského orla.¹⁾ Je zcela jasné, že tak stav misie závisel na všeobecném vývoji rusko-rakouských politických styků a na váze a autoritě, již v moskevských vládních kruzích měli representanti císařství,²⁾ a tato okolnost měla nepříznivý vliv také na situaci a na sebevědomí členů katolické misie. Když z Moskvy odjel Guarient³⁾ a když zemřel Patrik Gordon,⁴⁾ všeobecná situace misie se změnila k horšímu. Misionáři už r. 1699 začali cítiti, že jsou nějak bez dozoru, že jsou oderváni od svého politického ústředí.⁵⁾ Pod vlivem těchto okolností začali misionáři hledati nějaké formální podklady pro zajištění misie a Milan se domníval, že takový »štít« nalezne ve formálním dokumentárním potvrzení prý někdy ve Vídni ujednané (srv. Voznicyn) dohody o ochraně katolíků v Uhrách a v jiných zemích císařství.⁶⁾ Víme nyní, že dohoda v tomto smyslu r. 1698 uskutečněna nebyla a proto předpoklady Milanovy byly nesprávné. Velké naděje budily u jezuitů zprávy o příjezdu nového vyslance nebo císařského residenta do Moskvy, o čemž se mluvilo v polovině r. 1701; v novém představiteli Vídne misionáři doufali najíti člověka, jenž bude podporou práce misie. Tím více se radovali ze zprávy, že snad přijede Guarient, a ještě více byli překvapeni změnou tohoto plánu,⁷⁾ poněvadž na místo Guarientovo bylo v úmyslu jmenovati Pleyera. Od Pleyera čekali misionáři pro věc více ško-

1) *Pierling*, *La Russie*, IV, 155 a násl.

2) Srv. *Bělokurov*, *Spiski*.

3) 23. VII 1699; *Repertorium*, I, 161—2.

4) 29. XI. 1699; srv. *Pis'ma*, 341 (162).

5) *Pis'ma*, 248 (47—8), 250 (49), 272 (77), 277 (82).

6) *Pis'ma*, 248—9 (48); srv. výše, str. 122—4.

7) Srv. nepřátelské ocenění »poganca« a »rugatelja« Guarienta v listech P. Golicina z Vídne (*Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 200, 201). Guarient sám odmítl jíti do Moskvy, když se dozvěděl o nelibosti, vzniklé zde nad knihou Korbovou, jež popisovala jeho první cestu do Ruska; *ibid.*, 237.

dy než užitku a záštity; víme, že Leffler a Jaroš a potom Milan a Berula již zakusili na sobě následky nekorektnosti a nedůkladnosti Pleyerovy.⁸⁾

Pro Moskvu si misionáři přáli jako stálého residenta člověka solidního, známého svou činností, s širokým obzorem. A je zajímavé, že také tehdy se oči českých jesuitů upíraly do Čech. — »Ó, kdyby,« psal Milan, »v Čechách se našel člověk, věrný Bohu a císaři, šlechtic starších let, jemuž byla by svěřena tato Sparta!«⁹⁾ Zprávy moskevských jesuitů měly svůj účinek, Pleyer nebyl jmenován residentem do Moskvy,¹⁰⁾ ale r. 1703 dostal titul sekretáře císařskorakouského.¹¹⁾ Misie však zůstala znovu bez patrona a podpory. Misionáři s nadějí čekali na příjezd dvou císařských generálů-katolíků do Ruska, přijatých do ruské služby, a to Jiřího Ogilvi a Ambrože Rosa; Milan je jednou nazval »naše Herkulesy«, očekávaje od nich pomoci pro misie.¹²⁾ Pobyt těchto generálů v Rusku nebyl však dlouhý a misii se od nich nedostalo očekávané podpory.¹³⁾ Stížnosti misionářů na nedostatek politické podpory v Moskvě se opakovaly soustavně, o tom se píše ještě r. 1709; ale ovšem nic se nezměnilo k lepšímu, když r. 1710 Pleyer byl jmenován císařským residentem.¹⁴⁾ S radostí přijala misie r. 1711 příjezd císařského vyslance hr. Vlčka, »qui frequenti Sua in Divinis praesentia plurimum hujatem aedificavit communitatem«, a také polského vyslance Wollovicze, jenž měl na starosti zlepšení pobytu polských zajatců »in triremibus« a ve vesnicích, jakož i v domech bojarských.¹⁵⁾

S tímto stavem misie s hlediska politického se srovnává také její stav po stránce hmotné, poněvadž také v této věci byla česká misie ve spojení s Vídní. Nechávací Šmita v Moskvě, Zierowský ho zabezpečil finančně na celý rok. Předpokládal tehdy, že finančně (300 rýnských zlatých na osobu ročně) bude misii podporovati Kongregace de P. F. Stejný názor s ním měl také vídeňský nuncius Opizio Pallavicini v předpokladu, že něco bude moci dávatí také sama moskevská katolická obec, i když její stav byl dosti nejistý.¹⁶⁾ Avšak věc se vyvíjela jinak. Už 13. listopadu 1684 císař Leopold nařídil, aby jeho dvorská komora platila »in Geheimen« 500 tolarů ročně pro misie a misionáře.¹⁷⁾

⁸⁾ *Pis'ma*, 277—8 (83—84), 367 (193); *Pierling*, *La Russie*, IV, 291—2, 122, 296.

⁹⁾ *Pis'ma*, 278 (84).

¹⁰⁾ *Ibid.*, 297—8 (108); *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 246, 249 a násl.

¹¹⁾ *Hasselblatt*, Pleyer, 307—316; *Bělokurov*, *Spiski*, 28—29.

¹²⁾ *Pis'ma*, 310 (123—124).

¹³⁾ Srv. sdělení Milanovo že »naši Herkulové« málo pomohli při sbírání peněz na stavbu kostela, zejména je měl na mysli Milan, když citoval Isaiáše, IX, 3 — »multiplicasti gentem et non magnificasti laetitiam«. Srv. o stycích Ogilviho s jesuity — *Ustrjalov*, *Istoriija Petra Velikago*, IV/2, 333, N 289.

¹⁴⁾ *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 253—4; *Hasselblatt*, Pleyer, 420 a násl.; *Bělokurov*, *Spiski*, 29; *Repertorium*, I, 162; srv. *Pis'ma*, 367 (195).

¹⁵⁾ *Annuae missionis*, 1711, ASJ., Boh. 122, fol. 246.

¹⁶⁾ List Leopoldu I. ze 14. VII. 1684, VA(Š), Russ. 6, 46 a násl.; *Pierling*, *La Russie*, IV, 91.

¹⁷⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 408; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 132; *Berkholz*, *Dnevnik*, II, 158;

Při odjezdu Davida a Tichavského do Moskvy císař rozšířil svou hmotnou pomoc misii, dekretem z 5. září 1686 určil mimo 500 »Rhenenses pro domo Moscu coemto« ještě »pro commodiore Missionarium sustentatione« po 800 rýnských zlatých ročně, při čemž misionáři byli v kompetenci finančních institucí slezských.¹⁸⁾ Peníze však byly dodávány do Moskvy velice nepravidelně, následky toho pocítili už, jak víme, Leffler a Jaroš. Při jejich odjezdu císař potvrdil nařízení o výplatě 800 florinů (neboli 400 guldenů) na rok předem prostřednictvím slezské komory.¹⁹⁾ Jim se to zdálo málo,²⁰⁾ ještě hůře však na tom byli v Moskvě, kdy nedostávali ani to, co bylo určeno.²¹⁾ Zčásti měly útraty misie býti kryty na účet sborů členů obce v Moskvě a na Ukrajině.²²⁾ Při malém počtu katolíků a při nestálém stavu obce tento finanční zdroj nemohl býti jistý. Již Šmit r. 1684 a násl. na to upozorňoval.²³⁾ Milan a Berula pokládali stůj co stůj v první době své činnosti v Moskvě za nutné býti pokud možno co nejvíce nezávislí na obci, aby si tak uchovali větší volnost v své činnosti.²⁴⁾ A proto základem hmotného postavení misie zůstávala jen štědrost římského císaře.²⁵⁾ Stačilo to však jen na důležitější útraty, na oděv, sluhy, koně atd.; pro pomoc chudým disponovali misionáři penězi, které jim dával Guarient. A proto už v prvním svém listě z Moskvy Milan upozorňoval na nebezpečí, na potřebu větších prostředků pro vývoj misie, třebaš Guarient — pokud byl přítomen — poskytuje velkou pomoc.²⁶⁾ Milan hleděl nalézt lepší (a tajné!) cesty pro dodávání peněz z ciziny do Moskvy a žádal českého provinciála, aby se dohodl s P. Knittlem o převodu peněz na zajištěné a spolehlivé místo.²⁷⁾ Za půl druhého

Pierling, La Russie, IV, 97 a násl.; *Załęski*, Jezuici, III/1, 239, 423, pozn. 1; *Deruga*, Katolicyzm, 177, pozn. 1; *Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 169.

¹⁸⁾ »Apud inclytam Silesiae cameram«, *David*, Brevis relatio, *Gagarin*, Unbekannte Urkunde, 163; *David*, Status modernus, 5, 26; *Miller*, Historia, 2173.

¹⁹⁾ »Informatio«, předpisy o činnosti v Moskvě r. 1692, VA(Š), Russ. 7/I, 23—24; císařský dekret ze 17. srpna 1692, ibid., 65—66; *Pierling*, La Russie, IV, 121; *Kyselý*, Dva kněží, 220.

²⁰⁾ List Leopolda I., s. d. VA(Š), Russ. 7/I, 21 a 25.

²¹⁾ *Gordon*, Tagebuch, III, 346, 352—3, 355; *Posselt*, Lefort, I, 447; *Cvětajev*, Iz istorii, 427; *Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 169—170; srv. žádost Lefflerovu a Jarošovu, aby jim byly vyplaceny peníze k likvidaci dluhů na cestu atd. r. 1698. VA(Š), Russ. 7/III, 129—130; srv. list arcib. Palma z 31. X. 1698, ACP(Š), 1698.

²²⁾ Gener. Kongregace 20. VII. 1682, ACP(Š), 1682; *Theiner*, Mon. hist., 287; *Cvětajev*, Kostel, 52 a násl.; Iz istorii, 338—9, 341; kijevští katolíci r. 1688 rozhodli o platu, *Gordon*, II, 37; *Dnevnik*, 3, 445, 11. VIII. 1684; srv. dohoda mezi staršími katol. obce a Lefflerem a Jarošem o 100 rublech. *Gordon*, II, 445, 492, 429.

²³⁾ Protokol Kongregace z 26. II. 1697, ACP(K), 1697.

²⁴⁾ *Pis'ma*, 227 (21), 262 (64), 290 (99).

²⁵⁾ R. 1690 byl učiněn pokus přeložit plat misionářů na účet fundace Řehoře XIII. při Kongregaci de P. F. (list Zierowského císaři 5. V. 1690), VA(Š), Russ., 7/I, 10—12; *Jakšič*, Iz istorii, 127), avšak nebylo to provedeno.

²⁶⁾ *Pis'ma*, 224 (17). Guarient se staral o misii také později, posílal do Moskvy některé věci pro misii; ibid. 295 (106). V relaci z 18. II. 1699 žádal Vídeň, aby zaplatila misionářům za minulý rok, jinak upadnou do chudoby, nouze! (Š).

²⁷⁾ *Pis'ma*, 244 (42—3). Kašpar Knittel, nar. 6. II. 1644, jesuitou od 18. X. 1660, r. 1695 »causas provinciae (Bohemiae) tractavit Viennae ad Aulam Caesaream«, t. j.

roku stejný tón neklidu slyšíme v listech Milanových, obec nijak nemůže pomoci, a to ani při udržování kostela, sám Milan, pomáhaje chudým, stal se chudým. Nedostatek prostředků zmenšuje úctu k misii, stav se stává tragickým. Obec může dáti sotva 25 rublů, kdežto nejnutnější věci (učitel, sluha při kostele, otop, víno, vosk atd.) vyžadují 104 rubly ročně mimo pomoc chudým, opravy budov nebo nábytku atd. Spojení s Vratislaví bylo přerušeno a Milan a Berula se modlili na kolenou o uspořádání této věci.²⁸⁾ Milan připomínal, že jejich předchůdci měli své vlastní peníze pro každý případ, nyní to misionáři nemají. Obec ztratila své bohaté členy, vdovy a sirotkové potřebují sami pomoci. Sám Milan už se rozhodl spokojit jen chlebem a vodou, na rozdíl od svého druha pátera Jana.²⁹⁾ Teprve v červnu 1701 se stav zlepšil, misionáři dostali peníze na běžný rok a mohli se dívat klidně do budoucnosti.³⁰⁾ Nestačilo to však pro všechny potřeby misie, Milan znovu hledal dobrou duši, která by mohla pomoci v nouzi. Milan a Berula na svůj vlastní účet opravili střechy budov, avšak situace zůstávala stále hrozná. Doba válečná činila nejistým stav obce, dnes zabít jeden, zítra druhý. Tak čekala na skutečnou pomoc »sv. Nevěsta Kristova, která stonala a vzdychala v těchto pouštích evropských«.³¹⁾

Koncem r. 1701 se Milan zabýval zajištěním peněz pro nastávající rok. »Abychom byli zničeni,« psal, »není třeba žádných jiných prostředků, stačí jen zastavit naše příjmy.« Milan měl strach, aby moskevští »haeretici«, t. j. protestanti, nepřerušili tím nebo oním způsobem spojení s Vratislaví pomocí tamějších svých přátel-protestantů. V Moskvě vyplácel peníze podle nařízení z Vratislavě bankéř-luterán. Milan doporučuje poslati do Moskvy akreditiv na jméno kupce Vlacha Fr. Guasconiho, už osvědčeného prostředníka v takových věcech.³²⁾ Možno se domnívati, že se konečně všechno upravilo,³³⁾ avšak ještě nejednou slyšíme stížnosti Milanovy. Upozorňoval na př. provinciála na útraty se stavbou ložnic pro školní internát, kde byli takoví žáci, jako Naryškinové, Apraxin a j., na výdaje s úpravou kostela, pro děti, účastníky služeb božích v kostele atd.³⁴⁾ Později už nacházíme takových odstavců méně,³⁵⁾ avšak ještě r. 1706 Milan mluvil o malém platu učitele, který byl nucen hledati práci mimo misii, dále, že na vosk, víno, dříví atd. pro kostel misionáři přímo žebrali.³⁶⁾ Roku 1710 sám Pleyer ve Vídni žádal císaře o zvláštní

byl prokurátorem české provincie při vídeňském dvoru, zemřel 11. XII. 1702 v Telči. Nekrolog *ASJ.*, Boh. 114, 335—6; *Pelzel*, Schriftsteller, 98—99; *Schulz*, Korespondence, 175 a násl.; *Sommervogel*, Bibliothèque, IV, 1132 a násl.

²⁸⁾ *Pis'ma*, 252—4 (52—4), 255 (56), 256 (57), 260 (62), 261—2 (63), 263 (65—6).

²⁹⁾ *Ibid.*, 256 (57), 261—2 (63—4).

³⁰⁾ *Ibid.*, 264—5 (67).

³¹⁾ *Ibid.*, 264—265 (67—68).

³²⁾ *Ibid.*, 278—9 (84—5), 297—8 (108), 252—3 (53).

³³⁾ *Ibid.*, 297—8 (108).

³⁴⁾ *Ibid.*, 290 (99—100).

³⁵⁾ Srv. *ibid.*, 313 (128), 1705.

³⁶⁾ *Ibid.*, 329 (147).

přídavek na potřeby misie, zvláště na plat pro učitele, varhaníky atd.³⁷⁾ Misie měla někdy zvláštní příjmy, ale to byla jen náhoda. Tak na př. r. 1710 dostala misie od jednoho ze svých »dobrodinců« 250 rýnských zlatých, a za součinnosti přátel dostala ještě 575 zlatých z dědictví cizinců zemřelých v Moskvě, proti pravidlu, že majetek cizinců, zemřelých v Moskvě bez příbuzných, má přejíti do pokladny státní.³⁸⁾ S touto otázkou měl starosti už David, když r. 1686 zemřel v Moskvě de Comengge, jehož peníze byly uloženy u Davida v misii. »Existimabant enim Russi, ita a quodam saectario mercatore informati, magnam pecuniae summam apud eum latere.« Podle nařízení Golicynova však zbytek peněz po nutných výdajích byl přidělen katolickému kostelu.³⁹⁾

Z uvedených zpráv vyplývá, že se čeští jesuité v Moskvě cítili často úplně odříznuti od svého politického ústředí, které bylo pro ně také základním zdrojem hospodářským. Válečný neklid za velké severní války, otřesy celého Ruska, Polska a východních německých oblastí (Slezsko, Sasko) zavinily velké potíže v zásobování moskevské misie a v udržování stálého spojení mezi ní a českomoravským jezuitským prostředím, Vídní atd. Všeobecné podmínky životní v Moskvě, nestálost katolické obce, nemožnost pracovat mimo její okruh atd. vytvořovaly někdy velice pesimistickou náladu misionářů a nejednou vyslovovali misionáři stížnosti, stesky a vzdechy, jako na př. r. 1714, kdy Milan zdůrazňoval, že — »ita absque omni pene fructu deficit in dolore vita nostra et anni nostri in gemitibus«.⁴⁰⁾

37) Herrmann, Berichte, I, 132—133; ruský př., 12.

38) *Annuae missionis*, 1710, ASJ., Boh. 122, f. 245.

39) David, Status modernus, 20—21.

40) ASJ., Hist. Bohem., F XXXIV, f. 251 a násl.

X. Činnost českých jezuitů v prostředí katolickém

Moskevská misie byla organisována především — po stránce formální — jen proto, aby sloužila náboženským potřebám katolíků v Moskevském státě. Při původním povolení moskevské vlády založiti misii ještě r. 1684 se podle děkovného listu Leopolda I. moskevským carům — jednalo o tom, aby v Moskvě bylo povoleno »*privatum religionis exercitium, quod inter parietes delitescit*«. ¹⁾ Náboženské potřeby moskevských katolíků určovaly obsah a rozsah činnosti českých jezuitů v Moskvě. Tato činnost spočívala v udělování svátostí katolíkům, v bohoslužbách pro ně, v pohřbívání zemřelých, křtění dětí (nejprve v domech, později obyčejně v kostele), ²⁾ udržování duchovního spojení s římskou církví atd.

V Rusku bylo na přelomu XVII. a XVIII. století jen málo katolíků, byli rozptýleni v různých částech státu, hlavně ve státní službě jako vojenští nebo námořní specialisté, mimo službu bylo jen menší množství — jednotliví obchodníci, o málo více řemeslníků a jiných. Později — za veliké severní války — přibýlo jak vojáků a námořníků, tak především zajatců ze švédské armády. Pro rozptýlenost katolické obce po celém Rusku musili čeští jezuité navštěvovati nejednou také více méně vzdálené krajiny, kde měli příležitost se stýkati nejen s vlastním katolickým prostředím, nýbrž také s představiteli obyvatelstva různých národností. Jezuité využívali této příležitosti a pozorovali tento východní svět jim cizí a zjišťovali možnosti činnosti také mezi východními národy pro zájmy římské církve. Tato stránka činnosti českých jezuitů má zvláštní význam a důležitost, a to nejen ve smyslu takřka misionářského obsahu, ale také ve smyslu zvláštní epizody v dějinách české orientalistiky. V tištěném materiálu tato stránka věci se odrazila jen docela neúplně, a proto jí věnujeme v dalším výkladu zvláštní místo, používajíce k tomu také vědomostí z archivních pramenů. Nyní se zastavíme u činnosti jezuitů ve vlastním katolickém prostředí.

Milan a Berula přijeli do Moskvy jako pokračovatelé v práci, která se zde vedla už více než patnáct let. Katolická misie v té době nebyla nijak pevná ani vzájemnými styky s moskevským prostředím, pro které se přítomnost katolického kněze v Moskvě první dobu zdála docela po-

¹⁾ *Zalewski*, *Jezuici*, III/I, 239.

²⁾ *Srv. David*, *Status modernus*, 20.

divná a nezvyklá, ani organizačně; poněvadž nebylo stálého reprezentanta církve, došlo ke katastrofě, která učinila konec činnosti Davida a Tichavského, a stejně i polského jesuity Terpilovského, jehož moskevští katolíci chtěli zachrániti pro Moskvu, než přijdou noví kněží.³⁾ Teprve přímí předchůdcové Milana a Beruly dostali možnost pracovati v Moskvě delší dobu, kolem šesti let. Milan a Berula měli pokračovati v jejich činnosti. Otvíraly se jim dobré možnosti v souvislosti se stálou podporou Guarientovou, se stavbou většího kostela atd. Mimo to katolická obec začínala na počátku XVIII. století vzrůstatí větším přílivem cizinců do ruských služeb v armádě a v námořnictvu; těmto lidem věnoval car Petr největší pozornost.

Smit našel v Moskvě asi 20—30 katolíků.⁴⁾ David viděl obec asi sta lidí různého stavu, důstojníků, několika kupců, nejvíce (»et hi non multi«) řemeslníků různých jazyků a národností (Němci, Vlaši, Francouzi, Poláci). Mezi nimi byly také mnohé osoby »frigidae pietatis«. Podle sdělení Davidova bylo jeho úsilím asi 17 osob »e diversis sectis« navraceno Římu, třikrát více však jen »occulte«, 16 manželstvím bylo požehnáno, 15 osob pohřbeno,⁵⁾ řada lidí po delším přerušení styků s katolickou církví, někdy po celých 20—40 let, mohlo se s ní znovu spojití a naléztí pomoc pro své duše u katolického kněze. »Et mirum sane,« praví David, »fuisse in religione catholica conservatos in medio nationis pravae, in continua cum heterodoxis conversatione.« A dále uvádí: »ab annis duodecim, immo et quindecim ob sacerdotis defectum non confessi, complures sunt absoluti, quos inter quindecim e familia Principis Kasacorum, nuper hic subsistentis.«⁶⁾

Nevíme, koho vlastně má zde David na mysli. Mezi pohřbenými se David zvláště zmiňuje — mimo Alb. de Boye S. J. — ještě o Francouzovi »comes Franciscus Philippus de Comengge«, starém 50 let, jenž byl vyhnán z vlasti pro souboj před dvaceti lety a po delší vojenské službě u různých panovníků zamířil do Persie, ale zůstal na cestě v Moskvě, »ubi pro munere praefecti militum institit, multis ad id expensis factis (erat enim magnarum in Gallia possessionum et familiae gloriosae), sed nullo eventu«. V návalu melancholie se 18. října 1686 zastřelil. Protestantská

³⁾ Kondrat Terpilovský (spolu s jinými polskými jesuity) přijel do Moskvy na zpáteční cestě z Astrachaně — když nemohl cestovati dále do Číny — v březnu r. 1690 a tam jej drželi polský resident Dovmont a Gordon, ale vláda brzo zjistila, že je jesuitou, a když se nechtěl podříditi nařízení o okamžitém odjezdu, byl zatčen a vyvezen na Litvu. *Pis'ma*, 355 (179); *Gordon*, Tagebuch, II, 298, 299, 303, 309—10; III, 245, 452; *David*, Status modernus, 41—42; *Cvětajev*, Kostel, 70 a násl.; *Iz istorii*, 390; *Dukmeyer*, Kerbs Diarium, I, 85; *Derugu*, Katolicyzm, 180; *Zalęski*, Jezuici, rejst. S Terpilovským navázal styky diakon P. Artemjev, který se stal také duchovním synem tohoto »apoštola z Persidy«. *Nikoľskij*, Artemjev, 250. R. 1698 navrhl Terpilovského generál Tovaryšstva pro misie do Moskvy. *Pierling*, La Russie, IV, 416, srv. 109, 118.

⁴⁾ *Theiner*, Mon. hist., 287.

⁵⁾ *Miller*, Historia, 2174—5; *David*, Status modernus, 19—20, »centum« osob napsáno místo původního »septuaginta«.

⁶⁾ *David*, Status, 19—20.

obec nedovolovala pohřbení tohoto sebevraha na společném hřbitově pro cizince, a proto David musil ve zvláštním memorandu dokazovati, že sebevražda nebyla následkem »malitiae« a že De Comengge »exemplariter vixerit«; úsilí Davidovo mělo úspěch a Golicyň dovolil pohřeb, a to »honorifice« na účet majetku zemřelého.⁷⁾

Jiný případ nás vede do prostředí cizinecké obce moskevské a osvětluje ještě jednou svérázný druh tohoto docela zvláštního kouta Moskvy. Jde o násilnou smrt jednoho z katolíků, potrestaného smrtí za vraždu. Věc se týká osoby, jež se jmenovala Everardus Floritius de Roullie, čtyřiatvacetiletého muže ze šlechtické rodiny z Brabantu (»Nivelae natus«). »Hic peragratis plerisque in Europa provinciis variisque linguis instructus in Lappiam (Laplandia) devenit, ubi omnibus spoliatus, paene nudus, ad portum Archangelicum appulit.« Setkal se tam s nizozemskými obchodníky a znaje holandský jazyk, »sesequē unum ex Hollandiae baronibus iactaret«; s pomocí obchodníků se dostal do Moskvy a byl »honorifice« přijat nizozemským residentem, kalvínistou. V Moskvě se však prohlásil za katolíka, byl vyhnán z domu residentova, který »in summum acatholicorum et Ruthenorum odium induxit«. Při jednom setkání s nějakým luteránem-důstojníkem de Roullie »in eum bomba globis duobus traiecit« (stalo se to 8./18. I.). Vrah se snažil naléztí útočiště v jesuitské misii, »post infaustum hunc casum ad me«, praví David, »eadem subito nocte velut ad asylum et pro consilio recurrit. Suasi, quod debui,« pokračuje David, »primo ut pro bona confessione illico ac morte, quam vix est evasurus, se praepararet; secundo, ut se alio adhuc hac nocte reciperet, apud me minus securus futurus quam alibi« a dále, bude-li zatčen, aby podal žádost carevně Sofii. »Interim domo agredior primores nostros super hoc casu consulturus, qui uno ore aiebant, illico e domo esse expediendum propter mea et totius rei catholicae pericula.« Po zpovědi byl de Roullie převeden do sousedního domu a mohl tam býti zabezpečen před pronásledováním, avšak vyšel jednou z domu, byl poznán a zatčen. »Cooperati ad impetrandam gratiam fuimus, quantum potuimus, per supplices libellos,« ale marně, »praevalente furore« protestantů »et lutherano praedicante in funebri contione super cadaver occisi ad vindictam stimulante«. A tak byl 19. (29.) ledna v Německé Slobodě před Prikazem de Roullie sřat. »Duabus ante supplicium horis indultum ex curia legatoria (Posol'skij Prikaz) fuit, ut reum convenirem et morituro assisterem. Astiti cum uno e Patribus et missionariis Chinensibus, qui eo tempore Moscuae morabantur. Dum ante fatalem ictum ultimo Crucifixum deosculandum praeberem, a carnifice pugno in pectus impasto percussus corruui.« David sděluje, že slyšel, že prý by Roullie byl mohl dostati milost, kdyby byl přijal ruskou víru, avšak to »constanter recusabat«. Intervencí polského residenta se podařilo dostati dovolení k přenesení mrtvolý »sub vesperem

⁷⁾ David, Status, 201; Miller, Historia, 2174, zkráceně.

in domum nostram» a k pohřbení, jež bylo provedeno v přítomnosti polských »ablegatů«.⁸⁾

Tato epizoda poskytuje nám dosti živý obraz onoho prostředí, v kterém pracoval David v Moskvě, a oněch poměrů, které panovaly v Německé Slobodě vůbec, s hlediska náboženského zvláště.

Leffler a Jaroš našli v Moskvě hlouček katolíků, asi 83 osoby, mezi nimi na prvním místě byli Skotové, odedávna žijící v Moskvě, Patrick Gordon a Pavel Menezius,⁹⁾ »qui in guardia serenissimorum czarorum primatum tenent«. Misionáři obrátili na katolictví jednoho Tatařa, sluhu Meneziova, který vzl syna Meneziova do Olomouce r. 1692. Měli naději, že s boží pomocí bude jejich moskevská obec den co den vzrůstat.¹⁰⁾ Úspěch nebyl nikterak tak veliký. Počet katolíků závisel ovšem na pohybu, přílivu a odlivu vojáků-cizinců a také na počtu zajatců; již David konstatoval, že na př. důstojníci byli v Moskvě »non constantes«, poněvadž odjížděli na výpravy proti Tatařům nebo byli »ad praesidia alio missi«.¹¹⁾

Podle zpráv Milanových a Berulových bylo r. 1698 v Rusku sotva 60 katolíků, avšak brzy tento počet vzrostl až na 400 tím, že přijížděli noví lidé, zvláště námořníci z Italie, Nizozemska a Německa.¹²⁾ Tento stav v základě zůstával delší dobu, r. 1710 jesuité počítali asi 450 osob své obce, a to v Moskvě o málo více než 200, na pobřeží Azovského moře (Azov, Taganrog a j.) asi 50, Petrohrad 70, Voroněž 8, Astrachaň 7, Kazaň 5, Archangelsk 15 atd., při carském vojsku kolem 100; do tohoto počtu nebyli zahrnuti Poláci a »Litevci«, jichž bylo kolem 2000, mezi nimi řádila smrt (zvláště na »trojveslicích« v Petrohradě) a mnozí odpadli od katolictví.¹³⁾ Mimo tyto zajatce byl značný počet zajatých švédských vojáků soustředěn v samé Moskvě. Byli to hlavně Francouzi a Bavoři, v menší míře Vlaši, kteří s počátku válčili na straně Polska, ale po bitvě u Frauenstatu byli zajati Švédy a přinuceni účastniti se války v jejich vojsku. Podle sdělení moskevských jesuitů, zajímavého také pro charakteristiku těchto zajatců a pro představu o práci misionářů, bylo tam nemálo lidí, kteří svého času utekli od rodičů nebo od svých pánů

8) *David*, Status modernus, 21—22; *Müller*, Historia, 2174—5.

9) Menezius byl r. 1672 moskevským vyslancem v Římě a tam mluvil o možnosti diplomatického, a snad i hierarchického sblížení Moskvy s Římem, srv. zprávu kardinála Albaniho v Kongregaci de P. F., 26. II. 1697, *ACP(K/1697)*; podrobnosti — *Čarykov*, Posol'stvo Menezija a recenze *Šmurlova* o této knize (Otčet 49. Uvarovskich premij).

10) *ACP(K)*, fasc. 39; *Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 165—6, 171 — seznam »principalium catholicorum« (Jaroš). Zde mimo 2 generály bylo — 5 plukovníků (2 Skotové, 1 Holanďan, 1 Francouz, 1 Benátčan), 3 podplukovníci Skotové a 1 obchodník Vlach »di casa Guasconi« (o něm v. níže). Protokol Kongregace z 26. III. 1697, § 11, *ACP(K., Š.)*, 1697; *Kyselý*, Dva kněží, 221.

11) *David*, Status modernus, 19.

12) *Pis'ma*, 356 (179); srv. číslíce Geralda a S. Cruce 1698, — kolem 40 Angličanů a Holanďanů, asi 80 Vlachů, Řeků a Dalmatinců, *ibid.*, 215 (7).

13) *Pis'ma*, 364—5 (190), 366 (191).

pro souboj nebo pro ještě ošklivější činy. Byli rozsazeni v moskevských předměstích.¹⁴⁾ Roku 1719 při odjezdu Milana a jeho spolupracovníků z Moskvy zůstávalo něco více než 2000 katolíků po celém Rusku.¹⁵⁾

Za tak velkého rozptýlení katolické obce po celém Rusku, obce, která ani v samé Moskvě nebyla nijak dobře sjednocena,¹⁶⁾ měli jesuité zaříditi svou misii. Tak vlivní katolíci, jako Gordon a jeho rodina (s ním osobně se mohli Milan a Berula stýkati jen kratší dobu před jeho úmrtím)¹⁷⁾ byli v Moskvě docela ojedinělým zjevem a jeho úmrtím misie úplně osiřela.¹⁸⁾ Větší změny nastávaly v katolické kolonii úmrtím obětí války a epidemie; noví lidé vyžadovali nového úsilí, aby se upevnily styky s nimi. Tato pohyblivost velice otrásala pevností samé misie a její práce. Vývoj válečných událostí u Baltského moře soustředil tam většinu cizinců-vojáků, Petrohrad vůbec se stával v tomto smyslu konkurentem Moskvy. R. 1714 konstatoval Milan, že v tomto roce zejména v Petrohradě »sit potissima pars populi«, t. j. jeho katolických oveček.¹⁹⁾ V samé Moskvě zůstávali po odchodu důstojníků a vojáků do Petrohradu občas vůbec jen řemeslníci, vdovy a sirotci.²⁰⁾ V takových dobách býval sám moskevský katolický kostel při bohoslužbách prázdný.²¹⁾

Docela výjimečný byl ovšem případ, když moskevští misionáři mezi svými klienty viděli představitele vyšší katolické hierarchie. Byl to Lvovský katolický arcibiskup zatčený Rusy v Polsku koncem února r. 1707 Konstantin Zelinský,²²⁾ který korunoval r. 1705 na polského krále kandidáta Karla XII. Stanislava Leščiňského. Zelinský byl přivezen do Moskvy, zde se na žádost rektora ostrožské jezuitské koleje (na Volyni) moskevští jesuité ujali zatčeného.²³⁾ Zvláště se o něho staral Berula, který v jednom svém listě spolupracovníku Petra I. neznámému nám podle jména odsoudil postup proti arcibiskupovi a označil to za tyranství a zlé mravy. Jen tomu, že nebylo znalců latiny u ruské vlády (list byl latinský) jest přičísti, že tento krok Berulův neměl pro něho nepříjemné následky.²⁴⁾ Zelinskému bylo však dovoleno bydleti v domě katolické misie, — dříve bydlil nuceně v jednom z ruských klášterů. »Jezuvity, kotoryje est' na Moskvě Rimskoj věry, po nem poručilis',« arcibiskup byl zbaven stráže,

14) *Annuae missionis r. 1710, ASJ.*, Boh. 122, f. 243; srv. list Milanův z r. 1714 — misie sloužila nejvíce zajatcům. *ASJ.*, Boh. hist., F. XXXIV, f. 251.

15) *Miller, Historia*, 2194.

16) *Pis'ma*, 367—8 (193).

17) Srv. *Gordon, Tagebuch*, III, 192.

18) *Pis'ma*, 246 (45), 341 (162).

19) *Ecclesiae nostrae magna pars populi praesente anno sublata est, plurimi enim mandato serenissimi (t. j. cara) evocati sunt Petersburgam, quae est urbs, ad sinum fluvicus ab illo constructa.* *ASJ.*, Hist. Bohem., F. XXXIV, f. 251 a násl.

20) *Pis'ma*, 252 (52), 256 (57), 260 (62), 262 (64), 265 (68), 359 (154).

21) *Ibid.*, 256 (57), 265 (68).

22) *Tolstoj, Katolicizm*, I, 368 a násl., 379—80, 384—5; *Deruga, Piotr Wielki*, 159—160, 170, 187.

23) *Zaleski, Jezuci*, IV/3, 1280—1.

24) *Pierling, La Russie*, IV, 287, list 1. VIII. 1708.

měl volnost pohybu po městě a navštěvoval ovšem kostel.²⁵⁾ Zelinský zemřel v Moskvě 6./17. února 1709, »melankolieju«, jak zapsal B. J. Kurakin, který měl přátelské styky s arcibiskupem.²⁶⁾

Milan a Berula neměli však možnosti pomoci jinému polskému biskupu, který byl internován v Rusku za severní války, a to uniatskému biskupu (do r. 1702 byl pravoslavným) Dionisiu Žabokrickému, zatčenému v Lucku v prosinci 1710. Žil v Moskvě v klášteře sv. Petra, měl právo navštěvovati město, avšak styk s misionáři mu byl přímo zakázán.²⁷⁾

Nepatrný počet osob onoho prostředí, ke kterému měla býti obrácena činnost českých jezuitů, neznamenal, že to bude práce lehká a jednoduchá. Jesuité ihned zjistili, že je v Moskvě před nimi pole činnosti, které potřebuje velkého úsilí a trpělivosti, vytrvalosti, energie.²⁸⁾ Katolickou obec tvořili lidé, kteří se tam sjeli z různých krajů Evropy, lidé různých kulturních vrstev a stupňů, lidé, kteří dávno ztratili půdu pod nohama, odvykli pořádnému a klidnému životu a tím spíše náboženskému kultu. V Moskvě se podobná individua cítila zvláště bezpečná před evropským právním řádem a často zejména proto hledala práci v Moskvě, co možná daleko od své vlasti nebo od svého dřívějšího působiště. Podle zprávy Davidovy z r. 1690 utíkali se do Moskvy ponejvíce »homines pessimi, uxorum desertores, duellatores, profugi et qui propter varia delicta in patriis comparere non audent. Hi testimonia sibi fingunt appressis fictitiis sigillis, quasi his et illis principibus in bello officiales servivissent et eiusmodi fraude hic munus aliquod militare ementiantur. Quod plerumque succedit,« píše David, »ut ipse aliquot exempla mirabundus spectavi, usque adeo libenter acceptant Mosci exteros belli iactatores — quid facerent peritis?«²⁹⁾ Moskva se takovým lidem zdála zemí volnosti, kde padaly bývalé přehradý odpovědnosti před zákony a předpisy života. S tím souvisela také lhostejnost k věcem náboženským a k církevnímu kultu. Těmito rysy se vyznačovali také hojní zajatci, kteří byli přivezeni do Ruska. Čeští misionáři měli rozvíjeti svou činnost v tak různorodém prostředí, usilující u jedněch upevniti už dosti slabé spojení s církví a s věrou, snažice se vzbuditi v druhých zájem o pořádný život podle náboženství. Tato práce vyžadovala velké vytrvalosti, vypětí mravních sil misionářů, proto byli tak rádi, když mohli v svých relacích zaznamenati úspěchy na tomto poli.³⁰⁾ S tím větším žalem registrovali misionáři odpadlictví moskevských cizinců od katolictví.³¹⁾ Někteří katolíci v Moskvě odpadali od římské víry a vliv Milana a Beruly neměl na ně účinku. Tak bylo také s jedním bývalým litevským jezuitou, bývalým koadjutorem

25) *Pis'ma Petra Velikago*, VI, 263, 264, předpisy z října 1707; *Pis'ma*, 385 (190—1).

26) *Archiv Kurakina*, I, 283.

27) *Deruga*, Piotr Wielki, 201.

28) *Pis'ma*, 225 (18).

29) *David*, Status modernus, 28.

30) *Pis'ma*, 225 (19—20), 244 (42), 368 (193—4); *Annuae missionis* 1710, *ASJ.*, Boh., 122, 243 a násl.

31) *Ibid.*, 246 (45).

litevské provincie Tovaryšstva; ten byl tak zaujat svými světskými zájmy, že všechno úsilí Milanovo bylo bez úspěchu.³²⁾

A proto se misionáři velice radovali, když se někdo z bývalých katolíků nebo uniatů vrátil k Římu, nebo když někdo z katolíků projevil vytrvalost v své víře před nátlakem nebo lstí. Jeden příklad takového rázu byl r. 1710, o něm se zmiňují misionáři se zvláštním zájmem v své zprávě. Tato věc je důležitá také proto, že objasňuje všeobecné životní podmínky válečných zajatců v Moskvě a že osvětluje nábožensko-kulturní styky té doby. Jde o jednoho z Poláků. Mnohých z nich se používalo jako sluhů v domech bojarů, kde prý byli často nuceni k přijetí »schizmatu« »quotidianis insultibus et blanditiis«; někteří (4) z takových lidí byli úsilím misionářů navraceni znovu »ad sinum S. Ecclesiae«. Jeden ze zajatců, prý šlechtic z Polska, neobyčejně odolával stálému nátlaku svého pána-bojara. »Firmatus frequentiori missionarii alloquio« tento jinoch položil svému pánovi podmínku, že přijme »schizma«, když mu bude přesvědčivě dokázána »Ruthenae fidei veritas«. »Laetus hac resolutione Dominus,« praví v své zprávě misionáři, »confestim sacerdotem sive Popam (ut vocant) jubet accersiri Ruthenicum, qui a juvene illo utrumque in scholis versato ita implexus fuit, ut nil nisi convitia reponens eruperit et valebat hoc telum ad fugandos Popas in posterum, si quis minaretur se propositurum dubia.«³³⁾

Velké potíže a starosti působila misionářům nová manželství moskevských katolíků-cizinců, manželství, odporující často církevním předpisům a uskutečňovaná bez náležité formální likvidace manželství ve vlasti. Sem spadají také spory mezi katolickým a protestantským církevním prostředím o kompetenci, o vzájemná práva atd.; bylo nutno rozhodovati tyto spory nejen cestou církevní, ale také obrátiti se »ad brachium saeculare«, t. j. k světské moci, rozhodovati otázky nejen »jure canonico«, nýbrž také »jure civili«.³⁴⁾

Česká misie Milanova a Berulova sotva zakotvila v Moskvě, a již zažila chvíle velkého napětí. Povstání »strelců« 1698 — podle moskevských pověstí — mělo zasáhnouti také Německou Slobodu, strelci prý připravovali velkou pohromu na cizince. Členové jesuitské mise byli proto posláni do různých částí Moskvy, kde byli cizinci-katolíci, aby poskytl duchovní pomoc v nebezpečí.³⁵⁾ Byl to zvláštní případ v životě misie. Především bylo jejich povinností soustavně sloužit náboženským potřebám

³²⁾ Ibid., 369 (95).

³³⁾ *Annuae missionis*, 1710, *ASJ.*, Boh., 122, fol. 243; srv. příklady vytrvalosti mezi zajatci v Povolží, *Annuae 1712*, *ibid.*, 249—258; Milan zde zaznamenal tajnou činnost katolického kněze mezi zajatci na Volze (»dicebatur fuisse Societatis«, t. j. jesuita); tento kněz byl zajat někdy v Uhrách Tatary »ante complures annos« a přiveden jimi do baškirských zemí, kde ho vykoupili Poláci. Všichni potomci těchto zajatců byli r. 1712 už »schismatici«.

³⁴⁾ Srv. zprávu Pleyerovu z r. 1710. *Hermann*, *Berichte*, I, 131—132; ruský překlad, 10—11; *Annuae missionis 1710*, *ASJ.*, Boh. 122, fol. 244.

³⁵⁾ *Pis'ma*, 216 (7—8).

katolíků. Na základě zpráv moskevských jesuitů je možno ilustrovati tuto stránku jejich činnosti takovýmito statistickými údaji:

R.	křty	pohřby	sv. přijímání ³⁶⁾	sňatky	poslední pomazání
1698	12	7	900	6	4
1699	9	6	750	3	6
1700 ³⁷⁾	15	40	kolem 1000	4	9
1701	8	5	770	2	5
1702	9	6	700	1	5
1703	6	6	kolem 800	2	3
1704	10	9	kolem 800	—	6
1705	7	7	730	—	3
1706	8	18	více než 800	—	16
1707 ³⁸⁾	12	500	více než 2000	—	140
1708 ³⁹⁾	9	96	více než 1670	—	70
1710	—	30	kolem 1000 ⁴⁰⁾	—	—

Tato tabulka⁴¹⁾ ukazuje všeobecný přehled činnosti moskevských misio-
nářů. K tomu je třeba připojiti soustavné řádné a zvláštní bohoslužby,
mše atd. Milan a Berula měli snad zájem také o kázání. Nalézáme časté
zmínky o tom ve zprávách a listech. Tak r. 1698 byla konána kázání
v době »Quadragesimae«. ⁴²⁾ R. 1699 začali katechesi v kostele a v docela
jednoduchých rozhovorech objasňovali různé otázky náboženské — o vzý-
vání, o modlitbě, o účtě svatých, zvláště o účtě Panny Marie. ⁴³⁾ Tato
kázání poslouchali nejen katolíci, nýbrž také »jinověrci«. ⁴⁴⁾ Jesuité se
dotýkali v svých rozpravách temat, která byla zajímavá také pro jiné než
katolíky: o přijímání pod obojí, ⁴⁵⁾ o tajemství liturgie a o jeho významu
a užitku, ⁴⁶⁾ o předmětech etických, ⁴⁷⁾ atd. R. 1707 a násl. se pro množ-
ství Poláků, hlavně zajatců, konalo kázání polsky, ⁴⁸⁾ kázal obyčejně Berula,

³⁶⁾ Snad jde o počet případů, ne osob.

³⁷⁾ Srv. azovskou misií tohoto roku!

³⁸⁾ Druhá cesta do Azova.

³⁹⁾ Cesta do Petrohradu, srv. níže.

⁴⁰⁾ Velikonoční doba. *Annuae missionis 1710*, ASJ., Boh. 122, f. 243.

⁴¹⁾ Srv. tabulku činnosti jedné z tří moskevských luteránských obcí (Staré) za
léta 1694—1701, *Cvětajev*, Iz istorii, 264—5 a pozn. 1; srv. *Cvětajev*, Pamjatniki, I,
181—186 (druhá polovina XVII. stol.).

⁴²⁾ *Pis'ma*, 356 (180).

⁴³⁾ *Ibid.*, 357 (181).

⁴⁴⁾ Srv. *Turgeněv*, MRH., II, 340, 1719; *Annuae missionis 1711*, ASJ., Boh. 130, f. 5.

⁴⁵⁾ *Pis'ma*, 359 (183), 1701.

⁴⁶⁾ *Ibid.*, 360 (184), 1702.

⁴⁷⁾ *Ibid.*, 361 (186), 1704.

⁴⁸⁾ *Ibid.*, 364 (189); *Annuae missionis z let 1711 a 1712*, ASJ., Boh. 122, f. 246,
249. Srv. sdělení kapucína d'Oleggio 1719 o kázáních německých a polských, *Turgeněv*,
MRH., II, 339.

rodák z Polského Slezska.⁴⁹⁾ Zároveň misionáři usilovali poskytnouti svému stádu elementární rukověti víry, rozdávali německé a polské sbírky modliteb, krátké katechismy a jiné náboženské knížky. Několikrát žádali misionáři své představené v provincii, aby jim dodali do Moskvy podobné publikace, katechismy a jiné, na př. o pokání, v různých jazycích atd.⁵⁰⁾

Čeští jesuité měli na starosti také hmotné potřeby svých svěřenců. Misie byla v tomto smyslu střediskem jisté dobročinné akce. Misionáři dávali almužnu chudým, a snad nejen katolíkům, neboť v jedné zprávě bylo zvláště zdůrazněno, že chudí za to oslavují katolíky;⁵¹⁾ misie rozdávala také léky nemocným, a proto chtěl Milan založiti vlastní lékárnu, protože »lékaři« (byli tehdy v Moskvě mezi katolíky dva)⁵²⁾ nemohli obsluhovati chudé, pečovali především o cara a bojary.⁵³⁾

V dalších kapitolách budeme mluvíti zvláště ještě o dvou významnějších oblastech činnosti jesuitů — o jejich starostech o kostel a o jejich práci ve škole. Dříve než přistoupíme k výkladu o těchto věcech souvisících se všeobecným postavením misie v moskevském světě, pokud kostel a škola závisely na poměru moskevské politiky ke katolictví vůbec, zastavíme se u styků českých jesuitů s nekatolickým prostředím moskevským — s protestanty a potom s carem Petrem a s církevním světem moskevským.

⁴⁹⁾ *Korb*, *Diarium*, 34; *Dnevnik*, 36.

⁵⁰⁾ *Pis'ma*, 245 (44), 267 (70—1).

⁵¹⁾ Srv. Menezius dal 100 rublů pro chudé katol. obce, *Gordon*, *Tagebuch*, II, 444.

⁵²⁾ Carbonarius a Zoppot, *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 233 a násl.

⁵³⁾ *Pis'ma*, 235 (31—32), 1698; srv. 218 (10), 227 (21), 244—5 (43), 252 (52).

XI. Moskevští jesuité a moskevští protestanté

Moskevští jesuité svou hodností kněžskou a svým postavením v katolickém prostředí byli nejvážnějšími představiteli římského katolického světa v Moskvě. Bylo proto přirozené, že měli uskutečňovati svou misii nejen v mezích činnosti kněžské, uvnitř katolické kolonie moskevské a ruské vůbec, nýbrž také mimo tuto kolonii. Reprezentovali římskokatolické náboženství v očích jak pravoslavné většiny moskevského obyvatelstva, tak i protestantských jeho kruhů. Tato situace nevyhnutelně vytvořila zvláštní oblast složitých a různorodých povinností misionářů. Ve dvou hlavních směrech bylo nutné vystupovati: před misí stáli jednak »heretici«, luteráni, kalvíni atd., jednak »schismatici«, moskevští pravoslavní. Postup práce v těchto dvou směrech musel býti ovšem různý. Snažiti se o obrácení pravoslavných nebylo dobře možné bez velkého rizika pro celou misii, jednodušeji a volněji se mohlo pracovat mezi »heretiky«. V tomto směru se moskevští jesuité mohli opírat o velkou tradici a praxi protireformace; pokud šlo o pravoslavné, musili hledati teprve první cestičky po docela novém území, které bylo pod mocí státní pravoslavné vlády. Na konec mohli Milan a Berula zaznamenati v svých zprávách pozitivní úspěchy v »získávání duší« (a to jednotlivých) jen na straně protestantské, avšak i na straně pravoslavné, kde se vedla (hlavně ve škole) jen přípravná práce, měli, pokud víme, jakýsi úspěch.

Postavení misionářů mezi moskevskými cizinci nebylo snadné. Představitelů protestantských konfesí tam bylo mnohem více, mimo to požívali protestanté více práv, více volnosti, měli kostely a mohli konat veřejně bohoslužby. Protestantské prostředí bylo hmotně lépe zabezpečeno. Zajímavé jsou v tomto smyslu zprávy Davidovy z r. 1690. Oznamuje, že se protestantská obec v Moskvě tehdy dělila na dvě části, luteránů bylo mnohem více než kalvínů, ale kalvíni »praevalabant opibus, nam plerique sunt mercatores«. Mezi luterány byli obchodníci a také důstojníci a řemeslníci, mezi nimi nejvíce zlatníků, kteří byli »optime accommodati propter assiduos labores«. Kalvíni (»reformati«) byli většinou Nizozemci a byli pod ochranou nizozemského residenta; luteráni náleželi k různým krajům Evropy, Švédska, Dánska, Livonska, Hamburku atd. Podle sdělení Davidova žili dříve cizinci v Moskvě v oblasti, jež dostala u Moskvanů jméno »paganni prut«, t. j. »paganorum platea«, avšak

podle nařízení carova byli převedeni do zvláštní Slobody. Luteráni mají tam dva kostely, jeden velký kamenný, vedle velkého hřbitova, druhý dřevěný, a mají tři kazatele-pastory. Kostely nemají zvonů. Dále mají školy stejně jako kalvíni, jimž náleží kamenný kostel s jedním predikantem. David upozorňuje také na blahobyť protestantů. Podle jeho slov mají většinou dřevěné domy, avšak »elegantes«, »multi etiam lapideas palatiis similes, hortos vero excultissimos, ex quibus multi se alunt.« »Vestiuntur,« tvrdí David, »superbissime, maxime feminae, et lautissime convivantur, hieme inter domesticos lares, aestate in vicinis, quae copiosae dantur, quo recreationis gratia solent excurrere. Equis ac rhedis passim utuntur, etiam simplices artifices.« A dále uvádí David, že »officiales bellici sunt otiosissimi, utpote qui nisi sunt in aliqua expeditione, penitus nihil ad agendum habent, praeterquam ut mane Principem, qui legatoriae curiae praeest, salutent idque non semper; residuo tempore se invicem visitant et diem fumando tabacum et potando consumunt.« Tento zajímavý obraz Německé Slobody a jejího obyvatelstva v době, kdy se v tomto prostředí pohyboval mladý car Petr Alexejevič a zvykal si těmto »evropským« mravům a způsobům života, zakončuje David konstatováním, už nám dobře známým, že protestanti »tantum iam praevaluerunt apud Moscos, ut tametsi eorum religionem omnino detestentur, tamen plus quam catholici ab iis diligantur, tum quia sibi ab eorum pastoribus ac religione non timent, tum quia ex iis magna lucra et multa donaria accipiant.«

Tento obraz v podstatě opakuje Leffler v svém listu z Moskvy z konce 1692. Popisuje Německou Slobodu, kde žili hlavně »Germani« různých sekt, luteráni, kalvinisté atd. Mnoho tam bylo Švédů, Dánů, Holanďanů, dále »mercatores potentissimi ex Anglia, Brandenburgia et aliis orbis partibus,« oni »stabilitatem loci hic capiunt,« »... horum templa lapidea, ac exercitium liberum, quod propter commercia stupenda, quae cum Moscis habent, iis videtur esse concessum.« V tomto prostředí se katolíci a misie cítili »quasi sepulti« »in medio istorum saevissimorum luporum.«¹⁾ Tyto okolnosti se sotva podstatně změnily během následujících let XVII. st. Činnost misionářů se musila přizpůsobiti tomuto stavu v cizinecké kolonii, práce vyžadovala velké opatrnosti, taktu, obzvláště při hledání osob mezi protestanty, které by se mohly podržovati vlivu katolickému.

Jsou zprávy — ještě z prvních let existence katolické misie vůbec — že moskevští katolíci chtěli činně vystoupiti proti moskevské protestantské kolonii. R. 1686 předložili katolíci moskevské vládě stížnost (slovanským jazykem) proti protestantům, prý neuctivě mluvícím o Panně Marii a urážejících ji »durch Handlung«.²⁾ Těžko připustiti, že tento krok učinili moskevští katolíci bez účasti katolických kněží, t. j. Šmita nebo Davida, i když snad bez jejich formálního podpisu atd. Avšak za všeobecných

1) *ACP(K)*, 1692; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 165—6.

2) *Relace nizozemského vyslance Joh. Viléma Kellera z 5. II. 1686*, *Posselt*, *Lefort*, I, 440; *Fechner*, *Chronik*, I, 386.

podmínek existence katolické misie v Moskvě mohli misionáři stěžít tak opovážlivě vstoupiti do boje s představiteli protestantství v Moskvě. Účast Davida a Tichavského ve věci Kulmana-Nordermanna, jak jsme viděli, byla dosti opatrná. Misionářům spíše byla otevřena cesta individuálního vlivu mezi protestanty. Buď jak buď, David v své zprávě zdůrazňuje, že se on a Tichavský setkali s velice těžkým pronásledováním a intrikami se strany luteránského pastora, který v svých kázáních povzbuzoval i své souvěrce i katolíky proti jesuitům. Pro katolíky nebylo záštity, »alia defensio nulla, nisi silentium et patientia.«³⁾ Ve svém spisu »Status modernus« uvádí David řadu konkrétních případů, kdy vystoupení protestantského pastora bylo ostře namířeno proti jesuitům. Jednou to bylo při oslavě dne Martina Luthera, jehož »apostasiam« vychvaloval kazatel a při tom uznával, že »causa fuerunt maledicti illi Jesuitae, ineptissimas indulgentias a Pontifice extortas spargentes«. Na Nový rok děkoval prý kazatel Bohu, že jeho souvěrci neupadli »in tyrannidem Pontificis« a vzýval, »caverent sibi auditores, ne per praesentiam Jesuitarum eo se pertrahi sinant, doctrinam eorum ut sibilos serpentis fugiendam«. Podobné případy se často opakovaly, se strany protestantských pastorů se stále vedlo nepřátelství proti jesuitům.⁴⁾

Při prohlídce zpráv Milanových a Berulových nalézáme řadu sdělení o přestupu »heretiků« ke katolictví; ročně tak činilo několik osob, za dobu od r. 1698 až do r. 1719 bylo takových obrácení více než 60.⁵⁾ Při první azovské cestě a později vrátil Milan křesťanství několik osob, které přijaly mohamedánství v tureckém zajetí;⁶⁾ r. 1707 byli navraceni tři »schismatici«, dříve katolíci,⁷⁾ a r. 1709 přijal katolictví jeden armenský (gregoriánský) kněz »ad majorem Dei gloriam«. Misionáři zaznamenali mimoto několik případů přijetí Unie neb navracení k ní.⁸⁾ R. 1707 přijalo katolictví šest zajatců-Rusů z polských krajů.⁹⁾ O úspěchu katolictví mezi Tatary, Kalmuky atd. bude řeč dále, při výkladu dějin Milanovy cesty do jejich území.

Zdali se tyto případy staly individuálním vlivem českých misionářů, není možno určit, svědčí to však o určitém úspěchu úsilí Milanova a Berulova v tom prostředí, kterému měla především sloužiti jejich misie, t. j. v prostředí cizinců v službě moskevské a válečných zajatců. K tomuto prostředí směřovalo ovšem úsilí také protestantů, a proto jesuité musili konkurovati s protestantskými pastory a misionáři. Protestanti měli také své úspěchy, a to zčásti mezi katolíky, zvláště v době, kdy v Moskevském

³⁾ Miller, Historia, 2175.

⁴⁾ David, Status modernus, 25.

⁵⁾ Pis'ma, 180 (43), 359 (183—4), 361 (186), 363 a násl. (188 a násl.); *Annuae missionis 1712*, ASJ., Boh. 122, f. 249; Miller, Historia, 2190, 2191 (1717—4 conversi, 1718—2, »reducti apostatae« 5, 1719 — reducti 4, ab haeresi 1).

⁶⁾ Pis'ma, 359 (183).

⁷⁾ Ibid., 364 (189).

⁸⁾ Ibid., 356 (180), 359 (183).

⁹⁾ Ibid., 364 (189), uniaté, snad.

státě nebyli katoličtí kněží. Tak v letech 1691—1692 bylo dvanáct katolíků uloupeno katolické obci; přijali zčásti »heresi« Kalvínovu, zčásti Lutherovu, a někteří přešli k »schismaticům«. ¹⁰⁾ Po příjezdu Milanově a Berulově bylo dvanáct osob znova zachráněno pro Řím činností misionářů. ¹¹⁾ S velkou pozorností usilovali misionáři o vliv mezi katolickou mládeží, snažili se ji chrániti před vlivy pravoslavných nebo protestantů a vytrhnouti z rukou nepřátel Říma ty, kdož byli v sféře jejich vlivů. ¹²⁾

Čeští jesuité v Moskvě byli okolnostmi nuceni vstupovati do debat s představiteli různých protestantských obcí. Neznáme podrobnosti, avšak v zprávách misionářů jsou třikrát uvedeny případy podobného rázu. R. 1704 byla organisována veřejná disputace jesuitů s bývalým pastorem z Marienburku, který byl zajat Menšikovem v Livonsku a přiveden do Moskvy. Není těžko uhodnouti, že jde o známého pastora Ernesta Glücka, rodem ze Saska, zajatého ruským vojskem r. 1702 v Marienburku. Od 4. března r. 1703 byl ředitelem německé školy založené v Moskvě již r. 1701. ¹³⁾ Při disputaci s jesuity byl tento pastor — podle sdělení jesuitů — zničen argumenty Čechů a bylo prý ukázáno Rusům, že neumí východní jazyky ani nic jiného; tím byl prý velice zmaten celý luteránský svět, který se dříve honosil tímto pastorem jako Šalomounem. ¹⁴⁾ Později, r. 1709, byl prý stejným způsobem zničen nový pastor, který byl velice nepřátelský ke katolíkům, ale byl přinucen k mlčení. ¹⁵⁾ Obdobně tomu bylo ještě r. 1710, kdy »primarius luteranorum praedicans« ¹⁶⁾ vystoupil proti katolíkům, používal knihy, kterou vydal v Německu »infamus Apostata Rempenius«, t. j. J. Rempen. Moskevští jesuité tajně obstarali tuto knihu a v krátké době sestavili podle ní seznam nejvíce zarážejících chyb (»catalogus mendaciorum palpabilium«). O této věci byla vyrozuměna také moskevská administrace, snad přičiněním katolických misionářů. Následek byl rozhodný zákaz rozšiřování učení Rempeniova a pastor se musil postarati o to, aby kniha zůstala nepřístupná »nullis precibus«. ¹⁷⁾

Nemáme svědectví o těchto disputacích a konfliktech se strany protestantů a neznáme objektivních okolností těchto případů, je však jasné,

¹⁰⁾ *Pis'ma*, 355 (179); *Gordon*, Tagebuch, III, 264.

¹¹⁾ *Ibid.*, 225 (19).

¹²⁾ *Srv. Annuae missionis 1710, ASJ.*, Boh. 122, f. 245, tři »quos jam tenebat felicitate eorum unguibus erepti sunt«; *ibid.*, f. 251, 1713; *Miller*, *Historia*, 2190, 1717—4 sirotky.

¹³⁾ O něm v. *Peretc*, *Istoriko-literaturnyja izslédovanija*, III, 71 a násl.; *Bělokurov*, O německých školách, *passim*; *Pekarský*, *Nauka*, I, 126 a násl.

¹⁴⁾ *Pis'ma*, 361—2 (185, 186).

¹⁵⁾ *Ibid.*, 365 (191). Nevíme, kdo je tu míněn. Je možné, že švédský pastor Petr Stappenbek, pozvaný do Moskvy r. 1709, potom pro nesouhlas mezi protestanty deportovaný r. 1711 do Tobolska a tam r. 1715 zemřelý. *Fechner*, *Chronik*, I, 436 a násl., II, 499.

¹⁶⁾ Snad Alexander Jungen z Gdanska, senior luteránů v Moskvě od r. 1702, *Fechner*, *Chronik*, I, 424, II, 449 a násl.; v Moskvě od r. 1670, † 1714.

¹⁷⁾ *Annuae missionis 1710, ASJ.*, Boh. 122, f. 244.

že čeští misionáři musili pracovati v několika směrech a chrániti misii a její autoritu v prostředí cizinců a Rusů od vlivu protestantů. Za Petra Velikého byli protestanti stálým elementem jeho okolí, mezi jeho spolupracovníky a vykonavateli jeho nařízení. V osobě Gordonově měli jesuité stálou oporu, avšak jejich soupeři měli záštitu v osobě Leforta, ještě bližšího carovi.¹⁸⁾ Protestanté požívali v Moskvě větší svobody, mohli široce založiti školní instituce, dostávajíce štědrú podporu.¹⁹⁾ S tím jesuité musili počítati. S pozorností sledovali život svých nepřátel, zvláště luteránů a kalvinistů, pokoušeli se brzo po příjezdu do Moskvy dohodnouti se s nimi o zlepšení vzájemných vztahů. Milan ještě r. 1699 informoval provincii, že se pokusil přímo se dohodnouti s nejvíce váženými členy protestantské kolonie. Čeští jesuité je upozorňovali, že v Moskvě je důležitý ne počet členů obce, nýbrž právo veřejné bohoslužby, rovné pro všechny konfese. Jesuité zdůrazňovali, že za katolic-kou misii stojí římské císařství, protestantští pastoři však nemají tak mocného ochránce mimo pastora švédského, který je trpěn v Moskvě proto, že Švédové nesahají na »řeckou«, t. j. pravoslavnou církev v Švédsku.²⁰⁾ Zatím v císařství takových »řeckých« kostelů je mnoho — v Transsylvanii a ve Srěmu.²¹⁾ A proto se jesuité domáhali od protestantů úplné korektnosti ve vzájemných stycích, slibů, že jejich pastoři nebudou vystupovati proti římské církvi a proti Římu vůbec. Podle sdělení Milana mělo úsilí jeho a Beruly veliký úspěch, zvláště laskavý a korektní byl prý kalvínský pastor L. G. Štumpf z Heidelberku (Falc), dříve velice agresivní proti katolíkům.²²⁾

Půl roku později konstatoval Milan podstatné zhoršení stavu misie v tomto smyslu. Odjezdem Guarientovým a úmrtím P. Gordona ztratili

¹⁸⁾ *Pis'ma*, 224—5 (18), 228 (23), 229 (24), 356 (180), 357 (181); srv. mínění jiných představitelů katol. prostředí o Lefortovi; *Theiner*, Mon. hist., 379 a násl.

¹⁹⁾ Srv. sdělení o založení luteránské »Akademie« Meňšikovem r. 1703, *Pis'ma*, 361 (185), ale tento plán, podle slov jesuitů, neměl úspěchu. Jde o organizaci německé školy Glückovy r. 1703, r. 1704 byl jí dán velký dům a dvůr bojara V. F. Naryškina; shořel však r. 1707. *Bělokurov*, O německých školách, III a násl., VI, srv. 70, 95 — plány, 87—95, 235—6. Meňšikov měl se školou Glückovou styky, poněvadž byla v kompetenci Ižorské kanceláře (srv. *ibid.*, XIII, XL).

²⁰⁾ Týká se to nejspíše pravoslavného ruského kostela ne v samém Švédsku, nýbrž někde ve Finsku, v Livonsku nebo v Estonsku, kde bývaly ruské obchodní stanice (»dvory«), kolonie, na př. ve Vyborgu, Revelu (tam byl kostel), Jurjevě (Dorpatu), Rize, nebo ještě někde, m. j. také v Štokholmu. Volnost bohoslužeb v těchto »dvorech« (avšak bez stavby kostelů) byla Ruskem zajištěna v XVII. st. řadou dohod a smluv se Švédskem za podmínek vzájemnosti; švédští obchodníci stejně měli své »dvory« v různých místech Moskevského státu a právo bohoslužby (protest.), avšak bez práva stavěti »ropaty« nebo »kirky«. Viz *Cvětajev*, D. V., Věroispovědnoje položenije protestantskich kupcov v Rossii v XVI. i XVII. věkách. *Russkij Věstnik*, 1885, VI, zvl. str. 842 a násl.; *týž*, Protestantstvo, 148 a násl.; srv. poznámky *Amf. Lebedeva*, *ZMNPr.*, 1892, III, 178—184.

²¹⁾ Srv. výše, str. 22—4.

²²⁾ *Pis'ma*, 228—9 (23—4); o Štumpfovi (v Moskvě od r. 1694) v. *Posselt*, Lefort, II, 159, 568; *Fechner*, *Chronik*, I, 402 a násl., II, 516, — byl dříve ve Vologdě (1689 až 1693), v Moskvě do r. 1702.

jesuité podporu, kterou v červnu r. 1699 pokládali za přednost katolíků proti protestantům. Nyní se stali silnějšími patronové — residenti, vyslanci, pověřenci heretických knížat, u nás, katolíků, není nikdo.²³⁾ Nyní, v prosinci r. 1699, Milan připisuje zvláštní význam formálnímu potvrzení bývalé dohody o vzájemné ochraně volnosti kultu mezi císařstvím a Moskvou, pouhá zpráva o této věci už by mohla otrásti myslí »heretiků«.²⁴⁾ Čeští jesuité konstatují čím dále tím více vzrůst vlivu protestantů v Moskvě. Jejich přičiněním bylo znemožněno vystoupení Milanovo při pohřbu Gordonově; připravil si latinský proslov na základě rukopisu deníku Gordonova, ale věc se obrátila a proslov měl nečekaně přednésti Berula, a udělal to polsky.²⁵⁾ Čeští jesuité viděli, »jak mnoho chleba mají luteráni a kalvinisté«, »v jaké milosti a oblibě jsou u cara, denně se stýkají s ním«.²⁶⁾ Nedostatek silné podpory u cara byl příčinou těžkého postavení jesuitů; »nyní každý myslí, že může dělati proti nám všechno, co chce«, už »kalvinisté uloupili u nás dva sirotky«, sdělovali misionáři.²⁷⁾ Tím důležitější a cennější bylo pro misie, když jí někdo z významných osob prokazoval pozornost.²⁸⁾ Roku 1710 se přihodil jeden takový případ, který misionáři pokládali za svůj triumf. V Moskvě v tuto dobu byl vyslanec knížete Fr. Rakoczyho, a to snad Alexander Nedeczky.²⁹⁾ Podle toho, co misionáři věděli, byl pod vlivem moskevských protestantů a proti katolické misii. Avšak podle nařízení Rakoczyho musil před odjezdem osobně navštívit misii, »atque ita triumphus quem expectabant haeretici in propriam eorum versus est confusionem«.³⁰⁾ Roku 1713 byli protestanti velice zlí po okázalém pohřbu jedné katolíčky.³¹⁾ A znovu — »in magnam haeresis confusionem« byl pobyt čtyř katolíků »ex Indiis per Regnum Mogoris« v Moskvě a jejich účast při bohoslužbě v den sv. apoštola Indie Františka Xavera, byla to podívaná významná pro katolíky a pro cizí pozorovatele jako demonstrace univerzálnosti římské církve.³²⁾

Jesuitská misie musila počítati s konkurencí protestantů při vyučování dětí cizinců, zčásti také pravoslavných obyvatelů Moskvy. Podle informace Davidovy v osmdesátých letech XVII. století byly v Moskvě dvě školy luteránské, v kterých se učilo také latině, »sed praeterquam quod legere scirent discipuli, aliud scientiae nihil deprehendi«; kalvíni

23) *Pis'ma*, 248 (47), srv. výše, str. 217—8.

24) *Ibid.*, 248—9 (47).

25) *Ibid.*, 249 (48).

26) *Ibid.*, 256 (57), 260 (62).

27) *Ibid.*, 266 (69), 272 (77), 277—8 (82—4), 280—1 (86); srv. Pleyer 1710, *Herrmann*, *Berichte*, I, 131—2.

28) Srv. 1713 — bohoslužbě přítomen »princeps Moldaviae«, t. j. kníže D. Kantemir s generálem Kantakuzenem. *Annuae missionis 1713*, *ASJ.*, Boh. 122, f. 251.

29) *Repertorium*, I, 546—7, od 1707 do 11. II. 1710.

30) *Annuae missionis 1710*, *ASJ.*, Boh. 122, fol. 244—5.

31) *Ibid.*, 1713, f. 251.

32) *Annuae missionis 1713*, *ASJ.*, Boh. 122, f. 251.

měli zvláštní školu, v které »ludimagister litteris Hollandicis eorum iuventutem instruit«. Mimo to byla ještě řada učitelů-protestantů (»complures praeceptores«), »qui privatim mercatorum filios domi etiam in latinis litteris instruant«.³³⁾ Toto soukromé vyučování, jen zčásti podporované »communitatis sumptibus«, nemohlo býti snad tak nebezpečné pro školní práci jesuitů v katolickém nebo i v ruském prostředí jako pozdější vyučování v německých školách, jež zřídila sama moskevská vláda za účasti německých učitelů Glücka a Pause. Avšak Milan se r. 1707 domníval, že po této stránce není nebezpečí, »naší cti nijak neškodí« luteránská škola, její představení prý nepožívají žádné úcty, zvláště po vítězství jesuitů nad ředitelem školy a také nad jeho nástupcem.³⁴⁾ Zde jde o Glücka a o jeho nástupce J. V. Pausa.³⁵⁾ Milana nezneklidnila snad ani zpráva o tom, že tato německá škola dostala novou budovu od Menšikova.³⁶⁾ Tato škola během času už r. 1704 (podle slov jesuitů) byla přeměněna na školu jen pro vyučování němčině a byla určena pro děti djaků a překladatelů (snad Posol'ského příkazu).³⁷⁾

Tyto zlomkovité zprávy Milanovy a Berulovy bylo by lze široce ilustrovati a objasniti na základě jiných pramenů o školské a jiné činnosti protestantů v Moskvě počátkem XVIII. století,³⁸⁾ ale pro náš výklad stačí tyto stručné údaje, poněvadž svědčí o tom, že sama protestantská škola nepůsobila českým jesuitům zvláštních potíží.³⁹⁾ Byl však případ, kdy se ředitel německé školy Paus pokusil zasaditi ránu škole katolické, a obrátil se na administraci s žádostí, v které odůvodňoval nutnost zničení školy katolickou jako nebezpečnou víře pravoslavných žáků. Tento krok (bylo to v únoru r. 1706) neměl však účinku, naopak sám Paus utrpěl zranění na těle od jednoho moskevského katolíka-učitele a potom brzy musel resignovati na úřad ředitele.⁴⁰⁾ Buď jak buď, protestantská škola nebyla skutečným nebezpečím pro misii. Pro ni hlavní starosti vznikaly z všeobecné linie činnosti protestantů, z jejich vlivů v různých oblastech života. Síly moskevské protestantské a katolické obce nebyly stejné, a to ani kvantitou, ani skutečným spojením s vládním prostředím. Cizí obchodníci v Moskvě byli lhostejní k otázkám víry,⁴¹⁾ a tato třída měla ovšem více síly a významu než menší počet řemeslníků a sluhů, kteří reprezentovali v Moskvě římskou víru. V této situaci si jednou Milan povzdechl, že misionáři jsou v Moskvě jako anděl Pergama

³³⁾ David, Status modernus, 28.

³⁴⁾ Pis'ma, 338 (158).

³⁵⁾ Srv. o něm Peretc, Istoriko-literaturnyja izslědovanija, III, 154 a násl.; Pekarskij, Nauka, I, 131 a násl.

³⁶⁾ Pis'ma, 381 (185); srv. výše, str. 235.

³⁷⁾ Ibid., 361—2 (186); Dukmeyer, Korbs Diarium, I, 208 sq.

³⁸⁾ Bělokurov, O německých školách; Peretc, Istoriko-liter. izslědovanija, III.

³⁹⁾ Srv. slova Pleyerova 1710, Herrmann, Berichte, I, 131.

⁴⁰⁾ Pekarskij, Nauka, I, XX; Peretc, Ist.-lit. izslědovanija, III, 190 a násl., přílohy, 109 a násl.

⁴¹⁾ Pis'ma, 367—8 (192—3).

podle Apokalypse,⁴²⁾ a tam čteme, že tento anděl bydlí tam, kde je trůn Satanův («ubi sedes est Satanae») (Apok. II., 13).

Tento poměr sil náboženských obcí v Moskvě vytvořil určité pozadí činnosti českých katolických misionářů.⁴³⁾ Ještě větší význam však měly styky misie s pravoslavným ruským prostředím, na jehož vlivu záviselo i měřítko práce jesuitů i reální a právní její základy.

⁴²⁾ Ibid., 330 (148).

⁴³⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 295 a násl.

XII. Moskevští jesuité a car Petr Alexejevič

Základním a oficiálním účelem pobytu katolických kněží v Moskvě a v Rusku vůbec byla služba náboženským potřebám tamějších katolíků-cizinců. Čeští jesuité — David a Tichavský a stejně i Milan a Berula — nemohli však nehleděti dále, musili se snažiti, nemohouce se spokojiti pouhou nadějí, rozšířiti tento kruh své činnosti také styky s pravoslavným prostředím nebo s prostředím pohanským, nekřesťanským vůbec. Možnost podobného rozšíření vlivu misie přes hranice vlastní katolické obce těsně souvisela s volností katolického kázání a propagandy. Myšlenka této volnosti se zdála moskevským misionářům velice důležitá, neboť podle nich otvírala nové a velké perspektivy. »Ó, kdyby bylo možno volně kázati a hlásati království Boží,« psal jednou Geraldo a S. Cruce, »jak bohatá sklizeň by tu byla.«¹⁾ »A při takovém množství duchovní síly nelze vztáhnouti ruku a vzíti ji,« praví, podáváje zprávu o svých stycích s Mordviny, kteří se nepoddávají »zjevně špatnému« kázání pravoslavného duchovenstva.²⁾ Na touž věc upozorňoval mnohokrát také Milan, konstatuje bohatství nivy, hotové nebo vnitřně přístupné pro osev katolického učení,³⁾ avšak rozhodně zavřené přímými zákazy vlády. Proto »musíme opatrně zkoumati okolnosti«, »jen hledati, kde bude možno dosáhnouti trvalého úspěchu«, »dělati všechno jen tajně«, abychom nebyli prozrazeni.⁴⁾

Ceští jesuité hledali možnost vlivu na nekatolické moskevské prostředí legálními cestami a způsoby, zvláště na př. okazalostí církevních ceremonií a bohoslužeb. V kostele misie, jak víme ze zpráv misionářů, bývávali i Rusové, i »heretici«, někdy ve velkém množství; jesuité dobře věděli, jak silný vliv má imposantnost, okazalost obřadů a vnější krása hlavně na »seductas animas«.⁵⁾ Misionáři usilovali proto co nejlépe vyzdobiti chrám a bohoslužby. Ve sváteční dny lákala mnohé do chrámu hudba, k jejímuž povznesení byli na př. r. 1710 pozváni hudebníci carevny Natalie Alexejevny; v jiných případech byla v kostele pořizována

1) *Pis'ma*, 214 (4).

2) *Ibid.*, 214 (5).

3) *Ibid.*, 233 (29), srv. 239 (56), 250 (49).

4) Slovy Geralda a S. C., *Pis'ma*, 217 (9).

5) *Ibid.*, 226 (20); srv. *Annuae missionis 1710*, ASJ., Boh. 122, f. 245.

zajímavá podívaná. »*Summus autem totius Germanici Suburbii tum Nobilitatis Ruthenicae tum Suecorum Officialium concursus fuit*« v r. 1710 »nocte Nativitatis Domini«, kdy nějaký »*artifex Germanus*« zhotovil zvláštní figuriny »*in viva statura*« (t. j. snad jeskyni, betlem), »*ut intuitibus teneritudine moverent devotionis*«, v čemž měl úspěch, neboť, jak konstatoval prý nějaký »*in haeresi sua durissimus vir praecipuus*«, obecný hlas — »*vox populi haeretici*« — prý byl mezi protestanty, že »*praedicantes nostri coniugibus suis providere sciant, sed Catholici templo Dei*«.⁶) Roku 1711 se misii dostalo snad ještě nového posílení chrámové hudby. Tehdy byla založena stálá »*fundatio pro Musicis, hoc anno adductis*« a bohoslužba s hudbou a zpěvem se stala častým zjevem v kostele »*cum populi affluxu*«, »*Lutherani et Calvinii Praedicantes praebile pene ringerentur*«, »*augebat Musica solemnitatem concursus aliorum*«.⁷) Víme už, že r. 1713 Berula přivezl s sebou ještě nové hudebníky z Vídně.

Nemohla ovšem tato činnost nahradit přímý a otevřený vliv jesuitů mezi pravoslavnými, kteří zůstávali docela nepřístupni přímému účinku; nezbyvalo nic jiného, než jen přiměti moskevské obyvatelstvo, aby zvyklo přítomnosti latinských kněží v Moskvě a zabezpečiti dobré styky s lidem mravní výší misie a trpělivým vyčkáváním lepší doby.⁸)

Bud' jak bud', problém volnosti katolické propagandy v Rusku i mimo rámec katolické obce byl v samém středu zájmů českých jesuitů za Petra Velikého. Jejich úmysly však šly mnohem dále, před nimi vznikala idea možnosti rozhodnějších úspěchů katolictví v Rusku. Nebyla to myšlenka jen Milanova a Berulova, tento problém nadchl tehdy mnoho představitelů katolické církve vůbec.⁹) Nevíme, měli-li to na mysli už David a Tichavský. Je důležité, že působili v době, kdy — podle pozorování cizinců — carevna Sofia a V. Golícyn byli prý snad hotovi nastoupiti cestu, již se měla ruská církev podříditi autoritě římské Stolicе apoštola Petra. Jestliže jesuité a Řím už tehdy začali přísti nit podobného spojení Moskvy s Římem, byla tato nit náhle přervána pádem Sofie a jejího spolupracovníka a vypuzením jesuitů z Moskvy. Za desíletí, které uplynulo od vypuzení Davida a Tichavského, až do návratu jesuitů inkognito do Moskvy, mnoho se změnilo ve vztazích světa moskevského se světem západoevropským, Moskva v rukou Petra Velikého nastupovala cestu rozhodného poevropštění, aspoň sám moskevský car a jeho vlivné okolí se dali na tuto cestu a pohybovali se na ní bez zřetele na staré tradice, na církevní pravidla nebo na pokyny předků. Dávno už otřesená kulturní odloučenost Moskvy od Evropy byla nyní překonána a v rukou carových byla nyní možnost ponechati tuto odloučenost jen pro zvláštní patriarchální kruhy obyvatelstva, které nemohly míti rozhodující význam ve vývoji kulturního života země.

⁶) *Annuae missionis 1710, ASJ.*, Boh. 122, f. 245.

⁷) *Ibid.*, 1711, f. 246.

⁸) *Srv. Pis'ma 235 (31).*

⁹) *Srv. Šmurlo, Srošenijsa, 80 a násl.*

Postup poevropšřování Ruska, jemuž se dostalo tak silného popudu už za mladších let cara Petra, nemohl býti přehlédnut západoevropským světem a budil v něm ovšem naděje, že rozhodnutím carovým bude někdy přerušena souvislost Ruska moderního s Ruskem starým a že bude překonána také ta zvláštnost ruského života, která kotvila v ruském pravoslaví. Pozoruje postup Ruska, jenž se projevoval ve sblížení s Evropou, Řím očekával, že se Rusko pod vládou cara Petra bude vyvíjeti směrem ke katolictví a že dříve nebo později přijde pod ochranu papežské moci. Evropská politická situace posledních let XVII. století a prvních let století XVIII. nutila někdy Petra Velikého, aby hledal ty nebo ony vztahy s Římem jako mocným ústředím politických vlivů. Petr Veliký někdy v kontextu rozmluv svých (a svých pověřenců) s představiteli římské církve míval na rtech takové výrazy a taková slova, že jim bylo možno rozuměti také v tom smyslu, že je připraven dříve nebo později uznati svrchovanost Říma nad ruskou církví, vstoupiti na cestu sjednocení ruské církve pravoslavné s katolickou. V Evropě tehdy často mluvili o podobných plánech carových, také ve fantastické formě.¹⁰⁾ Avšak také úplně vážní lidé a kruhy v katolických zemích, zvláště v císařství, ve Vídni, čekali tehdy, že Moskva jednou, a to brzy, skutečně vstoupí na cestu sblížení s Římem, na cestu Unie církve.

Nemáme zde možnost prohloubiti výklad této otázky, pokud se v svém faktickém vývoji netýká našeho tématu, pro nás v podstatě stačí upozorniti na tuto věc, aby se lépe rozumělo názorům českých jezuitů Milana a Beruly, o kterých jednáme. Byli bezpochyby dobře informováni o tom, co mluvil o možnostech sblížení s Římem Petr Veliký r. 1698 za pobytu ve Vídni, když se setkal s jezuitou české provincie Fridrichem Wolffem¹¹⁾ a jinými představiteli katolické církve,¹²⁾ nebo později při rozmluvě s papežským nunciem v Zamostji¹³⁾ a konečně v Ravě Ruské s jezuitou

¹⁰⁾ Srv. *Pis'ma*, 220 (12), hamburský tištěný lístek 1698.

¹¹⁾ Wolff byl rodem z Dinaburgu (Dvinsk) v Livonsku, Wolff von Lüdinghausen, nar. 26. X. 1643, jezuitou od r. 1659, studoval v Brně a v Praze u jezuitů, r. 1673 doktor v Praze, v letech 1676—7 profesor v Olomouci, 1678—1681 v Praze, 1681—1686 děkan v Praze; r. 1687 přenesl činnost do Vratislavě, kde hrál významnou roli při založení university. Wolff byl blízký císařskému dvoru Leopolda I. a měl tam neomezený vliv. Jeden ruský pozorovatel zaznamenal, že »slova jeho při cesarě ne bezděl'nyja.« Srv. *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 197, N 76. Srv. *Pelzel*, *Böhm. Gelehrte*, 96; *Hoffmann H.*, *Friedrich Wolff von Lüdinghausen. Schlesische Lebensbilder*, III, B., Schlesier des 17. bis 19. Jahrhunderts, Breslau, 1923, 104—109.

¹²⁾ Srv. podrobnosti *Theiner*, *Mon. hist.*, 371 a násl.; *Pierling*, *La Russie*, IV, 138 a násl., 419—420; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 169 a násl.; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 149—150, 153 sq.; *Šmurlo*, *Snošenija*, 74 a násl., 103—104; *týž*, *Rossija i Italia*, III, 16 a násl.; *Deruga*, *Piotr Wielki*, 70 a násl.; *Andrusiak*, *Szumlański*, 113—114. V literatuře se ještě před nedávnem opakovalo tvrzení o setkání a přátelství Petra Velikého s Wolffem v Praze r. 1698 a o rozhovorech cara s rektorem Klementina o tom, že by bylo žádoucí zavésti jesuity východního ritu pro Rusko (*Svátek*, *Dějiny Čech*, III, 409—410). Tato legenda neodpovídá skutečnosti (srv. *Kurfürst*, *K dějinám*, 110.).

¹³⁾ *Šmurlo*, *Sbornik*, I, 515 a násl., 521 a násl.

Votou.¹⁴⁾ Moskevští misionáři bezpochyby věděli také o tom jednání a o rozhovorech, které vedl zároveň B. P. Šeremetev v Římě, potom také ve Vídni (a to s P. Wolffem). Katolické prostředí mělo dosti velké naděje na skutečné vyrovnání Moskvy s Římem.¹⁵⁾ Buď jak buď, Milan a Berula věděli, že něco »dobrého bylo ujednáno« za cesty cara do ciziny.¹⁶⁾ Proto byli misionáři ochotni viděti v Moskvě náznaky toho, že se přibližuje chvíle, kdy se Rusko dá cestou Unie s Římem, a v tom viděli zvláštní ospravedlnění své misie. Se zvláště velkými nadějemi a očekáváním v tomto smyslu vystoupil v Moskvě v letech 1705 a násl. český jezuita Eliáš Broggio, který bezpochyby příliš zveličoval své povšechné pozorování a vědomosti o rozmluvách cara a jeho spolupracovníků. Víme, že všechna tato očekávání byla marná, pro charakteristiku zážitků a práce českých jezuitů v Moskvě mají však svůj význam také tyto neuskutečněné naděje.

Milan se jednou r. 1706 přiznal, že on a Berula v první době pobytu v Moskvě, ještě bez dostatečných vědomostí o věci, byli hotovi při pozorování toho, »co září«, dělati závěr, že »to už všechno také hoří«, jinak řečeno, byli náchylni viděti mnohem více, než bylo ve skutečnosti.¹⁷⁾ Tato formule se podle kontextu týká snad zejména přehnaných nadějí na všeobecný úspěch katolictví v Rusku. Milan a Berula, na rozdíl od Broggia, hleděli na to dosti jednoduše a nebyli přesprávil nadšeni tím, co viděli při prvních svých krocích; avšak také jim se zdálo, že není daleká ta chvíle, kdy Rus podá ruce Římu. »Rusko nebo Moskovie,« myslil Milan, »není nerozbitný ořech«, je třeba jen dostati právo volného kázání, »není možné počítati, jak velké množství lidí přešlo by pak na naši stranu«, ovšem snad ne bez období mučednictví.¹⁸⁾

Moskevští jezuité pozorně sledovali s tohoto hlediska každý pohyb cara Petra a zaznamenávali každý projev pozornosti ke katolické církvi, ke katolické bohoslužbě, k nim samým jako představitelům katolického vyznání. Dobře rozuměli, jak záleželo tehdy všechno vůbec a v kulturně-náboženské oblasti zvláště na vůli a na přání mladého cara. »Třeba se modliti k Bohu,« psal jednou Milan, »aby zaplašil z hlavy cara špatné myšlenky o jesuitech«, které mu našeptává Lefort. »Nechť jiní smýšlejí o carovi, jak chtějí, rozhodně není pochyby, že je to panovník bystrého ducha«, i když má také své vady. »Ruka pomáhajícího Hospodina se nezkrátila,« rozmýšlel Milan, »nechť všichni čekají jen málo dobrého, my však netratíme naděje na lepší. Možná, že předobry Bůh (v němž je nyní

14) *Theiner*, Mon. hist., 379 a násl.; *Zaleski*, Jezuiti, III/1, 353—4; *Pierling*, La Russie, IV, 143 a násl.; *Šmurlo*, Snošenija, 75 a Rossijska i Italija, III, 17 a násl.; *Deruga*, Piotr Wielki, 71 a násl. a Katolicyzm, 374 a násl.; srv. *Petruševič*, Svodnaja letopis' 1600—1700, 265—6, 682 a násl.

15) *Šmurlo*, Pojězdka Šeremetova; *Seliščev*, Šeremetev; *Šmurlo*, Snošenija, 71 a násl.; srv. *Theiner*, Mon. hist., 413; *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 173 a násl.; *Pierling*, La Russie, IV, 130—137; *Deruga*, Katolicyzm, 365 a násl.

16) *Pis'ma*, 221 (14).

17) *Pis'ma*, 329—330 (148). 18) *Pis'ma*, 234 (30).

jediná naděje) vykoná zázraky. Proto je třeba ještě aktivněji pracovati. Kdo vyčkává dobrého počasí, t. j. činí podle čistě lidské moudrosti, ten nikdy neoseje, a tím méně kdy dočká se sklizně.«¹⁹⁾

Z tohoto citátu je viděti, že Milan dosti jasně hleděl na věci a jen od zázraku očekával změny všeobecné politiky Petra I. k římské církvi. V srdci carově, jak Milan jednou doznával, »ponenáhlu se rozněcuje a roste jiskřička úcty k našim (t. j. katolickým) církevním službám«, avšak pro misionáře zůstávalo úplně nejasno, pokud to car myslí upřímně, — »tento národ« — věděl Milan — »hledá jen své zájmy« a car Petr může míti své zvláštní úmysly k papeži.²⁰⁾ Tato pozorování však dovo- lovala Milanovi míti některé naděje na úspěch, a proto tvrdil, že zacho- vání a zabezpečení misie v Moskvě má své odůvodnění — a »jak málo bylo by zemí obrácených k víře« — říkal — »kdyby byla nepatrnost prvot- ních nadějí příčinou zastavení práce.«²¹⁾ Milan podrobně popsal v svých relacích své setkání s carem u lože umírajícího Patricka Gordona († 29. XI. 1699 = 9. XII. 1699 n. st.) a potom při jeho pohřbu.²²⁾ Car při tom projevoval pozornost katolické bohoslužbě a dovolil navštívit kostel také carevičovi Alexejovi a carevně Natalii Alexejevně.²³⁾ Milan měl dojem, že car má »nesmírné nadání«. »Ó, kdyby se Bůh dotkl srdce nejjasnějšího cara, na tom závisí všecko, a brzy byla by u nás nesmírná žeň, kdyby jen bylo dovoleno každému činiti podle své vůle.«²⁴⁾ Později Milan poznamenal, že za života carova jesuité mohli míti dobré naděje, kdyby však umřel, »blízcí jsme zoufalství«, »ať chrání Bůh nejjasnějšího cara.«²⁵⁾ A ještě později Milan v svých dopisech zaznamenal případy, kdy se car s úplnou snášelivostí a úctou stavěl ke katolickým boho- službám; jesuité uznávali, že jen na cara by bylo možno skládati naděje, ale že »srdce carovo je v rukou Božích«, a proto je třeba prositi Boha, aby »Deus adhuc paucos dissolvere dignaretur laqueos, ut (car) expedi- tius bono summo conjungi capax esset.«²⁶⁾

Tyto citáty z listů samého Milana ukazují, že netvrdil zcela pozitivně a rozhodně, že jsou už některé možnosti pro katolický vliv na cara Petra, neukazoval na jeho připravenost pro podobné vlivy, nýbrž nejspíše čekal a přál si zakročení Boha v této věci. Činili Milan a Berula nějaké kroky, aby upozornili cara na tuto stránku věci, pokusili se někdy nalézt cestu k přímému vlivu na něho? V korespondenci jesuitů s českou provincií není vůbec o tom řeči a patrně ve skutečnosti k tomu nedošlo. Při osob- ních setkáních s carem a při rozmluvách s ním zůstávali snad jen pozo-

19) *Pis'ma*, 242 (40).

20) *Pis'ma*, 243 (41).

21) *Ibid.*, 245 (44).

22) *Ibid.*, 246 a násl. (45—49); *Dnevnik Gordona*, př. Saltykovové, Čteníja, 1891, 4, 36 a násl.; *Pierling*, La Russie, IV, 162—163; *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 226 a násl., 233.

23) *Srv. Korb*, Diarium, 218.

24) *Pis'ma*, 249—50 (49), *srv.* 217 (9).

25) *Ibid.*, 258 (60). - 26) *Ibid.*, 273 (78), *srv.* 269 (74), 309 (123).

rovateli, i když s živou pozorností sledovali každé jeho hnutí, v němž by bylo možno viděti jeho zájem o katolictví. V prvních letech se jim tyto náznaky zdávaly jasnější než později, avšak zachovali skeptickou zdrželivost i tehdy, když jejich soudruh Eliáš Broggio byl už nadšen možností sblížení moskevského cara s Římem. Milan a Berula docela střízlivě oceňovali okolnosti a žádných nadějí na úspěch neměli, pro ně byla zčásti nepříjemná příliš horlivá činnost Broggiova, od ní nečekali kladného užitku pro věc misie v Moskvě. Roku 1709 shrnuli misionáři jednou své zážitky při misijní práci — a rozhodně konstatovali, že ani car, ani carevič Alexej »nemají žádného upřímného přání po sjednocení se svatou církví«. Opovržení Petra I. k uniatům, jehož výrazem byla známá polocká tragedie z r. 1705,²⁷⁾ dále »vsešutejšij sobor«, kde papežská tiara byla předmětem smíchu a urážek, atd., dávaly jesuitům najevo, že car Petr stěží má nějakou náklonnost k Římu.²⁸⁾ Ovšem ještě po poltavském vítězství, když se rozhodně změnilo mezinárodní postavení Ruska, a to i vzhledem k Římu, Milan připouštěl, že se nyní Petr Veliký obrátí k otázkám o sblížení s římskou Stolicí. V listě z Archan-gelska ze 4. října 1709 Milan sděloval, že »Serenissimus Czarus confecto bello et firmata pace« prý »cogitat Romam«; »Deus ibi inspiret ei lumen gratiae suae«.²⁹⁾ Víme, že to byl předpoklad mylný. Ve skutečnosti se stal pravý opak, pro cara Petra nyní byly už překonány potíže politického postavení předpoltavské periody; konečné vítězství nad Švédskem a jeho králem upevnilo všeobecně posici Ruska a sebevědomí carovo. V Římě dobře postřehli, že Petr Veliký, oslněný úspěchem své vojenské síly, bude nyní už méně pomýšleti na sblížení s římskou církví,³⁰⁾ sblížení, které mohlo pro něho býti nutné v letech krise, předpoltavského napětí a nejistoty. S tímto přelomem těsně souviselo také to, že car osobně neměl ani nejmenší chuti k přijetí římské víry. Roku 1714 viděl to úplně jasně Milan, jenž připouštěl podobné obrácení k Římu jen zázrakem — příliš velké byly překážky v cestě, psal český jesuita představeným, car stěží by se mohl podříditi autoritě papežově a přísným předpisům mravnosti, zřici se přílišného používání moci atd.³¹⁾

Přes tyto své názory na situaci Milan však pokládal za užitečné a významné pro věc misie navázání osobních styků misie a jejích členů se samým carem Petrem, jehož oceňoval jako osobnost znamenitých schopností a osobní síly. V tomto smyslu je velice zajímavé, že Milan vytvořil kontakt s carem nejen ve věcech práce misijní při plnění povinností misionářů, nýbrž také stykem osobním.

²⁷⁾ Srv. výše, str. 94—5.

²⁸⁾ *Pis'ma*, 368—9 (195).

²⁹⁾ *ASJ.*, Jap. Sin. 173, f. 141.

³⁰⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 226, pozn. 1.

³¹⁾ »De domine terrae, nisi miraculosissima accedat Dei manus, spes nulla subijcere se potestati pontificiae (cum assueverit divini et humani juris habenas solus regere) et juxta legis sanctae vigorem abdicere se minus congruis sensuum deliciis putatur insuperabile.« List z Moskvy ze 7. XII. 1714 českému provinciálu Fr. Fragštejnovi,

V této souvislosti je třeba si všimnouti jedné zajímavé stránky osobnosti Milanovy. Pro jeho charakteristiku je důležité, že nebyl jen pastýřem a zpovědníkem, jen cestovatelem a velmi vnímavým pozorovatelem nového pro něho života (o tom bude řeč dále), nýbrž byl také praktickým chemikem a mistrem sklenářství. Tyto dosti nečekané odborné znalosti Milanovy v Moskvě, pokud víme, byly využívány také pro zájmy misie, pro vytvoření osobní náklonnosti k misionáři a jeho práci jak u samého cara Petra, tak i u jeho vlivných spolupracovníků. V jedné ze svých zpráv r. 1701 Milan zdůrazňuje, že by bylo velice důležité dostat do Moskvy nějaké dárky, jako na příklad »perspectivae vel alia ex vitris artificia«, zvláště malé kulaté hodinky, »tubus opticus«, mikroskop atd. »Podobné dárky,« psal Milan, »jsou velice užitečné pro věnování zdejším vojevodům a tatarským murzům, jsou to jakoby klíče, jimiž možno otevřít mnohé dveře.« Milan požadoval také »aliquam quantitatem vitrorum convexorum«, které by mohli misionáři v Moskvě náležitě upravit. A čím více podobných věcí bude dodáno misii, »tím šťastnější budeme a tím více dobrých případů bude otevřeno pro věc ve jménu Božím«. Milan navrhl objednat tyto věci »u pana Galla Pražského«.³²⁾

Z listů Milanových se dovídáme, že čeští jesuité používali tohoto skleněného »klíče« také proto, aby si zjednali přístup k caru. Darovali Petrovi I. pro jeho »matematickou sbírku« zapalovací skla, jež však někdo rozbil a Milan vlastnoručně udělal nová s velkým úsilím. Pro cara Milan připravil — podle jeho objednávky — zvláštní sympatetickou směs (»spiritus sympathicus«), která se spojuje až tehdy, když je do ní vložena tabulka (»interposito assere«) a která je silnější a jinak se jí používá než obyčejného sympatetického inkoustu. Zajímavé je, že Broggio upozorňoval českou provincii na to, že se jeho osobní úspěch u cara vysvětluje jeho kreslířským uměním. Milan stejným způsobem zdůrazňoval, že car »všecek žije« zájmem o různé kuriozity, o ohňostroje,³³⁾ sympatetické směsi, zajímavé věci z fyziky. Milan proto žádal českého provinciála, aby se informoval o podobných věcech u někoho z lékařů a sdělil do Moskvy — »mohli bychom dosáhnouti velké milosti u nejjasnějšího cara«.³⁴⁾ Objednávka směsi a skla pro Milana byla provedena prostřednictvím bojara Ivana Alexejeviče Musin-Puškina, tehdy ředitele »Monastyrského Prikazu« (od ledna 1701), t. j. majetku patriarchátní stolice. Jesuité ho uznávali za jednoho z vážných patronů misie v Moskvě.

ASJ., Hist. Boh., F. XXXIV, f. 252. Srv. *Pierling*, La Russie, IV, 227, 436 (chybné datum).

³²⁾ *Pis'ma*, 267—8 (21), 283 (90), 236 (32).

³³⁾ *Ibid.*, 242 (40).

³⁴⁾ Srv. jiný případ. Dne 12. srpna 1705 požadoval ve Vilně Petr I. od Broggia, aby objednal »u nás« (t. j. v Čechách) nějakého matematika, prakticky znalého zvláště různých zajímavých a mechanických věcí. Broggio slíbil to udělat co možná brzy. Žádal provinciála — není-li někdo podobný »mezi našimi«, a byl už hotov — na útraty cara — odcestovati do Čech pro takového specialistu. *Pis'ma*, 313—4 (128). Nevíme, uskutečnil-li se tento projekt. Srv. projekt karmelity P. Konrada (navštívil Moskvu v letech 1696 a 1698), *Pierling*, La Russie, IV, 147.

Musin-Puškin povzbuzoval Milana, aby rychleji skončil práce pro cara; Milan pracoval ve dne v noci a měl všechno skončiti k návratu Petra I. z Voroněže.³⁵⁾

Z těchto zpráv vidíme, že čeští misionáři měli jakousi dílnu chemickou a dílnu na obrábění skla, v které pracoval Milan,³⁶⁾ jenž měl snad v této oblasti zvláštní vědomosti a průpravu. Je to velice zajímavá zvláštnost osobnosti Milanovy, zajímavá ještě i tím, že se pokusil těchto svých speciálních vědomostí využít pro věc české misie, když viděl potřeby ruského prostředí, zvláště cara samého. Milan konečně uznal, že »trvale upoutati pozornost cara« touto cestou není možno — a to i přes to, že se car se zájmem informoval o pracích Milanových a chtěl někdy navštívit jeho dílnu.³⁷⁾ Ve všeobecné zprávě o misii z r. 1709 nalézáme slova, napsaná snad za účasti Milanovy, že jen ti z »našich otců«, kteří navštívili Moskvu na kratší čas, myslí, jako by »exhibitus vultus serenus aut prae-sentatum vitrum nescio quas spes promittat«.³⁸⁾

Tak myšlenka získati blahovůli cara Petra ke katolické propagandě v Rusku nebo snad k otázce Unie, t. j. katolisace Moskvy, nenabyla půdy a neoslepila ovšem kritický a skeptický pohled českých jezuitů v Moskvě. Dobře znali všeobecnou nepevnost katolických posic v Moskvě a jejich závislost na tom, jak se vyvíjí konkurence kulturních a osobních západoevropských vlivů v okolí cara Petra. V této konkurenci vítězili spíše protestanté,³⁹⁾ protestantské síly, přes to, že nedotčeny a neotřeseny zůstávaly v své moci ruské tradice pravoslavné. Očekávání Říma a jezuitů však zůstalo marné. Sázka na cara byla arci samozřejmá nejen proto, že tehdy ještě platila známá these »cuius regio, eius religio«, ale také proto, že v očích českých jezuitů ruské národní prostředí nemělo samo o sobě žádné aktivity a sebeurčení v smyslu náboženském, jen vrchnost mohla prý pohybovati touto úplně nekulturní hmotou v tom nebo v onom směru. Milan už první rok svého života v Moskvě došel k závěru, že ruští lidé — jsou dobytek, stejně jako divoké americké národy.⁴⁰⁾ Tento závěr je však typickým ne pro Rusy, kteří před nedávnem, před příjezdem jezuitů do Moskvy, a také za jejich pobytu v Rusku, ukázali v hnutí »staroobrjadčestva« — a nejen tu — velkou sílu a vytrvalost ve smyslu svého kulturně-náboženského sebeurčení. Je to typické pro způsob, jak chápali čeští jezuité to, co viděli. Nestálost, nevěrnost

³⁵⁾ *Pis'ma*, 302—3 (114—115), list 28. II. 1703. Petr I. odjel do Voroněže z Moskvy 1. února (st. st.) a vrátil se počátkem března 1703. *Pis'ma Petra Velikago*, II, 463, 481; *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 51—3.

³⁶⁾ *Pis'ma*, 267—8 (71), 329 (187).

³⁷⁾ *Ibid.*, 302 (114).

³⁸⁾ *Ibid.*, 369 (195).

³⁹⁾ *Ibid.*, 367 (193).

⁴⁰⁾ »Sunt enim proprie jumenta, sicut quiscunque populus Americanus.« *Pis'ma*, 233 (29); srv. posudek metr. Ruského 1624: v Moskvě »reginem est despoticum, quidquid princeps iubet sit in universo regno, apud nos (v Polsku) autem summa libertas, ne dicam effrenata licentia.« *Furykevič*, *Ruts'kyj*, 268.

ruského národa (srv. zmínky o tom u mnohých cizinců-cestovatelů) se pokládala za důležitou překážku toho, aby misie mohla míti v tomto prostředí trvalý úspěch, třebaš i vysocí hodnostáři moskevští mluvili v rozhovorech s jesuity o závislosti svého úřadu na vůli cara, odpovědného za všechny před Bohem.⁴¹⁾ Jesuité si nějak mechanicky představovali tuto otázku víry v Moskvě a neviděli za podobnými slovy také vážný a důležitý problém všeobecné změny kulturní a církevní orientace Moskvy, problém, který ani za nejvážnějších a nejradikálnějších reforem Ruska a jeho kulturní tvářnosti nemohl býti ani položen, ani rozřešen bez složitých a svrchovaně odpovědných příprav a přemýšlení. Car Petr Alexejevič projevil za svého panování dosti revoluční aktivnosti, avšak nikdy jí nepoužil k radikálnímu přerušení tradice ve věcech víry, i když tradici v oblasti církevní organisace a církevně-patriarchálního způsobu života rozhodně zničil.⁴²⁾

⁴¹⁾ *Pis'ma*, 368 (194).

⁴²⁾ Srv. poznámky R. Stuppericha, *Staatsgedanke und Religionspolitik Peters des Grossen*, Königsberg-Berlin, 1936 (*Osteuropäische Forschungen*, N. F., 22), zvl. 40—48.

XIII. Čeští jesuité a moskevské církevní prostředí

Pro dějiny české misie v Moskvě má základní význam také otázka, jaké vztahy se vyvinuly v Moskvě mezi jesuity a moskevským pravoslavným církevním prostředím. V této oblasti musili katoličtí kněží překonávat velké potíže. Církevní hierarchie a aktivní prostředí ruské bylo proti jesuitům a katolíkům vůbec zjevně nepřátelské, rozhodně si byly oba dva tyto světy vzdáleny a cizí, nebylo tam místo pro důvěru a vzájemné dobré styky. Na vznik tohoto ovzduší měly také vliv precedenty, které byly vytvořeny v době vypuzení Davida a Tichavského, kdy vyšlo najevo, že diakon Artemjev a Palladij Rogovský odpadli od pravoslaví atd. Za příjezdu Lefflerova a Jarošova do Moskvy v r. 1692 bylo ovzduší ještě tak napjaté, že nebylo ani řeči o přímém styku českých misionářů s ruským církevním prostředím. Leffler psal, že s Rusy není možno žádným způsobem mluvit, tím méně debatovati, i když příbuznost jejich s Čechy dává k tomu možnost.¹⁾ Misionářská práce mezi Rusy byla úplně vyloučena; to připomněli Lefflerovi a Jarošovi ještě ve Vídni.²⁾ Totéž bylo opakováno misionářům při samém jejich vjezdu do »Moskovie«; o obrácení někoho z pravoslavných k Římu nemohlo býti ani řeči.³⁾ Za těmito formálními předpisy se strany Vídně a Říma byla bezpochyby pevná vůle v dané chvíli rozšířiti rámec činnosti katolických kněží a nalézti možnosti vlivu také v ruském pravoslavném prostředí. Leffler a Jaroš byli »misionáři«, jejich účelem a určením bylo rozšíření víry římské v Rusku, a ne nadarmo jejich věc byla tak těsně spojena s kardinálem Kolloničem, jemuž tak velice na srdci ležely zájmy Unie, sjednocení církve.⁴⁾

Během času však napětí nějak polevilo a v době Milanovy a Berulovy činnosti v Moskvě nebyli představitelé římské církve pro vedoucí činitele ruského církevního světa něčím úplně cizím, naprosto novým. V Moskvě

¹⁾ »Rutheni, qui affinitatem magnam cum Bohemis habent.«

²⁾ »...mus nicht offendtlich directe wieder die russische religion gehandelt, auch in convertirung derer ser behuttsam umgegangen werden, was aber die Lutheraner undt Calviner anbelanget, kan, doch mit gutter moderation, schon etwas freier gehandelt werden.« »Information« (instrukce), VA(Š), Russ., 7/I, 23—24, § 3; *Kyselý*, Dva kněží, 220.

³⁾ List Lefflerův z 26. XII. 1692, srv. protokol Kongregace z 26. III. 1697, § 11; *ACP(K)*, 1692; *Šmurlo*, Rossijsa i Italija, III, 166—167.

⁴⁾ Srv. také *Kyselý*, Dva kněží, 221—2.

tehdy hráli první a významnou úlohu v církevním životě lidí, kteří měli příležitost přímo a snad i zblízka pozorovati katolické církevní prostředí, jeho život a činnost. Byli to odchovanci jihoruské bohoslovecké školy, přistěhovalci z Kijeva a žáci jeho akademie, zčásti (na př. Stefan Javorský, místodržitel patriarchátní stolice) i lidé, kteří sami se vzdělávali v jesuitských školách v Polsku nebo dále na západě. Moskevští reprezentanti tradice — jako na př. mnich Eufimij z Čudovského kláštera — byli hotovi vidět v názorech a učení těchto »čerkasů« (Ukrajinců) »ostatki jezuvickije«, t. j. zbytky jesuitských vlivů, podezřívali je z katolických »lžeučeníj« atd. S takovýmto prostředím bylo českým jesuitům snadněji naléztí společný jazyk k dorozumění, nežli se staromoskevským světem, jenž měl smrtelný strach z toho, kdyby se měl dotknouti něčeho latinského, římské, katolické vědy, a uznával za lepší »svjatoje nevěžestvo«, »sancta simplicitas« než latinskou moudrost se vším arsenálem jejích autorit, Platonem a Aristotelem počínajíc.

Milan brzy po příjezdu do Moskvy postřehl tuto dvojíto v ruském církevním prostředí a patrně vkládal jisté naděje do úspěchu své misie právě pro významnou úlohu, kterou hráli v Moskvě zejména »kijevljane«, odchovanci Kijeva. Milan viděl v nich uniáty, téměř tajné přátele katolictví.⁵⁾ Řím, jak je známo, někdy doufal, že bude možnost dosáhnouti úspěchů v Moskvě za součinnosti uniátů.⁶⁾ Milanovi možná bylo známo, že v době, kdy měl odjet do Moskvy, znovu si v Římě položili otázku,⁷⁾ »zdali by nemohli uniátští mniši kázati a propagovati (v Moskovii) katolickou víru a založiti tam řádně organisované školy.«⁸⁾ Jesuita Vota určený pro cestu do Moskvy r. 1697 měl vykonati přípravné šetření. Není pochyby, že Milan a Berula byli také informováni o tomto zájmu Kongregace de P. F., a proto s velkou pozorností sledovali vývoj poměrů v moskevském církevním světě také s tohoto hlediska náznaků

⁵⁾ Srv. přehled zpráv o »kijevljanech« v listech jesuitů u *Peretce*, Kyjane; *Florovský*, Puti, 52.

⁶⁾ Srv. »Relationes de statu«, 1680—1, *ACP(Š)*, 1680—1, »spes conversionis Moschovitarum... non videtur posse esse alia qua per Ruthenos«.

⁷⁾ Možná, že vlivem návrhů uniátských biskupů, srv. jejich memorandum Kongregaci de P. F. dne 4. května 1693 o tom, že mají velkou naději na úspěch svého (snad basiliánského) vlivu v Moskvě, dojde-li k přímému styku s tamějším prostředím. *Theiner*, *Mon. Pol.*, III, 741, N 749. Srv. *Karaman* — *Pierling*, *Izveštaji*, 113.

⁸⁾ »An per Ruthenos monachos possit in eos religio catholica propagari et exacta disciplina regularis cum studiis introduci.« *Šmurlo*, *Rimskaja Kurija*, text 81, přílohy 81 (N 3/46), § 5. Srv. zajímavý návrh arcib. Petra Paula de Palma, jenž r. 1698 navštívil Moskvu: »se la S. Congr. prendesse alcuni di quei alunni Greci che sono in Roma (t. j. z řecké koleje), e l'inviasse in questi regni, o ordinati al loro rito, o con licenza di ricever gl'ordini dal medesimo loro Patriarca servata l'obedienza etc. dovuta alla Sede Romana; purché siano dotti sarebbero assai ben graditi, e farebbero grandissimo profitto.« *ACP(Š)*, 1698. Kongregace de P. F. přijala tento návrh »ad mentem« 6. VII. 1699, protokol, § 16 (*ACP(Š)*, 1699), ale v listě Palmovi (6. VII. 1699) zdůraznila pochybnost jeho plánu: »ma quanto al dar loro (t. j. alumnům řecké koleje) facoltà di farsi ordinare dal loro Patriarca non unito a questa Santa Sede non è ciò lecito in conto alcuno per i motivi che ella stessa potrà considerare colla sua matura prudenza.«

Unie. S počátku se Milanovi zdávalo, že okolnosti jsou dosti příznivé pro Řím. Milan se domníval, že litevským uniátou řeckého ritu byl kazatel ruských kázání v kathedrálním chrámu v Moskvě, nějaký biskup.⁹⁾ Dále za uniatský pokládal Milan klášter pod Moskvou, v jehož čele stál archimandrita, člověk »velmi učený a svatého života«, jenž »se staral o útěchu sv. církve«.¹⁰⁾ Milan při tom věděl, že »zdejší«, t. j. Moskevští pokládají tyto Kijevljany za heretiky, »oblivance« (pokřtěné obléváním), ale sám Milan se neodchyloval od Moskevských, když tvrdil, že mnozí mníši (patrně i kijevští) jsou buď uniáté nebo velmi blízcí Unii, a že ještě více je takových, kteří mají »nejlepší mínění o našich věcech«.¹¹⁾ Čeští pozorovatelé se dopustili bezpochyby omylu,¹²⁾ když se domnívali, že tu mají před sebou lidi, kteří usilují o sblížení s Římem, o církevní nebo konfesionální Unii s ním. Ani Rtiščevský (Andreevský) klášter u Moskvě,¹³⁾ ani nějaký biskup, nebyli nikterak nakloněni rozhodnutím a krokům podobného rázu, avšak bylo na nich patrné, že mají styky se západoevropskou, zvláště katolickou scholastickou vědou, styky, které přibližovaly »Kijevljany« zčásti způsobem myšlení představitelům katolického vyškoleného duchovenstva. Žádné podpory se strany »Kijevljanů« čeští jesuité v Moskvě nenašli, naopak, setkali se u nich se značnou silou odporu k plánům jesuitské misie, k její škole atd.

Moskevští jesuité udržovali osobní styky s těmi nebo oněmi představiteli moskevského pravoslavného světa, avšak tyto styky nevedly k žádnému výsledku, který by bylo možno považovati za vážný úspěch širšího významu. Podle sdělení samých jesuitů byli mezi těmi, kdo jejich přičiněním byli přivedeni k Římu, dva biskupové (1 Rus [Ukrajinec, z uniátů?], druhý Armen), dále čtyři kněží (z nich jeden Armen) a 25 »dvorjanů«, šlechticů,¹⁴⁾ avšak neznáme jméno ani jedné z těchto osobností, ani to nemáme potvrzeno z jiných pramenů. V prosinci 1714 podával Milan ústředí Tovaryšstva zprávu o potížích práce mezi Rusy ve smyslu konverse (»quoad Ruthenos nil aut parum est factibile«) a výslovně uváděl šest případů »Unie«, patrně za rok 1714 (»sunt universim uniti sex«). Mezi nimi byl jeden »sacerdos ecclesiasticus, sed eruditus«, jiný byl mnich, »qui et theologiam docuit, uterque bonus et fervens, reliqui sunt saeculares nimium suis immersi curis, aliqui adhuc essent ad accedendum dispositi; sed timor prohibet,« pokračuje Milan, »et tunc quidem minima hic religionis cura est, tota enim mens et cogitatio apud pressos gravibus contributionibus non est nisi ad inquirendos modos habendi sive licite sive illicite, unde et gravissimorum scelerum sumitur occasio, quod

⁹⁾ *Pis'ma*, 233—4 (29).

¹⁰⁾ *Ibid.*, 234 (30).

¹¹⁾ *Ibid.*, 234 (30); srv. 257 (58); srv. sdělení Vockerodta, *Herrmann, Berichte*, I, 16, § 24 (ruský př., 15—16 str.).

¹²⁾ Avšak za nimi šel zčásti také *Pierling*, *La Russie*, IV, 157.

¹³⁾ Faktické zprávy o něm v. *Kozlovskij J. P.*, F. M. Rtiščev, Kijev, 1906, zvl. str. 74—82, klášter byl založen v letech 1645—1647, Rtiščev zemřel r. 1673.

¹⁴⁾ *Müller, Historia*, 2194; *Pierling, La Russie*, IV, 295.

non mirum apud populum, cui nihil unquam scrupuli de peccato ab ignorantibus monetur sacerdotibus.«¹⁵⁾ Úspěchy v obracení k Římu na tomto dosti žalostném pozadí byly snad jen nahodilé a ojedinělé a týkaly se jen vyšších vrstev moskevské společnosti, mezi nimi také duchovenstva. Ruské prameny, bohužel, nepodávají zprávy o těchto věcech. Když se setkáváme někdy ve zprávách jesuitů se zmínkou o obrácení »schismaticů«, k Římu, týká se to snad obyčejně uniátů, kteří přijali potom z těch nebo oněch důvodů pravoslaví.¹⁶⁾

Česká misie Milana a Beruly zastihla ještě posledního patriarchu Hadriana; »nynějšího patriarchy nemusíme se báti,« psal Milan, jeho úplná nečinnost a to, že car Petr »učinil pokornými« biskupy, byly v tomto případě vhod jesuitům.¹⁷⁾ Ovšem, pozdvihl jednou svého hlasu proti jesuitské škole, ale car rozhodně překazil toto vystoupení tím, že obvinil svého patriarchu z nečinnosti, pokud jde o vyučování mládeže.¹⁸⁾ Čeští jesuité byli první dobu spokojeni s tím, že po smrti Hadrianově propůjčil car první místo mezi duchovenstvem Stefanu Javorskému. Věděli, že je blízký carovi, slyšeli o jeho vědecké práci v Kijevě, o jeho domnělém uniátství v jesuitských školách v cizině, o jeho malé náklonnosti k »Římanům«¹⁹⁾ a také o jeho rozhodnutí založit v Moskvě vědecké ústředí kijevských profesorů.²⁰⁾ Osobní blahovůle Javorského k Berulovi, kterou projevoval za prvního slyšení více než jednohodinového, nebyla však jesuitovi zcela příjemná: »mně se nelíbí,« psal Berula, »že on, jak říkají, byl někdy římským katolíkem, a nyní se stal jiným; snad Bůh znova přeměnil nebo přemění jeho názory k lepšímu.«²¹⁾ Milan také nebyl úplně přesvědčen o tom, zda Javorský projevuje blahovůli k jesuitům upřímně, či zda je v přátelství něco umělého.²²⁾ A proto byli Milan a Berula velice překvapeni, když r. 1701 právě Javorský, do té doby velice laskavý a milostivý k jesuitům, byl »tou osobností, která pracovala prostřednictvím hodnostářů« u cara proti jesuitské škole.²³⁾ A právě Javorský jako hlava církevní organizace moskevské vystoupil potom proti jesuitům zvláštním dekretem, jehož účelem bylo izolovati jesuity od pravoslavného prostředí,

15) *ASJ.*, Hist. Bohem., F. XXXIV, f. 251 sq.

16) Srv. 1713 — »a schismate etiam reducti tres qui ad ilud aposthaverunt«. *Annuae missionis 1713*, *ASJ.*, Boh., 122, f. 254; srv. 1714 — »a schismate reductus Philosophiae Ruthenus Studiosus«. *ASJ.*, Boh. 130, f. 5 a 10 (1715); Boh. 130, p. 16, 1716.

17) *Pis'ma*, 230 (25) srv. 256 (57).

18) *Ibid.*, 258 (60), srv. níže, str. 277.

19) *Ibid.*, 257 (58), 359 (183—4).

20) *Ibid.*, 258 (60). Srv. sdělení Broggiovo o Javorském (*Theiner*, Mon. hist. 44, § 17) — »sono molti indicii che non è alieno della nostra religione«; srv. list. P. Konrada z r. 1705; *Pierling*, La Russie, IV, 184—5.

21) *Pis'ma*, 260 (62), srv. 363—4 (66).

22) *Ibid.*, 263—4 (66), 268—9 (72); srv. *Peretc*, Kyjane, 5 a násl. Karaman později psal o přátelství moskevských misionářů se Stefanem Javorským a Feofilaktem Lopatinským, biskupem Tverským, a jmenuje je »due più dotti e accreditati prelati di quanti ne fossero in Moscovia«. *Pierling*, Izveštaji, 100, oni prý »si stimavano felici quando poteran confessarsi da qualche missionario cattolico«.

23) *Ibid.*, 273 (78).

zakazoval jejich rozmluvy s Rusy o víře, hrozil vyloučením těm, kdož by posílali děti do jezuitské školy atd. Jesuity to stálo mnoho úsilí, aby vymohli zrušení tohoto »ukazu«.²⁴⁾

Ta věc, že jesuité podobné činy místodržitele moskevské patriarchátní stolice neočekávali, jasně ukazuje, že nedobře rozuměli skutečnému moskevskému životu a že žili ve světě ilusí, předpokládajíce a očekávající, že za toho stavu věcí jsou nějaké příznaky příznivé pro katolickou misii.²⁵⁾ Osobní styky Stefana Javorského s jesuity mohly býti úplně korektní, ale v podstatě pravoslavný hierarcha nemohl zůstat pasivní, když viděl nebezpečí, které hrozí jeho stádu od katolických kněží. Zde se stýkaly dva živly — pravoslavný a katolický, mezi nimi byla zřetelná demarkační čára, její jsoucnost se zřetelně projevovala, kdykoliv nešlo o osobní setkání a rozhovory, nýbrž o všeobecné perspektivy církevní praxe. Čeští jesuité v Moskvě dosti často v denním životě pociťovali tuto hranici dvou světů, oni by ji byli chtěli viděti úplně odstraněnu, a proto spatřovali příznaky takové možnosti také tam, kde nebyla vůbec.

Jedna stránka styků mezi českými jesuity a moskevským vyšším církevním prostředím zasluhuje zvláštní zmínky; máme na mysli rozhovory a disputace o otázkách víry.²⁶⁾ Tyto disputace souvisely přímo se Stefanem Javorským. Třeba připomenouti, že Javorský v svých theologických názorech byl pod nepochybným vlivem katolickým, správněji řečeno nepřekonal úplně tento vliv, jemuž podléhal za studií a v květu svých duševních sil a svého světového názoru.²⁷⁾ V tomto smyslu Javorský byl, jak známo, představitelem jiného směru ruského theologického myšlení než Prokopovič a jiní, v jejichž spisech jsou zjevné prvky protestantismu.²⁸⁾ A proto je velice zajímavá vědecko-theologická stránka styků českých jesuitů s Javorským, jehož nepřátelé (a protestanti) v polemice často nazývali jesuitou!

O theologických disputacích mezi pravoslavnými a katolíky v Moskvě se začalo patrně jednat na přání Javorského; v září r. 1701 o tom podával Milan zprávu představeným do Čech, poznamenává, že Javorský prý chtěl, »aby i jiní mohli slyšeti důvody Římanů a vytvořiti si o nich

²⁴⁾ Ibid., 360—1 (185); srv. níže, str. 278.

²⁵⁾ Je zajímavé, že také arcibiskup Palma za svého pobytu v Moskvě r. 1698 přišel k závěru, že práce misie v Moskvě může býti úspěšná, protože země je divoká a zanedbaná, »nel spirituale assai disposta a ricever i veri lumi della chiesa Romana«. Srv. relaci z 31. X. 1698 a protokol Kongregace ze 6. VI. 1699, § 18 (ACP., K., Š., 1699). O této cestě přes Rusko v. Šmurlo, Otnošenija, 72 a násl.; Deruga, Katolicyzm, 369 a násl.; srv. *Zapiski Željabužského*, 123—4.

²⁶⁾ Srv. *Pierling*, La Russie, IV, 160—161.

²⁷⁾ Srv. o tom přehled u *Maslova*, Biblioteka, 90—110; srv. *Al. Korolev*, RBS., s. a., 1909, 413—422; *Florovský*, Puti, 55 a násl.

²⁸⁾ *Koch H.*, Die russische Orthodoxie im Petrinischen Zeitalter. Ein Beitrag zur Geschichte westlicher Einflüsse und des ostslavischen Denkens, Breslau 1929; *Kartašev A. V.*, K voprosu o pravoslavii Feofana Prokopoviča, Sbornik statej v čest' D. F. Kobeko, Spb. 1913; *R. Stupperich*, Feofan Prokopovič's theologische Bestrebungen, Kyrios, 1936/IV, 350—362; *Florovský*, Puti, zvl. 89 a násl., 96 a násl.

lepší mínění«. Čeští jesuité se bezpochyby připravovali k podobným rozhovorům, knihovna misie (o ní viz níže) byla pro ně dobrou pomocí. Avšak hledali častěji pomoci také mimo Moskvu. Naskytla se jim na př. možnost disputovati o učení Descartově, jež řád jezuitský, jak známo, odmítl a odsoudil.²⁹⁾ Toto učení chtěli prý propagovati někteří lidé, kteří přijeli do Moskvy z ciziny, »latinitate tincti partim in Anglia, partim in Suecia«. Čeští jesuité byli rozhodně proti povolení disputace o učení Descartově, protože odporuje dogmatu o transsubstanciaci, ale pro všechny případ žádali představené své provincie, aby jim poslali krátký výklad nějakých více méně pevných a vybraných argumentů proti pokračovatelům Descartovým; jesuité měli v úmyslu odevzdati tyto argumenty těm z »vynikajících lidí«, kteří uměli čísti latinsky. Jesuité očekávali, že »ne tak lehko a brzo se skončí scholastická válka« a že »obyčejné důvody podle Suareza a Scota« nebudou dostatečné pro obranu »substanciálních formulí«.³⁰⁾

Stefan Javorský chtěl vyzvati jesuity k disputaci snad ještě za života patriarchy Hadriana, před cestou Milanovou do Azova, t. j. před r. 1700. Javorský chtěl s nimi zvláště mluvit o vycházení sv. Ducha; podle sdělení Milana, »horlivě a různými způsoby a chytrostmi« sledoval tento svůj úmysl. Jesuité nechtěli této disputace a zdůrazňovali, že nemají dovolení disputovati o otázkách sporných mezi pravoslavnými a katolíky, avšak přece byli do tohoto sporu zataženi. »Po mém návratu z Azova znova oživila vášně k disputaci,« praví Milan. Disputace se konečně uskutečnila, neboť do Moskvy přivezl nějaký cestující mnich nějaký slabý katolický spis o otázce Filioque. Kritiku tohoto spisu napsal prý sám Javorský ve formě dialogu mezi pravoslavným a Římanem o sv. Duchu (v šesti sešitech). Není nám jasné, jaký spis Stefana Javorského má zde na mysli Milan. Mezi spisy Javorského po r. 1700 není vůbec takového většího traktátu na toto téma. Jde snad o spis jiného autora, o práci napsanou pod dozorem Javorského? Jesuité oznámili v Moskvě, že by mohli předložit vážné námítky proti tomuto traktátu, jež Rusové byli ochotni pokládat za poslední slovo theologické vědy, za spis úplně nepřekonatelný. Jesuité pozorovali, že Rusům, spoléhajícím na autoritu metropolitovu, běží spíše o to, aby získali vítězství, než aby zjistili pravdu; pro autoritu římské církve by další mlčení bylo bývalo už prohrou, a proto se Milan a Berula rozhodli přijmouti otevřený boj. Měli se setkat s Javorským při obědě v domě jednoho bojara, velmi blízkého carovi. Avšak Javorský tam přítomen nebyl a »jakoby s úmyslem udržeti styky« poslal tam jednoho mladého theologa, jenž prý byl někdy v cizině žákem (ve filosofii) patera Holzbechera.³¹⁾ Tam po obědě byl

²⁹⁾ Srv. Pachtler, *Ratio Studiorum*, III, 121–124.

³⁰⁾ *Pis'ma*, 269 (73).

³¹⁾ Kristian Holzbecher, rodem z Jablonce, nar. 10. XII. 1659, jesuita od r. 1676, † 1722; byl profesorem theologie, filosofie a kanon. práva v Praze. *Sommervogel*, *Bibliothèque*, IV, 437; *Pelzel*, *Schriftsteller*, 131. Není známo, kdo z moskevských theologů byl žákem tohoto českého profesora.

Milan vyzván, aby odpověděl na spis Javorského, ježž Milanovi odevzdal sám hostitel. Není třeba se zde zdržovati u argumentů, které rozvíjel Milan. Vyložil je ve svém listě z 23. XI. 1701. Milan měl dojem, že dosáhl poněkud úspěchu svým vystoupením. »Já sám dobře viděl, že na mne hledí jako na vítěze, a potom sám vicepatriarcha (t. j. Javorský) mě veřejně nazval učeným a dobrým theologem.«³²⁾ Jesuité vyložili své námitky také písemně, korektně zdůrazňující, že Javorský nezřídka chybně citoval, že se dopustil nesrovnalostí, že jeho důvody jsou zjevně slabé, že projevil neznalost termínů, »užívaných však i v řeckých školách«. Je zajímavé, že se podle tvrzení jesuitů sám car Petr počal velmi chladně chovati k autoru tohoto spisu proti Javorskému.³³⁾ Stoupenci kijevské školy v dopisech poslaných do Moskvy se ujali odmítnutého dialogu, avšak po dvojnásobném zjištění jejich nesrovnalostí umklili.³⁴⁾ Tento případ přesvědčil Milana, že Javorský ve skutečnosti není vědecká síla, »já jej nekladu ani výše nežli sebe.«³⁵⁾

Po krátkém klidu, když pravoslavní neusilovali o to, aby veřejně dosáhli vítězství a v soukromých domech neprojevovali ochoty k scholastickým sporům, Javorský chtěl znovu disputovati s jesuity, tentokrát o hlavě církve. Milan se úsilně připravoval k tomuto sporu, jakož k rozhovoru o sv. Trojici.³⁶⁾ Došlo-li skutečně k těmto disputacím, o tom v listech Milanových zmínky nenalézáme, avšak jesuité měli ještě nejednou podobné rozhovory. Tak na jaře r. 1702 musil Milan vystoupiti proti učení Descartovu a Lockovu; oba tito filosofové měli své straníky i v Moskvě. Milan vystoupil jednou také proti nějakému spisu přivezenému z Nizozemska, v němž autor úporně obhajoval myšlenku o pohybu země.³⁷⁾ R. 1702 podle sdělení Milanova kijevští mniši pozvaní Javorským k práci v Moskvě »s velkou agresivností« vyzývali jesuity k disputacím o konfesionálních různostech, avšak — s pomocí Boží narazili na takový odpor, že prý ztratili chuť k disputaci. Moskevský profesor filosofie, karmelitán apostata (t. j. zaikonospasskij archimandrita Antonij s příjmením Karmelit),³⁸⁾ se vyhnul sporu s Milanem, když se setkali jednou u bojara Lva Kirilloviče Naryškina a když se mluvilo o posláních Damasových k Jeronymovi. »Zdejší (t. j. moskevští, ne kijevští), psal Milan, rozhodně uznávají a mluví, že my jsme mnohem učenější než ti mniši,« ale »že pohanští filosofové také byli učenější než svatí, bohonosní biskupi.« V tomto protikladu se projevil ovšem, jak jsme výše zdůraznili, názor orthodoxní školy theologické o prvenství zbožné jednoduchosti a prostoty před učeností a školní moudrostí.³⁹⁾

³²⁾ *Pis'ma*, 273—6 (78—82), 289 (99).

³³⁾ *Ibid.*, 360 (184—185).

³⁴⁾ *Ibid.*, 360 (185), 1703.

³⁵⁾ *Ibid.*, 289 (98).

³⁶⁾ *Ibid.*, 289 (99).

³⁷⁾ *Ibid.*, 291 (100—101).

³⁸⁾ *Charlampovič*, *Malor. vlijanije*, 649, v Akademii od r. 1703.

³⁹⁾ *Pis'ma*, 299 (110—111).

Schůzky a rozhovory českých jesuitů s pravoslavnými theology, mnichy a kněžími⁴⁰⁾ byly patrně dosti časté a dosti živé. Potvrzuje to svědectví Pleyerovo z r. 1710, které pro nás však zůstává nejasné. Pleyer se tam zmiňuje o tom, že pravoslavní založili »latinskou školu«, s níž mají živý styk misionáři, zvláště Milan; dostal tam »pro praemio« znamenité ikony se stříbrným zarámováním, »obtenta laurea et laude profundae doctrinae«. ⁴¹⁾ Tyto styky dávaly misionářům možnost upevniti svou vědeckou autoritu v ruském prostředí. »My,« psal r. 1703 Milan, »máme u zdejších takovou důvěru, že když se objeví něco nového ve vědě, sdělují to obyčejně nám a žádají nás o posudky, a to nám dává příležitost omeziti vývoj lžiučení.« Tak Milan vystoupil jednou s kritikou nějakého »nesmyslného« a »nečestného« anglického traktátu věnovaného Gotfridu, biskupu »Cantuarenskému«. Milan nazval autora analfabetem, oslem a idiotem, protože autor přijímal theorii Galileovu. Snad kalvinisté moskevští byli propagátory tohoto traktátu, Milan totiž úspěch svého vystoupení pokládal za ránu proti kalvinistům.⁴²⁾

Na základě listů jesuitů z Moskvy možno se domnívati, že v bohovědných otázkách theologicky vystupovali mezi moskevskými theology hlavně v prvních letech svého pobytu v Moskvě.⁴³⁾ Po r. 1703 se ani Milan, ani Berula o tom nezmiňují; v této oblasti snad nastalo jakési odmlčení. Může se to vysvětlovati také tím, že se po vystoupení Milanově proti dialogu Javorského jejich osobní styky staly méně dobrými. Základní význam však mělo rozhodnutí Javorského r. 1703, aby bylo zakázáno jesuitům vůbec »vtrušovati do přátelských rozhovorů s Rusy otázky víry«. ⁴⁴⁾ Tento zákaz měl bezpochyby na mysli také disputace, ke kterým vyzýval jesuity sám Javorský. Milan a Berula s počátku jednali správně, když odmítali tyto polemické spory, — neměly žádného pozitivního výsledku, avšak ukázaly určité nebezpečí, dovolí-li se svého rázu propaganda latinství v ruském prostředí, pokud tuto propagandu vedli dobře připravení, myšlenkově vyškolení katoličtí kněží. V tomto smyslu disputace byly důležitou a významnou stránkou činnosti jesuitů v Moskvě. Tyto rozhovory a disputace rozšiřovaly obzory vlastního katolického obyvatelstva Moskvy, vedly jesuity k aktivní účasti v duševním životě moskevské společnosti vůbec, společnosti, která prožívala tehdy novou dobu přelomu svého života. Nové proudy západoevropského původu znova vnikly do tohoto dříve tichého světa tradice, klidu, orthodoxie. Je důležité, že se čeští jesuité snad osob-

⁴⁰⁾ Srv. posudek Milanův o carském zpovědníku J. Poborském, *Pis'ma*, 234 (301), několic S. Todorskému, jak mylně myslil *Peretc*, Kyjane, 3.

⁴¹⁾ *Herrmann*, *Berichte*, I, 191; ruský př., 10 — »medali«, ale v originále »Bilder«.

⁴²⁾ *Pis'ma*, 301 (112—113).

⁴³⁾ »Disputace« ruských theologů slavjano-greko-lat. akademie s katolickými kněžími pokračovaly potom po vypuzení jesuitů r. 1719; tehdy tyto disputace dostaly snad veřejnější a organizovanější ráz, nežli tomu bylo za Milana a Beruly. Srv. o jedné moskevské disputaci z r. 1724 za účasti kapucína v deníku *Berkholzově*, *Dnevnik*, IV, 62 až 63 (srv. *Pekarskij*, *Nauka*, I, 435).

⁴⁴⁾ *Pis'ma*, 360—1 (185); srv. níže, str. 278.

ně stýkali také s obyčejným ruským duchovenstvem, černým a bílým, navštěvovali ruské kostely a kláštery, měli tam také přístup k oltáři, byli přítomni při bohoslužbách,⁴⁵⁾ jinak řečeno, obeznamovali se s denním ruským církevním životem, získávali známosti v moskevském církevním prostředí, a to nejen stupňů vyšších, nýbrž také stupňů nižších. R. 1710 se misionáři v své zprávě zvláště pozdržovali u sporů o době předpodstatnění a o sv. Duchu, sporů to již za časů Davida a Tichavského tak živých a vzrušujících. Podle jesuitů se v Moskvě ujal nesprávný názor na dobu proměnění »non Christi verbis, sed invocatoria oratione«, názor bratří Lichudů, dvou mnichů »ex Cephalaria« (sic), kteří používali podpory patriarchů Joakima a Hadriana, »hominum rudissimorum«.⁴⁶⁾ R. 1710 právě byl pozván z Kijeva do Moskvy nějaký mnich, aby učil teologii ve Spasském klášteře. Byl to autor traktátu proti římské církvi, který využil při tom díla sv. Augustina, »očistiv« je od latinských prý přídavků a obviniv Římany z porušení knih. Moskevští jesuité napsali odpověď na tento traktát a informovali o tom nejen katolíky.⁴⁷⁾

R. 1717 moskevská církevní vrchnost se obrátila na Milana a Berulu s žádostí, aby se vyslovili o známém memorandu sorbonských theologů, předloženém Petru Velikému při jeho návštěvě v Paříži.⁴⁸⁾ Pro moskevské theology byla zvláště zajímavá část — »praejudiciosa Summo Pontifici dogmata«. Jesuité byli tážáni, »an catholicae sint, et a nobis talia esse agnoscantur«. V krátké své odpovědi Milan a jeho spolupracovníci zdůraznili, že Sorbonské memorandum formuluje názory jen nemnohých Francouzů, jež odmítají dokonce i sami Francouzi, »caeterum haud dubie sat illis constare, Unionem cum Ecclesia Catholica, non penes Universalitatem aliquam, sed apud Summum Pontificem quesitam semper fuisse«.⁴⁹⁾ Neznáme podrobnosti této věci, o níž se Milan zmiňuje v zprávách za r. 1718: ruský mnich, snad ne z Moskvy, spíše z Ukrajiny (»Ruthenus«) »qui publica in concione docuerat, sola fide justificari, junctis cum bene sentientibus Ruthenis viribus confutatus erat.«⁵⁰⁾

Víme, bohužel, o všech uvedených faktech a okolnostech styků českých jesuitů s moskevským pravoslavným církevním prostředím jen od jesuitů a nemůžeme srovnávat jejich zprávy a zkušenosti s tím, jak si toho všimla ruská pravoslavná strana. Pro tuto jednostrannost svých vědomostí si nemůžeme vytvořit úplně hodnověrný a přesný obraz tohoto historického zjevu v celku. Avšak máme tu aspoň základy pro to, abychom viděli české jesuity v jejich činnosti a v stycích s církevním světem ruským v Moskvě a abychom poznali, třebas jen zčásti, toto všeobecné pozadí života a práce české jesuitské misie.

⁴⁵⁾ *Pis'ma*, 232—3 (28—29); srv. cestu Berulovu s Guarientem do Nového Jerusalema 2. VI. 1698. *Korb*, *Diarium*, 137.

⁴⁶⁾ Srv. výše, str. 184 a násl.

⁴⁷⁾ *Annuae missionis*, 1710, *ASJ.*, Boh. 122, f. 244.

⁴⁸⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV.

⁴⁹⁾ *Miller*, *Historia*, 2190.

⁵⁰⁾ *Miller*, *Historia*, 2191.

XIV. Sídlo jesuitské misie v Moskvě a její kostel

Jesuitská misie v Moskvě měla za středisko své činnosti Německou Slobodu; pro náboženské potřeby jejích obyvatelů byli povoláni do Moskvy katoličtí kněží, na území Německé Slobody bylo také sídlo misie. Dějiny této residence a její ústřední části — katolického kostela — jsou zajímavou a důležitou stránkou v dějinách české misie vůbec.

Čtenář má na paměti, že katolíkům bylo roku 1684 dovoleno mít v Moskvě stálého kněze a místo pro modlitby.¹⁾ Proto bylo třeba najít místo pro soustavné konání bohoslužeb. Máme o tom různé zprávy, podle nichž se nedá tato věc jasně vylíčiti. Podle jedněch P. Šmit původně měl bohoslužby v soukromém domě, »in domo haeretica«,²⁾ »in domo convenientissima«,³⁾ v »izbě« neboli budově propůjčené nebo pronajaté majitelem domu pro tento účel a náležející nizozemskému kupci van Troin. David však r. 1690 svědčí jinak. Sděluje, že Šmit »apud catholicum hospitem sat pretioso victu et diversorio divina peragebat« — a byl to dům, v němž »consueverant iam ante advenae sacerdotes divina celebrare, hospite illo, bene de re catholica merito, necessaria apparamenta subministrante«. Trvalo to však nedlouho, »non diu hic ob caritatem, ut insinuari substitit, aliam domum, in qua deinceps mansit, elegit«. ⁴⁾ Brzo měli jesuité možnost sloužiti už veřejně, »ne tajně« v soukromých domech.⁵⁾ R. 1685 byla za prostředky, povolené císařem Leopoldem I. a prostřednictvím Kurtzovým v Německé Slobodě zakoupena parcela pro budovu katolické misie.⁶⁾ Zapsána byla tato parcela na jméno kupce z Florencie Francesca Guasconiho, jenž bydlil v Moskvě od r. 1666 a měl významné postavení mezi moskevskými cizinci vůbec a katolíky zvláště;

1) Podle Gordona — postavit kostel. *Gordon, Tagebuch*, II, 37; *Dnevnik*, II, 415; srv. výše, str. 117.

2) De Boye císaři Leopoldu I. 23. VI. 1685. VA(Š), Russ. 6, 22.

3) *Theiner*, Mon. hist., 295.

4) *David*, Status modernus, 3—4.

5) *Cvetajev*, Iz istorii, 428, příl. XL. Dlouho však se ještě v cizině mluvilo, že v Moskvě katolíci mají bohoslužbu jen »gantz heimlich«. Srv. *Talander*, Der Curieusen und historischen Reisen durch Europa Andehaupt-Teil, Leipzig, 1699, 60, kde i zmínka o vypuzení jesuitů.

6) Srv. relace Kurtzovy Leopoldovi I. 3. května a po 23. VI. 1685, VA(Š), Russ., 6, 12 a násl., 20 a násl.; *David*, Status modernus, 5; *Miller*, Historia, 2173; *Posselt*, Lefort, I, 437; *Pierling*, La Russie, IV, 97 a násl.

s P. Gordonem byl spojen jak osobními, tak i hospodářskými styky. Roku 1684 Guasconi podepsal známou nám žádost, aby byly dovoleny katolické bohoslužby v Moskvě, na prvním místě mezi kupci, a potom nejednou podpisoval žádosti katolické misie k moskevským úřadům, do Vídně a do Říma.⁷⁾ Jednou hr. D. A. Tolstoj tvrdil, že Guasconi byl tajným světským jesuitou a jesuitským agentem v Moskvě.⁸⁾ Nyní lze stěží opakovati toto tvrzení. Je pravda, že se Guasconi soustavně zajímal o osudy jesuitské misie. Prameny je doloženo také, že Guasconi informoval (skrze bratra i přímo) o moskevských událostech (především válečných) jednu z italských vlád, byly to Benátky, ne papežská Stolica.⁹⁾

Na půdě formálně náležející Guasconimu se soustředila zatím činnost českých jezuitů a kněží v Moskvě. Toto jejich sídlo viděl v letech 1688 a 1689 jezuita Avril, když navštívil »les Jesuites Allemans« v domě »que l'Empereur y avait établis« před 1—2 roky.¹⁰⁾ Roku 1691 navrhl císařský internuncius Kurtz moskevským úřadům, aby zapsaly tuto nemovitost misie na jméno císařovo, avšak úřady odmítly tento návrh, odůvodňující tento svůj postup tím, že by nebylo vhodné a obvyklé tak učiniti, když ruští carové nemají své vlastní domy v »Germanii«, ani ve Vídni, ani v Praze. Proto tato nemovitost zůstala formálně spojena s Guasconim, »plebánům« však podle sdělení moskevských úřadů náleželo bydleti u »načal'nych« lidí katolické víry.¹¹⁾ Tento případ jasně ukazuje, že pro moskevské úřady nebyla tajemstvím souvislost mezi katolickými kněžími a majetkem Guasconiho, stejně jako souvislost tohoto majetku s císařem, otevřeným a uznávaným patronem katolické misie.¹²⁾ Avšak v březnu r. 1693 úřady navrhly Gordonovi jako hlavě katolické obce, aby prodal nebo vyměnil tuto parcelu sousedovi (Nizozemci a protestantu doktoru van der Hulst), poněvadž tento doktor potřeboval rozšířiti svou parcelu a své stavby. Tento návrh bylo lze odmítnouti tím, že se jesuité dovolali toho, že tato parcela náleží ve skutečnosti císaři a že je určena speciálně pro bohoslužebné účely, pro něž na ní už jsou budovy atd. Moskevský patron misie P. Gordon nijak nepochyboval, že tato akce byla pokusem zasaditi ránu misii. Používaje svých styků a hlavně podpory samého cara, zlikvidoval tento nápor na misii.¹³⁾

Na parcele pro misii byla vystavěna finančními prostředky císařovými

⁷⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 113; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 344; *Pierling*, *La Russie*, IV, 100—101; *Deruga*, *Katolicyzm*, 177; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 87—8; II, 64.

⁸⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 113, 128; srv. *Brückner*, *Gordon*, t. 196, 114; *Posselt*, *Lefort*, I, 220.

⁹⁾ *Smurlo*, *Sborník*, I, XVIII, XXXIX a NN aktů, zde citované, 658, 659.

¹⁰⁾ *Avril*, *Voyage* 131.

¹¹⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 121—122; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 414—418.

¹²⁾ Srv. *Cvětajev*, *Kostel*, 46, 62; *Iz istorii*, 344 — jesuité rozvíjeli činnost »pod tajným pokrovitelstvím cesarja«!

¹³⁾ *Gordon*, *Tagebuch*, II, 401—2; *Kyselý*, *Dva kněží*, 222; *Posselt*, *Lefort*, II, 156—7, 566—7 — jiná verze z let 1697—1698, sotva správná, poněvadž zde pokus Lefortův proti misii měl prý uskutečniti aktivní katolík Menezius! (*ibid.* 569—70); *Cvětajev*, *Kostel*, III a násl. a *Iz istorii*, 428.

řada budov pro různé potřeby misie.¹⁴⁾ Čtenář si může učiniti představu o plánu této parcely a budov podle přiložené kresby, kterou r. 1698 Milan odeslal české provincii Tovaryšstva.¹⁵⁾

Centrální místo na plánu zaujímá kostel. Bylo to středisko všech starostí a zájmů jezuitů a moskevských katolíků vůbec. Moskevská vláda původně nechtěla dovoliti vystavěti katolický kostel v Moskvě. Až do r. 1705—1706 zůstávalo veškeré úsilí v tomto smyslu marné a Moskva rozhodně odmítala všechny žádosti. Katolická kolonie však žila nadějí na to, že jednou přijde změna; tak v létě r. 1684 se mezi katolíky roznesla zpráva, že dovolení stavěti kostel je už dáno.¹⁶⁾ Bylo to však jen doufání, které se projevilo také ve známé nám žádosti Gordona, Guasconiho a jiných z r. 1684. Ta část žádosti, v které se mluvilo o stavbě kostela podle příkladu luteránů a kalvinistů, zůstala bez přímé odpovědi s odůvodněním, že se carové mají zvláště poraditi o této věci s patriarchou. Mlčení moskevských úřadů trvalo asi dva roky. Tehdy stejnou žádost vyslovil císař římský, ale obdržel odmítavou odpověď s odůvodněním, že katolíkům byla už dovolena bohoslužba v soukromém domě, že však vystavění speciální budovy není možné.¹⁷⁾ Císař nedostal zadostiučinění, a proto se i nadále domáhal dovolení; tento bod byl také v textu projektu diplomu, jež s sebou přivezl do Moskvy Kurtz jako základ pro dohodu v této věci.¹⁸⁾ Všechno bylo marné, stanovisko Moskvy a Petra I. zůstávalo stále nezměněno.

Moskevští katolíci a misionáři se proto musili přizpůsobiti skutečnosti a organisovati bohoslužby v mezích povolených moskevskou vládou. Na parcele Guasconiho stál dřevěný dům, o němž David sděluje, že byl »spatiosa et ampla, horto eleganti, quem excoluimus, decora«. »Unum cubiculum,« píše, »alias pro usibus nostris, convertimus in sacellum, quod deinde, cum crescentibus catholicis et saepe aliunde advenientibus angustum esset, cum licentia Principis Galliczin auximus anno elapso (1687?) auctumque ac restauratum tum nostris tum nostrorum impensis ornavimus et demum Deo dedicando benediximus.«¹⁹⁾ Tato dřevěná kaple byla zasvěcena sv. Trojici.²⁰⁾ Byla nevelká, asi 16 »passuum« zděli, v té části, která byla určena pro přítomné katolíky, bylo možno dosáhnouti

¹⁴⁾ *Pis'ma*, 360 (208—9); *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 239, 240.

¹⁵⁾ Misionář Geraldo a S. Cruce v září 1698 poslal do Čech plán residence a kresbu vnitřku kostela (*Pis'ma*, 222 (14), těchto kreseb však nyní nemáme; v Cerroniho sbírce Korespondence moskevských jezuitů jest jen kresba a plán, poslané Milanem (*Pis'ma*, 227 (21), 330 (148)). — *Cerroni*, II, 233, str. 29—30, 163—164. Druhý exemplář (»rudis delineatio«) viz v *ASJ.*, Boh., 109 — *Historia*, 1696—1699, p. 593.

¹⁶⁾ *Cvětajev*, *Kostel*, 42 a násl.; *Iz istorii*, 233 pozn.

¹⁷⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 126—127.

¹⁸⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 124—5 a příl. 4; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 411 a násl., srv. 348 a násl.

¹⁹⁾ *David*, *Status modernus*, 26—27, 11.

²⁰⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 128; *Cvětajev*, *Iz istorii*, 367, 428, 433; příl. XL; *Gordon*, *Tagebuch*, II, 171 (5. V. 1687); *Korb*, *Diarium*, 51.

rukou do stropu.²¹⁾ A tak tomu bylo až do rozšíření původní stavby r. 1692.²²⁾ Podle sdělení Lefflerova tato »capella« koncem r. 1692 vyhlížela takto: dřevěný dům (»non in altum erecta«), bez kříže (»quae est inhibita«), bez věže, bez zvonů, a při tom, poznamenává Leffler, byla »de facto non inscripta tabulis monarchiae Moscoviticae«.²³⁾ Po příjezdu Milana a Beruly do Moskvy se usilovalo o zlepšení a rozšíření kostela. Nákladem vyslance Guarienta byla kaple přestavěna. Délka kostela byla nyní 36 »passuum«, výška — o deset loket více, než bylo dříve, světlo do budovy vnikalo dvojitou řadou oken s velkými skly, kostel měl vhodný a trojitý »quasi triplex chorus«.²⁴⁾ Ve vnitřku kostela byl hlavní oltář, zasvěcený sv. Trojici, a mimo to tři oltáře — sv. Kříže a Panny Marie a také svatých apoštolů. Při veškeré své skromnosti byl tento dřevěný kostel dobře vypravený. Milan mluví o jeho kráse, takovým dojmem snad působila také vnitřní výzdoba, obrazy, ornáty atd. Sami misionáři, Guarient, moskevští katolíci, zvláště manželka Lefortova, příbuzná Gordona a orthodoxní katolička,²⁵⁾ se starali o kostel po této stránce.²⁶⁾ V takovém stavu kostel zůstal až do podzimu r. 1705, kdy v noci 4./15. listopadu kostel spolu s jinými budovami na parcele misie byl zničen požárem.²⁷⁾ Misie se octla před nutností vystavět nový kostel.²⁸⁾ Nyní se všeobecné podmínky pro práci misie zlepšily a misii se podařilo, jak uvidíme dále, uskutečnit své přání a postavit nový, tentokráte kamenný kostel.

Dříve než přejdeme k výkladu o tom, jak se stalo možným stavěti v Moskvě kamenný katolický kostel, musíme se vrátiti k zmíněnému již plánu residence misie a obeznámiti se, jak na něm byly rozloženy jiné stavby, nesouvisící s vlastní bohoslužebnou stránkou činnosti jesuitů. Parcela v celku byla asi 80 »passuum« široká a 145 »passuum« dlouhá a byla rozdělena na dvě části. Jednu — o málo více než polovinu — zaujímala zahrada s některými menšími stavbami, na druhé byly hlavní budovy misie s kostelem a dvůr. Soupis všech částí parcely, podaný do Čech a do Říma Milanem při plánu, může poskytnouti čtenáři jasný obraz tohoto koutu staré Moskvy, s kterým tak těsně byli spojeni představitelé české jezuitské provincie. Podle zprávy Milanovy on a Berula našli zahradu podobnou lesu a za pomoci Guarientovy ji upravili co nejlépe; dali do pořádku také již dosti starý dřevěný jednopatrový dům

²¹⁾ *Pis'ma*, 226 (20).

²²⁾ *Gordon*, Tagebuch, III, 318, 1692 — rozšíření »Bethausu«, sbírka peněz na budovu (»Anbau«) v r. 1688; II, 241, 443; *Cvětajev*, Kostel, 103 a násl. a *Iz istorii*, 421.

²³⁾ *ACP(K)*, 1692, fasc. 39; *Šmurlo*, Rossijsa i Italia, III, 166, 167; *Kyselý*, Dva kněží, 221.

²⁴⁾ *Pis'ma*, 226 (20); *Pierling*, La Russie, IV, 156.

²⁵⁾ *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 290 a násl., 269 a násl.; *Posselt*, Lefort, II, 44, 148, 150 a násl., 567 sq., 572 sq.

²⁶⁾ *Pis'ma*, 226—7 (20—1), srv. 224 (17), 356 (179), 213—4 (4), 217 (9).

²⁷⁾ *Ibid.*, 362 (187); relace Pleyerova, *Ustrjalov*, Istorija Petra Velikago, IV/2, 649, 654.

²⁸⁾ Srv. *Ustrjalov*, IV/2, 654.

s byty pro misionáře,²⁹⁾ při čemž každý z nich dostal »cubiculum cum succincta camera«.³⁰⁾ Na kresbě Milanově nejsou označeny budovy, které byly postaveny v prvních letech jejich pobytu v Moskvě. Na plánu zakreslené místnosti pro školu, postavené ještě před r. 1692,³¹⁾ brzy snad nevyhovovaly potřebám; r. 1699 byla z prostředků Guarientových vystavěna zvláštní dřevěná škola.³²⁾

Pro žáky školy bylo nutno r. 1701 vystavěti zvláštní budovu s několika velkými pokoji-ložnicemi pro internát a r. 1702 k tomu bylo třeba přidati ještě větší místnosti, zvláště pokoje pro mladá knížata Golovkiny.³³⁾ Roku 1705 nastala velká změna ve stavu parcely: škola zůstala prázdná, v internátech nebylo už ruských žáků. Na podzim v noci na 4./15. listopadu vznikl v misii požár, jenž zničil větší část budov; zůstaly z nich jen dva pokoje, kam se přestěhovali misionáři, a tam vyčkali výstavby nových budov.³⁴⁾ Tato katastrofa byla možná ovšem proto, že v misii, jako všude v Moskvě, všechno bylo stavěno ze dřeva; po požáru a po skončení stavby kamenného kostela zamýšleli misionáři stavěti kamenné budovy také pro jiné potřeby misie.³⁵⁾ Bylo to uskutečněno několik let později, když se mohlo celé parcely využítí jinak, než tomu bylo před požárem. Nyní byla zvláště vymezena část pro katolický hřbitov; dříve katolíky pohřbívali na »heretickém hřbitově«, vedle kamenného luteránského kostela,³⁶⁾ společném pro všechny cizince. K roku 1710 hřbitov byl konečně upraven.³⁷⁾

Navrátíme se nyní k plánu parcely misie a uvedeme soupis všech jejích částí podle zprávy Milanovy (v. plán).

1. Ingressus pro via curruli.
2. Hortula minor.
3. Area ante templum.
4. Stabulum pro equis.
5. Cellare aestivum pro nivibus.
6. Culina.
7. Repositorium coci.
8. Schola.
9. Camera et cellare.
10. Atrium inter scholam et cubiculum.
11. Culina et focus pro distillando et praeparandis medicinalibus.
12. Cubiculum Missionarii.

²⁹⁾ *Pis'ma*, 227 (21);

³⁰⁾ Sdělení Lefflerovo, *ACP(K)*, 1692; *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III. 167.

³¹⁾ *Cvětajev*, *Iz istorii*, 428.

³²⁾ *Pis'ma*, 357 (181).

³³⁾ *Pis'ma*, 290 (99), 360 (183).

³⁴⁾ *Ibid.*, 362 (187).

³⁵⁾ *Ibid.*, 330 (148).

³⁶⁾ Tak byl pohřben i de Boye, na jehož hrobě katolická obec položila kámen »ad posterum memoriam«. *David*, *Status modernus*, 5, 20; *Pis'ma*, 215—6 (7—8).

³⁷⁾ *Ibid.*, 363—4 (188—189); *Annuae missionis* 1710, *ASJ.*, Boh. 122, f. 245.

13. Camera ejusdem.
14. Camera altera cum cellari pro reponendis rebus hortensibus.
15. Egressus in hortum.
16. Ingressus e camera Missionarii in Ecclesiam.
17. Ingressus publicus in Ecclesiam.
18. Ecclesia Sanctissimae Trinitatis.
19. Altare Majus Ss. Trinitatis.
20. Altare S. Crucis.
21. Altare Beatissimae Virginis.
22. Altare Sanctorum Angelorum, quod est in fieri.
23. Sacristia.
24. Cubiculum familiae.
25. et 26. Camera et repositorium familiae.
27. Braxatorium.
28. Portica pro locandis curribus, equis, lignis etc.
29. Atrium et cellare calidum sive hyemale.
30. Culina parvula.
31. Cubiculum missionarii.
32. Camera ejusdem.
33. Fons.
34. Sacellum et crypta e lapide Excellentissimi Domini Generalis Gordon.
35. In eodem sacello Bibliotheca.
36. Sepulcrum Reverendissimi Domini Joannis Casagrande sacerdotis apud Italos nautas missionarii.³⁸⁾
37. Ingressus in hortum.
38. Pars horti determinata pro floribus in templi obsequium.
39. Pars horti determinata pro rebus culinariis.
40. Ambitus arenatus et berberibus opertus domini Legati sumptibus extructus.
41. Locus umbrosus arboribus fructiferis consitus.
42. Domus hortensis.
43. Locus pro magnis globis.
44. Locus pyramidum.
45. Eremitarium Sanctae Magdalenae.
46. Eremitarium Sancti Josephi.
47. Ostium cisternae coopertae, in quam ex templi area aqua derivatur.

Číslo 34. tohoto seznamu, t. j. kaplička nad hrobem generála Gordona, bylo předmětem vážných nepříjemností a starostí jak pro misionáře, tak i pro moskevské úřady. Tato příhoda souvisí se stavbou kostela pro

³⁸⁾ Zemřel ve Voroněži 3. VI. 1698, 5. VI. pohřben v Moskvě. *Korb*, *Diarium*, 137; srv. o jeho úmrtí a o pohřbu list Guarientův do Říma 24. VII. 1699, *ACP(Š)*, 1699; je zajímavé, že Casagrande byl »perfettissimo nel lavoro degli orologii« a proto »e con quanto gradimento anco de' principali signori«. List vídeňského nuncia 1. VIII. 1699 (*ACP(Š)*, 1699).

katolíky v Moskvě. Roku 1694, v době přípravy významné výpravy do Azova a cest cara Petra do Voroněže atd., se na parcele misie začaly práce o stavbě hrobu Gordonova. Někdo z moskevských pravoslavných lidí a protestantů upozornil úřady, že nad tímto sklepem vyrůstá nějaká kamenná budova, která se lidem zaujatým nepřátelsky proti katolíkům zdála jakoby kostel. O tomto nezákonném činu byl informován sám car Petr, jenž se chystal do Azova. Petr Veliký tvrdil, že nikomu nedával dovolení stavěti katolický kostel, a nařídil, že stavba má býti zastavena a že má býti provedeno šetření, z jakých důvodů se stavbou bylo začato. »Posol'skij Prikaz«, t. j. moskevské ministerstvo zahraničních věcí provedlo formální šetření. Bylo zjištěno, že na parcele Guasconiho skutečně vystavěn »pogreb« (sklepení) rozměrů 3×3 sáhů, nad ním se staví nedokončená ještě kamenná budova, jež podle plánu může býti určena také pro bohoslužby, pokud má prohloubení ve zdi pro oltář atd. Katoličtí kněží, byli to Leffler a Jaroš, vysvětlili, že se vše děje podle přímého nařízení P. Gordona. Guasconi, formálně odpovědný za práce na své půdě, tvrdil, že nejde o kostel. Staví se rodinná hrobka Gordonů³⁹⁾ a jiných moskevských katolíků podle jeho plánu a návrhu, nad hrobkou se staví místnost ne pro bohoslužby, nýbrž pro procházky. Úřady na konec zakázaly pokračovati ve stavbě a práce byla na nějaký čas přerušena.⁴⁰⁾

Avšak v době, kdy byl nakreslen pláněk výše uvedený, byla sporná budova už patrně dokončena. »Posol'skij Prikaz« ještě po r. 1719 vedl šetření o tom, kdy a za jakých okolností byly provedeny tyto práce. Syn P. Gordona vysvětlil, že po prvotním zákazu pokračovati ve stavbě kněží (t. j. Leffler a Jaroš) psali P. Gordonovi do Azova o této věci a car prý tehdy dal Gordonovi dovolení stavěti dále. Avšak Jakub Gordon nemohl zjistiti, bylo-li to dovolení potvrzeno písemně či ne, sám J. Gordon tehdy nebyl v Moskvě, a při prohlídce misie r. 1719 byla všechna akta zabrána.⁴¹⁾ Podle plánu lze určit, že to nebyl kostel, nýbrž jen kaplička nebo pavilon nad hrobem patrona misie Gordona. Neznáme všech okolností této věci a nemůžeme přesně zjistiti, neměli-li něco pravdy také protivníci misie v svém podezření. Avšak zdá se nám pochybné, že by stavba nad hrobkou Gordonovou skutečně měla býti původně kostelem. Cvětajev a Tolstoj neznali pravých dějin stavby kamenného kostela misie⁴²⁾ a proto se domnívali, že katolíci pro něj využili této nedokončené budovy. Víme nyní přesně, že to byl omyl, ve skutečnosti byl kamenný kostel vybudován na místě dřevěného. A při tom přestavba tohoto dřevěného kostela v letech 1698 a násl. nevedla, pokud víme, k žádným sporům s pravoslavnými úřady.

³⁹⁾ První tu byl asi pohřben syn P. Gordona v list. 1695, — »v mé nové hrobce« (»Begräbnisplatz«). *Gordon, Tagebuch*, II, 635.

⁴⁰⁾ Srv. o této epizodě — *Tolstoj, Katolicizm*, I, 126—7; *Posselt, Lefort*, II, 376—80; *Cvëtajev, Iz istorii*, 429—430, přílohy, XLIV a násl., L—LIII; *Deruga, Katolicizm*, 363—5.

⁴¹⁾ *Tolstoj, Katolicizm*, I, 129; *Cvëtajev, Iz istorii*, 455—6, XLVIII—XX.

⁴²⁾ Srv. *Cvëtajev, Kostel*, 106 a násl.; *Iz istorii*, 454 a násl.

Přišli jsme nyní k otázce stavby prvního kamenného katolického kostela v Moskvě. Takovýto kostel dlouho byl neuskutečnitelným přáním katolíků. Roku 1694 se zdálo, že nastal ve věci jakýsi obrat: dne 20. listopadu toho roku byl car na návštěvě u Gordona; na zpáteční cestě při jízdě Německou Slobodou mimo parcelu Guasconiho požádal Gordon cara, aby tam dovolil vystavěti kamenný kostel. Car to milostivě dovolil, jak zapisal Gordon v svém deníku.⁴³⁾ Avšak sám Gordon nemohl se rozhodnouti uznati tato slova carova za formální dovolení a opatrně je oceňoval jen jako projev přátelské, ne oficiální blahovůle carovy.⁴⁴⁾ Tuto vůli projevil car také tím způsobem, že 12. prosince 1694 byl přítomen při bohoslužbě v kostele.⁴⁵⁾ Avšak když se r. 1695 čeští misionáři Leffler a Jaroš obrátili k carům Ivanovi a Petrovi už s formální žádostí o dovolení vystavěti kostel, a to »radi ljbvi« císaře Leopolda,⁴⁶⁾ moskevské úřady přestaly na tom, že zjistily stav otázky o kostelu od XVI. století počínajíc, ale pozitivní odpovědi nedaly.⁴⁷⁾

»Ne bylo by šťastja, tak nesčastje pomohlo.« Tato slova je možno připomenouti při výkladu dalších osudů katolického chrámu v Moskvě. Věc se má tak, že formální dovolení vystavěti kostel bylo dáno v určitém smyslu jako kompensace za známou polockou tragedii r. 1705.⁴⁸⁾ Měli jsme výše příležitost mluvit o tomto krvavém incidentu, o tomto konfliktu cara Petra s uniáty.⁴⁹⁾ Petr Veliký objasnil tento svůj krvavý čin tím, že pokládal polocké, jakož i jiné basiliány za nepřátele Ruska, že věděl o jejich stycích se Švédy v tu dobu, když car Petr válčil se švédským králem, atd.⁵⁰⁾ Ať tomu bylo jakkoliv, Petr Veliký musil něco udělati na usmířenou za svůj čin. A car to učinil nejen tím, že ukázal zvláštní úctu k polockým a jiným jesuitům, nýbrž také tím, že vydal zvláštní formální akt, jenž otvíral moskevským katolíkům úplně nové a velice příznivé perspektivy. Rusko potřebovalo tehdy ve vyšší míře příznivého obratu veřejného mínění katolického západu vůbec, a římské Stolice zvláště. Proto Petr I. vyhovoval tehdy všem těm přáním, jež v oblasti církevní vyslovili dříve i Řím i císař i sami moskevští cizincikatolíci. Těm bylo nyní dovoleno vystavěti kamenný kostel v Moskvě, t. j. to, čeho se marně domáhala moskevská katolická obec po více než dvacet let. Do nedávné doby se historikové dosti skepticky stavěli k faktu, že Petr I. povolil tak velké úlevy katolíkům.⁵¹⁾ A to přes to, že text diplomu (ovšem ne původní, avšak podávající základní smysl aktu latinsky a ně-

43) *Gordon*, Tagebuch, II, 494; srv. sdělení Karamanovo, *Pierling*, Izvěštaji, 99.

44) *Tolstoj*, Katolicizm, I, 128; *Cvĕtajev*, Iz istorii, 429—30.

45) *Gordon*, Tagebuch, II, 497 — bezpochyby v souvislosti s úmrtím Menezia. *Posselt*, Lefort, II, 157—8.

46) *Cvĕtajev*, Kostel, 105—106 a *Iz istorii*, 279; příl. II, V—VI.

47) *Cvĕtajev*, *Iz istorii*, 431—2, 433.

48) *Theiner*, Mon. hist., 412; *Pierling*, La Russie, IV, 194 a násl.

49) Srv. výše, str. 95.

50) Srv. *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 337 a násl.

51) Srv. *Cvĕtajev*, Kostel, 123 a násl.; *Iz istorii*, 756 a násl.

mecky) byl uveřejněn už za života Petra Velikého.⁵²⁾ Nyní je znám původní, originální tento text, podepsaný vlastnoručně samým carem, a celá věc se stává úplně jasnou.⁵³⁾ Čtenář najde dále zmínku také o jiném aktu analogického obsahu vydaném katolíkům (jesuitům) kn. A. D. Menšikovem v Piotrkově 20. října 1706.⁵⁴⁾ Je třeba říci, že Řím nebyl úplně uklidněn a usmířen těmito akty moskevské vlády a že se domáhal ještě pozitivnější a pevnější záruky práv katolické církve v Moskvě. Při výkladu dějin misie E. Broggia budeme mít příležitost mluvit o této okolnosti. Důležité jest však, že se r. 1705 naskytla možnost vystavěti kamenný katolický kostel v Moskvě. A skutečně se tehdy začalo i stavět. Čeští jesuité již r. 1704 očekávali, že jim car Petr dá podobné dovolení.⁵⁵⁾ Měli snad podle všeho na mysli určitý úspěch misie polského vyslance Tomáše Dzjalyňského v Moskvě r. 1704. Tehdy moskevská vláda («*Posol'skij prikaz*») vyslovila svůj zásadní souhlas se stavbou kostela, jakož i s určitou volností katolického vyznání ve státě a taktéž s průjezdem misionářů do Persie (nebo do Číny) přes moskevské země.⁵⁶⁾ Toto rozhodnutí Moskvy bylo snad potvrzeno i formálním aktem, diplomem, jež dostal Dzjalyňski od Petra I. v Narvě. Nemáme text tohoto diplomu. Jeho originál byl poslán katolické misii v Moskvě, t. j. Milanovi a Berulovi, ale za požáru r. 1705 patrně shořel. Dzjalyňski vysvětloval později své rozhodnutí odevzdat originál do Moskvy tím, že se domníval, že diplom bude užitečný moskevským misionářům při přípravách pro stavbu kostela.⁵⁷⁾ Je zřejmé, že v tomto aktu byla přímo zmínka o stavbě kostela. Tyto akty z r. 1704 a 1705 byly takřka přípravou pro ten diplom, jež vlastnoručně podepsal Petr I. v Grodně počátkem prosince r. 1705,⁵⁸⁾ a pro výše uvedený akt Menšikovův z r. 1706. Nebyly to první kroky akce pro rozšíření práv katolické církve v Moskvě, měly však podstatně

⁵²⁾ V. v knize *G. H. v. L(ohenstein)*, *Petri Leben und Thaten*, II, 1710, 392—404, o tomto vydání není zmínka ani u *Cvetajeva* ani u *Šmurlo*!

⁵³⁾ Vydání v. *Šmurlo*, Gramota Petra Velikago, 200—201; text na základě nesprávných záznamů a přepracování v. *Theiner*, *Mon. hist.*, 399—400; *Cvetajev*, *Kostel*, 129—130 a *Iz istorii*, příl. LIV—LVII; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 137; *Archiv Kurakina*, II, 14—15. Je zajímavé, že se ještě před vydáním tohoto aktu mluvilo o tom, že se překládá do řečtiny a že tak bude uveřejněn! *Zaleški*, *Jezuici*, III/1, 417—418. V Římě v Kongregaci de P. F. se už po vydání diplomu domnívali, že byl napsán »diploma del czar di Moscovia« »in lingua turca!« *Kollmann*, *Acta*, tomus prodromus, p. CCLVII, pozn. 617 (1708).

⁵⁴⁾ *Theiner*, *Neuesten Zuständen*, 115—116; *Mon. hist.*, 403; — *Pis'ma*, 327 (144), 331 (149); *Cvetajev*, *Kostel*, 120 a *Iz istorii*, 451 a násl.; srv. níže, str. 312—3.

⁵⁵⁾ *Pis'ma*, 316 (131).

⁵⁶⁾ Text ruského aktu není nyní znám; známa je jen jeho latinská verze. *Pierling*, *La Russie*, IV, 179—181; *Deruga*, *Piotr Wielki*, 80—1, pozn. 76; *Šmurlo*, *Snošenija*, 103; *Feldman*, *Polska*, 149; *Theiner*, *Mon. hist.*, 398—399; *Pis'ma Petra Velikago*, VI, 29, N 1878 a str. 287 a násl.

⁵⁷⁾ »...trasmesso ai missionarii esistenti in Moscu, affinché incominciassero la fabrica della chiesa«. *Deruga*, *Piotr Wielki*, 83—84, zvl. pozn. 80; srv. 145 a násl.; srv. *Theiner*, *Mon. hist.*, 396 a násl.; *Pis'ma Petra Velikago*, VI, 261 a násl.

⁵⁸⁾ Srv. *Šmurlo*, *Snošenija*, 106.

důležitý význam pro věc, když byly formálně potvrzeny originálními podpisy představitelů moskevské vrchní moci.

A tak r. 1705 česká katolická misie dostala formální podklad pro budování kamenného kostela v Moskvě. K stavbě misie přistoupila ihned. Je však třeba mít na zřeteli pro další události jednu zvláštnost uvedeného diplomu cara Petra I. s počátku prosince (snad 12.) r. 1705 (den není napsán). Car Petr dovoloval *kapucínům* vystavěti v Moskvě klášter a kostel blízko »římského nyní suščago tamo kostela«. ⁵⁹⁾ Zde jde ne o misii jezuitskou, nýbrž o misii kapucínskou. Jesuité Milan a Berula se dozvěděli brzy, že se jedná o tom, aby jejich misie v Moskvě byla nahrazena kapucínskou, a podali představeným zprávu o hrozícím nebezpečí. ⁶⁰⁾ Jak je známo, byli po vypuzení jezuitů z Moskvy r. 1719 skutečně pozváni k činnosti v Moskvě kapucíni. ⁶¹⁾ Avšak nebyli to kapucíni, kteří využili diplomu z r. 1705, třebas výslovně právě jim dával právo budovati kostel zasvěcený sv. Petru, atd. ⁶²⁾ Jesuitská misie česká pokračovala v své činnosti a uskutečnila to, co v tomto aktu bylo dovoleno. Stalo se tak zvláštní intervencí římského císaře, který jako patron katolické misie v Moskvě nemohl dopustiti, aby se misie vymkla z jeho rozhodujícího vlivu, a tím méně mlčky souhlasiti s tím, aby v Moskvě ztratili prvenství a vůdcovství jeho »císařští misionáři« — čeští jesuité. Zárok Vídně v tomto směru došel souhlasu Petra Velikého a výsledkem byl zajímavý diplom, jež podepsal A. D. Menšikov v Piotrkově na prospěch jezuitské misie. ⁶³⁾ Potom, když se v letech 1704—1705 car Petr už dal na cestu všeobecných úlev katolické církvi, neviděl tehdy již nebezpečí a podstatné změny v tom, jestliže se rozšíří volnost vyznání nejen pro kapucíny, nýbrž také pro jesuity. Kapucíni byli velice pohoršeni tímto obrátem. Ze záznamů jednoho z nich, jenž pracoval v Rusku v polovině XVIII. století, víme, že dvanáct kapucínů, které do Ruska vyslala Kongregace de P. F. podle přání carova, bylo už v Gdánsku, když jesuité prostřednictvím prý polského krále, tehdy spřáteleného s Petrem I., dosáhli toho, že všechna povolení určená pro kapucíny byla odevzdána jim. ⁶⁴⁾ Nemáme dokumentárních zpráv o celé té epizodě, ale fakt zůstává faktem, diplomu cara Petra, poskytujícího kapucínům různé možnosti činnosti v Rusku, ve skutečnosti využili jesuité a teprve po jejich vypuzení z Ruska r. 1719 mohli tam kapucíni začít práci, určené už r. 1705. Je třeba mít na paměti, že kapucíni jako římské církevní ústředí vůbec dostali zprávu o diplomu cara Petra I. s velkým zpožděním. Do Kongregace de P. F. diplom došel teprve koncem r. 1708! Byl přednesen v ge-

⁵⁹⁾ Šmurlo, Gramota, 200; srv. Tolstoj, Katolicizm, I, 351—2; Archiv Kurakina, II, 14—15; Deruga, Piotr Wielki, 148 a násl., zvl. 150.

⁶⁰⁾ Piš'ma, 362 (187).

⁶¹⁾ Srv. Piš'ma, 322 (138).

⁶²⁾ Srv. Theiner, Mon. hist., 389, 398; Załęski, Jezuiti, III/1, 417.

⁶³⁾ Viz podrobnosti níže, str. 312—3; srv. Pierling, La Russie, IV, 198 a násl., 425.

⁶⁴⁾ Šmurlo, Rossijsa i Italia, IV, 237—238.

nerální kongregaci kolegia kardinálů 26. XI. 1708 a teprve tehdy bylo rozhodnuto přikročiti k využití diplomu. Resoluce byla formulována takto: »Dominus secretarius agat cum Patre generali capuccinorum.«⁶⁵⁾ Než Řím a vyšší administrace řádu kapucínského měly možnost využití »milosti« moskevského cara, moskevští jesuité se už dávno chopili nové situace a uskutečnili nové možnosti budováním kostela atd.

A tak po r. 1705 neměli již v Moskvě námitek proti budování kamenného katolického kostela. Bývalé námítky buď ztratily přesvědčující sílu pro samy představitele moskevských úřadů, anebo spíše nesrovnávaly se už s novými směry politiky Ruska k Římu a katolické církvi. Brzy po příjezdu Milana a Beruly do Moskvy r. 1698 jeden z předních moskevských bojarů prý pravil, že je nutno všemi způsoby znemožňovati katolíkům míti větší a dobře upravený kostel, poněvadž jinak naše vlastní kostely budou prázdné a všichni budou choditi na bohoslužby ke katolíkům.⁶⁶⁾ Milan připsal tato slova knížeti Borisu Alexejeviči Golicynovi, jenž měl u katolíků v Moskvě pověst nejhoršího nepřítele misie.⁶⁷⁾ Golicyn prý uznával, že u katolíků je něco zvláštního v jejich bohoslužbách, čímž mohou zvábiti náš moskevský lid. Roku 1706 a násl. zůstávala tato situace nezměněna a nebezpečnost katolických obřadů zachovávala svou sílu. Avšak všeobecné okolnosti se podstatně změnily a katolíci mohli konečně míti kamenný kostel v Moskvě.

Zanedlouho před vydáním uvedených diplomů Petra I. a Menšikova požár na parcele Guasconiho zničil úplně bývalý dřevěný kostel. Misie musila pomýšleti na zabezpečení nového místa modlitby a akty z let 1705—1706 k tomu silně přispěly. Misie měla už nějaké prostředky na tuto novou stavbu, avšak dosti skrovné. To, co kupci-cizinci mohli dáti na tento účel ještě r. 1698, bylo utraceno na přestavbu prvotní dřevěné kapličky.⁶⁸⁾ Tehdy nezůstalo nic také z té částky, kterou r. 1694 dal Gordon jako počátek sbírek pro kamenný kostel.⁶⁹⁾ Nyní, r. 1706, vznikl u jesuitů dosti odvážný plán požádati prostřednictvím císařovým cara Petra o financování stavby nového katolického kostela.⁷⁰⁾ Tak se ve skutečnosti nestalo, i když car snad pomohl trochu tím, že dal nějaký stavební materiál.⁷¹⁾ Přispěla — nevíme přesně, jak — také některá »ruská

⁶⁵⁾ Protokol 26. XI. 1708, § 10; srv. list kapucína P. Benigno ze Štyrského Hradce 16. IX. 1708. *ACP(K)*, 1708, fasc. 20; *Šmurlo*, Gramota, 199; zvláště *Deruga*, Piotr Wielki, 148 a násl., pozn. 61—62.

⁶⁶⁾ *Pis'ma*, 221—2 (14), 237 (33), sdělení P. Geralda a S. Cruce.

⁶⁷⁾ *Ibid.*, 229 (24); »contrarissimo della nostra religione,« pravil r. 1698 arcibiskup Palma, jenž bydlel v domě Golicynově na cestě do Persie, *ACP(K, Š)*, 1698, relace z 31. X. 1698, § 4; srv. »catholicis infensissimus«, slova Guarientova v relaci z 12. VIII. 1698 (kopie v papírech *Šmurlových*); srv. *Pierling*, La Russie, IV, 154—5; *Dukmeyer*, Korbs Diarium, I, 120 a násl.

⁶⁸⁾ *Pis'ma*, 236 (33), 221 (14).

⁶⁹⁾ *Gordon*, Tagebuch, II, 444 (»zum Bau der oberen Steinernen Kirche«); *Cvetajev*, Iz istorii, 429.

⁷⁰⁾ *Pis'ma*, 316 (131).

⁷¹⁾ *Theiner*, Mon. hist., 411, § 18, srv. *Pis'ma*, 343 (169).

knížata«. ⁷²⁾ Moskevští obyvatelé ruští však vcelku hleděli nepřátelsky na tuto práci a činili snad různé potíže při stavbě, a proto bylo místo stavby z nařízení carova chráněno vojenským oddílem. ⁷³⁾

Nový kostel byl postaven hlavně z prostředků katolíků žijících v Rusku. Jistou částku (2000 imperiálů) věnoval Jakub Gordon, syn Patrickův; dále se použilo (ne příliš velkých) darů azovských (1000 imperiálů), moskevských a petrohradských katolíků, prostředků, které věnovaly v závěti různé osoby (zvláště zemřelé morem r. 1700 u Azovského moře) atd.; došla patrně také částka (600 florinů) z Vídně od císaře. ⁷⁴⁾ Jest zpráva, že Tomáš Dzjalyński, polský vyslanec, jehož úsilím bylo dosaženo dovolení k budování kostela, věnoval na tento účel prý 10.000 florinů. ⁷⁵⁾ Slíbil podporovati tuto věc prý také král polský August. ⁷⁶⁾ O těchto dvou větších darech se však později zmínka již neděje. Naopak, r. 1710 upozornil Pleyer v zprávě císaři na to, že kostel byl vystavěn hlavně prostředky místních ruských katolíků různých národností a že tyto prostředky nestačily a ani r. 1710 mnohé nebylo dohotoveno nebo nebylo ještě zcela uvedeno do pořádku. ⁷⁷⁾

Stavba kostela byla začata 5. května 1706, kamenná část byla skončena 10. srpna. Vnitřní a vnější sádrová (na př. velký oltář) a jiná úprava (socha Ignáce z Loyoly, Františka Xavera) byla uskutečněna vlašským stavitelem jako dar; při stavbě pracovali norimberští a švýcarští sochaři; tchán stavitele Vlacha provedl r. 1707 v kostele fresky. ⁷⁸⁾ Českým jesuitům vzniklo stavbou a úpravou kostela dosti starostí a práce, a proto se musí uznat, že kostel byl ze značné části vystavěn zásluhou jejich energie a aktivity. O posvěcení kostela, v den sv. Trojice 16. VI. 1707, byla v něm sloužena první mše. ⁷⁹⁾

Jedna okolnost v našem výkladě musí býti zvláště zdůrazněna. Čeští jesuité v svých zprávách se nijak nezmiňují o tom, kdo vlastně vypracoval návrh a plán nového kostela a podle jakých vzorů. Ve zprávě o oslavě dne sv. Jana z Nepomuku v Moskvě dne 28. března 1729 jsme našli sdělení, že moskevský kostel byl velice podoben jednomu kostelu pražskému, a to kostelu křižovníků u Karlova mostu, měl stejnou kopuli,

⁷²⁾ Ibid., 404, sdělení E. Broggiovo, kostel vystavěn »collaborantibus multum principibus Ruthenis«.

⁷³⁾ Sdělení kapucína z r. 1720: »durante structura ex mandata Petri Primi impediuntibus ac obstantibus licet Ruthenis adduxerunt tormenta bellica cum una legione militum.« Šmurlo, *Rossija i Italia*, IV, 237.

⁷⁴⁾ Srv. Šmurlo, *Rossija i Italia*, IV, 237.

⁷⁵⁾ Šmurlo, *Snošenija*, 104; Deruga, *Piotr Wielki*, 83—84.

⁷⁶⁾ Pierling, *La Russie*, IV, 181.

⁷⁷⁾ Herrmann, *Berichte*, 132—133; ruský př., 11—12.

⁷⁸⁾ Pis'ma, 323—4 (140), 327—8 (145—6), 336—7 (156), 339 (159), 342 (162), 363—5 (188—190); srv. sdělení Berulovo — pouhá kamenná stavba stála už 5.000 rýnských florinů, 323 (140); srv. slova kapucína P. Udalrica o účasti »ex omnibus provinciis Europae artificum« na stavbě. — Šmurlo, *Rossija i Italia*, IV, 237; Pierling, *La Russie*, IV, 286.

⁷⁹⁾ Pis'ma, 341 (161), 363 (188), 364 (196); *Archiv Kurakina*, I, 274.

jenže byl menší a užší.⁸⁰⁾ Tuto zprávu psal někdo, kdo byl dobře obeznán s Prahou, snad Čech nebo Němec z Čech (psáno německy). Nemohli bychom tvrditi, že mezi těmito dvěma budovami byla skutečně velká podobnost, a to právě v části vrchní, v kopuli. Jak známo, kostel křižovníků v Praze byl vystavěn v letech 1679—1688 podle plánu a pod dozorem architekta Jana Baptisty Mattei (Matheus Burgundus), jenž byl pod vlivem právě římské architektury XVII. století.⁸¹⁾ Tytéž vzory měl snad před sebou stavitel moskevského kostela, snad někdo z architektů-Vlachů.

Vnitřek kostela byl vypraven bezpochyby v duchu doby, t. j. baroka, se všemi typickými zvláštnostmi ornamentace, soch, figur, zlacení atd. Nemáme kresby vnitřku kostela, avšak známé nám zprávy o jeho úpravě mluví o tom dosti určitě. Sádrový oltář byl ozdoben malbami, »chorus musicorum« byl pozlacen a na pěti jeho plochách byla napsána »celebriora Scripturae Cantica«, v kostele byly pozlacené varhany. Baptisterium mělo podobu konchy a drželi ji »tres genii singulari opere sculpturio elaborati«. Mimoto bylo ve sváteční dny v kostele upravováno zvláštní zařízení, na vánoce jesličky, v jeden ze svátků »chorus a fornice usque ad aram impletus fuit angelis inter nubes volitantibus, qui gestibus appropriatis diversos erga Venerabile exprimebant affectus interlucentibus«.⁸²⁾ V »sacello Jesu morientis« byla r. 1711 »effigiata misteria vitae B. Virginis«; »in fornice« a blízko baptisteria byly postaveny obrazy (»pictura«) Spasitele, jenž učí své žáky »docere et baptizare«, dále sv. Petr »cum utriusque Ecclesiae doctoribus«, s jiné strany křest sv. Kornelia. Nad hlavním oltářem byl namalován Melchisedech »et alia divini Sacrificii representativa«. Na stropech střechy byly obrazy evangelistů. Mimoto byl kostel ozdoben zvláštními křesly pod červenými baldachýny pro císařské vyslance, byl tam také drahý obraz císaře Leopolda I. zaslaný z Vídně.⁸³⁾ Dodáme k tomu, že r. 1711 po úmrtí Leopolda I. bylo v kostele slouženo rekviem, při čemž byl postaven zvláštní katafalk a mše se zúčastnilo největší možné množství (»quotquot haberi poterant«) hudebníků (»musicorum«). R. 1712 byly rovněž slavnostní bohoslužby na oslavu vstoupení Karla VI. na císařský trůn, při čemž »officiales adductis prope templum novem tormentis bellicis trina explosione gaudium suum testati sunt ac gratitudinem erga missionis huius conservatorem«.⁸⁴⁾

Známe několik posudků o moskevském kostele od lidí, kteří jej navštívili brzo po vystavění. R. 1710 byl v kostele v lednu Justus Jul,

⁸⁰⁾ *Majkov*, *Materialy dlja russkoj istorii*, 234, N VII; *Dvorský*, *Příspěvky*, IV, 214—215 (z archivu v Jindřichově Hradci).

⁸¹⁾ *Sádlo*, V., *Kostel sv. Františka u křižovníků na Starém městě Pražském*. Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934 (XVIII), Praha, 1935, 44—52, tam jsou i obrázky.

⁸²⁾ *Annuae missionis*, 1710, *ASJ.*, Boh., 122, f. 245.

⁸³⁾ *Ibid.*, 1711, f. 246.

⁸⁴⁾ *Annuae missionis*, 1711—1712, *ASJ.*, Boh. 122, f. 246—7, 249.

uznává jej za velmi pěkný.⁸⁵⁾ R. 1719 kapucín d'Oleggio praví o kostele — »una bellissima chiesa«. ⁸⁶⁾ V březnu 1722 navštívil kostel Holštýňan Berchholz a shledal, že je vnitřek jeho pěkně upraven, malován a ornamentován.⁸⁷⁾ Při odjezdu z Moskvy r. 1719 čeští jesuité byli velmi znepokojeni obavou, aby kapucíni nic nepředělávali v kostele.⁸⁸⁾ Pokud víme, nenastala tehdy v kostele podstatná změna. Kapucíni se velmi starali o kostel, jak tvrdil r. 1729 de Liria.⁸⁹⁾ Kostel zůstal v svém původním stavu více než sto let a byl zničen za velkého požáru v roce 1812.⁹⁰⁾ Pro výklad dalších osudů kostela a celého souboru budov a samé parcely misie nemáme příslušné vědomosti. Zachoval se plán parcely z r. 1806.⁹¹⁾ Tam jsou některé rozdíly proti plánu z r. 1699. Za sto let byly provedeny některé změny. Tak r. 1806 jsou tam už dva kamenné kostely (letní a zimní) a kamenné budovy obytné a stavení hospodářská. Tyto stavby byly provedeny patrně po roce 1711, když za velkého požáru Německé Slobody 5. května (n. st.) byly zničeny všechny dřevěné budovy misie. Ve zprávách o misii jesuité poznamenali, že »heretici«, obzvláště Angličané učinili rázná opatření k ochraně kostela (»permoti [ut aiebant] templi amabilitate strenue ipsi admoverunt manus ad diruendum cubiculum e quo flamma choro musicorum inferri poterat«) a že v celé části Slobody »templum Catholicum solum illaesum ostentabat caput«. Pro misii nastala nutnost obstarati kamenný dům, a to bylo uskutečněno v r. 1711.⁹²⁾

⁸⁵⁾ *Russkij Archiv*, 1892, V, str. 67; v. zmínku o kostele ve veršovaném cestopisu vlašského zpěváka Filippo Balatriho (v Rusku od r. 1694), v Německé Slobodě »vi son tre chiese sol per tre nazioni: la prima l'apostolica romana...« *Vossler K.*, *Russische Zustände am Ende des 17. Jahrhunderts, nach dem Zeugniß eines Italienischen Sängers*, *Archiv für Sl. Phil.*, XXXIX, H. 3—4, 1925, 148.

⁸⁶⁾ *Turgeněv*, MRH., II, 339.

⁸⁷⁾ *Berchholz*, *Dnevnik*, II, 157—8, srv. 160—1; *Cvĕtajev*, *Iz istorii*, 453 a násl.

⁸⁸⁾ *Pis'ma*, 381 (209).

⁸⁹⁾ »La iglesia es buena y bien servida: la cuidan dos misioneros capuchinos que van por todas partes con el hábito de su orden.« *De Liria, Diario*, 445—6.

⁹⁰⁾ *Cvĕtajev*, *Kostel*, 126 a *Iz istorii*, 456 a násl.; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 129 se domníval, že se kostel zachoval až do poloviny XIX. st.; byl to omyl, moskevský kostel sv. Petra a Pavla byl vystavěn později; tento omyl opakuje *M. Saltyková*, *Dnevnik P. Gordona*, *Čtenija*, 1891, IV, 38—39 pozn.

⁹¹⁾ *Cvĕtajev*, *Kostel*, příloha.

⁹²⁾ *Annuae missionis* 1711, *ASJ.*, Boh. 122, f. 246.

XV. Škola českých jesuitů v Moskvě

Jednou ze zvláště důležitých a významných stránek činnosti českých jesuitů v Moskvě byla jejich práce ve škole jimi založené. P. Gordon měl pravdu, když říkal, že pro udržování a pro rozšíření katolictví v Moskvě základním prostředkem bylo vyučování a výchova mládeže.¹⁾ Nemáme možnosti sledovati osudy této školy po celou tu dobu, kdy v Moskvě existovala česká katolická misie. Jak v jiných oblastech její práce, také v tomto případě jsme nejvíce informováni o době Milana a Beruly a při tom hlavně o prvních letech jejich pobytu v Moskvě. Přes nedostatek rovnoměrné informace můžeme si však představit dosti jasně ráz školní práce českých misionářů v Moskvě.²⁾

Bylo shora uvedeno, že už první jesuita moskevský Šmit založil tam školu a vyučoval v ní »palam«, t. j. zjevně, a to nejen děti katolíků, nýbrž také děti rodin ruských.³⁾ Tuto věc oceňovaly ovšem katolické kruhy se zvláštním uznáním. Polský nuncius ve Varšavě zvláště upozorňoval na tento fakt ve své zprávě do Říma dne 21. července 1685. Dovolává se slov Zierowského, nuncius zdůrazňoval, že bylo dáno v Moskvě dovolení přijímati do školy nejen děti katolíků a cizinců, ale všech obyvatelů vůbec, a to, psal nuncius, jest jediný způsob, jak rozšířiti pravou víru v těchto zemích, pro které není většího nepřítele než »l'ignoranza«.⁴⁾ Toto tvrzení poněkud oslabuje kategorické svědectví Davidovo, že prý Šmit při své školní činnosti vůbec neměl na zřeteli ruské děti, nýbrž jenom žáky katolické.⁵⁾ Ve školní práci Šmitově a de Boyově pokračovali jejich nástupci.⁶⁾ Pokud víme, školní činnost Davida a Tichavského byla jedním z bodů obvinění proti nim, a v memorandu patriarchy Joakima bylo zdůrazněno zvláště to, že jesuité »prizyvali«, t. j. přivolávali »v učilišča russkich malych dětej«.⁷⁾ V svých zprávách David však nic nemluví

¹⁾ *Gordon, Tagebuch*, III, 326.

²⁾ Ve vědecké literatuře se o jesuitské škole v Moskvě vyskytují zmínky dosti nahodile; v článku *M. A. Golubcové*, *Moskovskaja škola Petrovskoj epochi*, Moskva v prošlom i nastojaščem, vyp. 6, str. 33 a násl. se o ní vůbec nemluví!

³⁾ Srv. výše, str. 119.

⁴⁾ *Archiv Vatikánský*, Nuntiatura di Polonia (Š), 104.

⁵⁾ *David*, *Status modernus*, 3, 6.

⁶⁾ Srv. svědectví Schlesingovo r. 1688, cit. *Fechner*, *Chronik*, I, 387.

⁷⁾ V. výše, str. 156; *Pierling*, *La Russie*, IV, 101.

o svých ruských žácích, i když zdůrazňuje, že »instructio juventutis« bylo »labor patrum primarius«. Podle jeho sdělení bylo ve škole u Davida 18 dětí-katolíků, vyučovali se »a primis elementis«. David přímo upozorňuje, že »alios admittere vel allicere tutum non erat«. »Juventus scholastica« byla vždy činně přítomna při bohoslužbách v kostele, zpívala a dále četla »e memoria« katechismus, jež kněz vysvětloval.⁸⁾ Po vypuzení Davida a Tichavského z Moskvy zůstala škola nedotčena, avšak práce v ní byla dosti omezena, pracoval tam od září 1689 učitel (»studiosus iuvenis« z Olomouce), jenž vyučoval děti jen katolické základům náboženství, čtení a zpěvu modliteb.⁹⁾

Patrick Gordon se tehdy silně zajímal o osudy školy, a proto, očekávaje odjezd tohoto učitele, žádal Šmita, aby našel kandidáta dobré povahy, znalého latiny a němčiny, hudebníka atd.¹⁰⁾ Katolická obec moskevská pokládala tuto věc za velmi důležitou, »nam initium sapientiae timor Domini«.¹¹⁾ Leffler a Jaroš přivezli s sebou učitele-Maďara,¹²⁾ byl to hudebník, ale neuměl německy, proto Gordon pokračoval v hledání vhodnějšího učitele.¹³⁾ O škole se zmiňuje Leffler v své relaci z 26. XII. 1692 a sděluje, že »decem discipulos diebus hisce tum provocavimus«, tyto děti se musily účastnit bohoslužeb.¹⁴⁾ Možno se domnívati, že Leffler a Jaroš přivezli s sebou také různé pomůcky pro školu, o jejichž zaslání do Moskvy s misionáři počátkem 1692 psal Gordon do Vídně Kurtzovi.¹⁵⁾ Ve Vídni při vysílání Lefflera a Jaroše vážně mysleli na školu a byla zvláště zdůrazňována povinnost misionářů starati se o ni; pro učitele bylo tehdy určeno 80 florinů ročně.¹⁶⁾

Nemáme, bohužel, určitých zpráv ani o organizaci školy, ani o jejích žácích, ani o tom, v jaké formě se v ní sami čeští misionáři účastnili činnosti v době 1684—1698. Zvláště důležité by bylo zjistiti, kdo byly ty ruské děti, které byly vyučovány pod dozorem jesuitů. Byli to nejspíše synové moskevských hodnostářů a bojarů, kteří v tu dobu už uznávali důležitý význam školního vzdělání a školní výchovy pro své děti podle vzorů evropských států. A. Kurbatov dobře znal moskevské prostředí

⁸⁾ *David*, Status modernus, 24; *Miller*, Historia, 2175.

⁹⁾ David a Tichavský zanechali v Moskvě v domě misie »iuvenem studiosum, quem nuper pro auxilio instruendae iuventutis scholam nostram frequentantis suscepimus, ut is (illis) cum primis elementis etiam fidei rudimenta (elementa) illi aetatae, instillaret, (continuaret instillare) ne nobis absentibus, cogatur per adversariorum scholas vagari.« *David*, Status modernus, 40; *Gagarin*, Unbek. Urkunde, 104; *Cvĕtajev*, Iz istorii, 377; tento »studiosus« přijel do Moskvy spolu s Davidem, *David*, Status modernus, 9.

¹⁰⁾ *Gordon*, Tagebuch, III, 253, 264.

¹¹⁾ List Zierowskému 26. III. 1690, VA(Š), Russ. 7/I, 8—9.

¹²⁾ *F. Kyseľý*, Dva kněží, 221, pozn. 9, se domnívá, že to snad byl Čech — Jan Kašpar Finalis-Konečný.

¹³⁾ *Gordon*, Tagebuch, II, 433; III, 326, 346, 355; *Cvĕtajev*, Iz istorii, 425, 428, srv. XL.

¹⁴⁾ *ACP(K)*, 1692; *Šmurlo*, Rossija i Italia, III, 167.

¹⁵⁾ *Gordon*, Tagebuch, III, 306; *Cvĕtajev*, Iz istorii, 421.

¹⁶⁾ »Information« (instrukce), § 5. VA(Š), Russ. 7/I, 23—24; *Kyseľý*, Dva kněží, 229.

a měl na mysli skutečnou potřebu, když r. 1698 navrhoval v Římě umožnit jesuitům přístup do domů moskevských »principum« pro vyučování latině,¹⁷⁾ jejíž důležitost a nutnost byla nyní už mnohým známa. Na pevnější půdu vstupujeme teprve po roce 1698, kdy začali v Moskvě svou činnost čeští jesuité Milan a Berula.

Milan a Berula si v Moskvě rozdělili mezi sebou jistým způsobem povinnosti a starosti. Milan byl děkanem a měl obstarávat vnější potřeby misie, styky s úřady, péči o kostel atd. Milan byl, možno se domnívati, povahy aktivnější, silnější a zdravější než Berula, jehož činnost zůstává nějak ve stínu, snad zčásti právě pro jeho špatné zdraví.¹⁸⁾ Berula měl za povinnost obstarávat hospodářskou stránku misie a byl to on, jenž soustředil v svých rukou věci školské. Berula byl ředitelem školy a pracoval v tomto oboru s nezlomnou trpělivostí a vytrvalostí, jak pravil jednou Milan.¹⁹⁾

Škola byla určena původně pro děti nepatrné kolonie katolické a západoevropské vůbec,²⁰⁾ mezi jejími žáky bývali nejen katolíci, nýbrž také luteráni a kalvinisté, na př. r. 1701, kdy počet žáků byl asi 30.²¹⁾ Tomuto zájmu protestantů o jesuitskou školu Milan a Berula přikládali ovšem zvláštní význam, doufajíce, že jim to poskytne možnost uplatnit svůj vliv mezi »heretiky«. ²²⁾ Se zadostučiněním konstatovali (nevíme, v jaké míře objektivně), že vlastní luteránská škola neodloudila od jesuitské školy děti protestantů.²³⁾ Tím zajímavější je pro nás fakt, že se v jesuitské škole učily děti ruské. Dobře víme, že pravoslavné moskevské prostředí bylo vcelku nepřístupno přímým vlivům misionářů. Propaganda katolictví mezi Rusy v Moskvě byla nemožná bez volnosti kázání; jesuité neměli naděje na změnu této věci, i když ještě r. 1699 věděli, že prý »mnozí chtějí«, aby jesuité začali kázati v svém kostele rusky; mezi návštěvníky katolické bohoslužby bývali často také Rusové, ale nerozuměli latinsky.²⁴⁾ Právě škola otvírala českým jesuitům cestu do ruského pravoslavného prostředí, dávala možnost určitého vlivu na duchovní život představitelů moskevského obyvatelstva. Školy mohli jesuité využít jako jednoho z prostředků pro styky mezi misí a vyšší vrstvou ruské společnosti. Musíme mít na paměti, že otázka jesuitské školy v Moskvě byla jednou z těch, jimž se připisoval — a to právem — velký a zvláštní význam pro vývoj katolické propagandy na východě. XIV. generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova r. 1694 podle návrhů provinciálů Rakouska, Polska a Litvy a zároveň vyhovujíc přáním císaře římského a krále polského zdůraznila obzvláštní význam tohoto problému.²⁵⁾

17) Šmurlo, Sbornik, I, 361.

18) Pis'ma, 286 (95), 298—9 (100—110).

19) Pis'ma, 278 (85), 286 (95), 228 (22); Pierling, La Russie, IV, 163—164.

20) Pis'ma, 315—6 (131).

21) Ibid., 256 (57).

22) Ibid., 227 (21—22).

23) Ibid., 268 (72), 338 (158).

24) Ibid., 234 (30). - 25) Załęski, Jezuici, III/1, 411.

Ve zprávě o své činnosti v Moskvě misionáři ukázali, že počátek jejich školy (snad ruské její části) byl položen r. 1699 podle přání »mnohých ruských hodnostářů«, — kteří žádali, aby jejich synové byli vyučováni latině.²⁶⁾ Tuto práci vzal na sebe Berula a začal vyučovati několik ruských dětí »s dobrým nadáním«.²⁷⁾ Mělo to úspěch — a »denně vzrůstá počet žáků«. Pro školu byla tehdy zřízena zvláštní dřevěná budova z prostředků vyslance Guarienta.²⁸⁾ Během následujících let byl úspěch této školy dobrý, r. 1700 »dětí přece veškeré vyšší šlechty jsou v naší škole«,²⁹⁾ počet žáků (mezi nimi také protestantů) byl asi 80.³⁰⁾ R. 1701 »ještě více žáků ze šlechty« vstoupilo do školy.³¹⁾ Práce ve škole trvala ještě několik let, ale r. 1705 byla přerušena a byla obnovena až za 2—3 roky. Jesuité viděli příčiny toho v tom, že mladí šlechtici vstoupili po šestiletém učení do vojenské služby nebo zčásti odešli do ciziny.³²⁾

Máme možnost zjistit několik jmen ruských žáků Berulových. Byli to podle slov misionářů »přece výhradně synové rozumnějších knížat a hodnostářů«.³³⁾ Mimo syna Patricka Gordona (byl to nejspíše mladší syn Fedor)³⁴⁾ byli tu bratr knížete Petra Alexejeviče Golicyna, vynikající svými úspěchy,³⁵⁾ dále r. 1702 Naryškinové (nejspíše synové Lva Alexandroviče Alexander a Ivan) a Apraxinové;³⁶⁾ Berulovým žákem byl snad také jeden z Dolgorukých,³⁷⁾ dále knížata Golovkinové, jejichž otec (Gavriil Ivanovič) byl podle slov jesuitů »takřka zřítelnicí v oku samého cara«.³⁸⁾ Nemáme zpráv o stáří žáků jesuitské školy, byli tu však také lidé úplně dospělí, jak sděluje v r. 1702, patrně na základě své dobré informace, kardinál Kollonič.³⁹⁾

Je zajímavé pohlédnouti trochu do vnitřku školy, pokud sloužila potře-

²⁶⁾ *Pis'ma*, 357 (181).

²⁷⁾ *Ibid.*, 236 (32).

²⁸⁾ *Ibid.*, 357 (181).

²⁹⁾ *Ibid.*, 357 (182); *Jakšič*, *Iz istorii*, 172, pozn. 2.

³⁰⁾ *Ibid.*, 256 (57).

³¹⁾ *Ibid.*, 359 (183).

³²⁾ *Ibid.*, 362 (187); srv. sdělení Broggia o škole, *Theiner*, *Mon. hist.*, 403.

³³⁾ *Ibid.*, 315—6 (131), 236 (33).

³⁴⁾ *Pis'ma*, 236 (33) a podle rejstříku v deníku Gordonově.

³⁵⁾ *Ibid.*, 259 (61).

³⁶⁾ *Ibid.*, 290 (99), později byli Naryškinovi vychováni Karpatorusem Ivanem Zeikanem.

³⁷⁾ *Ibid.*, 259 (61).

³⁸⁾ *Ibid.*, 290 (99). Podle sdělení Berulova (1707) jeden z jeho žáků Gavriil Bakoven (příbuzný Gordonův po první jeho manželce?) byl poslán do ciziny k jesuitům do Vratislavě, kde v letech 1707—1711 studoval. *Pis'ma*, 344 (165), *Oljančyn*, *Aus dem Kulturleben*, III/3, 270. Berula předpokládal, že bude potom jesuitou a misionářem v Moskvě!

³⁹⁾ *Nilles*, *Symbolae*, I, 24; *Maurer*, *Kollonitsch*, 371, — jesuité »publice docere eorum institutionem a compluribus majoris nobilitatis viris discipulorum instar quotidie audiri«; srv. list Kolloničův z 3. XIII. 1703 papeži Klementu XI. — »in Moschovia missionem stabilivi, ubi scholas a missionariis apertas complures viri principes ejus nationis frequentant«. *Nilles*, *Symbolae*, I, 27. *Pierling*, *Izveštaji*, 99 — škola, »frequentata dalla più distinta nobiltà Russa«.

bám vzdělání ruských lidí. S počátku se vyučovalo latině, ale tato latina se brzo spojila s jinými obory; tak byly děti vyučovány také matematické,⁴⁰⁾ a později také němčině. »Car přeje němčině,« sdělují jesuité, kiještí mniši ji neuměli, a proto v tomto předmětu nijak nemohli konkurovati s jesuity.⁴¹⁾ Někteří z žáků (a to tři) měli zvláštní matematické sklony, a proto prošli u Milana »všemi obtížemi Euklida a trigonometrie a po skončení geometrie se začali zabývati algebrou«, jak jim nařídil car Petr.⁴²⁾ Ve škole jesuitů byly patrně také hodiny válečného umění, jak sděluje Huyssen v jednom ze svých spisů.⁴³⁾ Pro jesuity bylo ve škole dosti práce, zaměstnání byli nejen Milan a Berula, ale také speciální učitel (nejesuita). Tento učitel nevyhovoval zcela potřebám školy. Misionáři stále hledali lepšího spolupracovníka, jenž by plně vyhovoval potřebám a mohl odzbrojiti konkurenci protestantských škol. Milan a Berula dobře věděli, že dobrý učitel (ať už světský nebo jesuita, ale ve světském oděvu) *by nemohl odpuzovati od školy ani kalvinisty a protestanty vůbec, kdežto práce samých misionářů ve škole mohla býti pokládána za nebezpečnou pro náboženství žáků.*⁴⁴⁾ Nevíme, dostali-li Milan a Berula pro školu vhodného pomocníka, brzo však ho stejně nepotřebovali, poněvadž škola ztratila na nějakou dobu bývalý význam a rozmach.

Jesuitská škola v Moskvě byla organisována jako internát, v němž bydlili žáci pod dozorem svých učitelů a vychovatelů. Pro bydlení »knížat a šlechticů« přizpůsobili jesuité několik speciálních místností v svých budovách.⁴⁵⁾ Tato forma organisace školy obvyklá za starých dob stavěla pedagogy před řadu úkolů, které šly už mimo vlastní vyučování, ale otvíraly před učitelem jiné možnosti a potřeby vlivu v duchu obyčejné praktiky jesuitů-pedagogů. Velkou váhu kladli jesuité na soustavu premií a nařikali na to, že nemají dostatek vhodných věcí pro tento účel.⁴⁶⁾ Berula žádal, aby mu z Čech zaslali obrázky, ilustrace, »agnos«, »rosaria« atd., »haec omnia Ruthenis sunt gratissima et hic non venduntur, nec possunt acquiri pro pecunia«,⁴⁷⁾ bez podobných premií »hic prorsus torpet ingenium«. ⁴⁸⁾ Čeští jesuité v letech 1699—1705 nevedli snad vůbec propagandu mezi ruskými žáky. V určité dny posílali své ruské chovance do pravoslavných kostelů, v stanovenou dobu nařizovali posty atd.⁴⁹⁾ Zároveň s tím však vedli s žáky rozhovory na themata, která jim bez-

⁴⁰⁾ *Pis'ma*, 236 (33); *Theiner*, Mon. hist., 403.

⁴¹⁾ *Pis'ma*, 258 (60), 260 (61).

⁴²⁾ *Ibid.*, 269 (73).

⁴³⁾ »Relation« 1706, cit. u *Pekarského*, Nauka, I, 136.

⁴⁴⁾ *Pis'ma*, 227 (21—2), 263 (65), 265 (67—8), 268 (72).

⁴⁵⁾ *Ibid.*, 286 (95), 290 (99), 359 (183), 360 (184); *Herrmann*, Berichte, I, 130—1, ruský př. 10.

⁴⁶⁾ *Ibid.*, 256 (57).

⁴⁷⁾ *Ibid.*, 260—1 (62—3); připomeňme, že v r. 1689 bylo jako jedna z příčin vypuzení jesuitů uváděno rozšiřování podobných obrázků (srv. výše, str. 156—7).

⁴⁸⁾ *Pis'ma*, 271 (76).

⁴⁹⁾ *Ibid.*, 236 (32).

pochyby umožňovala určitý náboženský vliv.⁵⁰⁾ Milan a zvláště patrně Berula měli každý pátek pro žáky kázání a zdůrazňovali v nich otázky mravně náboženského rázu, význam hříchu, tresty za hříchy,⁵¹⁾ dobrý život křesťanů⁵²⁾ atd.⁵³⁾

Čeští jesuité přinesli do své moskevské školy také slavnou jesuitskou praxi školního divadla.⁵⁴⁾ V této oblasti byl počátek položen r. 1701 v škole kijevských profesorů.⁵⁵⁾ Berula začal tuto divadelní činnost se svými žáky v zimě r. 1701—1702, do 10. března 1702 provedli ruští chovanci už tři menší dramata. Milan vypráví v svých zprávách o úspěchu tohoto divadla v prostředí moskevské šlechty a zároveň o řadě čistě technických starostí misie.⁵⁶⁾ Kardinál Kollonič, jenž měl informace bezpochyby od samých jesuitů, sděluje r. 1702, že na představení jedné komedie v školním divadle byl přítomen sám car, kterému se představení tak líbilo, že svolal »své popy« a vyčetl jim, že by to nedovedli nikdy tak udělati, i kdyby spojili všichni všechno své úsilí.⁵⁷⁾ Jesuité v Moskvě prováděli také mystéria s pomocí figurin ve svátky narození Páně a jiné; bylo tam přítomno také mnoho Rusů.⁵⁸⁾

Jaké místo zaujímal škola českých jesuitů mezi jinými školami v Moskvě a jak se k ní stavělo moskevské církevní prostředí? O stycích školy se školou protestantskou jsme mluvili už výše. Berula začal svou školní práci, než ještě byla organisována pravoslavná škola kijevských učenců pozvaných Stefanem Javorským.⁵⁹⁾ Ti začali vyučovat počátkem r. 1701⁶⁰⁾ a měli naději, že převedou do své školy všechny ruské žáky jesuitů. To se však nestalo. »Nikdo z našich žáků nechtěl odejít k nim,« psal se zadostitučením Berula 16. února 1701.⁶¹⁾ Později čeští misionáři (»absque jactantia dicendo«) konstatovali, že se ruští žáci u nich za měsíc naučili více než u těchto »nešťastných kazaků« za celý rok.⁶²⁾

Mezi kijevskými učiteli a jesuity na nějakou dobu trvaly přátelské

⁵⁰⁾ Ibid., 338 (158).

⁵¹⁾ Ibid., 357 (181).

⁵²⁾ Ibid., 257—8 (182).

⁵³⁾ Ibid., 360 (184—5), 361 (186).

⁵⁴⁾ Viz můj článek — K voprosu o češskom elementě, *Slavia*, 1940.

⁵⁵⁾ Ibid., 271 (76); srv. B. Varneke, *Istorija russkago teatra*, Spb., 1913², 63 a násl.

⁵⁶⁾ Ibid., 290 (100), 358 (182); zde v souhrnné zprávě jsou tato představení připsána k r. 1700, v původních listech jsou data správnější, v. 359 (183), 360 (184); srv. *Peretc*, *Kyjane*, 11—13.

⁵⁷⁾ »In Popos et Ecclesiasticos suos vehementer inveni caepit, quod nihil simile facere noverint, si et omnem operam suam in unum conferant.« *Nilles*, *Symbolae*, I, 24; *Maurer*, *Kollonitsch*, 371, list z 11. XI. 1702; později také v *Slovansko-Řecko-Latinské Akademii* bývala latinská představení. Srv. *Berchholz*, *Dnevnik*, IV, 64 (1724).

⁵⁸⁾ *Pis'ma*, 357 (181), srv. 364 (190) — o přípravě figur a kulis pro mystéria r. 1708 v novém kostele.

⁵⁹⁾ *Pis'ma*, 258 (60), 236 (33); srv. *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 209.

⁶⁰⁾ Srv. *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 559—560.

⁶¹⁾ *Pis'ma*, 259—260 (61), srv. 264 (66), 359 (184).

⁶²⁾ Ibid., 299 (110).

styky, žáci jesuitů navštěvovali kijeverské, žáci kijeverských bývávali často hosty vychovanců misie a vedli s nimi disputatione, rozhovory, čímž se vytvářela součinnost (fervor) užitečná pro obě strany.⁶³⁾ Tato součinnost byla usnadněna snad ještě tím, že v klášteře, kde bydlili kijeveští profesoři, byl v letech 1701—1704 rektorem Palladius Rogovský, druhdy žák olomouckých jesuitů a v Moskvě po formálním zřeknutí svého prý vynuceného odpadu od pravoslaví — blízký známý jesuitů, zvláště Beruly.⁶⁴⁾ Avšak toto přátelství netrvalo dlouho a nezachránilo jesuity od nátlaku na jejich školu, od nebezpečí, že tento jejich podnik bude zrušen. Ohniskem nebezpečí byla tato ruská škola, vybudovaná kijeverskými učiteli pod patronací Stefana Javorského. Možnost, že budou obviněni z konkurence, nebezpečné pro pravoslaví, nutila jesuity ke zvláštním krokům, k přípravě obrany; Berula se domníval, že se tak může státi tím, kdyby do Moskvy přijel ještě jeden jesuita, vyzbrojený všemi prostředky, aby se svou povahou a svým vystupováním líbil Rusům a svou rázností zabezpečil vývoj školy a čelil vnějšímu nátlaku.⁶⁵⁾

Moskevské církevní úřady s velkou nedůvěrou hleděly na školu jesuitů snad už od samého počátku, kdy se na ní vyučovaly ruské děti.⁶⁶⁾ Již patriarcha Hadrián († 1700) upozorňoval cara Petra na nebezpečí, že ruské děti vlivem jesuitů odpadnou od pravoslaví. Car Petr prý odpověděl, že vinen je sám patriarcha — »proč sám neučíš jinochy, aby mohli potom učit naše děti?«⁶⁷⁾ Tento rozhovor, jejž oznámil v svém listě domů Berula, odpovídá snad skutečnosti; rozhodně je dobře znám podobný rozhovor cara Petra s patriarchou, který si ihned dal zapsati významná slova carova. Tento rozhovor se konal v říjnu roku 1698 nebo 1699. V kontextu své řeči car zdůraznil, že je mu dobře známo, že »mnozí želajut dětej svoich učiti svobodnych nauk i otdajut zdě inozemcom onyja, k semu ješčě inych věř«. Petr uznával, že »pri učeníi tom« cizinci »malym dětjam i jeresi svoi znati pokazyvajut, ot čego dětjam vred i Cerkvi našej svjatěj možeť byť spona velija, i řeči svojej ot neiskustva povreždenije«. Avšak pravoslavná církevní hierarchie, zvláště patriarcha, nedělají nic pro vhodnou organizaci svých pravoslavných škol, to car rozhodně pokládal za vinu patriarchy Hadriána.⁶⁸⁾

Po smrti patriarchy Hadriána se Stefan Javorský, jak se doslechli jesuité, pokusil požádati cara, aby zavřel úplně školu jesuitů, car však prý odpověděl, že to, co dobře počato, není třeba ihned přerušovati.⁶⁹⁾

⁶³⁾ Ibid., 268 (72).

⁶⁴⁾ Ibid., 272 (76).

⁶⁵⁾ *Pis'ma*, 271 (75).

⁶⁶⁾ Srv. *ibid.*, 236 (32).

⁶⁷⁾ Ibid., 258 (60).

⁶⁸⁾ *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, III, 512; *Runkevič*, S. G., *Archierei petrovskoj epochi v ich perepiskě s Petrom Velikim*, vyp. I, Spb., 1906, 106; *Charlampovič*, *Malor. vlijanije*, 404.

⁶⁹⁾ *Pis'ma*, 269 (73—74), 270 (75), 272 (77), 281 (95). Srv. poznámku o rozhovoru cara s Javorským r. 1701 v zápisní knížce Petra I, *Pis'ma Petra Velikago*, II, 310, 311, 701. Podle zpráv kard. Kolloniče (listopad 1701) Petr I. velmi chválil jesuity jako

Tento neúspěch nezastavil nepřátelství Javorského k jesuitské škole a podle zpráv jesuitů se tento »vicepatriarcha« pokusil zničit školu jinou cestou. Jesuité v svých listech zaznamenali, že roku 1702 Javorský napsal prý zvláštní dekret proti škole, v němž zakazoval jesuitům mluvit při přátelském jednání s Rusy o otázkách náboženských, Rusům zakazoval posílati syny do jesuitské školy atd. Jesuitům se prý podařilo zastavit uveřejnění tohoto dekretu, a to tím, že se ve škole tehdy učili synové dvou bojarů, na nichž záviselo uveřejnění dekretu vicepatriarchova.⁷⁰⁾ Podle všeho jde o nedávno uveřejněné »pamjati« Stefana Javorského, které Javorský předložil »Posol'skému prikazu« r. 1701 nebo 1702.⁷¹⁾ V tomto svém návrhu se metropolita Stefan domáhal od »Posol'ského prikazu« zákazu »inověrcům« přijímati do svých škol pravoslavné děti a Rusům posílati děti do »inověřčeskich« škol místo přirozeného jejich učení ve škole pravoslavné (Spasské). Stefan Javorský chtěl, aby cizozemcům »učinili zakaz s velikim podtverždenijem, čtob otnjud' pravoslavnych christian Rossijskago gosudarstva vo učeniye k sebě ne prinimali i ne učili, i v domach s russkimi ljud'mi, gdě prilučatca, o svoich věrech i o dogmatech ničeho ne proiznosili, a učili by oni tokmo v Slobodě u sebja po svojemu predaniju svoich ljudej«. A dále čteme: »I rymskija poslanniki ksiondzi ne derzali by otnjud' ničeho tvoriti, ni učilišča stanovit', ni dětej pravoslavnych k sebě v učeniye prinimať, ni dar'mi ich prel'sčať, ni dejstvija kakova na prel'sčeniya pravoslavnych ispravljat' (mysterie, divadlo?); no po milostivomu velikago gosudarja popuščeniju služili by tol'ko svoju službu svojim kupnověrcom i im tajny svojeja věry prepodavali, ticho živuči, potomu čto niže našim pravoslavnym v ich inověrných gosudarstvach rassirjatca volno, pače že ot nich vsjakoje gonenije, ozloblenije i utěsnenije byvajet nam pravoslavnym, tamo obrětajušimsja.« V závěrečné části »pamjati« se zdůrazňuje, že prý podobný ukaz od cara byl už dán bojaru F. A. Golovinovi »s tovarišči«, t. j. tehdejšími řediteli Posol'ského prikazu. Podobný ukaz však znám není a snad se skutečně jesuitům (možná, že také protestantům) podařilo zastavit toto vážné nebezpečí.

Roku 1705 zůstala jesuitská škola bez ruských žáků; nestalo se tak na zakročení pravoslavných církevních nebo světských úřadů, nýbrž způsobily to tehdejší poměry, velká válka, již vedl car Petr proti Švédsku, odvolala od školních lavic ruské jinochy a přerušila jejich studium.⁷²⁾ Moskevští jesuité a snad i moskevští lidé se domnívali, že toto přerušení v životě školy bude jen zatímní. Jesuité připisovali velký význam onomu pochvalnému ocenění své práce, které vyslovil car Petr na podzim r. 1705,

učitele. *Nilles*, *Symbolae*, I, 24; *Maurer*, *Kollonitsch*, 371; srv. také slova *Vockerodtova*, *Herrmann*, *Berichte*, I, 103; ruský př. 101.

⁷⁰⁾ *Pis'ma*, 299 (110), 360—1 (185), byly to snad děti A. Musina-Puškina (v. níže) a F. A. Golovina.

⁷¹⁾ Vytištěno u *Bělokurova*, O německých školách, 233—234, počátek se nezachoval.

⁷²⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 284.

když ve škole snad nezůstali ruští žáci.⁷³⁾ Toto blahovolné a dobré ocenění školní práce jesuitů carem zvláště zdůrazňoval ve svém listě Petru Velikému císař Josef I. (14. IV. 1706).⁷⁴⁾ To vše bylo konečně korunováno slavnostním prohlášením knížete Menšikova (20. X. 1706, st. st.), že se dovoluje reformovati původní školu velmi ochotně navštěvovanou moskevskými šlechtici a založiti gymnasium pro vyučování zvláště dětí moskevských hodnostářů.⁷⁵⁾ Toto dovolení činilo určitý dojem v Římě a zvláště se o něm zmínil papež Klement XI. v bule Petru Velikému ze 7. (18.) října 1707; při tom se zřízení gymnasia pokládalo za velký užitek pro ruskou mládež.⁷⁶⁾ Zvláště děkoval Petru Velikému také císař Josef v listě z 18. prosince 1706.⁷⁷⁾ K rozhodnutí moskevské vlády došlo přičiněním jesuity Eliáše Broggia (české provincie). Právě on zprostředkoval styky mezi Vídní, Římem a Moskvou v letech 1704 a následujících. Je však velice zajímavé a důležité, že se Milan a Berula stavěli k tomuto na první pohled velkému úspěchu misie dosti skepticky a poněkud s obavami, i když s tímto dovolením vlády souviselo jisté rozšíření a upevnění jejich činnosti v Moskvě. Broggio měl pravdu, když tvrdil, že škola jim »unice cordi est«,⁷⁸⁾ avšak Milan viděl v úspěchu Broggiovu krok, který se nikterak nesrovnával se skutečností, se skutečnými podmínkami života jesuitské misie v Moskvě. Misie potřebovala skrovné, ale pozitivní pomoci, pro ni nestačilo zvučné, ale jen teoretické, abstraktní rozhodnutí.⁷⁹⁾ Pro školu bylo nutno nalézt dobrého učitele a prostředky na jeho vydržování, jinak děti půjdou do protestantských škol.⁸⁰⁾ Milan byl plně přesvědčen, že reforma školy v Moskvě zůstane jen na papíře. Souhlas moskevské vlády se mu nezdál zárukou rychlého postupu věci; podle něho by byl lepší pomalý vývoj. Milan upozorňoval na to, že má hodnověrné zprávy, že vyšší škola dovolena nebude. Provinciálovi oznámil, že »moskovitae« mají úmysl vésti samostatně školu, jesuité budou pověřeni, aby jen pro ni připravovali mladé lidi, jež potom budou »moskovitae« učit podle svých, moskevských principů; z toho nevznikne žádná výhoda pro římskou církev. Milan byl přesvědčen, že prvotní ráz školní činnosti jesuitů v Moskvě více vyhovoval všeobecným poměrům. »My jsme nepřijímali do školy každého,« psal Milan, »nýbrž jsme přijímali jen „e nobilibus nobiliores“, „qui ad theologiam non disponantur,

⁷³⁾ *Pis'ma*, 315—6 (131).

⁷⁴⁾ *Ibid.*, 319 (134).

⁷⁵⁾ *Ibid.*, 327 (144), 331 (149), 336 (155); *Cvětajev*, *Iz istorii*, 451; *Theiner*, *Mon. hist.*, 403, »informatum scholarum gymnasium ad erudiendam praecipue procerum nostrorum juventutem erigi liberaliter permittat«.

⁷⁶⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 351—2, lat. text; současný ruský překlad — *Archiv Kurakina*, II, 14—15, v něm se zdůrazňovalo, »čtob postroit' cerkov' i dom duchovnym mužem ezuitam s gimnasijami radi učenija vo christianskich obučenijach mladosti, kotoryj sovět voistinu tvoim ljudjam velikuju trebnost' (= utilitas) prineset«.

⁷⁷⁾ *Bělokurov*, *O německich školach*, I, pozn. 1.

⁷⁸⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 409.

⁷⁹⁾ *Srv. Milan* v listě z 28. X. 1706, *Pis'ma* 329 (147).

⁸⁰⁾ *Ibid.*, 329 (147).

consequenter nullum ecclesiae damnum". « Naopak, Milan viděl jistý užitek v tom, že se moskevská mládež seznámí s »námi«, nyní už přestávají stavěti »nás« do jedné řady s Tatary, uznávají nás za křesťany, »multi aliquid amplius sentire incipiunt«. Mimo to žáci slyší od jesuitů náhodně o mnohém, co souvisí s otázkami mravného a dobrého života, jinak by se o tom ani nedozvěděli.⁸¹⁾ Milan předpokládal patrně, že by zachování dřívějších forem školní práce bylo nutné; všechno, co chtěl uskutečniti Broggio, se mu zdálo zbytečné a chybné, tím spíše, že Broggio v svém počínání spoléhal na patronanci osoby, která by mohla býti pro misii spíše nebezpečná než užitečná.⁸²⁾

Broggio, podle všeho, co víme o jeho činnosti, nesouhlasil s opatrností a skepsí moskevských misionářů a snažil se ještě prohloubiti svou akci pro moskevskou školu. Psal o této své činnosti nejen do provincie, kam podával zprávu o výhodě a užitečnosti, upevní-li se vliv katolický v moskevských internátech jezuitských a připraví-li se tak »lov ryb«,⁸³⁾ ale také samému generálovi Tovaryšstva Ježíšova do Říma. V jednom ze svých listů do provincie (18. VI. 1707) se Broggio dovolával slov generála (byl to — 1706—1730 — Michael Angel Tamburini), jenž prý mu řekl: »Dobře by bylo, kdyby česká provincie vychovala v Moskvě aspoň dvě osoby, které by mohly býti potom profesory moskevského veřejného gymnasia.« Podle mínění papeže a kardinálů car prý nemohl nic lepšího udělati než povoliti veřejné školy katolické v Moskvě. Broggio myslel, že by k uskutečnění tohoto plánu bylo zapotřebí ihned vyslati do Moskvy 2—3 patres z řádu Loyolova a zabezpečiti je peněžně — nejvýše po 400 florinech ročně.⁸⁴⁾

Třeba uznati, že v plánech Broggiových bylo mnoho ráznosti i rozhodnosti; měly však ten základní nedostatek, že příliš málo přihlížely ke skutečným podmínkám života moskevské misie. Tyto podmínky nebyly tak pevné a trvalé, aby mohly býti nadějnou základnou pro rozšíření práce; naopak, Milan a Berula, dobře znalí života v Moskvě, radili ke zdrženlivosti, umírněnosti, skromnosti. Tito misionáři dobře znali názory a směry moskevského veřejného prostředí a nemohli spoléhati na trvalost toho nebo onoho vývoje. Má svůj význam v této souvislosti konstatování, které sdělili jesuité provincii — po odchodu ruských žáků ze školy, »nevďeční Rusové, když se jejich děti už nevyučují u nás, z velké části nepodávají nám už ruky a sotva si nás všímají při setkání, tím méně mají ochotu nás podporovati.«⁸⁵⁾ A pokud misie moskevská byla fakticky misí jesuitskou, byla v stálém nebezpečí likvidace, neboť pobyt jesuitů v Moskvě byl vždy jen neoficiální.

Roku 1705 byl okamžik, jak víme, kdy moskevská misie Tovaryšstva

⁸¹⁾ Ibid., 157—158 (338).

⁸²⁾ Ibid., 340 (160), srv. 388 (158); Milan má na mysli možná Menšikova, o němž Pleyer v r. 1710 říkal, že ve věcech náboženství vůbec nic neuskutečnil, ruský př., 14.

⁸³⁾ Ibid., 347—8 (169—170), 23. IV. 1707.

⁸⁴⁾ *Pis'ma*, 350 (173).

⁸⁵⁾ *Pis'ma*, 367 (193).

mohla býti úplně likvidována a nahrazena misí kapucínskou.⁸⁶⁾ Bud' jak bud', okolnosti nebyly tak dobré, aby bylo možno dělati si iluze o trvalosti a pevnosti misie, tím méně pomýšleti na založení vyšší školy druhu jesuitského gymnasia nebo akademie v Moskvě. A jak je známo, zůstala konečně celá ta budova skutečně jen na papíře, stejně jako zůstal pouhým neuskutečněným plánem úmysl poslati do Moskvy s navrženým císařským vyslancem knížetem A. A. E. Porciou⁸⁷⁾ zvláštní misii ze dvou jesuitů, aby založili školy nejen v Moskvě, nýbrž také v Kijevě a v Smolensku.⁸⁸⁾

Avšak v letech 1707 a násl. moskevská škola katolická, snad také vlivem nařízení z císařství, skutečně byla znovu otevřena pro ruské žáky; tehdy do ní vstoupilo kolem 50 dětí a jinochů z lepších moskevských rodin.⁸⁹⁾ Bohužel, nemůžeme pro nedostatek zpráv zjistiti ráz pedagogické práce českých jesuitů v tomto druhém období jejich školní činnosti. Máme jen několik konkrétních zpráv; ty však vůbec nesouvisí jedna s druhou.

Tak se list Pleyerův z r. 1710 zmiňuje o některých faktech, které musíme pokládati — podle kontextu listu — za fakta z posledních let před jeho napsáním. Pleyer sděluje, že mezi žáky a chovanci jesuitů byly nejen děti výše jmenovaného »Reichskanzlera«, t. j. hraběte F. A. Golovina, nyní zesnulého, nýbrž také děti J. A. Musina-Puškina, knížete B. I. Kurakina⁹⁰⁾ a řady jiných a při tom jim není jen dovoleno, ale přímo nařízeno vzdělávati se u jesuitů.⁹¹⁾ V svých zprávách za r. 1710 a násl. však misionáři příliš málo mluví o své školní práci. Roku 1710 a násl. se často zmiňují o svých starostech při vyučování katolických dětí náboženství (»idcirco bini dies feriales constituti fuerunt quibus congregati parvuli hora commoda erudiebantur«).⁹²⁾ A teprve r. 1715 se zdůrazňuje, že »schola solitas exercitationes habuit, ad quas etiam heterodoxi filios suos recipi ambiebant«.⁹³⁾

Z posledního roku pobytu jesuitů v Rusku, z r. 1718, máme jeden dokument, který charakterisuje s jiné strany práci misionářů, týkající se vyučování Rusů. Dne 10. července 1718 předložili Milan a dva jeho spolupracovníci, jesuité Jan Bajer a Jan Hytrecius (Berula, jak víme, odjel z Moskvy už r. 1715), snad Posol'skému prikazu žádost o potře-

⁸⁶⁾ Ibid., 362 (187), srv. výše, str. 266.

⁸⁷⁾ Nepřijel do Moskvy. *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, IV/2, 618, 624; *Bělokurov*, *Spiski*, 28.

⁸⁸⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 411; *Bělokurov*, *O německich školach*, I, pozn. 1, 1709.

⁸⁹⁾ *Theiner*, *Mon. hist.*, 409; *Załęski*, *Jezuici*, III/1, 241, 411, 423, pozn. 1; *Cvětajev*, *Kostel*, 120; *Iz istorii*, 451—2; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 132 a násl.

⁹⁰⁾ Kníže Alexander. Ze záznamů jeho otce víme, že r. 1706 začal se učit němčině, v r. 1708 latině, avšak o jesuitské škole B. J. se nezmiňuje. *Archiv Kurakina*, I, 274, 279, 283, 362—3.

⁹¹⁾ *Herrmann*, *Berichte*, I, 130—1; ruský překlad, 10; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 209.

⁹²⁾ *Annuae missionis 1710*, *ASJ.*, Boh. 122, f. 245—6; 1715, *ASJ.*, Boh. 130, f. 10.

⁹³⁾ *Annuae missionis 1715*, *ASJ.*, Boh. 130, pag. 10.

bách žáků své školy. Jde tam »de informandis a nobis aliquot juvenibus in lingua latina et germanica« podle vůle carovy. Pro bydlení těchto jinochů jesuité upravili »cubiculum in domo nostra«. Používání těch místností a všechno vyučování, jemuž »omni possibili nobis diligentia adhibemus«, byly kompensovány jen milostí carovou.⁹⁴⁾ Potíže misie působilo obstarávání stravy pro žáky, protože kuchař misie byl »in cibis hujus regionis more parandis inexpertitus«, a proto se alumnům dávaly denně peníze na jídlo, jehož mohli dostávat »pro suo gustu et libitu« v hostinci (»coquina«), sousedícím s misií. Misionáři měli starosti také se zabezpečením topiva a s osvětlením v zimě, s obstaráváním papíru a inkoustu, per (»calami«) a také latinsko-ruské gramatiky, vydané Kopievičem; všechny tyto věci jesuité žádali svého času pro školu.⁹⁵⁾

Je těžko uznati, že se tento dokument týká přímo jezuitského gymnasia, jež začalo práci r. 1707 a úspěšně působilo podle očekávání P. Broggia. V listě Milanově jde jen o vyučování latině a němčině a nadto o vyučování, jež mělo býti roku 1718 teprve náležitě organisováno. Máme tu před sebou snad nějaký nový podnik, uskutečňovaný podle nařízení cara Petra, který snad chtěl ještě jednou využití práce jezuitů v oblasti, v níž působili už dříve a dosáhli úspěchů a carského uznání. Již více než deset let předtím jesuité podle jedné zprávy dosáhli od Posol'ského příkazu souhlasu, aby se k nim mohli posílati ke studiu latiny a němčiny mladí lidé, kteří se připravovali k diplomatické činnosti.⁹⁶⁾ Nebylo snad také r. 1718 obnoveno něco podobného, t. j. nedoporučil Petr I. jezuitům k stejnému účelu novou skupinu jinochů?

Konečně máme ještě jednu zprávu, která se týká školské činnosti jezuitů v Moskvě, i když podrobnosti nejsou jasné. Mezi moskevskými žáky Milanovými a Berulovými byl nějaký šlechtic (dvorjanin) Alexej Ladyženskij. Roku 1710 byl poslán do ciziny »dlja obučenijsa vsjakich nauk«. Už v Moskvě snad měl sklon ke katolictví. Svou vědeckou přípravu skončil ve Vilně u jezuitů a odtud odjel do Říma a tam vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova r. 1712. Jeho činnost (pedagogická) se potom rozvíjela v Litvě, zejména ve Vilně, Minsku, Nesvěži, znovu ve Vilně; tam zůstal až do roku 1736.⁹⁷⁾ Za pobytu ruské armády v Litvě v letech 1734—1735, když Rusko vedlo válku proti Stanislavu Leszczyńskému, byl Ladyženský na podzim r. 1735 zatčen Rusy. Úsilí polského krále a jeho důvody, že je třeba uklidniti polské duchovenstvo a jesuity pobouřené jeho zatčením

⁹⁴⁾ »Pro quo uti et pro labore docendi... nil prorsus acceptare possumus, siquidem nobis abundantissima merces est pretiosissimus favor et gratia Czareae Majestatis.«

⁹⁵⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 350, příloh 5. Ilja Fed. Kopievič nebo Kopijevskij byl svého rázu kulturním agentem Petra I. v cizině, r. 1700 vydal v Amsterdamě »Latina grammatica in usum scholarum celeberrime gentis schlavonico-russeanae adornata«. *Russkij Biograf. Slovar'*, díl Knappe-Küchelbeker, Spb. 1903, str. 245—6.

⁹⁶⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 133; Theiner, *Mon. hist.*, 409.

⁹⁷⁾ Tolstoj, *Katolicizm*, I, 133 a násl., zvl. 134; Cvětajev, *Kostel*, 120 a *Iz istorii*, 451—2; Samarin, *Iezuity*, 306; Pierling, *La Russie*, IV, 293, o němž se s chválou zmiňuje Milan v listě Englovi.

zůstalo marné a Ladyženský nebyl propuštěn. V roce 1735 byl »za izvěstnyja jeho viny« »bit neščadno šelepami«; v poutech a pod přísným dozorem, nemaje práva se s nikým stýkati, ani s příbuznými, byl poslán do Tobol'ska, »gdě by on službu soldackuju otravljal«. ⁹⁸⁾ Tak potrestala ruská vláda odstoupení jednoho z občanů Ruska od pravoslaví. Další osud Ladyženského není znám. V seznamech jesuitů litevské provincie se o něm děje zmínka až do r. 1744 jako »extra provinciam missionarius Petersburgi«, potom bez tohoto označení »misionář«, od r. 1746 se udává jeho pobyt na Sibiři; tam patrně zemřel kolem r. 1756. ⁹⁹⁾

Poněvadž v Ladyženském vzbudili zájem o katolictví čeští jesuité v Moskvě, možno tvrditi, že Milan a Berula v tomto případě pokračovali v díle Davida a Tichavského tím, že hledali pro římskou církev nové adepty mezi moskevskými pravoslavnými obyvateli. Rozdíl je v tom, že David a Tichavský dosáhli vlivu na úplně zralé muže, kněží Milan a Berula měli možnost působiti na moskevské jinochy již na začátku jejich duchovního života. Důležité sdělení v tomto smyslu nacházíme v ukazu Petra I. o vypuzení jesuitů 18. V. 1719. Tam se car zmiňuje o tom, že »slyším, čto onyje (t. j. jesuité v Moskvě) učeníkov mnogich v svoj zakon (t. j. patrně víru) přiveli, a naipače iz měščanskago«; a proto car Petr nařídil majoru Rumjancovovi »togo takož osvidětel'stvovať, a koi priličatsja v sem ili inom — arestovať«. ¹⁰⁰⁾

Bohužel, nemáme zcela jistých skutečných ilustrací tohoto tvrzení, velmi zajímavého a podle všeho úplně pravděpodobného. Je třeba ovšem uznati, že vyučování v jesuitské škole mohlo míti své následky také u těch žáků, kteří nebyli plně přístupni náboženskému, konfesionálnímu vlivu jesuitů. Jesuitská škola mohla míti svůj význam také v tom smyslu, že poněkud rušila uzavřenost ruského prostředí proti katolickému duchovenstvu, jež reprezentovali v Moskvě čeští misionáři.

K prolomení této uzavřenosti přispíval ponenáhlu také duch, jenž začal pronikat vyšší vrstvy moskevské společnosti v době rázného poevropšťování ruského života za Petra Velikého, v době osvobozování myšlenky od konfesionální výlučnosti, ještě velmi silné v širokých vrstvách tradičního moskevského prostředí. K jesuitům do školy chodili však lidé, kteří se nejspíše dovedli osvoboditi od těchto tradic a předsudků s nimi spojených k jinému, ne pravoslavnému světu. K vývoji tohoto osvobození mohly přispěti také ty všeobecné vzdělávací hodiny, které tato ruská mládež dostávala od českých jesuitů v Moskvě.

⁹⁸⁾ *Solovjev*, *Istorija*, IV, 1649—1650, N 15; *Zissermann A.*, *Archivnaja zamětká. Russkij Věstnik*, 1877, XII, 668—669, nařízení carevny Anny I. VI. 1737. Karaman v r. 1737 tvrdil, že Ladyženský (on píše Ladokinskí) byl zatčen prý »per consiglo« luteránů, vlivných při dvoře carevny Anny Joanovny (*Pierling*, *Izveštaji Karamana*, 97).

⁹⁹⁾ *Zaleški*, *Jezuici*, III/2, 652—3; *týž*, *Jezuici w Polsce (w skróceniu)*, Kraków, 1908, 133.

¹⁰⁰⁾ *PSZ.*, V, N 3356, str. 694; *Solovjev*, *Istorija*, IV, 264; srv. *Tolstoj*, *Rimskij katolicizm*, I, 134.

XVI. Knihovna jesuitské misie v Moskvě

Zajímavou zvláštností v organizaci a v činnosti české jesuitské misie v Moskvě v letech 1698—1719 bylo to, že misie měla od té doby, kdy se usídlili v hlavním městě moskevském Jan Milan a J. Berula, po ruce značnou knihovnu, jež dávala misionářům možnost nalézati v knihách podporu a materiál pro svou práci. Na tento fakt nebylo dosud téměř upozorněno a mimo povšechnou zmínku P. Pierlinga¹⁾ tato knihovna nikoho nezajímala. Avšak zachoval se také katalog této knihovny, jež v červnu r. 1699 předložil Milan ústředí české provincie Tovaryšstva. Je nyní ve sbírce Cerroniho (II., 233, str. 31—38) v moravském zemském archivu v Brně a má název: »Catalogus librorum contentorum in Bibliotheca quae ab Excellentissimo D(omino) Generale Gordon pro usu Missionis hujatis in Moscua applicata est et ab Excellentissimo Domino Legato Caesareo Domino de Guarient et Rall accessu multorum librorum aucta 1699.«

Zajímavost knihovny misie tkví nejen v tom, že to byla pomocná zbroj pro práci misionářů mezi katolíky, nýbrž také v tom, že tato knihovna pomáhala českým jesuitům v jejich stycích s moskevským pravoslavným prostředím. Jak je nám už známo, misionáři — zvláště v prvních letech svého pobytu v Moskvě — měli příležitost nejdenněkrát vésti rozhovory a disputace jak s tamějšími protestanty, tak ještě více s pravoslavnými, hlavně vyššími členy hierarchie. Metropolita Stefan Javorský povzbuzoval jesuity k těmto disputacím, a pro ně, hlavně pro aktivnějšího Milana, velmi užitečné byly tehdy knihy jako pomůcka pro přípravu k boji. Milan hleděl doplňovati sbírku novými materiály, tak na příklad usneseními všeobecných koncilů, sbírkami kázání »succosorum et nervosorum concionatorum«, spisy Descartesovými (aby je mohl vyvracet), spisy Lockovými, knihami známého paduánského kanonisty Mikuláše Komnena-Popadopula atd.²⁾ Zajímavé je, že čeští jesuité dodávali některé nové knihy Stefanovi Javorskému; tak mu bylo pro informaci odevzdáno »Calendarium Tyrnaviense« a jiné.³⁾

Knihovna české misie byla takto jednou ze sbírek knih, jež dávaly

¹⁾ *Pierling, La Russie*, IV, 161.

²⁾ *Pis'ma*, 269 (73), 283 (90—1), 290 (91), 291—2 (100—1) a j.

³⁾ *Ibid.*, 289 (98).

i jesuitům i jejich moskevským známým možnost čísti západoevropskou literaturu a badati o ní. V tomto smyslu ji nutno stavěti do jedné řady s analogickými knihovnami Moskvy, jako svědectví o souboru evropské theologické a jiné literatury, jež byla v Moskvě na přelomu XVII. a XVIII. století. Máme na mysli takové sbírky, jako byla sbírka Palladia Rogovského, kterou dostal od Kongregace de P. F., když jel do Moskvy z Říma s jistým posláním od Kongregace;⁴⁾ dále knihovnu velkého »kniholjuba« Stefana Javorského, jenž věnoval své knižní sbírce známé verše,⁵⁾ knihovnu Feofana Prokopoviče, theologa, stojícího pod protestantským vlivem,⁶⁾ potom ze světských osob knihovnu známého osvíceného politika knížete D. M. Gollicyna⁷⁾ a j.⁸⁾

Základem knihovny misie v Moskvě byla sbírka 74 knih, jež daroval v září r. 1698 předák katolické obce v Moskvě generál Patrick Gordon.⁹⁾ Tato sbírka, kterou Gordon snad ještě potom doplňoval, byla jesuity oceněna na 600 florinů neboli 300 rýnských zlatých.¹⁰⁾ Byl to dosti pestrý soubor spisů různého obsahu. K této sbírce přidal císařský vyslanec Guarient potom ještě některé knihy,¹¹⁾ takže jesuité v polovině roku 1699 měli už knihovnu kolem 200 čísel. Známý nám katalog odpovídá stavu sbírky v této době.

Podle obsahu knih může býti tato sbírka rozdělena na několik částí. Bohovědná literatura netvoří počtem hlavní část knihovny, bylo tam dosti vydání klasických autorů, historických spisů, slovníků a příruček pro vyučování jazyků, knihy filosofické atd.; při tom byly tyto spisy v různých jazycích; při velkém počtu knih latinských byly tu knihy francouzské, německé, anglické, vlašské, polské atd. Jistá nahodilost výběru tu bezpochyby byla, ale také tento výběr je zajímavý a charakteristický též pro toho, kdo daroval misii základní část sbírky — pro Patricka Gordona.

Z klasiků měla knihovna díla Senekova, Ciceronova, Pliniova (franc.), Horatiova, Ovidiova, Homérova, Plutarchova (lat. a franc.), Tita Livia, Julia Caesara, Vergilia (ital.), Tacita (franc.), Terentia, Jamblicha a j. Z příruček pro učení jazykům byly tam gramatiky anglické a francouzské, slovníky italsko-francouzský, francouzsko-německo-latinský, Muslidinus

⁴⁾ *Florovský*, Rogovskij, 176.

⁵⁾ V. *Maslov*, Biblioteka Stefana Javorskago a tyž, Dokumenty (zde Katalog).

⁶⁾ Katalog uveřejněn u *Verchovského P. N.*, Učreždenije duchovnoj kollegii i Duchovnyj Reglament. K voprosu ob otnošenii cerkvi k gosudarstvu v Rossii, Rostov na Donu, 1916.

⁷⁾ Srv. *Gollicyn N. V.*, Novyja dannye o bibliotekě kn. Gollicyna (verchovnika), Čtenija v Obščestvě Istorii i drevnostej, 1900, 4 (t. 195).

⁸⁾ Srv. na př. knihy sv. Dmitrije Rostovského (*Šljapkin*, Sv. Dimitrij, přil. 54—58), Zaikonospaského kláštera v Moskvě (*Vremennik Obščestva istorii i drevnostej*, XVI, směr, 53—67) a j. (srv. *Šljapkin*, op. cit., 72 a násl.)

⁹⁾ *Gordon*, Tagebuch, III, 216; srv. zde a v listech zprávy o koupi a obstarávání knih, II, 430, III, 163, 264, 266, 272, zvl. 311, 340; *Miller*, Historia, 2178.

¹⁰⁾ *Pis'ma*, 222 (14), 357 (101).

¹¹⁾ *Ibid.*, 227 (21).

persko-latinský, holandský, hebrejsko-chaldejský lexikon Buksdorfův, janovské vydání hebrejsko-syrochaldejsko-arabského slovníku Benigniho, mimo to lat.-franc. a italsko-angl. »Dialogi« a řecko-lat. »Epigrammata«. Příručky a pomůcky pro východní jazyky je nutno spojovati s tím, že Milan měl velice široké zájmy v oboru orientalistiky a uměl několik východních jazyků.

Dějepis a politika byly zastoupeny v knihovně misie takovými knihami, jako »Historia Italiae« od Guicciardiniho, »Historia Universalis Lindanis«, »Historia Byzantina« Gregorase, Chalkondila a Logopheta, »Historia Belgiae« Meterena, »de Bello Belgico« Aitzemae, dále knihy Jovia »Elogia virorum illustrium« a »Historia sui temporis«; byla tu také taková vydání, jako »Descriptio Ungariae«, »Chronologia Poloniae«, »Historia Lombardiae«, »De Monarchia Hispanica«, »Historia Pontificum et Imperatorum«, »De successione principum« od Le Bleu atd. V knihovně měli spis Oleariův »Iter Moscoviticum«, a »Epistolae« a »Utopia« Tomáše Moora.

Bohovědný oddíl knihovny měl několik vydání knih Písma svatého rozličnými jazyky (m. j. latinská Bible norimberského vydání z r. 1480), řadu knih církevně-praktického obsahu (Conciones, Usuarius, Catechismus, Rituale, Postilla a pod.), latinských, italských, holandských a j. Z církevně-historických spisů byly tu »Annales« od Baronia, Allatiův spis »De Orientalis et Occidentalis Ecclesiae unione«, »Historia ecclesiastica« od Hazarta (»belgice«!), akty koncilu florentského a tridentského, »De origine monachorum Hispaniani Calvinistae« atd. Ze spisů církevních Otců obsahovala jesuitská knihovna díla Damascenova, Jana Zlatoústého, Augustinovo »De civitate Dei«, Řehoře Bohoslova, Dionysia Areopagity, Řehoře Novocesarejského, Makaria Egyptského, Basila Se-leuckého. Byla tu také díla Tomáše Kempenského, »Opera« Dunse Scotta, »Catena patrum graecorum« atd. Jesuité měli nějaký soubor komentářů knih Písma svatého, na př. »Ghislerus in Cantica Canticorum«. Z literatury filosofické a vlastní bohovědné byly tam spisy od Boetia (»Astraea«), Jovaniho Pontaniho (»Opuscula«), »Fundamenta Christianae Fidei Franc. Theophili«, »Decem Rationes Campiani cum responso Whitakeri«, »Philosophia Kioviae dictata« (dva výtisky, snad kurs kijevské duchovní akademie), »Praescriptiones adversus haeresim Sedulii«, spisy Suarezovy, Bellarminovy »Controversiae«, »Meditationes« Scribani, »Orationes« od Turnera, »De incarnatione« kardinála Luga, »Carminica opera« Joviani Pontani, Petri Rami Dialectica, Reginaldi »Distinctiones Biblicorum«, »De angelis et immortalitate animae«, »Martyres« od Tan-nera, »De gradibus perfectionis« od Lancicia (t. j. Mikuláše Lenčického, srv. výše, str. 8-9), »De Sanctis Angelis« od de la Cerda, »Theologia Scholastica« od Beccana, »De moderatione linguae eticae« a j. Byly tam knihy i nekatolických autorů, na př. kniha J. A. Komenského »Faber fortunae Ethicae«.

Mezi knihami právníckého obsahu nacházíme »Disputatio juridica«,

»Jus Graeco-Romanum civile et canonicum«, »Institutiones juris«, »Lipsii civilis doctrina«, »Bilanx politica« od Boccaliniho a j. V katalogu jsou zaznamenány dále také knihy, jako »Architectura Furtenbachii« (2 sv.), jiná »Architektura« (bez autora), »De Tabaco Commentarius«, »Architectura militaris« od Goldmanna, »Saavedra Italice«, t. j. snad jeho *L'idea del principe etc.*, »Sylva allegoriarum Laureti«, dále »Medicina pauperum Prevotii«, »De ponderibus« od Budea, »Phisica Romae impressa«, »Medicina Montani«, »Physiologus Hispano-gallicus«, Artemidorovo »Explanatio somniorum« atd.

Není pochyby, že svým obsahem knihovna Gordonova a pozdější přírůstky knihovny misie nejsou ničím zvláštním; bylo tam mnoho toho, co bývalo v tu dobu v knihovnách každého jedince s více méně širokými kulturními zájmy. Později se však jesuité snažili doplniti svou sbírku hlavně knihami bohovědného a církevněpraktického rázu. Roku 1701 už misionáři měli spisy jesuity P. Segnera, Tirana, Filippa Martunga a j., kterých tak nutně potřebovali.¹²⁾ Tehdy také dostali knihy z Čech, snad od provinciála české provincie Tovaryšstva, mezi nimi byla kniha »o ctěném Šimoně Pražském«,¹³⁾ »Kalendář Trnavský« a j.¹⁴⁾ Milan se snažil s pomocí kupců z Azova zakoupiti v Cařihradě díla řeckých Otců církevních, těžko prý přístupná v Moskvě;¹⁵⁾ žádal o pomoc svých českých druhů při obstarávání zpráv o spisech Komnena-Popadopula. Milan byl velice zklamán, když knihovna Palladia Rogovského přešla po jeho úmrtí do rukou Stefana Javorského a zůstala nepřístupna misionářům, ačkoliv byla zvláště vybrána v Římě.¹⁶⁾ Velký přírůstek dostala knihovna r. 1704, kdy bylo vydáno na koupi knih asi 200 římských tolarů.¹⁷⁾ Za požáru misie r. 1705 zůstala knihovna nedotčena. Zcela jistě v r. 1719 při odjezdu Milana a jeho spolupracovníků z Moskvy knihovna existovala a Milan vyslovil obavy, aby kapucíni, kteří měli vystřídati jesuity, nezničili a nerozdělili cennou sbírku.¹⁸⁾

Další osud knihovny není nám znám. Bezpochyby zůstala v Rusku a snad sloužila dále potřebám katolické misie. Nebyla to knihovna nějak zvláštní a vynikající svým obsahem, ale pro náš výklad její důležitost a význam tkví v tom, že to byl svého druhu arsenál duchovních prostředků pro práci české jesuitské misie v Moskvě.

¹²⁾ *Pis'ma*, 283 (90).

¹³⁾ *Ibid.*, 288—9 (97—8).

¹⁴⁾ *Ibid.*, 289 (98).

¹⁵⁾ *Ibid.*, 290 (99).

¹⁶⁾ *Ibid.*, 300 (111).

¹⁷⁾ *Ibid.*, 362 (186).

¹⁸⁾ *Ibid.*, 381 (209).

XVII. Cesty jesuitů v Rusku, zvláště k Azovskému moři a do Povolží

Katolické stádo českých jesuitů, jak už víme, bylo rozptýleno po různých krajích Ruska. Aby vyhověli náboženským potřebám různých částí katolické obce, musili moskevští misionáři cestovati po celém Rusku a navštěvovati ta nebo ona střediska katolického obyvatelstva.¹⁾ Hned po uvedení jesuitů do Moskvy r. 1684 jezdil moskevský misionář (nejspíše J. Šmit) s dovolením úřadů na jih až do Kijeva,²⁾ kde křtil děti, čekající zčásti na křest až do starších let atd.³⁾ O cestách českých misionářů v pozdějších dobách až do příjezdu Milanova a Berulova nemáme podrobných zpráv. Zdůrazníme, že původně už — po příjezdu Milanově do Moskvy — byla z rozsahu činnosti moskevských misionářů vyňata oblast u Azovského moře, kam byl určen kněz Casagrande. Před příjezdem Casagrandovým do Voroněže byl tam jednou český kněz Leffler.⁴⁾ Po úmrtí Casagrandově měla býti celá přiazovská krajina spravována misionáři z Moskvy.

Neznáme rovněž podrobně historii všech cest českých jesuitů v Rusku, o některých jsou jen kusé zprávy. Nejpodrobněji vyprávěl Milan o svých výpravách k Azovskému moři a do Povolží. První cesta misionářů byla v létě 1699,⁵⁾ Milan navštívil tehdy Voroněž, kde předtím zemřel Casagrande; tam byla pro námořníky a stavitele lodí-Vlachy organisována velikonoční zpověď, mimoto byl pokřtěn nemocný synáček Nizozemce-anabaptisty.⁶⁾ V roce 1700 uskutečnil Milan velkou celoroční cestu do Azova a Taganrogu,⁷⁾ o níž budeme mluvit podrobně dále. V roce 1701 se Milan připravoval odjetí na pobřeží Baltského moře a navštívit Rigu nebo i Novgorod,⁸⁾ ale tato cesta se neuskutečnila. Roku 1704 někdo

1) Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 161, 285.

2) *Theiner*, *Mon. hist.*, 295; *Gordon*, *Tagebuch*, II, 78, 80; *Dnevník*, 12, 473, 475; Gordon pozval do Kijeva Šmita s dovolením V. V. Golicyna.

3) *Gordon*, *Tagebuch*, II, 113; *Zalewski*, *Jezuici*, III/1, 239—240.

4) *Cvětajev*, *Iz istorii*, 448—9; *Korb*, *Diarium*, 56, vrátil se do Moskvy 7. VI; *Dnevník*, 61.

5) V. jednání o cestě s úřady — *Cvětajev*, *Kostel*, 118—119 a *Iz istorii*, 449; *Korb*, *Diarium*, 139, odjezd z Moskvy 24. VI.

6) *Pis'ma*, 357 (181); srv. protokol Kongregace z 24. VIII. 1699, *ACP(Š)*, 1699.

7) *Pis'ma*, 358 (182).

8) *Ibid.*, 263 (61).

z misionářů byl v Petrohradě — založeném nedávno — pro potřeby tamějších důstojníků-katolíků.⁹⁾ Byl tam misionář také v následujícím roce 1705, kdy navštívil také Narvu, pro potřebu jednoho katolíka, jenž umíral souchotinami ve Voroněži, jel tam na několik dní jeden z kněží.¹⁰⁾ V roce 1706 byl Milan znovu u Azovského moře,¹¹⁾ v téže době, jakož i r. 1708, byly podniknuty zájízdky do Petrohradu, kde bylo soustředěno mnoho zajatců z Litvy.¹²⁾ Snad byl r. 1708 Milan také v Livonsku, navštívil Dorpat (Jurjev).¹³⁾ R. 1709 jeden z misionářů cestoval k carskému stanu pro potřeby katolíků; nevíme jistě, kde byl tehdy jesuita a nebyl-li někde na Ukrajině a u Poltavy. Tehdy jiný kněz, a to Milan, byl v Archangelsku,¹⁴⁾ avšak nedostal tam od vojevody dovolení k návštěvě zajatých Poláků.¹⁵⁾ Všeobecné dojmy z tamního pobytu byly u Milana velmi pesimistické, poněvadž mezi katolíky, kteří byli soustředěni v Archangelsku »ex omnibus Europae et plerisque Asiae regionibus«, nenalezl vděčného materiálu pro práci; misionář se tam nesetkal se zájmem a jedinou jeho útěchou byla, podle jeho slov, »Dei benignitas, quae magis respicit laborantium affectum quam effectum«.¹⁶⁾

Roku 1711 byl Milan už po třetí v Azově a Taganrogu, byla to také poslední jeho cesta do těchto krajin, poněvadž tam byl Milan v době, kdy po nešťastné prutské výpravě Petra Velikého a podle dohody s Tureckem byl Azov odevzdán Turkům.¹⁷⁾ R. 1712 jeden z misionářů jel »ad legiones«, t. j. nejspíše k Baltskému moři.¹⁸⁾ Tehdy Milan navštívil Povolží, zejména kazaňskou oblast, kde v tuto dobu bylo kolem 500 zajatých katolíků ze švédského vojska, byli tu Francouzi, Bavoři a jiní.¹⁹⁾ Možno se domnívati, že také v následujících letech — až do vyhnání z Ruska — konal Milan cesty do různých oblastí Ruska. Víme, že někdo z misionářů moskevských navštívil r. 1710²⁰⁾ a snad také v letech následujících Petrohrad. Podle zprávy Vlacha-architekta Francesca Fontana (rodem z Lago di Como) bydlícího v Petrohradě až do r. 1714 navštěvoval jeden z moskevských misionářů pravidelně petrohradské katolíky jednou ročně, a to o velikonocích. Katolíci v Petrohradě prý si tehdy zajistili, aby bylo na-

⁹⁾ Ibid., 362 (186).

¹⁰⁾ Ibid., 362—3 (187—188).

¹¹⁾ Ibid., 363 (189).

¹²⁾ Ibid., 363—365 (188—190).

¹³⁾ O tom se zmiňuje v svém polemickém traktátu proti protestantskému theologu J. V. Janovi »Verum Dei Verbum soli Ecclesiae Romanae sive Catholicae assertum«, Wratislaviae, MDCCXXVII, str. 18, tam se mluví o pobytu Milanově v Dorpatu »ante annos jam 18.«

¹⁴⁾ Pis'ma, 365 (191).

¹⁵⁾ Ibid., 369 (196).

¹⁶⁾ List z Archangelska provinciálu J. Millerovi ze 4. X. 1709, ASJ., Jap. Sin., 173, f. 140—1.

¹⁷⁾ Pis'ma, 375—7 (202—5); *Annuae missionis*, 1711, ASJ., Boh. 122, f. 247—8.

¹⁸⁾ *Annuae missionis* 1712, ASJ., Boh. 122, f. 249.

¹⁹⁾ Pis'ma, 377 (205); *Annuae missionis* 1712, ASJ., Boh. 122, f. 249—254.

²⁰⁾ *Annuae missionis*, 1710, ASJ., Boh. 122, f. 246, — zde »gentis Nauticae officialibus administrata sacramenta« atd.

trvalo postaráno o jejich náboženské potřeby soukromým nájmem kněze; najali totiž jednoho benediktina z Prahy, jenž byl kaplanem generála Einsberga při jeho nahodilé návštěvě v Petrohradě. Na plat tomuto benediktinu byla provedena potřebná sbírka, ale pražský mnich se ukázal velice lakomý a vedl špatný život («una vita scandalosissima»), a proto katolická obec přerušila s ním styky. Snad za jeho účasti byl však v Petrohradě organisován katolický kostel («senza aver incontrato dal conto de' ministri del czaro veruna opposizione», zdůrazňoval Fontana). Po odjezdu českého benediktina se o potřeby katolíků staral jesuita, jehož tam poslal livonský biskup (byl to Daniel Zierovský z litevské provincie.²¹⁾ Jeden kněz však nestačil pro katolíky, jejichž počet v Petrohradě rychle vzrůstal. Obrátili jsme pozornost čtenáře na tato fakta jednak proto, že v daném případě jde o českého kněze a o jeho práci v Rusku, jednak i proto, že tato epizoda charakterizuje všeobecné podmínky činnosti českých misionářů, velmi potřebných katolické obci v Rusku při jejím rychlém vzrůstu. Dodáme k tomu, že Kongregace de P. F., když dostala citované zprávy Fontanovy prostřednictvím varšavského nuncia, uznala za nutné rozhodně odvolati z Ruska pražského benediktina, jenž se tam potom znovu objevil. Kongregace se rozhodla poslati do Ruska dva jiné benediktiny (z které provincie, nevíme). Vídeňský nuncius hleděl nějak ospravedlniti pražského kněze a zdůrazňoval, že jeho obvinění nemá pevného podkladu (je bez »tutto il fondamento«), je založeno jen na slovech jediného Fontany, že to jest »sinistra informazione«, a proto není potřebí nějak trestati tohoto kněze. V korespondenci o této epizodě není uvedeno jméno tohoto benediktina.²²⁾

Roku 1713 jeden z moskevských misionářů, nevíme jistě kdo, jel »ad Ukrainam et usque ad Zaporoviensium confinia, in quibus morabatur exercitus Ruthenicus observaturus Turcarum et Tartarorum motus«, ten misionář byl také v Kijevě.²³⁾ Roku 1715 byla vykonána návštěva závolžské oblasti, kde misie měla určitý úspěch jak mezi katolíky, tak i mezi nekatolíky. Zpráva se zmiňuje mezi jiným také o tomto případě: »hoc mirabile: Christianos numero septingentos contra sex millia Tartarorum, armis bene instructa, post conscientiam rite purgatam, adeo pugnasce feliciter, uti nullo Catholicorum desiderio solis duntaxat ab haereticis quibusdam, qui mixti erant laesis, aut occisis Tataři cum magno frage sua in fugam sint acti.«²⁴⁾ R. 1716 navštívil P. Bayer Archangelsk.²⁵⁾ Tam »in domo haeretici nostri humanitate capti pro Catholicis Sacris instructo Sacello extemporaneo copiosi mercatores et nautae sunt expiati«.²⁶⁾

21) Srv. list Milanův z r. 1714, *ASJ.*, Hist. Bohem., F. XXXIV, f. 253—4.

22) Relace polského nuncia z 11. IV. 1714 s uvedením sdělení Fontany; protokol schůze sboru kardinálů 12. VI. 1714, § 49 a gener. kongregace 14. I. 1715, § 16, listy Kongregace vídeňskému nunciu 12. VIII. a 8. XII. 1714. *ACP(K., Š.)*, 1714—1715.

23) *Annuae missionis*, 1713, *ASJ.*, Boh. 122, f. 251—2.

24) *Annuae missionis*, 1715, *ASJ.*, Boh. 130, f. 10.

25) *Pierling, La Russie*, IV, 435. — 26) *Annuae missionis*, 1716, *ASJ.*, Boh., 130, pag. 16.

Pro dobu po r. 1716 nemáme už žádných přesných zpráv o cestovní činnosti moskevských jezuitů. Musíme mít na paměti, že v posledních letech pobytu české jezuitské misie v Rusku byli tam také jiní představitelé Tovaryšstva Ježíšova — nečeské provincie, a také kněží nejesuité. Dělili se s Milanem a s jeho spolupracovníky o povinnosti při obstarávání náboženských potřeb katolíků, rozptýlených po celém Rusku. Přítomnost jen dvou katolických kněží v Rusku delší čas (Milana a Beruly) a nutnost každoročně navštěvovati různé oblasti katolické obce (Voronež, Azov, ležení zajatců, Petrohrad atd.) musily mít za následek jisté oslabení činnosti misionářů v samé Moskvě; aspoň je jisté, že si na to stěžoval Pleyer ve Vídni roku 1710.²⁷⁾

Z uvedených zpráv je viděti, že povinnost sloužiti katolíkům mimo město Moskvu v letech 1699—1716 nesl na sobě zvláště J. Milan; o cestách J. Beruly nemáme přímých vědomostí,²⁸⁾ měl na starosti moskevskou obec a školy, a to ho udržovalo (třebas s nějakými přestávkami) hlavně v Německé Slobodě. Katolická obec mimomoskevská se skládala ze dvou prvků: jednak to byli důstojníci a vojáci ruské armády a ruských námořních sil, jednak množství cizinců, zajatých za války se Švédy r. 1700 a v letech násl., za ruské akce v Polsku atd.

Cesty Milanovy k Azovskému moři a do Povolží mají zvláštní význam, a to proto, že při svém cestování nepřestával jen na svých přímých povinnostech v katolickém prostředí, nýbrž míval styky s místním obyvatelstvem a s ochotou přijímal dojmy z tohoto nového a cizího pro něho světa východního, finského, tjurkského neb mongolského. Jako mnozí a mnozí představitelé jezuitského řádu, také Milan byl nejen misionářem, nýbrž také vnímavým pozorovatelem, snažícím se porozuměti všemu, co vidí, zjevům a formám života pro něho novým. Možno přímo tvrditi, že Milan taktó pracoval o rozšíření vědomostí o tomto pro Evropu divném světě a že byl jedním z těch jezuitů, jejichž jména nesmějí býti zapomenuta v dějinách orientalistiky nebo mongolistiky. Jméno Milanovo musí býti zapsáno zvláště v análech české orientalistiky. Víme, že Milan znal mnoho jazyků, ale nevíme, je-li správné sdělení Pelclovo, že Milan znal také ty jazyky, »die bey den Tatern üblich sind«, není-li to jen závěr toho faktu, že »er hatte sich einige Jahre in den Gegenden von Astrakan, Casan und bey den Mazageten aufgehalten und daselbst gepredigt«.²⁹⁾

Katolická církev měla zájem nejen o pravoslavné obyvatele Ruska,

²⁷⁾ *Herrmann*, *Berichte*, I, 132—133; ruský př., 12. Podle zprávy Karamanovy misionáři navštěvovali Archangelsk »verso il glaciale«, Asov, Voronež »e qualche volte s'internarono delle più remote parti della Siberia, ove solea trovarsi qualche cattolici, oltre tanti acattolici Svecesi prigionieri de' Moscoviti.« (*Pierling*, *Izveštaji*, 99.) O Sibiři se zmiňuje Karaman snad na místo Povolží, oblasti na východ od toku Volhy.

²⁸⁾ Nevíme, na základě jakých zpráv tvrdí *Hoffmann*, *Oppeln*, 352, že Berula měl »manchmal hundert Meilen machen um ein Schäflein aufzusuchen, Kälte, Hunger, Durst, Schlaflosigkeit, weite Märsche setzten seinem Körper sehr zu«.

²⁹⁾ *Pelzl*, *Schriftsteller*, 137—138.

katolický západ viděl v Rusku také zemi skýtající velké možnosti, aby se navázalo spojení a získal vliv na východní evropsko-asijské (eurasijské) národy. Nutnost a možnost misionářské práce mezi Tatary a Kalmyky trvale Římu zdůrazňoval arcibiskup Palma (Ancyranus), jenž navštívil Rusko na cestě do Persie právě v rok příjezdu Milanova a Berulova do Moskvy. Z Astrachanu podával Palma cenné zprávy a rady této misionářské činnosti.³⁰⁾ Misie českých jezuitů měla mít na zřeteli také tuto stránku věci a navázati styky také v tomto východním prostředí. Milan se už v první své zprávě dotýkal otázky o Armenech, Tatarech, Kalmýcích, Mordvě, Jugře a zdůrazňoval možnost činnosti v oblastech jejich sídel.³¹⁾ Byl to souhrn zpráv a poznatků, které sebral v samé Moskvě; tím více uznával Milan důležitost a poučnost všeho toho, co přímo pozoroval v prostředí samých Tatarů a Kalmyků, a proto zanechal dosti důkladný výklad svých dojmů a informací. Neomezil se jen na zprávy o nich v listech představeným řádu, nýbrž věnoval jim r. 1700 zvláštní traktát, jenž se však nedostal na veřejnost, byl odloučen od celé korespondence Milana s českou provincií Tovaryšstva a nebyl pojat ani do jejího vydání r. 1904. Rukopis tohoto traktátu — »Missio Asophiensis et Taganrokensis« je nyní v Národní a universitní knihovně v Praze (Cimelia, 60). Tento rukopis byl už dávno zaznamenán v literatuře a správně připsán J. Martynovem Milanovi,³²⁾ avšak dosud nebyl předmětem badání. Význam tohoto rukopisu se zvyšuje ještě tím, že přináší řadu cenných ilustrací (barevných!) ze života kalmyckého, pro konec XVII. století jsou obrázky tohoto druhu neobyčejně vzácné, nejsou-li přímo unikáty. Milan podal soubor 26 obrázků! Nemůžeme zde uvést do kontextu své knihy podrobný přehled pozorování a dojmů, které měl Milan ze styků s Tatary a s Kalmyky, toto thema má být předmětem naší zvláštní studie, nemůžeme zde však nezdůrazniti znova a znova význam a důležitost těchto zpráv Milanových jako památky, jež musí zaujmouti své význačné místo v českém badání o dějinách a o národopisu národů Východu.³³⁾

V svých listech a v textu traktátu »Missio« se Milan zastavuje s pozorností a živým zájmem u dějin těch národů, s kterými se setkával na svých cestách, u otázek o jejich rozsídlení, a proto se věnoval také studiu kartografického materiálu, pokládaje za úplně nesprávné dřívější mapy Povolží.³⁴⁾ Zvláště zajímaly Milana otázky náboženského života přiazovských a povolžských národů a plemen, jejich denní život, zábavy, domácí zvyky a obřady atd. Za pobytu v kazaňské oblasti nemohl Milan nechat stranou zajímavou otázku o rostlině Baranec, o které psal už

³⁰⁾ Relace z 31. X. a z 22. XI. 1698, *ACP(K)*, 1698.

³¹⁾ *Pis'ma*, 237 a násl. (34 a násl.).

³²⁾ *Hanslik*, Geschichte, 613; *Sommervogel*, Bibliothèque, V, 1091.

³³⁾ V listě z 15. IX. 1701 slibuje Milan napsati zvláště o velikém chánovi, jehož jmenuje Bošukljulchan, a o celé jeho zemi (*Pis'ma*, 270 (74), ale tento list je nám nyní neznám, není ani ve sbírce Cerroniho, ani v *ASJ.* v Římě.

³⁴⁾ *Pis'ma*, 379 (208).

Herberstein počátkem XVI. století,³⁵⁾ a která prý měla podobu jehněte, jež jí kolem sebe trávu. Milan vyvrátil tuto legendu a konstatoval, že jde o zvláštní druh tykve s lehkým vlasem na vnějšku, ale bez hlavy a bez noh berana nebo jehněte; své vývody Milan ověřil rozmluvou s tatarskými obchodníky a mully, kteří cestovali daleko na východ.³⁶⁾ S velkým zájmem prohlížel Milan zříceniny hlavního města bulharského carství na Volze.³⁷⁾ Chtěl cestovati ještě dále na východ, avšak místní kalmycké spory znemožnily jeho cestu.³⁸⁾

Tato a podobná fakta je zde třeba zaznamenati proto, abychom si jasněji a úplněji představili osobnost samého Milana a jeho činnost, již rozvíjel v Rusku. Byl bezpochyby člověk plný energie a chuti k práci, měl schopnost a nadání pracovati v různých oblastech a za různých podmínek a nalézal všude materiál pro svůj důmysl a svou aktivnost za všech okolností, do nichž ho stavěl život v tu nebo onu dobu. S tohoto hlediska je důležité uvést zde faktické zprávy o vnějším rámci cestování Milanova do Azova, rámci, jenž stavěl tohoto misionáře do dosti těžké situace a vyžadoval od něho velké vytrvalosti a napětí sil jak těla, tak i ducha.

Dovolení na cestu do Azova v roce 1700 Milan dostal na svou žádost podanou carovi.³⁹⁾ Odjel z Moskvy 19. března 1700 a měl za spolucestující jednoho kapitána z Benátek, dva námořníky a jednoho kozáka. Jejich cesta vedla na město Tulu, kam dorazili po těžkém a životu prý nebezpečném přejezdu přes ještě polozamrzlé řeky; překonavše pomezí val u Tuly, šli cestovatelé dva dni »pustyní«; na velikonoce byli »in Tugurio pauco stramine cooperto«.

Po cestě byl Milan se společníky několikrát napaden zbojníky, avšak neutrpěl zvláštní ztráty, »nostris paucis heroice resistentibus«. Dne 11. dubna dosáhla výprava města »Voilukam«, t. j. Valujky, a dále vstoupila do oblasti stepní, nyní už spolu s jízdním oddílem o 36 jezdcích; v stepi bylo už úplné jaro. Dne 22. dubna potkali cestovatelé první hordy kočujících Kalmyků, a nazítří přijeli do tábora chana »Magno Temir« (snad Mengu-Temir), jenž cestovatele přijal. Na voze Milanově byl připevněn obraz Matky Boží. Tento obraz dal Milanovi příležitost — prostřednictvím překladatele — vésti s Kalmyky rozhovor — »illis ipsis hoc petentibus«, — »de nostra sancta fide«, »de sancta cruce, cuius signum illis formare debui«. »Et erat stylo novo ipsa dies Inventionis Sanctae

³⁵⁾ *Herbersteini, Commentarii*, ed. *Starzewski*, HRS., I, 67; překlad *Maleina*, 160, srv. pozn. 343.

³⁶⁾ *Pis'ma*, 377—8 (205—206); srv. o »baranci« u *Marpergera*, *Moscowitischer Kauffmann*, Lübeck, 1705, 64.

³⁷⁾ Za cesty po Volze od řeky Oky do města Samary Milan směřoval »ad vicinum Regnum Bulgariae, ubi penes ruinas quondam Tamarlane famosae civitatis Adrol multi captivi occupabantur in colligendo in stagnis sulphurae«. *Annuae missionis* 1712, *ASJ.*, Boh. 122, f. 249.

³⁸⁾ *Pis'ma*, 378—9 (206—207).

³⁹⁾ *Cvĕtajev*, *Iz istorii*, 450.

Crucis avide auscultarunt omnia, donec milites removerint.« Dne 24. dubna dorazila výprava k místu, kde bylo mnoho památníků tatarských carů a knížat a zříceniny mešity krymských Tatarů. Příští den vstoupil do Taganrogu. Tam dne 26. dubna »primum dixi Sacrificium«, jež tam nebylo, jak se domnívá Milan, už od doby zrušení benátské kolonie Capo Limeno.

V den Nalezení sv. kříže (t. j. 3. V.) přijel Milan na feluce pod vlajkou sv. kříže do ústí Donu; v noci loď byla přivezena do skupiny jiných lodí na řece a byla zakotvena vedle kapitánské galéry. Po příjezdu do města Azova předložil Milan svůj pas úřadům města; misionáře se zvláštní blahovůlí přijal tehdejší vojevoda města, jímž byl Stepan Ivanovič Saltykov.⁴⁰⁾ Pro ubytování Milana nebylo možno nalézt vhodnou místnost, dostal proto pokoj v nějaké chaloupce (»compacta ex etabulis navium«) se dvěma okénky. Tato místnost se vůbec nehodila k životu z důvodů hygienických, z té situace východisko bylo to, že jeden kapitán-Vlach přesídlil na loď a odevzdal svůj dům, aby se v něm zařídil kostel. V něm pak byla zahájena bohoslužba na den zjevení sv. Michala, t. j. 8. května 1700.

Tak se začala práce Milanova v Azově, teprve nedávno předtím připojeném k Rusku; Azov byl tehdy střediskem určitých plánů a nadějí cara Petra, který chtěl upevniti ruské postavení na březích Černého moře. Milan zůstal v Azově až do pozdního podzimu, do dne sv. Ondřeje, t. j. do konce listopadu. Chtěl odjetí odtamtud již koncem července, avšak epidemie moru, jež zhubila za tři měsíce 9000 lidí, znemožnila odjezd, nadto pak sám Milan dvakrát onemocněl. Chtěl využítí příležitosti a odjetí do Moskvy s některými hodnostáři a žádal dovolení, aby mohl cestovati spolu s nimi. Slíbili prý — podle slov Milanových — ochranu a bezpečí, avšak během první noci hodnostář cestující s Milanem (byl to syn jednoho z diplomatů, jemuž se prý svého času dostalo v Římě četných dobrodiní — nebyl-li to syn Šeremetevův?) nechal misionáře na nějakém pustém ostrově na Donu, kde se Milan stal obětí násilí kozáků. Milan potom znovu zastihl na cestě tohoto zlého pána, avšak byl také po druhé nechán na břehu jiné řeky, již mohl přeplouti jen za velký peníz. Teprve u Valujek Milan konečně zastihl svého bývalého spolucestujícího a chtěl i dále jeti spolu s ním. Avšak tento hodnostář chtěl především vzít Milanovi jeho společníka, kalmyckého hochu Milanem pokřtěného; misionář to rozhodně odmítl a cestoval dále už sám. Na cestě přes Livny a dále do Moskvy měl ještě větší počet nehod, přepadení, urážek se strany obyvatelstva, jež ho nazývalo »římským ďáblem«, psem atd. Neúspěch ruský pod Narvou (20. XI. 1700 r. st.) prý zvětšil hněv Rusů proti cizincům a Milan zkusil následky toho na sobě. Dne 31. XII. 1700 dostihl Milan Moskvy, po cestě trvající kolem 10 měsíců.⁴¹⁾

⁴⁰⁾ Srv. *Cvětajev*, *Iz istorii*, 450; *Russkij Biogr. Slovar*, s. v. Saltykov, str. 120.

⁴¹⁾ Cesta z Moskvy do Azova je vypsána v »Missio«, cesta zpět v listě Milana do Prahy ze 4. I. 1701, *Pis'ma*, 250—2 (50—52), srv. 256 (57), 295 (61).

Úmyslně jsme uvedli tyto zprávy o utrpeních Milanových za cesty do Azova, abychom si více méně konkrétně představili podmínky a ovzduší, v nichž Milan uskutečňoval své poslání starati se o náboženské potřeby katolíků u Azovského moře. Velké obtíže daleké cesty, stálé nebezpečí a nepohodlí se tu spojovaly s nepřátelským smýšlením ruského prostředí k představiteli římské církve. K tomu se připojovalo také nebezpečí nemoci, epidemie moru a skorbutu, jež byly tehdy nutným následkem toho, že se soustředilo mnoho lidí v přímořském a k tomu východním městě, daleko nevyhovujícím bytově a zdravotně značnému počtu obyvatelů.⁴²⁾

Katolíků mezi cizinci nebylo u Azovského moře mnoho, sotva 70. Byli to hlavně Vlaši, byli tam však také jednotlivci ze Španělska, Francie, Anglie, Nizozemska, Německa, několik Řeků-uniatů z ostrovů Archipelagu. A pro tento pestrý soubor národů používal Milan při bohoslužbách také jazyka německého a vlašského, při čemž při »concione Germanica«, jež bývala ve svátky, »semper et Lutherani et Calvinistae officiales aderant«. Podle svého stavu se katolická obec skládala hlavně z námořníků, »gens nautica«. Jsouce odloučení řadu let od své vlasti a nenalézající pevné půdy k životu a k činnosti, byli to ovšem lidé bez trvalého spojení s církví a životem i smýšlením značně jí odcizení, často úplně chladní k otázkám náboženským nebo přímo církvi nepřátelští. Milan si vzal za úkol nejen sloužiti náboženským potřebám horlivých katolíků, nýbrž také vzbuditi u těchto chladných nový zájem o církev a o náboženství. V svých zprávách zaznamenával Milan důležité případy, zajímavé s tohoto hlediska. Úspěchu Milanovu napomáhalo to, že dvakrát byli za něho stíženi náhlým úmrtím vytrvalí urážeci náboženství a svátostí.⁴³⁾ Samo sebou se rozumí, Milan jako misionář měl zvláštní zájem nejen o to, aby zpovídal, doprovázel k smrti, rozdával modlitební knížky atd. u těch, kdož zachovali spojení s církví,⁴⁴⁾ ale ještě více o to, aby navrátil církvi ty, kdož od ní odpadli. Nebylo to snadné, ale přece se to někdy dařilo.⁴⁵⁾

Zvláštní starosti měl Milan se skupinou rakouských zajatců, kteří byli přivezeni do Přiazoví po vídeňské válce r. 1683. Byvše zajati Tatary nebo Turky, stali se tito vojáci již v mladých letech otroky Tatarů nebo kozáků a úplně ztratili vzpomínky na svou vlast, na svůj rodný jazyk a na svou víru. Když se dozvěděli o příjezdu císařského misionáře do svého kraje, navštívili ho a žádali pomoci, chtějíce zemřít v své staré, ale už úplně jim neznámé víře.⁴⁶⁾

Je zajímavé, že Milan měl co dělati také s katolíky, kteří už přijali pravoslaví nebo byli rozhodnuti tak učiniti. Tato změna náboženství byla obvyklá v manželstvích cizinců s Ruskami. Milan ve čtyřech případech

42) Srv. *Pis'ma*, 282—3 (89—90).

43) Srv. *Pis'ma*, 358—9 (182—183).

44) *Ibid.*, 267 (70).

45) *Ibid.*, 284—5 (92—3), 358—9 (182—3).

46) *Ibid.*, 255 (55—56), 287 (95), 358 (182).

zakročil a jeho úsilím »ignis ille mali amoris extinctus est«; přinutil vojevodu, aby zakázal manželství z toho dosti spravedlivého důvodu, že tito cizinci (v daném případě Vlaši) mohli býti ženati v své vlasti, a proto mohli potom při odjezdu nechat své ruské ženy v Rusku. Tato epizoda prý vedla k velkému nepřátelství pravoslavných proti Milanovi — »et magnam persecutionem, ut vix invenirem locum amplius ubi subsisterem, eratque proximum, ut ex domo cum sacro apparatu exturbarer«. Možno se domnívati, že Milan přece jen zachoval více méně dobré styky s ruskými úřady světskými i církevními, víme alespoň, že jednou jeho kostel navštívil bojar Saltykov »cum omnibus Colonellis suis et Nobilibus et Sancto Sacrificio adfuit, quorum multi Sacra Nostra nunquam viderant, sed nos pares Lutheranis et Calvinis habebant, dilaudabant omnia et meliorem de nobis opinionem concipiebant«. »Similiter,« píše Milan, »Archimandrita et Protopopos nostrorum sacrorum ignari, ubi in Ecclesia adfuerant, multum se contentebant.« Nutno však zdůrazniti, že když Milan navázal bližší styky s jedním z kalmyckých kněží, začal se tento archimandrita a protopop dívat na toto sblížení s velkým podezřením.

Tyto styky Milanovy s Kalmyky mají nemalý význam. Již pobyt v samé Moskvě, mající velice čilé a živé obchodní a jiné styky s východními a jihovýchodními oblastmi státu, sám sebou otvíral nemalé možnosti obeznámiti se s obyvateli těchto krajín v osobě jejich kupců a jiných cestovatelů. Milan jel do Moskvy snad už se zvláštními zájmy o tento východ. Sbíral v Moskvě zprávy o zbytcích křesťanství v Jugře, t. j. na severním Uralu, kam — mezi národy, příbuznými Maďarům — bylo prý zaneseno »nějakým dominikánem v r. 1249«,⁴⁷⁾ dále v Tibetu, kde prý začal křesťanskou misii roku 1626 P. Andrade.⁴⁸⁾ O těchto krajích mohl Milan míti zprávy jen z druhé ruky; více se mohl dozvědět o stavu křesťanství v Armenii a v Persii, s jejichž obchodníky se setkával v samé Moskvě.⁴⁹⁾ Nejvíce pozitivního a konkrétního materiálu mohl však Milan míti o těch východních národech, s kterými se setkával osobně za svých cest po Rusku. Již před svou první výpravou k Azovskému moři měl Milan jisté vědomosti o Tatarech a Kalmycích, jak mohamedánech, tak i pohanech. Milan se jako misionář tázal sám sebe, zda je možno hlásati s úspěchem křesťanství v tomto prostředí, a klonil se k závěru, že to lze činiti nejlépe mezi pohany, poněvadž — podle jeho dojmů z rozhovorů s některými

⁴⁷⁾ Má na mysli snad maďarského dominikána Juliana, jenž nalezl ve Východní Evropě blíže Uralu zbytky předků Maďarů v t. zv. Velké Hungarii v letech třicátých XIV. století; od té doby v římských aktech se často děje zmínka o katolické misii mezi obyvateli »maioris Hungariae«. Srv. Altaner B., Die Dominikanermmissionen des 13. Jahrhunderts, Habelschwerdt, 1924 (Breslauer Studien zur historischen Theologie, B. III), 151—155; novější kritické vydání zpráv o cestě Fr. Juliana — László, Bendefy, Fontes authentici itinera (1235—1238) Fr. Juliani illustrantia, Archivum Europae centro-orientalis, III, 1—4, 1937, Budapest, 1—54.

⁴⁸⁾ Ibid., 238 (35); Antonio de Andrade, portugalský jezuita, nar. 1580, † 1634, napsal knihu o Tibetu. Viz *Enciklopedia universal ilustrada Europeo-americana*, V, Barcelona, 437.

⁴⁹⁾ Ibid., 237 (34).

z nich — »většina z nich není nezpůsobilá vejíti do království božího«. Sám Milan však uznával, že v daném okamžiku má tato myšlenka význam jen teoretický, pokud není možno ani mluvit o katolické propagandě mezi Tatary nebo Kalmyky; jen tehdy, když někdo z nich ho koupil, bylo ho možno pokřtiti, avšak vždy se může obrátiti pod ochranu ruské moci.⁵⁰⁾

Je snadno si představit, jak oživil a rozšířil se zájem, s nímž pozoroval Milan život Tatarů a Kalmyků, když se ocitl v jejich prostředí v Přiazoví a mohl se s nimi přímo stýkati a seznamovati se s jejich životem, mravy, názory atd. Výsledkem těchto pozorování byl traktát, o kterém jsme se zmínili výše. Nás v něm nyní zajímají řádky, věnované popisu jeho osobních styků s Kalmyky. Milan nezřídka navštěvoval bydliště (»kočevja«) Kalmyků a navázal více méně blízkou známost s mirzou San-gi-anem a s jedním z »kněží«, jehož jmenuje »Popa Taptarascha«. Zvláště zajímavé jsou styky Milanovy s tímto Taptarašou. »Est popa ille,« praví Milan, »homo admodum sensatus et a suis aestimatus; gaudium ejus erat, si me convenire poterat et conferre jam de Mathematicis (quae didicerat in Barunta'ala⁵¹⁾) a sacrificio Chinensi quodam) jam de fide«. Tyto rozhovory měly za následek, že »popa« konstatoval úplnou neschopnost známých ruských kněží, »qui ei de fidei Mysteriis rationem dare non poterant«, a oznámil Milanovi, že se rozhodl dáti se pokřtiti. Milan však neměl odvahy tak učiniti — »ne totam missionem conjicerem in periculum«. Milan byl nucen zaplašiti podezření Rusů ze styků s Kalmyky tvrzením, že jedná s nimi o koupi koně, i když dobře znal velkou důležitost toho, že by mohl nalézt mocného prostředníka katolictví mezi Kalmyky, jakým byl jejich kněz! Jednání s jinými Kalmyky, i když chválili katolictví, zůstalo bez výsledků, poněvadž pokládali přece jen za lepší zachovati náboženství svých předků a svého národa.⁵²⁾ Milan se spokojil tím, že koupil desítiletého hochy, pokřtil ho na jméno Josef Michael a doufal, že až vyroste a nabude příslušného vzdělání, bude užitečný pro apoštolskou práci mezi svým národem.⁵³⁾ Nevíme, splnila-li se tato naděje, možná, že se Milanovi podařilo poslati jinocha do ciziny »v naši zemi« pro lepší a volnější vzdělání tak, aby při studiu západní vědy a latiny neztratil znalosti svého rodného jazyka.⁵⁴⁾

Milan měl ze své cesty do země Kalmyků dojem, že přece jen je možno získati mezi Kalmyky několik duší pro římskou církev. To bylo účelem jeho druhé výpravy k Azovskému moři: chtěl tam cestovati už s novým

⁵⁰⁾ *Pis'ma*, 237 a násl. (34—36).

⁵¹⁾ Barunta'ala, Borotala město v střední Asii, sídlo Dalaj-lamovo.

⁵²⁾ *Pis'ma*, 358 (182).

⁵³⁾ *Ibid.*, 251—2 (151—2), 359 (183).

⁵⁴⁾ *Ibid.*, 252 (52). Srv. upozornění arcibiskupa Palmy z r. 1698 o užitečnosti poslati do Říma »tre o quattro fanciulli di Tartari e Calmuchia«, List z 31. X. 1698 do Kongregace de P. F. *ACP(K., Š.)* 1698. Někteří jedinci z Tatarů a Kalmyků byli tehdy také pod vlivem protestantským, srv. příklad z r. 1707. *Fechner*, *Chronik*, I, 458.

misionářem z Čech.⁵⁵⁾ To se však nestalo a Milan ještě dvakrát navštívil tyto kraje sám. O jeho nových úspěších mezi Kalmyky však nemáme zpráv, víme jen, že r. 1707 pokřtil dvě kalmycké děti,⁵⁶⁾ roku 1711 pak jednoho zajatého Tatara, jenž přijal novou víru zcela vědomě a dobrovolně.⁵⁷⁾

Pro náboženské potřeby cizinců-katolíků v Azově a pro udržení jejich náboženského vědomí nestačil jen nahodilý a kratší pobyt kněze z Moskvy mezi nimi. Sám Milan zdůrazňoval nutnost stálého kněze v Azově, žádali o to sami tamější katolíci.⁵⁸⁾ Milanovi se však nepodařilo vymoci vyslání jiného misionáře z Prahy, a proto sám musel pokračovati v své činnosti a byl u Azova ještě dvakrát. Chtěl navštívit tyto kraje ještě roku 1702,⁵⁹⁾ ale uskutečnil svou cestu až r. 1707.

O této druhé výpravě k Azovskému moři a o činnosti »na obou březích« (Donu) máme jen kusé zprávy. V povšechné zprávě o misii se zmiňuje jen o práci pro katolíky, o návratu jednoho v nevěrectví vytrvalého po patnáctiletém nepřátelství k církvi, a to vlivem toho, že se obraz Matky Boží, jenž stál v úplně suchém místě, zázračně pokryl vlahou.⁶⁰⁾

Třetí výprava Milanova roku 1711 je nám známa téměř tak úplně jako první. Nalézáme o ní hodně zpráv ve všeobecném přehledu činnosti misie za rok 1711, a také v listech Milanových z této doby. Tentokrát Milan odjel především do toho místa na řece Donu, »ubi naves colligebantur«, t. j. snad blízko Voroněže, a odtud jel do Azova po lodi. V místě stavby lodí, t. j. ve Voroněži, našel Milan ubytování v domě admirála Kornelia van Kruysa, jenž, třebaže byl luterán, poskytl misionáři všechno, čeho potřeboval, a umožnil mu náboženskou práci mezi námořníky-katolíky. Do Azova jel Milan na »trojveslici«, jejímž kapitánem byl Vlach, Vlaši byli také mezi námořníky. V kajutě kapitánově sloužil jesuita v neděle a ve svátky bohoslužby, mše a měl »brevem adhortationem«. Duch mužstva nebyl příliš příznivý pro věc Milanovu, nepřátelské postavení k němu posilovali také ruští vojáci (»approbantibus et multum collaudantibus ipsis militibus Ruthenis«). V Azově Milan našel více než 50 katolíků. Přijel do Azova v tu dobu, kdy vzniklo velmi těžké postavení pro ruskou práci za prutské nešťastné výpravy Petra Velikého proti Turkům. Milan přijel k Azovskému moři v době, kdy proti Azovu přistalo turecké loďstvo a kolem 50.000 Turků bylo vyloděno na břeh. Turci však neuskutečnili svůj původní úmysl obsadit Azov, kde byl jen jeden pěší pluk ruský, ale šli do Taganrogu; tam byl pozván také Milan, jenž na moři zažil velmi nebezpečnou bouři. Milan byl svědkem toho, jak se Turci pokoušeli ovládnouti ruské pobřežní hlídky. Jejich osud byl však rozhodnut pohromou v Multánsku, po níž — nečekaně pro obyvatele Azova a Tagan-

⁵⁵⁾ *Pis'ma*, 287 (95).

⁵⁶⁾ *Ibid.*, 364 (189).

⁵⁷⁾ *Ibid.*, 377 (204—205).

⁵⁸⁾ *Ibid.*, 287 (98), 290 (100).

⁵⁹⁾ *Ibid.*, 292 (101—2).

⁶⁰⁾ *Ibid.*, 364 (189).

rogu — Rusové byli přinuceni vykliditi ta města a pevnosti a 1. ledna r. 1712 odevzdati Azov Turkům, a pevnost Taganrog zničili. Život v krajním napětí a nebezpečí prohloubil náboženské vědomí tamějších katolíků a ti se začali vážně připravovati k »věčnému životu«, t. j. k smrti; proto měl Milan dosti velkou práci. K Milanovi se přicházeli mnozí zpovídati, někdy i v noci, mezi jinými také osoby, které byly mnoho let úplně chladné k církvi. Toto hnutí zasáhlo také protestanty, z nichž asi šest, potom ještě tři přijali katolictví, mezi nimi jeden »officialis quidam Brandenburgus«. Vrátilo se k své původní víře, t. j. k Unii, sedm »schismaticů« z Červené Rusi (»ut vocant«); »apostatae reducti quatuor«, potom ještě tři. Mezi těmi, kdo přijali katolictví, byl jeden zajatý Tatar, jenž se při slavnostním křtu za přítomnosti mnohých katolíků, Rusů a »heretiků« »lingua Ruthenica« odřekl mohamedánství a slíbil věrnost Kristu. Milan se ve své zprávě zmiňuje o množství přítomných v jeho »kostele«, t. j. domě, jenž nemohl pojmuti všech, a proto se bohoslužba sloužila při otevřených oknech, veřejnost stála kolem »kostela« a při tom »etiam pluvio et tempestuoso tempore«. Za složitých azovských okolností Milan nezapomínal ani na práce s jinochy-katolíky a každodenně konal s nimi katechese a vyučování náboženství. Měl dosti často co činiti s nepřátelstvím protestantů a pravoslavného duchovenstva, jež oceňoval velmi nízko (»negligentia poporum«!).

Po podepsání míru s Tureckem, podle něhož jim měl Azov býti ponechán, Milan odjel do Moskvy. Cesta vedla přes kozáckou oblast podle Donu. Tam našel množství zajatých Poláků; v hlavním městě kraje »in Metropoli Czircass« se s ním slavnostně setkali krymští Armeni — obchodníci z Kaffy. Milan s velkým žalem zaznamenal, že se v kozáckých »stanicích« v rukou kozáků octlo mnoho církevních nádob z polských oblastí, a že jich používali jako obyčejných číší na pití, z oděvů církevních dělali ženské oděvy. Něco z toho mohl vzít a vrátiti znovu »ad usum Ecclesiae Dei«. ⁶¹⁾

Výpravou do kazaňského »carství«, již uskutečnil Milan v březnu r. 1712, ⁶²⁾ chtěl dosáhnouti toho, aby mohl navštívit švédské zajatce, kteří v počtu více než 500 byli odvedeni do těchto krajin; byli to hlavně Bavoři a Francouzové, zčásti také příslušníci mnoha jiných národů evropských. Účastnili se předtím války ve vojsku polského krále Augusta, když je zajali Švédové, vstoupili do služeb Karla XII., a tak se octli v ruském zajetí a zčásti byli přijati i do ruského vojska. Byli v těch končinách také Poláci a Litevci, zajatí ještě dříve za jiných válek moskevského státu. Milan zpovídal všechny a navštívil jejich obydlí, rozložená v oblasti rozsahu asi 240 mil. Milan za svého cestování onemocněl horečkou, která trvala až do 20. června, avšak pokračoval v své práci. S velkou pozorností si všímal způsobu života, dobře znal rozdíly mezi

⁶¹⁾ *Annuae missionis* 1711, ASJ., Boh. 122, f. 247—8; *Pis'ma*, 374—7 (202—205); *srv. Pierling, La Russie*, IV, 288—9.

⁶²⁾ *Pierling, La Russie*, IV, 289—290.

»náhorními« (podle jeho mínění to byli Čuvaši [tschubuschi]) a »lugo-vými« Čeremisy, Mordvíny, Baškirci (»qui sunt Tartari ad orientalem plagam positi« a Votjaky.⁶³⁾ Milan se přímo stýkal se stařešiny těchto národů a vyptával se jich, proč nepřijímají křesťanství;⁶⁴⁾ dobře však věděl, že za daných okolností je katolická propaganda mezi nimi vyloučena.⁶⁵⁾ Pozoroval, že »ethnici in tractu Volgensi positi essent omnino ad fidem promptissimi« (ochotnější než Rusové), ale že využití toho není možno, »non habita a Ruthenis licentia ne unus quidem ad eam erit persuasibilis«. ⁶⁶⁾ Milan zdůrazňoval, že podle jeho dojmu by představitelé těchto národů byli ochotni přijmouti křesťanství, ale nechtějí přijmouti »moskevský« řád, pokládajíce jej za nebezpečný pro sebe a májíce strach »in majorem servitute redigi et gravioribus premi oneribus«. Milanovi snad také vysvětlili na Volze tyto obavy. Jde o příhodu, jež se stala roku 1640. Podle nařízení cara Michala Fedoroviče pokřtili tehdy tyto obyvatele (hlavně Mordvíny) ruští nevzdělaní kněží, kteří naučili nové pravoslavné jen kříži a úctě obrazů, jež tito lidé pokládali za své nové bohy. V tom roce však tyto obyvatele přepadlo velké množství vlků a tito lidé v tom viděli přímý následek toho, že se odřekli staré víry a přijali nové bohy. Proto odvezli v pytlich do Moskvy nové »bohy«, t. j. obrazy, ikony, vrátili je úřadům a kněžím a tvrdili, že jejich starí bohové byli pro ně lepší. Za to »responsum loco« poslové těchto národů byli potrestáni knutou (»knutta inflictata fuit«) a tím se jen zvětšilo od-cizení národa od »ruské« víry. Ruští kněží se však podle zpráv Milano-vých příliš málo starali o své stádo, často po mnoho let nekřtili děti, a to proto, že prý jim tito chudáci nemohli za to zaplatit, co oni chtěli.⁶⁷⁾ Své poznatky o této skutečně palčivé otázce v dějinách ruské misie mezi povolžskými národy zakončuje v své oficiální zprávě slovy: »Deus misericordiarum Dominus eis opportunum submittit auxilium ut et hic populus multum numerosus ejus aggregetur ovili.«⁶⁸⁾

Milan chtěl roku 1712 odcestovati ještě dále na jih — až do Astrachanu, kde v rozličných vesnicích byli také zajatí Poláci, avšak nemoc a také nepřátelství mezi kalmyckými stranami mu znemožnily tak velkou cestu,⁶⁹⁾ která lákala Milana nejen s hlediska misionářského, nýbrž také s hlediska vnímavého cestovatele-etnografa. Zdůrazníme znovu, že Milan konal také kartografické práce, opravuje staré mapy oblastí, jež

⁶³⁾ V Milanově listě bezpochyby tito jsou označeni jménem Viatki, překladatel si však toho nepovšiml a v svém textu nechal to slovo bez překladu a nadto je napsal jako »Siatki«! (*Pis'ma*, 377 (205)).

⁶⁴⁾ Ibid., 377 (205).

⁶⁵⁾ Ibid., 358 (182).

⁶⁶⁾ *ASJ.*, Hist. Boh. F. XXXIV, f. 251 a násl.; list ze 7. prosince 1714 z Moskvy; srv. *Annuae missionis* 1712, ibid., Boh. 122, f. 250 — »Tschubuschi et Morduates Tartari, inter Tanaim et Volgam siti« »magnam ostenderunt erga S. fidem Catholicam affectionem« atd.

⁶⁷⁾ Srv. *Pis'ma*, 214 (5), 239 (36).

⁶⁸⁾ *Annuae missionis* 1712, *ASJ.*, Boh. 122, fol. 250—1.

⁶⁹⁾ *Pis'ma*, 379 (207).

navštěvoval — »ve volné chvíli«, psal Milan, »dokončím počatou nevelkou mapku«. ⁷⁰⁾

Roku 1717, kdy se zostřil poměr mezi Vídní a Petrem Velikým, bylo jesuitům zakázáno odjížděti někam daleko od hlavních měst státu; měli se spokojiti prací v oblasti Moskvy a Petrohradu, kde tehdy působili už také členové Tovaryšstva Ježíšova z provincie polské nebo litevské. ⁷¹⁾

⁷⁰⁾ Ibid., 379 (208). Kartografické práce Milanovy zůstaly nám neznámy.

⁷¹⁾ *Miller*, *Historia*, 2190 (»neque amplius fas erat ullo excurrere«); *Pierling*, *La Russie*, IV, 290—1.

XVIII. Čeští jesuité a otázka moskevské cesty katolických misionářů do Číny

Jedna otázka, týkající se východu, a to východu Asie, zajisté zvláště zajímala J. Milana. Byl to problém pronikání jesuitů přes Rusko do Číny.

Tento problém byl již odedávna v okruhu zájmů jesuitského řádu.¹⁾ Představitelé Tovaryšstva Ježíšova už dávno pronikli do Číny a dosáhli tam významného a vlivného postavení.²⁾ A proto měl řád a římská kurie zájem na tom, aby se našla a zabezpečila nejkratší cesta do Číny, do Mongolska a do Persie přes Rusko (»Moskovii«).³⁾ Tuto myšlenku snad zvláště zdůraznil jeden z jesuitů činných v Číně.⁴⁾ Jednání o otevření cesty přes »Moskovii« se vedlo zatím se strany Říma a jesuitů velmi čile, usilovali využítí každé možnosti a každého vhodného případu, moskevská vláda však se k tomu stavěla odmítavě a nevyhovovala snahám Říma. Pokus využítí všeobecného dovolení, daného podle smlouvy »věčného míru« roku 1686 (§ 28)⁵⁾ polským kněžím, k příjezdu do Ruska se nezdařil. V Moskvě byla v polské vyslanecké výpravě r. 1686 zjištěna přítomnost dvou Francouzů (jeden z nich byl Philippe Avril, jenž napsal potom knížku o Moskvě), a co je důležitější, sám V. Golícyn měl podezření, že misionáři zastupují politické snahy a zájmy jiných států, a proto se výprava musila vrátit zpět.⁶⁾

Roku 1689 byl k zkoumání otázky o moskevské cestě do Číny určen dobře nám známý Jiří David. Generál Tovaryšstva Ježíšova se obrátil na něho s dotazem o této věci. Popud k tomuto dotazu vyšel od pekin-

1) Srv. na př. zdůraznění Possevinovo r. 1585, — Moskva jest cesta do Asie. *Pierling*, *Le Saint-Siège*, 51.

2) Toto postavení začalo slábnouti koncem druhého desetiletí XVIII. st., kdy čínští jesuité začínali projevovat zájem o sblížení s Ruskem. Srv. *Cahen*, *Histoire des relations*, rejstřík, zvl. 175—177, 209, 215, 234, 267, LX—LXI.

3) Srv. *Šmurlo*, *Snošenija*, 79 a násl.; *Deruga*, *Piotr Wielki*, 69 a násl.; *Pierling*, *Izveštaji*, 111.

4) Zejména známý už nám flanderský jesuita P. Ferdinand Verbiest, jenž žil v Číně od r. 1659 až do své smrti v Pekině v lednu 1688; *Cahen*, *Histoire des relations*, 22. pozn.; *Bosmans*, *Le problème*, 6 (198) a násl., 16 (208) a násl., 23 (215) a násl.

5) Srv. *Theiner*, *Mon. hist.*, 304; *Pierling*, *La Russie*, IV, 107.

6) *Neuville*, *Relation*, př. Braudo, 280; *Pierling*, *La Russie*, IV, 108—109; *Adelung*, *Uebersicht*, II, 376—8; *Pierling*, *Istoričeskija statji i zamětki*, Spb., 1913, 185—189; *Solovjev*, *Istorija*, III, 1027; *Cvėtajev*, *Iz istorii*, 361—3; *Cahen*, *Histoire des relations*, 22, 90, 173—175; srv. *Pis'ma*, 372 a násl. (198—200).

ského jezuitu Verbiesta, jenž v listě 1. října 1687 upozorňoval ústředí Tovaryšstva na důležitost této cesty přes Rusko. Verbiest navazoval na zprávu — došlou také do Pekingu — o založení jesuitské misie v Moskvě a uznával, že ta věc usnadňuje posílání jesuitské pošty a cestu samých misionářů do východní Asie.⁷⁾ Generál Gonzales žádal Davida, aby prozkoumal námět, navržený Verbiestem, a poslal mu také náčrt cesty přes Sibiř, zaslaný z Pekingu (od řeky »Cobi«, t. j. patrně Obi) až do Pekingu. David se začal zabývat především kartografickou stránkou tohoto problému. Zjistil na této mapě řadu chyb jak v transkripci jmen (»Orchi« místo správného Obbi, Siringa místo Selinga atd.), tak i v samém směru řek a pod.⁸⁾ Pro přesnější a úplnější informace se David obrátil na nějakého překladatele, jehož jmenuje »M. Nicolas Horace Gareus«, t. j. nejspíše na známého Mikuláše Spathare (Milesku), který r. 1676 byl v Číně a dobře prozkoumal cesty přes Sibiř do Pekingu. Spatharius byl v Pekingu v blízkých stycích s vlivným tamějším jezuitou Verbiestem, dostalo se mu od něho značné pomoci a zachovával s ním styky i po návratu do Moskvy, kam přivezl od Verbiesta carovi list, v němž projevovat ochotu býti mu užitečný.⁹⁾ Spathar se stal hlavním informátorem Davida. V svém popisu Číny poznamenal, že o cestě »ot Kitaj sjudy k Sibire i k mungalom nikto do sего vremeni neznal, kak o tom i jezuity (snad i Verbiest), buduči my nyne v carstve (čínském) i pogovorja s nimi udivilis'«. ¹⁰⁾ Nyní měl Spathar poučit ze svých vědomostí v této oblasti českého jezuitu v Moskvě. David mu položil pět základních otázek, z nichž první se týkala vztahů Spathara k Verbiestovi, ostatní pak přímo styků s Čínou. Sám Spathar nemohl zprostředkovat posílání listů jezuitů do Číny, neboť »Moskovité« byli velice podezíraví, avšak slíbil, že Davidovi oznámí, až někdo pojedě z Moskvy do Číny, aby David využil této vhodné příležitosti. Spathar podal Davidovi zprávu také o tom, že mezi Moskvou a Čínou jest nyní nepřátelství (stran Albazina a j.) a že se připravuje nějaká dohoda v této věci. Co se týče základní otázky pro jezuitu — možnosti dostat pro misionáře povolení průjezdu přes Moskvu—Sibiř, Spathar poradil, aby se obrátili o podporu na římského císaře; to, jak víme, generál Gonzales skutečně učinil.¹¹⁾ Spathar vysvětlil Davidovi, že vše záleží na podepsání dohody, jež se však odkládá také proto, že »Moskovité« jsou méně civilisovaní než Číňané. Od Spathara David dostal také vysvětlení geografické stránky věci; Spathar slíbil, že mu odevzdá mapu, kterou sám zpracoval; tu pak chtěl David poslati generálovi To-

7) *Bosmans*, Le problème, 23 (215) a násl.

8) *Bosmans*, Le problème, 24 (216) a násl., list z Moskvy z 12. března 1689.

9) *V. Cahen*, Histoire des relations, 21—22, pozn. 1, 38, 173; *Panaiteacu*, Spathar, 101 a násl.; *Bosmans*, Le problème, 2 (194) a násl., 27 (219), tam franc. překlad listu carovi známého jen v ruském starém překladu; v. *Arsenjev J.*, Novyja dannija o službě Nikolaja Spafarija v Rossii (1671—1708), Čtenija v Obščestvě Istorii i Drevnostej, 1900, IV, kn. 195, 45—48.

10) *Michajvolskij*, Trudy Spafarija, 72; srv. *Panaiteacu*, Spathar, 116—117.

11) Viz shora str. 124—5.

varyšstva spolu s itinerářem do Číny. Aby doplnil své vědomosti, snažil se David navázati styky také s nějakým obchodníkem, jenž byl v čele sibiřských kupců, vedl korespondenci s jedním kapitánem-katolíkem v Sibiři atd.¹²⁾

S listem z 31. května 1689 odeslal David do Říma slíbenou mapu cesty (»tabulam itineris«), zůstala nám nepřístupná a nevíme, zachovala-li se v archivu generála Tovaryšstva, máme však tento Davidův list s popisem cesty do Číny, již používají ruští obchodníci. Tato cesta vedla podle sdělení Davidova na Vologdu a Veliký Ustjug po suchu i po vodě; odtamtud — »in Permuk terra«, t. j. na Perm', »abs inde in Tobol Sibiriae metropolim tractu longissimo«. »Ex Tobol ad flumen Obium, deinceps pergitur navibus, usque in Makow, ex Makow iter est terrestre in Genessei, ubi rursus complectis navibus pergitur usque in Selingam, ac inde Pekinum usque tenetur terrestre iter.«¹³⁾

Nemáme zpráv o tom, vedl-li David nějaké rozmluvy v Moskvě o čínské otázce a co v této souvislosti ještě vykonal.¹⁴⁾ V říjnu 1689 byl David přinucen odjeti z Moskvy. Není nám znám také osud kartografického materiálu Davidova. V svém spise »Status modernus« věnoval David zvláštní kapitolu zprávě »de Patribus Societatis Jesu, petentibus per Moscoviam transitum in Chinam« (f. 40 a násl.) a uvedl tam podrobnosti o nezdaru dvojího pokusu francouzských a potom i polských jezuitů. Je zajímavé, že podle slov Davidových J. Zapolskému, Terpilovskému a jiným Polákům bylo konečně dovoleno cestovati »per Sibiriam«, avšak potom Golicyn odvolal tento souhlas, a to z toho důvodu, »quod non possit eos tantis periculis exponere, siquidem spondere illis vitam non posset propter insolentem illam barbaram remotam plebem.«¹⁵⁾ Tento argument, jak uvidíme dále, byl opakován také Petrem Velikým a znemožňoval pokus jezuitů o cestu »per Siberiam«. Pravděpodobně právě mapy a itináře Spatharova¹⁶⁾ užil jezuita Avril v svém »Voyages« (1692, 1693) a tak bylo v západní Evropě umožněno rekonstruovati sibiřskou cestu moskevských kupců a diplomatů do Číny.¹⁷⁾ Několik let později měli západoevroptští

¹²⁾ Franc. překlad listu Davidova z 30. III. 1689 — *Bosmans*, Le problème, 26 (218) — 30 (222). *Bosmans* uveřejnil tento a první listy Davidovy také ve své práci — *Ferd. Verbiest*, Directeur de l'Observatoire de Péking. *Revue des Questions scientifiques*, Bruxelles, janvier-avril, 1912, toto vydání nám zůstalo nepřístupné; srv. *Kurfürst*, K stykům, 13, 106, pozn. 9.

¹³⁾ List z 31. V. 1689 z Moskvy, *ASJ.*, Jap. Sin. 164, f. 160. Pokračování listu: »ex desertis Dauri accipio litteras intra spatium quinque mensium. Albazin est ultima Moschorum orientem versus munitionis, ultra quam nihil ab eis spectat, distat Peckino 15 dierum itinere. Praeterea observandum, ad Moschos non pertinere omnia illa deserta, quae hic (t. j. na mapce) tum per Sylvas tum per albam Chartam designantur, in quibus innumerabiles populi dicuntur vivere, sed solum quae in itineribus comprehenduntur, et parum aliquid in vicinia.«

¹⁴⁾ Srv. poznámky o potížích cesty do Číny v souvislosti s plány Grimaldiho v listě Tichavského, *VA(Š)*, Russ. 7/I, 1—3.

¹⁵⁾ *David*, Status modernus, 40—42.

¹⁶⁾ V originálu se nezachovaly.

¹⁷⁾ Srv. *Panaïtescu*, *Spathar*, 118; *Pekarskij*, *Nauka*, I, 341—2. Nemohl jsem se

geologové v rukou novou mapu Sibiře, kterou vypracoval Vinius. Je zajímavé, že také k této mapě měl nějaké vztahy jeden z moskevských misionářů z Čech, a to Milan. Vinius měl potíže při vypracování mapy se zeměpisnou sítí; přátelsky s ním spojený císařský vyslanec v Moskvě Guarient mu doporučil, aby se obrátil o pomoc k P. Emilianimu (= Milanovi), jenž — podle jeho slov — měl velké vědomosti ve vědách matematických a geometrických.¹⁸⁾

Použití sibiřské cesty pro misionáře stále zaměstnávalo mysl Říma a jezuitů zvláště. K ní se obraceli při každé vhodné příležitosti ve stycích s Moskvou, se samým Petrem Velikým. Sliby (avšak nikoliv písemné!), dané Petrem I. ve Vídni páteru Wolffovi¹⁹⁾ a v Zamostji nunciu Daviovi (1698),²⁰⁾ o volné cestě misionářů (avšak nikoliv Francouzů) do Číny přes Moskvu a Sibiř se nesplnily.²¹⁾ Bylo přirozené, že návrat (i když jen inkognito) jezuitů do Moskvy roku 1698 oživil naděje také v této čínské otázce. Vyslanec Guarient, s nímž přijeli do Moskvy Milan a Berula, měl přímé nařízení od generála Tovaryšstva, aby se domáhal volné cesty jezuitů do Číny přes Moskvu.²²⁾ Jeho úsilí však mělo úspěch jen čistě teoretický,²³⁾ Petr Veliký dal svůj osobní souhlas, avšak omlouval se, že nemůže přijmouti odpovědnost, poněvadž ruský národ ostře nenávidí jesuity.²⁴⁾ Sami Milan a Berula sotva oficiálně jednali o této věci v Moskvě. Musili přesně zachovávat ten postup, který jim určovalo jejich postavení císařských, ne římských misionářů, a proto nesměli vystupovat s žádostí týkající se římské církve jako instituce. V tom smyslu se jejich činnost liší od misie jejich soudruha Eliáše Broggia. Čínskou otázku však měli Milan a Berula stále na paměti.

Již v první své zprávě pro českou provincii (23. VI. 1699) se Milan zevrubně obíral také touto otázkou. Pro nás nemají významu ty faktické vědomosti, na jejichž základě formuloval Milan své názory. Důležité jest konstatovati jeho živý zájem o tuto věc, o níž vedl rozhovory s mnohými jak cizinci, tak i ruskými cestovateli v těchto končinách Asie. Milan se snažil shromáždit více přesných údajů o cestách do Číny a o mož-

obeznámiti s článkem *Sokolovského*, Filipp Avril, kak geograf, *Izvestija ruskago geografičeskago obščestva*, t. 57, 1925, str. 67—88; zůstala mi nepřístupnou také druhá část cenné práce *M. P. Alexejeva*, *Sibir v izvestijach zap.-evr. putešestvennikov*, I, č. 2, Irkutsk, 1936, — zde (podle zpráv v tisku) se jedná o spisech konce XVII. století.

18) *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 133, 173, list Guarientův z 3.—5. srpna 1699.

19) *Srv. Šmurlo*, *Sbornik*, I, 509 (643).

20) *Ibid.*, I, 522 a násl., 527 (667), 531 (676), Davia se marně snažil dostat od Petra I. v Zamostji a později písemné potvrzení od cara, viz nařízení z Říma ze 22. XI. 1698 a list jeho carovi (*srv. Šmurlo*, *Sbornik*, I, 557) s odvoláním na epizodu v Zamostji. *ACP(Š)*, 1698.

21) *Pis'ma*, 374 (204); *Zaleški*, *Jezuici*, III/1, 352; *Pierling*, *La Russie*, IV, 145 a násl.; *Theiner*, *Mon. hist.*, 379—383; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 197 a násl.; *Šmurlo*, *Snošenija*, 75—6, 82, *srv. 84* (1700).

22) *Pis'ma*, 219 (11).

23) *Pis'ma*, 374 (201); *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 198 a násl.

24) *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, III, 631.

nostech proniknouti do těchto oblastí. Od jednoho armenského obchodníka se dozvěděl, že možno do Číny doraziti nejen přes Tobolsk a Sibiř, nýbrž také přes Samarkand; tyto zprávy však měly příliš povšechný ráz, poněvadž se Milan mohl informovati jen velmi opatrně, tajně a nahodile. Myšlenka, aby se »zlatým nebo stříbrným klíčem« (»za peníze možno dostati vše!«) otevřela cesta na východ, byla neuskutečnitelná, protože v Moskvě stále tvrdili, že na velmi nebezpečné cestě mohou misionáři býti úplně beztrestně oloupeni a zabiti.²⁵⁾ To byly velmi špatné vyhlídky, že se najde cesta do Číny přes Rusko; Milan se domníval, že nezbývá než čekati, až »meč sv. Michala rozetne uzel«.²⁶⁾ Stejných dojmů nabyl ze svých jednání v Moskvě Guarient. Od cara samého slyšel, že nemůže zajistiti bezpečnost cesty v Sibiři. Sděluje vídeňskému nunciovi, že podle slov carových »barbaros enim siberiensium mores iter intuitum facere«, Guarient tvrdí, že v tom se jeví »quanta fides Moscis sit adhibenda«!²⁷⁾

Guarient bezpochyby věděl, že představitelé moskevské vlády jsou neúprosní v své nenávisti k jesuitům, pokud působili v Číně proti Moskvě.²⁸⁾ Tu vše vyplývalo z dojmů, jež po sobě zanechalo vyjednávání o nerčinské smlouvě (27. VIII.—6. IX. 1689)²⁹⁾ mezi Moskvou a Čínou. V úloze prostředníků mezi oběma státy vystupovali jesuité, žijící v Číně při dvoře císařském, ti zjevně stáli na straně Číny a ani v nejmenším se nesnažili vyhověti moskevským představitelům (F. A. Golovinu a j.).³⁰⁾ Tento fakt měl bezpochyby na mysli car Petr, když roku 1698 při otevření prvního pravoslavného chrámu (kaple) v Pekingu pro zajaté Rusy, kteří tam zůstali po pádu Albazina roku 1685,³¹⁾ upozorňoval Viniuse, že v této věci je třeba postupovati »opasno (t. j. opatrně) i ne šibko«, aby nejen »kitajskich načalnikov ne privesť v zlobu«, ale »takže i jezuitov, kotoryje už tam ot mnohich vremen gnězdo svoje imějut«.³²⁾ A jak je známo, rusko-čínský konflikt z r. 1685 a násl., při němž se jasně projevila tato antimoskevská role jesuitů, jen taktak že neměla za následek vyhnání představitelů jesuitů z Moskvy.³³⁾ Toto vlivné postavení jesuitů v Číně měl Petr Veliký na zřeteli také později, zvláště r. 1721; když byl vyslán biskup Innokentij do Irkutska a Nerčinska, odmítl mu dáti titul podle

²⁵⁾ *Pis'ma*, 222 (15); srv. *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 420, pozn., slova carova jesuitovi F. Grimaldimu, jenž působil v Číně od r. 1671, ale nebyl r. 1691 puštěn do Číny přes Rusko, i když za něho prosil sám Leopold I. (16. III. 1690). *Cahen*, *Histoire des relations*, 39, 85, 175.

²⁶⁾ *Pis'ma*, 242 (40).

²⁷⁾ List z 9. III. 1699, *ACP(K., Š.)*, 1699; *Šmurlo*, *Sbornik*, I, 710—711; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 201—2, 203—4.

²⁸⁾ *Pis'ma*, 373—4 (201—2); srv. m. j. fakt z r. 1678, *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, III, 144.

²⁹⁾ *PSZ.*, III, N 1346.

³⁰⁾ *Cahen*, *Histoire des relations*, 29, 46 a násl., 52—3, 87, 175—177; *pièces justificatives*, str. VII—IX.

³¹⁾ *Korostovec J.*, *Russkaja duchovnaja missija v Pekině*, *Russkij Archiv*, 1893, IX, 57 a násl.; srv. *Cahen*, *Histoire des relations*, 246 a násl.

³²⁾ *Pis'ma Petra Velikago*, I, 2—4, srv. 604—5, 729; *Solovjev*, *Istorija*, III, 1223.

³³⁾ *Posselt*, *Lefort*, I, 439—440; srv. výše, str. 119, 134.

těchto měst, nechtěje konfliktu s »Chinoj«, »čtob jezuity neperetolkovali inako i bēdstva b nenanesli«. ³⁴⁾

Po několik let se Milan nedotýkal v svých listech čínské otázky. Nevíme, oč se počátkem r. 1702 opíral kardinál Kollonič, když se domníval, že při svém úsilí o zvětšení počtu katolických kněží v Moskvě měl Milan na mysli svou cestu ne do Azova, nýbrž spíše do Číny. ³⁵⁾ Třeba připomenouti, že právě v onu dobu se ve Vídni mnoho hovořilo o této věci s vyslancem Petra I. knížetem P. Golicynem. ³⁶⁾ Znamé nám listy Milanovy do počátku r. 1702 o tomto projektu vůbec nemluví. V tuto dobu Milana zaměstnávala jiná část Asie, jihozápadní, s níž chtěl naléztí spojení v Astrachanu, kam se sjíždí, podle jeho zpráv, »velké množství obchodníků z Velké Tatarie, a také z Mongolie, Gazarratu a dalekých provincií Indie«. »Mám naději,« psal Milan, »že by tato cesta nebyla bez užitku.« ³⁷⁾ V souvislosti s tím si Milan dopisoval o Tibetu s jesuitou Janem de La Maze v Šemaše, jenž žil v Persii už od počátku osmdesátých let XVII. st. ³⁸⁾

Přímo o Číně Milan znovu začal mluvit mnohem později, roku 1707, když se podle jeho dojmů v Moskvě vytvořily okolnosti příznivé pro tuto věc. Milan doporučoval českému provinciálovi pobídnout Broggia, aby této věci věnoval všechno své úsilí. Bude-li to mít úspěch, byl Milan ochoten účastnit se výpravy do Číny, výpravy, jež měla býti dosti rozsáhlá. Milan chtěl jen zjistiti si vhodnější dobu pro tuto expedici. ³⁹⁾ Víme, že se roku 1705 Džjalyńskému, a potom také Broggiovi podařilo dosáhnouti formálního úspěchu; v diplomě Menšikovově z 20. října r. st. 1706 bylo potvrzeno, že car uvolnil pro misionáře nejkratší cestu do čínského císařství přes Rusko. ⁴⁰⁾ Bylo to však i tentokrát jen formální povolení, bylo dáno tehdy, kdy car Petr svrchovaně potřeboval přízně

³⁴⁾ *Moroškin*, Jezuity, 95. Je zajímavé, že právě pro tuto skutečnost a s úmyslem užívati pomoci jesuitů při jednáních s Čínou byla ruská vláda ochotna získat si jejich náklonnost mezi jiným také otevřením cesty přes Rusko pro jejich korespondenci s Evropou, a v r. 1725 také pro samy jezuity z Číny (*Cahen*, Histoire des relations, 156, 164, 203—4; *pièces just.*, LVIII; *Solovjev*, Istorija, IV, 643—5). Později, koncem XVIII. st., když jesuiti měli své legální ústředí právě v Rusku, a čínští jesuité zachovali své posice přes oficiální zničení řádu, se ruská vláda (plány Potemkinovy a Bezborodkovy z r. 1792) pokusila využít styků běloruských jesuitů a generála Tovaryšstva s jezuitou čínskými, aby zmařila konkurenci Anglie v otázce monopolu obchodu s Čínou (*Moroškin*, Jezuity, I, 225—7; II, 312—3); totéž bylo také účelem zvláštní misie jesuitů z Ruska přes záp. Evropu do Číny r. 1805 zároveň s vysláním Golovkina (*ibid.*, II, 314, 316—319, 365—369).

³⁵⁾ *Pis'ma*, 288 (97).

³⁶⁾ Srv. *Šmurlo*, Snošenija, 91 a násl.

³⁷⁾ *Pis'ma*, 287 (95—96).

³⁸⁾ *Pis'ma*, 293 (103); Lamač — tak píše *Zalesski*, III/2, 869!; správné jméno pomohl mi zjistiti Dr. O. Polach, S. J. R. 1718 jel přes Rusko z Číny jesuita Josef Marinetti, *Zalesski*, op. cit., IV/3, 1475.

³⁹⁾ *Pis'ma*, 340—341 (160—161).

⁴⁰⁾ *Pis'ma*, 327 (144), 331 (149), 336 (155); srv. instrukce Petra I. Kurakinovi z ledna 1707, *Archiv Kurakina*, II, 9, srv. také 14—15; *Deruga*, Piotr Wielki, 146 a násl.; *Theimer*, Mon. hist., 409, 412.

Říma k Rusku,⁴¹⁾ v podstatě však nechtěl ani tehdy dovolovati katolíkům, zvláště jesuitům, cestu na Dálný východ přes Rusko, a tuto cestu neuvolnil. Teprve o mnoho později, až v XIX. století, kdy dostali jesuité možnost práce v Sibiři, vyskytl se přece také návrh o vytvoření jesuitské misie někde poblíže Kjachty, aby jejím prostřednictvím »mogli by učredit'sja snošenija s jesuitami, v Pekině prožívajícími, kotoryje, kak izvěstno, tam dovol'nym kreditom pol'zujutsja«; avšak čeští jesuité nemohli v tomto historickém okamžiku už míti význam, i když v Sibiři mezi katolíky bývali tehdy také ojedinělí Češi.⁴²⁾

Milan si v letech 1708 a násl. dopisoval z Moskvy s čínskými jesuity, zvláště s tamějšími jesuity české provincie. Jeho prostřednictvím byly listy těchto čínských jesuitů posílány dále do provincie a do ústředí Tovaryšstva Ježíšova. Mluví o tom zajímavý list Milanův českému provinciálovi Millerovi, napsaný 4. října 1709 »in portu S. Michaelis Archangeli«, t. j. v Archangelsku. Milan r. 1708 poslal prostřednictvím Berulovým do Prahy list z Pekingů »a patre Libsto«, t. j. od pátera Libsteina, jenž tam pracoval od r. 1707. Roku 1709 Milan zdůrazňoval, že »hoc iter terrestre marino sit longe facilius«, při čemž upozorňoval na nebezpečí konkurence v používání této ruské cesty se strany cizinců »praeter missionarios Societatis«, zvláště se strany samých Rusů v zájmech pravoslavné misie. V této souvislosti uvádí Milan zajímavé myšlenky a fakta, jež se týkají ještě časů prvotního budování ruské pravoslavné misie v Číně koncem osmdesátých let XVII. st. Milan se r. 1709 bojí toho, že by se »moskovité« »gratiam pro gratia« mohli domáhati toho, aby spolu s jesuity odjel na východ také někdo z jejich kněží, a že odmítnutí bude nemožné. Před dvacíti lety se stalo, že se do Číny spolu s moskevskými obchodníky dostal »aliquis Diaconus Ruthenus«, kterému bylo potom dáno dovolení na výstavbu »oratoria« (cum se Christianum diceret). Číňané však poznali rozdíl v bohoslužbách ruských a »našich«, t. j. katolických, a všimli si také pohoršlivého života tohoto pravoslavného kněze. Mělo to za následek pobouření proti křesťanům vůbec, »inceperunt habere suspectum Christianismum«, »donec«, píše Milan, »opera patrum nostrorum remotus est ille Diaconus et oratorium sublatum.«⁴³⁾ Tato zpráva se snad týká doby působení ruské misie v Číně po pádu Albazinově a jen doplňuje výše uvedená fakta o rozhodující úloze čínských jesuitů v neúspěších ruských v Číně.

K uvedenému materiálu o zájmech Milanových o čínskou otázku (z let 1710—1719 zpráv nemáme) je třeba dodati, že představitelé českého církevního prostředí pronikali počátkem XVIII. st. do Číny hlavně mořskou cestou a vedli tam čilou misionářskou činnost. V dvacátých letech XVIII. st. byl v Pekingů český dominikán P. Wolfgang, jenž r. 1728 měl osobní styky také s ruským vyslancem a zároveň obchodním zá-

⁴¹⁾ Solovjev, Istorija, IV, 52 (1711).

⁴²⁾ Moroškin, Jesuity, I, 98; II, 256, 432 a násl.

⁴³⁾ Originál listu — ASJ., Jap. Sín., 173, f. 140—1.

stupcem Savvou Vladislavičem (Raguzinským) a jinými členy ruské karavany.⁴⁴⁾ Bývali v Číně také jesuité české provincie Tovaryšstva — v dvacátých letech XVII. st. matematik Václav Kirwitzer, v XVIII. st. »horologiarius« František Stadlin (1703—1710), Leopold Libštein (1707 až 1711), František Tilliš (1708—1716), později Florian Bahr (1736 až 1771) a j.⁴⁵⁾ V letech 1716—1737 tam působil pater Karel Slaviček.⁴⁶⁾

⁴⁴⁾ *Cahen*, Histoire des relations, 234—235.

⁴⁵⁾ Seznam misionářů »ad Indas« české provincie, *AHP.*, Jesuitica, fasc. 418; *Hoffmann*, Heidenmission, 3, 10, 17, 21, 39—40, 51, 41, 53, 25—26, 50; *Kurfürst*, K stykům, 91; *Pelzel*, Schriftsteller, 18—19, srv. 145—6.

⁴⁶⁾ Jeho listy z Číny v českém překladě vydal před nedávnem *P. Vraštil*, *S. J. P. Karla Slavička*, misionáře S. J., Listy z Číny do vlasti (1716—1727), Přerov—Pardubice, 1935, na str. IV—V předmluvy — o českých jesuitech v Číně; v jednom z listů (8. XI. 1716) Slaviček projevuje zájem o stav misie Tovaryšstva v Moskvě (str. 31). Srv. *Vraštil*, Význam české provincie, 192—194.

XIX. Misie P. Eliáše Broggia

Shora byly uvedeny zprávy o snahách českých misionářů v Moskvě, aby byl zvětšen počet členů moskevské misie. Do roku 1715 to nemělo úspěchu v tom rozsahu, jak si toho přáli Milan a Berula. Noví lidé jim ovšem přijeli do Moskvy na pomoc, ale jeden byl Angličan,¹⁾ druhý, i když náležel také české provincii Tovaryšstva, měl zvláštní poslání a rozvíjel činnost, jež přesahovala meze soustavné a organické práce misionářů. Nový český jesuita spojoval se svou činností kněžskou také činnost církevně-politickou a politickou vůbec. Tento obrat nebyl vhod ani Milanovi, ani Berulovi; báli se tohoto vývoje, i když činnost Broggiova měla, jak se zdálo, značné vnější úspěchy. Činnost tohoto misionáře se enesla hlavně směrem čistě církevním — Moskva—Řím, nýbrž směrem Moskva—Vídeň—Řím.²⁾ Tu pak Petr Veliký využil jesuity jako politického činitele, dobře postřehnuv, že podle slov jednoho z jeho současníků, »ne tokmo cerkvi, no i gosudarstvennym dělam nadobny jezuity, i vsjudu godny sii vertoglavyya otceve sodružestva Jisusova«, a že »sii dobrii otceve stada Ignacio de Loiola vsjudu godjatsja.«³⁾

Máme tu na mysli misii jesuity Eliáše Broggia, jehož činnost v Rusku se vyvíjela v letech 1704—1707.⁴⁾ Eliáš Broggio byl původem Vlach, náležel však k jesuitům české provincie; v Čechách se narodil a ztrávil roky přípravy k činnosti. Narodil se v Litoměřicích 19. března 1668; jesuitou se stal 29. XI. 1689 (professus 4 vutorum od 15. VIII. 1702). Po studiích u jesuitů pracoval Broggio podle potřeb Tovaryšstva a před odjezdem do Ruska byl už rektorem semináře v Brně. V úředním řádovém nekrologu je poznamenáno, že byl polyglottem, byl velice snášenlivý k jiným názorům, byl přímý atd.⁵⁾ Tyto zvláštnosti jeho osobnosti byly snad důvodem toho, že se ho využilo pro moskevskou misii.

¹⁾ *Pis'ma*, 310 (124).

²⁾ *Šmurlo*, Snošenija, 108; v. o misii Broggiově — *Pierling*, La Russie, IV, 198 a násl.

³⁾ Z listů paduánského doktora lékařství P. V. Postnikova z Paříže 28. V. a 21. VI. 1703 F. A. Golovinovi. *Šmurlo*, P. V. Postnikov (Něskol'ko dannych dlja jeho biografii), Jurjev, 1894 (Uč. Zap. Jur. Univ. 1894, I), 102, 105; *Solovjev*, Istorija, III, 1323.

⁴⁾ O něm v. *Šmurlo*, Snošenija, 107 a násl.; *Deruga*, Piotr Wielki, 154 a násl. a podle rejstr.; *Hoffmann*, Heldenmission, 7.

⁵⁾ Nekrolog v *ASJ.*, Boh. 156, 85.

Roku 1704 žil Broggio v Brně. Tam dostal — podle jeho slov úplně nečekaně — nabídku od českého provinciála Jana Millera, aby odcestoval do Ruska.⁶⁾ Broggio tuto nabídku přijal a odjel z Moravy pode jménem Ambrosio Roggi jako kaplan generála von Rosena (de Rosa). V Krakově podepsal smlouvu s generálem o platu, sluzích, koních atd.⁷⁾ Válečné události, jež se tehdy rozvíjely na půdě Polska, nutily cestovatele, aby se pohybovali s jistou opatrností. Jeli z Opavy do Krakova, odtamtud do Sandoměře, kde zastihli krále Augusta a moskevského vyslance, a dále na východ k moskevskému vojsku.⁸⁾ Nevíme, jakými cestami a za jakých okolností dojel Broggio do Moskvy, byl tam už na podzim r. 1704.⁹⁾

V Moskvě byl Broggio přidělen moskevské armádě, avšak ne při generálovi Rosenovi, nýbrž při generálovi baronu Jiřím Ogilvim, jemuž byl, jak sám říká, »venditus«.¹⁰⁾ Ogilvi, jenž přijel do Ruska v květnu 1704, byl jmenován od Petra I. generálem-polním maršálkem pozemního vojska a v srpnu r. 1705 se položil ležením ve Vilně.¹¹⁾ Spolu s tímto ruským vojskem se pohyboval Broggio a tak navštívil Polock, Vilno, Kuronsko, počátkem října 1705 byl v ležení u Grodna.¹²⁾

Práce pro potřeby katolíků-vojáků moskevské armády nevyčerpávala všechen čas a všechnu činnost Broggiovu. Měl zájem také o širší otázky všeobecného významu. Moskevská misie v té podobě, jak ji našel v Rusku, neodpovídala myšlence Broggiově, a proto snad chtěl podle možnosti brzo se uvolnit od vojenské služby a skončit práci v Rusku.¹³⁾ Avšak právě tato práce ve vojsku mu otevřela také jiné výhledy pro jeho činnost. Nevíme přesně, kdy a za jakých okolností se Broggio osobně seznámil s carem Petrem I. Už v srpnu r. 1705 oznámil Broggio českému provinciálovi, že se snaží získati carovu přízeň a náklonnost pro své soudruhy-jesuity. Petr I. a »téměř všichni obyvatelé Moskvy« se brzo dozvěděli, že Broggio je jesuita, to však podle jeho domněnky nemůže mítí vliv na jeho postavení. Pokud Petr I. potřeboval Broggia pro své politické plány, bylo toto pozorování správné, avšak v podstatě mu bezpochyby málo důvěřovali. A když už r. 1707 kn. Prozorovský oznamoval do Moskvy z Vídně, že »pater Ilijas nech'to est' jesuvita nadob'no jeho osmotret'ca«,¹⁴⁾ toto tajemství (»čto jest jezuvita«) bylo v Moskvě roz-

6) *Pis'ma*, 304—305 (116—117).

7) *Pis'ma*, 305, 306 (118, 119). Broggio jmenuje G. G. von Rosena vyslancem císařovým do Polska, ve skutečnosti to byl generál-poručík jezdecký, najatý r. 1703 pro ruskou službu, koncem r. 1703 poslaný do Rakouska pro nájem důstojníků do ruského vojska, *Pis'ma Petra Velikago*, II, 688, 307, 696—9, srv. III, IV. rejstřík; *Bělokurov*, Spiski, 53.

8) *Pis'ma*, 308—309 (118—122).

9) *Ibid.*, 310 (123—124).

10) *Ibid.*, 310 (124), list s podrobnostmi o tomto faktu není znám.

11) *Pis'ma Petra Velikago*, II, 689 a podle rejstříku; *Pis'ma* 310—11 (124—5); *Archiv Kurakina*, I, 302, srv. 85, 104, 106, 295 a násl., 300, 306.

12) *Pis'ma*, 304—5 (129—30).

13) Srv. sdělení Milanovo, *Pis'ma*, 318 (134).

14) List z 13. srpna 1707, kopie mezi papíry prof. Šmurla z Mosk. Glav. Archivu Min. Inostr. Děł, Avstr. děla, 1707, sv. 7, N 5.

luštěno už dříve, a co se týče Broggia, postupovalo se dosti opatrně, pokud to bylo nutno. Broggio měl jednou podle osobního nařízení carova vykonati sňatek katolíků náležitých k dvořanům. Sám Petr se ho zeptal, bude-li vhodný pro katolický oltář »Deus ruthenicus«, t. j. ruský kříž, jež přinesl s sebou Petr I.¹⁵⁾ Podobná fakta utvrdila Broggia v myšlence, že se těší jisté přízni cara a jeho prvních hodnostářů, již mu dovolí »uskutečniti něco pro rozšíření moskevské misie«.¹⁶⁾ K tomuto účelu se Broggio chtěl vrátiti do města Moskvy, aby tam pokračoval v přípravách. Při rozmluvě o nových kandidátech pro moskevskou misii Broggio zdůrazňoval, že je pro to třeba lidí zvláště nadaných, podobných těm, jací se někdy posílali k čínskému císaři. Misionář stojí před složitým problémem: »nutno ovládnouti nejjasnějšího cara; to je možno jen tímto způsobem: car má velice rád ty, kdo jsou výbornými praktiky, učenými theology, astronomy a pod., poněvadž, mohu-li říci pravdu, já jsem se stal známým při dvoře a mají mě tam rádi především pro to, že umím kreslit.«¹⁷⁾

Ovládnouti tedy cara Petra Velikého — toť je nyní účelem moskevských misionářů-jesuitů, ovládnouti, t. j. nalézt svobodný přístup k němu, dosáhnouti jeho přízně, nakloniti ho k žádostem a přáním římské církve a katolíků vůbec. Na Broggia padla povinnost, aby se toho pokusil dosáhnout. Roku 1706, jak se možno domnívati, navštívil jak českou provincii Tovaryšstva, tak i Vídeň a byl zvolen za prostředníka, jenž měl odvézt¹⁸⁾ do Moskvy carovi Petru I. zvláštní dopis císaře Josefa I. (14. dubna 1706) se žádostí, aby projevoval jako dříve svou přízeň katolickým misionářům v Moskvě, aby jim dovolil vystavěti kamenný kostel v Moskvě a založiti gymnasium a konečně, aby povolil přes »Moskovii« cestu do Číny.¹⁹⁾ Broggio skutečně po druhé odjel na Litvu, kde bylo ruské vojsko, a doručil list císařův knížeti Menšikovovi, jenž měl plnou moc od cara přijmouti dopis Josefa I. a dáti naň vhodnou odpověď. Broggio se setkal s Menšikovem ve vojsku pohybujícím se směrem k Lublinu a po několika týdnech pobytu v ruském ležení a styků s Menšikovem dostal od něho diplomy pro římského papeže Klementa XI. a pro císaře.²⁰⁾ Tyto diplomy, podepsané 20./31. října 1706 v ležení u Piotrkova, zčásti už nám známé, mluvily o dovolení svobodného vyznávání »římско-православной věry« v městě Moskvě, o dovolení přeměnití jesuitskou školu

15) *Pis'ma*, 311—312 (125—126); srv. *Zalęski*, *Jezuici*, IV/3, 1237.

16) *Pis'ma*, 314 (129).

17) *Ibid.*, 314—315 (129—130). Srv. při jednání o nunciuovi v Rusku r. 1707 v Římě uznávali za nutné zvoliti osobu, znající matematiku, architekturu, technické vědy a umění, aby jí tak usnadnili přístup k carovi, *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 162. Srv. radu Kurbatovovu z r. 1698 v Římě — co nutno pro misionáře-jesuity v Moskvě, *Šmurlo*, *Sbornik*, I, 361; srv. výše, str. 245—6.

18) *Pis'ma*, 316 (131—2), 327 (144).

19) *Pis'ma*, 319 (134—5); *Miller*, *Historia*, 2192; *Theiner*, *Mon. hist.*, 408—9; *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 418 a násl.

20) *Theiner*, *Mon. hist.*, 409.

v skutečné gymnasium pro vyučování hlavně jinochů z rodin ruských hodnostářů, dáno bylo dále svolení k výstavbě kamenného kostela v Moskvě a otvíraly se »úplně všechny (plenissime) moskevské oblasti a kraje« pro příjezd misionářů až do čínského císařství. V textu diplomů se přímo uvádí »prokurátor moskevské misie« Broggio jako zprostředkovatel, který odevzdal v Rusku list císařův.²¹⁾

Při čtení těchto diplomů Menšikovových není možno nezpozorovati, že jdou mnohem dále, než si přál Josef I. v svém listě, a že konkretisují jeho všeobecné údaje. Třeba snad připustiti, že text diplomu byl odpovědí také na ty rozklady a na ta přání, jež osobně přednesl Menšikovovi Broggio. Jak se stal možný tak rychlý a v podstatě tak nečekaný úspěch těchto jeho přání, to těsně souvisí s všeobecnými okolnostmi tehdejšího politického stavu a také s pokusy Ruska upevniti své velmi obtížné politické postavení. Car byl nucen dělati různé a často velmi závazné a odpovědné kroky a dávat sliby, aby si zabezpečil možnost pokračovati ve válce se Švédskem a jeho velkým králem Karlem XII., ve válce, jež v letech 1706—1707 nedosáhla ještě toho stavu, aby Rusko mohlo hleděti více méně klidně do budoucnosti. K misii Broggiově došlo za těchto složitých politických rozpočtů a kombinací Petra I., a proto mohla býti korunována tak skvělým úspěchem, jako byl diplom z r. 1706. Menšikov pověřil Broggia důležitým úkolem, aby vedl rozhovory s papežem v Římě a s císařem ve Vídni, a tak se Broggio stal účastníkem složité politické akce Ruska.

Broggio byl zapleten do této politické hry ještě na cestě do Ruska roku 1706, když jel do Moskvy s císařským listem k carovi. Polský král August II. Saský využil jeho osoby pro tajné (také před Menšikovem!) posláni k carovi Petru I., souvisící s napětím ve stycích mezi Moskvou a jejím spojencem proti Švédsku, Polskem. Pro důvěrné dopravení listů do Moskvy se Broggio zdál dobrým prostředníkem také moskevskému vyslanci v Krakově. Broggio byl snad poněkud překvapen těmito příkazy čistě politického rázu, »nevhodnými pro naše Tovaryšstvo« a ptal se patera provinciála na radu, jak má postupovati.²²⁾ Sehrál-li Broggio tuto politickou roli, přesně nevíme, spíše ne, poněvadž moskevsko-polská spolupráce vojenská brzo nezávisle dostala příznivější směr;²³⁾ avšak Broggio se také při vykonávání posláni císařova dostal na cestu čistě politického rázu.

Menšikov jej poslal se zvláštním posláním do Vídne a do Říma. V Římě měl Broggio býti přijat papežem a měl mu odevzdati listy a požádati o nejrychlejší vysláni papežského nuncia do Moskvy, o čemž se v Římě jednalo už roku 1703.²⁴⁾ Ve Vídni měl Broggio zdůrazniti císaři, že je

²¹⁾ *Theiner*, Mon. hist., 403; *Załęski*, Jezuici, III/1, 419; *Pierling*, La Russie, IV, 285—6; *Šmurlo*, Snošenijsa, 108; *Deruga*, Piotr Wielki, 152; srv. výše, str. 266.

²²⁾ *Pis'ma*, 320—323 (136—139).

²³⁾ *Ibid.*, 324—5 (141—142).

²⁴⁾ Srv. *Tolstoj*, Katolicizm, I, 161—2; *Załęski*, Jezuici, III/1, 402; zvl. *Deruga*, Piotr Wielki, 78 a násl.; *Šmurlo*, Snošenijsa, passim, zvl. 165; *Pierling*, La Russie, IV, 176 a násl.

zvláště důležité vyslati legáta k carovi, měl nabídnouti císaři 40—50.000 mužů (hlavně kozáků, Tatarů a j.) jako pomoc císaři proti Maďarům (t. j. proti Rákóczimu)²⁵⁾ a urychlit novou smluvu císařství s Moskvou. Co se týče této věci, měl Broggio požádati papeže o intervenci ve Vídni u císařského dvora příznivou pro Rusko. Menšíkov k tomu připojil ještě přání, aby Broggio ve Vídni odevzdal moskevskému vyslanci spěšnou výzvu do Lvova. Tentokrát Broggio, jsa si vědom velké odpovědnosti tohoto svého poslání a nutnosti největší opatrnosti při jeho vykonávání, podal o ní zprávu provinciálovi a žádal o »moudrou otcovskou radu«.²⁶⁾ Máme odpověď hlavy české provincie Tovaryšstva Jana Millera. Svědčí o tom, že provincie s velkou pozorností sledovala činnost svého člena a řídila její vývoj a směr svými radami a instrukcemi. Tentokrát bylo mínění provinciála a »patrum consultorum«²⁷⁾ formulováno takto: provincie dovolila cestu Broggiovu k papeži do Říma, avšak Broggio se měl spokojit jen pouhým vyložení instrukcí, které dostal, a neměl se starati o jejich vykonání; stejně ve Vídni měl Broggio dovoleno hráti jen čistě prostřednickou úlohu. V nutnosti měl poněkud odložit cestu do Říma »za nynější spletnosti věcí« (má se na mysli smír Augusta II. a Karla XII.). Miller byl ochoten setkat se s Broggiem v Čechách a jednati s ním.²⁸⁾

Broggio vykonal posláni Menšíkovo. V prosinci r. 1706 byl ve Vídni a byl tam přijat císařem. Podle jeho přání dostal pro cara Petra I. zvláštní děkovný list od Josefa I.²⁹⁾ a příkaz »sdělití jemu (carovi) něco a zjistiti něco« (quaedam proponam et in quibusdam assecurem etc.).³⁰⁾ Tyto narážky Broggio zčásti objasňuje v jedné ze svých zpráv do Prahy; mluví totiž o plánu císařovny-vdovy³¹⁾ propůjčiti řád Sv. Kříže carskému domu, provésti tuto věc měl v Moskvě Broggio.³²⁾ Jesuita necestoval ihned dále do Říma, nýbrž se vrátil znovu na východ a na Červené Rusi se setkal s carem Petrem, jemuž odevzdal všecko, co mu bylo svěřeno. Nabyl dojmu, že je Petr I. velice nakloněn císaři a že má pevný úmysl vstoupiti do »známého velkého spojení« (t. j. proti Francii), aby nezůstal izolován a opuštěn všemi. Broggio zatím jel do Vídně a podával tam zprávu o své cestě.³³⁾ Nemůžeme zde uváděti podrobnosti o vývoji oněch rusko-rakouských politických vztahů, jež stály v pozadí těchto cest Broggiových mezi Vídní a Moskvou, to by nás vedlo úplně za meze vlastní otázky

25) Srv. o této nabídce — *Gašpaříková*, *Povstanie Rákócziho*, 86—87, 88, 95, 108.

26) *Pis'ma*, 331—2 (150—151).

27) Ve vydání »*Pisem*«, 333 »capucinatorum« (srv. také překlad, 151), ale to je chybné čtení!

28) *Pis'ma*, 333 (151—152).

29) Text — *Pis'ma*, 335—6 (155—156).

30) *Ibid.*, 334 (153).

31) T. j. třetí manželky Leopolda I. Eleonory Magdaleny.

32) *Pis'ma*, 337 (156). »*Sternenkreuzorden*« byl založen r. 1668 pro urozené dámy za zásluhy ve věcech milosrdenství, za dobrý život a oddanost sv. Kříži.

33) *Pis'ma*, 342 (163).

o posláni tohoto českého jesuity. Zaznamenáme jen ještě, že Broggio měl dne 15. dubna 1707 audienci u císaře a doručil mu odpověď a přání Petra I. a po nové audienci na rozloučenou odjel konečně do Říma, kam dorazil 11. června.³⁴⁾

Tato cesta Broggiova do Říma k papeži má pro nás větší důležitost, a to proto, že souvisela s otázkou o posílení a upevnění katolické misie v Moskvě, jejíž osudy byly tak spojeny s českými jesuity, s českou provincií Tovaryšstva. Jak bylo už uvedeno nahoře, Broggio měl v Římě předložit papežské Stolicy listy a diplom Menšikova a jednati o vyslání papežského nuncia do Moskvy. Broggio již v prosinci 1706 dostal od císaře ve Vídni souhlas k podpoře této akce v Římě.³⁵⁾ Altranstädtský mír mezi Augustem II., králem polským, a Karlem XII. (13. října 1706) silně zkomplikoval politickou situaci evropskou, a proto Broggio nespěchal s cestou do Říma a rozhodl se ještě jednou vrátiti se do Ruska s listem Josefa I. a definitivně zjistiti, stojí-li Moskovité za nynějších okolností pevně při dřívějších rozhodnutích a nevznikla-li nějaká porucha v »náboženské harmonii«.³⁶⁾ Setkání Broggiovo s carem na Červené Rusi (leden r. 1707, Žovkva) ho přimělo k tvrzení, že car »zaujímá nejlepší a pevné posice, co se týče víry«. Broggio dal tehdy carovi radu poslati do Říma ruského představitele, jenž by jednal souběžně s Broggiem. Car tuto radu přijal a zde — v Žovkvě — nařídil knížeti Borisu Ivanoviči Kurakinovi, aby odjel do Říma. Učinil tak samozřejmě ne z důvodů čistě církevních, v souvislosti s »věcmi víry«, nýbrž z důvodů politických. Kurakin se měl během týdne připravit a odcestovati.³⁷⁾ Broggio se rozloučil s carem v nejlepší náladě, očekáváje posílení misie v Moskvě a toho, že »dá Bůh, v tak velikém moskevském císařství se v budoucnosti zaskví křesťanství bez schismatu«.³⁸⁾ Broggio přijel do Říma teprve počátkem června 1707, t. j. později než Kurakin³⁹⁾ a více než půl roku potom, co Menšikov podepsal diplom, jenž, jak se zdálo, otvíral Římu tak velké perspektivy. V Římě už věděli o cestě »moskevského misionáře« a se zájmem ho očekávali.⁴⁰⁾

Broggio dobře tomu rozuměl a přímo to věděl, že v daný okamžik nešlo

³⁴⁾ Ibid., 349 (171).

³⁵⁾ Ibid., 334 (153).

³⁶⁾ Ibid., 334 (154).

³⁷⁾ *Pis'ma*, 342—3 (163—164); *Theiner*, Mon. hist., 407 a násl.; srv. záznamy samého Kurakina, *Archiv Kurakina*, I, 276; »statejnij spisok« (t. j. úřední zpráva) vyslanice — *Tolstoj*, Katolicizm, I, 361—385; o misii Kurakinově viz *Pierling*, La Russie, IV, 205 a násl.; *Šmurlo*, Snošenijsa, 107 a násl.; *Repertorium*, I, 438.

³⁸⁾ *Pis'ma*, 343 (164). Srv. relaci saského kardinála z 19. ledna 1707 z Vídne papeži o tom, že car prý je ochoten připojit se k římské církvi a že to je velmi důležité, poněvadž car je — »il più potente principe di tutto la Christianità«. *Theiner*, Mon. Pol., IV, N 20.

³⁹⁾ Přijel do Říma v dubnu 1707 a zůstal tam až do 20. října. *Archiv Kurakina*, I, 276; Broggio v Římě — od II. VI. do 11. VII. 1707; *Deruga*, Piotr Wielki, 155 a násl., o posláni Kurakinově.

⁴⁰⁾ *Pis'ma*, 347 (169); *Theiner*, Mon. hist., 407 a násl.

ještě o úplný triumf katolictví v Moskevské Rusi, ale jen o využití příznivých politických okolností pro upevnění misie v Rusku, pro »přípravné práce k rybolovu«. To bylo účelem navrhovaného jmenování papežského nuncia do Moskvy.⁴¹⁾ Řím tehdy potřeboval dostati *formální* potvrzení všeho toho, co prohlašovaly diplomy cara Petra roku 1705 a Menšikova z roku 1706. Na této cestě však Řím nedosáhl ničeho podstatného. Ještě před odjezdem do Říma hovořil Broggio s Kurakinem o tom, že je nutno, aby Rusko vzalo na sebe závazek, že zaručí volné vyznávání katolictví, volnou stavbu kostelů, volnou cestu přes Rusko do Číny a Persie atd.⁴²⁾ Petr I. v instrukci Kurakinovi dával svému vyslanci právo stvrditi, že car na všechno to »gotov javljať« svůj souhlas.⁴³⁾ Avšak žádných závazků, formálně omezujících vůli cara, Kurakin dávati a slibovati nemohl, a měl potvrditi jen faktickou volnost katolictví v Rusku, nikoliv právně zajištěnou.⁴⁴⁾ A skutečně, přes všechno úsilí Říma a papeže Klementa XI. se s žádostí podobného rázu nic nestalo.⁴⁵⁾

Současně s Kurakinem, jemuž mohli v Římě nedůvěřovati, neboť Moskovité prý už nejednou zklamali očekávání papežovo, vzal Broggio na sebe úlohu, že v Římě podá zprávu o tom, co viděl a slyšel na vlastní uši od samého cara a jeho hodnostářů, »s nimiž žiji téměř nepřetržitě už čtvrtý rok«.⁴⁶⁾ Broggio podával zprávu o svých činech v Římě svému provinciálovi, jenž, jak bylo uvedeno nahoře, mu radil největší opatrnost a zdrženlivost, spokojující se jen úlohou prostředníka. Bezpochyby velmi znepokojovala představitele jesuitského řádu myšlenka, aby se Broggio svým posláním nedostal do intrik čistě politických nebo do nějakého dobrodružství.⁴⁷⁾ Tak máme snad rozuměti zprávě Broggiově z Říma, že si generál Tovaryšstva opatřil důkazy, že se Broggio objevil v Římě s vědomím císařovým a že tam má jednati jen o věcech čistě duchovních.⁴⁸⁾ Dne 17. června 1707 byl Broggio přijat papežem v hodinovém slyšení.⁴⁹⁾ Papež se definitivně rozhodl poslati »s největší okázalostí« nuncia k Petrovi I., ale čekal ještě na diplom od jeho dvora. Kurakin a Broggio podávali o tom zprávu carovi.⁵⁰⁾ Touto pozitivní odpovědí papežovou na

41) *Pis'ma*, 347—8 (169—170); srv. sdělení Broggiovo z 6. srpna 1705, 312 (127).

42) *Tolstoj*, Katolicizm, I, 377, Kurakin cituje tento rozhovor při jednání s papežem v Římě.

43) *Archiv Kurakina*, II, 9, leden 1707.

44) Podrobnosti — *Tolstoj*, Katolicizm, I, 155—157, 365, 377, 381, 383 a násl.; viz výše, str. 155.

45) Srv. breve papeže — *Theiner*, *Neueste Zustände*, 117 a násl., 126 a násl.; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 351—2; současný překlad — *Archiv Kurakina*, II, 14—15; srv. také list kardinála Sagripanta z 31. I. 1708 Kurakinovi, *ibid.*, IV, 123—4; *Theiner*, *Mon. hist.*, 436—7.

46) *Pis'ma*, 348 (170); srv. *Zalęski*, *Jezuici*, III/1, 420 a násl.

47) Srv. osud Possevínův za stejné situace. *Pierling*, *Le Saint-Siège, Pologne et Moscou*, 57—8 (1585).

48) *Pis'ma*, 349 (171—172).

49) Domníváme se, že právě Broggiovi náleží důkladná »relace« o Moskovii, již vydal (neúplně!) *Theiner*, a kterou podle něho předložil prý papeži r. 1707 jeden misionář z Moskvy. *Theiner*, *Mon. hist.*, 409—413.

50) *Pis'ma*, 350 (172—173).

žádost Petra I. se skončilo posláním Broggiovo v Římě. Broggio byl ještě jednou přijat papežem (9. VII.), jenž znovu opakoval své rozhodnutí.

V Římě zůstal pro další jednání B. I. Kurakin. Broggio odjel z »věčného města« do Tridentu (Tyrolsko) ke kratšímu zotavení, a na podzim r. 1707 byl v Drážďanech, 28. listopadu však psal z českého jesuitského ústředí v Tuchoměřicích.⁵¹⁾ Generál Ogilvi, u něhož byl Broggio formálně zaměstnán, už r. 1706 odešel z ruské služby⁵²⁾ a byl jmenován šéfem saské armády. Broggio snad chtěl zůstat při něm.⁵³⁾ Do Ruska se vracet pokládal za nevhodné pro napětí mezi carem a Josefem I., jenž prý nesplnil nějaký slib daný Petru I.⁵⁴⁾ Očekáváje vyřešení svého saského plánu, vrátil se Broggio do české provincie a chtěl tam dát do pořádku různé své věci, především snad hmotné.⁵⁵⁾ Do Ruska se už vůbec nevrátil a jeho ruská misie byla tím úplně skončena. Ještě na jaře 1707 se mu naskytla možnost odcestovati tam jako kaplan při rakouském generálu Zigbertu Heisterovi, sjednaném na dva roky do ruských služeb, avšak tato cesta samého generála se neuskutečnila.⁵⁶⁾ Broggio se konečně usadil v Sasku a v letech 1710—1723 byl členem duchovní správy královské kaple v Drážďanech.⁵⁷⁾ Broggio zemřel 26. prosince 1737.⁵⁸⁾

Třeba říci, že misie Broggiova v Moskvě, v Rusku, přese všechny efekty, jehož dosáhla aktem Menšikovým a rozhodnutím o papežském nunciuovi v Moskvě, vzbuzovala stále dosti kritiky a byla posuzována s různých stran. Nezajímají nás ovšem ty nepříznivé dojmy o Broggiovi a o jeho způsobu života, jež měli litevští a polští jesuité, kteří se s ním setkali. Broggio se musil ospravedlňovati před provinciálem a odmítati tyto prý »lživé zprávy«, navrhoval ovšem také sám, aby byl odvolán z Ruska, poněvadž jeho činnost a život vzbuzují nedůvěru a pochybnosti.⁵⁹⁾ Důležitější je to, že tuto kritiku a takové námitky vzbuzoval sám obsah činnosti Broggiovy v Moskvě, a v tomto kritickém hodnocení se shodovali jak polsko-litevští, tak i moskevští jesuité, nevyjímajíc Milana. V tom měla svůj význam téměř neviditelná hranice, jež v tak složité době oddělovala vlastní církevní katolickou otázku v Rusku od čistě politické akce. O Broggiovi se mluvilo, že je »poután světskými věcmi«. Broggio to odmítal, poukazuje na korespondenci cara s Josefem I. o záležitostech pravé církve, misie v Moskvě, o »fundaci našich institucí«. ⁶⁰⁾ Tato obrana však nemohla býti dostatečná, poněvadž za osudem této »fundace« stála

51) *Pis'ma*, 351—2 (174—175).

52) *Archiv Kurakina*, I, 306.

53) *Pis'ma*, 352—5 (175—178).

54) *Ibid.*, 352—3 (176); v Rusku však na Broggia čekali. *Pis'ma Petra Velikago*, VI, 258.

55) *Pisma*, 353—4 (176—7).

56) *Pis'ma*, 348 (170—1); *Pis'ma Petra Velikago*, V, 519—522, 555, 574.

57) *Zaleski*, *Jezuici*, III/2, 353, pozn.; »catalogi« české provincie Tovaryšstva za léta 1710 a násl., *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 437; *Duhr*, *Geschichte*, IV/1, 504.

58) *Nekrolog* — *ASJ.*, Boh. 156, 85.

59) *Pis'ma*, 344—6 (165—8).

60) *Ibid.*, 345 (166).

složitá hra politických vztahů, jichž ve skutečnosti Broggio nebyl vzdálen, ale zprostředkoval i v této politické oblasti mezi Petrem I. a císařem. Okolnosti historického okamžiku byly takové, že politické prvky se projevovaly ve všem a pronikaly všude. Proto nevyhnutelně padal na Broggia odlesk a také stín politického rázu, i když usiloval o svrchovanou opatrnost v tomto smyslu. Připomeňme, že do Říma Broggio přijel ke generálovi Tovaryšstva už s pověstí člověka zatíženého světskými zájmy.

Pro pozorovatele událostí v Rusku se zdál výrazem určitého politického plánu ten nový obrat ruské vlády ve prospěch Říma, jenž byl korunován aktem Menšikovovým a přáním přijmouti papežského nuncia. Polští a litevští jesuité s velkou nedůvěrou hleděli proto na zprávy Broggiovy o přízni cara ke katolíkům.⁶¹⁾ Broggio nazýval za to Litevce »perversi animi«, neboť mysli, že car činí to všechno jen pro klam a že to někdy bude zjištěno. Broggio vzpomínal při tom na příklad Possevina, jenž neměl ostudy z nezdaru svého poslání k Ivanovi IV. Ve skutečnosti však Broggio snad věřil v svůj vlastní úspěch a jeho »moskevské naděje« se mu nezdály bezpodstatné, písemné akty a poslání Kurakinovo do Říma byly pro něho počátkem zdaru.⁶²⁾ Je však důležité, že stejného názoru jako Litevci byli také Milan a Berula, kteří dobře znali moskevské poměry a ovzduší. V jejich očích byla činnost Broggiova bez pozitivního a pevného základu a spíše věci moskevské misie škodila. Milan v listu z 28. ledna 1707 zdůrazňoval, že sliby o rozšíření misie dostal Broggio od osoby, kterou všichni nenávidí, a proto její činy a přízeň budou zmařeny.⁶³⁾ Jinak řečeno, Milan nepokládal úspěch Broggiův za nějak pevný a jistý, dobře věda, že na př. je už zjištěno, že jesuité nedostanou povolení k založení vyššího gymnasia.⁶⁴⁾ Milan si mnoho necenil široký vzlet plánů Broggiových a domníval se, že pro misii jsou potřebnější a užitečnější pomalé úspěchy, t. j. podpora pro budování, prostředky na nájem učitele atd.: »Všechno ostatní není ani nutné, ani užitečné, poněvadž všechno, čeho Broggio doufá dosáhnouti pro misii, závisí na přízni osoby, jež je spíše nebezpečná pro misii, než prospěšná.«⁶⁵⁾ Milan byl spíše pro pomalý postup,⁶⁶⁾ očekáváje, že všechno se vytvoří po částech a že je třeba jen, aby čas od času císař dával carovi znát, že misie má vlivného zastánce.

Milan tvrdil, že Broggio nemá pravé ponětí o moskevské misii a že přímo chybně informuje o ní Prahu, Vídeň a Řím⁶⁷⁾ a že svůj cíl stanovil příliš směle, chtěje dobýti Moskvy pro Řím, »ovládnouti« cara a příliš

⁶¹⁾ *Pis'ma*, 344—5 (166).

⁶²⁾ *Ibid.*, 345 (167).

⁶³⁾ *Ibid.*, 338 (154).

⁶⁴⁾ *Pis'ma*, 338 (158).

⁶⁵⁾ *Ibid.*, 390 (160).

⁶⁶⁾ *Ibid.*, 338 (157).

⁶⁷⁾ *Ibid.*, 340 (160), srv. 341 (162); srv. slova Milanova o bezpodstatnosti jakýchkoli plánů Broggiových o prodeji nějakého zboží v Moskvě a o financování tohoto obchodu z Moskvy (*ibid.*, 328 a násl., 146—7; neběží v tomto případě o sklo?).

uplatniti v Moskvě a v Rusku katolické vlivy. V ovzduší vzrušeného života vojenského ležení a mezi lidmi žijícími v stálém napětí našel Broggio cestu k představitelům ruské vojenské a občanské vlády a stal se pro ni vhodným prostředníkem ve věci, která uzrávala za složitých okolností politického dne, naplněného nečekanými obraty, jež diktovaly ruské vládě nutnost toho nebo onoho politického tahu. Broggio viděl v těchto tazích pevný směr vlády, ale teprve úplně klidné a soustavné pozorování ruské skutečnosti mohlo zjistiti, že tu je více politické hry, než opravdového a zcela odpovědného rozhodování. Dobře víme, že měli pravdu takoví pozorovatelé, jako byl Milan, a že se misie Broggiova ukázala na konec mýdlovou bublinou, na níž nebylo možno zakládati skutečný plán. Broggio nemusil ovšem míti ostudu pro své chyby, jako ji neměl, podle jeho slov, Possevino, ale jeho misie byla znehodnocena rozčarováním a nelibostmi, jež jen více zastínily vztahy mezi Moskvou a Římem. A tak stín tohoto neúspěchu velkého plánu padl také na jméno samého Broggia, jenž už za přípravy a rozvoje svých »úspěchů« se setkal dosti často s názory urážlivými, s výčitkami a s přímým odsuzováním.

XX. Druhé vyhnání jesuitů z Ruska roku 1719

Dne 17. (28.) dubna 1719 bylo vydáno nařízení cara Petra Velikého, jímž se vyzývali k okamžitému opuštění Ruska všichni jesuité, kteří tam byli.¹⁾ Bylo vylepeno všude v Moskvě (na katolickém kostele) a v Petrohradě a v překladech odevzdáno vyslancům různých států.²⁾

Provedení tohoto nařízení v Moskvě, kde byli čeští jesuité, svěřil car vlastnoručním rozkazem majoru Alexandru Rumjancevovi, jenž nejednou byl vykonavatelem různých odpovědných a politických činů, na př. také ve věci careviče Alexeje. »Ukazem« z 18. dubna Petr I. nařídil Rumjancevovi, aby odjel do Moskvy, dohodl se tajně s vrchním velitelem města a v noci (»v polnoč«) provedl prohlídku »v jezuickom monastyre« (v Německé Slobodě) a zabavil celou jejich korespondenci, na úsvitě dne měl major oznámiti jesuitům, že se vyhánějí z Ruska a »dav im ubratsja«, t. j. se připravit na cestu, poslati je z Moskvy na hranice státu »s chorošim provožatym«. Jesuité měli býti dále zadrženi v Možajsku až do prozkoumání jejich papírů a korespondence »čerez učitele našich škol«, t. j. prostřednictvím učitelů moskevských škol, znajících cizí řeči, aby se zjistilo, není-li v »korešpondentnych ili inych pis'mach« něco podezřelého (»podozritel'nogo«).³⁾

Je známa zpráva samých jesuitů o tom, jak všechna tato opatření předepsaná carem byla vykonána. Před 11. hodinou v noci 18. dubna (podle Millera — 20. IV.) přišel oddíl vojska o 60 mužích ke dvoru české misie a na rozhodnou žádost byli »načalnik města«, t. j. velitel, carský komisař (t. j. A. Rumjancev) a jiné vládní osoby vpuštěni do budovy misie. Byla provedena prohlídka a zabaveno dosti dokumentů; na jesuitech žádali »deník«, »diarium«, jež podle slov představitelů vlády mají jesuité ve zvyku vésti. Jesuité podobného »diaria« neměli. Následujícího dne požádali kolem čtyř hodin od misionářů vysvětlení stran jednoho z nalezených rukopisů, byl prý to školní překlad z němčiny, který pořídil jeden z ruských žáků a který se týkal obchodu v Petrohradě. V tomto spise vzbudila podezření první slova textu: »negotia nostra

1) *Žurnal ili podennaja zapiska Imp. Petra Velikago*, izd. M. Ščerbatova, II, 1, Spb., 1772, 144 a násl., N XIV; *PSZ.*, V, N 3356, str. 694, »ukaz« 18 (29), IV; *Theiner*, *Mon. hist.*, 517, N 352.

2) *Srv. angl. SRIO.*, LXI, 531; *Žurnal Petra Velikago*, II, 1, 447.

3) *PSZ.*, V, 694, N 3356; *Solovjev*, *Istorija*, IV, 264.

Petroburgi bene cedunt, merces venditae sunt bono pretio». Mimo podezřelé dokumenty v misii hledali také podezřelé zboží (»merces«), ale nic podobného nenalezli. Tehdy komisař předložil jesuitům »ukaz« o vypuzení. Rumjancev oznámil, že car nemá nic proti jejich osobě, ale že je nemůže nadále trpěti v své zemi. Bylo jim nařízeno odjetí do 24 hodin. Text »ukazu« byl tehdy vyvěšen na zdi moskevského katolického kostela. Milan, Beyer a Hytrecius se snad nepokoušeli požádati o odklad odjezdu nebo o změnu nařízení carova, a rozhodli se podržiti. Dne 19. (30.) dubna odsloužili misionáři poslední mši sv. v Moskvě a rozloučili se s katolickou obcí. Večer vnikla do dvora misie skupina moskevských obyvatelů a zničila vše, na co přišla. Agenti vlády prý jim v tom nijak nebránili, dovolávající se toho, že nemají instrukce. Od jesuitů zatím požádali klíče od domu a místností; misionáři odmítli odevzdati klíče a položili je u nohou Matky Boží, zdůrazňující, že parcela a budovy na ní náležejí císaři a že jen jemu mohou býti klíče odevzdány. Se západem slunce misionáři, obklopeni vojáky, odjeli na cestu — »nullo insultante«, jak napsáno ve zprávě, »sed multis, etiam haereticis et Ruthenis amare illacrimantibus«. Jesuity vezli celý týden z Moskvy do Možajska, používající ne hlavní cesty a pohybující se brzy na jih, brzy na sever, brzy na západ, přes lesy a řídké vesnice, s úmyslem utajiti pravý směr cesty. Do Moskvy přišly teprve v červenci zprávy o osudu jesuitů. Tou dobou — od 7. května byli drženi v Možajsku v malém domku pod vojenským dozorem. Dne 15. srpna odjeli konečně k hranicím Ruska, kde 25. srpna dostali svobodu, vstoupili na území Litvy a přes ni a přes Polsko pokračovali v cestě do své vlasti.⁴⁾

Tak vypravovali o svém vyhnání z Ruska sami čeští misionáři. Ruské prameny podávají ještě několik doplňků k této zprávě. Tak jesuité dostali potřebný počet vozů, k hranicím je vedl kapitán bělozerského pluku.⁵⁾ Zajímavé jsou však ne tyto podrobnosti, nýbrž to, že rozhodnutím carovým byly přerušeny dlouholeté práce českých misionářů v Moskvě. Tak byl přinucen odstěhovati se z Ruska i Milan, který tam pracoval více než dvacet let, a Jan Bayer, který vystřídal r. 1715 Berulu, a také Jan Hytrecius, jenž přijel do Ruska teprve r. 1718.⁶⁾ Rozhodnutí o vypuzení se vztahovalo také na jesuity polsko-litevské Daniela Zierovského a Fr. Engela (v Rusku od r. 1715), činné v Petrohradě.⁷⁾

⁴⁾ Miller, Historia, str. 2191—4; odsud — Pierling, La Russie, IV, 293—4; srv. sdělení anglického vyslance v Rusku, SRIO, LXI, 531, 496—7, 544.

⁵⁾ Tolstoj, Katolicizm, I, 135.

⁶⁾ Pierling, La Russie, IV, 290, 284; Załęski, Jezuići, IV/3, 1064 — chybně jmenuje Milana Petrem, a Beyera Jakubem!

⁷⁾ Załęski, Jezuići w Polsce, IV/2, 925; Theiner, Mon. hist., 518; Zapiski Webera, 1658 a násl., § 447; 1670, § 462; Pierling, La Russie, IV, 290. V Rusku však i potom žil některý z jesuitů, viz na př. zprávu z r. 1720 o »jesuitě menšem«, jenž podal carovi panegyrik v jazyku lat. a polském a dostal od něho prostřednictvím Feodosije Janovského odměnu 20 červonců. Moroškin, Feodosij Janovskij, říjen, 43. Tu snad jde o někoho z průvodu polského vyslance Chomentovského, kdež byli také jesuité (Poláci), srv. Russkaja Starina, 1879, červen, 271, 286.

Čím se má vysvětliti toto nové vypuzení představitelů Tovaryšstva Ježíšova z Ruska? Na rozdíl od vypuzení prvního r. 1689, nyní, r. 1719, základní příčinou nebyly motivy náboženské nebo úsilí nejvyšší moskevské církevní vlády, nýbrž byly to důvody čistě politické, souvisící s mezinárodním postavením Ruska. Ta okolnost, že čeští jesuité byli »císařskými« misionáři v Moskvě, měla pro ně těžké následky.⁸⁾ Napětí ve vztazích mezi Ruskem a císařstvím rakouským se odráželo také na postavení katolické misie, pokud se opírala o Vídeň, a zastupovala zejména císařské katolické kruhy. To zcela stačilo, aby je začal trestati car, jenž byl popuzen jednáním Vídně. Není snad důkazů, aby bylo lze nazývati české jesuity přímo »špehouny vídeňského dvora«, jako to učinil jednou D. Tolstoj,⁹⁾ i když za tehdejších okolností nebylo těžké připojiti také politické podezření, úplná izolace od »politiky« byla pro »císařské misionáře« snad nemožná.

Není třeba pro náš výklad podrobně vyličovati politické okolnosti, jež vedly k ostré srážce mezi Ruskem a Rakouskem. Napětí mezi Petrem Velikým a vídeňským dvorem se začalo již mnoho let před tímto přerušením styků. Možno říci, že už za pobytu cara Petra Velikého ve Vídni r. 1698 a ihned potom po »karlovackém míru« císaře s Tureckem byly položeny první základy tohoto napětí a vzájemné nelibosti. Zvláště zvýšila velmi nepříjemné dojmy Petra Velikého z Rakouska historie útěku jeho syna careviče Alexeje, a to, že mu poskytl pomoci a útočiště vídeňský dvůr.¹⁰⁾ A zároveň s tím nové politické kombinace v Evropě rozvedly Rusko a Rakousko. Rakousko se začalo sbližovati a hledati spojení s Anglií a Nizozemskem, potom prohlubovalo své styky s Tureckem a s Polskem, a to neodpovídalo ani plánům, ani zájmům Petra I. Nové politické možnosti a vyhlídky, jež se otvíraly Rusku po jeho neslýchaných úspěších pod Poltavou a ve válce se Švédskem vůbec, zmenšovaly pro ně význam bývalého spojení s císařstvím, dříve velice užitečným a důležitým, i když ne vždy věrným a spolehlivým, ve vývoji ruských černomořských a protitureckých plánů. Císařský resident v Rusku Pleyer nemohl nikterak býti vhodným prostředníkem ve stycích rusko-rakouských vůbec, tím méně za tak těžkých a složitých poměrů. Začátkem roku 1719 se bývalá chladnost rusko-císařských vztahů začala vyvíjeti v ostrý konflikt; úvodem k němu bylo ultimatum Ruska o odvolání Pleyera; obětí tohoto sporu byli také čeští misionáři.

Nutno poznamenati, že se už r. 1714 v Římě vytvořil poněkud skeptický názor na užitečnost práce jesuitů v Rusku. Soudíme tak na základě jednoho z protokolů Kongregace de P. F., týkajícího se vyslání nových misionářů do Petrohradu. Rozhodnuto bylo tehdy použití k této práci ne jesuitů, nýbrž benediktinů. O jesuitech se přímo řeklo, že nevyhovují těm podmínkám, za kterých noví kněží mají pracovati. O jesuitech se mluvilo, že od nich »non è sperabile d'havere quelle successive relationi,

⁸⁾ Srv. *Pierling, La Russie*, IV, 281—2. - ⁹⁾ *Tolstoj, Katolicizm*, I, 134.

¹⁰⁾ *Ustrjalov, Istorija Petra Velikago*, VI, passim; *Solovjev, Istorija*, IV, 521.

che son opportune», že »suggetti d'altro Instituto« jsou vhodnější — »fino di sfugir le contenzioni, che possero nascere trà di loro«. ¹¹⁾ Později — už r. 1717 — misionáři v Moskvě začali cítiti nepřízeň vlády, ¹²⁾ a r. 1718 byli čeští jesuité velice zneklidněni, když od nich, jakož i ode všech ostatních cizinců, byla vyžádána přísaha věrnosti mladému synovi Petra Velikého a Kateřiny Alexejevny na znamení, že nemají nic společného s carevičem Alexejem, který byl příbuzný císaře římského, a zřekl se nároků na trůn. »Císařští misionáři« nemohli necítiti v tomto aktu, že jsou podezříváni z politické neloyálnosti k ruské vládě a že se jim hrozí likvidací misie. ¹³⁾ Snad v souvislosti s těmito novými okolnostmi života jesuitů v Rusku a s ohledem na vznik jistého napětí v Rusku proti Rakousku nařídil český provinciál Tovaryšstva v lednu 1719 moskevským misionářům, aby vedli zahraniční korespondenci ne jinak, než prostřednictvím oficiálních agentů vídeňské vlády. Není pochyby, že misionáři zničili vše, co je mohlo kompromitovati. ¹⁴⁾

Počátkem roku 1719 se nad jesuitskou misií strhla bouře. Přímou příčinou došlo k událostem, jež vedly k přerušení diplomatických styků mezi Ruskem a císařstvím. Císařský resident v Rusku Otto Pleyer byl obviněn z intrik v zájmech neposlušného carova syna careviče Alexeje a na rozhodné zakročení Petra I. musil konečně odjet z Ruska, i když ho Vídeň odmítla odvolati; nadto pak Pleyer odjel, nedostav audienci na rozloučenou. ¹⁵⁾ V odpověď na to následovala se strany Vídně odvetná opatření proti ruským představitelům v císařství. Během týdne musil odjet z Vídně ruský resident Abram Veselovskij a ve třech dnech se musil vystěhovati z Vratislavě tamější ruský obchodní agent B. Ch. Reze, jenž dostal právo zdržeti se v císařství jen jeden týden. ¹⁶⁾ Potom následovala reakce se strany Ruska. Petr Veliký nařídil vypuzení »císařských misionářů« jako představitelů císaře, jenž »ne tokmo rezidenta našeho Veselovskago neobyknovennym obrazom ot dvora svojego i iz zemel naslednych bez vsjakoj dannoj přičiny vyslat' povelěl, no i agenta našeho Reze, kotoryj kromě kupečestva, nikakoj ot nas komissii ne iměl, iz Breslavlja s velikim razorěnijem bezvremenno vyslal«. A jen podřadný význam viděl Petr I. v tom, že »tak nazývají se misionarii jezuity« měli »korespondenciju« a vměšovali se »v drugija děla«. ¹⁷⁾

¹¹⁾ *ACP(K)*, protokol 12. VI. 1714, § 49.

¹²⁾ *Miller*, *Historia*, 2190.

¹³⁾ *Miller*, *Historia*, 2191; *Pierling*, *La Russie*, IV, 291.

¹⁴⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 135.

¹⁵⁾ *Solovjev*, *Istorija*, IV, 521 a násl.; *Ustrjalov*, *Istorija Petra Velikago*, VI, 227 a násl., 489 a násl., 546 a násl., 567 a násl.; *Herrmann*, *Berichte*, II, 146 a násl., 163, 164 a násl., 172; *SRIO.*, LXI, 584; *Dukmeyer*, *Korbs Diarium*, I, 256—8; *Pierling*, *La Russie*, IV, 292; *Bělokurov*, *Spiski*, 29—30, 56.

¹⁶⁾ *Solovjev*, *Istorija*, IV, 529; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 135; *Uljanickij*, *Russkija konsul'stva*, I, 73—74, pozn. 1; *Bělokurov*, *Spiski*, 55—56.

¹⁷⁾ *Žurnal ili podennaja zapiska Petra Velikago*, II/1, 444 a násl.; text původně napsán vlastnoručně Petrem I.; srv. také II/1, 76—77; *Golikov*, *Dějanija*, VII, 236—238, 415; *Zapiski Webera*, 1659, § 447.

Tak se čistě politickými okolnostmi vysvětluje pád jesuitské misie v Rusku roku 1719 a vypuzení českých jesuitů z Ruska.¹⁸⁾ Tak to také vysvětloval jihoslovanský námořník Matvěj Izmajlovič Zmajevič, jenž sloužil v ruském loďstvu¹⁹⁾ a byl tehdy jaksi ochráncem katolíků v Rusku; skrze svého bratra arcibiskupa zadarského Vincence byl ve spojení s římským církevním ústředím ve věcech katolických v Rusku.²⁰⁾ Vicekancléř Šafirov, šéf diplomatického úřadu v Rusku, oznámil 25. dubna 1719 osobně Zmajevičovi rozhodnutí carovo o vypuzení jesuitů.²¹⁾ Zmajevič vyložil příští den svému bratrovi smysl této události. Spojoval celou tuto věc se zhoršením styků mezi Petrem I. a císařstvím a viděl v rozhodnutí Petrově odpověď na činy císařovy, v nichž viděl »un poco troppo di rigore verso di noi« (t. j. Ruska). K vypuzení jesuitů podle dojmů admirálových došlo ne pro nějaké jejich viny,²²⁾ nýbrž jedině (solo) proto, že jesuité byli představitelé císaře a na jeho doporučení byli připuštěni do Ruska. A proto nebyla nijak omezena práva katolíků v Rusku, zakázán byl jen pobyt jesuitů v zemi, a to především jesuitů závislých na císaři a občanů jeho státu. Toto vysvětlení je třeba pokládati nejen za osobní názor Zmajevičův, nýbrž také za oficiální hledisko ruské vlády, jež prostřednictvím admirála-katolíka, a potom prostřednictvím jeho bratra arcibiskupa informovala o smyslu svého činu 17. dubna také římskou stolicí. Znění listu Zmajevičova tento domysl zcela potvrzuje.²³⁾

Ruská vláda později podávala ještě jednou vysvětlení události r. 1719. Roku 1720 Rusko vedlo dosti nepříjemné jednání s Polskem o likvidaci války se Švédskem a tím spojených vzájemných závazcích a povinnostech.²⁴⁾ V instrukci polského vyslance vévody mazoveckého St. Chomentovského byl mezi jiným bod týkající se jesuitů. To souviselo s thesí o volnosti katolického vyznání v Rusku, formulovanou v polsko-ruské spojenecké smlouvě. Vyslanec měl usilovati o to, »aby rugowani z Panstw Moskiewskich wielebni oycowie Jezuici byli na swoje miasce przywroceni«. Ruská odpověď zněla odmítavě. Volnost katolické víry v Rusku je nesporná, avšak o jesuitech »imjanno v traktatě ne napisano«, »a k tomu že onyja jezuity, kotoryje nedavno byli, vošli pod imjanem drugich orde-

18) Srv. *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 136; *Zaleski*, *Jezuici*, IV/1, 422.

19) Od roku 1721 — viceadmirál, 1727—8 admirál, potom v nemilosti, zemřel r. 1735. *Berch* V., *Žizneopisanije pervych rossijskich admiralov*, II, Spb., 1832, 1—44.

20) Srv. jeho list papeži z 2. května 1714, *Theiner*, *Mon. hist.*, 468—469; srv. výraz jeho bratra o něm v listě ke Kongregaci de P. F. »e capo di quel (t. j. ruského) cattolicismo«, *ACP(K)*, list ze Zadru 8. VIII. 1727; srv. také list z 1. V. 1719 (*ACP*, Š), 1719. *Pierling*, *La Russie*, IV, 297 a násl. Za Zmajeviče byl kaplanem v Rusku v poslední době jeho života známý M. Karaman, srv. jeho zprávy — *Pierling*, *Izveštaji*, 102, 105, v roce 1724 car Petr chtěl prý využití Zmajeviče za jeho cesty s ruským loďstvem na ostrov Maltu jako vyslance do Říma k papeži.

21) *Theiner*, *Mon. hist.*, 517; *Pierling*, *La Russie*, IV, 295.

22) Srv. vysvětlení dané v Petrohradě jesuitovi Englovi; při vypuzení »id non displicentia personarum, sed ob alias urgentes causas fieri.« *Theiner*, *Mon. hist.*, 518.

23) *Theiner*, *Mon. hist.*, 517—518.

24) Srv. *Solovjev*, *Istorija*, IV, 546 a násl.

nov, vědaja, čto izdrevle v Rossii byť toho zakonu ne bylo pozvoleno, javilis' v podozritel'noj korrespondencii i dlja toho na vozvraščenie ich soizvolenija dať ne možno«. ²⁵⁾ Tu se zdůrazňuje jak politický, tak zčásti i náboženský moment, pokud se mluví o zákazu jesuitského řádu mimo jeho spojení s Vídní. Avšak tato okolnost neměla rozhodující význam, neboť více než dvacet let mohli jesuité bez přerušení pracovat v Rusku; a že misionáři byli vlastně jesuité, to bylo známo úřadům zcela jistě už od prvních let jejich pobytu v Moskvě.

Co se týče »podozritel'noj korrespondencii«, nevíme jistě, co se tím mysli. Sám Petr I. roku 1720 říkal, že se prý jesuité pletli do politických věcí, ²⁶⁾ avšak konkrétních potvrzení pro to nemáme. Před vypuzením byla v misii provedena prohlídka. U petrohradského misionáře Engla se našly listy Milanovy z Moskvy. Snad tam bylo zjištěno něco podezřelého. Milan kritisoval Feofana Prokopoviče za jeho jisté sklony protestantské; vyslovoval nejlepší přání na adresu nějakého anonyma, Rusa, který přijal katolictví, a na adresu jesuity v Římě Alexeje Ladyženského. Byly tu také jiné »podezřelé« poznámky, na příklad o známém memorandu doktorů Sorbonny Petrovi Velikému (1717). ²⁷⁾ Avšak to vše nebylo závažným trestním činem misionářů. Větší význam má ovšem to, že jesuité bezpochyby měli jistý vliv na své žáky ve škole. V nařízení o vypuzení car Petr I., jak jsme už viděli (výše, str. 283), přihlíží také k této věci a předepisuje stíhati za to také jesuitské žáky, vedle toho, že činí z této okolnosti jeden z důvodů k pronásledování misionářů. ²⁸⁾ Přes to přese všechno pohroma misie r. 1719 byla výsledkem docela jiných souvislostí, a tato fakta týkající se náboženské stránky byla jen vedlejšího rázu a nikoliv na nich byla založena celá akce roku 1719.

Podle zprávy Mate Karamana z r. 1739 vypuzení jesuitů z Petrohradu v r. 1719 mělo nejen všeobecné příčiny, nýbrž vyvoláno bylo také zvláštními okolnostmi, zejména intrikou obchodníka-katolíka Vlacha Giuseppe Mariottiho, proti jehož pohoršlivému životu se jesuité stavěli. Když odmítli podati sv. přijímání jemu a jeho konkubíně, pomstil se jim tím, že prý proti nim vzbudil podezření u cara Petra; konflikt Ruska s Vídní poskytl k tomu látku. ²⁹⁾ Nevíme, je-li tato zpráva hodnověrná. Jisto však je, že se tato intrika týkala hlavně jesuitů petrohradských, které stihl stejný osud jako Čechy moskevské, jenže petrohradští byli nadto ještě zatčeni a uvězněni v pevnosti petropavlovské a pak teprve vypovězeni za ruské hranice.

²⁵⁾ Instrukce Chomentovskému a list z 19. VII. 1720 s podpisem Golovkina, Šafirova, Ostermanna a j. — v excerptech *Šmurlových* z materiálů Glavnago Mosk. Archiva Kollegii Inostr. Děł; jesuité »pri otpravlenii duchovnych služb korrespondenciju iměli«, řečeno v poznámce 1721 o vypuzení. *Opisanije dokumentov Sinoda*, I, 322; srv. také poznámky z r. 1732, *ibid.*, XII, 355—6, N 187, 480 (N 260).

²⁶⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 302.

²⁷⁾ *Pierling*, *La Russie*, IV, 293.

²⁸⁾ *PSZ.*, V, N 3356, str. 694.

²⁹⁾ *Pierling*, *Izveštaji Karamana*, 100.

Zdalo se, že ačkoli druhé vyhnání jesuitů z Ruska bylo přímo způsobeno politickým napětím mezi Ruskem a Vídní, čeští jesuité mohou mít naději na návrat do své misie, jakmile se styky mezi Petrohradem a Vídní zlepší a nastane doba klidného soužití a snad i politické spolupráce. Někdy čas se čeští jesuité skutečně pokoušeli vyzvědět, bude-li se rakouský císařský dvůr chtít domáhati obnovení jesuitské misie v Rusku a nevzdá-li se tohoto úmyslu, aby tak ušetřil peněz. Myšlenka o tom, že se budou moci čeští jesuité vrátit do Moskvy, byla jim vnucena také ze samé Rusi. Generál Weisbak, jeden z císařských vojenských specialistů, jenž přešel potom do ruských služeb, byl r. 1720 vyslán Petrem I. do Vídně s diplomatickým posláním.³⁰⁾ Odtamtud vedl korespondenci s jedním z moskevských vypovězenců, páterem Janem Beyere, jenž pracoval tehdy ve Vratislavi. Bezpochyby bez vědomí Petra I. se Weisbak (katolík) zmínil o obnovení misie v moskevské jesuitské residenci, o kostele, a projevoval zvláštní zájem o zachování domu císařské misie a její knihovny.³¹⁾ Jan Beyer předložil v březnu 1720, patrně v souvislosti s tímto listem »bohemského« hraběte a ruského vyslance, prokurátorovi české provincie Tovaryšstva při vídeňském dvoře memorandum o podmínkách, za nichž by bylo lze se domluvit o návratu Čechů do Moskvy. Mezi těmito podmínkami bylo také uvedeno, že by bylo nutno zlepšit dodávání prostředků pro misii (ne prostřednictvím Vratislavě!), osvobodit domy misie v Moskvě jako císařské od městských daní atd.³²⁾ Se stejným přáním se obrátil k císaři 9. července 1722 nový český provinciál František Retz (1723—1725),³³⁾ jenž doufal, že prostřednictvím vídeňské vlády dosáhne návratu misie do Ruska a že jí bude navrácen její dům, kostel, kostelní zařízení, knihovna atd.³⁴⁾ Žádné ze všech těchto přání, která jesuité přednášeli císaři, se nesplnilo.³⁵⁾

Do Ruska se čeští jesuité jako ředitelé katolické misie vůbec nedostali. Ovšem r. 1722 se objevil na krátký čas v Petrohradě jeden český jezuita »Pater Casimirus Beno«, ale to byl zpovědník císařského vyslance hraběte Štěpána Kinského a měl velice omezený kruh činnosti.³⁶⁾ Nevíme, zda se jeho týká oznámení, jež přednesl sv. Synodu r. 1721 jeden z jeho asessorů na základě listů, »prikosnuvsichsja nečajanno k jeho rukam«, t. j. jinými slovy perlustrovaných na poště. Zjistilo se, že při posílání Kinského z Vídně byl k němu poslán z Říma nějaký jezuita, ne starý, jenž přijel s vyslancem do Petrohradu a byl v jeho průvodu spolu s jeho kaplanem, při čemž tento jezuita tajně prý navštěvuje ve dne v noci františkány.³⁷⁾

³⁰⁾ Srv. *Bělokurov*, *Spiski*, 56; *Pis'ma*, 380 (209).

³¹⁾ *Pierling*, *La Russie*, IV, 296—7.

³²⁾ *Pis'ma*, 380—2 (208—210).

³³⁾ Později v letech 1730—1750 — generál Tovaryšstva.

³⁴⁾ Kopie listu v excerptech *Šmurlových* z papírů Gl. Mosk. Archiva Kollegi Inostr. Děł.

³⁵⁾ Srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 296—7, 295.

³⁶⁾ V. tištěný »Catalogus« české provincie, léta 1722 a 1723, *APH.*, *Jesuitica*, fasc. 437; *Pierling*, *La Russie*, IV, 297.

³⁷⁾ »Pereodětyj, dnem i nočju byvajet u franciskan na sověščanijach«. *Opisanije*

Také později, v r. 1745, při císařském vyslanci v Rusku Rosenberku byl kaplanem jesuita (rakouské provincie) P. Antonius Meack.³⁸⁾

Z těchto záznamů je viděti, že také po vypovězení jesuitů z Ruska roku 1719 sledovali jak církevní, tak i světské úřady v Rusku pozorně stopy představitelů katolické církve v Rusku. Víme, že při příjezdu kapucínů a františkánů si na ně v Rusku dávali dobrý pozor — »politichno, no priležno«, jak je napsáno v instrukci (23. VI. 1720).³⁹⁾ A tato pozornost se týkala zvláště jesuitů, jež v Rusku pokládali za »úhlavní nepřátele« pravoslaví, »kotoryje izdrevle obyčaj imějut sějati posredi pšenicy pravoslavija plevy razdorov i ponošenij dlja prepjatija dobromu naměreniju«. ⁴⁰⁾

Nevíme, podle jakých pramenů F. Weiser tvrdil, že jesuitská misie trvala v Moskvě v letech 1731—1737, kdy prý ji representoval český jesuita »P. Joan. Linke« († 1749).⁴¹⁾

dokumentov Sinoda, I, 533; *Berchholz*, *Dnevnik*, II, 166, jmenuje »známým jesuitou« tajemníka císařského vyslance Kinského N. S. Hohenholce (*Bélokurov*, *Spiski*, 30).

³⁸⁾ *Catalogus personarum provinciae Austriae*, 1745, *AMV.*, SM., J—20 — 17—13.

³⁹⁾ *Opisanie dokumentov Sinoda*, I, 322; III, CCLV a násl., N LII.

⁴⁰⁾ *Ibid.*, I, 93.

⁴¹⁾ *Weiser*, *Tabulae*, 25, citát — »MSS. inedita et magni momenti pro historia apud Frid. Weiser S. J. Cf. *Cat. prov. Galicianae* 1899, pp. 44, *Moscovia*«. Weiser chybně zde datuje pobyt Milanův a Berulův do r. 1718.

XXI. Čeští františkáni a kapucíni v Rusku v 18. století

Je velice zajímavé, že také po vypovězení českých jesuitů z Ruska se o náboženské potřeby katolíků v Rusku starali jistou dobu představitelé českého církevního prostředí. Tehdy to však byli ne jesuité, nýbrž čeští františkáni-reformati a kapucíni. Nemáme o činnosti těchto českých misiónářů v Rusku úplných a důkladných zpráv, ale už sám fakt jejich činnosti v ruském státě má nemalý význam.

O účasti právě českých kapucínů v misionářské práci v »Moskovii« se začalo uvažovat již dávno předtím, než byli opravdu vyzváni k této činnosti. Nevíme, za jakých vlastně okolností vzbudila tato otázka pozornost jak římského misionářského ústředí, t. j. Kongregace de P. F., tak i samých kapucínů české provincie. Máme však text memoranda datovaného 20. dubna 1700, z něhož je vidět, že mezi těmito dvěma instancemi byla už určitá dohoda. Kongregace navrhla tehdy vyslati sedm misiónářů — českých kapucínů do »Moskovie«. Podkladem pro toto rozhodnutí o zvolení právě Čechů byla řada důvodů formulovaných ve zvláštním memorandu. V něm se konstatuje především, že jsou v Čechách mezi kapucíny osoby dobře připravené a zkušené misionáři, vyzbrojení vědeckými poznatky, osvědčení dobrými mravy (»buon costumi«) a znalí jazyků (»e lingua proporzionata«). S druhé strany česká provincie je nejbližší »Moskovii« (»la più vicina alla Moscovia«) a spojení mezi nimi nevyžaduje mnoho času. Na třetím místě se uvádí ta okolnost, že patres z Čech jsou svým jazykem blízcí Moskovitům a lehko by mohli v jejich prostředí vykonávat svou povinnost.¹⁾ Čtvrtý bod memoranda mluví o ustálených obchodních stycích mezi Čechami a Moskvou, tento »commercio« dává možnost peněžní podpory misie v Moskvě. Na posledním místě se zdůrazňuje moment, jenž hrál, jak už víme, tak důležitou úlohu také při zvolení českých jesuitů pro práci v Rusku. Týká se to přátelských vztahů rakouské a moskevské vlády a vyplývající z toho možnosti spoléhati na ochranu císařského dvora.²⁾ Po událostech roku 1719 tento důvod ovšem

1) »Perchè i PP. di Bohemia più d'ogni altro si conformano nel linguaggio alli Moscoviti, e perciò più facilmente possono eseguire il loro ufficio con sollecito frutto dell'anime.«

2) »Finalmente vi concorre la ragione di politica per l'unione o sia lega delle due

nemohl už platiti. Okolnosti se však brzo podstatně změnily a po smrti cara Petra Velikého se mezi Ruskem a císařstvím rakouským ustálilo, jak je známo, přátelství a spojenectví.

Do roku 1719 vykonávali misionářskou katolickou činnost v Moskvě hlavně jesuité. Pokračovali v ní (především v samé Moskvě) i tehdy, když, jak bylo uvedeno výše, r. 1705 Petr Veliký dovolil právě »velebným kapucinam« vystavěti v Moskvě kostel a »klášter«.³⁾ Kdy a za jakých okolností zakotvili kapucíni v Rusku vůbec, nás nezajímá.⁴⁾ Byli tu však už před rokem 1719 a zvláště v Petrohradě právě kapucíni vystoupili jako nástupcové jesuitů ještě před jejich odjezdem a projeví tak snad jakousi dravou nedočkavost.⁵⁾ Po odjezdu jesuitů bylo v Rusku dovoleno organisovati zastupitelství kapucínů, první čas většinou švýcarských. Při rozhodnutí Říma odeslati na východ právě tyto kněží rozhodující vliv měla patrně informace, již dostala Kongregace de P. F. z Petrohradu od římského architekta v carské službě, velice zasloužilého při výstavbě nového města Petrohradu, Mikuláše Micchettiho.⁶⁾ Blízký carovi Petru Velikému, Micchetti byl snad ve stálých stycích s římskými církevními hodnostáři, zvláště s kardinály Ottobonim a Sagripantem, při čemž první dával mu také instrukci ohledně katolických záležitostí v Rusku.⁷⁾ Micchetti poslal Kongregaci de P. F. zprávu o vypovězení jesuitů ihned po vydání vypovídacího dekretu a zdůraznil, že nejpříjemnější by byli pro Rusko členové řádu sv. Františka z Assisi.⁸⁾ V Rusku půdu pro přijetí františkánů připravil sám Micchetti tím, že upozornil na ně samého cara. Po vypovězení jesuitů z Ruska Micchetti odjel ke zpovědi do Rigy, asi 40 mil od Petrohradu, a tím ukázal nenormálnost stavu, nemožnost nechat katolíky nového hlavního města Ruska bez kněží. Car Petr neměl námitek proti obnovení katolické bohoslužby v Petrohradě a v Rusku vůbec, a tak za účasti Micchettiho byla věc vyřešena.⁹⁾ Kongregace de P. F. uvažovala ve schůzi 3. července 1719 o jeho sdělení, zvolila však především *kapucíny* Švýcary jako příslušníky národa (»nazione«) neutrálního a Polsku nejbližšího (sic!);¹⁰⁾ přihlíželo se i k tomu, že Švýcaři mohou bez obtíží »sofrire la rigidezza di Moscovia« (moskevské

corone d'Austria e Moscouia, per il che il missionari mandati delle provincie di casa d'Austria saranno più sicuri.« *ACP(K)*, 1700.

³⁾ V. výše, str. 266; srv. v instrukci Kurakinovi, *Archiv Kurakin*, II, 9; *Deruga*, Piotr Wielki, 152.

⁴⁾ Působili na př. v Astrachani mezi Armeny, srv. o tom sdělení Milanovo, *Tolstoj, Katolicizm*, I, 137, srv. 132 — Tolstoj popírá pobyt kapucínů v Rusku před rokem 1707; srv. *Šmurlo*, *Rossija i Italia*, IV, 232 a násl., 277—8, 282—3; *Theiner*, *Mon. hist.*, 518; *Turgeněv*, *MRH.*, II, 339—341.

⁵⁾ *Zapiski Webera*, 1649, 1659—60, 1670.

⁶⁾ Srv. *Opisanije dokum. Sinoda*, I, 152—154; *SRIO*, LXIX, 752, 757.

⁷⁾ Viz zprávy M. Karamana, *Pierling*, *Izveštaji*, 111, 100—101.

⁸⁾ Listy z 30. IV. a května 1719, *ACP (K, Š)*, 1719, srv. jeho listy z r. 1718 o církevních záležitostech v Petrohradě.

⁹⁾ Viz zprávu Karamanovu, *Pierling*, *Izveštaji*, 100—101, III.

¹⁰⁾ »... quei religiosi più vicini alla Polonia.«

zimy!) a znají jazyky — německý, francouzský a vlašský¹¹⁾ potřebné pro činnost mezi cizinci v Rusku.

Zároveň se náležitě ocenila také jiná okolnost, souvisící s osobními přáními a náklonnostmi Petra Velikého. V době, kdy se v Římě jednalo o nástupcích jesuitů v Rusku, byl v Římě člen řádu »osservanti riformati« Giacomo d'Oleggio (z Milánu), jenž byl dříve v Habeši v zajetí a za své vysvobození byl zvláště zavázán ruskému agentu. Na cestě z Persie do Italie byl v letech 1718—1719 v Rusku¹²⁾ a osobně se setkal jak s Micchettim, tak i s carem, jenž měl z toho velkou radost a měl prý v úmyslu použití d'Oleggia při zamýšlené výpravě poselství do Habeše.¹³⁾ V polovině r. 1718 byl o tom zpraven Řím a potom i sám papež.¹⁴⁾ Nyní, r. 1719, bylo uznáno za vhodné přihlédnouti k této přízni Petra Velikého a k přání carovu viděti P. Giacomu znova v Rusku. Kongregace de P. F. rozhodla konečně, že vyšle do Ruska i kapucíny i františkány. Kapucíni měli býti činní v Moskvě »dlja služenija pri katolickich kostelach«, používati bývalého kostela a budov jesuitů, a také se starati o východní provincie státu (Gruzínsko a j.). Františkáni měli pracovati v Petrohradě, Ingrii, Livonsku atd.¹⁵⁾

Aby se toto rozhodnutí uskutečnilo, odjely v květnu r. 1720 do Ruska dvě výpravy: šest kapucínů, vedl je superior misie P. Venusto z Freiburgu, a několik františkánů se superiorem Giacomem d'Oleggiem v čele.¹⁶⁾

Nemůžeme se zastavovati zde u všech — velmi zajímavých podrobností dějin těchto misí v Rusku, ani u otázek vzájemných vztahů těchto dvou skupin kněží, na ruské půdě velmi nepřátelských. Mezi těmito následníky sv. Františka Assiského, mezi kapucíny a františkány, brzy po příjezdu do Petrohradu vzplanul boj o místo a o vliv. Toto nepřátelství zajisté souviselo s nejednotností katolické kolonie v Rusku co do národnosti; vztahy mezi kněžími byly odrazem poměru mezi základními prvky tohoto prostředí. Aspoň Giacomo d'Oleggio r. 1728, P. Vestigne r. 1732 vysvětlovali situaci zejména v tomto smyslu, zdůrazňující význam nesouhlasu mezi Francouzi, Němci a Poláky v církevní otázce, zvláště co se týče bohoslužebné řeči a jazyka kázání.¹⁷⁾

11) *ACP(K)*, protokol z 3. VII. 1719, § 25.

12) Srv. jeho relace, *Turgeněv*, MRH., II, N 162, 339—341; zmiňuje se o jeho pobytu v Rusku také *Miller*, *Historia*, 2191, — podle jeho sdělení d' Oleggia a jednoho kapucína z Persie »domi nostrae (v Moskvě) magna cum charitate longo tempore aluimus«.

13) Karaman, *Pierling*, *Izveštaji*, 101.

14) Srv. list Šafirovův, *Theiner*, *Mon. hist.*, 504—5, 518; *Pierling*, *La Russie*, IV, 298.

15) Bereme tyto zprávy z protokolu generální kongregace z 3. VII. 1724, § 21, *ACP(K)*; srv. *Miller*, *Historia*, 2191, »interim (v r. 1719) apud Congregationem de P. F. jam factum fuerat, ut nobis ejus clerici substituerentur«, v Římě byli prý v této věci činní kapucín z Persie a františkán z Indie.

16) Srv. společné listy obou superiorů z 25. a 30. května 1720 a protokol kongregace z 8. VIII. 1720, § 27. *ACP(K)*; srv. *Pierling*, *La Russie*, IV, 299; *Šmurlo*, *Rossija i Italija*, IV, 238; excerpta *Šmurlova* z Mosk. Glavn. Archiva Kollegii Inostr. Děł; *Opisanije dokum. Sinoda*, I, 322, 115—116; II/1, 703; III, COLX—COLXIV, N LI; srv. *Ryšavý*, 5—6.

17) Srv. list P. Giacomu z 30. I. 1728 z Petrohradu a list P. Vestigna z 1. VII. 1732

Jakkoliv nebylo odůvodněno toto nepřátelství dvou katolických řádů v Rusku, nemohlo nepoškoditi věc římské církve na ruské půdě. V dubnu r. 1724 se ruská vláda rozhodla vypověděti z Ruska kapucíny a dovoliti pobyt jen františkánům s d'Oleggiem v čele,¹⁸⁾ avšak v prosinci téhož roku bylo navrženo ponechat Rusko kapucínům a františkánům dohromady. Na jejich místo se připravovalo pozvání členů řádu sv. Dominika.¹⁹⁾ Za několik let (po roce 1732) se však v Rusku objevili znovu kapucíni, a to kapucíni většinou z Rakouska.²⁰⁾

Pro nás je v této historii katolické misie v Rusku po roce 1719 podstatně důležité to, že při určování osob, které se měly vyslati do Ruska z řádu kapucínů a františkánů, uznávalo se za důležité a za účelné voliti kněze z prostředí českého. Ihned po vypovězení r. 1719 to bylo zhora nemožné z důvodu nevraživosti, která vznikla mezi Petrem I. a císařstvím rakouským.²¹⁾ Se změnou poměrů bylo znova možno mluvit o českých kněžích. S tohoto hlediska je zajímavé, že představitelé františkánské misie v Rusku zdůrazňovali užitečnost používání právě českých kněží pro potřeby německé části katolické kolonie v Rusku. Upozorňoval na to Kongregaci de P. F. roku 1728 Giacomo d'Oleggio, roku 1732 jeho nástupce v hodnosti superiora misie P. Vestigne. D'Oleggio psal, že »la provincia di Boemia abbonda grandemente di simili soggetti«, jež by mohli býti »predicatori tedeschi«,²²⁾ Vestigne opakoval, že »per un predicatore tedesco se dovrà prendersi della Boemia«.²³⁾ Toto stanovisko v roce 1732 uznával za správné také prokurátor řádu, jenž myslil, že by do »Moskovie« bylo dobré posílati misionáře z Malého Polska, z Čech a ze Slezska.²⁴⁾

K té základní myšlence bezpochyby přihlížely jak Kongregace de P. F., tak i řádová ústředí, měly-li vybrat ty nebo ony kandidáty a poslat je do Ruska. O kandidaturách právě českých františkánů a kapucínů nejméně jednou se jednalo v té či v oné instanci a do Ruska se skutečně často posílali misionáři z Čech, z české provincie těchto řádů. Třeba míti na mysli také to, že hmotné podpory nových misionářů v Rusku, v Moskvě se silně účastnil také vídeňský dvůr, který podle všeho zachoval pro ni ty peníze, jež byly dříve určeny pro české jesuity.²⁵⁾ A proto je zajímavé

z Varšavy ke Kongregaci de P. F., čtené ve schůzích 18. IV. 1724, § 24, a 18. V. 1732, § 21. *ACP(K)*; *Opisanije dokumentov Sinoda*, III, 573—6; V, CLXXIX a násl., N VIII; XII, 383—4, 480 a násl.; srv. *Ryšavý*, 8—9; zprávy Karamana — *Pierling*, *Izveštaji*, 101—102.

¹⁸⁾ *Opisanije dokum. Sinoda*, IV, 150—1, N 103, srv. 348—9, N 353; V, 219—223, N 126, 288, CLXXIV—CLXXXII, příl. VIII.

¹⁹⁾ Viz *Opisanije dokum. Sinoda*, III, 573—6, N 540; *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 139 až 144; *Pierling*, *La Russie*, IV, 299 a násl., 304—5, 343 a násl.; V, 7 a násl.

²⁰⁾ *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 172.

²¹⁾ Srv. *Zapiski Webera*, 1659—60, § 448.

²²⁾ List z 30. I. 1728, *ACP(K)*.

²³⁾ List z I. VII. 1732, čten v Kongregaci 18. VIII, § 21. *ACP(K)*.

²⁴⁾ Protokol z 18. VIII. 1732, § 21. *ACP(K)*.

²⁵⁾ Srv. svědectví *de Liria*, *Diario*, 446; podle slov *Berchholzových* (*Dnevnik*, II, 158) kapucíni však nedostali peníze určené pro jesuity (1722).

zastaviti se poněkud u pokusu, ježž učinila česká provincie kapucínů roku 1754—1755, aby získala právě pro českou provincii řádu výhradní právo obsazovati kapucínskou misii v Rusku a pečovati o ni.

Tento pokus nedošel úspěchu, monopol nebyl uznán pro české kapucíny, fakticky však se jich velmi často a soustavně používalo pro práce v Rusku. Myšlenku o tomto přidělení Ruska české provincii vyslovil český provinciální vikář Fr. Andronik z Nového Jičína (Neo-Titschinensis). Obrátil se s memorandem ke Kongregaci de P. F., memorandum bylo odevzdáno k prostudování generálnímu prokurátorovi kapucínů v Římě a vzbudilo přísnou kritiku. Provinciální vikář upozorňoval na to, že generální prokurátoři řádu kapucínů, jimž náleželo právo navrhovati kandidáty pro misie, odedávna navrhovali nejvíce osoby z české provincie, snad na základě informace, kterou Kongregace de P. F. svého času dostala písemně nebo ústně od vlašských kapucínů při jejich návratu z Moskvy přes Čechy. Tyto základní důvody (byly čtyři a odpovídaly úplně argumentům z r. 1700) setkaly se však s rozhodným odmítnutím gener. prokurátora r. 1755. První argument byl formulován v tom smyslu, že »provincia Boemiae praedicatoribus et subjectis largiter provisata est«; nebylo jej těžko vyvrátiti tvrzením, že také v jiných provinciích, na př. ve vlašské a v německé, jsou mnozí, »ad moscoviticas missiones idonei«. Druhý důvod se týká jazyka. »Lingua boemica,« psal český kapucín, »coincidit cum lingua moscovitica, qua illi Patres cum germanica et aliis sunt instructi, et ita statim apti ad operationes missionum.« »Refutatio« gener. prokurátora nechává stranou otázku »de conventia vel de inconvenientia« českého a moskevského jazyka, on je nezná a nemá o nich informace. »Sed unum scit«, totiž, že car Petr Veliký požádal r. 1719 papeže Klementa XI. o kapucíny pro práci v Rusku, »qui diversas callerent linguas«, a dostal je z provincie švýcarské, o provincii české nebylo tehdy ani řeči. Avšak právě Švýcarové, zvláště P. Venustus, položili základy ruské misie řádu, tehdy P. Apollinarius Suittensis dostal od cara diplom k budování kostela a domu v Petrohradě, což se ovšem neuskutečnilo pro smrt carovu. »Isti omnes,« píše prokurátor, »non erant ex provincia Bohemiae, et tamen amplissimas bonorum omnium largiter Deus, super eorum labores, benedictiones effundere non est dedignatus.« Znalost jazyka moskevského pro misie, jak je jasné, není nutná, »cum Moschorum conversio poena mortis prohibeatur, totius missionis fructus in confirmandis in fide catholicis ibi degentibus et in populis diversarum nationum et sectarum, diversis etiam a lingua moscovitica linguis ut plurimum loquentibus, ad eandem fidem convertendis potissimum consistat«. »Ratio tertia« českého kapucína je to, že »provincia Bohemiae est magis vicina... sicque missionarii citius et cum minoribus expensis vialibus possunt ad missionem pertingere«. Tento argument byl uznán za dosti slabý, poněvadž sousedství »est quidem ratio convenientiae, si nullum aliunde militet obstaculum«. Český kapucín konečně zdůrazňoval ten fakt, že »Moskovie« je spojena s Čechy

stálými obchodními styky, zvláště prostřednictvím Vratislavě (*»praesertim Breslaviam«*), za účasti obchodníků české provincie možno uskutečňovati dodávání knih, medikamentů, peněz atd. misionářům v Rusku. Tento argument generální prokurátor oslaboval zjištěním, že na podporu misie a misionářů jsou pro českou provincii otevřeny cesty a možnosti, snad i když misie v Moskvě nebude přímo organizačně záviseti právě na provincii, neboť jsou dobře známy příklady, že misii pomáhají právě jiné, cizí provincie, jako na př. v Tibetu, kde vlašští misionáři dostávají podporu nejvíce od členů anglické nebo francouzské provincie.

V této zajímavé výměně názorů není podstata věci v uvedených argumentech, nýbrž v tom vývodu, jež činil český provinční vikář. Trval na tom, aby moskevská kapucínská misie byla přiřčena organizačně k provincii české, která měla přímo řídit práci v Rusku, navrhovati a připravovati kandidáty, které prostřednictvím gen. prokurátora měla schvalovati Kongregace. Takto se tu pomýšlelo na uvolnění Moskvy od obvyklé přímé kompetence gen. prokurátora, jenž se ovšem velmi energicky postavil proti tomu. Volba kandidátů byla právě v jeho rukou, on hledal lidi schopné pro Moskvu nejen v české provincii, nýbrž také v německé provincii, *»nec ullus unquam dictas missiones soli provinciae Bohemiae tribuere atentavit«*. V návrhu českého provinciálního vikáře viděl zásah do práv a do autority prokurátora. Proto žádal Kongregaci de P. F., aby neměnila ustálený řád, a to bylo skutečně schváleno.

Česká provincie však se pokusila dosáhnouti svého cíle ještě jinou cestou, a to prostřednictvím římského císaře. Dne 2. května 1755 se císař František I. obrátil na papeže se zvláštním dopisem o této věci. Připomínal především péči císařství o ochranu katolické misie v Rusku. Dopis k papeži byl vyvolán žádostí, která byla císaři podána se strany *»patris generalis totiusque regni Bohemiae capuccinorum ordinis«*, aby se této provincii dostávalo všech desíti míst kapucínských misionářů v Rusku a aby se uznalo její právo navrhovati nové osoby na tato místa. Císař opakuje zkráceně známé už nám důvody, sousedství, *»linguarum coniunctio«* atd., připomíná příklad francouzské provincie, která jmenuje misionáře pro Asii a Ameriku *»sub auspicio regio«*. — Tato intervence císařova neměla úspěchu, v papežském breve z 5. července 1755 bylo sděleno, *»che non si puo concedere privativamente ai capuccini di Boema la missione di Moscovia«* a že se tato misie bude svěřovati hlavně občanům císařství.²⁶⁾

Tak se české provincii řádu kapucínského nepodařilo dostat Moskvu a celé Rusko do své výhradní kompetence. Avšak značný počet právě českých kapucínů uskutečňoval v Rusku katolickou misii. Generální prokurátor řádu, odmítaje výlučně nároky provincie, neodmítal dávno už vžitou praxi užívati zejména českých kapucínů (často ne Čechů, nýbrž Němců) pro práci v oblastech Ruska (Moskva, Astrachaň, Kavkaz)

²⁶⁾ *ACP(K)*, 1755, listy a protokol Kongregace 20. I. 1755, N 13.

určených pro kapucíny. Zprávy uvedené níže to jasně ilustrují. Zdůrazníme při tom, že kapucíni české provincie byli posíláni do Ruska snad ještě častěji než představitelé české provincie františkánské; františkánů z Čech a z Moravy v Rusku v XVIII. století známe jen několik, kdežto čeští kapucíni za dobu od 1740 až do 1780 byli zastoupeni více než čtyřiceti osobami.

Obraťme se nyní k pobytu františkánů české národnosti nebo z české provincie v Rusku.

Poznamenáme především, že mezi misionáři tohoto řádu v Rusku už koncem dvacátých let XVIII. století byl jeden Čech, jenž měl dosti úzké styky s ruským vládním prostředím. Dříve byl v ruské službě jako voják, přidělenec knížete Menšikova, ale potom se v cizině (Gdansk) po roce 1716 stal mnichem a znovu se dostal do Ruska už jako misionář. Tento františkán se v pramenech jmenuje »P. Antonio Prukental« nebo »Brucandal«, »Bruchetald« a pod., v některých dokumentech je označen jako »polacco«, v jiných jako »Boemo« a náležel velkopolské provincii řádu. Sdělení o jeho českém původu se nám zdá více méně hodnověrné, je na př. v dopise admirála Zmajeviče, dobře obeznámeného s katolickým prostředím ruským, jeho bratru arcibiskupu v Zadru.²⁷⁾ Admirál sděloval mezi jiným svému bratrovi, že »padre Antonio Boemo« měl pevnou oporu ve všemocném ještě tehdy knížeti Menšikovovi; tento kníže prý chtěl viděti P. Antonia (»sua creatura prediletta«) v hodnosti superiora petrohradské misie místo P. Giacoma d'Olleggia, jenž se chtěl navrátiti domů.²⁸⁾ V Římě toto přání Menšikovovo však nebylo přijato, pokládali za nemožné odvolati P. Giacoma;²⁹⁾ po jeho úmrtí ani jeden z šesti petrohradských františkánů nebyl jmenován, volba padla na Michelangela da Vestigné, jenž byl už jednou v Rusku.³⁰⁾ Ovšem tehdy už nemohlo jít o přání Menšikovovo, poněvadž už 8. září 1727 padl Menšikov s výše svého neomezeného vlivu a brzy potom ztratil svobodu a byl deportován do Sibiře. A proto také P. Antonius musil odjeti z Ruska a »subito« se vrátil do své provincie, kde těžce onemocněl.³¹⁾

Je zajímavé, že generál-prokurátor františkánský doporučoval Kongregaci de P. F. místo Brukentala jiného misionáře, taktéž Čecha, P. Hilariona Romance (Reminetz, Romanetz) z české provincie; pro tuto

²⁷⁾ Cituje se v listě arcibiskupově Kongregaci de P. F. z 8. VIII. 1727 a v protokolu kongr. z 13. IV. 1728, N 24. *ACP(K)*, 1727—8; za Čecha uznával P. Antonia také *Pierling*, *La Russie*, IV, 394.

²⁸⁾ Zemřel 21. XII. 1728 v Petrohradě, list jeho zatímniho zástupce P. Faustina Šimanského ze 24. XII. 1728, *ACP(K)*.

²⁹⁾ Protokol kongregace 13. IV. 1728, N 24, *ACP(K)*, 1728.

³⁰⁾ Generální kongregace 14. II. 1729, N 21, *ACP(K)*, 1729.

³¹⁾ *ACP(K)*, list superiora katolické církve v Petrohradě da Vestigné 28. II. 1730; protokol Gener. kongr. 16. IV. 1731, N 42, zpráva o tom, že p. Antonius odjel z Ruska »per molti rilevati riflessi politici«, srv. zprávy Karamanovy (r. 1739), že Bruckental »con speranza di rendere maggior servizio alla chiesa di Dio abbracciò la religione di S. Francesco«, ale s pádem Menšikovovým »restò privo di un protettore sotto di cui avrebbe migliorato i vantaggi della nostra religione.« *Pierling*, *Izveštaji*, 102, 106.

kandidaturu mezi jiným mluvilo také to, že znal jazyk německý a český a rovněž »illirijský«.³²⁾ Upozorníme ještě na to, že několik let předtím, a to r. 1723 byl pro misii v Rusku navržen také jiný český františkán P. Methodius Pazaurek z Olomouce, jenž znal m. j. také polsky a česky.³³⁾ A ještě nejednou se mysl těch, kdož se starali o františkánskou misii v Rusku, zastavovala u kandidátů, zejména Čechů nebo členů české provincie tohoto řádu. Tak r. 1735 petrohradský superior Vestigné doporučoval P. Donata Raaba »Boemo nativo« z velkopolské provincie, jenž uměl německy a polsky a dobře vyhovoval svými osobními vlastnostmi podmínkám práce v Rusku, zvláště v pobaltských oblastech. P. Raab skutečně byl poslán do Ruska a pracoval tam až do r. 1746, kdy odjel do Polska a do Čech za různými věcmi a potom se zřekl pokračování v činnosti v Rusku.³⁴⁾ Koncem r. 1737 se začalo v Římě uvažovati o tom, aby byl do Petrohradu poslán ještě jeden český františkán, jenž se tam měl starati také o hospic misie, který před nedávnem utrpěl při požáru. O cestu tam požádal nyní »P. Frà Antonio Theopisto Hauska Slanensis de Bohemia praedicator ac confessarius«. V své žádosti ukazoval na své úsilí o sbírání prostředků pro obnovení tohoto »hospice« mezi aristokracií Čech a Rakouska a o známostech na císařském dvoře ve Vídni. Upozorňoval mimo to na to, že jeho rodná řeč česká »similis est linguae moscoviticae ac polonicae« atd. Zvláště zdůrazňoval, že nemá strachu před moskevskou zimou, poněvadž je původem z Čech, kde je také studené podnebí. Kongregace přijala nabídku Hauskovu a vyslala ho do Ruska.³⁵⁾

Řadu let pracoval v Petrohradě také P. Kilián Kumeiser z české provincie, činný jako kazatel pro Němce v Rusku, zvláště v Petrohradě, Ingrii a Livonsku. Roku 1740 žádal o odvolání a o návrat do své vlasti. Při rozhodování o jeho nástupci přihlíželi prokurátor řádu a Kongregace de P. F. k tomu, že nový kandidát musí znáti nejen německý jazyk, nýbrž také jazyky slovanské, zvláště polský a český.³⁶⁾ Zvolen byl pro

³²⁾ *ACP(K)*, gener. kongr. 16. IV. 1731, N 42. Romanec nebyl v Moskvě, ale byl poslán do Egypta (srv. seznam misie z r. 1733 a protokol kongr. z 2. VII. 1731, N 20).

³³⁾ *ACP(K)*, listy jemu od Kongregace de P. F. 6. X. 1723 a z 2. XII. 1724, jeho listy Kongregaci z 6. XI. 1723 a z 18. VIII. 1724 a list prokurátora řádu z konce r. 1723; byl poslán do Cařihradu, kde zemřel 29. V. 1728.

³⁴⁾ *ACP(K)*, list Vestignéův a protokol Kongregace 18. VII. 1735, N 10; Kongregace 28. XI. 1741, N 3; list P. Raaba v protokolu Kongregace.

³⁵⁾ *ACP(K)*, listy Hauskovy (s. d.) a protokol Kongregace z 9. XII. 1737; listy Kongregace vídeňskému nunciuovi z 26. IV. a 30. VIII. 1738 a »uditore« při něm opatu Piersantimu z 26. IV. 1738 se zmínkou o tom, že Hauska očekává, že dostane podporu misie, již jim mohli udělit »molti principi e signori tanto in Boemia, quanto nell' Austria«; vídeňský nuncius pomohl Hauskovi při vídeňském dvoře. Srv. *Ryšavý*, 8.

³⁶⁾ Srv. případ při jmenování zpovědníka k ruskému polnímu maršálu Lascymu r. 1735, když se vydal na výpravu proti Turkům; podle sdělení prefekta misie v Petrohradě a podle rozhodnutí Propagandy musil kandidát mluvit německy, polsky a česky. *ACP(K)*, list prefekta Carlo di Lucca z 10. I. 1738 a protokol Kongregace z 10. III. 1738, N 15.

ruskou misii P. Sabinianus Poff z české provincie. Mluvil nejen německy, nýbrž byl »praticato della lingua boemica, attinente alla polonese e rutena«. ³⁷⁾ P. Poff se dlouho nepřizpůsobil ruským podmínkám práce, aspoň ještě v červenci r. 1741 prefekt petrohradské misie Carlo di Lucca sděloval, že je při všech svých výborných vlastnostech »non ben pratico de costumi del paese per esser assai novello in detta missione«. ³⁸⁾ Během času však P. Poff úplně ovládl svou práci a r. 1750 padlo právě na něho, tehdy už viceprefekta misie, řízení misie, jako na člověka »di sperimentata prudenza«. Roku 1754 se P. Sabinianus po více než čtrnáctileté práci v Rusku vrátil do své provincie. ³⁹⁾ Roku 1746 byl při návratu P. Donata Raaba z Ruska podle sdělení viceprokuratora misie navržen znovu český nebo z české provincie »di nazione tedesca« misionář (»altro missionario Boemo«). ⁴⁰⁾ Nevíme, kdo tehdy byl poslán do Ruska, jisto je, že podle výše citovaného memoranda prov. vikáře v Rusku, »in illis asperrimis regionibus«, bylo tehdy sedm členů české provincie, zatím co ze švýcarské byl jeden a z milánské dva. Nemůžeme jmenovati tyto osoby, jména ruských misionářů-františkánů máme znovu teprve od druhé poloviny šedesátých let XVIII. století.

A především musíme připomenouti jméno P. Remeda (Remedius) Prutkého z Prahy, jenž pracoval v Petrohradě v letech 1766—1769. ⁴¹⁾ Byl to jeden z vynikajících misionářů české provincie, který zanechal významnou stopu v dějinách katolické misie svou činností v Egyptě a v Habeši a v dějinách geografické vědy a etnografie svým popisem těchto zemí. ⁴²⁾ Do Ruska byl P. Remed jmenován přímo v hodnosti prefekta františkánské misie. Katolická kolonie ruského hlavního města prožívala tehdy doby velkého neklidu a napětí. Mezi členy obce, především Němci, a prefektem misie Girolamem da Daulo vznikaly velké rozpory a obec žádala o vystřídání prefekta jinou osobou. Zdůrazňovalo se, že byl »odiosissimo poi alla nazione tedesca e francese, che forma la maggior parte di quel cattolicismo«, že slavnostně sloužil mši po úmrtí císařovny Alžběty Petrovny (1761) — »per l'anima d'una scismatica e nominata col proprio nome«, atd. Podle všeho byl nesouhlas v katolické obci způsoben také tím, že prefekt příliš samostatně nakládal s finančními pro-

³⁷⁾ ACP(K), Kongregace 19. I. 1740, N 49, návrh prokurátora, list jednatele kongr. 12. VII. 1740, list polskému nunciu 29. VII. a 19. X. 1740.

³⁸⁾ ACP(K), protokol Kongr. z 10. VII. 1741, N 15.

³⁹⁾ ACP(K), 1750, 1753—4, list prefekta z 15. XI. 1749, protokol generální kongr. z 16. II. 1750, N 13; kongr. z 3. XII. 1753, N 10; listy gen. komisaři frant. řádu 4. XII. a 8. XII. 1753; protokol kongr. 1. VII. 1754, N 12. P. S. Poff zemřel ve Znojmě 2. IX. 1771. Greiderer, I, 762.

⁴⁰⁾ ACP(K), list jednatele kongr. generálovi řádu z 1. V. 1746 a protokol kongr. z 9. V. 1746, N 7.

⁴¹⁾ Narodil se v Kopidlně r. 1713, františkán od r. 1735. Ryšavý 11.

⁴²⁾ Cenné rukopisné »Itinerarium« Prutkého se chová v archivu františkánského kláštera v Praze, části týkající se Habeše je použito v knize P. dr. Jáchyma Procházky, O. F. M., Čeští Františkáni v Habeši, Praha, 1937, 105—190, tam i biografické zprávy; srv. ČCH., XLV, 2, 1939, 400.

středky misie a zatěžoval ji různými závazky.⁴³⁾ Na místo P. Hieronyma měl být jmenován nový františkán, jenž by mohl vnést uklidnění do života katolíků v Petrohradě. Ze tří kandidátů (dva byli Vlaši), navržených generálním prokurátorem misie řádu, zvolila Kongregace de P. F. českého františkána P. Remeda, jenž byl tou dobou kaplanem ve vojsku toskánského knížete; jmenování bylo usneseno 17. prosince 1765.⁴⁴⁾ P. Remed přijel do Petrohradu v polovině června 1766 a první dobu se zdálo, že se mu podaří obnoviti klid a smír v katolickém prostředí a především mezi samými misionáři-františkány.⁴⁵⁾ Avšak ani »buone maniere«, ani zkušenost P. Remeda nepomohly, když také on se snažil zachovati úplnou samostatnost svých rozhodnutí a činů ve věcech finančních.⁴⁶⁾ Rozpory v obci byly dobře známy také ruské vládě, a proto se rozhodla uspořádati poměry katolické misie v Petrohradě. Dne 16. listopadu 1766, t. j. už za přítomnosti R. Prutkého v Rusku, bylo vydáno zvláštní nařízení, v kterém se zdůrazňovala nutnost připravit zvláštní reglement pro misii na základech samosprávy katolické obce, volitelnosti superiora, uspořádání hospodářství, podřízení misie státnímu úřadu, zejména »justic-kollegii lifljandskich, estljandskich a finljandskich děl« atd. A při tom se vláda zmiňovala o stálých stížnostech »ot raznych nacij« na »patrov« a za jednu z příčin neklidu pokládala to, že různé národnosti mezi katolíky hleděly pozvati »pátry« »bez vsjakago meždu soboju soglasija. po pri-strastijam, proiskam« a tak se do Petrohradu dostávali »taki je duchovnyje, kotoryje odnim byly ugodny, drugim nepolezny ili i vredny«.⁴⁷⁾ P. Remed měl rozvíjeti svou činnost za tak napjatých okolností. Už během r. 1767 se vyskytly rozpory mezi ním a velmi vlivným kroužkem katolíků, s kterým bylo ve spojení také několik německých kněží-františkánů, mezi nimiž zvláště určitě a rozhodně vystupoval P. Adolf Frankenberg (z rakouské provincie). Povaha a činnost tohoto františkána budila s různých hledisek nespokojenost P. Remeda a on dostal v září r. 1768 od Kongregace de P. F. souhlas k odvolání P. Adolfa z Ruska. P. Adolf však — nehledě na tyto »litterae oboedientiales« — v Petrohradě zůstal a pokračoval v boji proti prefektovi misie, v boji, jenž se skončil formálním vítězstvím nad P. Remedem. P. Adolf měl za činné spolupracovníky v této věci Christiana Fesera, dvorního cukráře, a superintendenta porculánové továrny Regenspurgra, vedle několika jiných katolíků. Jejich pokusy zkompromitovati R. Prutkého, jeho »costume e la condotta«, před římskými instancemi, především Kongregací de P. F.,⁴⁸⁾ neměly následků, poněvadž řada katolíků potvrdila dobré vy-

⁴³⁾ Srv. *Ryšavý*, 10—11. *Šmurlo*, Rossija, IV, 238—46.

⁴⁴⁾ *ACP(K)*, 1765, protokol gener. kongregace ze 17. XII. 1765, N 12; *Ryšavý*, 11—12.

⁴⁵⁾ V. listy P. Remedovi z Kongregace de P. F. 20. IX. a 20. XII. 1706, *ACP(K)*, 1766; *Ryšavý*, 12—13 a 34, N II.

⁴⁶⁾ *Ryšavý*, 13, 38.

⁴⁷⁾ *PSZ.*, XVII, N 12776, str. 1032—1034; *Ryšavý*, 14.

⁴⁸⁾ Viz *Ryšavý*, 16—17 a 37—38, NN VIII a IX. Obvinění se týkají především

stupování prefektovo (mezi nimi francouzský konsul Rossignol,⁴⁹⁾ císařský vyslanec kn. J. Lobkowitz⁵⁰⁾ a jiní). P. Remed byl poražen na jiném poli, a to cestou formální, při vypracování nového, již 6. XI. 1766 ohlášeného reglementu katolické misie v Petrohradě. Feser a jiní dávno upozorňovali Kongregaci, že katolická kolonie musí mít právo samostatné volby prefekta misie, a že ho Kongregace má jen schváliti. Tato myšlenka byla přímo vyslovena v nařízení ze 6. XI. 1766, když vláda zdůrazňovala, že pater superior má býti volen z misionářů, již odedávna pracují v Rusku, a že nemůže býti poslán přímo z ciziny. Tato zmínka čelila přímo proti R. Prutkému a snad byla ohlasem intervence jeho nepřátel. Roku 1768 se P. Adolf za účasti Fesera a všech misionářů mimo samého prefekta a ještě jednoho Vlacha, pátera Donata z Pavie, obrátil na senátora G. N. Teplova s žádostí, že je nutno právně změnití dřívější řád ve jmenování misionářů a vůbec organisovati misii. Teplov byl snad hlavním autorem nového reglementu, o němž s ním pracoval P. Adolf a také P. Marquard Stanger, a také president »justic-kollegii lifl., estl. a finl. děl« — luterán (snad byl to Timoteus Klingstädt), »mediante quodam Dulciatore catholico Feser, coriphaea et capite rebellionis«, jak sděluje česká řádová tradice. Dne 12. února 1769 císařovna Kateřina II. podepsala nový reglement a 2. dubna byl ohlášen tajemníkem »justic-kollegii« na schůzi katolické kolonie, svolané podle nařízení úřadů. Podstata nového zákona je v tom, že se zvětšoval vliv zvláštních orgánů katolické obce na život misie, vznikala určitá závislost františkánských kněží (ne misionářů — jsou zde »ne dlja novoj kakoj propovědi«, nýbrž »parochi« nebo »curatores«) a jejich hlavy (seniora voleného, ne jmenovaného z Říma), na obci, na jejím syndiku. A při tom dostávala nad misii právo dozoru a správy uvedená »justic-kollegia«.⁵¹⁾ Tyto změny v postavení misie a tyto novoty vzbudily na schůzi obce dne 2. dubna velký neklid, podle tradice české provincie. Přítomní prý tvrdili, že kolonie vlastně nikoho neopravňovala k vypracování tohoto nového reglementu, jehož úvod se dovolává žádosti obce; »fere omnes« vystoupili proti práci P. Adolfa a jeho spolupracovníků. Katolíci tvrdili, že závisí na římské církvi a na Kongregaci de P. F., »et non a Lutheranico Collegio«, »hos indignos Authores projicite e fenestra«, křičel kdosi. Prefekt P. Remed pozval pro uklidnění obce všechny přítomné do kostela a tam přeložil

zacházení P. Remeda s církevním majetkem, jeho prý riskantních finančních akcí, dále některých případů při vykonávání kněžských povinností, potom rozšíření nepříznivých posudků o některých misionářích, konečně styky s protestanty, a to »nelle taverne« při sklenici vína!

⁴⁹⁾ V jeho relacích z Petrohradu o věci však není vůbec zmínka. Srv. *SRIO*, CXLI, 1913.

⁵⁰⁾ *Ryšavý*, 13 a 35, N III—IV.

⁵¹⁾ Text reglementu v. *PSZ.*, XVIII, N 13252, str. 833—840; zároveň s tím byla vydána zvláštní »žalovannaja gramota« petrohradské katolické církve s potvrzením volnosti kultu atd., *ibid.*, N 13251, str. 832—3. Latinský překlad uveden v příloze k rukopisu *R. Prutkého*, *Itinerarium*, str. 398—407, v archivu františk. kláštera v Praze; srv. *Ryšavý*, 17 a násl., 20—26.

německy ohlášený ruský text nového zákona a vysvětlil paragrafy, týkající se »*immunitatis ac jurisdictionis ecclesiasticae*«. Zároveň se R. Prutký obrátil na *justic-kolej* s žádostí, aby se odložilo provedení reglementu, dokud se jím nedostane nařízení z Říma, a aby také bylo dáno dovolení k odjezdu P. Adolfa do ciziny. V tom však úspěchu neměl.⁵²⁾ Podle sdělení, jež dostala Kongregace de P. F. snad od P. Adolfa, prefekt misie ve skutečnosti prý otevřeně a veřejně v kostele protestoval proti novému reglementu a odmítal jej uznati dříve, než dostane z Říma instrukce. Jak a jakým tónem vyslovil své námitky P. Remed skutečně, jistě nevíme, avšak není pochyby, že byl velice vzrušen a nijak nemohl uznati, že je ta věc vyřízena jednostranným rozhodnutím ruské vlády, založeným zčásti na intrice některých františkánů a katolíků proti němu. Upozorníme na to, že v textu reglementu jsou paragrafy přímo namířené proti R. Prutkému. Uznáváje volitelnost superiora, reglement v § 20 poukazuje, že na nynějšího nositele této hodnosti jsou »mnogija žaloby« a že přesto není nutno ho odstraniti, nýbrž má býti zvolen nový, při čemž nynější superior může kandidovati; kdyby nedostal většiny, má býti odstraněn, »a jeho ot kirchi uvoliť v to město, otkuda on prijechal v Rossiju«. A mimo to v § 18 bylo předepsáno, že superior má ihned po přečtení reglementu podepsati závazek, že jej uskuteční. Je dosti přirozené, že P. Remed, jsa vyslán od Kongregace de P. F., nemohl se podřídití těmto jednostranným předpisům, a tím otevřel cestu k přirozeným následkům tohoto svého stanoviska.

Dne 24. dubna ihned po skončení ruských svátků velikonočních objevilo se v misii pět hlavních představitelů oposice proti P. Remedovi s Feserem v čele, spolu s prvním tajemníkem (*scriba*) »*justic-kollegii lifl., estl. a finl. děl*« a se dvěma agenty policejního sboru. V refektáři misie předložili P. Remedovi za přítomnosti všech františkánů carský mandát, podle něhož měl ihned odjetí z území ruského císařství, a to bez práva návratu; superior musil odevzdati klíče od misie P. Adolfovi. P. Remed byl vyveden z misie, posazen do připraveného vozu a pod dohledem (»*cum uno militari locumtenenti et uno sattelite*«) odvezen za hranice do Mitavy v Kuronsku; s P. Remedem odjel také P. Donat, jenž opustil Rusko dobrovolně, »*ob eandem causam*«. Při samém odjezdu Remedově vznikl mezi ním a P. Adolfem ostrý konflikt, poněvadž P. Remed odepřel odevzdati kostel Adolfovi, formálně již odvolanému do své provincie, atd. Z Mitavy odjel R. Prutký přes Sasko a Čechy do Říma, aby podal zprávu o všech těchto událostech a ospravedlnil se od všech obvinění a podezření. Na cestě zpět do své provincie ve Florencii onemocněl a dne 9. února r. 1770 zemřel; byl prý už určen za biskupa v »Etrurii« (Florencie).⁵³⁾

⁵²⁾ »... *humiliter supplicans, quatenus executionem petitorum gratiose prolongarent, usque dum Roma resolutionem, sine qua nil agere potest, nec audet, obtinuerit...*, neutrum tamen impetravit.«

⁵³⁾ Podrobnosti o událostech v Petrohradu jsou uvedeny ve dvou hlavních prame-

Třeba mít na paměti, že se Kongregace de P. F. postavila na stranu P. Remeda. Měla řadu vážných námitek proti novému reglementu z r. 1769, neboť prý porušoval církevní řád (na př. volitelnost superiora atd.). Zároveň odsuzovala činnost P. Adolfa, vidíc v něm usurpátora hodnosti superiora po odjezdu Remedově (byl ruskou vládou jmenován »oekonomus« misie), a uznala za nutné ihned odvolati jeho a jeho stoupence z Ruska. V tomto smyslu byly připraveny zvláštní instrukce pro visitátora misie, jenž měl prozkoumati situaci a odstraniti všechen nesouhlas, jehož příčinou byly jak špatné mravy misionářů a katolíků, tak i různonárodnost katolické obce. Nás nemůže zde zajímati další osud celé této věci. Víme, že tato visitace se neuskutečnila.⁵⁴⁾ Jasně je jedno, že se totiž P. Remed skutečně octl ve velmi komplikovaném postavení a v napjatém ovzduší nepřátelství a intrik mezi katolíky, a co ještě horší, mezi samými františkány, a nemohl rozvíjeti v Rusku činnost tak, jak to dovolovaly očekávati jeho osobní schopnosti a životní zkušenost.

V katolické kolonii v Petrohradě nebyl klid obnoven ani řadu let potom. S tím měl své starosti ještě jeden český františkán, jenž přijel do Ruska roku 1771. Máme na mysli P. Archangela Honiga. Třeba uznati, že Kongregace de P. F. byla nucena se smířiti s novým právním stavem katolické misie v Petrohradě a uznati také shora uvedeného Chr. Fesera za představitele obce. Známe jeden list, jejž mu psala Kongregace a v němž zdůrazňovala, že bude přihlížeti k jeho sdělením o kandidátech na hodnost prefekta nebo superiora žádoucích pro něho. Zdůrazňuje se tam také, že Kongregace již napřed bude při jmenování nových kněží mít na mysli také znalost českého jazyka (»sacra congregatio inter novos operarios et linguae Bohemicae peritum exquiri mandabit«).⁵⁵⁾

Ještě za pobytu R. Prutkého v Rusku se pro františkánskou misii otevřelo nové pole činnosti, a to v nových německých koloniích v oblasti Saratova na Volze.

Františkáni setkali se zde s konkurencí se strany kapucínů. Tito při

nech: 1) *Relazione de'fatti accaduti nella missione di Moscovia*, *ACP(K)*, 1769, s. d. podle této relace napsal svůj krátký výklad *Pierling*, *La Russie*, V, 7, 11 a násl.; 2) rukopisný »appendix« při »Itinerarium« P. Remedia str. 396—411, v archivu frant. kláštera v Praze; část týkající se reglementu a osudu P. Remeda vydána P. *Ryšavým*, 44—47, 27—28, jenž nepoužil však při svém výkladu práce *Pierlingovy*. — P. Ryšavý založil svůj výklad však také na souboru korespondence P. Remeda z archivu františkánského v Praze a listy tyto vydal v příloze ke svému spisu. »Relazione« a »Itinerarium« doplňují se navzájem, při čemž první pramen dává oficiální přehled, druhý zaostřeně zdůrazňuje správnost postupu P. Remeda. Srv. krátkou relaci císařského vyslance v Rusku kn. Lobkowitzze knížeti Kounicovi z 9. VII. a z 21. VII. 1769, *SRIO.*, CIX, 1901, 372—3, 388. V. také listy Kongregace generálovi řádu sv. Františka 16. VI. 1769 a nunciiovi do Vídně 9. IX. 1769 o návratu P. Remeda do české provincie. Srv. zprávu o tom, že byl z Ruska vypovězen v 60. letech nějaký kapucín, prý tajný jezuita, *Moroškin*, *Jezuity*, I, 67.

⁵⁴⁾ Srv. podrobnosti *Pierling*, *La Russie*, V, 2—17; text námitek proti reglementu a instrukce visitátoru — *ACP(K)*, 1769, s. d.

⁵⁵⁾ *ACP(K)*, 1773, list z 16. I. 1773.

tom obvinili P. Remeda z pokusů vytlačit je vůbec z této oblasti a český františkán měl z toho dosti nepříjemností. Avšak nový reglement františkánské misie v Rusku od roku 1769 rozhodl tento spor definitivně pro františkány.⁵⁶⁾ Podle sdělení Kongregace de P. F. měli v Saratově pracovati »religiosi Tedeschi«.⁵⁷⁾ Osoby z české provincie úplně odpovídaly tomuto pojmu a tehdy mezi těmi, jež doporučil prokurátor řádu, byl poslán do Saratova také P. Andreas Pozorsky z Čech, možná, že ne sám. Po zkoušce u generálního vikáře v Kladsku odjel Pozorsky (jeho jméno se píše někdy Pesorsky, Pozorky atd.) do Ruska a zůstal tam až do r. 1777. Roku 1775 doporučil ho prokurátor misie řádu na místo prefekta do Rigy, jako »zelante missionario e di ottimi costumi«, neboť už dlouho pracoval v saratovských koloniích. Původní souhlas Kongregace se však neuskutečnil, neboť bylo třeba jmenovati do Rigy jiného kandidáta — Poláka, podle přání obce. Tento obrat byl pro P. Pozorského velmi nepříjemný a on se vrátil do své provincie, kde se stal v Brně kvardiánem. V žádosti o »privilegium« do Kongregace upozorňoval na to, že ztrávil v misii »majoris Tartariae« jedenáct let »inter plurima vitae pericula et discrimina« a že »privilegium« by ho mohlo poněkud »consolare ac beare«. Papež této žádosti vyhověl.⁵⁸⁾

Nemáme možnost podati úplný obraz vývoje české františkánské misie v Rusku v XVIII. st., není pro to dostatek zpráv. Známe ještě jen několik jmen. Tak r. 1771 byl do Jamburgu poslán mnich české provincie Archangelo Honing nebo Hönig, König. Měl už tehdy styky s petrohradskou obcí, kde trval ještě neklid a nespokojenost mezi katolíky. Misie neměla »legitimo superiore«, po vypuzení Prutkého bylo třeba zvláštního úsilí k dosažení uklidnění. Hönig proto měl vejíti do styků — ale tajných — s ruským představitelem při řezenském sněmu, baronem Simolinem. V jaké míře se to všechno českému františkánu podařilo, nevíme; r. 1773 měl snad odjetí do Saratova, ale o dalším jeho osudu v Rusku zpráv nemáme. Víme jen, že zemřel 2. VI. 1807 v Karlsdorfu na Moravě.⁵⁹⁾ Dále víme, že r. 1776 byl pro saratovskou misii prokurátorem misie navržen P. Gedeon Reinworth z české provincie.⁶⁰⁾

Uvedenými jmény se nevyčerpává bezpochyby účast české provincie františkánského řádu v práci katolického duchovenstva mezi katolíky v Rusku v XVIII. st. Tato účast byla dosti značná, vyžadovala mnoho

⁵⁶⁾ Srv. *Ryšavý*, 9—10, 15—16 a 36. N VI; *Reglement* 1769, kap. XI, § 51.

⁵⁷⁾ Nařízení P. Remedia 9. V. 1767, *ACP(K)*, 1767; *Ryšavý*, 14—15.

⁵⁸⁾ Gener. kongr. 7. IV. 1767, N 6; relace prokurátorova misii o jmenování do Rigy (Kongr. 20. XI. 1775, N 6) o změně 11. III. 1776, N 15; žádost P. generála řádu o návrat domů 5. III. 1777, návrh prokurátorův 11. VII. 1777 a resoluce papeže 7. VII. 1777; protokol Kongr. 20. XI. 1777, N 11; list P. ke Kongr. z Brna 14. XII. 1777, všecko (*ACP(K)*, 1767, 1775—1777. *Ryšavý*, 14—15 se nezmiňuje o Pozorském při přehledu činnosti saratovských františkánů. *Greiderer*, I, 762.

⁵⁹⁾ Gener. kongr. 8. VII. 1771, N 20; listy Kongregace Simolinovi 15. II. 1772, Höniga 14. III. a 23. V. 1772; kongr. 20. IV. 1773, N 14, tam nazván Christiano; vše — *ACP(K)*, 1771—1773. *Greiderer*, I, 762, König.

⁶⁰⁾ *ACP(K)*, 1776.

úsilí a energie od českých (často ne podle národnosti) františkánů. Pracovali nejvíce mezi představiteli německé kolonie v Rusku.

Obrátíme se nyní k tomu, jak působili v Rusku představitelé jiného řádu, jenž svým původem souvisí také se zakladatelem řádu františkánského, s Františkem z Assisi. Roku 1720 bylo do Ruska posláno šest kapucínů ze švýcarské provincie (Helvetia). V čele této misie byl P. Venustus z Freiburgu (Venustus Friburgensis).⁶¹⁾ Roku 1723 byl mimo Rusko, ale chtěl se tam snad vrátit. Na podzim 1723 se octl v Praze, odkudž vedl korespondenci s Kongregací de P. F. o obnovení misie kapucínů v Rusku a zvláště o svých stycích s hrabětem Kinským, jeho známým ještě z Petrohradu, kde byl Kinský v letech 1721—1722 císařským vyslancem. Podle sdělení P. Venusta Kinský prý přijal na svůj účet útraty se stavbou katolického kostela v Petrohradě a také se zavázal, že se postará, aby misie kapucínů dostávala stejnou podporu 800 florinů ročně, jež v letech 1684—1719 dostávali moskevští jesuité od císaře.⁶²⁾ Pobyt P. Venusta v Čechách vzbudil protest českého provinciála řádu a Venustus byl nucen odjetí z Prahy do Švýcar.⁶³⁾ Zajímavé však je, že se tento misionář právě v Praze připravoval k návratu do Ruska, kde měla býti obnovena misie kapucínů po nezdaru let 1723—1724.

Tehdy nepřišel ještě čas také pro využití sil české provincie řádu kapucínů pro práce v Rusku. Zůstala ještě v platnosti zásada, již vyslovil papež Klement XI. po vyhnání jesuitů r. 1719, že do Ruska mají býti posíláni misionáři »indifferentis nationis seu nulli Principi subditi ac diversarum linguarum periti«; tomuto předpisu nejvíc odpovídali kapucíni provincie švýcarské.⁶⁴⁾ Po roce 1726, když mezi Ruskem a římským císařstvím bylo obnoveno přátelství a podepsána smlouva o politickém a vojenském spojení, jež potom nadlouho určila mezinárodní postavení a evropskou politiku Ruska, byla znovu otevřena možnost práce v Rusku pro misionáře-občany císařství. Avšak česká provincie řádu kapucínů se činně účastnila práce v Rusku v širokém měřítku teprve na přelomu první a druhé poloviny XVIII. století. Už r. 1737 a potom také r. 1738 generální prokurátor řádu v Římě nabídl českému provinciálovi, aby navrhl dva kandidáty pro Rusko z řad českých kapucínů, a to s tím — mezi jinými — odůvodněním, že Češi jsou utrakvisté ve smyslu jazykovém, »habeant linguam Germanicam in dictu missione valde necessarium«, a při tom »insuper et Boëmicam vix similem Moscoviticae«.⁶⁵⁾ Podle zpráv, jež dávali z Ruska vrátivší se misionáři, český jazyk byl prý užitečný v Rusku »pro conversatione«, t. j. snad pro den-

⁶¹⁾ Srv. Šmurlo, *Rossija i Italia*, IV, 238; Kolmann, *Acta*, tomus prodr., OLXXX, pozn. 475.

⁶²⁾ *ACP(K)*; listy P. Venusta 4. VIII. a 5. IX. 1723, 29. I. a 13. V. 1724; protokol Kongr. 3. VII. 1724, N 21.

⁶³⁾ *ACP(K)*, 1724, list P. Venusta 29. I. 1724, a také usnesení gen. prokurátora řádu a protokol Kongr. 3. VII. 1724, N 21.

⁶⁴⁾ *Annales*, XVI, 1719, 20, N 11.

⁶⁵⁾ Listy z 26. X. 1737 a z 26. IV. 1738, *Annales*, XIX, 27—28, N 18; 33—34.

ní život v prostředí ruského obyvatelstva, německý — »pro concione«, t. j. pro činnost v kostele, v prostředí katolické obce.⁶⁶⁾ Ústředí české provincie v r. 1738 začalo přípravy pro uskutečnění tohoto plánu, zajistilo určitý počet vhodných kandidátů, kteří měli především ještě složit zkoušky u biskupa atd. Před provincií tehdy stála také otázka o finanční stránce ruské misie, poněvadž — podle praxe švýcarských kapucínů — zejména na provincie, nikoliv na Kongregaci de P. F. byly uloženy tyto starosti. Pro potřeby ruské misie mohlo býti, pravda, z části využito prostředků, jež věnoval na tento účel ve své závěti 1733 generál ruské služby »bohémský baron« J. B. Weisbach, zemřelý v r. 1736, a jež potvrdila jeho manželka (1736). Weisbach odevzdal císaři Karlu VI. částku 100.000 florinů a věnoval 400 »Rhenenses« ročně na misionáře hlavně v Něžině, a to zvláště pro práce mezi armenským obyvatelstvem tohoto důležitého ukrajinského obchodního střediska. S použitím těchto peněz pro potřeby českých kapucínů byly později některé potíže, avšak tato Weisbachova fundace měla svůj určitý význam,⁶⁷⁾ snad jí bylo použito také pro výstavbu kostela v Něžině.⁶⁸⁾ V letech 1737-38 čeští misionáři nebyli však posláni do Ruska. Česká kapucínská misie byla zde organizována jen v polovině čtyřicátých let XVIII. století. Právě tehdy se římské církevní úřady konečně obrací k českému prostředí při volbě vhodných kandidátů pro ruskou misii. Naše zprávy se začínají rokem 1746, kdy na místo dřívějších švýcarských a vlašských kapucínů podle návrhu generálního prokurátora řádu byli určeni spolu s dvěma novými Vlachy (z milánské provincie) dva kapucíni české provincie z olomoucké diecése »P. Boleslaus Novodomensis« a »P. Hyginus Olomucensis«.⁶⁹⁾ A potom až do r. 1779 stále cestovali do Ruska čeští kapucíni, tvoříce v některých letech výpravy o čtyřech až pěti osobách. Podle zpráv nám přístupných za dobu třiceti dvou let bylo v Rusku neméně než 45 misionářů-kapucínů z české provincie. Čeští kapucíni pracovali v různých oblastech Ruska, mimo samou Moskvu, Kazaň, Něžin,^{69a)} zvláště v Astrachani, jenž byl spojen také s Gruzínskem, a na Kavkazu (Mozdok a j.); v Gruzínsku bylo významné ústředí jejich práce. Tam ovšem pracovali také kapucíni, kteří tam pronikali též jinak než Ruskem, cestovali přes Turecko, jako

⁶⁶⁾ *Annales*, XIX, 1738, 33—34.

⁶⁷⁾ O fundaci viz *Annales*, XX, 474, N 25 (1747); 679—80, — 31; 801—2, N 55; XXI, 180, N 27; XXII, 52, N 19.

⁶⁸⁾ *Annales* a katalogy jmenují toto místo »Nischna«, »civitas tota lignea in Ukraina sita«. *Annales*, XX, 473, N 24; 574, N 11.

⁶⁹⁾ *Kolmann*, Acta, tomus prodr., CLXXX, pozn. 475; CDXCIV, 1011; *ACP(K)*, protokol partikulární kongregace z 5. IX. 1746 a list Kongregace olom. biskupovi ze 17. IX. 1746. Srv. *Annales*, XX, 1745, 273, N 5; 376, N 25; 377—8, N 27 — »facultates«. P. Boleslaus pracoval řadu let v Něžině a byl superiorem (*Annales*, XXI, 180, N 28); P. Hyginus Moravus pracoval v Rusku jen kratší čas, a to také v Něžině, zemřel v Rusku 29. III. 1748. *Annales*, XX, 473, N 24 — relace o práci prvních českých kapucínů; srv. *ibid.*, XX, 174, N 1.

^{69a)} O posláni misionáře do Něžina a Gluchova žádal Kongregaci de P. F. comte de la Tour, gluchovský velitel, *ACP(K)*, list ze 7. VII. 1759 prefektu do Moskvy.

na příklad P. Alois z Prahy (v Rusku od 1749, r. 1765 byl v Římě), jenž r. 1766 tam jel přes Benátky, Cařihrad atd., zkusiv na cestě mnoho obtíží pro sebe a pro svou věc. Od r. 1766 pracoval v Achalcyku, kde byl prefektem misie a zemřel 1770 otravou.^{69b)} Moskevská misie měla v úmyslu rozšířiti svůj vliv také v Persii, kde šach dával právo založení kostela, volnost veřejné bohoslužby atd., dále na př. v Gilani,⁷⁰⁾ kde možno pracovati »juxta desiderium principis, qui regimen obtinuit«, a kam náleží ihned poslati kněze.⁷¹⁾

Naše zprávy o kapucínské misii v Rusku nejsou úplné a přestávají hlavně na vnějších vědomostech o jménech a dobách činnosti těch nebo oněch misionářů. Podle přístupných pramenů můžeme především podati chronologický seznam českých misionářů činných v Rusku. Tento seznam vypadá takto:⁷²⁾

Datum jmenování	J m é n o a krátké zprávy
1746 (5. IX.)	<i>Boleslaus Nouodomensis</i> , † 1754 na moskevské misii.
—	<i>Hyginus Olomucensis</i> .
1749 (21. I.)	<i>Chilianus Meziricensis</i> (Astrachaň), »uomo di dottrina«, kolem 40 let, »robusto« atd.
1749 ⁷³⁾ (17. III.)	<i>Eutichius de Lottomischio</i> (z Litomyšle), 37 let, † 1754 na moskevské misii (Něžin).
1752 (7. VIII., N 12)	<i>Soterus Coslensis</i> , poslán do Mozdoku, kde pro práci bylo třeba znalostí jazyka franc., něm., vláského, armenského a polského, P. Soter vyhovoval těmto požadavkům; r. 1753 byl v Gruzínsku. ⁷⁴⁾
1753 (12. II., N 7)	<i>Saturninus Gitzinensis</i> , r. 1758 jmenován prefektem misie a byl jím do ledna 1763, kdy se vrátil do české provincie.

^{69b)} V. o něm *Rabas*, Kapucíni, 38; řada zpráv v materiálech Kongregace de P. F., *ACP(K)*, srv. jeho žádost papeži a j. 7. IX. 1765, a listy 21. IX. 1765, 19. VII., 9. VIII., 20. XII. 1766, 6. II. 1768. *Annales*, XXII, 282—3, N 4 — zpráva o smrti P. Aloysia; XXII, 325, N 8.

⁷⁰⁾ List P. Angela, prefekta misie v Moskvě, 28. IX. 1764, *ACP(K)*, 1764.

⁷¹⁾ *ACP(K)*, 1766, list prefekta misie v Moskvě, 21. VI. 1766.

⁷²⁾ Řadu jmen uvedl v své knize *Kolmann*, Acta, tomus prodr., pozn. 314, 315, 872, 829, 985, 1008, 1011, 1098; náš seznam je stejně založen na aktech Kongregace de P. F., *ACP(K)*, 1749—1779. Datum jmenování uvádíme podle protokolu Kongregace de P. F.; srv. *Annales*, XX, 677—8, N 29—30; XXI, 179, N 26; 180, N 28; 265, N 27; 619, N 24; XXIII, 16, N 8—9; 52, N 12; 54, N 283, N 7; katalogy.

⁷³⁾ Podle návrhu gener. prokurátora byl do Moskvy jmenován Salomon Siederecken Valdense, lettore di theologia nella provincia di Boemia, 39 let, uomo di pietà e zelo e capace di travagliare a vantaggio dell'anime per molti anni, ale neodjel, a na jeho místo byl jmenován P. Eutichius, ornato di tutte le qualità necessarie ad una missione apostolica. *ACP(K)*, kongregace 21. I. a 17. III. 1749. Srv. krátké zprávy PP. Kiliana a Eutichia z Moskvy, 13. XI. 1749, *Annales*, XX, 681—2, N 33.

⁷⁴⁾ Srv. jeho dopis o cestě do Ruska, *Annales*, XXI, 264—5, N 26, 28. XI. 1752.

- 1753 *David Polomiensis*, do roku 1762.
(12. III., N 7)
- 1754 *Romualdus Pontensis*, později superior v Astrachani,
(1. VII., N 9) r. 1765 dostal prodloužení pobytu na nových 7 let;
r. 1774 žádal o dovolení k návratu domů, ale zůstal
v Rusku; r. 1775 (22. VII. 1774, N 7) se stal prefektem
misie s titulem superiora (srv. kongr. 27. VII. 1776,
N 14).
- 1754 *Lambertus Brunensis*.
(4. III., N 10)
- „ *Protasius Drorolensis* (do r. 1762).
1758 *Angelus Raudnicensis*, r. 1763 prefekt misie (kongr. gen.
(21. V., N 12) 10. I. 1763, N 5).
- 1758 *Crescencius Pragensis* (Něžin).
(21. V., N 12)
- „ *Canutus Buchaviensis*, v letech šedesátých stol. XVIII. —
v Astrachani a Mozdoku.
- „ *Tertius (Terzo, někdy Berzio) Brzechieschensis* (Potschi-
schensis, Przesticense), r. 1765 (17. VI., N 13) prefekt
moskevské misie, † 1767.
- „ *Josephus de Matha Bischoviensis* (do r. 1763).
1762 *Nicasius de Moravia Ostraviensis* (pevnost sv. Alžběty,
(19. I., N 1) Něžin).
- 1763 *Amatus Reichstadiensis*, byl prefektem od r. 1767 do
(31. I., N 3) r. 1770 a potom (kongr. 25. VI. 1770, N 12).
- *Agrippinus Zadlovieciensis* (Astrachaň, Kizljar, Mozdok).
1765 *Celsus de Raconizio*, byl v Rusku ještě r. 1785, kolonie
(18. XI.) u Saratova, Moskva, 1779 a násl. — superior, 1785 —
Něžin.
- „ *Aloysius a Praga*, Gruzínsko, r. 1766 prefekt gruz. misie,
podle jiných zpráv byl v Rusku již od r. 1749 do r. 1765.
- 1765 *Antonius Littomiericensis* (Moskva).
(18. XI., N 9)
- „ *Cunibertus Razborziensis*, Astrachaň, Kizljar.
- 1766 *Rogazianus de Libavia* se vrátil do provincie r. 1779
(30. VI., N 3) (15. VI., N 17).
- „ *Corbinianus de Melnice*, (Astrachaň, Moskva), r. 1772 se
zřekl jmenování prefektem, vrátil se domů r. 1779
(15. VI., N 17).
- „ *Felice de Policio*, Moskva, Livonia.
- „ *Modesto de Presnicio*, Astrachaň.
- „ *Pankratius de Hradistio*.
(24. XI., N 6)
- „ *Altmano de Budvizio*, Moskva, kolonie na Volze.
- „ *Apollinarius da Cosmonosis*, Astrachaň, Moskva.

- 1767 *Brizio (Brictius) da Polna*, prefekt v letech 1772 a násl., zproštěn prefektury r. 1774-5, r. 1771 viceprefekt mosk. misie.
- „ *Bonaventura da Auschio*, Moskva, Něžin.
- 1774 *Urbano de Clemensdorf*, Klantensdorfensis, Něžin, Kizljar.
(12. IX., N 11)
- „ *Kiliano da Policio*, Moskva.
- 1776 *Agathangelus Mayerhauser a Melnik*, Astrachaň.
(11. III., N 14)
- „ *Victorianus a Cremisio*, Astrachaň, Mozdok, Revel; dříve — v letech 1773 a násl. působil ve Varšavě, Rize, Petrohradě, Moskvě (*Kolmann*, Acta, t. prodr., pozn. 872).
- 1779 *Eliseus Schütz a Budvicio*, Mozdok, Revel
(15. VI., N 17)
- „ *Venustus a Praga*, Něžin.
- 1779 *Epimachus Auspicensis*, kolonie.
(1. XII. 1778, N 10)
- „ *Andreas Brunersdorfensis*, Moskva.
v letech
- 1770—1780 — v Gruzínsku pracoval *Alexius de Liberec*, Reichenbergensis.^{74a)}

Doporučení kandidátů a jejich zkoušek se účastnili také čeští a moravští (pražský, olomoucký) biskupové a jiní představitelé církevní hierarchie a správy. Tak opatrování misionářů kapucínského řádu pro Rusko se dalo spoluprací církevních instancí Čech a Moravy. Je vidět, že katolické církevní úřady, Římem počínajíc, uznávaly za účelné a užitečné volit pro ruskou misi právě české (i když ne napořád) kapucíny, neboť právě tento řád — mimo františkány — měl volný přístup do ruského císařství. Tak se nástupci českých jezuitů v Moskvě a v Rusku vůbec stali po jejich vypovězení znova čeští kněží. Tato okolnost musí býti zde zvláště zaznamenána, neboť se tím jen potvrzuje názor, že pro potřeby katolické misie v Rusku katolická církevní moc velmi ochotně a soustavně používala sil právě česko-moravského duchovenstva, zvláště řeholního. Nemáme zprávy o tom, v jakém vztahu byla tato kapucínská misie v Rusku k císařství římskému, k vídeňské vládě, přes to, že tito kapucíni byli většinou občané císařství a do Ruska cestovali s císařskými pasy a doporučeními. Buď jak buď, volby a posílání kandidátů se do jisté míry účastnil také vídeňský nuncius, a zčásti též nuncius polský.

Kapucíni české provincie pracovali, jak bylo uvedeno výše, v různých částech ruského státu. Podle souhrnné zprávy od r. 1767 činnost kapucínů byla soustředěna v pěti »stationibus«: 1. Moskevské, k níž patřilo také

^{74a)} Rabas, Kapucíni, 38; *Annales*, XXII, 283, N 7, od r. 1772.

celé severní Rusko (Novgorod, Archangelsk, Kazaň, zčásti Malá Rus), 2. Astrachánské, k níž patřil také Kizljár a j.; 3. Gilanské u Kaspického moře, s níž byly spojeny také kraje v Persii; 4. Něžinské, v jejíž kompetenci byla také jiná střediska katolíků v jižním Rusku až po Krym a konečně 5. »Catharinopolské« (blízko Něžina)⁷⁵⁾. Mimo to stále čeští kapucíni pracovali také v nových německých koloniích na Volze, zejména blízko Saratova a také »Magno-Verderii ad colonias«. V těchto místech pracovali někdy současně až 3—4 kněží, při čemž někteří z nich stále tam zůstávali, na př. Altmann z Budějovic (1769—1773) a j. Samo město Saratov s okolím bylo, jak už nám známo, v kompetenci františkánů, i když čeští kapucíni uznávali, že Saratov, jakož i celý tok Volhy, patří jim.⁷⁶⁾ Jedním ze stálých a zvláště důležitých působišť pro misie bylo město Astrachaň se svým okresem u Kaspického moře. Kapucínská misie se tam usadila již počátkem XVIII. století, kdy tam spolu s armenskými vystěhovalci z Persie a z Kavkazu přijel také kněz tohoto řádu. Nedávný český dějepisec misie kapucínské snad zveličuje nesnáze a potíže tamější misie, když praví, že se práce kapucínů v Rusku dala za trvalých mrazů a třeskutých zim, v místech, kde nevyhnutelné byly velké oběti, duševní útrapy a tělesné strasti.⁷⁷⁾ Rusko druhé poloviny XVIII. století, zvláště jeho hlavní města (Petrohrad, Moskva), ba i taková zapadlá místa, jako byla Astrachaň, nebyla snad už tak divoká a tak vzdálená všeobecných kulturních podmínek života. Avšak pro katolického kněze, zvyklého na docela jiné podmínky práce, byly tyto okolnosti mnohem obtížnější než pro stálého obyvatele Ruska.

V padesátých letech se do Astrachaně a do jejího okolí dostali také kapucíni čeští. Zvláště značnou činnost tam rozvíjel jeden z vynikajících misionářů Romualdus Pontensis, k němuž se r. 1763 připojili také patres Kanut a Krescencius »iz bogemskogo korolevstva«, podle slov ruského pramene. Tito kapucíni rozšířili svůj vliv nejen na vlastní astrachánskou katolickou kolonii, nýbrž navštěvovali i vzdálenější oblasti pokaspického kraje. Zvláště r. 1762—1763 odcestoval P. Romualdus na delší čas do Kizljaru, kde více než sedm let katolíci neviděli kněze. S dovolením Kongregace de P. F. zůstal tam delší dobu, aby upevnil misii a aby zároveň zabezpečil odtamtud vlivy také v Persii, v oblasti Režtské. Kongregace zdůrazňovala, že Romualdus svou činností v Astrachani získal »amicitiam et benevolentiam principum virorum« a zajistil úspěch misie. Skutečně činnost Romualdova zanechala největší stopy v životě katolické církve v Astrachani. Právě jeho energií byl vystavěn v městě kamenný kostel z darů, postaven dům pro faru atd. Ne nadarmo byla podobizna tohoto kněze umístěna v kostele (při vchodu), a pod ní byl

⁷⁵⁾ *Annales*, XXII, 52, »Descriptio missionum«.

⁷⁶⁾ Srv. o konfliktu s františkány, t. j. také s P. Remedem, o této věci — relace P. Tertia z Moskvy 15. VIII. 1765, kapucíni hledali záštitu v této věci u císařského vyslance v Rusku kn. Lobkovice, avšak bez úspěchu. *Annales*, XXI, 804—5, N 10.

⁷⁷⁾ *Rabas*, Kapucíni, 37.

přípevněn nápis: »Doctor Ecclesiae Romanocatholicae Astrachanensis Pater Romualdus, ordinis Capucini, doctor medicinae, anno Domini 1762.« Musíme mít ještě na paměti, že P. Romualdus byl vzděláním také lékař, a jako lékař jel r. 1760 ke kalmuckému chánovi Donduk-Dašimu († 1761). Tato okolnost ještě více upevňovala jeho autoritu mezi katolíky a jinými obyvateli kraje. P. Romuald zůstal v Rusku do poloviny osmdesátých let XVIII. století,⁷⁸⁾ a snad i potom, a v posledních letech byl navržen na místo superiora kapucínské misie v Rusku. V historii tohoto jmenování není všechno jasné. Již v červenci roku 1774 se hodnosti prefekta zřekl Brictius Polnensis z důvodů zdravotních. Prokurátor misie doporučil na jeho místo P. Romualda, jenž v Rusku pracoval už dvacet let. Tento návrh byl schválen Kongregací de P. F. 22. července, ale skutečně nebyl — »per prevenire in tempo qualunque discordia, che ne potesse nascere« a Romuald měl jen titul superiora. V listopadu r. 1774 žádal o demisi, avšak jeho žádost byla odmítnuta a on zůstal superiorem a pracoval jak v Moskvě, tak i v Astrachani. Další osud jeho není znám.⁷⁹⁾ Třeba říci, že počátkem sedmdesátých let také v životě kapucínské misie v Rusku vznikly nějaké neshody a neklid. O nich se zmiňuje v svých listech prefektovi P. Brictiovi Kongregace; snad tato věc souvisí s osobností samého prefekta.⁸⁰⁾ Příčinou »violentis emigrationis« dvou českých kapucínů P. Angela z Roudnice a P. Aloyse z Prahy r. 1765 byl konflikt těchto misionářů s cizineckou obcí, když rozhodně odmítli provést církevní pohřeb jednoho Francouze, poněvadž vedl velmi hříšný život a byl při tom úplně cizí církve.⁸¹⁾ Bezpochyby také v životě kapucínské misie měly své ohlasy předpisy ruské vlády ohledně nové organizace katolické obce podle Reglementu r. 1769; v r. 1770 prefekt misie P. Brictius upozorňoval provincie na potíže v otázce volby nového superiora podle těchto nových pravidel.⁸²⁾

Třeba zdůraznit, že činnost českých kapucínů, jakož i českých fran-tiškáň byla omezena samozřejmě jen na kruh katolického obyvatelstva Ruska. Nemáme zpráv o tom, že by někdo z těchto misionářů se pokoušel hledati cesty k činnosti mezi pravoslavnými obyvateli státu. Pro misie platila stále stará zásada úplného zákazu vlivů v pravoslavném prostředí ve smyslu náboženství, konfese. Volnost vykonávání pastýř-

⁷⁸⁾ O něm v. *Moroškin*, *Jezuity*, 278 a násl., zvl. 281—3, 288, ale není správné jeho tvrzení, že P. prý odjel r. 1765 do Španělska! O cestě do Kizljaru — v letech 1762—3 — list kongregace prefektu Angelu Roudnickému 24. XII. 1763, *ACP(K)*, 1763.

⁷⁹⁾ *ACP(K)*, 1774—1776, protokoly Kongregace 22. VII. 1774, N 7; 29. VII. 1776, N 14; list P. Brictio 16. IX. 1775; list Kongregace nunciovi 4. III. 1775; žádost P. R. o demisi 19. XI. 1774. V r. 1776—7 byl prefektem a bydlel v Moskvě, v l. 1779—1780 nalézáme ho znovu v Astrachani, ale v katalogu r. 1785 jeho jméno už není.

⁸⁰⁾ *ACP(K)*, 1770—1, 1775, listy Kongr. 8. IX. 1770 a 1. VI. 1771; list varš. nunciovi 2. XII. 1775.

⁸¹⁾ Relace viceprefekta P. Tertia 15. VIII. 1765, *Annales*, XXI, 804—5, N 10; srv. list Kongregace P. Tertio 7. XII. 1765, *ACP(K)*, 1765.

⁸²⁾ *Annales*, XXII, 201, N 11, list z 12. VII. 1770, zde na str. 152—156, N 6 — německý text Reglementu 12. II. 1769.

ských povinností v prostředí katolickém byla nyní zajištěna s úplnou pevností a nevznikalo v tomto všeobecném smyslu neporozumění. Při založení nových německých kolonií v přivolžské oblasti a jinde tato volnost kultu byla zvláště potvrzena.⁸³⁾ Pro kapucíny byly obzvláště důležité vzpomínky jak na známý nám diplom Petra I., roku 1705,⁸⁴⁾ tak i na jiný akt ruské vlády, vydaný také ještě za života Petra Velikého, zejména 7. I. r. 1724. Tento diplom byl odpovědí vlády na žádosti admirála Zmajeviče r. 1720 a prefekta kapucínské misie v Rusku Švýcara P. Apollináře Suitensis; podle něho kapucíni dostávali úplnou volnost bohoslužby, právo vystavění kostela a to se zvony, organizace konviktu v Petrohradě atd. Tento důležitý akt neměl však následků pro úmrtí Petra Velikého a pro nepořádky v životě katolické obce v Rusku v následujících letech, avšak pro kapucíny to byla důležitá a cenná etapa ve vývoji jejich věci v Rusku.⁸⁵⁾ Později všeobecné právní a reelní podmínky pro činnost katolických misionářů v Rusku byly mnohem lepší, než tomu bylo dříve. Avšak vždy jim zůstávaly zavřeny dveře do pravoslavného prostředí. Proto už v prvních svých záznamech »Annales« české provincie řádu kapucínů konstatují, že »fructus hujus missionis« je dosti malý, poněvadž těžké tresty čekají toho, kdo přestoupí mezi katolické obce ve smyslu vlivu neb proselytismu mezi pravoslavnými.⁸⁶⁾ Tento stav trval po celou dobu pobytu českých misionářů v Rusku. V roce 1753 ve zprávách o misii bylo označeno, že P. Boleslaus Novodomensis široce rozvinul v Něžině činnost mezi katolíky a založil školu, v níž vyučuje nejen čtení a písmu, nýbrž také »humanioribus literis«, »cautum tamen erat«, čteme dále, »ne Moscovitas ab avitu Religione Graeca ad Catholicam persuasent, multo minus ad gremium catholicorum reciperent sub gravissimis etiam vitae amittendae poenis«.⁸⁷⁾ Pro misionáře zůstávala však možnost činnosti mezi nepravoslavným obyvatelstvem Ruska a obzvláště mezi nekřesťanskými obyvateli pomezních oblastí Ruska na dolním toku Volhy, na Kavkaze atd. Pravda, při založení německých kolonií v r. 1763 a násl., ruská vláda zakazovala duchovenstvu přistěhovalců »sklonjať v svoju věru kogo-libo iz živuščich v Rossii christian drugich ispovědanij« a dovolovala jen »obraščat' v christianstvo magometan iz čisla sosědnich s Rossijej narodov«.⁸⁸⁾ Kapucínská misie byla, jak jsme už viděli, vážně orientována v tomto vý-

⁸³⁾ Srv. *Pisarevskij G.*, Iz istorii inostrannoj kolonizacii v Rossii v XVIII g., Moskva, 1909, 36, 53, 109; příl., 7.

⁸⁴⁾ Lat. text diplomu a krátké zprávy o plánech kapucínů ohledně misie v Moskvě počátkem XVIII. st. (m. j. o missie kn. Kurakina a jeho slibech v Římě) — viz *Annales*, XVI, 1719, 18—20, NN 8—11.

⁸⁵⁾ Materiál o tom hl. *Annales*, XVI, 1719, 21, N 12 a 13; XX, 569—571, N 10; 571 až 573, N 11 — lat. text aktu, který není v »Polnom Sobranii Zakonov«, nezmiňuje se o něm *Tolstoj*, *Katolicizm*, a jen u *Pierlinga*, *La Russie et le Saint-Siège*, IV, 304—5, se zmiňuje o úspěchu činnosti P. Apollináře, ale bez přímého citování aktu 7. I. 1724.

⁸⁶⁾ *Annales*, XVI, 1719, 21, N 14.

⁸⁷⁾ *Annales*, XXI, 265, N 27, 1753.

⁸⁸⁾ *Pisarevskij*, op. cit., 54, § 3a.

chodním směru, a obyčejně asi polovina sboru misionářů pracovala v těchto končinách. Práce mezi Armeny, Gruzínci, Tatary, Turky potřebovala zvláštních příprav a zvláštní jazykové a jiné zkušenosti a na tuto stránku věci česká provincie dávala zvláštní pozor. Kongregace pro rozšíření víry a římské ústředí řádu zdůrazňovaly nutnost znalosti východních jazyků pro misionáře, doporučovaly rukověti a slovníky pro tento účel, a současně s tím upozorňovaly, že misionáři měli býti připraveni také k medicinskému zákroku, k práci lékárnické, museli míti s sebou knihy, týkající se mechaniky, astronomie a také vše potřebné »pro philosophia docenda« atd.⁸⁹⁾ Známy nám případ P. Romualda úplně potvrzuje užitečnost těchto předpisů a rad. Nemáme zpráv o následcích práce kapucínů mezi nekřesťanskými obyvateli, víme však aspoň něco o jejich úspěších mezi Armeny v Astrachani. Jak je známo, mezi Armeny už odedávna bylo určité hnutí ve smyslu přechodu od staré formy náboženství (gregoriánství) na katolictví ve smyslu zvláštní armensko-římské církevní Unie nebo přímého přijetí katolictví. Toto hnutí, jež mělo svým střediskem ruské oblasti Polska (Halič, Lvov a j.), mělo své ohlasy také v oblastech Něžina, Astrachaně a j., kde byly značně veliké obce Armenů-obchodníků a jiných profesí. Čeští kapucíni v padesátých—sedmdesátých letech mohli pracovati v tomto směru a nalézt vhodnou půdu pro určitý úspěch. V každém případě máme zprávy, že ruská administrace a především ruské pravoslavné církevní prostředí v Astrachani s velkou nelibostí pozorovaly vývoj živého a pro misionáře úspěšného kontaktu mezi kapucíny a Armeny. Před ruskou vládou vystala tehdy otázka energického zákroku proti tomuto směru činnosti kapucínů, jimž se zajisté podařilo obrátiti k Římu někoho z Armenů. Avšak z ohledu na možnou intervenci vídeňského dvora na obranu katolické misie ustoupila ruská vláda od represe proti kapucínům, majíc tehdy vážné starosti politického rázu a pokládajíc snad zájmy politické spolupráce s císařstvím římským v době sedmileté války a brzy po ní za mnohem více důležité než omezení možnosti vlivu astrachánských kapucínů v prostředí armenském.⁹⁰⁾ Podle toho je vidět, že vídeňský dvůr zůstával i v druhé polovině XVIII. st. hlavní oporou katolické misie v Rusku, jak to bylo dříve v době činnosti českých jesuitů v Moskvě a při prvním založení kapucínské misie v letech dvacátých.⁹¹⁾

Konečně máme se poněkud zastaviti ještě na jedné otázce, a to na otázce jazykové. Není pochyby, že značná část františkánů a kapucínů české provincie byli Němci původem; německý jazyk v každém případě byl nejvíce nutný a užitečný pro jejich činnost. Katolická obec v Rusku,

⁸⁹⁾ *Annales*, XX, 678, N 29.

⁹⁰⁾ Srv. *Tolstoj*, *Katolicizm*, I, 173 a násl.

⁹¹⁾ Srv. reskript císaře Karla VI. 26. V. 1723 tajemníku legace v Rusku Hochholzerovi o podporování kapucínů (*Annales*, XX, 680, N 32); r. 1720 švýcarští kapucíni na cestě do Ruska měli slyšení u císaře a dostali od něho listy k carovi (*ibid.*, XVI, 1720, 23, N 18).

a to především v Moskvě, potom i v Astrachani, Něžině, v koloniích atd. se skládala za prvé z Němců a z části z Francouzů; těchto dvou jazyků bylo používáno nejvíce v kázáních, bohoslužbách atd., jazyk italský, vlašský bylo slyšeti dosti málo.⁹²⁾ Co se týče jazyka českého, měl dosti omezený význam pro misionáře (mimo »in conversatione«). V tomto smyslu měl pravdu generální prokurátor řádu v r. 1755, když odmítal tento jazykový argument české provincie.⁹³⁾ V textu »Descriptio missionum« v Rusku r. 1767 v kapitole »de necessitate linguarum in missionibus« setkáváme se s přímým konstatováním tohoto faktu: pro činnost v Moskvě a Něžině je třeba znalosti jazyka německého a francouzského, pro činnost v Astrachani, Gilani, Persii — armenštiny, turečtiny, tatarštiny; a dále: »lingua Boëmica solum prodest pro addiscenda lingua Moscovitica; hinc sufficit, si quis vel parum Boemice sciat, necessitas enim quamvis impellit ad addocendam Moscoviticam linguam«.⁹⁴⁾ Toto konstatování dostatečně vysvětluje, proč do Ruska mohli býti posíláni z české provincie misionáři také neslovanského původu. Nemáme možnosti zjistiti, kdo z výše uvedených kapucínů byl původem Čech (bezpochyby na př. P. Boleslaus Bohemus), víme však, že Němci byli na př. P. Romualdus, dále P. Soterus Silesiacus, P. P. Elisaeus a Agathangelus.

Výše byl uveden přehled osobního stavu kapucínské misie v Rusku v letech 1749—1779. Tento poslední rok nebyl však posledním pro činnost kapucínů v ruských zemích. Je to jen předěl našich více méně podrobných a přesných vědomostí o jmenování nových misionářů z české provincie řádu. Někdo z nich zůstával ještě delší čas v Rusku, avšak v osmdesátých letech XVIII. století se změnily snad okolnosti a podmínky pro práce českých kapucínů. Nemáme přesných vědomostí o těchto změnách co do organizace misie, je však jasné, že tehdy se zmenšil a potom úplně přestal bývalý přítok nových misionářů z české provincie a že pro potřeby katolických obcí v Moskvě a jinde bylo používáno jiných kněží. Katalogy členů provincie pro r. 1779 a 1780 mají ještě více než deset jmen českých kapucínů, činných v Rusku jako »parochi apostolici« — v Moskvě 3, v Něžině 2, v Astrachani 2, v krajích kavkazských 3; ale v r. 1785 vidíme už jen pět osob, a to jen v Něžině (PP. Celsus a Bonaventura), Mozdoku (P. Eliseus), Revelu (P. Agathangelus) a »Magno-Verderii ad colonias« (P. Venustus), v Moskvě samé není ani jeden. A konečně v r. 1797—1798 jsou v Rusku jen dva kněží — P. Eliseus (Mozdok) a P. Agathangelus (Revel), ti pracovali v Rusku ještě v letech 1802—1803 (Cherson u Černého moře, Revel). A to při

⁹²⁾ Srv. zpráva P. Boleslava a P. Hygina r. 1747 *Annales*, XX, 473, N. 24.

⁹³⁾ *Annales* provincie obsahují příslušný materiál o této akci, zejména — zprávy o žádosti provincie k císaři a o souhlasu císaře podporovati tuto akci, text memoriálu 7. V. 1755, listy císaře Karla VI. papeži 2. V. 1755 a císařovny Marie Terezie 6. V. 1755 o tomtéž, odpověď papeže 5. VII. a konečně memoriál generálního prokurátora (latinský), XXI, 426—430, NN 23—27.

⁹⁴⁾ *Annales*, XXII, 53, 1767.

tom, že dříve v Rusku bývalo někdy až 15—18 českých kapucínů na jednu! Po tomto rozkvětu české misie nastalo počátkem osmdesátých let její oslabení, úpadek. Při tomto zjevu měly největší význam bezpochyby příčiny, související s podstatnými změnami v celém postavení katolické církve v Rusku po připojení části Polska. Tímto se Rusko stalo státem, v němž bylo značné množství katolíků se svou samostatnou a vyvinutou církevní organizací, velkým kontingentem duchovenstva, mnišstva, klášterů, škol pro přípravu kněží, atd. Katolická církev v Rusku dostala tehdy svou zvláštní novou organizaci (metropole); jmenování kněží, parochů (nikoliv misionáři, tento název byl odstraněn už v r. 1769) bylo závislé nyní na tomto ruském katolickém církevním ústředí, jakož i na ruských státních úřadech, a pro výběr kandidátů otevřeny byly velké možnosti, a to bez pozvání kněží z ciziny. Konečně důležitý byl také fakt pokračování činnosti Tovaryšstva Ježíšova v Rusku, jež po zrušení řádu Římem v r. 1773 zůstalo činným právě jen v Rusku (a v Číně).

Zakončíme tento přehled zpráv o vnější stránce činnosti františkánské a kapucínské misie v Rusku v XVIII. století zjištěním, že sám obsah a charakter jejich práce byl už docela jiný, než byla práce českých jezuitů v době Petra Velikého koncem XVII. století a počátkem XVIII. století. Kdežto jesuité upravovali jen první cestičky pro katolickou misii v ruském prostředí, za nových okolností života a práce pro katolíky, při tradiční uzavřenosti a odloučenosti většiny obyvatelstva od západního kulturního světa, františkáni a kapucíni v druhé polovině XVIII. století měli před sebou už docela jiný svět, jiné názory, jinou kulturní orientaci ruské společnosti. A při tom katolická kolonie v hlavních městech Ruska a v jiných střediscích života, v Astrachani a j., byla už mnohem větší než za doby Davida a Tichavského, Milana a Beruly. David zastihl Rusko, Moskvu, když činily první kroky na cestě poevropštění, patres Remed nebo Romualdus Pontanus pracovali už v prostředí docela evropském, s lidem nových kulturních tradic evropského rázu. Katolická obec byla tehdy už dosti velká. Ovšem i tehdy byly, jako dříve, vůbec zavřeny cesty pro propagandu katolictví mezi ruskými lidmi, i když se katolické vlivy z různých pramenů a různými směry dostávaly také do jednotlivých rodin. Nový příchod jezuitů do Ruska byl v tomto smyslu novou dobou katolického vlivu na Rusi.

Výše bylo uvedeno, že Milan při vyhoštění z Moskvy r. 1719 byl velice zneklidněn otázkou budoucího osudu majetku a budov misie, jejíž výstavba a uspořádání stály jeho a Berulu tolik starostí. Po roce 1719 se správy tohoto majetku ujali lidé noví, a to především kapucíni. Nevíme, bohužel, jak spravovali misii a jaké změny vnesli do jejího života, do jejích domů, do kostela, do parcel, na zahrady, školy, knihovny atd. Toto vše, co vytvořili právě čeští jesuité, vypadlo nyní z okruhu jejich vlivu a už se nikdy k nim nevrátilo. Jesuité se však za několik desetiletí po svém druhém vypovězení z Ruska zase do Ruska vrátili. A nestačí říci — vrátili se. Svérázným obratem dějin se právě Rusko stalo ohniskem

a ústředím jezuitského řádu, když mu byly všude v Evropě zavřeny všechny dveře a když se sama papežská Stolica římská zřekla podporování věci nástupců a pokračovatelů Ignáce z Loyoly. Pro Tovaryšstvo Ježíšovo zůstalo otevřeno jen císařství ruské, kde jeho členové rozvíjeli tehdy dosti širokou a čilou činnost jak čistě církevní, tak i kulturně-osvětovou a vlastní misionářskou v ruském pravoslavném prostředí.⁹⁵⁾ Tato činnost trvala více než čtyřicet let, ale byla přerušena tímž rozhodným činem ruské vlády jako už dvakrát dříve (1689, 1719). Toto třetí vypovězení jezuitů z Ruska bylo odůvodněno, stejně jako v roce 1689, příčinami náboženského a kulturně-církevního rázu. Ruská vláda, jak se pravilo v úředních aktech, se přesvědčila také nyní, že jesuité »vozmnili potrjasat' gospodstvujuščuju izdrevle v carstvě našem pravoslavnuju grečeskuju věru, na kojej, kak na tverdom i nepokolebimom kameni, počivajet tišina i blagodenstvije t'močislennago pod skipetrom našim naroda«; a proto »ne udivljajemsja my bolěje«, píše se v aktu o vypovězení jezuitů z obou hlavních měst Ruska, »čto soobščestvo sich monachov ot vsech deržav izgnano i ne terpimo bylo.«⁹⁶⁾ Po zákazu činnosti v Petrohradě a v Moskvě r. 1815 byli jesuité roku 1820 definitivně vyhoštěni z celého Ruska.⁹⁷⁾ Pro Tovaryšstvo Ježíšovo zůstaly hranice Ruska potom formálně navždy uzavřeny, jesuité však občas pronikali do země, používající také v XIX. a XX. století těch metod, o něž se pokusili už za Petra Velikého, t. j. zatajující před vládou a úřady svou příslušnost k řádu sv. Ignáce.

Hráli-li nějakou úlohu právě českomoravští jesuité v této době činnosti jezuitů v Rusku po polovině XVIII. století, nemůžeme zde vykládati. Zmiňujeme se o událostech této doby jen proto, abychom naznačili cestu, již prošli jesuité v Rusku potom, když se za českými jesuity zavřely r. 1719 dveře moskevské katolické misie. Známý historik jezuitů v Rusku XVIII.—XIX. století Moroškin naznačuje, že »Společnost svatého srdce«, vzniklá koncem XVIII. století, měla jedno ze svých důležitých sídel v Praze a že odtamtud vešla v těsné styky s běloruskými jesuity, t. j. také s ústředím jezuitského řádu, jenž byl tehdy právě v Rusku.⁹⁸⁾ S jiné strany — podle zpráv Moroškinových — když Pavel I. přijal hodnost velmistra maltéžského řádu, směřovaly k jeho dvoru odevšad deputace rytířů tohoto řádu, mezi nimi také deputace od převorství v Čechách. Do tohoto řádu však vůbec a také v Čechách vstoupilo po roce 1773 mnoho bývalých jezuitů, z nichž někteří prý potom zůstali v Rusku.⁹⁹⁾ Tyto zprávy jest ovšem třeba ještě ověřiti a plně objasniti; a potvrdí-li

⁹⁵⁾ V. na př. *Moroškin*, *Jezuity*.

⁹⁶⁾ *PSZ.*, XXXIII, N 26036; *Tolstoj*, *Katolicizm*, II, přílohy, 57—58; *Moroškin*, *Jezuity*, II, 515—517.

⁹⁷⁾ Podrobnosti — v. *Tolstoj*, II, 59—67; *Zalesski*, I *Gesuiti*, 347—376, 494—501; *Zalesski*, *Jezulci V/1*, 474—510; *Moroškin*, *Jezuity*, II, 517—528.

⁹⁸⁾ *Moroškin*, *Jezuity*, I, 241—2.

⁹⁹⁾ *Ibid.*, I, 328, 332, 333.

se jejich správnost, mohou se státi základem pro studium činnosti českých jesuitů v Rusku i dále v XIX. století. Už nyní však možno tvrditi, že do Maltézského řádu v Čechách nevstoupil po r. 1773 ani jeden bývalý člen Tovaryšstva Ježíšova.¹⁰⁰⁾

¹⁰⁰⁾ Tuto zprávu — na základě rukopisného katalogu členů převorství řádu v Čechách — podal nám laskavě archivář pražského převorství Fr. Karel Vilém Horký, Ord. Equ. Melit.; vzdávám mu zde srdečný dík!

XXII. Závěrečné poznámky

A tak více než třicet let (1684—1689, 1692—1719) se katolická misie v Moskvě a v celém Rusku uskutečňovala silami českých kněží, a při tom asi dvacet pět let to byli jesuité české provincie. Čeští jesuité i čeští kněží nenáležející k Tovaryšstvu Ježíšovu pracovali v Rusku téměř po celé panování Petra Velikého, v době nejdůležitější v dějinách Ruska jak po stránce politické, tak po stránce kulturní. Čeští kněží rozvíjeli v Rusku živou a širokou činnost. Zejména vytvořili pevné církevní katolické středisko v Moskvě a položili základy ke konsolidaci katolické moskevské obce. Požívající podpory a ochrany Vídně a moskevských přátel a příznivců, vynaložili čeští kněží a mezi nimi nejvíce jesuité mnoho úsilí a energie na vybudování katolického kostela v Moskvě, na založení a rozvoj školy atd. Svým církevním a učitelským vlivem působili jak na představitele místních katolíků-cizinců, tak i na představitele ruského moskevského prostředí rozličných sociálních vrstev a různého stáří. Čeští misionáři se věnovali práci také široko daleko mimo město Moskvu, zasahující svým vlivem i pomezní kraje moskevského státu a potom vzrůstajícího rossijského císařství, kraje, v nichž se soustředilo větší nebo menší množství cizinců, pozvaných do ruských služeb nebo zajatých za dlouhotrvajících válek.

Ceští kněží, zvláště jesuité, byli dlouhou dobu jedinými stálými představiteli katolické církve v Moskvě. Tak na nich spočívalo nesnadné poslání navykati moskevské pravoslavné obyvatelstvo a moskevské církevní a pravověrné prostředí stykům, obcování a spolupráci s katolickými »patres« a s katolickým církevním prostředím. Tyto styky a tato spolupráce byly ovšem velice usnadněny tím, že Rusko a sama Moskva prožívala tehdy dobu horečného poevropšťování forem života, a také snad samého jeho obsahu. V osobě katolických kněží stanula před kruhy zasaženými tímto vývojem jedna z evropských kulturních sil, již mohlo a musilo býti využito pro naléhavé zájmy země. Škola českých jesuitů byla proto předmětem zvláštní pozornosti i samého cara, i jeho blízkého okolí, a to nejen proto, že to byla škola jesuitů, nýbrž nejvíce proto, že to byla škola evropská, jež mohla poskytovat jak potřebných vědomostí, tak i potřebného všeobecného vyškolení mládeže, tak nutného pro nové Rusko. A při tom neslo nové Rusko s sebou také jisté prvky kulturní

a náboženské snášenlivosti, v jejímž ovzduší se rozvíjela práce české katolické misie v Moskvě.

Z představitelů této misie ne všichni vystupují pro nás dosti jasně. Sotva však pochybíme, řekneme-li, že ne všichni byli stejně čilí a významní v práci misie. Z osob jmenovaných výše zvláštní pozornosti zasluhují snad J. Šmit, dále David a Tichavský, Milan. Vyvíjeli svou činnost v poměrech daleko ne stejných, při podstatně odlišných všeobecných okolnostech, jednom bylo dáno pracovat jen kratší čas, jiní (Milan, Berula) mohli trvale uskutečňovati své plány a vyvíjeti činnost. Všechny tyto osoby však zanechaly jistou kladnou a jasnou stopu po své činnosti, stopu někde velice charakteristickou a výraznou. Připomeňme historii konverse Artemjeva a Palladia Rogovského.

Nejjasněji se před námi kreslí obraz Jana Milana, zčásti patrně proto, že jen od něho a od jeho spolupracovníka Beruly zbyl pro nás tak bohatý soubor písemného materiálu. Avšak také podstatou své činnosti v Moskvě byl Milan člověkem znamenitým a nevšedním. Vyniká přede všemi a obrací na sebe pozornost dějepiscovu i mnohostranností svých zájmů a vědomostí, i různorodostí své činnosti i jasností a střízlivostí svých posudků ruské církevně-politické skutečnosti, pokud souvisela se zájmy katolické misie. Milan více než kdo jiný z českých kněží spojil své jméno s dějinami katolické misie v Moskvě. S ním by bylo snad možno do jedné řady postavit Davida a Tichavského; ti — i když jejich práce v Moskvě trvala jen kratší dobu — vážně soustředili na ni své úsilí, a proto tak vytrvale se snažili obnoviti činnost misie v Rusku po vyhoštění jesuitů a zvýšiti zájem o tuto věc v odpovědných kruzích Evropy, v Římě, ve Vídni, v Polsku.

Dějiny české katolické a jesuitské misie v Moskvě mají nemalý význam pro zjištění cest a forem pronikání katolického vlivu do moskevského pravoslavného světa. Jsou však důležité také v rámci církevních dějin Čech a Moravy vůbec, v rámci dějin katolické misie na pravoslavném východě, misie, pro jejíž uskutečnění se pokládalo za nejvhodnější právě českomoravské církevní prostředí, zvláště českomoravští jesuité. Byly to svého druhu přední výzvědné stráže a propagátoři, za nimiž mohla jíti na východ už v souvislejších řadách katolická misionářská síla. Český předvoj prošel svou cestu ne bez utrpení a bez pohrom. Před ním jako by se občas kreslily široké a lákavé perspektivy velkých úspěchů katolictví v Rusku. Avšak ani tak bouřlivá a složitá doba, jakou byla doba Petra Velikého, nesvedla Rusko s tradičních cest v oblasti náboženství a církve, široké vrstvy lidu zůstaly nepřístupny vlivům jesuitů, přístup k nim vždy zůstával pro ně zavřen. Jen z hořejších vrstev se někdo poddal vlivu katolických misionářů, byly to však jen ojedinělé případy a ojedinělé osoby, i když velmi důležité a zajímavé v celé své konkrétnosti a šíři.

PŘÍLOHY

(Příloha 1.) — *List Alb. de Boye S. J. z Moskvý císaři Leopoldu I.*
23. června 1685. Haus-, Hof- und Staats-Archiv ve Vídni, Russland, 6, fol. 22—23.

Serenissime Potentissime et Invictissime Imperator Romanorum Boemiae
Ungariae Croatiae et Dalmatiae Rex Domine Domine Clementissime.

Ad thronum Sacrae Caesareae Maiestatis tuae devolutus religiosissime
gratias ago, quod me Maiestas tua in messem hanc Evangelicam, quam
rarissima pietate et zelo Domus Dei Maiestas tua in hac barbara regione
zelavit; dignata me in minima societate Jesu minimum clementissime
destinare. Et siquidem a Maiestate tua huc expeditus D. Kurtz omnia
eidem commissa sedule et fortiter expedit, quae anno praecedenti tenuiter
coepit, nunc solide stabilita sunt; necessarius nobis fuit locus ubi sacra-
menta ad populum peragare reverenter possemus, quia hactenus Pater
Schmidt in domo haeretica in communi cubiculo divina faciebat; conqui-
sivimus itaque domum, in qua sacra facimus et fatigati reclinamus,
expenso illo quod Sacra Caesarea Maiestas tua clementissime largita in
annuam sustentationem: ori nostro subtraximus, nec tamen exsolvimus;
supplicamus itaque Maiestati tuae, continuare dignetur eadem qua coepit
pietate et clementia, cuius gloria resplendet in fastis coelestibus et ter-
renis, nunquam cessabimus interim pro Sacrae Caesareae Maiestatis
tuae longaeva inculmitate, victoriosis armis, Imperiique ampliacione quo-
tidie ad aras stare supplices, ut tota Augustissima Domus cum Romani
Imperii sempiterna gloria etiam Coelestibus abundet Benedictionibus,
ita voveo et oro

Sacrae Caesareae Maiestatis tuae infimus cliens et sacellanus

Alb. de Boye S. Jesu.

In Moscovia 23. Junii 1685.

(Příloha 2.) — *Zpráva neznámého českého jesuity roku 1687 o moskev-
ských vyslancích.* Archiv Pražského Hradu, fond Jesuitica, fasc. 421.

De Legatione Moscovitica ad Augustissimum Imperatorem circa An. 1687.

Ante octiduum die 7ma currentis, cum Austerlicij Moschorum adesset
legatio, et per oppidum, quod duobus miliaribus Bruna distat, atque ad
Excellentissimum Comitem a Kaunitz pertinet, circum ferretur rumor,
quod Moschovitae in tertiam iam horem matutinas protraherent preces,
easque ultra horem adhuc essent continuaturi, libuit pia curiositate

eorundem explorare orandi methodum ac ritum. Igitur ex Arce cum Socio meo ad Domum Curialem, hospitium primarii Legati, me contuli, dumque vano metu ingentia timebam obstacula, eorum nullum penitus deprehendi; sub ingressum enim in praedictam domum varios etiam de plebe, in vicinum hypocaustum ire et redire vidi; cumque rogarem quid eo loci ageretur? respondebant illi: Moschovitae suas in eo habent preces, quas a summo mane hucusque continuant, neminique vetitum est orantes observare. Tum ego, tamquam ad nescio quale spectaculum, mox acuere oculorum aciem; (credebam enim me visurum, seu ante Aram stare, seu prostratum humi jacere, nescio quem Metropolitanam, aut Archimandritam, et numerosum orantium Moschovitarum coetum); sed alia videre debui; videlicet mensulam vili sapete vestitam, et in hac imaginem ex argento fusam, varijsque unisnibus ornatam. Erat hac imago Deiparae gestantis Jesulum in brachio sinistro, ea prorsus figura, qua B-ma Mater Czestochoviensis; contra pulveres munita erat vitro non adeo pretioso. Ante illam unica ardebat candelula ex obvio cereo desumpta. In mensula (liceat ex gratia appellare aram) jacebant duo volumina, majora, quum nostratia in folio Missalia. Ex his jam submissa voce legebat, jam altiore sono canebat unus ex Protopopis, qui ea apud illos dignitate pollent, qua isthic Decani, qui sicut isti sub se habent Parochos, ita illi ordinarios Popas, quorum plures quam quater mille in Russia, seu Moscovia censentur et recensentur. Indutus hic Protopopa vestem suam erat ordinariam ex panno subcinericio longam absque plicis usque ad talos, qualem similiter alij portant Moschovitae; hoc solo differebat, quod quam diu orabat, ligamine a cervice pendulam per anteriorem solum partem corporis habuerit ex argentea materia textam stolam, ea prorsus latitudine, et longitudine, qua esse solet Benedictinorum, Cisterciensium, aut Praemonstratensium scapulare; praeterea capillos longos, et coronam abraso in vertice crine ferebat paulo majorem, quam saeculares apud nos Sacerdotes, quam stolam finita oratione cum reverentia deposuit, qua devotiones post sacrum deponere solent casulam Catholici Sacerdotes. Huic Protopopa toto orationis tempore adstabat unus minister ea dignitate, qua apud nos sunt Diaconi, aut Subdiaconi, qui cum Protopopa ex praedictis voluminibus alternabat jam legendo, jam cantando, jam a tergo. Protopopa sedendo, caputque ad suppositam dexteram sic inclinando tanquam altissima perscrutaretur mysteria, aut divinum expectaret entusiasmum. Praeter hos duos nullum in oratione videre erat Moschovitum, subinde tamen aliqui illorum ingressi, factaque multiplici cruce (quam manu dextra sic faciunt, ut frontem primum, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem attingant) et perfrequenti corporis inclinatione, illico regressi sunt, alijs et alijs subintransibus. Haec dum curiosius observo, adsunt duo duces Hosteinij, duo Comites de Sallburg, Comes Paris, et de Rogendorff, alique, quibus ergo ad hanc devotionem praeparare viam, illi vero me subsequi erant polliciti, quos tot alij subsequebantur a tergo, ut hypocaustum vix admitterent legatum, qui quidem pro tali agnitus non fuit primo,

quam verto ad populum Protopopa, et longiorem orationem dicente protracta finiretur Moschorum devotio. Tum enim Legatus e circumstante turba sese proripuit, et considens ad fenestram nobiles pariter sedere, de Interprete inquiri, et per hunc quid praesens nobilitas vellet interrogari possit? Cui Comes de Rogendorff tanquam Commissarius et Dominus illorum per hunc districtum per interpretem natione Anglum germano idiomate respondit: adesse se, ut sua satis faceret obligationi, rogaretque num hodie isthic quiescere, nam alterius placeret progredi? Caeteros vero adesse e statu nobiliore, ut sua deferrent humanitatis studio, ac debita oservantia officia, aliaque ejusmodi plura. Cui per eundem Interpretem Legatus: placere sibi mirum in modum hanc humanitatem, quam tum ut melius depraedicare posset apud suas in Moschovia Majestates, desiderare se scire in particulari quinam singuli essent? Cum intelligerent de nomine esse supranominatos, et inter illos adesse etiam Patrem Rectorem Brunensem, qui pro gratia nuper Societati gratiose indulta admittendo Missionarios, et unum recenter ex hac iterum Provincia in Moschovia gratus esse vellet, et supplicare, ut eundem et continuare vellent, et efficere, ut posthuc desideratum sumeret incrementum. Tum ille Patrem Rectorem pro reverentia insinuata per Interpretem (referente, stantam) sedere jussit, et bene sperare. Paulo post deprecanto Comite a Rogendorff molestias factas, surrexit Legatus, et praecedens usque ad exteriore hospitii partem singulos abeuntos dimisit magna inclinatione corporis, et singulari benevolentiae contestatione.

A domo Curiali non procul distabat hospitium 2^{di} Legati ad quod digressi invenimus illum et quartum legatum pari devotione occupatos, ad quos tamen illico fuimus turmatim admissi, ita, ut cubiculum, in quo similis Protopopa orationem continuabat expositis varijs imaginibus minoribus B. Matris, et S. Nicolai, fuerit multitudine accurentium referentum. Depositis igitur per eundem Interpretem ijsdem, quae apud primum Legatum complementis, parem imo majorem benevolentiam sumus experti, cum enim audirent; adesse Patrem Rectorem Brunensem ob causam supra recensitam, Legatus 2^{dus} ad distantem a se Patrem Rectorem accessit, et apprehensa manu ad se magna benevolentia attraxit, notabilique tempore tenuit, prope ad invidiam astantium; Inter alia per Interpretem dixit: se ad confinia Moschoviae Patrem David obvium habuisse, et sibi multum placuisse. Societatem magnum in Ecclesia ordinem esse, et multa praeclara operari tamquam mundi igne paratum se idcirco esse uberem in eos qui sunt et erunt in Moschovia derivare affectum.

Ad exemplum primi uterque Legatus 2^{dus} et quartus e superiore hospitij cubiculo usque inferiorem domus portam abeuntibus comitatus est inexpectata prorsus humanitate, et humilitate. Idem in tertio hospitio apud tertium Legatum factum est, eadem inde benevolentia reportata. Curiosior hic tamen caeteros de statu Ungariae, de qualitate et quantitate militis, alijsque sollicite inquirebat, ab quae ne et ego cogere

respondere, retraxi me ad caeteram turbam, intra quam oculos coccupare malici diligenter observando caeterorum actiones, quam ad periculosos questiones exercere linguam. Bihorio post tota Legatio Austerlicio movit Auspicium ductore Comite saepius nominato de Rogendorff.

Primus Legatus vocatur Borussius Petri de Czeremonow vulgo dicitur Czeremet, estque de sanguine Czarorum, et unus ex triginta Bojaris, qui germanice vocantur Reichsräthe, Canzelley Richter undt Verwalter, suntque primae post Czaaros in regno dignitatis, et denique Locumtenens Viathka.

Secundus Joannes Joannides Czadiew vulgo dicitur Czaday, estque unus ex Okolnicijs, qui primi sunt post Bojaros, et hi ex illis eligunter, praeterea Locumtenens Muromiae, senex amabilis, et non semel Legatus ad Caesaream Viennae aulam.

Tertius Prothasius Ivanovicz Nikliforo, estque Dumeny Diaki, hoc est Regni Cancellarius.

Quartus Joannes Michalides Wolkow, estque Diaki, hoc est Vice Cancellarius.

Omnes egregia et magnifica Statura, quorum humanitatem in tam barbare gente suspexerunt plures, et qui mecum eos videbant, admirati sunt omnes. Optimus Deus det, ut per illos magna fiant pro Domo Dei, et Austriacorum.

(Příloha 3.) — *List J. Davida generálovi Tovaryšstva Ježíšova 22. června roku 1688.* Vatikánský Archiv, Nunziatura di Polonia Additamenta IV (Š).

Admodum rev.^{de} in Christo Pater.

Moscuae, 22. Junii 88.

P. N.

Aperitur campus novae missioni, et copiosus pro Christo, ejusque Sanctae Ecclesiae incremento laboribus, qui utinam Societati nostrae obtingerent. 18 mensis hujus tertio me curavit vocari Czar Georgianus, ac nemine, praeter filium, ac interpretem catholicum, praesente, duabus horis in colloquio de religione tenuit. Hic princeps ob infestationes Persarum, quod eorum Mabometismo ejurato graecam religionem acceptaverit, regno suo coactus fuit cedere, confugitque ad Hujates Dominos, sub quorum protectione iam in tertium annum hic Moscuae vivit. Domi interim rerum potiebatur frater illius, natu major, Persarum superstitioni deditus. Qui eadem nunc rejecta, Sacra catholicorum suscepit, ope Patrum Cappucinatorum, qui Persiam excolunt. Rebus etiam cum Persis compositis, princeps, de quo initii sermo, bona gratia Czarearum Majestatum, proximo Julio ad sua revertetur. Desiderium hujus principis est, habere decem sacerdotes missionarios, quantum fieri potest de Societate nostra, quibus in metropoli sua vult extruere, ac bene fundare decens collegium, ut Jweriam, regnum utcunque amplim, sibi subjectum, per sacrum baptismum, Ecclesiae Sanctae adjungant. Recensuit de hoc regno vestigia quaedam christianae religionis ibi esse; nam incolae,

inquit, observant quadragesimale jejunium, Dominicos dies abstinencia a laboribus venerantur, et quidam etiam Sanctorum colunt imagines, quibus nihil deest ad suscipiendam fidem Christi, nisi idonei instructores. Cum huc ante triennium advenisset, petiit ab Hujate Patriarcha pro illa regione missionarios; at ille se excusavit, quod idoneos non haberet. Nempe idonei non sunt, qui Catholici non sunt. Dabit illis praeterea omnem libertatem per omnes suas provincias praedicandi Evangelium, agendi libere cum Armenis Eutychanis, Graecis Schismaticis, et promittit illis omnem assistentiam, et venerationem. Cupit autem, ut sint viri egregie docti, sciatque aliquis quidpiam de medicina, alius de arte pictoria, et astronomia, accipiantque secum unum chirurgum. Cum pervenerit in suum regnum, vult super hoc, et unionis cum Romana Ecclesia negotio, aliisque personam suam concernentibus, mittere Ablegatum Romam ad Sanctissimum, quem per me, in antecessum, petit hac de re reddi certiore; quod negotium admodum rev^{da} Pietas vestra dignabitur in se assumere, ut reverentissime peto. Ingressus erit eo difficilis: ex una parte obsistunt Turcae, bello cuncta miscentes, ex altera parte Moschi, coram quibus intentiones suas vel maxime dictus rex occultat. Invitavit me secum in comitivam ad faciendum felix initium. Omnino gessissem morem, si ex hac regione absque scitu magnatum amitti potuissem, et solidata esset hic loci missio. Nulla melior erit eo perveniendi commoditas, quam cum legatis in Persiam destinatis. Hoc anno erit opportunissima cum Ablegato serenissimi Poloniae regis, proxime in Persiam hac discessuro. Unde optarem, ut pro hac beata expeditione rev^{di} patres provinciales Lithuaniae, Poloniae, et Boemiae tres, aut quatuor personas deligerent, et mutato habitu, quod necessarium est, eidem domino Ablegato adjungerent. Viaticum patres Missionarii colligere debent ex munificentia benefactorum, quod Georgianus Czar, tum ob sui a regno absentiam, tum ob distantiam, nunc suppeditare non potest. Si hoc anno tres, aut quatuor eo proficiscerentur, cum Ablegato Georgiani Regis postmodum reliqui, sine magnis, imo ipsius sumptibus subsequi possent. Haec suae admodum rev.^{dae} Pat^{ti} iudicavi quam primum significanda, ut Congregatio de propaganda praeveniri possit. Demum me reverentissime commendo.

Admodum rev.^{dae} paternitatis Vestrae servus, et filius in Christo

Georgius David S. J.

(Příloha 4.) — List J. Davida S. J. nunciovi v Polsku kardinálu Pallavicino z Moskvy 17. srpna 1688. Vatikanský Archiv, Nunziatura di Polonia, 107 (Š).

Emin.^{me}, ac Rme Domine D. Faventissime.

Non dubito quin Eminentiae Suae Illustrissimus Ablegatus Caesareus D. Schimonski ex literis meis exposuerit desiderium Czari, seu Regis Iberiae ac Mingreliae quod ego hisce ulterius pro reverentia, quam erga

possent in eius comitiva venire, quod esset securissimum, fuisset etiam occasio cum ablegato Ser.^{ml} Regis in Persiam proficiscente, sed haec intentiones antecedit. Venient quidem ut ad me scribunt cum eo quatuor Patres nostri in Chinam tendentes, quorum duo, si per ea parata iam messe offerre se voluerint de annutu Suae Em.^{ae}, ac superiorum praesumam, eosque illuc libenter commendabo. Qua de re postmodum reddam Suam Em.^{am} certiore. Haec suae cels.^{mae} Em.^{ae} pro debita ac reverenti observantia, cuius consilium industria, ac zelus promovendae gloriae Dei negotium hoc optimo quoque modo promovebit, de quo certior redditus suam Em.^{am} gerere obligor, declaro, et confirmo submississime rogans, ut hoc sanctum desiderium dicti Regis Suae Sanctitati innotescat, habeatque inde sancta Mater Nostra Ecclesia solatium, et incrementum. Aliunde innotuerit Em.^{ae} Suae cur istę Czar, seu Rex sub protectione suarum Maiestatum Moschoviae Czarorum ante triennium se receperit, hoc tandem anno populorum omnium suorum votis ad reditum urgebatur, pondus ad redeundum addidit frater eius junior nunc Georgiae legitimus ex divisione Paternae haereditatis Rex ex Mahometano recenter factus catholicus, discessit perinde hinc 31. Julii magno suorum et Moschorum comitatu relicta hic sua, et sui filii coniuge. Pridie sui abitus memoriale ad me misit sub vesperum per D. Balthassarem de Lover nobilem Gallum Catholicum nuper suum aulicum nunc Czarearum Maiestatum Colonellum manu propria scriptum lingua Georgiana in hunc sensum. Rev.^{me} P. Georgi David, Societatis Jesu, memineris eorum, quae nuper confidenter tibi aperui, eaque SS^{mo} Innocentio Pontifici Maximo quamprimum significes, et me de responso facias certiore. Iterum eum ac me sanctis suis precibus commendo. Tuus Artch. Porro in colloquio, ad quod me 18 julii occulte evocaverat, et per duas horas tenuerat instantissime petebat ut mitteretur (sic!), sibi a SS^{mo} D.^{no} Pontifice decem sacerdotes catholici quantum possibile est Religionis Nostrae, qui Iberiam Regnum utcumque amplum totum gentile fides catholicae lumine illustrarent, quibus ille, et collegium se exstructurum, et alimenta munifice suppeditaturum adpromittit. Postulavit in hanc messem operarios iam dudum ab isto Patriarcha, qui respondit se idoneos non habere, et quamvis ipse adhuc schismaticus sit certissimam unionem, quam primum etiam Ablegatum ad Sanctissimum se missurum pollicetur. Jamvero quod ad Patres in illud Regnum mittendos, non exigua erit difficultas, cum undique hostibus nostris, vel fidei sit einotum (cinctum?) viaticum insuper a mecenatibus Missionum, ac Sanctissimo erit postulandum. Mihi quidem id occurrit quod etiam ipsi Czaro adhuc praesenti insinuavi, ut duo tantum pro hac vice Patres, viri docti, ac patientes cum tertio fratre apothecario, qualem Czar desiderat, et Provincia Bohemiae his abundat, illuc expédiantur instructi literis, ac passu ad Moschoviae Dominos seu a Caesarea Maiestate, seu a Rege Poloniae, vel quod melius ab utroque quasi in Persiam, non Iveriam (sic) profecturi, petaturque pro illis liber transitus, quomodo deinde hinc iter suum agere debeant facile dirigam. Si res esset alicuius legati a Caesare et Poloniae Ser.^{mo} huc proxime mittendi,

Sanctissimo Patri Nostro Generali cui id etiam per literas insinuo committere dignabitur quod pro gloria Dei iudicaverit expedire. Si autem Sanctissimo, aut Vestrae Em.^{ae} placuerit mea opera in hoc negotio uti, aut ad dictum Czarum expeditionem aliquam committere filius sum, et servus ad omnem nutum paratissimus, quapropter responsum praestolabor, ut desiderio Regis satisfacere possim. Rogo autem quam operosissime, ut res haec maxime celetur coram residente Moschovitico, alioquin, et Rex incurrerat disgratiam, et Patres non admitterentur. Demum gratiam et benedictionem Suae Em.^{ae} imploro quam reverentissime.

Moschae, 17. Augusti 1688.

Suae R.^{mae} Em.^{ae} Servus in Christo infimus

P. Georgius David Societ. Jesu Mission. Moschovit.

(Příloha 5.) — *List Jiřího Davida generálovi S. J. T. T. Gonzalesu z Moskvy 31. května 1689 o cestě do Číny.* Archiv Tovaryšstva Ježíšova, Jap. Sin. 164, 160.

Admodum reverendissimus in Christo Pater, hac posta mitto promissam tabulam itineris Chinici, quo nunc utuntur Moschi mercatores dum Chinas petunt. Porro observandum est, eos hac ratione proficisci. Moscva itinere terrestri pergitur in Wologdam, inde in Ustuk Weliki, seu terra seu aqua, hinc rursus in Permuk terra, abs inde in Tobol Sibiriae metropolim tractu longissimo. Ex Tobol ad flumen Obium, deinceps pergitur navibus, usque in Makow, ex Makow iter est terrestre in Genessei, ubi rursus contemplis navibus pergitur usque in Selingam, ac inde Pekinum usque tenetur terrestre iter. Ex desertis Dauri, accipio litteras intra spatium quinque mensium. Albazin est ultima Moschorum orientem versus munitio, ultra quem nihil ad eos spectat, distat Peckino 15 dierum itinere. Praeterea observandum, ad Moschos non pertinere omnia illa deserta, qua hic tum per Sylvos tum per albam chartam designantur, in quibus innumerabiles populi dicuntur vivere, sed solum quae in itineribus comprehenduntur, et parum aliquid in vicinio. Hac habui quum V. R. P. communicarem, spero hac ad manus V. R. P. perventura, uti et ea quum hactens expedivi. Commendo me in Sinum paternum demississime . . . Servus et filius (in Christo).

Georgius David.

(Příloha 6.) — *List Jiřího Davida tajemníku Kongregace de P. F. z Klad-
ska 16. září r. 1692.* A C P (K), Scritture riferite nei congressi: missioni dal 1646 al
1707, N I, fol. 189.

Eminentissime ac reverendissime domine domine,

Cum ego singularem hactenus impulsum ac zelum, erga tam infidelium, tam haereticorum, aliorumque depravatorum hominum conversionem, cubitus mihi iuditum senserim; nec non propensionem catholicis in locis infidelium degentibus serviendi: visum mihi fuit, re cum omnium supremo domino collata, idipsum V^{ae} R^{mae} Eminentiae, ac toti sacrae congregationi de fide propaganda reverentissime insinuare, atque me pro eiusdem sacrae congregationis operariorum augendo numero, demississime offerre.

Nihil hoc meo humili desiderio praeiudico religioni meae, quandoquidem peculiari voto quoad missiones, obstrictus sum Christi in terris vicario: neque amore excutiendi jugi claustralis, vel disciplinae religiosae, quam semper cordi habui, id facio, sed gravibus ac iustissimis causis impulsus.

Quod autem exigua mea talenta, a Deo mihi commodata attinet, variis eram distentus ministeriis, partim concionando, partim altiora studia tractando his ipsis annis theologiam moralem, ac subinde polemicam, professus fui, subinde etiam missionum laboribus occupatus, linguas praeter latinam calleo boëmicam imprimis, tum germanicam, nonnihil italicam, commode slavonicam, eam vel maxime qua Slavones in sacris utuntur, hebraicam, quam alias quadriennio in universitate exposui. Ac demum in historia ecclesiastica, controversiis fidei, maxime quae orientalem ecclesiam concernunt, non modice sum versatus. Annum aetatis ingredior quadragesimum quartum.

Spero Eminentiam vestram reverendissimam hanc demississimam mei oblationem benignis auribus, ac faventi annutu excepturam, una cum tota sacra congregatione, cui spondeo me fore fidelem atque ad omnem nutum obsequentissimam.

Glacii, 16. Septembris 1692.

Eminentiae vestrae rev^{mae} ac totius sacrae congregationis Servus in Christo demississimus

Georgius David Societatis Jesu sacerdos
et quatuor votorum professus.

Responsum, quod reverentissime excipiam, dirigendum erit Kutenbergam in Boemiam prope Pragam.

(Příloha 7.) — *List Tobiáše Tichavského císaři Leopoldu I. r. 1690 neb 1691.* Haus- Hof- und Staats-Archiv ve Vídni, Russland, 6, fol. 256 a násl.

Augustissime et Clementissime Imperator. Notum est Sacratissimae Maiestati Vestrae quemadmodum nuper nos S. J. Missionarii Moscovitici, occasione revolutionis Regni illius; ex solo odio in fidem Catholicam, agente Patriarcha loci, et sufflaminantibus potissimum Calvinii et Lutheri acceclis, subito exesse iussi; et quamvis V. S. M—is protectionem literas nostri commendatitias, eorum promissa per Legatos Viennae facta, vicissimque V. S. M—is complura, intuitu huius Missionis illis indulta, praetenderemus et palam contestaremur; nihilominus in illo furioso disturbio loco cedere (sine peculiari tamen despectu, quod debitae reverentiae, qua Vestram S. C. M—em venerantur, adscribimus) coacti simus.

Nunc autem Missionis illius adeo fructuosae, et summae, si alicubi locorum esse potest, spei, reducendae, ac in melius, si unquam alios stabilendae, occasio exoptatissima de praesenti exoritur; utpote gratiam Vestrae S. M—is ipsis Moscis ambientibus, et in foedera armorum ultrone se se ingerentibus; defuncto praesertim iam capitali hoste ipso Patriarcha, nec ulla menti mea, qui statum Moscuae satis exacta novi gravior exoritur difficultas; quin et dominus Kurtz, a Vestra S. C. M—e, itesato cum caractere in Moscuam missus, omnium negotiorum, et Curiae illius, geniique tractandi apprime gnarus, reductionem S—is Moscuam una mecum facilem spondeat felicemque praeterea expeditionem omnium, quae V. S. C. M—as commisura est, prope indubitata, confidat.

Unde V. S. M—is zelo Apostolico, submississima devotione adgeniculor; et ardentissime pro restitutione Societatis, nomine totius illius desolatae communitatis Catholicae aliorumque occultorum, etiam e Moschis primorum, supplico, qui omnes conversionem suam et conservationem in vera fide, prout V. S. M—ti se debere hactenus grati agnoscunt, ita spem exercitii ulterioris ac constantis Religionis Nostrae ac salutis suae, in una S. M. V—a repositam habent; utpote ad cuius solius instantiam id Mosci, nec ullius alterius Orbis Principum, sicut hactenus concesserunt ita porro concessuri sunt.

Quod autem pro restitutione Societatis, V—ae S—ae M—i demississime supplicem, causa est: quin Moscae solum Jesuitarum, sive doctrinae eorundem persuasa et summa praeconcepta existimatio, et maxime necessaria, aestimatio est; qua tum clero Moscovitico rudi, tum Calvinistis et Lutheranis incolis potentibus, timorem salubrem incutit, prudentiores vero Moscos, qui ad fidem veram unico suspirant, in spem maximam erigit; sine qua Sacerdotes alii Ecclesiastici, vel quicumque demum etiam Jesuitae occulti, aliove clericali habitu induti, non nisi ioco, ludibrio, despectui, ac propagandae conservandaeque Fidei minus idonei iudicarentur. Unde non mirum, Moscos praetenderi, si quidem ad instantiam V^{ae} S. M—is Ecclesiasticum Sacerdotem, sed non Jesuitam tolera-

turos; quod non nisi stratogema et instigatio est Calvinistarum et Lutheranorum; qui excussa illa aestimatione Sacerdotis Catholici, campum nanciscerentur, audacter pusillum illam gregem morsu canino convellendi, quod pridem me praesente (sed damno suo non modico, gaudentibus ipsis Moscis) attentarunt.

Ad firmiter vero Missionem ipsam stabiliendam, unice necessarium videtur, Missionarios, e ditionibus Vestrae S. M—i subiectis, illuc expedire, prout hactenus, volentibus ipsis Moscis, factum Sapientissime est, cum etsi viciniore, Polonos vel Lithuanos (qualem novissime casualiter Dominus Poloniae ibidem Residens, Societatis Patrem accepit, et in solatium aliquale, etsi Moscis invitis, in domo propria usque ad abitum suum detinet) propter continua Moscos inter et Polonos dissidia, et quandam innatam anthipathiam; aliarum vero partium propter innumeras suspiciones, Mosci diu toleraturi non essent, sed quacunque minima arrepta ansa, turpius expellerent.

Unda a Superioribus nostris, ego utpote linguae et genii sat plene gnarus, cum Patre alio socio Theologiae actuali Professore, ad id denuo destinatus, et Patentibus Societatis consuetis munitus, in procinctu iam pridem sto, a Vestrae S. M—is Zelo Apostolico, clementissimum annutum et mandatum unice expectans. Pro mori vafrae illius gentis et Graecae fidei intelligimus Moscos et potissimum Haereticos, contra nonnullos ibidem hucusque Missionarios nostros promiscue miras calumnias et figmenta praetendere, ut vel sic societatem abinde arceant et ubivis locorum exosam reddant; ea favente Deo, ipse redux, praesentia personali diluere, et societatis illibatum nomen vindicare, plene omnino confido.

Facilius Mosci nos a Vestra S. M—e toties commendatos, quos tumultuarie solum excesse iusserunt; ad instantiam eiusdem Sacratissimae Maiestatis Vestrae quiete commorari, Catholicis indefesse pro templo et scholis (quod alios vix tam dextre et apte facturos putaverint) inservire ut antea sponponderunt, sinent, quam ut ea quae S—ae M—is V—a, intuitu illius Missionis signanter illis indulset, sibi rursum negari et eripi patiantur, dummodo Clementissimam Maiestatis Vestrae mentem, voluntatemque plenam intelligant.

Haec dum Sacratissimae Maiestatis Vestrae, genibus nixus, in bonum fidei et animarum errantium, periculoque salutis manifeste expositarum, humillime repraesento; una communitatis illius Catholicae Moscuae, nostraque Missionariorum ad Deum ter optimum Maximum publica et privata vota, Vestrae S—ae M—is submississime offero; quibus Augustissimae et Gloriosissimae Domui Austriacae omnem et perennem e coelo Benedictionem assidue evocabimus; quam ego et alius collega meus fuso etiam pro Deo et Fide, in terra illa barbara ac inculta sanguine, demereri unice exopto.

Augustissimae et Clementissimae Maiestatis Vestrae servulorum et Capellanorum minimus

Tobias Tichawsky Soc. Jesu exul Moscoviticus.

(Příloha 8.) — *Memorandum T. Tichavského o obnovení jesuitské misie v Moskvě*, s. a. Haus- Hof- und Staats-Archiv ve Vídni, Russland, 7/I, fol. 1—3.

(snad r. 1690, bez označení adresáta — nejspíše kardinál L. Kollonič.)

Cum suae Sacrae Caesareae Maiestati pro inexplicabili in gloriam Dei, augmentum religionis Catholicae et animarum errantium zelo, missionem Moscoviticam gloriose hactenus inchoatam et ad tempus aliquod feliciter productam denuo restituere et firmitus stabilire clementissime libeat, nullum ad id tempus aptius est moderno, quo ferrum videlicet calet, et ob gloriose reportatas paulo ante victorias de communi, etiam illorum, hoste Turca, continuandoque in euadem bello, in summa Augustissimus Caesar apud illos est veneratione pariter ac amore. Imminet nunc sacratissimus Caesar armis suis ditionibus potissimum Graecis, quorum magnam partem iam possidet, quod illos salubriter terret, et ut postulatis annuant re ipsa suadebit. Quod non habita ratione et debito Augustissimi respectu (quem tamen semper prae se ferebant) nos occasione hujus rebellionis et seditionis intestinae terra sua excusserint, magis accidit ex repentino quodam impetu, quam matura consideratione, cujus illos nunc multum pudet, id ipsum mihi insinuante in literis suis Poloniae residente. Causa potissima fuere adversarii nostri Calvinistae et Lutherani, a quibus inductus Patriarcha homo idiota et rudis, facile Czaro Petro has inter turbas persuadere potuit, quod voluit. Ceterum reductionem nostri nullam graviolem existimo passuram difficultatem, praesertim si

1. negotium quam primum maturetur. Si enim viderint id ipsum in tempore non urgeri efficaciter, supponent id non in tantum cordi esse Augustissimo, unde temporibus aliis maxime arduum evadet negotium. Sin vero inter gravissima regiminis et bellorum negotia, hoc pariter urgeri videant, aliam formabunt rerum consequentiam, et circumstantiis ipsis urgebuntur. Accelerari id ipsum suadet periculum desertorum Catholicorum, quos tot literis edoceor ad schisma Ruthenum urgeri sine pastore, a quo semel acceptato rursum resilire nefas apud illos est morte piandum et prorsus capitale. Solatus illos toties fui per literas perseverarent in statione verae fidei, brevi brevi affulsurum solem, nebulas principis tenebrarum discussurum. Versatur de facto in periculo venditionis domus nostra ab Augustissimo empta, qua semel perdita locum nullum unquam nec stationem sperare poterimus.

2. Ut aliquis secularis cum caractere quopiam et negotiis publicis, vel saltem eorum praetextu una mittatur necesse est, cui adiungar ego ut capellanus, Pater collega meus in vestitu externorum, sic nulla erit difficultas in ingressu. Is deputatus sit, qui vafritiem gentis, mores, sty-lum mirabilis prorsus curiae, linguam aequaliter noverit, quo aptiorem non reperio domino Kurtz semel et iterum Moscuam deputato, cum quo collato consilio rem optime progressuram in Deo confido.

3. In literis Sacrae Caesareae Majestatis ad Czaros insinuari posset optima hactenus cum Magnis Ducibus intelligentia, favores Augustissimi iisdem exhibiti, eorumque vicissim promissa. Meminerint Augustissimum in ditionibus suis Graecam fidem et tolerere et favere, pariter serenissimum Poloniarum regem, et Serenissimam Rem Publicam Venetam, ubi libera Graecorum et Ruthenorum sunt religionis exercitia, unde praetendi causam non posse, quae tamen unice assignata fuit, nos Catholicos illorum fidei maxime adversari, cum tamen Calvinistas et Lutheranos foveant, in quorum ditionibus Graeca fides nullatenus toleratur. Quod quidem in aula legatoria sub ipsum abitum ego illis exposui, sed imposito mihi pro responso altissimo silentio, ne quid deterius experiri cogerer, conticui; si Catholicos in ditionibus suis habere cupiunt, exercitium etiam religionis (ut aliis faciunt) illis admittant, quod vel ipsi Turcae praestant. Reversales quidem, se posthac nos non expulsuros, vix dabunt, facturos autem non putaverim, facilius non barbarum solum sanguine faecundare facient, ut eo maior crescat messis Catholico-Christianorum. Nihil praetendere in nos possunt nec ipse Patriarcha, omnibus enim illorum conditionibus ac petitis stetimus et porro stabimus. Nec ulla unquam in nos querela vel dicta vel audita est, praetquam quod catholici sacerdotes, quod Jesuitae. Assecurari debent Czari de fidelitate nostra, de qua si non constaret Augustissimo, non mitteremur; ut quam illis ingenerant hostes nostri opinionem, Jesuitas bellorum et seditionum esse incensores, penitus eradicetur. Monendi ne his fidant illico veluti adversariis tum Romanae tum Graecae fidei Praetendent illi quidem malle se alterius professionis religiosos acceptare, prout se se mihi sub abitum declararant, quod inventum est haereticorum. Essentque alii solum ludibrio et ioco.

Caeterum quantae spei haec sit missio vel inde patet: quod si DEO placuisset regnantem czarewnam Sophiam et principem Gallicinium in muneribus suis servare, nullum omnino fuisset dubium intra breve temporis spatium universum hoc et amplissimum imperium fidei Catholicae unien-dum. Plerique maiores bojarorum et saniores in corde suo sunt vel Romani vel propensissimi. Cum morte Octogenarii patriarchae pleraque morientur impedimenta, dummodo prius adsimus, fertur enim dixisse: se ante mortem adhuc procuraturum, ut inter puncta iuramenti patriarchalis inseratur, opponere se in omne tempus ingressui Jesuitarum Moscuam. In summa nos habuerant habentque aestimatione, suasque controversias etiam ipse patriarcha ad nos mittebat decidendas, quo in passu cautissime semper egimus, cum illorum approbatione et satisfactione. Conversi sunt multi etiam ex maximis quamvis occultissime, etiam ex ipsius patriarchae aula, cuius diaconum illi charissimum a me conversum in partes nostras clam exire feci et in studiis collocavi, quem de facto in desertum secessisse, more illius gentis, autumant.

Ratione Patris Grimaldi, pro ea quam habeo curiae illius notitia, existimo, illum in persona quidem admittendum Moscuam, non item socios illius, nisi forte unicum. Transitum autem in Sinas penitus non dabunt,

quem hactenus semper negarunt omnibus exteris, novissime serenissimo Poloniarum regi fortius urgenti transitum pro duobus missionariis Polonis Societatis Nostrae, in cuius gratiam nequiter illos expediverunt quidem in Regnum Astracanenſe, indeque iusserant petere Persidem, aliamque viam inviam per ditiones non suas arripere, unde patres re infecta redire coacti sunt. Urgentque instanter serenissimo Rege cur per terris sibi subiectas proficisci non paterentur, responderunt: non esse exemplum aliquem exterorum has vias permeasse, unde etiam se omnimode velle ut occultus transitus permaneat. Neque in posterum in gratiam cuiuscunque monarchae id concessuros, sed universaliter negaturos, sic in summo consilio irrevocabiliter conclusum. In regnum Astracanenſe transitum concedent Patri Grimaldi, qui si acceptaverit nequitiarum ignarus, redire post tot emensa itinera cogetur.

Secus se res habebit, si secularium aliquis mecum in tempore ingrediatur et pro illo pariter transitum in persona urgeat, quem confiderem in gratiam Augustissimi Caesaris hic et nunc praesentibus nobis et suaviter illos demulcentibus concessuros. Expediens autem unice foret pro bono et transitus et missionis, nos Patrem Grimaldi praecedere viamque illis sternere, alioquin magnus excitabitur turbo et tantum non seditio a patriarcha, periclitabiturque utrumque negotium, quia in nihilum recidet. Sancte spondeo, facilius me praesente admittetur, quam absente. Quid quid P. Grimaldi de Sinensi monarcha praetenderit, id nullius ponderis erit, quem illi nec curant nec aestimant, isque potius pacem ab illis efflagitat.

Mira, more suo, Patri Grimaldi loquenter (sic) de Jesuitis cur eos expulerint, nec recepturi sint, quam ob causam et illi transitum negent, quid ignarus respondebit? quae omnia praesentia sola mea diluet, nec ut alia praetendant in mea praesentia, periculum erit.

P. Grimaldi admissus Moscuam, de nulla re Augustissimum informare poterit, literas omnes intercipientibus Moscis. Secus erit si adsit deputatus cum caractere ab Augustissimo, cuius literae etsi sint in periculo, non tamen tanto.

Negotii utriusque felix successus in eo consistit, ut quantocyus urgeatur, secularis dominus rerum gnarus una mittatur, literae suaviter et fortiter ad Czaros stylizentur. Certus moraliter sum, rem optime successuram.

Ceterum dignetur Vestra Reverentia Sacrae Caesaraeae Maiestati representare miserum Catholicorum ibidem degentium ac desertorum statum, quorum nos unicum hactenus solatium fuimus, qui mihi abeunti unanimiter flentes commendarunt, demississime Suae Maiestati pro illis supplicarem, cum in Sacratissimo Caesare unam post DEUM spem suam reponant, praestolantur in dies missionariorum felicem reditum, qui quo diutius prorogatur, status eorum magis periculosus evadit.

(Příloha 9.) — *Žádost Lefflera a Jaroše císaři Leopoldu I. roku 1692.*

Haus- Hof- und Staats-Archiv, Russland, fasc. 7/I, fol. 21 a 25 (Š).

Augustissime et Sacratissime Caesar, Domine Domine Clementissime.

Siquidem Moscovitici itineris distantia, obvenientibus casibus difficillimam et fore nullam invocandarum gratiarum, ac restituendorum recursuum admittit occasionem: hinc nos ad sacratissimum Maiestatis Vestrae Caesariae mandatum, per suam Celsitudinem Principem et episcopum Olomucensem pro Moscovitica missione apostolica, licet indignissimi deputati, sequentium punctorum benegnissimam resolutionem, et resolutorem authenticam roborationem, clementissime emanandam, nobisque consignandam, supplicissime epostulamus.

1.mo Num haec nostrae missionis apostolicae expeditio ad triennium duntaxat vel ultra duratura sit?

2.do Siquidem contra suppositum nostrum ex octingentis florenis pro annuo solario nobis assignatis honesto victu et amicto nostro, ac familiae, cum debita pensione eiusdem, providere tenebimur. Casu quo autem in ditione aliena pro statu nostro ex specificata summa subsistere non possemus: ut instructioni nostrae, et circa annum salarium assecurationi inseratur melioratio et elevatio pensionis adieniculate exoramus.

3.º Ut pro nobis et nostris rebus, ac pro ministris altaris duobus unus currus (qui sit a concessu faeminarum prorsus alienus, uti de medici in Moscovia existentis uxore fertur, eandem nobiscum progressuram, quod summum scandalum nobis in via et populo foret), sine nostris expensis clementissime assignetur.

4.º Ut pro nostri in itinere honesta sustentatione extra annuam pensionem diurna aut hebdomadalis provisio usque ad praefixum terminum benignissime nobis specificetur ac resolvatur quantum. Uti rescripto inclytae camerae imperialis ad suam celsitudinem principem episcopum Olomucensem emanato est promissum.

5.to Ratione redditus nostri, casu quo inculpabiliter ex parte nostra vel ob aëris iniuriam vel incolarum pertinaciam redire aute tempus praefigendum cogermur, sicque patientes vel eiecti aut effluxo tempore praefixo, ut impensis inclytae camerae, de clementia Sacratissimae Maiestatis Vestrae ad partes Europeas reducamur.

6.to Ut nobis futurorum modus agendi, scribendi, seseque gerendi sufficiens ac necessaria informatio, pariter ac ipse passus ab inclyta camera emendandus, sacratissime a Sua Maiestate Caesarea, benevolentissimeque ordinetur.

7.º Ut expensae iam tantae Viennae cum familia et iumentis ac itinere a quatuor hebdomadis factae (quae ultra ducentos florenos extendentur) et in reditu futurae de clementissimo Suae Maiestatis Caesariae mandato refundandur. Super quae piissimam Sacratissimae Maiestatis

Vestrae Caesareae revolutionem praestolantes, pedibus provoluti permanentus.

Augustissimi et Invictissimi Romanorum. Imperatoris Domini Domini Nostri Clementissimi submississimi presbyteri

Franciscus Xaverius Löffler,
decanus et parochus Kunstadiensis.

Paulus Josephus Jaross,
parochus Brunoviensis, ex Dioecesi Olomucensi.

(Příloha 10.) — *Instrukce PP. Löfflerovi a Jarošovi r. 1692.* Haus-, Hof- und Staats-Archiv, Russland, fasc. 7/I, fol. 23—24 (Š).

Information vor die nacher Moscau von Ihre Kay. Mayt. allergdzt resolvirte Missionarios, wornach ich solche bey Dahinkunft zu achten haben werden.

1.mo Was die dahin reyse anbelanget, wirdt der mit schikende Player ihr sicheres Vorthbringen, auch was sonst in allem Vorfällen möchte, das beste vor sie zu observiren müssen, undt sie als ehrliche Priester auff Ihro Kay. Mayt. unkosten nach aller nothdurft defrayren, was aber das allergnädigste resolvirte quantum der jährlichen pension vor bende 800 f. r. anbetrifft, wirdt von einer Löbl. Hofkammer durch ein besonderes decret undt intimation an die schlesische Kammer ergehen, womit ihnen auf ein Jahr solche pension anticipiret, undt folgendts von Jahr zur Jahr ihnen so ausgeworfenes quantum nacher Moskaw richtig undt ohne abgang übermachtet werden solle.

2.to Auf der Hineinrayse in Pohlen undt Littauen zu zu observiren, das in der Iudenheiser Keine mess undt andacht gehalten werde.

3.to Bey der gottgeb gliklichen hineinkunft wirdt er Pleyer die Missionarios denen Czaren praesentiren undt Ihre Kay. Mayt. Credentiales undt recemendatitias extradiren folgends in daselbiges Ihro Kay. May. zugehöriges Haus, worinen sie das exercitium catholicae nostrae religionis mit grossen fleis mit eyffer publice exerciren sollen (installiren, undt sie der Katholischen gmaine als von Ihro Kay. May. abgeschikte Missionarios vorstellen, undt werden sie mit selbiger Katholischen gmaine das böste Compartament, undt was sie etwan in vorfallenden Begebenheyten) doch ihnen undt der religion unpraeiudicirlich (einrathen oder vor gut befinden in consideration haben, in ihren conditionibus mus nicht offendtlich directe wieder die russische religion gehandelt; auch in convertirung derer ser behuttsam umgegangen werden, was aber die Lutheraner undt Calviner anbelanget, kan, doch mit gutter moderation, schon etwas freier gehandelt werden.

4.to Weylen vor diesem einmahlen einige Stola eingeführt noch ge-

nahmen worden, als werden sie sich auch derer (es wehre dan aus guttweilligkeit ihnen was offerirt werden) zu enthalten haben.

5.to Nachdehme selbige Katholische gemaine die Jugendt in studiis informiren zu lassen, das höchste verlangen tragen, auch denen Missionariis zum einem behelft einen praeceptoren gehalten undt mit 80 rfl. jährlichen besoldet haben als wirdt höchst nötig sein, das sie Missionarij ein dergestaltiges einsehen haben, auch nebst dem studio von ihnen in glaubenssachen fundamentaliter instruiert werden.

6.to Ad nulla publica oder derer Czaren Regierungshandlungen sich im geringsten nicht einmischen, viel weniger aber davon etwas ausser Landes schreyben oder besondere Correspondenz führen.

7.to Ihre habende beneficiae sollen ihnen nach versprächen Ihre Eminenz des H. Nuntii vorbehalten sein, undt per vicarios administriert werden.

8.to Zum fall auch ihnen daselbigen luft nicht taugte, erkrankten oder sonst aus erheblichen ursachen von dorth wieder anhero zurück verlangten, werden Ihro Kay. May. auf ihr vorherer tuhendes allerunterhänigstes suppliciren solche zum revociren kein bedencken tragen.

9.to Undt weylen den unmöglich alle occurentia vorzusehen, dahero das übrige was zur intention Ihre Kay. May. als Vorthpflanzung katholischer religion vorfallen möchte, ihrem Iudicio anheim gestellet wirdt, wie etc.

(Příloha 11.) — *Informace o vývoji katolické misie v Moskvě v r. 1682 až 1697.* ACP (K) r. 1697, fol. 36 b—45, protokol generální Kongregace de P. F. 26. února r. 1697, n 16, »Relatio« kardinála Albani.

La sacra congregazione di propaganda fide non ha trascurato d'abbracciare con fervore quelle aperture, che di quando in quando si sono offerte nell' introdurre la religione cattolica nel regno di Moscouia con mandarvi missionarij, e per non cercare notizie antiche, anni sono venne da Moscouia un ablegato huomo dotto, e buonissimo cattolico Scozzese (Menezius) nutrito ne' collegij di quella nazione in Douay, quale offeriva di stabilire una corrispondenza tra Roma, e quella corte, ma perche voleva si dasse al suo re il titolo di czar, che lingua schiavona non significa altro che Dominator supremo per la somiglianza, che ha col rome di Cesar-Czar, solo dovuto all' Imperatore, non gli si volse qui concedere. Onde si ritiro l' ablegato da Roma, e ritornò a render conte della sua commissione al principe, che lo mandò, e per tal cagione lo fece stare molto tempo carcerato. Mancato il detto principe, resto erede il suo figliolo, e con tale occasione s' hebbe una notitia, che poteva molto giovare all' avanzamento della fede, et era che quel principe si trovava disgustatissimo del patriarca di Constantinopoli, perche mandando cola alcuni vescovi a raccogliere elemosine si scoperse, che facevano la spia al Turco; pero considerando, che non potevangovernarsi li suoi vescovi senza qualche suprema autorita aveva pensato di unirsi con

Roma, che in questo disegno lo tratteneva e nutriva grandemente Paisio, o Pantaleone Ligaridio arbitro di quel principe in materia di religione, quale era stato alunno del collegio greco di Roma, e poi fattosi consecrare arcivescovo di Gaza dal patriarca scismatico, s'era reso molto sospetto alla congregazione, se beme in tutte l' occasioni haveva parlato con veneratione, e con rispetto della chiesa romana, esortando i suoi Greci ad unirsi con essa; e sarebbe stato un gran vantaggio se si fusse usata cortesia et ogni dimostrazione possibile ad detto Pantaleone, mentre haveva gia tolti da quei popoli molti abusi perniciosissimi delo scisma, et horribili bestemmie verso la Santa Sede. Qui si vede benissimo essersi perduta corte, ma anco di mandarvi un ministro apostolico che quel principe offeriva di mantenere nella medesima maniera, che fu trattato il suo ablegato in Roma, il che sarebbe Stato honorevolissimo alla Santa Sede, e per suo mezzo si potevano attaccare i trattati, e corrispondenza. Per via del medesimo ablegato si hebbe anco notizia, che di la ogni anno si parte una caravana di mercanti, che per la Tartaria Asiatica traversando tutto quel vasto stato di paese vanno alla China, e questa sarebbe stata una delle piu belle aperture, che mai si potesse dare per traghettare i nostri missionarij in quel grande imperio.

Per le notizie poi venulo l' anno 1682 d' esservi qualche apertura d' introdurvi missionarij fu deputato superiore il nuntio di Polonia ad effetto di poter comunicare le facoltà al P. Antonio Schiman minore conventuale, che passò in quelle parti coll' inviato dal re di Polonia e sotto il 20 Luglio dell' istesso anno fu riferito che se n' era ritornato, e che haveva detto, che i cattolici dimoranti in Mosca si sarebbero obligati di mantenere ivi due missionarij, aggiungendo, che si sarebbero acquistate molte fruttuose notizie, quando vi si fosse potuto ordinare una missione stabile, et offertosi il suddetto Padre di ritornarvi, vi fu dalla Congregazione rimandato, attese le buone relazioni havute di lui dal medesimo nunzio, con haverli dato 40 scudi di viatico.

Participatosi poi dalla segreteria di stato e questa sacra congregazione che erasi conseguita la permissione di esercitare privatamente in Moscovia la religione cattolica, e fattasi istanza si dassero la facolta al P. Giovanni Smit Giesuita per mandarvelo in luogo del P. Schiman, colla subordinatione al provinciale del di lui ordine in Boemia, gli furono concesse, ma però sotto la direttione dell'istesso nuntio. Portò questo susseguentemente a notitia, e fu riferito il 14 Novembre detto anno, che la suddetta permissione d' introdurre missionarij in Moscouia gli era riuscita con molta industria, e non poco spesa, havendo tenuto un suo gentilhuomo per otto mesi impiegato in quest' affare, et il detto Padre Smit lasciato cola dagl' ambasciatori cesarei, à quali il medesimo nuntio haveva dato à quest' effetto lo Smit, scrisse, che si sarebbero anco potuto stabilire altri Padri in di lui compagnia, et a poco à poco aprirvi scuola, ma che era necessario qualche soccorso, non potendo esser mantenuti da quei cattolici, che se bene grandi, o per nascita, o per cariche sono però

assai poveri, e questi medemi ne portorono l' istanze. Intorno a che disse l' istesso nuntio, che il P. Smit haveva havuto cento tallari, ma che ne spendeva per il solo vitto 17 il mese, e che haveva scritto al Provinciale di Lituania di mantenervelo, il che stimava impossibile. Onde gli fù risposto, che questa sacra congregazione era condesceza secondo il ripiego da lui suggerito d' ordinarli che segretamente andasse somministrando al medesimo Padre quello giudicava esser bisogno al suo mantenimento per un anno.

Ma ritornato l' inviato dell' Imperatore da Moscouia scrisse il nunzio di Polonia, e fù riferito sotto li 28 gennaio 1692, che haveva portata l' esclusiva aperta de Giesuiti che quei czari non volevano ricevere in conto alcune, ne meno per passare di la dall' Indie, e che s' erano offerti di ricevere qualsivoglia sorte di religiosi, et anco preti secolari ad elezione dell' Imperatore. Onde fu scritto per via della segretaria di stato all' internunzio di Vienna con incaricarli d' esplorare la mente di Sua maestà per sapere che religiosi gli fosse parso più bene d'inviarvi, e di non tralasciare le diligenze altre volte fatte per mantenervi li Giesuiti.

Dotasi anche dalla segretaria di stato l'incombenza al nuntio di Vienna per trovare preti secolari da mandarvi di quelli, che vivono in commune, e sudditi dell' imperatore che erano le conditioni, colle quali venivano in detta missione, rispose che dal vescovo d'Olmiz gli erano stati proposti D. Francesco Xaverio Leffler, e D. Francesco Antonio Hedida (sic!) ambedue esemplari, che sotto il 28 Luglio detto furono approvati sotto la direttione e dipendenza del nunzio di Polonia, de quali essendone morto uno sotto li 4 Maggio 1693 gli fu sostituito D. Paolo Trasoch (sic, Jarosch) che unitamente all' altro diede relazione, e fu riferita li 13 Luglio detto che erano arrivati nella città di Mosca fioritissima, che di circuito gira sei miglia di Germania, chce sono circa 30 d'Italia accompagnati da soldati da Smolensco sino al palazzo degl'ambasciatori, et ivi trattenutisi con guardie d' huomini armati, ma che poi ad intercessione del Gordon generalissimo, e del signor Menesio altro generale ambi Scozzesi, e zelanti cattolici erano stati posti in Sloboda mezza lega lontano dalla città habitato da soli Germani di diverse sette, cioè luterani, e calvinisti, dove anco dimorano li residenti di Danimarka, e di Suezia, e confluiscono da ogni porte mercanti potentissimi.

Che questi hanno le loco tempij di pietra, e libero l' esercizio a causa del gram commercio, e li cattolici une semplice cappella di legno dedicata alla Santissima Trinita, senza croce, senza torre, e campane, il che è proibito.

Che li cattolici sono 83 persone capaci di confessione, et un Tartaro, che hanno convertito.

Essere cola necessaria la lingua germanica, alla quale attendevano, essendo tutti quei cattolici Germani, a che non gl'è permesso trattare ne disputare coi Rutheni, accio che per una conversione privata non perisca il publico servitio.

Che i Moscoviti riveriscono sommamente l' imagini della B. Vergine, e di S. Nicolò vescovo, e confessore, e padrone di quella città, in cui non vi e chiesa, ò casa senza tali imagini, quali salutano con inginite croci, et un luogo del Pater noster, che rarissimi di quelli huomini l' hanno imparato, dicono alcune parole ruthene, che in latino significano: Misere mei Deus.

E che finalmente quanto sia per durare questa benevolenza de Moscoviti verso gl' operarij della santa fede, il tempo lo dimostrerà, e che intanto loro hanno dato principio alle scuole.

Da tutto ciò si vede apertamente che la Sacra congregazione ha havuta sempre la premura di accorere al bisogni spirituali di tutti quei cattolici, e di pensare all' applicazione di quei mezzi che venivano permessi dalla disposizione de' tempi. Onde presentandosi hora l'apertura che la maestà del re di Polonia invia cola i suoi ambasciatori pare sarebbe di gran vantaggio al bramato fine di esse s' inviasse persona con qualche titolo, o colore, che colla sua applicatione, e diligenza potesse ritrarre tutte quelle informationi, che fossero stimate degne di notitia, e trasmetterne quà un' essata relatione, per poi provvedere a i bisogni spirituali di quell' anime; E perche s' e saputo che il Padre Vota Giesuita religioso di molto zelo, e ben pratico di quelle parti, dove e stato duo volte sia per andare con li detti ambasciatori per non perdere si buona congiuntura si giudica sarebbe molto à proposito munirlo con il titolo di visitatore apostolico, che senza aggravio et impegno della sacra congregazione potrebbe molto giovare al santo fine della medema con transmettergli la seguente instructione che fù stessa per un altro religioso sin dall' anno 1631

I n s t r u c t i o .

In primis vestra Reverentia debebit iter quo perveniet in Moscoviam, et semel significare per quas alis vias illuc pateat aditus, et si plures fuerint, quae facilius minus dispendiosa, et tutior existat. Amplitudinem Moscoviae cum numero animarum, si scire poterit saltem circumcirca, et hominum mores, et inclinationes communiores.

De religione Moscovitarum, eorumque erroribus et superstitionibus, quam diligentissime inquirere omniaque distincte annotare. Si fieri poterit aget cum patriarcha et episcopis, seu metropolitibus, ut ab eis rationem eorum ecclesiastici regiminis scire possit, eosdemque diligenter interrogabit de earum electione, confirmatione, et de communione cum patriarcha Constantinopolitano. De ritibus ecclesiasticis, de libris sacris, missalibus, pontificalibus, euchologiis, de concilijs, et ex eis quot recipiant, an scilicet usque ad septimum tantum inclusive, de SS. Patribus et biblijs sacris in eorum linguam translatis, de administratione, numero sacramentorum, materiisque ac formis eorumque praecisis, et praesertim baptismi, poenitentiae, eucharistiae, et confirmationis. De 5 capitibus concilio florentino deffinitis, et quid ex illis sciant, et in particulari de processione Spiritus Sancti et de primatu Papae. De praecipuis

schismaticis auctoribus, et conservatoribus ut Photio, Marco Ephesi, Gregorio Palama, Nillo Barlaam, Margunio Philadelphio et similibus, quam habeant apud eos auctoritatem, et existimationem.

Monachorum monasteria, quae poterit, inviset, et cum archimandritis, ac monachisaget, ut vitam, instituta, et exercitia eorum scire possit, omniaque praecise annotabit simul cum eorum regimine, instructoribus, et doctoribus, eosdemque interrogabit de omnibus, de quibus actum est in praecedenti huius instructionis capite, et quoties celebrent in mense vel hebdomada. An monachis Ruthenis sint amici, et peculiariter, an per Ruthenos monachos possit in eos religio catholica propagari et exacta disciplina regularis cum studijs introduci. An monachi iuvenes poterunt haberi ut in seminario, aut collegio Urbano collocentur, et denique an inter eos sint monachi, qui calleant linguam graecam vulgarem.

An in civitate principali ubi magnus dux habitat, vel in alia parte possit stabilire missio ex latinis sacerdotibus vel saltem ex Ruthenis unitis, et qua pecuniae quantitate sustentari possit.

De magni ducis, eiisque uxoris religione, an sit spes alicuius profectus cum illis.

De principibus, et privatis magni ducis, eorumque religione, ac inclinationibus.

De populo quomodo sit obediens praelatis ecclesiasticis, et sacerdotibus, sive parochis, eiusque habilitatibus, et ingenio ad doctrinam, et litteras. De lingua populari, an diversa sit ab illa, qua utuntur ecclesiastici in sacris et an habeant gramaticam, et dictionaria, et quibus caracteribus utuntur Cyrillianis, ne, an vero alijs.

De ecclesijs, eorumque ornatibus, devotioneque populi in eis in audientis divinis officijs, et an in eis conciones, vel alia spiritualia exercitia habeantur.

In coeteris V. R. supplebit, eo semper intentione, et fine ut sacra congregatio scire possit que ratione, quibus medijs catholica religio in Moscovia propagari valeat.

Dice monsignor segretario che ultimamente nella congregazione de 14 di Giugno 1695 rappresentò il nuntio di Vienna che havendoli due sacerdoti secolari, spediti dalla sacra congregazione missionarij in Moscovia, fatt' istanza di ditornare alla loro patria per non poter reggere alla rigidezza di quel clima, a che il signor cardinale Kollonitz gli aveva incaricato di supplicare Sua Santità à sostituire in luogo d' essi due PP. Giesuiti cioè il P. Giovanni Milan, e P. Giovanni Berula versati nelle lingue, i quali sua maeste cesarea aveva ottenuto, che si tollerino in quella provincia, quando nel vestito, e nel rimanente non apparissero tali, e fu rescritto annuerunt, e spedite le solite patenti sotto la direzione del nunzio di Polonia, senza individuare che fussero sacerdoti secolari, o regolari.

Rescriptum.

Scribendum RR. PP. DD. nuncijs Germaniae et Poloniae iuxta mentem.

(Příloha 12.) — Z listu I. Milana českému provinciálovi S. J. J. Millerovi z Archangelska 4. října 1709. Archiv Tov. Ježíšova, Jap. Sin, 173, fol. 140—141.

»... cum enim hoc iter terrestre (přes Moskvu a Sibiř) marino sit longe facilius, absque dubio metuendum esset ne praeter missionarios Societatis alii se ingererent ibi futuri importani hospites, imo praeterea metuendum esset, ne ipsi Moscovitae praetenderent gratiam pro gratia et peterent admittendum aliquem suum sacerdotem, quod illis in tali circumstantia difficulter negari posset, tamen Chinos non esset expediens i ante annos viginti aliquis Diaconus Ruthenus, qui in Chinas cum mercatoribus hujatibus venerat, fuitque ibi permissum (cum se Christianum diceret) ut extrueret oratorium, cum autem Chinenses christiani vidissent diversas a nostris coere monias, et insimul vitam scandalosam, ebrietates etc. in ceperunt perturbari et habere suspectum Christianismum, donec opera patrum nostrorum remotus est ille Diaconus, et oratorium sublatum; habent patres nostri sicut ex literis (quas ante biennium R. P. provincialis ad me dederat, et ego illas miseram in provinciam; sed a D. Smiegelsky intercepta et forte abjecta sunt) intelligere potuimus duram mortificationem quo ad scandala quae ibi solent dare mercatores hujates. Literas, quas ante annum acceperam Pequino a Patre Libsto dedi Patri Berula ut mitteret in Provinciam. Literas autem Domini Borghese qui fuit medicus Domini Turnon in Chinis apud mercatores deprehensas detinui et hic accludo Suae Reverentiae pro aliqua distractione legendas, dignetur cum facere quod judicaverit.

Moscvā parat extraordinarios triumphos pro solemnissimam et decretoriam contra Suecos victoriam quibus spero me interfuturum, siquidem cum prima via trahali intendo revisere Moscuam. De reliquo deficit hic in dolore vita nostra et anni nostri in gemitibus. Vellemus multa sed nil invenimus perficere. Regio tota submersa imo profundissime abyssata est in carne et sanguine, haeresis erecta cervice insultat et ubique potentia et favore praevallet.

Ethnica Regiones vix 60 aut 70 milliaribus Germanicis Moscuā dissita indubie paratam ostenderent messem, sed non sinuntur intrare ab iis, qui ipsi intrare nolant ad salutem, Catholici ex omnibus Europae et plerisque Asiae regionibus huc conglobati magna ex parte frigidi et scandalosi, insidia a tot adversariis, persecutiones et fraudes innumera, unicum in his omnibus praesidium et solatium est nobis Dei benignitas, quae magis respicit laborantium affectum quam effectum, Serenissimus Czarus confecto bello et firmata pace cogitat Roman, Deus ibi inspiret ei lumen gratiae suae...«

(Příloha 13.) — *Druhé vyhnání českých jesuitů z Ruska roku 1719.*

Historia provinciae Bohemiae S. J. Authore P. Ioanne Miller S. J. Liber Sextus, N 10 — Missio Moscovitica. — Národní a Universitní knihovna v Praze, Sběrka rukopisů Lobkovická, str. 2190 — a násl.

(2190) Anno 1717 incipientibus, Caesarem inter et Czarum disgustibus, Missionarii Caesarei a Majoribus quibusdam odio haberi caeperunt; neque amplius fas erat ullo excurrere. Moscua conversi 4. Orphani Catholicorum a manibus haereticorum exepti tres, et in Domo nostra educati. Divina magno cum affluxu populi selecto decore habita, praesertim Festum Theophoriae, quo totum Templum, allatis Viennae Austriae peristromatis, est convestitum. Transmissum Ruthenis Episcopis erat quoddam Jansenistarum a Gallia scriptum, quod Czaro Sorbonam vitandi obtulerant, a Cancellario cum alijs quibusdam subscriptum. Inserta ei erant praejudiciosa summo Pontifici dogmata; super quae, an catholica sint, et a nobis talia esse agnoscantur, a nobis quaerebant. At responsum breviter, scriptum hoc solummodo paucorum Gallorum esse, quae insuper non ita dudum sub Innoncentio XII., ab ipsis Gallis revocata sunt; caeterum haud dubie sat illis constare, Unionem cum Ecclesia Catholica, non penes Universalitatem aliquam, sed apud Summum Pontificem quaesita semper fuisse. Advenit magna copia diversorum Arteficum e Gallia, qui laborem auxere Missionariis, ut ijs Ecclesiae sacramenta persvaderent, et in Regione cujusvis licentia se intra virtutis Christianae limites continerent.

(2191) Anno 1718. Reverso ex exteris Regionibus Czaro ereximus ante portam aedis nostrae Pegma, multis luminibus illustratum, quod prae reliquis plausum tulit; et isto jam tunc statuisset, nos, ceu Caesareos, ejicere; hoc tamen dissimulavit, ac distulit, usque dum reverso suo infelici Filio, alia occasio speciosior contra nos quaesita fuisset; indictum nempe omnibus exteris, ut jure jurando sponderent, se nullum alium Czari successorem agnituros, quam qui e cinjuge altera illi natus fuerat, credebant enim, cum hoc vergeret in praejudicium Principelli, ex Filio primogenito Czari, et Sorore Imperatricis nostrae progeniti, non a juramento Catholicos desirtaturos. At vero cum nos politicis immiscere nollemus, et in hocce casu quemlibet in suo sensu abundare permittimus, et hic ictus cecidit cassus; quare hoc adhuc anno mansimus in pace. Conversi sunt ab haeresi 2; reducti Apostatae 5. Monachus Ruthenus, qui publice in concione docuerat, sola fide justificare, junctis cum bene sententibus Ruthenis, viribus, confutatus erat. Praeter Dictiones germanicas et polonicas, etiam plures Gallicae a nostris dicta sunt conciones.

Tandem aderat ultimus et fatalis hujus Missionis annus 1719, quo apostatae reducti quatuor, ab haeresi unus. Omnia more consueto sollemnissime in Templo peracta; pro cujus majore decore Catholicus Mercator, e Bosnia oriundus, magnum numerum alborum cereorum Venetijs advehi curaret. Interim apud congregationem de propaganda jam actum fuerat,

ut nobis ejus Clerici substituerentur; venerat proinde P. Cappuccinus ex Perside, ex Indijs Franciscanus, quos domi nostrae magna cum (2192) charitate longo tempore aluimus; hi nempe destinati erant ad capiendam domum et muneris nostri possessionem. Interea diversi tum Rutheni, tum exteri sunt stigati, ut nos variis afficerent molestiis, ea spe freti, quod prae taedio essemus ultronec stationem deserturi; cum vero nec hoc succederet, 20 Aprilis hora 11 noctu magno strepitu aedis nostrae janua invaditur a petentibus ingressum, at quia dicere, qui essent, nolebant, porta non est aperta, quare hanc trabibus arietarunt; sed in cassum, donec fessi proderent, adesse urbis Commendantem; ad quod verbum janua mox patuit; aderat cum Commendante Czareus Commissarius, et plures bellici officiales, et per plateam ordine suo dispositi 60 circiter armati, qui postremi domum non sunt ingressi, sed solus Commendans, Commissarius, et officiales, qui petiverunt sibi Diarum exhiberi, quale (ut ajebant) Jesuitae solent conscribere; cumque negaretur, nos unquam Diarium fecisse, perscrutati sunt omnia, abreptisque tandem scriptis omnibus, cum unius e Nostris cista, cum dicto: quid hoc portendat, cras scietis, altera post mediam noctem horam discersere. Die sequente omnia more solito a Missionariis imperturbate sunt acta; circa quartam post meridiem horam rursum adfuere, dumque Patres quaererent, num quidpiam praejudiciosum inter scripta fuerit repertum? respondere; nil invenimus, praeter hanc chartam (erat occupatio gallica, quam ex germanico idiomate verteret iuvenis Ruthenus); cujus initium erat: Negotia nostra Petroburgi bene cedunt; merces vendita sunt bono pretio, qua prima verba iis moverant suspicionem. At postquam tam a nobis, quam a praesentibus Exteris mysterium fuisset explicitum, aequiverunt, cistas nihilominus omnes (2193) perscrutati sunt, et repositoria omnia investigantes, an aliquas haberemus merces? Tandem protracto Czareo Decreto Commissarius illud P. Missionario extradidit, inquiens: Serenissimus Czarus nihil habet contra vestras Personas; cum autem vos in sua Regione nolit ulterius tolerare, in hoc scripto legetis; itaque ab nunc intra 24. horas discedetis cum hominibus vestris. Sequenti proinde die 30. Aprilis mane inter modulos Musicos lectum sacrum et absolutis multis paenitentibus, evacuatum Ciborium, demum Templum undique clausam. Porta interim affixum pendebat Czareum Decretum, tenoris ejusdam cum illo, quod nobis pridie porrectum erat; cujus contentum hoc. 1. memorabat, quomodo Czarus omni possibili modo semper quaesiverit conservare amicitiam cum Caesare. 2. Quod e contra Caesar hanc amicitiam vidarit recipiendo et protegendo suum profugam Filium. 3. Quod insuper Caesar non modo Residentem Caesareum revocaverit, sed etiam Ruthenicum ex Caesareis terris intra octiduum exessi jusserit; imo et Mercatores Ruthenos magno cum damno Wratislaviae ejecerit. Quapropter, cum Patres isti sunt Caesarei, et aliunde antiqua lege sit prohibitum, ne Jesuitae tolerentur in hoc Imperio, tametsi hactenus tolerati fuerint, cum Credentialibus muniti Caesareis advenerint, non amplius in hoc Imperio

tolerandi sunt; sed intra 24 horas cum suis hominibus ex domo, et postmodum ultra limites e nostro Imperio amandandi. Circa horam 4 pomeridianam plebs perrupit et Cellare, et Dispensa, imo et ex Repositorio sub tecto, quae poterat, auferebat; cumque Missionarius ab officiali quaereret, cur non ponerentur Vigilia? responsum fuit: non habemus ad hoc mandatum; vicissim officialis quaerebat: (2194) de clavibus Domus, ac Templi, cur non extraderentur? respondit Missionarius: Domus ae Templum est Augustissimi Caesaris, sumptibus hujus emtus locus, et ista aedificata, non inquilinos dumtaxat egimus, ab illo petenda claves, et cum hoc dicto claves omnes ad pedes Imaginis B. Virginis, quae super mensam stabat, deposuit. Postmodum coram ingenti multitudine, capacissima Domus nostra aream implente, publice Missionarii gratias egerunt Czaro coram ejus officialibus, pro eo, quod ejus favore tot annis fuerint frui; ac demum sub solis occasum e Domo, comitantibus Militibus evecti, nullo insultante, sed multis, etiam Haereticis, et Ruthenis amare illacrimantibus. Avexerunt nos per septiduum extra viam publicam jam meridiem, jam septentrionem, jam occidentem versus, per silvas et raros pagos, ut nemo scire posset, quo devenissimus, sicut et Moscuae nulla ad Julium usque habita fuit notitia. Demum 7. Maji in urbecula Mosaisko cum ad nos pertinentibus, domui sat augustae inclusi fuimus, ubi sub Militum custodia (inurbanitate officialis nos nullum affligentem) sumus detecti usque ad 15 Augusti, donec 25. ejusdem in ipsis limitibus a nobis recessissent Milites cum officiali, nosque viam per Lithuaniam et Poloniam fuisset prosecuti.

Missio reliquit in Moscva:

Duos Episcopos unitos, unum Ruthenum, alterum Armenum.

Quatuor Sacerdotes, unum Armenum, tres Ruthenos.

Vigintiquinque Nobiles unitos.

Catholicorum universim sine inde dispensorum aliquot ultra duo millia.

(Příloha 14.) — *Memoranda kapucínů české provincie ohledně misie v Rusku*. I. »Per memoria« z r. 1700. Archiv Kongregace de Propaganda Fide, Collegii, scuole etc., T. IX. Archiv země České, sbírka H. Kollmanna).

La provincia dei Padri Cappuccini di Boemia somministra per le missioni di Moscovia sette missionarii colà destenuti dalla Sacra Congregazione di propaganda. Per fare che non maggior vantaggio dell'anime vengano assistite quella missioni, la provincia prenominata supplica che venga a lei incaricata la pefettura delle suaccennata missioni, sempre però dipendentemente dalla Sacra Congr^e predetta, siccome colà si ritrova stabilito nelle missioni di Francia, di Parigi, di Bretagna e di Turena che anno la cura di diverse missioni, cioè Parigi di 13 missioni in Grecia,

Bretagna di sette in Asia, Turena anche di molte in Asia, Champagna di Mississipi, Normandia di molte in America.

1.e Perche se la provincia di Boemia avrà in sua carico le missioni di Moscovia, formera essa un colleggio di missionarii, in cui i Padri destinati per le missioni, verranno ben muniti di dottrina, buon costume e lingua proporzionata.

2.e Perche la cura di quelle missioni e più propria a quella provincia, che a nuin altra, perche essendo la più vicina alla Moscovia, con risparmio e di spese e di tempo, più che d' altronde i missionarii possono da colà fare il loro viaggio alle missioni.

3.e Perche i P. P. di Boemia più d' ogni altro si conformano nel linguaggio alli Moscoviti, e perciò più facilmente possono eseguire il loro ufficio con sollecito frutto dell' anime.

4.e Dalla provincia di Boema corre il commercio con Moscovia, mediante qual commercio, da detta provincia si sono mandati soccorsi, in specie a Nissenensi privi d' ogni sostanza, il che potrà continuarsi.

5.e Se le prefettura viene data al ministro provinciale di Boemia provvederà meglio le missioni, e conoscendo i suoi soggetti, saprà destinarvi i più proprii.

Finalmente vi concorre la ragione di politica per l' Unione o sia lega delle due corone d' Austria e Moscovia, per il che li missionarii mandati dalle provincie di casa d' Austria e Moscovia, saranno più protetti e conseguente mente più sicuri.»

II. 1755 (ACP/K), Scritture originali riferite, vol. 760.

a) Žádost vikáře české provincie.

Eminentissimi et reverendissimi domini.

Fr. Andronicus Neo — titschinensis ordinis minorum S. Francisci capucinatorum Boëmiae provinciae vicarius provincialis humillime exponit EE. VV. quod Patres procuratores ordinis nostri jam a pluribus annis expetierunt ex eadem provincia pro Moscovia missionarios ex motivis, quae ipsi etiam Patres Itali dum ex missionibus Moscoviae per provinciam Boemiae reversi, vel sacrae congregationi in scriptis exponerunt, vel voce recenserunt.

Primo, quia provincia Boemiae praedicatoribus et subjectis idoneis largiter provisa est.

2. Quia lingua boëmica coincidit cum lingua moscovitica, qua illi Patres cum germanica et aliis sunt instructi, et ita statim apti ad operationes missionum.

3. Est provincia Boemiae magis vicina cum inter illam et imperium moscoviticam sola Polonia intercedat, sicque missionarii citius et cum minoribus expensis vialibus possunt ad missionem pertingere.

4. Frequentior est communicatio mercatorum ex Moscoviae imperio cum mercatoribus provinciae Bohemiae, praesertim Breslaviam; quibus

mediantibus diversa subsidia in libris, medicinis et missarum ellemosinis missionariis praestari possunt et praestita sunt; quibus etiam magnopere egent, cum certum fundum aut a sacra congregatione assignatum subsidium pro manutentione Moscuae et Nissnae non habeant.

Ut igitur ejusdem provinciae Boemiae superiores pro sanctae religionis catholicae in illis regionibus conservatione et quando Deo placuerit dilatatione operam conferrent, resolutos et idoneos patri procuratori generali nominarunt operarios, qui sacrae congregationi praesentati, examinati et legitime missi fuerunt, de quorum numero intra decursum 7 annorum tres laboribus apostolicis in illis asperrimis regionibus consumpti mortui sunt, alii autem septem de eadem provincia actualiter in illis missionibus persistunt. Praeter illos est P. Udalricus ex provincia Helvetiae praefectus, et duo ex provincia mediolanensi, qui in Astracan suum cursum consumant.

Hoc pium missionem Moscoviticarum opus provinciae Boemiae quidem continuare, imo magis ad statum perfectum perducere desiderat, idque certius eventurum sperat, si

1. Illi patres qui ad missiones se libere offerunt et idonei iudicantur, prius in aliquo suae provinciae conventu quasi in seminario colligantur et instruantur.

2. Si provincia curam et opem conferat, ut capellae missionum maxime lignea Nissnensis ad ruinam inclinata, restaurentur et conserventur.

Eapropter praefatus vicarius provincialis cum sua Boemiae provincia EE. VV. humillime supplicat, quatenus missiones moscoviticas eidem provinciae totaliter attribuere et praefecturam primariam illarum missionum ministro provinciali pro tempore existenti conferre dignetur. Quatenus tam praefectus Moscuae residere solitus et omnes missionarii in illo imperio et capucinatorum stationibus existentes ab eodem dependeant, et circa illos tanquam verus superior disponere valeat. Quando vero aliqui de novo mittendi fuerint, illos possit et debeat naminare patri procuratori generali ordinis ad eadem sacra congregatione de Propaganda Fide praesentandos. Ita suae provinciae opera confidit missiones illas ad perfectiorem statum progressuras. Se tamen sapientissimo iudicio et clementissimo resolutioni EE. VV. substernit orator.

b) Odpověď generálního prokurátora řádu.

Eminentissimi et reverendissimi domini.

Procurator generalis ordinis fratrum Minorum sancti Francisci capucinatorum mandatis EE. VV. (ea qua par est reverentia) obtemperans, humillime exponit insolitas prorsus esse P. Andronici vicarii provincialis Capucinatorum provinciae Boemiae petitiones sacrae congregationi exhibitae; cum enim supplicat: ut sacra congregatio missiones moscoviticas suae provinciae totaliter attribuere, et praefecturam primariam istarum missionum ejusdem provinciae ministro provinciali pro tempore existens concedere dignetur, nullis validis innixus rationibus ac momentis,

immo jura tertii, provinciarum scilicet Italarum et Germanicarum, et ipsiusmet procuratoris generalis laedere videtur.

Utrumque ejusdem memorialis brevi examine, et in eo allegatorum refutatione liquido constat ab invaliditate rationum ac momentorum petitionis P. Vicarii provincialis provinciae Boemiae exordior.

1. Prima ejus ratio haec est: (srv. výše, č. 1.).

Veritatem istius propositionis libenter fatetur procurator generalis; ast in Italicis et Germaniciis provinciis conjunctim sumptis longe majorem, quam in sola provincia Bohemiae reperiri numerum subjectorum ad moscoviticas missiones idonearum, nullus serio negaverit.

Secunda ratio (srv. výše, č. 2.).

R(efutatio): De convenientia vel de inconvenientia linguae boemicae cum lingua moscovitica judicare nequit procurator generalis, cum utramque ignoret; nec super eo negotio debitas huc usque potuerit sumere informationes. Sed unum sit: quod scilicet anno 1719 Petrus primus magnus imperator Moscoviae capucinos, qui diversas callerent lingua Petroburgam civitatem a se aedificatam ablegari ab ipsomet summo pontifice Clemente XI. requisierit, et cum hujusmodi religiosos in provincia helvetica reperiri constaret, nova missio, jussu pontificis, nulla facta mentione provinciae Bohemiae, a Patribus provinciae helveticae fuerit instituta... Scit insuper quod P. Venustus Friburgensis praefectus laude digne missionis initia posuerit, ejusque flori, dictae provinciae helveticae missionarii, cum plurium eorum sacrificio strenue insudaverint.

Demum scit procurator generalis P. Apollinarem Suittensem tunc missionis praefectum, non quidem absque maximo conatu a Petro czare magno diploma, quo ecclesiam et domum in civitate Petroburgi fundare indulgit obtinuisse, ad effectum licet ob subsecutum czaris mortem non fuerit deductum. Isti omnes non erant ex provincia Bohemiae, et tamen amplissimos bonorum omnium largitor Deus, cujus manus non est abbreviata, super eorum labores, benedictiones effundere non est dedignatus.

Accedit, quod non videatur, quaenam sit linguam moscoviticam cito callendi tam urgens necessitas; cum Moschorum conversio poena mortis prohibeatur, totusque missionis fructus in confirmandis in fide catholicis ibi degentibus et in populis diversarum nationum et sectarum, diversis etiam a lingua moscovitica linguis ut plurimum loquentibus, ad eandem fidem convertendis potissimum consistat.

Tertia ratio (srv. výše, č. 3.).

R. Vicinia provinciarum est quidem ratio convenientiae, si nullum aliunde militet obstaculum, sed supposita juris aliarum provinciarum, et procuratori generali laesione, nullius videtur esse momenti.

Quarta ratio (srv. výše, č. 4.).

R. Necessitatem subsidiorum pro missione ultro fatetur procurator generalis: ast, ut mediantibus Boemis, Italia possint missionariis in

libris, medicinis et missarum eleemosynis praestari subsidia, sufficit quod aliqui ex provincia Boemiae desumantur missionarii; et quod insuper Patribus ejusdem provinciae missionariis in hac re paululum tribuant operae; quod quidem charitatis ministerium fratribus suis denegaret foret indecorum, omnium ordinis provinciarum, pro diversis missionibus laborantium, constanti ac perpetuo usui contrarium; qua de re infinita prope modum afferri possent exempla. Sic in iis quae spectant missiones Thibeti, PP. Italorum proprias curam omnem et diligentiam maximam adhibent PP. provinciae Britanniae in Gallia, sic etc.

Dein (quod notatu dignum est) longe abundantiora futura pro missionibus moscoviticis subsidia, si ex omnibus provinciis, quam si ex sola provincia Boemiae, advocentur missionarii; verisimillimum est, et quasi manifestum, cum enim quodlibet provincia suorum maxime curam habeat alumnorum, quaelibet etiam, pro viribus, elemosynas missionariis sollicitate subministrabit.

Quod vero petitio P. vicari provincialis provinciae Boemiae jura tertii, provinciarum scilicet Germaniae et Italiae, immo et ipsius met procuratoris generalis laedere videatur non ingidet probatione; siquidem ad hunc usque diem tum ex provinciis Germanicis, tum ex Italis missionarii capaces et idonei indicati indiscriminatim a sacra congregatione ad missiones Moscoviticas missi sunt.

Si ultimus procurator generalis plurimos, ob rationes sibi notas, ex provincia Boemiae pro dictis missionibus expedit missionarios, alii procuratores generales aliter egerunt, et ex diversis provinciis adscivere, nec ullus unquam dictas missiones soli provinciae Boemiae tribuere atentavit; quin et P. Udalricus a Rocchaccio ex provincia Helvetiae praefectus actualis et duo Patres ex provincia Mediolanensi jam nunc ibidem morantur.

2.^e Ad hanc usque diem procurator generalis, ad mentem constitutionum ordinis, sub obedientia sacrae congregationis, tanquam primarius dictarum missionum praefectus jus habuit, sumptis debitis informationibus, non solum missionarios nominandi, et sacrae congregationi praesentandi, sed etiam ipsos corrigendi, et sub eadem obedientia expellendi, et alios in eorum locum substituendi.

Jus itaque tertii laederetur, si juxta petitionem P. vicarii provincialis provinciae Boemiae missiones Moscoviticas quae tum provinciis Italis tum Germanis sunt communes, propie solius provinciae evaderent; nec levis inferretur patri procuratori generali iniuria, dum violato ipsius jure, et praefectura missionum reiecentur, et simplex factor et institor foret P. provincialis provinciae Boemiae pro tempore existentis, cui, ordine turbato, omnimodo tribueretur supra missionarios autoritas.

Quae cum ita sint EE. VV. quae diligunt aequitatem et semper ordinate procedunt, enixe deprecatur procurator generalis, ut circa missiones moscoviticas nihil innovetur, nisi quod traditum est, omniaque in eadem statu permanent, ita ut procurator generalis possit, quod sibi

de jure competit, ex omnibus italicis et germanicis provinciis operarios, quos pro messe moscovitica magis idoneos in domino judicaverit, indiscriminatim advocare, illos sacrae congregationi proponere, omnia denique ad primum praefectum, et missionariorum superiorem spectantia, sub obedientia ejusdem sacrae congregationis peragere valeat. Se tamen oculatissimo et clementissimo EE. VV. judicio dictus procurator generalis demissione submittit, dum interim sacram purpuram deosculatur.

P. Amatus a Lamballa, procurator et definitor generalis.

D O P L Ň K Y

Str. 17, pozn. 7—9. *Srv. Collectanea S. Congregationis*, I, 9, N 19 (24. XI. 1625), 45 a násl., N 142 a 143 (20. VII. 1660); zde — usnesení Kongregace a text přísahy v redakci z r. 1660; v r. 1661 (*ibid.*, 47 a násl., č. 144) bylo rozhodnuto o zvláštních odchylkách »ab hac regula«, a to ohledně basilianů »pro collegio Graecorum«, t. j. sv. Athanasia, a členů řádu sv. Antonína »pro collegio Maronitorum«.

Str. 57. 21. VII. 1637 Suša dosáhl licenciátu theologie, a v říjnu téhož roku »suprema theologiae laurea decoratus fuit«. *MZA.*, Cerr., II, 6, 731, 749.

Str. 81—82, pozn. 3. Petrus Welkusijs byl rektorem pražského konviktu ad S. Bartholomeum od r. 1599. *Czerwenka*, *Notitia*, 91.

Str. 114, pozn. 6. Článek *J. Kleijntense*, S. J., *Jesuiten missionarissen in Russland* (1684—1740), *Het Missiewerk*, 1938, 197—211, nám zůstal nedostupným.

Str. 158—9. Pro ocenění všeobecné kulturní orientace patriarchy Ioakima viz novější výklady — *P. Pascal*, *Avvakum et les débuts du raskol*, Ligugé, 1938, podle rejstříku; *Bogoslovskij*, M., *Petr I*, I, 1940, 101—2 a pas.; *RBS.*, s. v.

Str. 234. Johann Rempen (1663—1744), jesuita, potom benediktin, r. 1707 přestoupil na luteránství (*Allgemeine Deutsche Biographie*, XXVIII, 1889, 200—2). Ve zprávě misie jde snad o jeho knihu »Schau-Bühne der Evangelischen Warheit«, Leipzig, 1709.

Str. 270, pozn. 85. *Srv.* sdělení de Bruina z let 1707—1708, když po druhé navštívil Moskvu na zpáteční cestě z Persie: moskevští jesuité (dva Němci a jeden Angličan) zbudovali v Moskvě v posledních letech »une petite eglise«, a to z kamene, vnitřek je umělecky vymalován »in Fresko«. *Voyages*, II, 420; *Putešestvijs*, 249. V roce 1747 kapucín Boleslaus Novodomensis ve své zprávě o cestě do Moskvy sděluje, že kostel misie »est valde pulchra« a že »habitatio commoda« pro misionáře. *Annales*, XX, 473, N 24.

Str. 274, pozn. 39. Známý nizozemský malíř a cestovatel Kornelius de Bruin ve své knize o cestě do Moskvy v letech 1702—1703 sděluje mezi jiným o škole jesuitů v Moskvě toto: »Deux Jesuites s'y sont établis depuis quelques années, lesquels y enseignent le latin à plusieurs enfants de leur communion.« *Voyages de Corneille de Brun par la Moscovie en Perse etc.*, I, Amsterdam, 1718, 53. V ruském překladu z holandského originálu této knihy, vydané v r. 1711, jmenují se tiito jesuité Němci a jejich žáci jsou označeni jako »mnohé děti šlechtického původu«. (*Putešestvijs čerez Moskoviju Kornilija de Bruina*, per. P. Barsova, Moskva, 1873; *Čteníja*, 1872—73, 116.)

Str. 310, pozn. 3. V známé sbírce »*Podlinnyje anekdoty o Petrě Velikom*«, vydané *J. Stählinem* (cit. podle 2. vyd., I, Moskva, 1820), jsou uvedeny zajímavé posudky Petra Velikého o jesuitách. Petr I. zdůrazňoval prý zvláště politickou stránku činnosti jesuitů. Podle sdělení bývalého ruského residenta ve Vídni A. Veselovského car prý se divil, že vídeňský dvůr stále důvěřuje jesuitům, když za válek s Turky nepomohli císaři ani částkou svého velikého bohatství (str. 31—32). Na jiném místě Stählin upozorňuje, že Petr Veliký v posledních letech svého panování dovolil úplnou volnost náboženství katolického (srv. 143—4), avšak rozhodně nechtěl připustiti do Ruska jesuitu. Uznával, že jesuité jsou »po boľšej časti ljudi učenyje, vo vsjakich chudožestvach iskusnyje i sposobnyje, no ne dija menja«; »ja znaju — říkal prý car — to, čto oni kažutsja vsegda nabožnymi, odnako nabožnost' svoju upotrebljajut toľko dlja svojego obogaščenija i dlja prikrýtija, a učilišča ich i iskusťva služat orudijami ich umyslam, vygodam papy i ich vlastoljubiju, čtoby upravljat' Gosudarjami po svojej volě«, oni prý »ne mogut otstat' ot togo, čtoby ne mešatsja vo vsě gosudarstvennyja děla« (32—33).

Str. 328 a násl. Není vyloučeno, že zápis datovaný r. 1700 souvisí nějak s pozdější dobou, a to nejspíše s krokem české provincie r. 1755. Zmínka o kostele v Něžině (»Nissnensis«) v r. 1700 je stěží možná. V každém případě v »*Annales*« české provincie nenalzáme zpráv o podobném pokusu provincie v r. 1700. Majíce v dispozici jen přepisy Kollmanovy, nemůžeme vysvětliti, jak vzniklo datování tohoto textu rokem 1700.

Str. 336 a 341. *G. Greiderer*, *Germania franciscana seu Chronicon Geographo-historicum ord. S. P. Francisci*, I, Oeniponte, 1777 na str. 757 a 762 jen krátce se zmiňuje o činnosti PP. Remeda, Poffa, Königa a Pozorského v Rusku.

LITERATURA

Archivní materiál – Zkratky

A C P — *Archivum Sacrae Congregationis de Propaganda Fide*, Roma. Materiálů tohoto archivu bylo použito podle dvou sbírek přepisu:

1. **K** — sbírka pořizená Hynkem Kollmannem, nyní v Archivu Země České; obsahuje velký počet přepisů dokumentů, týkajících se Čech a Moravy za léta 1622—1800.
2. **Š** — sbírka přepisů pořizená prof. E. Šmurlem, nyní v Ruském Historickém Zahraněním Archivu v Praze; obsahuje přepisy dokumentů, týkajících se Ruska, »Rutheni« v Polsku atd.; v Ruském Archivu nachází se jen část přepisů prof. Šmurla, zčásti opakující přepisy Kollmanna, jehož sbírka je úplně a systematicky uspořádána podle chronologie spisů.

A S J — *Archivum Societatis Jesu*; materiály tohoto archivu byly autoru přístupny podle laskavého sdělení ředitele Archivu P. J. Sola S. J. a podle fotokopie řady dokumentů, a to zejména:

Nekrologů: Davida (Boh. 126, f. 166—7);
Tichavského (Boh. 108, f. 285—7);
Beruly (Boh. 163, f. 141);
Broggia (Boh. 156, f. 85);
Knittla (Boh. 114, f. 335—6);
J. Beyera (Boh. 150, f. 99).

Annuae missionis in Moskovia 1710—1716. Boh. 122, fol. 243—252; 130, fol. 5, 10, 16.

Regesta listů generála řádu — Boh. 5 I, 37—38, 46—50, 54—56, 60.

Listy J. Milana — Jap. Sin. 173, fol. 140—141 a Hist. Bohem., F XXXIV, fol. 251—254.

List J. Davida — Jap. Sin. 164, 160.

Listy generálů de Noyelle a Gonzalesa — Císaři, Zierowskému, české provincii atd. ohledně moskevské missie: Epp. NN 7, 690, 700, 702—4, 727; Austr., 9, 250—1; Boh. 4 II, 343, 360; 5 II, 418; 6, 4, 7, 22.

Kopie listů a dokumentů, vytištěných podle brněnské sbírky v »Pis'ma« — Boh. 109, 559—60, 571—583; 111, 83—86; 118, 555—562; 122, 243—252.

- A P H** — Archiv Pražského Hradu; oddíl Jesuitica, fasc. 418, 421, 423, 437, 440, 442, 457, 460, 461, 462, 463, 464, 466.
- Fondo Gesuitico in Domo Professa v Římě;**
Epistolae selectae, busta 648, capsula V — dopisy B. Hostounského;
Epistolae indepetae, 25 — listy J. Davida, T. Tichavského, J. Milana a jiných.
Busta 634, capsula 13; busta 108, capsula 25 — katalogy; 1542, Theca 164.
- M Z A** — Moravský Zemský Archiv v Brně;
ze sbírky rukopisů Cerroniho, II. 233 — korespondence moskevských jezuitů 1698 a násl., vydaná r. 1904;
Cerroni II, 6, matrika Olomoucké Akademie (zprávy o basiliánech odsud laskavě sděleny prof. dr. Fr. Hrubým).
Slavkovský Archiv Kouniců, Ve.
- A P A** — Archiv Pražského Arcibiskupství; Recepta r. 1692; Emanata — červen a prosinec r. 1692; srpen 1697.
- Archiv University Karlovy, č. XIX** — Album Academiae Pragensis Societatis Jesu, matrika r. 1565—1624.
- VA (Š)** — Vídeňský Archiv, Haus-, Hof- u. Staats Archiv in Wien, oddíl Russland, N 6—7; materiál tohoto použito podle sbírky přepisu prof. E. Šmurla, nyní v Ruském Zahraničním Hist. Archivě.
- Olomouc**, Archiv Cyrilo-Methodějské bohovědné fakulty, matrika Olomoucké Akademie, použita podle excerpta, pořizeného pod dozorem prof. dr. J. Vašici.
- A M V** — Státní Archiv Ministerstva Vnitra v Praze; fond Jesuitica, č. CXL/1; Stará manipulace, oddíl Jesuitica, I 20 17/13.
- Knihovna Národní a Universitní v Praze**, rukopisné oddělení;
1. »Missio Asophica« Milana — VIII H 75, cím. 60;
2. »Historia Provinciae Bohemiae Soc. Jesu« Jana Millera — sbírka Lobkovická.
- Městské museum v Těšíně**, bývalá sbírka rukopisů Scherschnikových, stará signatura DD IV aa — »Status Modernus Moscoviae« Jiřího Davida.
- Vatikánský Archiv (Archivio Segreto) v Římě**, nunziatura di Germania, 217 (1689—1690); nunziatura di Polonia 104, 105, 106, 107, 108, 109, 131 — podle přepisů v sbírce E. Šmurla.
- Archiv františkánského kláštera v Praze** — »Itinerarium« P. Remeda Prutkého.
- Archiv české provincie OFM. kapucínů v Praze** — »Annales« provincie, dd. XVI, XIX, XX, XXI, XXII; katalogy členů provincie, léta 1766—1780, 1785, 1797—8, 1801, 1803.

Literatura – Zkratky

- A d e l u n g, F r., Kritisch-literarische Uebersicht der Reisenden in Russland bis 1700, S. Petersburg, I.—II., 1846; ruský překlad A. Klevanova, M., 1864 (Čteníja).
- A S S — Acta Sanctorum, majus I; october vol. III—IV, IX, Bruxelles.
- A J Z R — Archiv Jugo — Západnoj Rossii, část I, tt. 1, 5, 8, 12, Kijev, 1859, 1914, 1904.
- A n d r u s i a k, M., Josef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1669 až 1708), Lwów, 1936 (Archivum Towarzystwa naukowego we Lwowě, B, XVI/1).
- A p o k r i s i s Christofora Filaleta v perevodě na sovremennyj russkij jazyk, Kijev, 1870, předmluva J. J. Malyševského.
- A r c h. S b o r n i k — Archeografičeskij Sbornik dokumentov, odnosjaščichsja k istorii sěvero-západnoj Rusi, tt. III, XII, Vilno, 1867, 1900.
- A r c h i v k n. F. A. K u r a k i n a, kn. I—II, S. Petersburg, 1890 a násl.
- A k t y, izdavajemyje Vilenskoju Archeografičeskiju Komissijeju, tt. XVI, XXIII, Vilno, 1872 a násl.
- A v r i l, P h., Voyage en divers états d'Europe et d'Asie, entrepris pour decouvrir un nouveau chemin à la Chine, Paris, 1693.
- B a l b í n, B., Obrana jazyka slovanského, zvláště českého, vyd. Družstvo přátel studia v Praze, N 38, překlad a red. J. Dostál, Praha 1923 (Národní knihovna, 1).
- B a l b i n i, B., Bohemia docta, I, Pragae Veterae, 1777.
- B a l i ň s k i, M., Dawna Akademia Wileńska, próba jej historyj od zalożenia v roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia v roku 1803, Petersburg, 1862.
- B e d n a r s k i, S t., ks., T. J., Geneza Akademji Wileńskiej. — Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia X wskrzeszenia Uniwersitetu Wileńskiego, I, Wilno, 1929, str. 1—22.
- (B e d n a r s k i, S t.) Geneza seminaryum papieskiego w Wilně, »Oriens« 1933, marzec-kwiecień, Kraków, str. 47—50.
- B e d n a r s k i, S t., Upadek i odrozenie szkół jezuitskich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego. Kraków, 1933.
- B ě l o k u r o v, S. A., O německich školach v Moskvě v pervoj četverti XVIII v. (1701—1715). Dokumenty Moskovskich Archivov, predislavije S. A. Bělokurova, Čteníja, kn. 220, 1907/1.
- B ě l o k u r o v, S., Spiski diplomatičeskich lic za granicej i inostrannyh pri russkom dvore (s načala snošenij po 1800 g.), vyp. I, Moskva, 1892

- [Sborník Mosk. Glavnago Archiva Ministerstva Inostr. Děł, vyp. 5, Moskva, 1893].
- Benedetti, Enrico, Le vicende di un decreto della propaganda sul passaggio dei Ruteni al rito latino (1624). — Studion. Bolletino delle chiese di rito bizantino, vol. I, NN 1, 2, 6, 10, 12, Roma, 1923—1924.
- Berchholz, Dnevnik kammer-junkera Berchholza, per. s něm. N. Ammon, I—IV, Moskva, 1858—1862.
- Bieliński, J., Uniwersytet Wileński (1579—1831), III, Kraków, 1899—1900.
- Bílek, T., Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova a působení jeho vůbec a v zemích království českého zvláště, Praha, 1896.
- Bobek, Wl., Bohuslav Balbín, Bratislava, 1932.
- Böhmische Jesuiten in Russland, »Politik«, Prag, 1905, NN 256, 263, 270, 277 (17 a 21. IX a 1 a 8. X.).
- Bosmans, H., J., Le problème des relations de Verbiest avec la Cour de Russie, Bruges, 1913 (Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre, fasc. 3—4, 1913).
- Brückner, A., Patrik Gordon i jeho dnevnik. ŽMNP., tt. 193 a 194 (r. 1877), 196—197 (1878).
- Buslajev, F. J., Lekcii J. J. V. Nasledniku Cesareviču Nikolaju Alexandroviču (1859—1860 gg.), Starina i Novizna, kn. 12, Moskva, 1907.
- Cahen, G., Histoire des relations de la Russie avec la Chine sous Pierre le Grand (1669—1730), Paris, 1912.
- Codaly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození. Praha, 1939 (Sborník).
- Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta instructiones rescripta pro apostolicis missionibus, I, Romae, MCMVII.
- Cvětajev, D. V., Iz istorii inostrannyh ispovědanij v Moskovskem gosudarstvě XVI—XVIII vv. Moskva, 1887.
- Cvětajev, Dm., Istorija sooruzenija pervago kostela v Moskvě, Moskva, 1886.
- Cvětajev, D., Pamjatniki k istorii protestantstva v Rossii, I. Čtenija, 1883, III a 1884, III.
- Cvětajev, D. V., Protestantstvo i protestanty v Rossii do epochi preobrazovanij, Moskva, 1890.
- Czerwenka de Wiesznow, W., Notitia collegii convictorum Soc. Jesu, Pragae ad S. Bartholomaeum, Pragae, MDCLXXIV.
- Čarykov, N. N., Posol'stvo v Rim i služba v Moskvě Pavla Menezija (1637—1694). S. Peterburg, 1906.
- Český slovník bohovědný — ČSB, I—IV, Praha, 1912 a násl.
- Čistovič, J., Feofan Prokopovič i jeho vremja, Spb., 1868 (Sborník otd. ruskego jazyka i slov., IV).
- Čistovič J., Očerki istorii zapadno-russkoj cerkvi, č. I—II, Spb, 1882—1884.
- Čtenija v Obščestvě Istorii i Drevnostej Rossijskich pri Imp. Moskevskom Universitetě.
- D'Elvert, Chr., Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungs-Anstalten, Brünn, 1857.
- D'Elvert, Chr., Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz, Brünn, 1895 (Schriften, XXIX).
- De Lirja, Diario del viaje á Moscovia del duque de Lirja y Xerica. Collección de documentos inéditos para la historía de España, t. XCIII, Madrid, 1889.

- Demjanovič, A., Jezuity v Zapadnoj Rosii (v 1569—1772 godach), ŽMNP, 1871, č. CLVII—VIII, srpen—prosinec.
- Deruga, A., Katolicyzm w Moskwie (1684—1704). Nadbitka z »Przeglądu Powszechnego«, listopad-grudzien, 1935, Kraków, 1935.
- Deruga, A., Piotr Wielki a unci i unja kościełna. 1700—1711. Wilno, 1936 (Institut naukowo-badawczy Europy wschodniej, sekcja hist., N 1.).
- Dikovský, N., Bazilijskij orden i jeho značeníje v zapadno-russkoj uniat-skoj cerkvi v XVII i načale XVIII v. Grodnenskija Eparchial'nyja Vědomosti, 1906, NN 31—2, 33—4, 38.
- D R V — Drevnjaja Rossijskaja Vivliofika, vyd. 2, XV, XVIII, Moskva, 1790.
- Duhr, B., T. J., Bajky o jesuitech, přel. J. Tumpach a A. Podlaha, Praha 1902 (Vzdělávací knihovna katolická, sv. XX).
- Duhr, B., Geschichte der Gesellschaft Jesu in Ländern der deutschen Zunge. I—IV, Freiburg, München, Regensburg, 1907—1938.
- Dukmeyer, Fr., Korbs Diarium itineris in Moscoviam und Quellen, die es ergänzen, 1—2, Berlin, 1909—1910.
- Duliškovič, Ivan, Istoričeskija čerty uhro-russkich, tri tetradi, Ungvar, 1874—1877.
- Dvorský, V., Predmluva ke knize Pís'ma jezuitov (v. Pís'ma).
- Epistolae et acta jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Bathory, collegit et edidit dr. A. Veress, II (1575—1588), Budapest, 1913 (Fontes rerum Transylvanicarum II).
- Estreicher, K. a St., Bibliografia Polska (abecední uspořádání), I—XXXVI, Kraków, 1872—1939.
- Fechner, A. W., Chronik der evangelischen Gemeinden in Moskau, 1—2, Moskau, 1876.
- Feldman, Józef, Polska w dobie wielkiej wojny północnej 1704—1709, Kraków, 1925.
- Fell, G., S. J., Possevins Leben und Schriften v sborníku Der Jesuiten paedagogische Schriften (v. n.).
- Florovský, A. V., Le conflit de deux traditions — la latine et la byzantine — dans la vie intellectuelle de l'Europe Orientale aux XVI—XVII siècles, Prague, 1937, Zapiski naučno-izslěd. objedinenija, t. V, N 31.
- Florovský, A., Palladij Rogovskij. Eine Episode aus der Geschichte des Katholizismus in Moskau Ende des 17. Jahrhunderts. — Zeitschrift für osteuropäische Geschichte, B. VIII (NF. IV), H. 2. Berlin, 1934, 161—188.
- Florovský, A., Pražský ohlas moskevské epopeje Samozvanců z počátku XVII. st. — Národní listy, 11. VIII. 1940.
- Florovský, A., Ruská mluvnice českého jesuity z r. 1690. Slovo a slovesnost, r. IV, č. 4, 1938, 239—245.
- Florovskij, Georgij, prot. Puti russkago bogoslovija, Paříž, 1937.
- Fontes rerum Transylvanicarum, II, III, V, Budapest, 1913, 1921.
- Furykevych, Vol., o., Do pytannja pro nacional'nist Mytr. Ruts'koho. Bohoslovija, t. XV, kn. 4, 1937, Lwów, 264—376.
- Gagarin, J., S. J., Eine noch unbekannte Urkunde in Bezug auf die Vertreibung der Jesuiten aus Moskau im Jahre 1689. — Russische Studien zur Theologie und Geschichte, hrg. v. dr. J. A. Moritz Brühl, II, Münster, 1857 (srv. Études de Theologie, de Philosophie et d'histoire I., 1857, 387—427 a separat, Paris, 1857).
- Gašparikova, A., Povstanie Rákócziho a Slovania. Bratislava, 1930. (Sbor-

- ník filosofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, r. VII., č. 55 [2].)
- G o l i k o v, J. J., Dějanija Petra Velikago, mudrargo preobrazitelja Rossii atd., V—VII, Moskva, 1838.
- G o l u b e v, S. T., Gedeon Odorski (byvšij rektor Kijevskoj Akademii v načalě XVIII st.), Trudy Kijevskej Duchovnoj Akademii, 1900, říjen, prosinec (bez konce).
- G o l u b e v, S. T., Kijevskij mitropolit Petr Mogila i jeho spodvižniki, I—II, Kijev, 1883—1898.
- G o r d o n, Tagebuch des Generals Patrick Gordon, hrg. v. M. Posselt, II—III, S P B, 1851—1852.
- G o r d o n, Dnevnik vo vremja jeho prebyvanija v Rossii, ruskij perevod s anglijskago originala P. M. Majkova, Russkaja Starina, 1916, 1—5, 12; 1917 (r. 1684 a násl.).
- G r a j e v s k i j, J., Kijevskij mitropolit Timofej Ščerbackij. Trudy Kievsk. Duch. Akademii, 1912, II.
- G u é p i n, Don Alphonse, Un apôtre de l'Union des Églises au XVII siècle. Saint Josaphat et l'église grécoslave en Pologne et en Russie, I—II, Paris-Poitiers, 1892—1898.
- G u é p i n, Alfons, Żywot ś. Josafata Kuncewicza, męczennika, Arcyb. Połockiego, według dzieła o. A. Guépina z przedmowy X. Kalinki C. R., Warszawa (Lwów), 1907.
- H a n s e n, J., Rheinische Akten zur Geschichte des Jesuitenordens 1542—1582, Bonn, 1896 (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, B. XIV).
- H a n s l i k, J. A., Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek, Prag, 1851.
- H a r a s i e w i c z, Mich., Annales Ecclesiae Ruthenae, gratiam at communionem cum s. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis etc., Leopoli, 1862.
- H a s s e b l a t t, A., Otto Anton Pleyer, der erste förmlich accreditirte österreichische Diplomat am russischen Hofe, 1692—1719. Russische Revue, VII, Petersburg, 1875.
- H e l l e b r a n d t, A., Az Olmüczben tanúlt Magyarok 1590—1664. Történelmi Társ., Budapest, 1888, 196—208.
- H e r r m a n n, E., Zeitgenössische Berichte zur Geschichte Russlands. I. Russland unter Peter dem Grossen. Berichte I. G. Vockerodt's und O. Pleyer's, Leipzig, 1872; ruský překlad — Čtenija, 1874, II.
- H o d i n k a, A., A Munkácsi görög — katolikas püspökség története, Budapest, 1909 (1910).
- H o f f m a n n, H., Friedrich Wolff von Lüdinghausen. Schlesische Lebensbilder, III B, Schlesien des 17. bis 19. Jahrhunderts, Breslau, 1923.
- H o f f m a n n, H., Die Jesuiten in Hirschberg, Breslau, 1934 (Zur schlesischen Kirchengeschichte, N 7).
- H o f f m a n n, H., Die Jesuiten in Oppeln, Breslau, 1934 (Zur schlesischen Kirchengeschichte, N 8).
- H o f f m a n n, H., Schlesische, mährische und böhmische Jesuiten in der Heidenmission, Breslau, 1939 (Zur schlesischen Kirchengeschichte, N 36).
- H o f m a n, Albert, Antonio Possevinos Bemühungen um die sogenannten Nordischen Päpstlichen Seminare. 1574—1585. Ein Beitrag zur Ge-

- schichte der katholischen Pädagogik des XVI. Jahrhunderts nach unveröffentlichten Akten, Koblenz, 1929 (Dissertatio).
- Holinka, R., Založení Trnavské university. Bratislava, 1935, r. IX., č. 3, 213—254 (Trnavský sborník, 1935).
- Hruševs'kyj, M. S., I U L = Istorija ukrajins'koj literatury, V, Kyjiv, 1926.
- Hruševs'kyj, M., Istorija Ukrainy-Rusi, VII., Kyjiv, 1914.
- Charlampovič, K. V. Bor'ba škol'nych vlijanij v do-petrovskoj Rusi, Kijevskaja Starina, t. LXXVIII, 1907.
- Charlampovič, K. V., Malorossijskoje vlijanie na velikorusškuju cerkovnuju žizn', t. I, Kazaň, 1914.
- Charlampovič, K. V., Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII věka, otnošenije ich k inoslavnym, religioznoje obučenije v nich i zaslugi ich v dělě zaščity pravoslavnoj věry i cerkvi. Kazaň, 1898.
- Chmiel, A., Album studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. II—III, Cracoviae, 1892.
- Chodynicky, Kaz., Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. 1370 až 1632. Warszawa, 1934.
- Chomyn, P., Mytropolyt Josif Veljamyn Ruts'kyj i joho osvıtni zmagannja. Bohoslovija, Lviv, I, 3—4, 1923, 261—283.
- Ikonnikov, V. S., Opyt russkoj istoriografii, I (1—2), II (1—2), Kijev, 1891, 1908.
- Istoričeskoje pravdivoje pověstvovanije o tom, kak Moskovskij knjaz Dimitrij Ivanovič dostig otcovskago prestola. Český text 1606 g., s pred. i perevodom V. A. Franceva, Praha Česckaja, 1908.
- Jabłonowski, Al., Akademia Kijowsko-Mohilańska. Zarys historyczny, Kraków, 1899—1900.
- Jakšič, D. N. prot., Iz cerkevnoj istorii pravoslavnych Serbov konca XVII. věka. Perechod pravosl. Serbov iz Turcii v Austro-Ugriju v 1690 g. pod rukovodstvom pečskago patriarcha Arsenija III Černojeviča, Praha, 1912.
- Jensen, Alfred, Die Anfänge der schwedischen Slavistik. Archiv für slav. Philologie, XXXIII, 1912.
- Jireček, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, I—II, Praha, 1875—6.
- Jungmann, J., HLČ — Historie literatury české, vyd. 2., Praha, 1843.
- Kachník, J., Das Fürst-bischöfliche Clericalseminar in Olmütz — ve vydání Zschokke (v. Tittel).
- Kameníček, Fr., Zemské sněmy a sjezdy moravské, III, Brno, 1905.
- Kaptěrev, P. T., O greko-latinskich školach v Moskvě v XVII. věkě do otkrytija Slavjano-greko-latinskoj Akademii. — Pribavlenija k izdaniju tvořeníj otcov, č. 44, Moskva, 1884.
- Kartunen, Liisi, Antonio Possevino, un diplomate pontificale, au XVI siècle, Lausanne, 1908.
- Kastner, A., Geschichte der Stadt Neisse mit besonderer Berücksichtigung des kirchlichen Lebens in der Stadt und dem Fürstentum Neisse, I—II, Neisse, 1866, 1874.
- Kočubinskij, A. A., Južnyje slavjane, rumyny i Petr Veliký v ich vzaimnych snošenijach — v sborníku K. — My i oni (1711—1878). Očerki istorii i politiki slavjan, Odessa, 1878, 1—185, dříve — ŽMNP, 1872.
- Koch, H., Die russische Orthodoxie im Petrinischen Zeitalter, Breslau, 1929.

- (K o j a l o v i č, M.), Istorija Bazilianskago ordena, Christianskoje Čtenije, 1864, duben.
- K o j a l o v i č, M. O., Litovskaja cerkovnaja Unija, I—II, Spb., 1859—1861.
- K o l l m a n n, H., Acta s. congregationis de Propaganda Fide, tomus prodromus, Pragae, 1939.
- K o r b, Diarium itineris in Moscoviam... Domini Ignatii Christophori... de Guarient et Rall, Descriptum a J. G. Korb, Viennae Austriae (1700); ruský překlad A. J. Maleina, Spb., 1906, cit. D n e v n i k.
- K o r o l e v s k i j, C., Catalogus Archivi Procuratoris Generalis Ecclesiae Ruthenae in Urbe. ZČVV, II—III, Žovkva, 1926—7.
- K o r o l e v s k i j, Cirillo, Les premiers temps de l'histoire du collège grec de Rome (1576—1622). Studion, III (1926), IV, 3 a násl. (1927), VI, 1—3 (1929).
- K o z l o v s k i j, I. P., Pervyja počty i pervyje počtmejstery v Moskovskom gosudarstvě, I—II, Varšava, 1913.
- K o s t o m a r o v, N. I., Očerok domašnej žizni i nraovov velikorusskago naroda v XVI i XVII stolětijach. — Sobranije sočinenij. Istorič. monografii i izsledovanija, kn. VIII, t. XIX, Spb. 1905.
- K r a č k o v s k ý, J. F., Očerki uniatskoj cerkvi, Čtenija, 1871, I—II a 1876, III—IV.
- K r e u z a, L e v, Obrona jedności kościolnej, Wilno, 1617, přetištěno v »Pamjatkach polemičeskoj literatury v Zapadnoj Rusi«, I, 1878 (Russkaja Istorič. Biblioteka, IV).
- K r y p j a k e v y č, I v., Z dijalnosti Possevina, Zapisky Nauk. Tovarystva im. Ševčenko, Lviv., CXII, 1912.
- K r y p j a k e v y č, I v., Unijni vydannja i »rus'ki« pereklady Antonija Possevina v 1580-tych rr., Zap. čyna Vasilja Vel., III, 3—4, Lviv, 1930.
- K r o e s s, Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu, I—II, 1—2, 1913—1938.
- K u b í č e k, E m., T. J., Národní vědomí českých jesuitů až po dobu Balbínovu. Sedmnáctá výroční zpráva českého arcibiskupského gymnasia v Praze XIX. za školní rok 1929—30, Praha, 1930, str. 3—19; přetištěno ve sborníku »Jesuité a národní kultura«, Hradec Králové, 1936.
- K u l a k o v s k ý, P l. A., Načalo ruskoj školy u Serbov v XVII. věkě, Spb. 1903 (Izv. otd. russk. jaz. i slov., VIII, 2—3).
- K u l e s z a, A., Wiara prawosławna wschodniej cerkwi pismem Świątym i historią kościelną objasniona, Wilno, 1704.
- K u r c, B. C., Sočinenije Kilburgera o ruskoj trgovlě v carstvovanije Alexeja Michajloviča, Kijev, 1915.
- K u r f ü r s t, F r., K českoruským stykům koncem století XVII. a počátkem století XVIII. Praha, 1936.
- K y s e l ý, K., Dva moravští kněží v Moskvě v XVII. století. Apoštolát sv. Cyrilla a Metoda, r. XXX, 1939, č. 7—8.
- L a c i n a, J., Paměti královského města Slaného, I, Slaný, 1885.
- L a p p o, J. J., K istorii ruskoj staropečatni. Vilenskaja tipografija Mamoničej. Sbornik Russkago Instituta v Praze, I, Praha, 1929.
- L a p p o, J. J., 1588 metu Lietuvos statutas. — Litovskij statut 1588 goda, t. I. Izslėdovanije, č. 1—2, Kaunas, 1934, 1936.
- L e p k a, J., S. J., Staří čeští jesuité v Moskvě (1685—1719). Zprávy z Čs. provincie Tovaryšstva Ježíšova za r. 1933.

- L i c h a č e v, N. P., Dělo o přiřzdě Antonija Possevina. Lětopis zanjatij Archeografičeskoj Komissii, XI, Spb., 1903, otd. I a III.
- L i k o w s k i, E., Dzieje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII.—XIX. wieku, I, Warszawa, 1906.
- L i k o w s k i, E., Unia Brzeska (r. 1596), wyd. 2, Warszawa, 1907 (jsou překlady něm. a ukrajinský).
- L í v a, V., Jan Arnošt Platejs z Platenštejna. Příspěvek k dějinám pobělohorské protireformace, Časopis Matice Moravské, LIV, 1930.
- L(o h e n s t e i n), Des Grossen Herrens Czaars und Gross Fürstens von Moscau Petri Alexiewicz Leben und Thaten. Hrg. von G. H. v. L(o h e n s t e i n), Franckfurt und Leipzig, 1710.
- L u b i m e n k o, I n n a, Les relations commerciales et politiques de l'Angleterre avec la Russie avant Pierre le Grand, Paris, 1933.
- L ü h r, G., Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578—1798, Braunsberg, 1925.
- Ł o z i ń s k i, W l., Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi v pierwszej polowie XVII. wieku, wyd. 3, 1—2, Lwów, 1913.
- Ł u k a s z e w i c z, J., Historia szkół w koronie i w wielkiem księstwie litewskiem od najdawniejszych czasów aż do roku 1794, I—IV, Poznań, 1849—1851.
- M a j k o v, L., Materialy po russkoj istorii, chranjaščijesja v Čechii, Russkij Archiv, kn. 6 (t. III), 227—240.
- M a s a l's k i, D., Ab lic'vinach i belorusach u Braunsbergskim seminary 1578—1778. »Rodnyja Goni«, Viln'ja, 1927, n. 4, červen'.
- M a s l o v, S. J., Biblioteka Stefana Javorskago; týž, Dokumenty, odnosjaščijesja k sud'bě biblioteki St. Javorskago. Čtenija v istorič. obščestvě Nestora Lětopisca, t. 24, Kijev, 1914, otd. II a III.
- M a t l, J o s e f, Die Bedeutung der Universität Graz für die kulturelle Entwicklung des europäischen Südostens. Festschrift zur Feier des 300-jährigen Bestandes der Karl-Franzens-Universität zu Graz, Graz, 1936, 187—226.
- M A O — Matricula Academiae Olomucensis, str. 1—154, ed. dr. Fr. Cinek, Ročenka cyrilometodějské fakulty v Olomouci za dobu od r. 1918 do r. 1928, Olomouc, 1929, str. 42—157.
- M a u r e r, J., Cardinal Leopold Graf Kollonitsch, Innsbruck, 1887.
- M e n č i k, F e r d., Česká missie v Moskvě r. 1684, Časopis katolického duchovenstva, r. XXIV, 1883, Praha.
- M e n č i k, F e r d., Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, Časopis českého musea, 1883, LVII.
- M e n č i k, F e r d., První mluvnické latinsko-ruská, Čechem sestavená. Nedělní listy, příloha ke »Hlasu národa« 5. února 1893.
- M e n č i k, F e r d., Příspěvky k dějinám českého divadla, Praha, 1895 (Rozpravy České akademie věd, tř. III, r. IV, č. 1).
- M i c h a j l o v s k i j, J. N., Vážnejšie trudy Nikolaja Spafarija (1672—1677). Sbornik istoricko-filolog. obščestva pri Institutě knjazja Bezborodko v Něžině, II, Něžin, 1899, 24—79.
- M i l a n, J., Verum Dei Verbum soli Ecclesiae Romanae sive Catholicae assertum, Wratislaviae, MDCCXXVII.
- M i l j u k o v, P. N., Gosudarstvennoje chozjajstvo Rossii v pervoj četverti XVIII. stolětija i reforma Petra Velikago, 2. vyd. Spb., 1906.

- Mintzloff, R., *Pierre le Grand dans la littérature étrangère*. St. Petersburg, 1872.
- Moroškin, M., *Iezuity v Rossii, s carstvovanija Jekateriny II. i do našego vremeni*, I—II, Spb., 1887, 1870.
- Moroškin, J., *Feodosij Janovskij, archiepiskop Novgorodskij. Istoriko-biografičeskij očerk*. Russkaja Starina, 1887, VII—X.
- MPV = *Monumenta Poloniae Vaticana*, IV—VI, *Series nuntiaturae Polonae*, 1578–1583, ed. L. Boratyński, E. Kuntze et Cz. Nanke, Cracoviae, 1915, 1923—1933, 1938.
- Müller, W., *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz*, Wien-Olmütz, 1882.
- Navrátil, B., *Jesuité olomoučtí a protireformace. Akty a listiny z let 1558—1619*, I, Brno, 1916.
- Neuville, de la, *Rélation curieuse et nouvelle de Moscovie*, Paris, MDCXCVIII; ruský překlad A. J. Braudo, *Zapiski de la Neuville'ja o Moskovii 1689 g.*, Russkaja Starina, 1891, IX a XI, tt. 71 a 72.
- Niesiecki, K., S. J., *Herbarz Polski*, wyd. przez J. N. Bobrowicza, 1—X, Lipsk, 1838—1848.
- Nikol'ský, M., *Russkije vychodcy iz zahraničnych škol v XVII. stoletii*. Petr Artemjev. *Pravoslavnoje Obozrěnije*, 1863, březen.
- Nilles, N., S. J., *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, vol. I—II, Oeniponte, 1885.
- Oljancyn, D., *Aus dem Kultur- und Geistesleben der Ukraine*. »Kyrios«, Königsberg, 1936, I/2, 176 a násl., II/1—3, 1937.
- Opisanije dokumentov archiva zapadno-russkich uniatskich mitropolitov*, I, SPB., 1897.
- Opisanije dokumentov i děl, chranjaščichsja v Archivě Svjat. Pravit. Sinoda*, tt. I, II—V, VII—VIII, X—XII, SPb., 1868—1903.
- Pachtler, G. M., S. J., *Ratio Studiorum et institutiones scolasticae Societatis Jesu per Germaniam olim vigentes*, I—IV, Berlin, 1887 a násl. (*Monumenta Germaniae Paedagogica*, II, V, IX, XVI).
- PDSn. = *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevnej Rusi s deržavami inostrannymi*, I—X, Spb., 1854—1871.
- Pamjatniki*, izdannye Kijevskoj Komissijeju dlja razbora drevnich aktov, II, Kijev, 1848; vyd. 2, 1897.
- Pamjatniki russkoj stariny v zapadnych gubernijach*, izd. P. N. Batjuškova, vyp. I—VIII, Spb., 1885 a násl.
- Pamiatke Trnavskej Univerzity 1635—1777*. Spolek sv. Vojtěcha, Trnava, 1935.
- Panaitecu, P. P., *Nicolas Spathar Milesco (1636—1708)*. *Mélanges Ecole Roumaine en France*, 1927.
- Pastor, L., *Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters*, VII, IX, XII, Freiburg i. Br., 1920—1927.
- Pavlov-Sil'vanskij, N. P., *Proekty reform v zapiskach sovremennikov Petra Velikago*, Spb., 1892 (*Zapiski ist.-filol. fak. Spb. Universiteta*, N 42).
- Pekarský, P. P., *Nauka i literatura v Rossii pri Petrě Velikom*, I—II, Spb., 1862.
- Pekarský, P. P., *Predstaviteli kijevskij učenosti v polovině XVII. stoletija*. *Otečestvennyja Zapiski*, 1862, duben.

- Pelesz, J., Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, I—II, Wien, 1880—89.
- Pelzel, F. M., Boehmische, Maehrische und schlesische Gelehrten und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten, Prag, 1786.
- Peretc, V. N., Istoriko-literaturnyja izslědovanija i materialy, III, Spb., 1902.
- Peretc, V., Kyjane v s'vitli ezuytskich donesen', separat ze Zap. Nauk. Tov. im. Ševčenko, 1904.
- Perwolf, J., Slavjanskaja vzaimnost s drevnejších vremen do XVIII věka, Spb., 1874 (ŽMNPr., 1874).
- Petrov, N. I., Akty i dokumenty, odnosjaščiesja k istorii Kijevskej Akademii, otdělenije II (1721—1795), tt. II, IV, V, Kijev, 1906—1908.
- Petrov, N. I., Bělorussija i Litva, Spb., 1887 (izd. P. Batjuškova).
- Petrov, N. I., Cholmskaja Rus'. Istoričeskije očerki ruskago zarubežja, izd. P. N. Batjuškova, Spb., 1887.
- Petrov, N. I., Očerk istorii bazilianskago ordena v byvšej Pol'sě, Trudy Kijevsk. Duch. Akademii, 1870.
- Petrov, N. I., Opisanije rukopisnych sobranij, nachodjaščichsja v gorodě Kijevě, 1—3, Moskva 1892—1904.
- Petruševič, A. S., Dopolnenija ko svodnoj Galicko-russkoj lětopisi s 1600 po 1700 god, izdannoju v L'vově 1874 goda, L'vov, 1891.
- Petruševič, A. S., Kratkoje izvēstije o Cholmskej eparchii i svjatiteljach eja so vremeni vvedenija christianstva do 1863 g. Naukovyj sbornik, izd. Galicko-Russkoj Maticy, t. II (1865), 3—4, L'vov, 1867.
- Petruševič, Svodnaja galicko-russkaja letopis' s 1600 po 1700 god. Literaturnyj Sbornik, izd. Gal-russkoj Maticeju, 1872—1873, L'vov, 1874.
- Petruševič, A., Svodnaja Galičsko-russkaja letopis' s 1700 do konca augusta 1772 goda, I, L'vov, 1887.
- Pierling, P., S. J., Bathory et Possevino. Documents inédits sur les rapports du Saint-Siège avec les Slaves. Paris, 1887.
- Pierling, P., La Russie et le Saint-Siège, I—V, Paris, 1907.
- Pierling, P., Saxe et Moscou. — Un médecin diplomate. — Laurent Rinhuber de Reinufer, Paris, 1893.
- Pierling, P., Izveštaji splječanina Mate Karamana o Rossiji. Starine, XV, Zagreb, 1883.
- Pis'ma i bumagi Imperatora Petra Velikago, I—VII, Spb., 1887—1918.
- Pisma i donesenija iezuitov o Rossii konca XVII i načala XVIII věka, Spb., 1904.
- Ploščanskij, V. M., Prošloje Cholmskej Rusi po archivnym dokumentam XV—XVIII vv. i drugim istočnikam, AI, Vil'na, 1899.
- Podlaha, A., Dějiny arcidiecese pražské od konce století XVII. do počátku století XIX. I. Doba arcib. J. J. hr. Breunnera, Praha, 1917.
- Poplatek, Jan, ks., T. J., Powstanie Seminarjum papieskiego w Wilnie (1582—1585), Ateneum Wileńskie, VI, 1—2 a 3—4, 1929.
- Poplatek, J., Wykaz alumnów seminarjum papieskiego w Wilnie 1582—1773. Ateneum Wileńskie, XI, 1936, 218—282.
- Poplatek, J., Zarys dziejów Seminarjum papieskiego w Wilnie, 1585—1773, Ateneum Wileńskie, VII, 1930.
- Popov, N., Do ikonografii pys'mennikov XVII. v. Meletija Smotryč'koho ta Josypa Veljamina-Ruts'koho. Juvilejnyj Zbirnyk na pošanu akad. M. S. Hruševskoho, I, Kyjiv, 1928.

- Posselt, M., *Der General und Admiral Franz Lefort. Sein Leben und seine Zeit. I—II.* Frankfurt am Main, 1866.
- Possevini (Antonii) *Missio Moscovitica ex annuis litteris Soc. Jesu excerpta et adnotationibus illustrata curante Paulo Pierling, S. J., Parisiis*, 1882 (*Bibliothèque Slave Elzévirienne*, IV).
- Possevini, A., S. J., *Moscovia et alia opera, de statu huius seculi*, ed. 1587 (id. A. Starczewski, *Historiae Ruthenicae scriptores exteri*, II, Berolini, 1842).
- Possevino, A., *Transilvania (1584)*, per cura del Dr. Andrea Veress, Budapest, 1913 (*Fontes rerum Transylvanicarum*, III).
- Prozorovskij, A., *Sil'vestr Medvědev. Jogo žizn' i dějatel'nost. Opyt cerkovno-istoričeskago izslědovanija. Čtenija*, 1896.
- P S B = *Polski Slovník Biograficzny*, wyd. Polskiej Akademiji Umiejętności, tt. I—V, Kraków, 1936—1939.
- P S Z = *Polnoje Sobranije zakonov Rossijskej Imperii*, tt. 1—43. Spb. 1830 a násl.
- Rabas, V., *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. Praha, 1938.
- Radonić, Jov., *Grof Gjorgje Branković i njegovo vreme*, Beograd, 1911 (srov. zkrácené vyd. r. 1929).
- Radonić, Jovan, *Prilozi za istoriju Srba u Ugarske v XVI, XVII, XVIII veku*, Novi Sad, 1908—1909 (*Knige Matice Srpske*, 25—26, *Zbornik istorijskih dokumenata*, II).
- Rejzek, Ant., T. J., *P. Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce*, Praha, 1908 (*Dědictví sv. Prokopa*, č. XLVIII).
- Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób v Polsce od roku 1548 do 1690, wyd. E. Rykaczewski, I—II, Berlin-Poznań, 1864.
- Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), hrg. v. L. Bittner u. L. Gross. I (1648—1715), Oldenburg i. O/Berlin, 1936.
- Ringhuber, *Relation du voyage en Russie, fait en 1684 par Laurent R.*, Berlin, 1883.
- Ročenka cyrilometodějské fakulty bohoslovecké v Olomouci za dobu od roku 1918 do roku 1928, Olomouc, 1929.
- Rodnikov, V., *Dva temnych města v naší pedagogické literatuře XVI—XVII vv.*, Trudy Kijev. Duch. Akademii, 1913, VI.
- Rodota, P. P., *Dell'origine, progresso e stato presente del Rito greco in Italia etc.*, III, Roma, MDCCLXIII.
- Rumbold z Połocka, Rafał Korsak, metropolita Rusi (ur. 1601 r., † 1642 r.) *Przegląd Historyczny*, III, 1906, 351—373 a IV, 1907, 38—61.
- Rusinský, Beloň, *Trnavská univerzita v službě unionistické idey*, *Sborník Pamiatke Trn. univ.*, 1935, 233—257.
- Rostowski, St., *Litvanicarum societatis Jesu historiarum provincialium pars prima*, Vilnae, MDCCLXIX.
- Ruščinskij, L. P., *Religioznyj byt russkich po svěděním inostrannyh pisatelej XVI i XVII vv.*, Moskva, 1871 (*Čtenija*, 1871, 3).
- RBS = *Russkij Biografičeskij Slovar'*.
- Ryšavý, R., O. F. M., *Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionspräfecten P. Remedius Prutký O. F. M.* (Mitte 1766 — 24. April

- 1769). *Ad Claras Aquas, Florentiae*, 1934 (*Archivum Francisc. Hist.*, XXVII, 1934).
- Sacchinus, Fr., *Historiae Societatis Jesu pars quarta*, Romae, MDCLII.
- Samarin, J. F., *Jezuity i ich otnošení k Rossii*, vyd. 3., Moskva, 1870.
- Savič, A., *Narysy z istorii kul'turnych ruchiv na Ukraini ta Bilorusi v XVI.—XVIII. v.*, Kyjiv, 1929 (*Zbirnyk ist. filol. viddilu Vseukr. Akad. Nauk*, N 90).
- Savič, A., *Zapadno-russkije uniatskije školy XVI.—XVII. vekov*. *Trudy Belorusskogo Gosud. Universiteta v Minske*, N 2—3, Minsk, 1922.
- SRIO — *Sbornik Imp. Russkago Istoričeskago Obščestva*, tt. XXXV, LXXV, CIX, CXLI, CXLII, Spb., 1882—1914.
- Schlesinger, L., *Reisebeschreibung eines deutschböhmischen Glasschneiders*, *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, VII, Prag, 1870, 220—235.
- Schmidl, J., *Historiae societatis Jesu provinciae Bohemiae partes II—V*, Pragae, 1741.
- Schriften der Jesuiten — *Der Jesuiten Perpiña, Bonifacius und Possevino ausgewählte paedagogische Schriften*, Freiburg im Breisgau, 1901 (*Bibliothek der katholischen Pädagogik*, XI B).
- Schulz, V., *Korrespondence jesuitů české provincie z let 1584—1770*. *Historický archiv*, 17, Praha, 1900.
- Sggid = *Sobranije gosudarstvennyh gramot i dogovorov*, tt. II—IV, Moskva, 1819—1826.
- Seliščev, A., B. P. Šeremetev na audiencii u papy Innokentija XII. *Russkaja Starina*, 1916, XI, 293—301.
- Skibinskij, G. A., *Sočinenija*, izd. A. Sobolevskij, Čtenija, 1914/2, kn. 249, Moskva, 1913.
- Skruteň, Jos., *Žyttepysy Vasylijan (Vyjmok z rukop. Zbirnyka mytr. Lva Kyšky)*. *Zapisky čina sv. Vasila Velikoho*, I—II, 1924 a násl.
- Slivov, J., *Jezuity v Litvě*, *Russkij Věstnik*, 1875, červenec.
- Smencovskij M., *Bratja Lichudy. Opyt izslědovanija iz istorii cerkovnago prosvěšćenija i cerkovnej žizni konca XVII i načala XVIII věkov*, Spb., 1899; — příloha — *»Cerkevno-istoričeskije materialy«*, Spb., 1899.
- Socherus, Ant., *Historia provinciae Austriae Societatis Jesu*, I, Viennae Austriae, LDCCXL.
- Solovjev, S. M., *Istorija Rossii s drevnějšich vremen*, t. III, izd. *»Obščestvennoj Pol'zy«*.
- Sommervogel, C., *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, I—XI, Bruxelles—Paris, 1890—1931.
- Sosnovský, A., *Zapiski o sredstvach umnoženija v Grekouniatskom duchovenstvě prosvěšćenija*, *Akty*, izd. *Vilenskej Komissijej*, XVI, N 233.
- Starzewski, Ad., *Historiae Ruthenicae Scriptores exteri saeculi XVI*, vol. I—II, Berolini-Petropoli, 1841—1842.
- Stebelski, *Ostatnie prace z autografu wydal, wstępem i przypisami objasnił dr. Wl. Seredyński, Scriptores Rerum Polonicarum*, IV (*Archivum Komisji Historycznej*, I), Cracoviae, 1878.
- Stryp's'kyj, H., *Z staršoi pys'mennosti Uhors'koi Rusi*. *Zap. Nauk. Tov. im. Ševčěnka*, CXVII—CXVIII, 1913 (*Zbirnyk na pošanu Iv. Franka*), 179—195.

- Supplementum ad H R M = Turgenev, H R M.
- Strojev, P. M., Bibliologičeskij Slovar' i černovyie k nemu materialy. Sbornik Otděl. Russkago jaz. i slov., XXIX, 4, Spb., 1882.
- Stupperich, R., Staatsgedanke und Religionspolitik Peters des Grossen, Königsberg-Berlin, 1936 (Osteuropäische Forschungen, N. F., 22).
- Svátek, J., Dějiny Čech a Moravy nové doby, III—IV, Praha, 1894—1896.
- Szcześniak, Wł., Obrządek słowiański w Polsce pierwotnej rozważony w świetle dzieopisarstwa polskiego, Warszawa, 1904.
- Ščurat, V., V oboroni Potievoi Unii, Pysmo o. Petra Kamins'koho, Lviv, 1929.
- Šljapkin, J. A., Sv. Dimitrij Rostovskij i jeho vremja (1651—1709), Spb., 1891 (Zap. ist.-filol. fak. Spb. Univ., č. XXIV).
- Šmurlo, E. F., Neizdannaja gramota Petra Velikago 1705 goda. Conférence des historiens des états de l'Europe Orientale et du Monde Slave, Varsovie, 26—29. VI, 1927. II, Varsovie, 1928, 191—205.
- Šmurlo, E. F., Otcet o dvuch komandirovkach v Rossiju i zagranicu v 1892—1894 gg. Jurjev, 1895 (Uč. Zap. Jurjevskago Univ., 1894, 2—4).
- Šmurlo, E. F., Pamjatniki kul'turnych i diplomatičeskich snošenij Rossii s Italijej, t. I, vyp. I, Leningrad, 1925.
- Šmurlo, E. F., Pojězdka B. P. Šeremeteva v Rim i na ostrov Mal'tu (Stranica iz političeskej istorii Rossii konca XVII věka). Sbornik russkago Instituta v Pragě, I, Praha, 1929, 5—46.
- Šmurlo, E., Rimskaja kurija na russkom pravoslavnom vostokě v 1609—1654 godach, Praha, 1928.
- Šmurlo, E., Rossija i Italia. Sbornik istoričeskich materialov i izslědovanij, kasajuščichsja snošenij Rossii s Italijej, tt. I—IV, Spb., 1907—1927.
- Šmurlo, E., Russkije katoliki konca XVII věka (Po dannym archivov Propagandy i kollegii sv. Afanasij'). Zapiski Russkago Naučnago Instituta v Bělgřadě, vyp. 3, Bělgřad, 1931.
- Šmurlo, E., Sbornik dokumentov, odnosjaščichsja k istorii carstvovanija Imp. Petra Velikago, t. I (1693—1700), Jurjev, 1903.
- Šmurlo, E., Snošenija Rossii s papskim prestolem v carstvovanije Petra Velikago (1692—1707). Trudy IV sjezda russkich akademič. organizacij za granicej, č. I, Bělgřad, 1929.
- Tanner, Legatio = Legatio polono-lithuanica in Moscoviam potentissimi Poloni regis ... anno 1678 feliciter suscepta..., descripta teste oculata Bernhardo Leopoldo Francisco Tannero, Boemo Pragense, Dn. Legati principis Camerario Germanico, Norimbergae, 1689; ruský překlad J. Ivakina, Moskva, 1891 (Čtenija).
- Tektander, Georgij, Kratkoje i pravdivoje opisanije putešestvija iz Pragi čeres Sileziji, Pol'šu, Moskvu, Tatariju k carskomu dvoru v Persiju v 1602—1604 gg., faksimil'noje pereizdanije něm. izd. 1608 g. pod redakcijej V. A. Franceva, Praha, 1908.
- Tenora, J., Jesuitská missie na Moravě v letech 1558—1653, Hlídka, XXII, Brno, 1905.
- Teplý, Fr., Dějiny města Jindřichova Hradce, I, 1—4 a II, 1—3, Jindř. Hradec, 1927—1936.
- Theiner, A., Geschichte der geistlichen Bildungsanstalten, Mainz-Wien, 1835; franc. překlad par Jean Cohen, Histoire des institutions, Paris, 1841, I.
- Theiner, A., La Suède et le Saint-Siège sous les rois Jean III, Sigismonde

LITERATURA

- III et Charles IX d'après des documents trouvés dans les Archives du Vatican, I—III, Paris, 1842; bylo vydáno také italsky a německy.
- Theiner, A., Monuments historiques aux régnes d'Alexis Michaélowitch, Féodor III et Pierre le Grand Czars de Russie extraits des Archives du Vatican et de Naples. Roma, 1859.
- Theiner, A., Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, I—IV, Romae, 1860—1864.
- Theiner, A., Die neusten Zustände der katholischen Kirche beider Ritus in Polen und Russland seit Katharina II bis auf unsere Tage, Augsburg, 1841; franc. zkrácené vydání Montalemberta, Vicissitudes de l'Église catholique des deux rites en Pologne et en Russie, 2 vol., Paris, 1843.
- Tichonravov, N. S., Kul'man, Sočinenija, II, Moskva, 1898, 305 a násl.; něm. překlad Fechnera, Riga, 1873.
- Titov, F. I., Akty i dokumenty, odnosjaščiesja k istorii kijevskej Akademii, otdělenije III (1796—1869), t. I, Kijev, 1910.
- Tittel, J., Geschichte der theologischen Facultät in Olmütz, v sborníku H. Zschokke, Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich, Wien-Leipzig, 1894.
- Tolstoj, D. A., gr., Rimskij katolicizm v Rossii. Istoryčeskoje izslědovanije. I—II, Spb., 1876 (v r. 1863—64 vydáno v Paříži francouzsky, bylo vydáno také anglicky).
- Tschöckner, A., Das deutsche Gymnasium in Olmütz. Geschichtlicher Rückblick. Programm d. k. k. deutschen Staats-Gymnasium in Olmütz, 1902, 1905, 1907.
- Turgenev, H. R. M. — Historica Russiae Monumenta ex archivis ac bibliothecis extraneis deprompta ab A. Turgenevio, I—II, Petropoli, 1841—2; Supplementum, Petropoli, 1848.
- Turuk, F., Uniatskij mitropolit Ruskij, ŽMNPr., 1916, III.
- Uljanickij, V. A., Russkija konsul'stva za granicej v XVIII věkě, Moskva, 1899.
- Ustrjalov, N. G., Istorija carstvovanija Petra Velikago, I—IV, VI, Spb., 1858—1864.
- Varsik, Br., Národnostný problém trnavskej univerzity, Bratislava, 1938.
- Vašica, J., České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu. Praha, 1938.
- Vašica, J., Episoda z dějin katolicismu v Moskvě koncem 17. století. Apoštolát sv. Cyrilla a Metoda, XXVI, 1935, č. 16, str. 307—310.
- Viktorov, A., Opisanije rukopisnych sobranij v knigochraniliščach severnoj Rusi, Spb., 1890.
- Vockerodt, J. G. — Pleyer, O., Rossija pri Petrě Velikem. Něm. text ed. Hermann, Berichte, I.; Čtenija, 1874, II, otd. IV, 120+21.
- Vostokov, A. Ch., Opisanije russkich i slavjanskich rukopisej Rumjancovskago Muzeuma, Spb., 1842.
- Vraštil, J., S. J., Mezinárodní význam české provincie Tovaryšstva Ježíšova. Sborník »Co daly naše země«, Praha, 1939.
- Wallner, J., Geschichte des Convicts in Olmütz von der Gründung bis zur Vereinigung mit der k. k. Theresianischen Akademie in Wien (1566—1782), Zeitschrift d. Vereins für Geschichte Mährens u. Schlesiens, VI—VII, Brünn, 1902—1903.
- Webera, Fr. Chr., Zapiski, ruský překlad Barsova, Ruský archiv, r. X, 1872.
- Weiser, Frid., S. J., Tabulae exhibentes sedes antiquae Societatis Jesu,

- missionum stationes et collegia 1550—1773. Provinciae Bohemiae et Silesiacae, Viennae, 1899.
- Wielewickiego, J., S. J., Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie, I—III, Kraków, 1881—1889 (Scriptores rerum Polonic., VII, X, XIV).
- Wierzbowski, Th., Matricularum Regni Poloniae Summaria, IV/2, Varsoviae, MCMXII.
- Wierzbowski, Th., Vincent Laureo, évêque de Mondovi, nonce apostolique en Pologne (1574—1578) et ses dépêches inédits au cardinal de Come, ministre-secrétaire d'Etat du pape Grégoire XIII, Varsovie, 1887.
- Wierzbowski, Th., Otnošenija Rossii i Pol'si v 1574—1578 godach, po donesenijam papskago nuncijsa V. Laureo, Ž M N P, 1882, t. 222, srpen.
- Windakiewicz, St., Księgi nacyi Polskiej w Padwie. Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce, Kraków, 1890.
- Wolny, G., Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, I/1—2, II/4, Brünn, 1855—1861.
- Zahradník, Is., Záznamy o českých scholárech v Itálii. Věstník České akademie věd, XIII, N 4, duben 1904.
- Zalęski, St., T. J., Jezuiti w Polsce, I—V, Lwów, 1900 a násl.
- Zalęski, St., Jezuiti w Polsce (w skruceniu), Kraków, 1908.
- Zalenski, St., S. J., I Gesuiti della Russia Bianca, Prato, 1888 (překlad francouzského překladu polského textu, naps. v r. 1874).
- Zapiski čyna Sv. Vasilija Velikoho (Analecta ordinis Sancti Basilii Magni) ZČVV, Žovkva.
- Zelliger, Aloysius, Pantheon Tyrnaviense bibliographicam continens recensione operum typis Tyrnaviensibus aa. 1578—1930 editarum iconibus nonnullis illustratum, Tyrnaviae, 1931.
- Zíbrt, Č., Bibliografie české historie, V, Praha, 1912 (BČH).
- Zoubek, Fr. J., O prorocstvích za války třicetileté, zvláště o Kristině Poňatovské. Časopis Českého musea, XLVI, 1872, 3—16.
- Željabužskago, J. A., Zapiski s 1682 po 2 ijulja 1709 g., Spb., 1840.
- Žukovič, N. P., Žizneopisanije mitr. Josifa Vel'jamina Ruskago, sostavlenoje mitr. Rafailom Korsakom, i sočinenije Ruskago ob ulučšenii vnutrennjago stroja uniatskoj cerkvi. Christianskoje Čtenije, 1909, srpen—září.
- Žurnal ili podennaja zapiska... Imp. Petra Velikago, izd. kn. M. Ščerbatova, I—II, Spb., 1772.
- Ž M N P, Žurnal Ministerstva Narodnago Prosvěščenija, S. Peterburg.

SUMMARIUM

JESUITÉ ČESKÉ PROVINCIE A SLOVANSKÝ VÝCHOD

Quaenam causa Patribus Societatis Iesu provinciae Bohemicae cum Slavis Orientalibus fuerit

Historica adumbratio

Mille propemodum annos catholicis cum Slavis Orientalibus causa fuit, quae diversis temporibus diversissime explicabatur et in cuius rationibus promovendis aliae erant aliarum auctoritatum partes, licet variarum nationum et rerum publicarum centra respicias, licet catholicae eruditionis sedes praecipuas consideres, licet denique ipsos illos, qui rem gerendam susceperint, spectes. Praeter ipsum catholicorum caput — Romam et Sedem Pontificiam — etiam ii, ad quos cura rerum ecclesiasticarum in Imperio medio et novo aevo pertinebat, dein Germanarum et Romanarum gentium hierarchia et profecto ipsi ii Slavi, qui Slavorum Orientalium vicini erant, imprimis et maxime Poloni et Polono-Lithuani catholici rei gerendae intererant. Simul cum Polonis singulares partes in catholicorum cum Slavis Orientalibus causa etiam altera Slavorum Occidentalium natio obtinuit, nempe Bohemi, historiae vinculis artissime cum catholicis Europae Occidentalis iuncti. Cuius momenti Bohemorum labores in rebus, quibus investigandis curam damus, fuissent, ad hoc usque tempus non satis accurate est perlustratum nec sat dilucide delineatum, quod eo magis est dolendum, quod res a Bohemis gestae et ratione necessitudinis singularum gentium Slavicarum et ratione eorum, quae generatim inter catholicos et Slavos Orientales agebantur, insignia sunt et sane digna, quae ab historico notentur. Ut Ecclesia catholica, quippe quae universalis, supra ea, quae singularum nationum vitam, cultum, institutiones spectant, versatur, ita singulae partes eius ea, quae nationis suae erant propria, retinuerunt et ideo res a catholica missione Bohemica apud Slavos Orientales gestae et in historia Slavorum et in historia universae Ecclesiae catholicae magni momenti sunt.

In hac adumbratione de iis disceptatur, quae Bohemi catholici apud Slavos Orientales ab exeunte saec. XVI. usque ad medium saec. XVIII. moliebantur. Illo praecipue tempore catholicis Bohemis cum Slavis Orientalibus, tum in duo imperia, imperium scilicet Moscoviense et regnum Polono-Lithuanum divisus, propior ac crebrior usus erat, immo verae familiaritatis vincula sunt coagmentata.

Praetermittendum non est catholicos Bohemos etiam superioribus saeculis catholicae missioni in terris Slavorum Orientalium constituendae animos advertisse. Ea imprimis commemoramus, quae medio saeculo XIII. agebantur, tempore, quo potestas principatus Galiciano-Russici duce principe Daniele Romanovič maxime floruit. Quinto decennio saeculi XIII. inter principem illum et Romam agi coeptum est, ut Orthodoxa Galicia cum Ecclesia Romana unionem iniret. Sedes Romana principem Galiciae in fidem et clientelam recipere libenter voluit. Ut principem Daniele ad consilia exsequenda incitaret et ad unionem cum Roma iungendam moveret, Sedes Romana quosdam ex iis, qui Bohemiae rerum ecclesiasticarum curam habebant, adiutores praecipuos sibi ascivit. Velut anno 1247 duo Bohemi patres Ordinis Praedicatorum, Alexius et Henricus, principi Danieli sunt appositae, qui exinde a Daniele Lugdunum missi sunt, ubi concilio oecumenico interessent. Posterius (anno 1257) episcopus Olomucensis Bruno a Sede Romana e Moravia ad principem Galiciae missus est, ut auctoritate sua eum ad resipiscendum moveret, cum ille manifesto ab ecclesiastica Romae ditione defecisset. Quod munus hoc episcopo Bohemorum est commissum, inde est explicandum, quod sexto decennio saeculi XIII. Bohemia et eximius rex eius Ottocarus II. Přemysl summam spem Sedi Romanae afferebant missionis catholicae in Oriente Europae perficiendae, missionis inquam, quae medio aevo tam crebro eisdem manibus crucem et ense complectebatur. Cum spes principem Daniele et principatum Galiciae ad catholicismum convertendi frustrata esset, Sedes Romana coacta esse sibi videbatur, ut Russiam Galicianam »Ruthenorum« in numerum infidelium reponeret, contra quos novorum cruciferorum expeditio duce ipso rege Bohemorum dirigi deberet. In renuntiationibus, quibus Roma bellum cruciferorum pervulgabat, simul cum »Lithuanis« et »Jentvesonibus« in numero schismaticorum nunc etiam »Rutheni« ponebantur, contra quos Bartholomaeus e Praga (»de Bohemia«), Bohemus franciscanus, Romae fideles Bohemos, Moravos, Polonos, Austriacos, ut militiae nomen darent, exhortari debuit. Ottocarus II., Bohemorum rex, utpote »ein schilt in sinen tagen übr alle cristenheit,« iis, qui Bohemiae rerum ecclesiasticarum curam agebant, innixus, contra schismaticos Russos rem gerere debuit.

Hi conatus soli eius generis fuerunt et remanserunt, cum exinde usque ad finem saeculi XVI. numquam factum esset, ut ampliore quadam ratione missio Bohemorum apud Slavos Orientales perficienda susciperetur. Singulos quidem sacerdotes Bohemos in rebus apud catholicos Galiciae et Lithuaniae agendis saeculo XIV. et sequentibus versatos esse constat, ast Bohemi illi sacerdotes singillatim rem molientes nullo modo efficere poterant, ut stabilis quaedam ratio propioris usus cum Russis illarum et aliarum terrarum imperii Polono-Lithuani obtineretur. Rerum natura mutata est, cum in catholicorum Bohemiae et Moraviae rebus ecclesiasticis gerendis ordinis Societatis Iesu auctoritas enituit et cum summis eius ordinis moderatoribus, immo ipsi Sedi Romanae et exinde etiam iis,

qui Vindobonae supremam imperii potestatem tenebant, idoneum et temporibus et rebus conveniens visum est, ut vis et auctoritas Iesuitarum e Bohemia et Moravia ad Slavos Orientales, nempe ad orthodoxos incolas regni Polono-Lithuani et imperii Moscoviensis dilataretur. Quod saeculo XVI. exeunte re vera contigit.

Non opus est ea copiose commentari, quae Patres Societatis Iesu in Bohemia et Moravia omnino agebant. Medio saeculo XVI. rem gerendam suscipientes tantam operam in negotio procurando consumeabant, ut mox in numero eorum ponerentur, qui auctoritate in rebus ad cultum et humanitatem pertinentibus plurimum valerent et ceteros cum in litteris tum in civilibus rebus moderandis aemularentur. Post cladem in Monte Albo a. 1620 maxima copia regionis »recatholizandae« et populi catholicis rationibus instituendi eis data est. Bohemia et Moravia, e quibus tum — saeculis XVI. et XVII. — acies insignium Iesuitarum prodiit — missionariorum, magistrorum, doctorum, civilium rerum peritorum — fons et caput factae sunt, a quo catholicae eruditionis vis et auctoritas vehementer in Orientem redundabant cum ratione eorum, quae a singulis patribus Societatis Iesu agebantur, tum praesertim respectu efficientiae, qua peculiare scholae et societates, ratione et consilio administratae, animos allicere valebant. Qua ratione solidum et stabile fundamentum est iactum, quo efficax coniunctio Iesuitarum Bohemiae et Moraviae cum Slavis Orientalibus inniteretur.

Illius coniunctionis saeculis XVI.—XVIII. duae praecipuae formae et species distinguuntur, quarum altera ab altera natura differt et quantum ad coniunctionis rationem pertinet et quod ad eos, qui e Slavis Orientalibus rei interfuerunt, spectat. Rationem habemus partim institutionis discipulorum Slavorum Orientalium in scholis Iesuitarum Bohemiae et Moraviae, i. e. Praegae et Olomucii, partim eorum, quae a Iesuitis Bohemis in missione Moscoviae et in universa Russia annis 1684—1719 agebantur. Ut respectu huius alterius speciei suae cum Slavis Orientalibus coniunctionis Iesuitae Bohemi apud Velikorussos, Russiae incolas, muneri exsequendo operam navabant, ita respectu illius primae speciei cum solis fere Bělorussis et Malorussis (Ucrainis), regni Polono-Lithuani incolis, iis usus erat. Notandum est, quantum inter hasce nationes, apud quas Iesuitae Bohemo-Moravi rem agebant, interfuerit, et huius diversitatis ratio habenda est praesertim etiam ideo, quod altera species eorum negotii, i. e. opera scholis et Academiis dicata, iam saeculo XVII. ineunte ansam dedit, ut cum Ecclesia Unita Polono-Lithuana, maxime cum unitis monachis, familiaritate iungerentur et in rebus gerendis non orthodoxos, sed eos respicerent, qui unionem cum Ecclesia Romana inierant eiusque dicioni subiecti erant.

I. Quo modo alumni Slavorum Orientalium a Iesuitis Bohemo-Moravis Olomucii et Pragae saeculis XVI.—XVIII. instituti sint

Tantum afuit, ut institutio alumnorum Ucrainorum et Bělorussorum in scholis Iesuitarum Bohemorum et Moravorum ex proprio et fortuito arbitrio singulorum adulescentium penderet, qui suo iudicio hic vel illic doctrinae et disciplinae acquirendae causa doctos adirent, ut ratione et consilio ageretur, quippe quae ad nutum et voluntatem eorum, qui summis loci muneribus ecclesiasticis fungebantur, exsequeretur et ad normam ipsius Sedis Romanae regeretur.

Disceptari profecto potest, quam de causa in Bohemiam potissimum et Moraviam, ubi studiis operam navarent, alumni Ucraini et Bělorussi saeculis XVI.—XVIII. venerint et cur in ipsorum propria terra, ubi Polono-Lithuanae Iesuitarum Academiae praesto erant, copiam eruditionis et disciplinae obtinendae habere ipsis non sit visum. Quibus Polono-Lithuanis Academiis illud ipsum quidem propositum fuit, ut inter orthodoxos incolas Bělorussos et Ucrainos rem gererent et directo ut conarentur, si quavis ratione etiam apud »Moscovitas« auctoritate aliquid valere possent. Nominatim Iesuitarum Academia Vilnae eo consilio est constituta, ut hac latiore ratione officio ac munere fungeretur. Et — quod maxime notandum est — in numero eorum, qui in constituenda hac Academia potiores partes obtinebant, etiam Bohemus reperiebatur, scilicet Baltazar Hostounský S. J., qui in partes Orientales Slavicas Lithuaniae et Poloniae (Vilnam, Leopolim et alio) bis, scilicet annis 1563—1564 et 1569 venit. Nihilo tamen minus exeunte octavo decennio saeculi XVI. id agebatur, ut iuvenes Orientales Slavi Olomucium et Pragam mitterentur, ubi a Iesuitis Bohemis et Moravis instituerentur. Quod profecto ad illa pertinebat, quae Antonius Possevinus sibi gerenda proposuerat, qui tum in numero Iesuitarum maxime eximiorum referebatur.

Possevinus, cum octavo decennio saeculi XVI. munus catholicae missionis in partibus Europae ad septentriones et orientem vergentibus suscepisset et Ecclesiae res et condiciones ibi ratione et consilio gerendas curaret, operam atque industriam maxime in constituendis Iesuitarum seminariis in terris, quarum cura ad eum pertinebat, conferebat et praeser-

tim id agebat, ut per illa seminaria Ecclesia Catholica etiam apud acatholicos auctoritate plus valeret et verum ac stabilem eventum acquireret. Cum Possevinum, qua erat ingenii sagacitate, non fugisset Pragensem et Olomucensem Iesuitarum Academiam maximum momentum afferre posse, ut Ecclesiae Catholicae auctoritas in septentrionalibus et orientalibus Europae partibus confirmaretur, consilium, quod prius ceperat, summo studio exsequendum curabat, ut nempe iuvenes e Polonia, Lithuania, »Moscovia« Pragam et Olomucium mitterentur, ubi institutionem et disciplinam colerent. In peculiari illo »Memorandum de rebus moscoviticis ad Religionem spectantibus« urbes enumerans, ubi potissimum iuvenes e »Moscovia« institui possent, Possevinus imprimis momentum seminariorum Bohemo-Moravorum inculcat, ubi iuvenum institutio facilis esset, cum loci lingua sermoni »Moscovitarum« propinquissima esset. In expositione illa sane etiam Iesuitarum seminariorum Vilnae et Polockii ratio habebatur, at Possevinus praecipue scholas in Bohemia et Moravia extollebat. Qua in causa, ut constat, plenam assensionem Romae est assecutus: in statutis anno 1578 editis et approbatis curae seminarii Olomucensis praeter omnes regiones Europae Septentrionalis etiam »Moscovia, Russia seu Lithuania« mandantur. Ut haec generatim decreta sunt, ita peculiariter pauperibus seminaristis sublevandis Olomucii alumnatus est erectus (anno 1579), cuius sustentandi onus ipsa Sedes Romana suscepit.

Quo factum est, ut inter Olomucense Iesuitarum Athenaeum et Slavos Orientales coniunctio necteretur. Animadvertendum diligenter Possevinum et profecto Romam illud potissimum sibi proposuisse, ut, si copia data esset, *orthodoxis* adolescentibus Russis e Lithuania et Moscovia Iesuitarum institutio et disciplina probaretur et per eos via pararetur, qua catholicorum auctoritas ad orthodoxos Russos extenderetur. Ad hunc tamen finem Lithuano-Russica et »Moscovitica« loca vacantia et stipendia Olomucii non diu adhibebantur, quippe quae a tertio vel quarto decennio saeculi XVII. alia prorsus ratione usurparentur. Ad quod magno opere est attendendum, si eorum, quae Iesuitis Bohemo-Moravis cum alumnis Slavis Orientalibus intercedebant, natura consideratur.

De »Lithuanorum« et »Moscovitarum« commoratione in Pontificiis alumnatibus et Academiis Olomucii et Praegae perpauca — quod dolendum est — exstant. Ut sunt trunca et curta illa litterarum et documentorum fragmenta, quae praesto sunt, ita suppetunt, ut dicatur Olomucii illorum, quae institutioni Orientalium Slavorum usui essent, maiorem copiam quam Praegae in promptu fuisse et Olomucium Praga prius negotium suscepisse et rem prosecutum esse et diutius et potiore ratione ac consilio. Quae ad Pragam spectant, sunt solorum diversorum conatuum monumenta.

Mentionem fecimus »Russica« seu »Lithuana« et »Moscovitica« loca vacantia vel stipendia Olomucii pro temporum adiunctis duplici ratione esse administrata. Primum quidem Possevinus, ad quem praecipue cura locorum vacantium in seminario et Pontificio alumnatu Olomucensi perti-

nebat, ipse rationem stipendiorum distribuendorum decernebat. Quinam potissimum ab eo e »Lithuania seu Russia« et e »Moscovia« Olomucium mittebantur? Quantum ad Moscoviam attinet, Possevinus imprimis ad illos Moscovienses animum advertebat, qui tempore, quo bellum Polono-Moscoviense inter Stephanum Bathory et Ivanum Groznyj saeviebat, capti erant. Cum captivi illi, e quorum numero non difficulter homines idonei eligerentur, Possevino aptissimi visi sint, qui Iesuitis in institutionem et disciplinam traderentur, mirum non est, quod »Moscovitae«, »iuvenes Mosci« anno 1579 et sequentibus non raro in numero alumnorum in scholis Iesuitarum cum Vilnae et Polockii, tum Romae et praesertim Braunsbergii et Olomucii reperiuntur. Quibus simul etiam complures »Ruthenii« et »Lithuani« (i. e. Bělorussi e Lithuania) iunguntur. Cum consilium, ut iuvenes e finibus Polonorum et Lithuanorum in Moraviam mitterentur, ubi a Iesuitis in litterarum seminario erudirentur, novum atque inusitatum fuerit, plane intellegitur Possevini spem fore, ut plurimi illi adulescentes Olomucium venirent, omnino frustratam esse. Inde in »Lithuana« vel »Russica« Pontificia loca vacantia tum etiam iuvenes non orthodoxi, at catholici adspirare coeperunt, quod a principalibus Possevini consiliis et propositis alienissimum erat. Quoquo modo se res habuerit, dubitari nequit, quin primi alumni Academiae Olomucensis e Galiciaca Russia (Peremyšl, Rjašev) catholici fuerint et posterius in catholici cleri numero muneribus functi sint.

Cura atque industria Antonii Possevini factum est, ut ex Olomucensibus scholis Societatis Iesu prima acies alumnorum Orientalium Slavorum prodiret. Praeter illos, quos ipse (interdum per Iesuitas Galiciacos et Lithuano-Russos) eo arcessivit iam saeculo XVI. sponte sua quidam ex Orientalibus Slavicis partibus regni Polono-Lithuani Olomucium adibant. Attendimus ad nobiles Galiciaco-Russicos, catholicos, qui simul cum aliis alumnis iisque nobilibus Polonis illo veniebant. Hi Poloni Olomucium venientes, quippe qui numero plurimi essent, iam nono et decimo decennio saeculi XVI. non secus ac posterius in societate alumnorum Olomucensium constituenda partes proprias easque non exiguas habebant. Hi alumni nobiles, ut ubique et semper in Iesuitarum Academiis, insigni loco habebantur et Olomucii una cum orthodoxis et catholicis adulescentibus e Lithuania, »Moscovia« et Galicia, qui illo a Possevino eiusque adiutoribus ad accipienda Pontificia loca vacantia mittebantur, peculiarem studiosorum ordinem constituebant.

Cum Possevinus res catholicae missionis in Europa septentrionali et orientali gerendas reliquisset, »Russica vel Lithuanica« et »Moscovitica« Pontificia loca vacantia deserebantur et profecto multo minore studio atque industria curabatur, ut occuparentur. Cuius rei indubitata monumenta in administratione alumnatus Olomucensis exstant. Ipse Possevinus anno 1606, tempore brevis dominationis Moscoviae Pseudo - Demetrii, denuo Sedem Romanam exhortabatur, ne copia Russos et Moscovienses in Athenaeo Iesuitarum in Moravia instituendi negligeretur neve tempus, quod

opportunitissimum ad res et rationes catholicorum in Moscovia amplificandas videretur, praetermitteretur. At haec via summae potestati Ecclesiae Catholicae non est probata et docti ac paedagogi Olomucenses pariter ac Pragenses moniti sunt, ut prorsus alia ratione cum Orientalibus Slavis in rebus ad scholas pertinentibus rem agendam caperent.

Anno 1596 unio effecta est inter orthodoxam hierarchiam Poloniae et Romam, inde Ecclesia Unitorum Russorum exstitit. Iis, qui Ecclesiae illi praeerant, simulque omnibus, ad quos cura rerum vel ecclesiasticarum vel civilium spectabat, novae indigentiae et nova negotia emergerunt, cum ad res ecclesiae procurandas et ad cultum atque humanitatem promovendam acies hominum eruditorum instituenda esset. In hisce adiunctis natum est consilium, ut Pontificia stipendia »Russico-Lithuanica« et »Moscovitica« Olomucii et Praegae ad indigentias Ecclesiae Unitae levandas adhiberentur. Princeps huius negotii exsequendi fuit Iosephus Veljamin Rutskij, metropolita Ecclesiae Unitae, vir summae industriae et spectatae in rebus gerendis virtutis. Ad Ecclesiam Unitam firmandam et amplificandam unitos monachos aptissimos ducebat, quorum rebus ac rationibus omnem curam atque operam tribuebat. Rutskij, cum anno 1615 a Sede Romana ius impetravisset ad institutionem adulescentium monachis unitis coloris nigri (Basilianis) tradendam, etiam facultatem obtinuit, ut quaedam Pontificia stipendia in scholis Iesuitarum in Polonia et Media et Septentrionali Europa monachis unitis adscriberentur. Tum et Olomucii et Praegae bina loca monachis Basilianis sunt erecta.

Hoc decretum non ex authenticis exemplis vel diplomatibus, sed ex tractatu de Unione a. 1617 notum est. Proximo decennio post annum 1615 Olomucii et Praegae discipulos Basilianos non videmus. Item anno 1624 tempore visitationis Academiae Olomucensis visitatori necopinata visa sunt, quae de antiquis Lithuanicis et Russicis, praesertim »Moscoviticis« locis vacantibus ostendebantur. Qui Olomucensi Academiae praeerant, proni fuerunt ad insistendum, ut loca illa abrogarentur, quippe quae pro rerum et temporum adiunctis occupari non possent, cum nec facultates nec homines praesto essent, qui tum — annis 1620 et sequentibus — Possevini operam et industriam susciperent, ut Pontificia loca iterum occuparentur. Ast iam in promptu erat, qui Possevini opus continuaret, videlicet metropolita Rutskij; illi tunc, anno 1625, Congregatio de Propaganda Fide curam commisit, ut Pontificia loca vacantia »pro alumni Ruthenis« Olomucii et Praegae denuo occuparentur.

Congregatio de Propaganda Fide, cum rem decrevisset, »Russica« loca vacantia in schola Olomucensi in easdem condiciones, ac prius fuissent, restituisset et confirmavisset sibi videbatur. Attamen inter modum, quo nunc illa loca occupabantur, et illa, quae Pontificiis stipendiis a Possevino et a Gregorio XIII. Pontifice Maximo proposita erant, permultum interfuit. Nulla nunc mentio fiebat vincula esse paranda, quibus coniunctio inter Catholicos et Orthodoxos Europae Orientalis necti posset, sed id agebatur, ut monachi Basiliani, artissime iam Romae addicti, ad rem

Ecclesiae Unitae gerendam quam aptissime expedirentur. Ad hunc finem Pontificia stipendia Olomucii et Pragae plus centum annos adhibebantur usque ad medium saeculum XVIII., quo rerum in partibus Unitorum adiunctis mutatis et scholarum Olomucii et Pragae rationibus novis factum est, ut Basilianorum in scholis Iesuitarum in Bohemia et Moravis frequentia intercluderetur. Non est vero dissimulandum hisce centum annis plus semel Olomucii et Pragae eo rem deductam esse, ut Basilianorum loca abroganda et Basiliani a metropolita Unitorum missi non recipiendi viderentur. Cuius rei causae cum in mutatis scholarum rationibus tum in modo quaerendae sunt, quo scholarum moderatores ad studiosos Unitos se gerebant. Velut cum anno 1627 Pontificio seminario Pragensi nova constitutio proponeretur, nullum spatium relictum est »Russicis« stipendiariis, quippe qui copiam adeundi Olomucium et seminaria septentrionalium provinciarum Societatis Iesu haberent. Quod Pragae et Romae decretum quidem frequentiam »Russicorum« discipulorum in alumnatu et seminario Pragensi non interceptit, at de singulis fere alumnis admitendis prius Congregatio de Propaganda Fide erat adeunda, quae peculiare mandatum Pragam mitteret.

Gravior et notabilior erat altera difficultas, quae obstabat, quominus Orientales Pontificiis stipendiis »Russicis« in scholis Iesuitarum Bohemo-Moravorum fruerentur. Agitur de quadam alienatione et disiunctione inter Societatem Iesu et monachos Ecclesiae Unitae. Constat multum afuisse, ut Russorum Unio ab omnibus, qui in catholicorum rebus agendis versabantur, stabilis atque absoluta institutio haberetur. Fuerunt, qui Unionem formam censerent, quae ad tempus instituta esset, quippe quae sola via esset, qua Orthodoxi facilius adducerentur, ut cum catholicis plene et perfecte coalescerent. Simul inter Unitos reperiebantur, qui studerent, ut Unio in hac ipsa quasi ad tempus instituta forma quam diutissime relinqueretur, immo confirmaretur, cum in hac forma quaedam Orientalis Christianitatis traditiones conservarentur et placidissime cum latinorum institutionibus conciliarentur, a quibus tamen minime abrogarentur. Ecclesiae Unitae plena latinisatio ut catholicis et imprimis Iesuitis crebro optabilis videbatur, ita plerisque eorum, qui in rebus Unionis agendis versabantur, erat detestata, quippe quae Unionis rem apud Russos discrimini ac periculo obicere videretur, apud Russos inquam, qui quasdam Ecclesiae suae traditiones firmissime tenendas esse putabant et, ut quaedam concedenda iudicabant, ita iis, quae suae Ecclesiae propria habebant, plane ac penitus abrogandis opponebantur. Constat aemulatione utriusque illius studii et opinionis — eorum nempe, qui latinisationi, et eorum, qui unioni sine latinisatione favebant — factum esse, ut Uniti omni tempore, quo Ecclesia eorum exstet, turbarentur, et quidem eo vehementius, quo magis Unionis latinisatio ipsam eorum nationem ad periclitandum exponere videretur. Ut hisce universis rebus animi Unitorum et eorum, qui Romanae Ecclesiae res gerebant, praesertim Iesuitarum, alienabantur et disiungebantur, ita etiam in Bohemia et Moravia

in alumnatibus et seminariis Societatis Iesu mentes agitabantur et interdum conflictiones concitabantur. Attendendum est praeterea alumnos Basilianos Olomucii et Pragae a reliquis studiosis discrepasse, partim quod monachi fuerint (quod iis commune erat cum alia studiosorum turma, Paulinis, maximam partem ex Hungaria venientibus, qui ordinis erant S. Pauli Eremitae), partim, quod etiam maioris momenti erat, quod sacris iam initiati sint, quippe qui diaconi, immo sacerdotes ordinati essent. Hinc fiebat, ut saepe a communi scholarum disciplina, a suscipiendis gravioribus laboribus in aedibus, ubi communiter vivebant, deflectere conarentur, Ecclesiasticis processionibus et caerimoniis eodem cum reliquis discipulis, quos longe aetate antecedeabant, loco interesse recusabant etc. etc. Inde cum scholarum moderatoribus conflictiones, inoboedientiae peccata, acerbissimae inquisitiones, interdum ad summos Ecclesiae magistratus, Romam S. Congregationi de Propaganda Fide delatae etc. Quae cum ita sint, mirabile dici nequit, quod Basiliani Olomucii et Pragae a scholarum moderatoribus turbulentorum numero habitati sunt, qui, utpote disciplinae insueti, ordinis in scholis et alumnatibus servandi spem non afferebant; neque mirandum, quod ii, ad quos scholarum cura spectabat, sine notabili studio atque obsequio studiosos e »Russia« instituendos recipiebant, etiamsi eorum disciplina sat probata esse videretur, cum ab Ecclesiae Unitae praesulibus electi mitterentur. Peculiaris momenti sunt, quae in hunc sensum rector Collegii Societatis Iesu Olomucii quadam occasione ante annum 1650 dixit: »Basiliani saepe reduces in patriam deficiunt a fide, et nostros missionarios oppugnant, ut saepe ad regentes scriptum est.« »Et haec causa«, scribebat rector Olomucensis anno 1666, »fuerit, si aliquando eorum (sc. Basilianorum) petitioni regentes huius collegii non annuerunt.« Patet Basilianos inter alumnos et discipulos Iesuitis Bohemo-Moravis non fuisse optabiles. Modus, quo quidam in scholam recepti sese gerebant, hanc Basilianorum famam probabat et Iesuitas in repudiandis advenis Unitis confirmabat.

Notandum est »Russica« stipendia Pontificia Olomucii et Pragae non semper ab Ecclesiae Unitae praesulibus plene usurpata esse. Commemoremus »Moscovitica« loca vacantia Olomucii anno 1646 abrogata et stipendia eorum decreto Romae in seminarium Braunsbergense translata esse. Metropolita Ruskij magnam operam navabat, ut Basiliani studiosi continuo Olomucium et Pragam mitterentur. Eo mortuo anno 1637 res aliquo tempore intermissa resedit, partim eam ob causam, quod Bohemia et Moravia tum aerumnis belli triginta annorum et occupationis Suedorum affligebantur. Profecto septimo demum decennio saeculi XVII. Ecclesiae Unitae praesules strenue vel remissius loca in alumnatibus Bohemiae et Moraviae denuo sibi vindicare coeperunt. Quod fortasse ad iter pertinet, quod anno 1664 eximius Unionis aemulator Iacobus Suša episcopus Cholmskiensis, qui ipse olim Olomucii scholas frequentaverat, Romam fecit. Quoquo modo se res habeat, Olomucii exinde Ba-

silianos continuo fere videmus et quidem ita, ut, simulatque alii studiorum cursum absolverint, alii continenter iis subsequantur. Sic Basiliani usque ad quintum decennium saeculi XVIII. Olomucium mittebantur, donec seminariorum et alumnatum Societatis Iesu universali reformatione instituta monachi Uniti Olomucii aditu omnino sunt interclusi.

Haec fuerunt rerum et temporum universa adiuncta, dum Slavi Orientales in seminariis et alumnatibus Iesuitarum in Bohemia et Moravia a saeculo XVI. usque ad medium saeculum XVIII. commorantur. Monumenta, quae praesto sunt, copiam non suppeditant, ut, quae strictim et capitulatim adumbraverimus, documentis illustremus copiose atque accurate perscribendo turmam iuvenum, qui e Russicis partibus Poloniae, Lithuaniae, Moscoviae venerint, ut Olomucii et Praegae scholas frequentarent. Qui ex illis studiosis nobis noti sunt, plures tertia parte omnium non esse videntur. Exstat summa eorum, qui ordini s. Basilii nomen dederunt, quantum ad tempus ab anno 1646 usque ad annum 1741 attinet; in catalogo auctoritatum cura anno 1741 edito ponuntur 127 Basiliani iuxta 254 »Paulinos« (i. e. monachos ordinis S. Pauli Eremitae) et iuxta 224 studiosos ex Hungaria, 108 e Lusacia, 78 e Transilvania, 80 e Bohemia etc. et summa 764 »ecclesiastici« atque 381 »religiosi«. Ratione horum numerorum dici potest Basilianos centum annos circa 10% totius summae Pontificiorum alumnorum Olomucii effecisse. Praeterea Basiliani pariter ac nobiles Galiciaco-Russi et alii etiam propriis expensis illic scholas frequentabant. Quod ad Pragam attinet, nulli certi numeri exstant, sed omnibus adiunctis consideratis iudicari potest non minus 20 vel 30 Basilianos ibi saeculis XVII.—XVIII. commoratos esse, e quibus nominatim impraesentiarum non plus decem noti sunt. Hoc numero includi nequit metropolita Ruskij, qui ex maximis Unionis aemulatoribus fuit et ordinem S. Basilii instauravit: ille Praegae, et quidem a Pragensibus Iesuitis, Ecclesiae Romanae est conciliatus, at non in Iesuitarum scholis, sed in universitate Carolina est eruditus.

Cum de studiosis et alumnis Slavis Orientalibus in scholis Societatis Iesu Olomucii et Praegae loquimur et vim inquirimus, quam scholae illae in cursum vitae discipulorum e »Russia« venientium habuerunt, duo praecipue sunt attendenda. Primum multi ex Basilianis, qui Olomucii aut Praegae vel omnem scholarum cursum absolverunt vel partem eius frequentaverunt, postea Romae in Collegio S. Athanasii apparuerunt, ita ut Olomucium et Praga quasi curriculum quoddam viderentur, ubi studiosi ad tempus instituerentur, antequam in Collegio Romae reciperentur. Illo per Olomucium et Pragam non minus 20 alumni transierunt, quorum primus fuit Ruskij, sequebantur Raphael Korsak, qui Ruskium in munere metropolitanae excepit, deinde Suša, Bulgak, Borovik, Isakovič, Kozel, Zalenski, Filippovič etc. etc. Dein notandum est multos ex iis, qui Olomucii et Praegae a Iesuitis instituebantur, posterius eximiis, immo summis muneribus in Ecclesia Unita esse ornatos. Ad metropolitanae putathronum praeter Ruskium, qui, quantum in spirituali vita profecit,

Iesuitis Pragensibus debebat, Raphael Korsak, olim alumnus Pragensis, et Leo Zalenskij, olim Olomucensis discipulus, promoti sunt; episcoporum dignitate aucti sunt Cholmskienses episcopi Athanasius Furs et Iacobus Suša et Gedeon Vojna-Oranskij, qui aliquo tempore intermisso iis successit, omnes Olomucii eruditi, et Premisliensis episcopus Procopius Chmělevskij, olim pragensis alumnus; multo post ad cathedram Pinsko-Turoviensem Georgius Bulgak, Olomucii institutus, est evectus. Eximio munere etiam Polycarpus Filippovič, Pragae educatus, fungebatur, ad cathedram Munkačeviensem elatus, non secus ac Procopius Godermarskij, insignis aemulator Unionis propugnandae in Russia Hungarica. Ex alumnatibus Iesuitarum Bohemo-Moravorum etiam aliquot archimandritae et rectores monasteriorum unitorum prodierunt. Quae omnia ostendunt, quantum Unitorum hierarchia, S. Basilii ordo et universa Ecclesia Unita in Polonia et Lithuania Olomucio et Pragae, scholis Societatis Iesu in illis urbibus et scholarum illarum moderatoribus et magistris debuerint et quam vim haec Basilianorum institutio, aliquot hominum aetates complexa et plus centum annos continuata, in eruditionem cleri Unitorum habuerit. Haec in historia Ecclesiae Unitae universae et peculiariter in historia ordinis S. Basilii sunt maxime attendenda et ex aequo aestimanda.

Quaeri profecto potest, num Olomucenses et Pragenses scholae Societatis Iesu etiam apud Orientales Slavos *orthodoxos* aliquid auctoritate valuerint. Ad haec pauca sunt respondenda, cum in documentis non nisi quaedam fortuita exstent. Quantum ad primam aetatem scholae Olomucensis pertinet, aetatem scilicet Possevini, praesto sunt sola nomina aliquot »Moscovitarum« vel »Lithuanorum«, qui Olomucium studiorum causa sunt missi, de quorum vero posteriore vita, nedum de illis, quae in mente et conscientia sunt experti, non constat. Ex altera, ut ita dicam, Basiliana aetate directe scimus solum Barlaamum Jasinskij Olomucii studiis operam dedisse; qui postea in orthodoxorum Ucrainorum rebus agendis versabatur et anno 1690 metropolitae orthodoxi Kievensis dignitate est ornatus. In libris Academiae Olomucensis eius nomen non reperitur. Concedimus eum Olomucii Basiliani personam genere potuisse, i. e. personam monachi ordinis S. Basilii. Russorum monachi orthodoxi generatim sunt ordinis S. Basilii, quam ob rem exteri non raro opinione fallebantur, quod monachi orthodoxi Basilianorum personam gerebant, qui tum adhuc saepe firmissime antiquis popularibus traditionibus orientalis monachismi stabant. Basiliani loco etiam Palladius Rogovskij, diaconus Moscoviensis, saeculo XVII. exeunte Olomucii erudiebatur, qui iam Moscoviae animum catholicismo faventem ostendebat et posterius primus rector spiritualis Academiae Moscoviensis evasit. Media via inter Unionem et Orthodoxiam stetit etiam Gedeon Odorskij, alius Olomucii alumnus, qui monachismo Unitorum nomen dederat, priusquam Olomucium venit, sed postea in Orthodoxorum cathedram episcopalem in Lithuania aspirabat, dein in Academia Kievensi res agen-

das obibat (per aliquot tempus rectoris munere fungens), sed extremos vitae dies in exsilio in monasterio Solovecensi egit, cum veterem cum Unione familiaritatem praeccludere non potuisset.

Haec omnia ostendunt familiaritatem, quae inter singulos Slavos Orientales et Olomucium, i. e. scholam Iesuitarum Bohemo-Moravorum, vigeat, etiam ad orthodoxorum Ucrainorum, immo ad Moscoviensium Ecclesiam nonnihil pertinuisse. Quod tamen obiter solum et quasi fortuito fiebat, dum Ecclesiae Unitae et eius monachorum cum Bohemia et Moravia coniunctio in rebus ad scholas Societatis Iesu pertinentibus consilio et ratione regitur, inde etiam stabilius viget et eventus uberiores affert. Quae sic generatim concludimus, labefactari nequeunt, etiamsi in medium profertur anno 1595 legatos Moscovienses Pragae simul cum praesentibus sacerdotibus orthodoxis studiosissime Clementinum visisse et cum eius moderatoribus — patribus Societatis Iesu — sermones habuisse; neque quicquam conclusioni nostrae derogatur, cum commemoratur saeculo XVI. ad finem vergente et XVII. ineunte Pragae in Iesuitarum alumnatu quendam »adolescentem Phaedorum« commoratum esse, qui ibi institutus et eruditus esse videatur et quem Iesuitae Pragenses neminem minorem quam — filium czari Borisi Godunovii — habere voluerint.

II. De missione Societatis Iesu Moscoviae tempore Czari Petri Magni annis 1684—1719

Ad investigandam alteram rationem, qua clerus catholicus Bohemo-Moravicus res inter Orientales Slavos agendas curabat, transimus. De opera Bohemo-Moravorum Iesuitarum in ipsa urbe Moscovia agitur, opera, quae, intermissis circa decem annis, ab anno 1684 usque ad annum 1719 continuata est. Tempore, quo Iesuitarum opus est intermissum, res agenda a clero Bohemo-Moravo — non vero ex ordine Societatis Iesu — sunt susceptae. Immo etiam post annum 1719, quo Iesuitae ab Imperio Russiae penitus sunt interclusi, catholicorum missio illic magna ex parte a Bohemo-Moravis gerebatur, qui tamen tunc e Bohemicis provinciis ordinum Franciscanorum et Capucinatorum veniebant.

Utcumque haec summatim rem adumbrant, sufficiunt tamen, ut necessario quaeratur, cur Bohemo-Moravorum clerus potissimum ad missionem catholicam Moscoviae gerendam sit electus. In hac quaestione explicanda totum in eo est, quibusnam rationibus factum sit, ut medio decennio nono saeculi XVII. Moscoviae gubernio denique annuendum videretur, ut Moscoviae, in ipso terrae capite, sacerdotibus catholicis, qui catholicorum Moscoviae et in Russia universa degentibus res sacras procurarent, commoratio aliquando permetteretur. Hoc permissum est, cum Romanus Imperator, i. e. Vindobona, intercessisset — inde omnia, quae sequebantur, sunt explicanda. Similem permissionem iamdudum Polonia appetebat, cui in concludenda »pace aeterna« anno 1686 aliquando contigit, ut Moscoviam ad libertatem catholicis in finibus ditionis Moscoviensis concedendam moveret, proinde ac ipsa officium defendendae libertatis orthodoxorum in finibus Poloniae susciperet. Haec tamen conventio, quae in re nullius erat momenti, vim diu non retinuit et, utcumque res se habuit, facultatem non attulit, ut Moscoviae continenter degere possent, qui catholici cleri Polono-Lithuani rem gererent. Quae cum Imperio hac in ratione convenerant, licet auctoritate et disertis verbis cuiusdam diplomatis expresse de iis cautum non sit, solidiora tamen et efficaciora sunt probata, ast, ut videbimus, Imperiali catholicae missioni Moscoviae in perpetuum non cavebant. Cum »aeterna pace« constituta diffidentiae inter vicinos, Moscoviam et »Rzecz pospolita«, dissipatae non essent, visum est Romae et Vindobonae catholicam Mosco-

viae missionem non Albae Aquilae Polonorum, sed auctoritati Nigrae Aquilae Imperii protegendam committere.

Copiam nactus catholicae missionis Moscoviae instituendae, quae duobus sacerdotibus constaret, Imperator Romanus onus suscepit missionariorum sustentandorum, quibus nomen »missionariorum caesareorum« imposuit. Restabat, ut sacerdotes eligerentur, qui missionis munere fungerentur. Iam primi duo sacerdotes, qui Moscoviae annis 1684—1685 in missione versabantur, quamvis natione Bohemi non essent, tamen vitae et eruditionis vinculis stabiliter cum Bohemia et Moravia coniungebantur. Tempore sequente, cum missionarii nominandi fuerant, semper Bohemorum ratio habebatur, quorum virtus et auctoritas perpetuo et disertis verbis aestimabatur. Et Vindobonae et Romae, quae — per S. Congregationem de Propaganda Fide et per Societatis Iesu supremos moderatores — causam missionis magis magisque ad proprium arbitrium revocabat, etsi in hac ratione rem in Moscoviae oculis palam agendam non putabat — maximo usui et illis, quae sibi proposuissent, admodum conveniens fore videbatur, ut Moscoviam missionarii Slavi mitterentur. Eligendi erant Slavi, qui in ditione Imperii erant et e quorum numero Bohemi ratione terrae, quam incolebant, Moscoviae finibus propinquisimi fuerunt. Hos eligendos simul ea, quae a superioribus temporibus erant tradita, probabant. Polonis e numero eorum, qui Moscoviam mitterentur, exclusis iam Possevinus, cum anno 1580 iter ad Ivanum Groznyj faceret, sacerdotes Bohemos Iesuitas sibi adscivit, quos prae ceteris eligendos habuit et quos etiam posteritati eligendos designavit, ad quos Moscoviae negotia gerenda deferrentur. Possevini auctoritate alii postea ducebantur, ita ut anno 1684 et sequentibus haec opinio firmissime et Vindobonae et Romae probaretur.

Ut causa Bohemorum prae aliis Moscoviam mittendorum superiore tempore parata et probata erat, ita ex ipsius rei natura facillimum erat, ut potissimum Iesuitae e Bohemia et Moravia negotio praeficerentur, Iesuitae inquam, quorum in missionibus agendis sollertia iamdudum spectata nemini primum locum cedebat. Moscoviae, ubi saeculo XVII. exeunte populus et aliqua ex parte etiam ii, qui summa loca obtinebant et qui auctoritate plurimum valebant, iis addictissimi erant, quae in orthodoxa religione a superioribus antiquitus tradita erant quaeque exterorum religionem pertimescebant et abhorrebant, Iesuitae suspicissimi erant et sinistra opinione perstringebantur, ut postea rerum eventus probaverunt. At tempore, quo fines Moscoviae catholicae missioni Imperiali aperti sunt, res ex auctoritate hominum pendebat, qui, utpote animo magno et singulari, velut Sophia Czarevna et princeps Vasilij Vasiljevič Goliceyn, a traditionis vinculis immunes erant: ad illos etiam res decernenda pertinebat. Et non sine causa a patribus Societatis Iesu et aliis, qui vitam Moscoviae illo tempore observabant, affirmabatur ipsam Imperatricem eiusque in imperando gratiosum adiutorem catholicismo favere et viam parare, qua in rebus ecclesiasticis unio inter Mosco-

viam et Romam institueretur. Si haec opinio in re a vero deflexit, tamen, quoquo modo se res habuerit, dubitari nequit, quin fama illa optime expresserit, quam singulare atque inauditum, immo seditiosum Moscoviensibus visum sit, cum Iesuitis permissum esset, ut stabiliter Moscoviae commorarentur et libere in rebus agendis versarentur. Nec sine causa factum est, ut Imperatrice Sophia et Golicyno anno 1689 deiectis continuo Iesuitarum missionis exitium sequeretur.

Historia catholicae missionis Moscoviae tempore Petri Magni et eorum, qui ei succedebant, quattuor inaequalibus spatiis perlustrari potest, inter quae ratione temporis et loci adiunctorum nonnihil interest. Primum spatium annis 1684—1689 absolvitur, quibus Moscoviae Patres Societatis Iesu provinciae Bohemicae palam negotio intersunt; alterum annis 1692—1698 comprehenditur, quibus Moscoviae sacerdotes Moravi non Iesuitae munere funguntur. Inde ab anno 1698 tertium spatium incipit et usque ad annum 1719 producit: tum in Russia Iesuitae Bohemi in re agenda versabantur, at tecto nomine — communium sacerdotum — non monachorum — personam gerentes, quia anno 1689 Patribus Davido et Tichavskio Moscovia expulsis Iesuitae in Russiam non admittebantur, contra ac Vindobona moliebatur. Etiam hisce occultis (sed iamdudum detectis) Iesuitis anno 1719 e Russia expulsis et ad catholicorum in Russia sacra procuranda Helvetiis, Italianis et aliarum nationum Franciscanis vel Capucinis vocatis missi sunt denique in Russiam denuo sacerdotes e clero Bohemo-Moravorum, qui tum tamen ex hisce duobus ordinibus eligebantur. Hoc fuit quartum spatium catholicae missionis Bohemo-Moravicae in Russia.

Quantum ad interiorem rei partem attinet, i. e. ad ipsam naturam eorum, quae »missionarii Imperiales« Moscoviae et in Russia universa agenda curabant, maximi momenti ea sunt, quae primo et tertio missionis spatio agebantur, i. e. tempore, quo illic Iesuitae Bohemi munus obibant. Alterum spatium fuit quasi transitus, cuius tempore nihil notabile accidit, quartum vero non solos sacerdotes Bohemo-Moravos, sed etiam aliarum nationum clerum Moscoviae in re gerenda vidit, praeterea hoc extremum spatium ad prorsus novas cultus atque humanitatis condiciones in Russia pertinet, cum summae classes Russorum Occidentalis Europae res imitandas aemulantur simulque primi, profecto adhuc perquam remissi, conatus fiunt, ut novae rerum rationes cum iis componantur, quae nationis suae ac propriae remanserint. E contrario primi et tertii spatii momentum in eo situm est, quod eo tempore Moscoviae eximii missionarii rem gerendam obibant et quod iis contigit, ut ipsorum orthodoxorum animos sibi conciliarent — quod imprimis ad illa pertinet, quae investiganda nobis proposuimus.

Catholicis »missionariis« in Russia id praecipue, immo unice, erat propositum, ut catholicorum, qui Moscoviae vel aliis terrae locis degebant, res sacras procurarent. Moscoviae regimen altera parte saeculi XVII. continenter ex Europa Occidentali arcessendos curabat, qui in Russia

labores ac munia susciperent, cum iamdudum propriam rem militarem ad Europae Occidentalis morem gerendam studuisset et ad artes et fabricas et alia eius generis instituenda et promovenda operariis et artificibus exteris indiguisset, qui operi pares essent. Rei militaris, fabricae, artium experti, qui Moscoviam vocabantur, maximam partem ex terris non catholicis veniebant. Moscoviae semper cum protestantismo et protestantibus mitior ratio intercesserat, cum inde minus fidei et traditionum periculum extimescebat. Attamen etiam catholicorum, qui Moscoviam venerunt, colonia (praesertim nationis Scoticae et aliorum) iam anno 1684 numero non minimo advenarum constabat. Tempore sequente — adhuc ante exiens saeculum XVII. — haec colonia notabiliter augebatur, cum Petrus Magnus rem vehementer promoveret, curans, ut Russia reliquis Europae partibus quam primum in omni ratione par esset; praeterea nova arte ac disciplina, scilicet navali, in Russiam introducta, novis, eisque permultis, operariis exteris opus erat, quos ille potissimum ex catholicis terris, praesertim e Venetia, vocabat. Tempore belli cum Suecia non parvus numerus captivorum catholicorum in Russiam venit; his sacerdotibus opus erat, qui captivorum Polonorum, Germanorum et aliorum castra visitarent et res sacras ministrarent. Tempore ab anno 1684 usque ad annum 1719 Moscoviae et diversissimis locis Russiae (Peterburgii, Archangelskii, Voroněžii, quae erat navalium statio, Azovii, quae urbs a Petro I. est capta, et alibi) notabilis catholicorum colonia degebat. Huic coloniae, quae pro belli et vitae vicibus variabat, missionarii magnam curam atque operam saepe etiam maximis laboribus exantlatis tribuebant. Missionarii nempe ex aliis in alias Russiae partes transire cogebantur, quia longo tempore catholicorum rebus in universa Russia curandis duo solum sacerdotes catholici praesto erant, qui Moscoviae degebant. Unus ex iis, Iesuita Bohemus Milan, aliquoties Azovium venit, quae urbs multum a Moscovia abest, praeterea Kazaniae degebat, Peterburgium et Archangelskium itinera fecit, quod, ut tum erat itinerum condicionibus et viarum securitati parum provisum, res erat difficultatibus admodum obnoxia.

Sedes praecipua catholicae missionis in Russia Moscovia erat. Ibi sumptu Imperialis domus Vindobonensis fundus est emptus (privato nomine), domus sacerdotum erecta, aedes sacris faciendis aedificata, scholis aedificium exstructum, hortus plantatus, prorsus villa cum omnibus, quae usui essent, in finibus suburbii Germanorum Moscoviae est condita. Re diu et varie agitata denique inter Vindobonam et Petrum Magnum convenit, ut catholicae coloniae Moscoviae facultas concederetur lapidei templi in proprio fundo aedificandi, cuius exstructio anno 1706 est absoluta. Non est hic spatium copiose disceptandi — quod ceteroqui iamdudum constat — quonam modo factum sit, ut Moscoviensis regiminis animus, qui catholicorum lapideo templo aedificando opponebatur, aliquando frangeretur. Cuiusdam momenti in re erant illa, quae anno 1705 Polockii tam tragice acciderunt; in rem etiam illud vim

habuit, quod bello cum Suecia saeviente, ut res tum erant Russis periculosissimae et admodum implicatae, Russia necessario rem suam Vindobonae et Romae probandam curabat. Quae cum ita essent, illa, quae Petrus Magnus decrevit, ratione et consilio, utpote rei publicae usui essent, facta sunt multumque afuit, ut animo ad unionem Ecclesiae Russicae cum Romana iungendam prono fulcirentur, quamvis talem animum hoc vel illo verbo aut gressu Czari variis eius dominationis annis probari Romanae Ecclesiae moderatoribus, peculiariter Iesuitis, videretur. Notandum est Iesuitas Bohemos, qui ab anno 1698 tectis nominibus Moscoviae residebant et viginti annos negotium ibi obibant, primum quidem huic inani opinioni assensos esse, quippe qui crederent Unionis res Moscoviae mox victoriam reportaturas; cum vero videre valuissent, quatenus esset vera rerum in Russia ratio et essetne quid a Czaro Petro expectandum necne, senserunt, quam vana et inanis esset illa opinio, et in iis, quae ad antistites referenda mittebant, sobrie et aperte explicabant, quae sentiebant, causae veram naturam non dissimulantes. Nimia fiducia et nescio qua spe certa praesertim Elias Broggio S. J., etiam e provincia Bohemica, peccavit, qui annis 1705—1707 et in iis, quae res civiles, et in iis, quae res sacras spectabant, inter Vindobonam, Romam, Russiam internuntii personam sustinebat.

Quae igitur catholicis missionariis Moscoviae proposita erant, accurate et stricte circumscribebantur, cum eorum officii ratio solum ad administrandas res sacras catholicorum, qui Moscoviae et in Russia universa degerent, pateret. At mirum sane esset nec intellegi posset, si missionarii praeterea sibi quaerendum non existimavissent, quo modo spes unionis inter Ecclesiam Russicam et Romanam iungendae augeretur et via ipsos Moscovienses orthodoxos adeundi eisque catholicorum doctrinam cautissime explicandi pararetur. Aptissime profecto et prorsus congruenter fiebat, quod Catholici missionarii diligentissime attendebant, quatenus essent Moscoviae universae humanitatis et peculiariter religionis viae ac rationes, et quod curabant, ut missionis suae vis et auctoritas apud loci magistratus et apud advenas, qui ibi degerent, plurimum valeret, qua in re simul cum protestantibus illic residentibus certabant. Czari auctoritatem missionarii summi aestimabant, quippe qui persuasum haberent ex eius arbitrio pendere, quidquid in terra in rebus religionem spectantibus esset decernendum, et simul prae oculis haberent illud »cuius regio, illius est religio«. At haec non fuit via, qua Iesuitarum Bohemorum missio Moscoviae laboris et curae fructus percipere poterat. Fructus solum ibi apparuerunt, ubi singuli propria auctoritate aliquid valebant.

Qui fructus uberrimi dici nequeunt. At non quanti, sed quales fructus percepti sint, et omnino id, quod percepti sunt, ad rem pertinet, cum hoc satis sit testimonii Iesuitas Bohemo-Moravos mentem Moscoviensium orthodoxorum sibi inclinavisse. Et quidem — quod praesertim notare iuvat — optimum proventum tempore brevissimo Bohemorum missio-

nariorum res habuit, ita ut poni possit animos iam antea paratos esse, ut non sine studio catholicorum res respicerent, quod simul probat catholicos apud Moscovienses — eosque tum etiam ad clerum pertinentes — auctoritate et gratia invaluisse. Nominatim missionarios commemoramus tam eximios, quales David et Tichavský annis 1685—1689 et Milan et Berula annis 1698—1719 fuerunt. Animadvertamus catholicos missionarios, simul ac Moscoviae anno 1684 consederint, scholam instituendam curavisse; hanc primum quidem liberi catholicorum, qui illic degebant, postea vero etiam liberi e Russorum familiis cum insignibus tum popularibus frequentabant. Historia scholae huius, ubi usque ad annum 1719 liberi instituebantur, nondum perlustrata est, quia monumentorum copia perexigua in promptu est; at ea quidem, quae exstant, maximi momenti sunt. Ea, quae scimus, imprimis primos annos saeculi XVIII. spectant. Ut vix dici potest scholam illam viam fuisse ad catholicorum auctoritatem apud orthodoxos amplificandam, ita dubitari nequit, quin illius scholae vis in animos discipulorum erudiendos et ad disciplinam adstringendos efficacissima fuerit. Non est oblivione obruendum missionarios Bohemos celeberrimam illam atque spectatam institutionis rationem et educandorum puerorum artem ac praecepta Moscoviam introduxisse, ubi ad Moscoviensium pueros erudiendos, quorum animi nondum aliis institutionis rationibus affecti erant, prudentiam et peritiam suam adhibere poterant.

Primos successus inter orthodoxos Moscoviae cives Iesuitarum missio anno 1689 habuit. Illo anno verno tempore ad Iesuitam Georgium David iuvandum, qui iam aliquot annos Moscoviae res agebat, alter Bohemus, Tobias Tichavský S. J. Moscoviam venit. Hic omnia iam parata invenisse videtur, ut familiaritas cum quibusdam e clero Moscoviensi conflaretur, qui studio et benevolentia catholicorum res prosequerentur. Hoc studium ille alendum curavit tam efficaciter, ut unus ex clero illo, nempe monachus Palladius Rogovskij, catholicam fidem amplexus sit. Tichavskio adiuvante et, ut videtur, suadente Rogovskij e »Moscovia« mox profectus est, ut scholas Societatis Iesu frequentaret, primum Vilnae, dein Nissae, Olomucii, Romae, familiaritatem cum suo patre spirituali Tichavskio non intercludens. Tichavskii cura David adiuvante factum est, ut etiam Rogovskii amici diaconi Artemjev cum catholicis consensio quam maxime aleretur; qui postea aperte catholicorum res Moscoviae propugnabat, dein in exsilium missus et in vincula coniectus est, cum Rogovskij libertatem et munus in Academia Moscoviae sibi emisset, quippe qui a Roma — ceterum nescio an fide simulata — defecisset.

Pretium huius successus missionis David et Tichavský fuit eorum expulsio e Moscovia. Dominatione Czarevnae Sophiae et principis V. Golycyn deiecta copia data est, ut contra Iesuitas, qui ab eis protecti essent, impetus concitarentur. Vanum esset omnes causas huius expulsionis ad simplicem et inveteratam aemulationem, quae Ecclesiae Russicae alias religiones tolerandas non permiserit, ad cleri Russici animos, alienorum

fidei infensissimos, ad patriarchae Ioachim et eorum, qui circa ipsum erant, caecam invidiam, qua omnia, quae exterorum, peculiariter catholicorum erant, aestuaverit, referre. Iesuitis anno 1689 expellendis alia etiam ansam dederunt, quae magis ad manum erant et in quibus non extremo loco fuit unius e monachis Moscoviensibus ad catholicos transitus. In elogio Societatis Iesu mortuo Tichavskio edito disertis verbis huius rei mentio fit. Sed exstat testimonium hominis, qui ipse rei interfuit, nam tempore expulsionis Moscoviae est commoratus, quique rem compertam et exploratam habere potuit, quippe qui ipse Tichavskii gentilis esset. Ad haec usque tempora haec relatio Bohemi Kreibich, Moscoviae cum vitro negotiantis, nondum sat notata eiusque momentum ad causam illustrandam nondum satis aestimatum est. Et ibi quidem legimus manifeste enuntiaturum Davidum et Tichavskium Moscovia ideo expulsos esse, quod »sie waren auch im Verdacht mit einem russischen Pfaffe, welcher in Rom studierte und dem katholischen Glauben beipflichtete«.

Iesuitis Moscovia anno 1689 expulsis Vindobona, utcumque rem Moscoviae probabat et quaecumque proponebat, assequi non potuit, ut Iesuitarum in Russia missio restitueretur. Non restabat nisi ut Moscoviensium catholicorum sacra ministranda sacerdotibus aliis ac Iesuitis committerentur. At hi solum ad tempus munere fungebantur. Cito Romae et Vindobonae (ubi cardinale Kolonič intercedente) visum est Iesuitas mittere, qui tamen, qui essent, dissimularent. Quod re vera factum est anno 1698, quo Bohemi patres Milan, ficto nomine Francisci Emiliani, et Berula Moscoviae in longum tempus consederunt. Ex iis, in quibus agendis hi patres multos annos versabantur, ea praecipue nobis sunt commemoranda, quae apud orthodoxos agebant et apud alios, eosque non protestantes, sed paganos, quos Romae conciliari posse sperabant.

Paganos Milan adiit, cum anno 1700 et alias ad mare Azovium et in partes, quae amni Volgae adiacent, iter fecit. Quae Milan in hac ratione agebat, nondum, ut convenit, attendebantur, etsi, quanti momenti sint, vel inde intelligi potest, quod, ut Milani sagacitatem et in rebus cognoscendis acumen et ingenium accerrimum ostendunt, ita praesertim eius studium probant, quo ferebatur, ut diversarum gentium res et mores cognosceret. Pagani, quos Milan adiit, fuerunt imprimis Calmuci, quorum sacerdotem quendam Milan adeo conciliavit, ut — quod notari iuvat — cum ipso in disceptationibus de religionis rebus versaretur. Mirandum, quam subtiliter ac perspicue Milan in commentariis de vita Calmucorum ad mare Azovium incolentium rem delineaverit. Dubitari nequit, quin hic libellus, nondum editus, etiam in historia eorum, quae a Bohemis de rebus ad orientales gentes pertinentibus scripserint, locum suum obtineat.

Quod ad ea attinet, quae Milan et Berula apud Russos agebant, attendendum est eos, primis quidem annis, quibus Moscoviae degerent, familiaritatem cum orthodoxis sacerdotibus Moscoviensibus, nominatim cum Stephano Javorskij et iis, qui cum eo erant, conflavisse. Quin etiam proni

erant, ut Javorskium et alios, qui Kievensi scholae theologiae essent addicti et qui auctoritate apud clerum Moscoviae plurimum valerent, ad Unionem amplectendam paratos esse putarent. Ast decipiebantur, cum ea sola intuebantur, quae illi »Kievenses« animo complexi sunt tempore, quo in scholis catholicis Polonis et aliis et in Academia Kievensi, quae scholae omnes iisdem rationibus innitebantur, in scientia et disciplina sunt instituti. Qua in re docti »Kievenses« manifesto ab illis doctis orthodoxis differebantur, qui Moscoviae in disciplinis antiquitus acceptis sunt eruditi et qui »Kievensibus« Unitorum dolos et disciplinae a Iesuitis acceptae residua exprobrabant. Nihil mirum, quod Iesuitae Bohemi non difficulter viam invenerunt ad disceptationes cum hisce »Kievensibus«, nominatim cum Stephano Javorskij, ingrediendas et ad familiaritatem contrahendam. Attamen ne ipse quidem commemoratus Stephanus Javorskij anno 1702 vel 1703 intermisit, quin se in Iesuitas infensum praeberet, cum orthodoxos a fidei quaestionibus cum Iesuitis disputandis intercluderet, familiaritatem cum iis contrahendam vetaret, liberos ab ipsis instituendos prohiberet et cet. Quae Javorskii intercessio — ceteroqui non ex omni parte omnique ratione cognita — ut Bohemorum Iesuitarum missioni notabiliter non obfuit, ita ostendit, quam inane esset spem ullam in Javorskium vel »Kievenses« reponere, quippe qui, cum hoc vel alio modo speciem verorum Unitorum darent, omnino fallaciter opinionem praeberent se in Ecclesia Moscoviensi Romae concilianda aliquid facturos.

In scholarum disciplina tradenda missionariis annis 1698—1719 contendendum erat cum Germanica schola Glückii, quam ipse Czar et A. Menšikov protegebant. Quod tamen non obstabat, quin Bohemorum Iesuitarum schola floreret et feliciter succederet, ut praesertim annis 1699—1705 contingeret. Postea bellorum tumultibus animi adolescentium ab artibus et litteris sunt deturbati et schola anno 1707 restituta alia, eaque artius circumscripta ratione, utpote quae interpretes expediens, institutio tradebatur. Qui scholarum in Russia universa et peculiariter scholarum Moscoviae historias narrant, nondum hanc Iesuitarum operam aestimant, dum ea sola attendunt, quae Glück et ii, qui eum sequebantur, in scholis publicis fecerunt. Ast Iesuitarum schola sui generis in orthodoxa Moscovia saeculo XVII. exeunte et XVIII. ineunte — haec est profecto res, quae non est praetermittenda. Quae ex documentis, in fragmentis sane, in promptu sunt, planum faciunt Bohemos Iesuitas scholam ad normam scholarum Societatis Iesu sui generis constituisse, cum vitam communem discipulorum instruxerint, severam disciplinam in aedibus et in institutione tradenda curaverint, studiorum rationem disposuerint, discipulorum exercitationes ordinauerint, scholae theatrum — scholis Iesuitarum universis familiarissimum — formaverint et cet. Iesuitae, utpote docendi et educandi peritissimi, etiam Moscoviae illo tempore aestimari coepti erant, quam ob rem multae eaeque summorum locorum familiae liberos iis in disciplinam tradebant. In Iesuitarum aedibus com-

muniter vivebant et in eorum scholis instituebantur tam eximiarum familiarum pueri, quales fuerunt Gordon, princeps Golicyn, Naryškin, Apraksin, Dolgorukij, princeps Golovkin, Musin-Puškin, Kurakin etc. Notandum est Iesuitarum docendi artem ab ipso Czaro Petro — quod ipse non semel disertis verbis affirmavit — magni aestimatam esse. Inane esset putare annos, quibus illi adulescentes a Iesuitis instituti et eorum praeceptis et monitis gubernati sint, nullam vim habuisse ad eorum formandos et ulteriorem vitam instruendam. Habuitne illa institutio vim etiam in illis, quae ad religionem pertinebant? I. e. remanseruntne ex illa Iesuitarum educatione in animis adulescentium vel quorundam saltem ex iis vestigia quaedam favoris et studii catholicorum? Non est, quod ad aiendum moveat. At unum nomen hic etiam ansam dat, ut admittatur Iesuitarum auctoritatem etiam in rebus ad religionem spectantibus apud orthodoxos valuisse. Unus ex aulicis, Alexius Ladyženskij, qui discipulus Milani et Berulae fuit, anno 1710 foras est profectus, ut litterarum studia continuaret, et Romae anno 1712 ordini Societatis Iesu nomen dedit. Difficile dictu eum relictā demum Russia catholicismum gratia persecutum esse, cum plane consentaneum videatur studium catholicismi in animo eius iam Moscoviae esse excitatum auctoribus potissimum ipsis eius magistris — Societatis Iesu Patribus.

Alia, quae auctoritatem Bohemorum missionariorum in orthodoxis Moscoviensibus ad catholicismum convertendis probent — quantum ad hoc tertium et longissimum spatium commorationis Iesuitarum Moscoviae pertinet — ignoramus. At ut singularis modo sit haec ad catholicismum conversio, universa historia missionis illius momento et gravitate non destituitur. Russia primis decenniis saeculi XVIII. novis vitae condicionibus introductis, novis opinionum, studiorum, morum rationibus institutis, novis cultus atque humanitatis viis apertis gravem omnium rerum mutationem experiebatur. Ut protestantium opiniones et exemplaria in terrae mores et res manifesto et expresse vim habebant, ita etiam in catholicos, catholicorum clerum, Iesuitas acerbitas et hostilitas pedetentim evanescebat. »Imperiales missionarii«, iamdudum detecti Iesuitae, catholicorum sacris providentes maximam partem libere opus obibant, quin immo eos, qui cum ipso Imperatore erant, adibant, in aulis Russicorum archiieorum versabantur, atria eorum, qui summis honoribus ornati erant, frequentabant. Ut erant viri spectatae doctrinae et in singulis scientiae disciplinis experti, mox apud doctos Moscoviae eorum necessitudo visa est, cum eorum familiaritas usui esset; quo factum est, ut Moscoviensibus, qui eos videre consuescerent, sensim accepti essent, etiamsi aperte profiteri non possent se ad Loyolae ordinem pertinere. Concedendum est fieri potuisse, ut etiam haec »Imperialis« missio universae Russorum vitae incresceret, eoque magis, quod res in Russia tum variam speciem praeberent, ubi diversissima iungerentur, puta antiquitus accepta novitatibus Europae Occidentalis permixta, sive rem militarem et navalem vel merces et portus, sive aliam rationem vitae respiceres.

Ast etiam hocce tertium spatium historiae catholicae missionis in Russia calamitate est clausum, cuius vero causae non ad res religionis pertinebant, sed rerum publicarum rationibus sunt conflatae, cum inter Russiam et Imperium, inter Peterburgium et Vindobonam gravissimum discidium exstitisset. Bohemi missionarii, utpote missionarii »Imperiales«, ab ipso Imperatore missi, coacti sunt, ut Russiam relinquerent, nec unquam postea reverterunt.

*

Hisce strictim ac capitulatim delineata sunt, quae a catholicis missionariis Moscoviae tempore Petri Magni acta sint. Plus triginta annis Bohemi sacerdotes et imprimis Iesuitae ex ordinis provincia Bohemica munere catholicae missionis Moscoviae et in universa Russia procurandae functi sunt. Bohemi e Societate Iesu et alii sacerdotes Bohemi in Russia tempore versabantur, quod et ratione rerum civilium et ratione cultus et humanitatis universae in Russiae historia locum proprium et prorsus singularem obtinet. Ab hisce ipsis Iesuitis Bohemis Moscoviae tum, ut ita dicam, focus est institutus, ubi catholicorum vita foveretur, et fundamenta sunt iacta, quibus catholicorum res et rationes Moscoviae et in universa Russia fulcirentur. Iesuitae Bohemo-Moravi simul sui generis primi exploratores et propugnatores fuerunt, qui rem suam inter orthodoxos Moscovienses propugnabant. In eorum vestigiis maiores copiae catholicorum missionariorum in Orientem sequi posse videbantur. Ast Bohemi speculatores iter non fecerunt, quin afflictationes et calamitates paterentur. Etiam tempore Petri Magni, quamvis res tum implicatissimae et turbidissimae fuissent, Russia a via averti non potuit, quam in rebus religionem et Ecclesiam spectantibus antiquitus propositam accepit. Licet Petri Alexejevič studium rerum novarum diversissima affecisse videatur, tamen ut ea, quae antiquitus erant tradita, quantum ad Ecclesiae universam constitutionem et peculiariter patriarchatus naturam attinet, manifesto reliquit, ita, quantum ad fidem attingit, discidium funditus perpetrandum numquam aggressus est.

*

REJSTŘÍK

Do tohoto rejstříku jsou pojata jména a hesla z textu a příloh - kromě slov jesuité, Češi, český, Rus, ruský, vyskytujících se téměř na každé stránce knihy. U některých jmen jsou uvedeny doplňky a vysvětlení, jichž není v textu.

Zkratky: al. *alumnus*, bas. *basilián*, frant. *františkán*, jes. *jesuita*, kap. *kapucín*, kard. *kardinál*, m. *město*, ol. nebo olom. *olomoucký*, pr. *pražský*, sv. *svatý*, stud. *student*.

- Abies Sultan, kníže turecký 96.
 Acta Apostolorum 169.
 Acta Sanctorum, vydávaná Bollandisty 168-9, 187.
 Adolf Frankenberg, frant. 337-340.
 Afanasij (Ljubimov), arcibiskup Cholmogorský 159, 170.
 Agathangelus Mayerhauser z Mělníku, kap. 346, 351.
 Agrippinus Zadlovieensis (ze Žadlovic), kap. 345.
 Achalcych, město v Armenii 344.
 Aitzema van, Lieuwe, belg. historik 286.
 Akademie (v. též semináře, university):
 kijevská 31, 64, 73, 83, 91-3, 105-107, 249, 275-6, 286;
 moskevská (slavjano-řecko-latinská) 83, 93, 98, 103, 107, 144, 213, 251, 254-5, 275-8;
 petrohradská (leningradská) Akademie věd 71, 107.
 olomoucká jezuitská 10-11, 15-17, 34, 40, 46, 53-4, 74;
 pražská jezuitská 10, 34, 67, 69, 71, 74, 96, 102, 103;
 vilenská jezuitská 6, 23;
 luteránská v Moskvě = škola Glückova, 235.
 Albani, Giovanni Francesco, kard., od r. 1700 - papež Kliment XI (viz s. v.) 115, 225, 374.
 Albasin, město ve východní Sibiři na ř. Amuru 303-4, 306, 308, 365.
 Aldrovandi, Ulysses, padovský zoolog XVI. stol. 138.
 Alexander VII. (Fabio Chigi), papež 30, 32-3.
 Alexej, sv. metropolita moskevský 169, 171, 188.
 Alexej Michajlovič, car moskevský 111, 181.
 Alexej Petrovič, carevič 243-4, 320, 322-3, 380.
 Alexius z Liberce, kap. 346.
 Allatus, Leo, spisovatel 84, 286.
 Alois z Prahy, kap. 344-5, 348.
 Altmann z Budějovic, kap. 345, 347.
 Altranstädt, m. v Sasku 315.
 Alumnáty papežské - 12, 19, 23, 28, 41, 42.
 braunberský 7, 12-3, 16;
 olomoucký 13, 16-18, 20-3, 40, 47-8, 51, 55, 59, 60, 61, 76;
 pražský 14, 16, 20-1, 24, 35, 67-9;
 vídeňský 16, 21, 28.
 Alžběta Petrovna, císařovna ruská 336.
 Alžběty sv. pevnost (později m. Jelisavetgrad) 345.
 Amatus a Lamballa, prokur. gen. kap. 387.
 Amatus z Reichstadtu, kap. 345.
 Amerika 135, 246, 333, 383.
 Amsterdam 147, 282.
 Anabaptisté 288.
 Anastasius, bas., al. ol. 66.
 Anastasius Paulus, jes. 57.
 de Andrade, Antonio, jes. portugalský 296.
 Andreas Brunersdorfensis, kap. 346.
 Andreas (Pozorský), frant. 341.
 Andrejevský (Rtiševský) klášter 250.
 Andronik z Nového Jičína, kap. 332, 383-4.
 Angelus Roudnicensis, kap. 344-5, 348.
 Anglie, Angličané, 172, 192, 225, 232, 253, 255, 270, 310, 321-2, 333, 361, 382-3, 386, 388.
 Ankyra (Ankara), m. v Malé Asii 146.
 Anna Ivanovna, císařovna ruská 283.
 Anochin Filip 103.
 Antonij Karmelit, archimandrita 254.
 Antonína sv. Poustevníka řád 383.
 Antonius z Litoměřic, kap. 345.
 Apollinarius Suitensis, kap. 332, 349, 385.
 Apollinarius de Cosmonosis, kap. 345.
 Apraxinové, mosk. šlecht. rod 220, 274.
 Aquaviva, Claudius, generál S. J. 55.
 Arcibiskupství pražské 20, 194-6.
 Arčill, car gruzínský 140-2, 177, 364-5.
 Archangelo König, frant. 340-1.
 Archangelsk, m. 182, 224-5, 244, 289-91, 308, 347, 379.

- Archipelag 295.
Aristoteles 58, 105, 113, 138, 249.
Arius, schismatic 170.
Armeni, Armenie 4, 182, 233, 250, 292, 296, 299, 306, 329, 343, 347, 350, 363, 382; arm.-gregor. náboženství 350; armenština 344, 351.
Arsenij III. Černojevič, patriarcha srbský 123-4.
Artecký, Sylvestr, bas., al. ol. 65-6.
Artemidoros, spis. 287.
Artemjev, Petr, diakon, konvertita 100, 142-5, 157-8, 161, 184-5, 201, 208, 223, 248, 356.
Asie 289, 297, 302-3, 305, 307, 333, 383.
Astrachaň, m. 128, 142, 146, 180 (A-ské carství), 223, 225, 291-2, 300, 307, 329, 333, 343-8, 350-2, 371, 384.
Ašermann, Jan, jes. 6.
Athanasios Veliký, biskup alexandrijský, sv. 166, 170; římská kolej jeho jména 8, 51, 59, 60, 63, 83, 84, 86, 94, 101, 388.
August II., Silný, kurfiřt saský, král polský 209, 268, 299, 311, 313-5.
Augustiniáni, řád 39.
Augustinus, církevní Otec, sv. 170, 256, 286.
Auscha v. Úštěk 346.
Auspitz v. Hustopeče 346.
Austerlitz v. Slavkov 359, 362.
Austria (Rakousko), 3, 11, 190, 329, 335, 362, 368, 383.
Avraamij Rostovský, ruský sv. XI. stol. 187.
Avraamij Smolenský, ruský sv. XII. st. 188.
Avril, Philippe, jes. 150, 156, 179, 199, 258, 302, 304.
Avvakum, protopop 113.
Azov, m. 201, 209, 212-5, 225, 229, 233, 253, 263, 268, 287-9, 291-295, 298-9, 307.
Azovské moře 225, 288-9, 291-2, 295-8.
Azymus (fermentum) 146, 174.
- Bacchus, sv. mučedník, kostel sv. Sergia a Baccha v Římě 31, 95, 169.
Bahr, Florian, jes. 309.
Bajer (Bayer), Jan, jes. 207, 212, 216, 281, 290, 321, 326.
Bakovecký, J., biskup vladimírský uniatský 90.
Bakovecký-Mokosej, Benedictus, bas., archim. 69.
Bakoven, Gavriil, al. 274.
Balatri Filippo, vlácký tanečník a spis. 270.
Balbín, Bohuslav, jes. 8.
Baltské moře 226, 288-9, 335.
Bapski (Babski), Theophilus, student ol. 56, 78.
- Barberini, kard. 117.
Bargel(us), Ondřej 55; Valentin, ol. stud. 55, 57.
Bari, m. v Itálii 76.
Barlaam, italo-řecký theolog XIV. st. 378.
Baronius, Caesar, kard., historik 286.
Bartholomitae, řád 190-1, 194.
Bartoloměj, sv., konvikt v Praze u sv. B. 30, 70, 71, 388.
Baruntáala, m. v střední Asii 297.
»Barzoviensis« (?) 58.
Basenheim, Karel, jes. 214.
Basil, biskup Seleucký v Isaurii V. stol. 286.
Basil Veliký, sv. IV. st. 166, 183.
Basiliáni, mnišský řád uniatský, řád sv. Basila Velikého 7, 9, 13, 16, 18, 20, 21-4, 26-9, 30-9, 40-4, 53-4, 57-9, 60-6, 69, 70-1, 74-8, 80, 83-4, 86-9, 90, 92-5, 101, 107, 143-4, 249, 264; Kongregace řádu 16, 18-19, 26, 28-9, 34-5, 44, 62, 75, 77, 88, 93, 94.
Baškirci, národ 300.
Batory, Štěpán, král polský 50.
Bause, Fedor Grig., mosk. prof. 106.
Bavoři, Bavorsko, 191, 225, 289, 299.
Beccanus, Martin, jes., theolog 286.
Bechowecký, de Bechowicz, Benedictus, bas. al. pr. 20, 69.
Běla (Biala), m. 35.
Bellarminus, Antoniami, kard. 286.
Bělorus 7, 10, 25, 46, 54, 68-9, 71-2, 78, 92-3, 104, 107, 111-2, 139, 157, 307, 353.
Bělozor, Michael Marcian, biskup uniatský 30.
Bělský, Patricius, bas., al. ol. 36, 62, 94.
Belz, m. v Polsku 61, 80.
Benátky 102, 126, 183, 185, 209, 210, 212, 215, 225, 258, 293-4, 344, 370, 380.
Benedikt XIV., papež 23, 41, 42.
Benediktinský řád mnišský 290, 322, 360.
Benigni, jeho slovník 286.
Benigno, P., kap. 267.
Benó, Kazimír, jes. 326.
Berent, Jan, jes. lit. prov. 119, 192.
Berestje (Brest, Brześć), m. 15, 28, 35, 59, 64, 66, 80, 87.
Berk(ch)holz, Friedrich-Wilhelm, diplomat 270.
Berula, Jan, jes. 101, 143-6, 202-9, 210-9, 222-3, 225-9, 233-7, 239, 240-4, 248-9, 251, 253, 255-6, 260, 265-8, 271, 273-7, 279, 280-4, 288, 305, 308, 310, 318, 321, 327, 352, 356, 378-9.
Betlem (v kostele) 240.
Bezborodko, A. A. 307.
Bialozor, Jakub, bas. 94.
Bialy Kamen, m. v Haliči 57, 80.

- Bible 169.
 Biecz, m. v Polsku 85.
 Bischoviensis, snad Biskupice v Čechách nebo na Moravě 345.
 Bizanci, Gennadios, biskup mukačevský 91.
 Blumberg, Sebastian, baron, vyslanec císařský 116, 117.
 Blumstejn, Christian, jes. 135.
 Boburkiewicz, Abraham, bas., pr. stud. 71.
 Bocalini, Trojano 287.
 Bock, Jan, jes., rektor ol. 39.
 Boëtius, Anicius Manlius atd., filosof 286.
 Bogdanov, A., překladatel 106.
 Bogojavlenský klášter v Moskvě 98.
 Bohdaneč, m. 195.
 Bohemczyk, Andrzej Wacław, jes. 7.
 Bohomolec, Jan, jes. 79.
 Boksta, Bonaventura, bas., stud. pr. 71.
 Boleslaus Novodomensis, kap. 343-4, 349, 354, 388.
 Bollandisté 168.
 Bona, J., kard., 171.
 Bonaventura de Auschio, kap. 346, 354.
 Borghese 379.
 Borgia, Fr., gen. S. J. 4, 130.
 Borgsdorf, E. F., baron, generál 209.
 Boris Godunov, car moskevský 96-8.
 Borowik, Filipp, bas., pr. stud. 70, 95.
 Borzecki, Andrzej, jes., al. vil. 6, 23.
 Boskovice, m. mor. 193.
 Bosna 174, 380.
 Bošukljulchan 292.
 Boxa, Jacobus, al. braunsb. 48.
 Boxa, Pavel, jes. 85.
 de Boye (de Boia, Dubois), Jan Albert, jes. 120, 125, 133, 134, 179, 207, 223, 257, 261, 271, 359.
 de Boye, Emanuel, jes. 120.
 Böhme, Jakub, prot. mystik 147.
 Brabantsko 224.
 Brandenburg, Braniborsko 40, 75, 215, 232, 299.
 Brandýs n. L., m. 194, 195.
 Brankovič, Jiří, hrabě 123, 124.
 Bratislava, m. 73.
 Bratrstvo lvovské pravoslavné 99.
 Braunsberk (Braněvo), m. ve vých. Prusku 4, 5, 7, 11-14, 16-19, 23-26, 28, 30-1, 48-9, 51-2, 57, 59, 62, 69, 83, 86-7, 90, 100, 119.
 Brayda, jes. 214.
 Breitenbacher, A., 193.
 Bretagne ve Francii 382, 383.
 Breuner, Jan Josef, pražský arcibiskup 39.
 Brictius de Polna, kap. 346, 348.
 Brjansk, m. v Rusku 64.
 Brno, m. 72, 120, 126, 130, 132, 134-8, 153, 197, 204-6, 215, 241, 284, 310, 341, 345, 359, 361, 373.
 Broggio, Eliáš, jes. 209, 211, 215, 242, 244-5, 251, 265, 268, 274, 279, 280, 298, 305, 307, 310-19.
 Broniewski, Martin, spis. 46.
 de Bruin, Kornelius, malíř a spis. 388.
 Brukental (Brückental), Antonius, frant. 334.
 Brumov, m. 193, 197.
 Brunersdorf v. Pruneřov 346.
 Brzostowski, vojevoda v Trokách 116.
 Bubenda, P., kněz 195.
 Bubig (Bubius?), G., rytec 175.
 Bucelinus, Gabriel, theolog a historik XVII. stol. 171.
 Bucello, Vlach-lékař 50.
 Budaëus, Guillelmus, učenec 287.
 Budapešť 72.
 Buchaviensis, z Buchau, Buchlova (Morava) 345.
 Buksdorf (Buxtorf), Johann, jeho Lexikon vých. jazyků 285.
 Bulhak, Jiří, bas., ol. stud., biskup 64, 90, 91.
 Bulharsko (Balkán) 174; na Volze 293.
 Bychovič (Piechovič), Innocenc, bas., al. ol. 40, 61.
 Byteň, klášter byteňský uniatský v záp. Rusi (Grodenský kraj) 89, 91.
 Byzanc 180, 184.
 Cabasatius, J., spis. 171.
 Caesar, C. Julius 285.
 Caesius Ludovicus, jes., ol. prof. 57.
 Calendarium ruthenicum J. Davida 177-8, 187.
 Caligari, Giovanni Andrea, biskup a nuncius 79.
 de Camellis, Josef, biskup mukačevský 63, 72, 91.
 Campano, Jan Pavel, jes. 101, 126.
 Campel, Valentin, jes. 130.
 Campianus (Campion), Edmund, angl. jes. 286.
 Cantelmi, Giacomo, nuncius 129, 151.
 Canutus Buchaviensis, kap. 345, 347.
 Capo Limeno, benátská kolonie na Azovském moři 294.
 Caraffa, Karel, nuncius 16, 17, 21.
 Carbonari (Carbonarius), Řehoř, lékař 133, 137, 164, 191, 196, 230.
 Carlo di Lucca, frant. 335-6.
 »Carniolae« (Korutany) 3, 75.
 »Carolinum Ascetarium« v Praze 167.
 Cařihrad 171, 201, 287, 335, 344, 374.
 Casagrande, Giovanni, kněz 212, 213, 262, 288.

- Casimirus, Šimon, jes. 9.
 Celsus de Raconizio (z Rakovníka), kap. 345, 351.
 de la Cerda, Joannes Ludovicus, spis. 286.
 Ceremoniel vyslanců 117-8.
 Cerroni, Jan Petr, sbírka rukopisů 54, 206, 259, 284, 292.
 Cesarea, arcib. 142.
 Cibo, Odoardus, kard. 119.
 Cicero, Marcus Tullius, filosof a státník 285.
 Cirkassia = Ukrajina 174.
 Císař římský, císařství 35, 116-8, 121-5, 129, 131, 134, 136, 138, 147-8, 150-4, 157, 162-3, 167, 173-4, 181, 190-1, 194, 196, 200, 202-4, 209, 210, 217-20, 235-6, 241, 257-9, 266-9, 273, 279, 281, 303, 305, 312-16, 318, 322-9, 331, 333, 335, 338, 340, 342, 346-7, 350-1, 362-3, 369, 370-1, 376, 380-2.
 Cisterciáci, řád 360.
 Clementis Nicolaus Moskus, al. braunsb. 49.
 de Comengge, Fr. Philippe 221, 223-4.
 Commendon, Giovanni, nuncius 4, 11.
 Como, Lago di, 289; di Como, Tolomeo, kard. 11-2, 50, 52.
 Corbinianus de Melnice, kap. 345.
 Corolarium J. Davida 177, 178, 187.
 Corraro, G. 126.
 Crescencius Pragensis, kap. 345, 347.
 Cristecius (Krzystek), Teofil, jes. 85.
 Cunibertus Razborziensis, kap. 345.
 Curych 102.
 Cvětajev, D. V., spis. 263.
 Cyril, sv. patriarcha alexandrijský 170.
 Cyrilice, cyrilské písmo 172, 174-5, 378,
 Czenstochow, m. 360.
- Čaadajev, Ivan Ivanovič, mosk. vyslanec 118, 132, 137, 362.
 Čacinský, Konstantin, bas., ol. stud. 63-4, 73, 84, 94.
 Čaplejevský, Cyril, bas., al. ol. 18, 53, 62.
 Čartoryjský, Michael, kn., vyslanec polský 115, 133.
 Čeremisové náhorní a »lugovyje«, národ 300.
 Čerkassk, m. donských kozáků 299.
 Černé moře 294, 351.
 Černigov, m. v jižním Rusku 8, 73, 75.
 Černojevič, Arsenij III., patriarcha srbský 124.
 Červenka z Weznova, Václav, spisovatel, 70, 96-7.
 Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova 7, 67, 101, 103, 114-5, 119-22, 124, 129, 130-3, 141, 144, 149, 166-7, 172, 178, 198, 202, 205-6, 208, 210-3, 215-6, 219-21, 235, 241, 243-5, 259, 264, 279, 280, 284, 287, 292, 305, 307-9, 310-1, 313-5, 317, 323, 326, 353, 355, 361, 375, 379.
 Česká provincie františkánského (reform.) řádu 331, 334-6, 338-42, 348, 350.
 Česká provincie řádu kapucínů 331-4, 342-9, 350-2, 382-7.
 České Budějovice, m. 345-7.
 Český jazyk 119, 125-9, 130-1, 171, 174, 180, 193-4, 204, 212, 213, 248, 328, 332, 335-6, 340, 342, 350, 366, 383, 385.
 Čestín, v. 195.
 Čína 5, 119, 124, 153, 179, 182, 206, 215, 223-4, 265, 297, 302-9, 312-3, 316, 352, 364-5, 370, 375, 379.
 Čudov klášter v Moskvě 160, 163, 249.
 Čuvaši, národ 300.
 Čyhyryn, m. na Ukrajině 73.
- Dalaj-Lama 297.
 Dalmácie, Dalmatinci 225; dalmatský jazyk 130.
 Damas I., papež 254.
 Dánsko 3, 11, 13, 41, 75, 181, 231-2, 376.
 Daurie, oblast ve vých. Sibiři 304, 365.
 Davia, G. A., kard., nuncius 36, 126, 305.
 David, Jiří, jes. 98, 118-20, 124, 128-9, 133-4, 136-9, 140-2, 145-50, 151-60, 161-9, 170-1, 173, 176-9, 180-9, 191, 197-9, 202, 213, 219, 221, 223-5, 227, 231-3, 236, 239, 240, 248, 256-7, 259, 271-2, 283, 302-4, 352, 356, 362-6.
 David Polomiensis (z Poloma), kap. 345.
 Demetrius Soluňský, sv. 169.
 Dermaň, m., klášter uniatský (Volyň) 90.
 Descartes, René, filosof 253-4, 284.
 Deulino, v. nedaleko Moskvy 25.
 Dietrichstein, František, kard., bisk. olom. 15, 20.
 Dimitrij Rostovský, sv., biskup pravosl. 285.
 Dimitrij Samozvanec, car mosk. 5, 16, 49, 85-6, 96-8, 113.
 Dinaburg (Dvinsk), m. v Livonsku 241.
 Dionysios Areopagita 286.
 Disputace o víře 166, 252-5, 277, 284.
 Divadlo ve škole jezuitské 85, 112, 165, 214, 276.
 Dmitraško-Raič (Rajča), V. A., pr. stud. 71.
 Dmitrov, m. blízko Moskvy 182.
 Dobrostar, m. v Haliči 53, 80.
 Dobrovský, Josef 172.
 Doctorius, Lucas, al. ol. 53, 56, 81-3.
 Dohna (Donín), cí. vyslanec 97.
 Doksy u Dubu, m. v Čechách 204.
 Dolgoruký, žák jes. školy 274.
 Dominikáni 125, 160, 183, 191, 207, 296, 308, 331.
 Don, řeka 294, 298-9, 300 (Tanais).

Donat z Pavie, frant. 338-9.
 Donduk-Daši, chán kalmycký 348.
 Dorogobuž, m. 150.
 Dorpat (Jurjev, Tartu), m. 24, 235, 289.
 Douai, m. ve Francii, jes. kolej 374.
 Dovmont, Jiří Dominik, vyslanec polský 152, 164, 177, 180, 200, 223.
 Drabík, Mikuláš 147.
 Drážďany (Dresden) 103, 317.
 Drenocký, Štefan, jes. 126.
 »Drorolensis« (?) 345.
 Druhovina, Ambrosius, bas., al. ol. 54, 59-60, 197.
 Dubno, m. na Volyni, dubenský klášter uniatský 90.
 Durich, Fortunát 172, 176.
 Dvorský, V., spis. 206.
 Dzialyński, Tomáš, vyslanec polský 265, 268, 307.

Eder, Jan, jes. 215.
 Efrem Syrský, sv. spis. 170.
 Egypt 335-6.
 Einsberg, gen. 290.
 Eisman, Martinus, jes. 57.
 Eleonora Magdalena, třetí choť Leopolda I. 314.
 Eliáš a S. Alberto, biskup 209, 210.
 Eliseus Schütz z Budějovic, kapucín 346, 354.
 Emauzy, Emauzský klášter v Praze 35.
 Emiliani, Franciscus, pseudonym J. Milana 190, 202, 207.
 Engel, Fr., jes. 282, 321, 324-5.
 Epimachus Auspiciensis (Hustořeče), kap. 346.
 Erasmus Rotterdamský, humanista 169.
 Estonsko 235, 337-9.
 Etrurie (Toskana) 339.
 Eufimij, mnich čudov. kláštera v Moskvě 160, 163, 249.
 Euklides, matematik řecký 275.
 Eutichiáni (monofysité) 363.
 Eutichius z Litomyšle, kap. 344.
 Evangelia 169.
 »Exemplar characteris« ruského jazyka 172-6.

Falkovský, Ivan, mnišské jméno Irinej, biskup 73.
 Fedor Borisovič Godunov, car mosk. 97.
 Fedor Ivanovič, car mosk. 97, 131.
 Felix de Policio (z Police), kap. 345.
 Feodosij Janovský, biskup 321.
 Feofan Prokopovič, arcib., theolog 252, 285, 325.

Feser Christian, cukrář v Petrohradě 337 až 340.
 Filipinské ostrovy 134.
 Filippovič, Polykarpus, bas., pr. stud. 71, 84, 91, 95.
 Finalis (Konečný), Jan Kašpar, učitel 272.
 Finanční záležitosti mosk. jes. misie 200, 215, 218-21, 258, 272, 342-3, 372-3, 375-6.
 Finsko, Finlandie 13, 235, 337-9; finské národy 291.
 Flandry 302.
 Florencie, m. 116, 257, 339; florentský koncil r. 1439 170, 286, 377.
 Folanovič, Lukáš, bas., al. ol. 53, 57-8, 73.
 »Foma, kostelní učitel« v Moskvě 164.
 Fontana, Francesco, architekt 127, 289, 290.
 Fotios, patriarcha cařihradský 144, 378.
 Fragstein, František, prov. české prov., jes. 244.
 Francie, Francouzové 102, 121, 150, 156, 223, 225, 256, 289, 295, 299, 302, 304-5, 314, 330, 333, 336, 338, 348, 351, 364, 380, 382, 386; francouzský jazyk 214, 344, 380-1.
 Frankenberg, Adolf, frant. 337.
 František z Assisi, sv. 53, 342.
 František Xaver, sv. 268.
 František I., císař římský 333.
 Františkáni, řád 43, 53, 115, 193, 326-31, 334-9, 340-2, 346, 347-8, 350, 352, 381.
 Fraustadt, m. na slezsko-pruském pomezí 225.
 Freiburg, m. ve Švýcarech 330, 342, 385.
 Frisius, Andreas, jes. 4-5.
 Frýdek, m. 133.
 Fulda, m. v Hessen-Nassau 18.
 Furs, Andrej (Afanasij), Zachariáš, bas., biskup 57, 89.
 Furtenbachius, Josef, spis. 287.

Gagarin, Ivan, jes. 168.
 Galileo Galilei 255.
 »Gallus Pragensis« 245.
 Gaza, m. v jižní Palestině 375; metropolita, viz Ligarides.
 Gazzarat, provincie v Asii 307.
 Gdansk (Danzig), m. 53, 85, 234, 266, 334.
 Gedeon Reinworth, frant. 341.
 Georgia v. Gruzínsko.
 Geraldo a Santo Croce, misionář 198, 207, 209, 225, 239, 259, 267.
 Germania 7, 133, 258; »Germanica natio« (= Němci) 20, 23, 29, 35, 55.
 Ghisler Michele, spis. 286.
 Giani (Jani), Fr., biskup srémský katolický 73.

- Giannini, Frant., hrabě 40.
 Gilan (Ghilań), provincie v Persii, viz také Reštská prov. 344, 347, 351.
 Girolamo da Daulo, frant. 336-7.
 Gise, Ioannes, ol. stud. 79.
 Gladissius, Sebastianus, al. ol. 48, 56, 82.
 Gliniski, Benedictus, bisk. vladimírský un. 30.
 Glochinski, Blasius, al. ol. 58, 78.
 Glück, Ernest 106-7, 234, 235, 237.
 Gluchov, m. na Ukrajině 343.
 Godunov, Boris a Fedor 96-98.
 Goldmann, Nicolaus, spis. XVII. st. 287.
 Golicyn, Vasilij Vas., kníže 116-9, 120, 125, 133-4, 136-9, 145, 149-51, 154-6, 158-9, 162-3, 168, 177, 179, 221, 224, 240, 259, 288, 302, 304, 370.
 Golicyn, Petr Alexejevič, kníže 123, 210, 217, 274, 307.
 Golicyn, Boris Alexejevič, kn. 118, 267.
 Golicyn, Dmitrij Mich., kn. 285.
 Golovin, Fedor Alexejevič, admirál 214, 278, 281, 306, 310.
 Golovkin, Jurij Alexandrovič, hrabě 307.
 Golovkinové, knížata 261; Golovkin, Gavril Ivanovič, kn. 274, 325.
 Gonzales, Tyrsa, generál S. J. 124, 215, 303, 365.
 Gordon, Alžběta (Ronaer) 140.
 Gordon, Fedor 119, 274.
 Gordon, Jakub 263, 268.
 Gordon, Patrick, generál 72, 116-7, 119-20, 127, 136, 140, 152, 190, 192, 199, 200, 217, 223, 225-6, 235-6, 243, 257, 258, 262-4, 267-8, 271-2, 274, 284-5, 287-8, 376.
 Gorzecki, Franciscus, al. vil. 6.
 Gorzewski, Franciscus, al. vil. 6.
 Gossinský v. Koschinský.
 Gotfríd, biskup canterburský 255.
 Gotha, m. 102.
 Gothia (ve Švédsku) 11, 13, 17, 41.
 Gregoras, Nikéforos, byzantský dějepisec 286.
 Gregori, Johann Gottfried, pastor 165.
 Gregoriáni (armeni), konfese 233.
 Gregorius Palamas, byzant. theolog 372.
 Grekovič, Polykarp, bas., ol. al. 14, 53, 57.
 Grimaldi, jes. 153, 304, 306, 370, 371.
 Grodno, m. v záp. Rusi 265, 311.
 Gruzínsko 140-2, 330, 343-6, 350, 362-4.
 Guarient a Rall, Jan Christofor, vyslanec císařský 116, 125, 192, 198-9, 202, 204, 206-7, 209, 212, 215, 217, 219, 223, 235, 256, 260-2, 267, 274, 284-5, 305-6.
 Guasconi, Francesco, kupec flor. v Moskvě 116, 200, 220, 225, 257-9, 263-4, 267.
 Guicciardini, Francesco, spis. 286.
 Gurjev, A. M., ktitor 201.
 Haag, m. v Nizozemsku 209.
 Habendorf, praeses alumnorum ol. 36-7.
 Haberlandt, Antonín, kaplan 195.
 Habeš 330, 336.
 »Haeretici« v. protestanti.
 Hadrian (Adrian), patriarcha mosk. 157, 251, 253, 256, 277.
 Halič, Haličina 47, 53, 55, 62, 68, 72-3, 78, 80-2, 142, 350.
 Hamburk, m. 231, 241.
 Hanel, Melchior, jes., rektor vídeňský 27, 28.
 Hanel, Řehoř, jes. 214.
 Hanka, Václav 106.
 Harrach, Arnošt, hrabě, kardinál, arcib. pražský 20, 26.
 Hauska, Antonín Theopisto, frant. 335.
 Hazart, Cornelius, jes., spis. 286.
 Heidelberg, m. 235.
 Heilsberg, m. ve vých. Prusku 4.
 Heister, Ziegbert, gen. 317.
 Herberstein, Sigmund, dipl. a spis. 178, 293.
 Herbest, Benedikt, jes. 47-8, 55, 81; Stanislav, jes. 47.
 Hermann, Adam, jes., prof. olom. 58.
 Hiller, Jiří, jes. 132.
 Hippolit, biskup římský III. st. 170.
 Hirschberg, m. ve Slezsku 204.
 Hitrecius (Hytrecius), Jan, jes. 216, 281, 321.
 Hlaholice, písmo 95.
 Hodermarský, Josef, biskup mukač. 69, 91.
 Hodermarský, Prokop, bas., ol. stud. 63, 75, 84, 91.
 Hohenholz, N. S. 326.
 Hochholzer, diplomat 350.
 Holandsko 156, 181, 182, 224-5, 232, 237.
 Holstein, knížata 360.
 Holštýnsko 270.
 Holzbecher, Konrád, jes. 253.
 Holzhauser, Bartoloměj 191.
 Homeros 285.
 Honig, Hönig (König), Archangelus, frant. 340-1.
 Horatius Flaccus, básník 285.
 Horšův Týn, m. 4.
 Hořovice, m. 194.
 Hostounský (Hostovinus), Baltasar, jes. 4-6, 130-1.
 Hradec Králové, m. 127, 133, 205.
 Hradiště u Olomouce 80, 345.
 Hřbitov pro katolíky v Moskvě 224, 261.
 Hudba 239, 240, 272.
 Hulst, van der, Zachariáš, dr. 258.
 Hungaria Magna 296.
 Husité 131.
 Hustopeče, m. na Moravě 346.
 Huyssen, Heinrich, baron, diplomat a spis. 210, 275.

- Hübner, Georg, překladatel 165.
Hyginus Olomucensis, kap. 343-4, 351.
- Chalkondilos (Chalkondyles), byz. dějepisc XV. st. 286.
Champagne ve Francii 383.
Cheb (Eger), m. 123.
Cherson, m. u Černého moře 351.
Chilianus v. Kilian.
»Chlěbopoklonnaja eres«, spor o době proměnění 185.
Chmelnický, Ivan, překl. 106.
Chmelovský, Prokop, de Chmelow, bas. al. pr. 20, 69, 90.
Chodkevič, Ivan Jeronym 6.
Cholm, m. 27, 30, 55, 61, 65, 80, 87-9, 90-1.
Cholmogory, m. v sev. Rusku, 159, 170.
Chomentowski, St., vysl. polský 321, 324-5.
Chomutov, m. 5, 120.
Chorvati 8, 46, 75, 95, 126; chorvatský jazyk 130.
Chrysostom, Jan 166, 169, 170, 184, 286.
Chřanov, m. 194.
Chwatek, jes. 7.
- Ignác z Loyoly, zakladatel Tovaryšstva Ježíšova 4, 42, 53, 55, 268, 310, 314-5, 317, 353.
Ikony, sv. obrazy 156-7, 186, 255, 300, 360, 361, 363, 377.
Iljinský, Ivan, překladatel 71.
Illuxt, m. 65.
Illyrové 73, 126; jazyk »illyrijský« = slovanský 130, 133, 335.
Indie 134-5, 204-5, 236, 307, 309, 350, 376, 381.
Ingoli, Francesco, jednatel Kongregace de P. F. 21, 23-4.
Ingolstadt, m. v Bavorsku 46.
Ingrie (Ižora), oblast u Finského zálivu 330, 335.
Innes, Jan, jes. 209, 215.
Innocenc XI. (Odescalchi), papež 31, 33, 112, 364.
Innocenc XII. (Pignatelli), papež 19, 123, 203, 206, 208, 380.
Innokentij (Kulčický), sv., biskup irkutský 306.
Instrukce misionářům 136-7, 373-4, 377-8.
Ioakim (Savelov), patriarcha moskevský 119, 140, 142, 145-6, 149, 151-4, 156-9, 160-3, 166, 171, 180, 183-5, 256, 271, 363-4, 367, 369, 370.
Iona, sv., metropolita moskevský 169.
Irkutsk, m. v Sibiři 306.
Isakowicz, Josaphat, bas, pr. stud. 70, 84, 95.
- Ispahan, m. v Persii 210.
Italie 51, 76, 93, 102, 127, 142-3, 183, 203, 212, 225, 258, 262, 268-9, 330, 385, 386; ital. jazyk 351.
Ivan V. Alexejevič, car moskevský 92, 116, 138, 151, 156, 180, 264.
Ivan IV. Vasiljevič Hrozný, car moskevský 50, 113, 127, 318.
Ivan Joannes Moscus, al. vilenský 49.
Ivánek, Jiří, jes. 133.
Iverie (Gruzínsko) 141-2, 362-4.
Izmajlovo, v. blízko Moskvy 180-1.
Ižorská kancelář (správa Ingrie) 235.
- Jablonec, m. v Sudetech neb ve Slezsku 253.
»Jakopovič Michael«, jes. 157.
Jamblichos, spis. řecký 285.
Jamburg, m. u Finského zálivu 341.
Jamniský, Josef Nikodem, ol. stud. 57.
Jan Chrysostom (Zlatoustý), sv. 166, 169, 170, 184, 286.
Jan Damascen 166, 170, 286.
Jan Sinaita 170.
Jan Nepomucký, sv. 143, 268.
Jan, J. V., protest. theolog 289.
Jan III. Sobieský, král polský 92.
Jansen, Mikuláš, misionář 203.
Jansenisté 380.
Jany (Giani), Fr., katol. biskup srémský 73.
Japonština 206.
Jaroslav, m. v Haliči 47.
Jaroš, Pavel Josef, misionář 125, 127-8, 160, 191-3, 196-9, 200-3, 218-9, 225, 248, 263-4, 272, 372-3, 376.
Jasinský, Varlaam, ol. al., prav. metropolita kijevský 54, 58, 81, 91-3.
Jauza, řeka v Moskvě 180.
Javički, Stanislav, al. 13.
Javorov, m. 137.
Javorský, Štěpán - viz Štefan Javorský 93, 101, 213.
Jazykové znalosti alumnů, misionářů atd. 4, 6-7, 11-12, 20, 24, 53, 58-9, 60-2, 64-5, 69, 70-1, 91, 102, 204-5, 330, 342, 350-1, 378.
Jelecký klášter (Černigov) 75.
Jenisej, řeka v Sibiři 304, 365.
Jeronym, sv., církevní Otec 254.
Jerusalem Nový, klášter poblíž Moskvy 253.
Jestřabský, V. B., spis. 197.
Jevičko, m. na Moravě 197.
Jičín, m. v Čechách 8.
Jihlava, m. mor. 204.
Jihoslované 324.
Jindřichův Hradec (Neuhaus, Novadomus) 9, 82, 134, 269, 343, 388.
Joannis Matthias, al. braunsb. 24.

- Josef I., císař 63, 124, 279, 312-3.
 Josephus de Matha Bischoviensis, kap. 345.
 Jovius Paulus, spis. 286.
 Jugra, národ na severu Ruska 292, 296.
 Jul, Just, dipl. 269.
 Julian, dominikán maďarský 296.
 Jungen, Alexander, pastor protest. 234.
 Jurjev, m. 235 (viz Dorpat).
 Just, Georgius, al. braunsh. 24.
- Kadzin, m. 136-7, 176.
 Kaffa, m. (Krym) 299.
 Kakraš, Štěpán, vyslanec císařský 97.
 Kalmykové 233, 292-4, 296-8, 300, 348.
 Kalvín, kalvinisté 84, 86, 147, 162-4, 170, 178, 208, 224, 231-3, 235-6, 240, 248, 255, 259, 273, 275, 286, 295, 296, 367-9, 370, 373, 376.
 Kamenec Podolský, m. 4, 80.
 Kamienský, Petrus, bas., pr. stud. 70, 84.
 Kaminský, Basilius, pr. stud. 68.
 Kaminský, Petr, bas. 83.
 Campanus viz Campano.
 Kantakuzen, gen. 236.
 Kantemir, Dmitrij, kníže valašský 236.
 Kapiton (Kolesnikov), starověrec 186; »kapitoni« - jméno pro starověrce v Moskvě 170, 186.
 Kaplonský, Tarasij, prav. mnich 75-6.
 Kapucíni 48, 203, 229, 255, 266-8, 270, 281, 287, 327-9, 330-4, 340, 342-9, 350-2, 362, 381-8.
 Karaman, Mate 251, 264, 283, 291, 324-5, 329, 331, 334.
 Karel VI., císař římský 269, 343, 350-1.
 Karel XII., král švédský 226, 299, 313-5.
 Karel II., Lichtenstein, biskup olom. 193.
 Karlovci, m. v Srěmu 322.
 Karlsdorf na Moravě 341.
 Karmelitáni 85, 209, 245, 254.
 Karpatská Rus 63, 72-3.
 Kartografické práce misionářů v Moskvě 300-1, 303-5.
 Kartuziánský řád 85.
 Kaspické moře 347.
 Kašin, m. 49, 98.
 Kateřina I. Alexejevna, císařovna ruská 323.
 Kateřina II. Alexejevna, císařovna ruská 338.
 Katherinopol, snad městys zvenigorodského okresu Kijevské gubernie 347.
 Katolická obec v Moskvě 114-6, 119, 121, 126-7, 134, 136, 138, 152, 190-1, 200, 218-223, 225-9, 233, 235, 237, 239, 259, 288-9, 291, 295, 373-4.
 Katovice, m. v Horním Slezsku 195.
- Kavkaz 333, 343, 347, 349, 351.
 Kazaň, kazaňské carství 157, 180, 225, 289, 291-2, 299, 343.
 Keller, Jan Vilém, nizozemský resident 119, 149, 156, 232.
 Kephalonie, jeden z ostrovů Jónských 256.
 Kijev, m. 31, 73, 76, 83, 91-3, 169, 219, 249, 250-1, 254, 256, 275-6, 281, 286, 288, 290.
 Kilián Meziricensis, kap. 344.
 Kilián »de Policio«, kap. 346.
 Kimmiskovič, Paulus, al. 13.
 Kinský, Štěpán, hrabě, vyslanec císařský 326-7, 342.
 Kirwitzer, Václav, jes. 309.
 Kiška, Leon, uniatský metropolita 7, 22, 33, 90, 94, 144.
 Kitaj viz Čína.
 Kizikovský, Jakub, bas., al. olom. 53-4, 60-1, 94-5.
 Kizliar, m. na Kavkaze 345-8.
 Kjachta, m. ve vých. Sibiři 308.
 Kladsko 8, 97, 135, 166, 341, 366.
 Klatovy, m. 194, 212.
 Klementinum 5, 9, 241; konviikt u sv. Klementa 130-1, 135.
 Klements Dorf (Klaudensdorf) 346.
 Kliment VIII. (Aldobrandini), papež 15, 85.
 Kliment XI. (G. F. Albani), papež 33, 155, 202, 274, 279, 312, 314, 316-7, 332, 342, 385; viz Albani.
 Klíngstädt, Timofej, státník ruský 338.
 Kloczwiski, Martin, ol. stud. 79.
 Klosterlasse viz Norvaegus.
 Kluž (Koloszvár), m. v Sedmihradsku, seminář jes. 13.
 Knihovna v Moskvě 253, 262, 284-7, 352; knihy 6, 7, 52, 68, 72, 87, 88, 91-2, 95, 97, 102, 105, 136, 147-8, 156-7, 159, 169, 230, 234, 282, 284-70.
 Knittel, Kašpar, jes. 201, 208, 219.
 Koblicius, Ludvík, dominikán 191.
 Kobrin, m. v záp. Rusi 94.
 Kojalovič, M. O., spis. 206.
 Kolačinský, Procopius, bas., al. pr. 30, 70, 94.
 Koleje: uniátů ve Vladiměři Volyňském 7; Urbana v Římě 94, 100, 378; řecká sv. Athanasia viz řecká kolej a Athanasius.
 Kolenda, Gabriel, metropolita uniatský 18, 28, 44, 87-8.
 Kolín nad Rýnem, m. 57, 120.
 Kollonič, Leopold, hrabě, kardinál 45, 72-3, 125, 136, 144, 153, 162, 196, 200, 202-4, 207, 212, 215, 248, 274, 276-7, 307, 369, 378.
 »Kolomenskoje«, ves poblíž Moskvy 181.
 Komenský, Jan Amos 104-7, 147, 286.
 Komnen-Popadopulo, Mikuláš 144, 284, 287

- Konrad, P., karmelitán 245.
 Konstantinopol viz Cařihrad.
 Kopidno, m. v Čechách 336.
 Kopijevič-Kopijevský, Eliáš, vyd. 176, 282.
 Koranecký, Lukáš, ol. stud. 56.
 Korb, Johann Georg, autor »Diaria« 179, 204, 207, 210, 217.
 Korespondence misionářů 156-7, 209-10, 320, 323, 325.
 Kornický, Sebastián, al. olom. 53, 58.
 Korsak, Nikon, bas., al. olom. 23, 53, 57.
 Korsak, Rafael (nár. Mikuláš), metropolita uniatský 24, 53, 69, 81, 84-6.
 Koschinský (Gossinski), Sebastian a Štefan, »mosci«, al. olom. 48-9, 51.
 Kosmonosy, městys v sev. Čechách 345.
 Koss, Kop, Kuljabka, Petr, »moschus« 100.
 Kossow, Sylvestr, prav. biskup mstislavský 46.
 Kostel katolický v Moskvě 116-7, 122-3, 126, 138, 151, 158, 201, 211, 218, 220, 223, 230, 239, 257, 259-70, 312-3, 355, 359, 376, 380, 382, 388.
 Kostroma, m. v Rusku 186.
 Kotsch, Bartoloměj, Polák 9.
 Kotter, Christian 147.
 Kounic, Dominik Ondřej, hrabě 123-4, 359.
 Kounic-Rietberk, Václav Ant., kníže 340.
 Kovlenský (Koylenský), Eustachij, bas., ol. stud. 64.
 Kozáci ukrajinští 223, 295, 299, 314.
 Kozačenko, Germanus, bas., al. olom. 40, 61, 84.
 Kozačenko, Justinus, bas., ol. stud. 62.
 Koziol, Simeon, bas., pr. stud. 70, 84, 94.
 »Kozlensis« - z Kozle, Kosel, m. v Horním Slezsku 344.
 Kozlovský, Vasilij, 203.
 König viz Honig.
 Krakov, m. 8, 51, 79, 82, 85, 91, 93, 102, 311, 313.
 Královec (Königsberg), m. ve vých. Prusku 106.
 Kraň (Krainburg), m. 3.
 Kreml (Kremlený gorod) v Moskvě 171, 180, 181.
 Kreybich, Georg Franz, obchodník sklem 158.
 Křižanič, Jiří 115, 126.
 Krolík, Teofil, mnich 103.
 Kroměříž, m. 193, 197, 346.
 Krosno, m. v Haliči 85.
 Krumlov, m. 215.
 Krupna (Graupen), m., residence Tov. Jež. 103, 204.
 Kruszewicz, Hilarion, bas., ol. stud. 61, 84, 95.
 van Kruys, Kornelius, admirál 298.
 Kruževnikov, A., djak (úředník vyšší) 201.
 Krym, poloostrov na Černém moři 157, 179, 294, 299, 347.
 Křižovníci, klášter v Praze 268-9.
 Kujuk = Německá Sloboda u Moskvy 201.
 Kulčický, Martianus, bas., al. pr. 30, 70, 94.
 Kulčický, Porfyrius, biskup pinský 91.
 Kulesza, Jan Alois, jes. 122.
 Kulman Quirin, mystik 147-8, 158, 165, 233.
 Kumeiser, Kilián, frant. 335.
 Kuncevič, Josaphat, sv. arcibiskup polocký uniatský 86-8, 95.
 Kunštát, m. na Moravě 193, 197, 373.
 Kurakin, Boris Ivanovič, kníže 102, 103, 155, 198, 227, 281, 307, 315-8, 329, 349.
 Kurakin Alexandr Borisovič, kn. 281.
 Kurbatov, Alexej Alexandrovič 102, 127, 203, 208, 272; Petr, syn 208.
 Kurbský, Andrej Mich., kn. 101.
 Kuronsko (Kurland) 75, 311, 339.
 Kurtz, Jan Ignác, internuncius císařský 117-8, 124-5, 127, 154, 156, 158, 164, 191-2, 200, 202, 257-9, 272, 359, 367, 369.
 Kutná Hora, m. 135, 194-5, 366.
 Küfner, Georg viz Hübner 165.
 Ladyženský, Alexej, jes. 282, 325.
 Lachowicz, Joannes, ol. stud. 57.
 Lainez (Laynez), Jakub, generál Tovaryšstva Ježíšova 4.
 Lambertus Brunensis, kap. 345.
 Lancelotti, Gianfrancesco, nuncius v Polsku 43.
 Laponsko (Lapplandia) 224.
 de Lascey, gen. 335.
 Latinský jazyk, vyučování, překlady atd. 118-9, 146, 150, 165, 183, 226, 236, 255, 273-5, 281-2, 366.
 Laureo, Vincenc, nuncius 50-2.
 Lauretus, Hieronymus, spis. 287.
 Lavra Kijevo-pečerská 91-2; Trojická poblíž Moskvy 151-2.
 Lavrecký, Semen, překladatel 207.
 Le Bleu, Jacques 286.
 Ledeč, m. 194.
 Leffler, František Xaver, misionář 61, 125, 127-8, 160, 191-3, 196-9, 200-3, 218-9, 225, 232, 248, 260, 263-4, 272, 288, 372-3, 376.
 Lefort, Franz 119, 129, 165, 208, 235, 242, 258, 260.
 Lékárna jes. 7, 230.
 Lenčický (Łęczycki), Mikuláš, jes. 8, 9, 286.
 Leningrad viz Petrohrad.
 Leopold I., císař římský 116-8, 121, 124, 126-7, 133-4, 146-7, 150, 153-4, 156, 162,

- 191-2, 199, 202, 207, 218, 222, 241, 257, 264, 269, 306, 314, 359, 367, 372.
 Leopolitanus, Stanislaus, Rutenus, al. olom. 48.
 Lertz, Christofor, vydavatel 172.
 Lesch, Adamus, pr. stud. 14, 67-8.
 Lestvičnik, kniha 171.
 Leszczyński, Stanisław, král polský 226, 282, 283.
 Leščínský klášter uniatský (Volyňsko) 91.
 Lešno, m. 147.
 Letovice, fara na Moravě 193.
 Lev I. Veliký, papež, IV. stol. po Kr. 170.
 Levakovič, Rafail, minorita 95.
 Libavia (Libava, Libau?), m. 345.
 Liberec (Reichenberg), m. 346.
 Libert, člen císařské legace 117.
 Libertin, Jan, jes. 102.
 Libice, m. v Čechách 195.
 Libstein, Leopold, jes. 308-9, 379.
 Licca, Lukáš, kapitán 210, 215.
 Ligarides, Paisios (Pantaleone), metropolita gazský, účastník moskevského církevního života v 60.—70. letech XVII. stol. 375.
 Lichtenstein, Karel II., bisk. olom. 127.
 Lichudové, bratři, mosk. učitelé 98, 142-3, 150, 160, 161-2, 183-5, 256.; Joannikij 183-5; Sofronij 154, 161.
 Linke, Jan, jes. 327.
 Linxweiler, Petr 182-3.
 Lipsius, Justus, učenec 286.
 de Liria y Xerica, duque, španělský diplomat 270.
 Litevská provincie Tovaryšstva Ježíšova 7-8, 23, 44, 72, 115-6, 118-9, 120-2, 141, 228, 290, 300, 317-8, 321, 376.
 Litoměřice, m. 310, 345.
 Litomyšl, m. 194, 344.
 Litovel, m. na Moravě 6.
 Litva, Litevský stát, Litevci 3-9, 10-11, 14, 16, 19, 22-3, 25-6, 30, 32, 42-4, 46-7, 49, 50-5, 57-9, 61-2, 64-9, 70-2, 74, 76, 80-6, 95-6, 115, 120-2, 126, 131, 132, 139, 152, 158, 176, 223, 225, 227, 250, 273, 282-3, 289, 299, 312, 321, 363, 368, 373, 376, 382.
 Livius, Titus 285.
 Livny, m. 294.
 Livonsko (Lifland) 3, 5, 11, 13, 41, 231, 234-5, 241, 289, 290, 330, 335, 337-9, 345.
 Ljachovský, Jakub, jes. prov. litevské 23.
 Ljachowicz viz Lachowič.
 Ljatský, Hieronymus, olom. stud. 58, 78.
 Lobkowicz, Jiří, kn., vyslanec 338, 340, 347.
 Locke, John, filosof, 105, 254, 284.
 de Loe, jes. 209.
 Logau, Heinrich von, diplomat 97.
 Logophétos Symeon, byz. historik 286.
 Lombardie 286.
 Lomonosov, Michael Vas., spis. 176.
 Londýn 102.
 Lonkievič, Sebastian, bas., al. olom. 36-8, 65.
 Lopatinský, Feofilakt, arcib. 71, 251.
 de Lover, Balthasar, »nobilis Gallus« 364.
 Losowicz, Melchior, bas., ol. stud. 62, 91.
 Loyola, viz Ignác z Loyoly 190, 203, 280.
 Lozowský, Serapion, bas., olom. stud. 64.
 Lubinecký, Augustin, bas., kolej Urbana 94.
 Lublin, m. 4, 7, 30, 80, 312.
 Lucca, m. v Itálii 335-6.
 Luck, m. (Volyň) 4, 7, 59, 90, 227; diecése un. 33-4, 87, 76.
 Luczewski, Alexandr Konstantin, ol. stud. 58.
 Ludolf, Heinrich Wilhelm, filolog 172.
 Lugo, Jan, kard. 286.
 Lukianovič, Ivan, bas., olom. stud. 65, 94.
 Lundanus, spis. 286.
 Luteráni 6, 8, 131, 147, 158, 162-5, 169, 178, 181, 224, 229, 231-4, 236, 240, 248, 259, 261, 273, 275, 283, 295-6, 298, 338, 367-9, 370, 373, 376.
 Luther, Martin 170, 233.
 Lužice (Lausitz) 30, 32, 40, 74, 129.
 Lvov, m. 4, 7, 34, 142, 150, 185, 226, 314, 350; diecése uniatská 33-5, 47, 49, 55-6, 76, 78-9, 80, 87, 90, 99.
 Lykovski, Justyn, dominikán 125.
 Maďaři, Maďarsko 16, 47, 72, 123, 207, 272, 296, 314.
 »Magno-Verderii ad colonias« 347, 351.
 Mahomet III., sultán turecký 96.
 Majotová, Sara 164.
 Makareus, Oliver, jes. 130.
 Makarij, metropolita mosk. 188.
 Makarios Egyptský, sv. 286.
 Makov Ostrog v Sibiři 304, 365.
 Malachovský, Jan, biskup uniatský 30.
 Malijevský, Georgius, arcib. uniatský 32.
 Malorusko, Malá Rus, srv. Ukrajina 111, 347.
 Malta, o. 324.
 Maltézští rytíři, řád 353-4.
 Mamoniči, Mamonoviči, šlechtici a obchodníci ve Vilně; Ivan, al. ol. 48, 51-3, 82; Georgius, al. ve Vratislavi, 53; Kosmas Ivanovič 51; Martin 52.
 Marcus Efeský, theolog řecký XV. stol., hlavní odpůrce Unie 378.
 Margarit, kniha, sbírka slov Jana Zlatoustého 169.

- Margunius Philadelfius, řecký theolog stol. XVI. 378.
 Mariánské ostrovy v Tichém oceáně 134.
 Marie Teresie, císařovna 351.
 Marienburk, m. v Livonsku 234.
 Marinetti, Josef, jes. 307.
 Mariotti, Guiseppe, Vlach 325.
 Markell, pravosl. biskup pskovský 157.
 Marmaroš 91.
 Maronité, kmen syrský 388.
 z Martinic Bernard Ignác, Jan Bořita, Jaroslav 88-89.
 Martung, Filipp. 287.
 Martynov, Ivan, jes. 292.
 Martyrologium 169.
 Mattei, Jan Baptista, architekt 269.
 Matvějev, Andrej Artamonovič, vyslanec 209.
 Maximovič, M. archidiakon 105; Ivan 176.
 Mayerhauser Agathon, kap. 346.
 »Mazageté«, východní národové 291.
 de la Maze, jes. 307.
 Mazepa, Ivan, hetman 92.
 Mazovie 90, 324.
 Mazurové 55.
 Meack, Anton, jes. 327.
 Medvědev, Silvestr 159-162, 185.
 Melecký, Mikuláš, vojevoda podolský 55.
 Meletij Smotrický, arcib. 88, 172, 176.
 Mělník, m. 345-6.
 Menčík, Ferd., dějepisec 173.
 Menezius, Pavel, gen. 61, 119, 128, 200, 225, 230, 258, 264, 374, 376.
 Menke-Temir (Mönkö-Temir-Tajša), kalmycký náčelník 293.
 Menšikov, Alexandr Danilovič, státník ruský 143, 234-5, 237, 265-7, 279, 280, 307, 312-8, 334.
 Meteren, van, Emanuel, belg. dějepisec 286.
 Metod, sv., 85 (dramatické zpracování).
 Mexiko 135, 204-5.
 Meziříčí, m. 344.
 Micchetti, Mikuláš, architekt 329, 330.
 Michail Fedorovič (Romanov), car mosk. 97, 300.
 Michail Josef, Kalmyk 297.
 Michajlov, Boris, resident mosk. 150.
 Michnevič, Benedictus, bas., al. olom. 53, 93.
 Michnevič, J., bas. superior 59; Josaphat 95.
 Mikuláš, sv., divotvůrce, bisk. Mirlikijský 76, 187-8, 377.
 Milán, m. v Itálii 330, 336, 343.
 Milan, Jan, jes. 72, 123, 143-6, 161-2, 190, 203-23, 225-31, 233-7, 239-43, 244-6, 248-56, 259-61, 265-7, 271, 273, 275-6, 288-93, 294-302, 305-8, 310, 318-9, 321, 325, 327, 329, 352, 356, 378-9.
 Miller, Jan, jes., prov. české prov. 168, 204, 206, 215, 289, 308, 311, 314, 320, 379-80.
 Mingrelia 141-2, 363.
 Minorité 375.
 Minsk, m. 20, 64-5, 80, 87, 89-91, 136, 282.
 Mississippi, řeka v Severní Americe 383.
 Mitava, m. v Kuronsku 339.
 Mladá Boleslav, m. 194, 196.
 Mluvnice ruská z r. 1690 171 a násl.
 Mnichov (München), m. 215.
 Modestin, Ondřej, jes. 126.
 Modestus de Presnicio (Přísečnice), kap. 345.
 Moeller, Bartoloměj, jes. litevský 121.
 Mogilev, m. na Dněpru 92, 136.
 Mohamedánství 233, 296, 299, 349, 362, 364.
 Moldavie = Multansko.
 Molitor(is), Jiří, jes. 15, 22.
 Monastýrský, Germannus, ol. stud. bas. 64.
 Mongolsko, mongolské národy 291, 302, 303, 307.
 Montanus, comes 287.
 Morava 3-4, 6-7, 11-2, 15-6, 23-4, 26-7, 33, 39, 40, 46-7, 49, 58, 60, 72, 74, 76, 79, 82-3, 89, 91, 98, 104, 114, 120, 126-7, 129, 131-2, 134-5, 147, 197, 214, 311, 334, 341, 345-6, 356.
 Moravská Ostrava, m. 197, 345.
 Mordva, Mordvinové, národ 239, 292, 300.
 More (Morus), Tomáš, sv., spis. a státník 286.
 Morienus, jes. 126-7.
 Moroškin, J., dějepisec 353.
 Moser, Adrianus, al. vilenský 7.
 Moschus, Jacobus, al. braunsb. 49.
 »Moskevský« = ruský jazyk 332, 351.
 Moskva, moskevský stát, jeho obyvatelé - »mosci«, »moskovitae« 5, 8, 10-13, 15-7, 20, 23, 25-6, 41-2, 46-52, 60-1, 71-2, 74-6, 78, 80, 81-2, 85-6, 91-3, 95-103, 106-7, 111-58, 161-74, 176, 207, 209-32, 234-8, 240-2, 244-74, 276-85, 287-8, 290-2, 294, 296, 298-323, 325-33, 335, 340, 343-8, 351-6, 359-65, 367-77, 379-80, 382-6, 388.
 Moskva, řeka 188.
 Moskovský, Jeronym Tarasij, bas. 76.
 Most, m. 345.
 Motelius, Jan Norbert, kněz 195.
 Mozdok, m. na Kavkaze 343-6.
 Možajsk, m. v Rusku 320-1, 382.
 Mstislavl', m. v Záp. Rusi 46, 92.
 Mukačev, m. v Rusi Uherské 63, 73, 88, 91.
 Multansko (Moldavie) 236, 298.
 Murom, m. v sev. Rusku 362.
 Musin-Puškin, Ivan Alexejevič, bojarin 146, 210, 245-6, 278, 281.

- Narmunt, Mikuláš, jes. litevský 121, 137.
 Narva, m. u Finského zálivu 210, 265, 289, 294.
 Naryškinové, šlechtický rod 220, 235; Lev Alexandrovič a jeho synové Alexandr a Ivan 274; Lev Kirillovič 198, 254.
 Natalie Alexejevna, carevna 239, 243.
 Naymann, písař 89.
 Nedeczky, Alexandr, vyslanec 236.
 Neděle, František Antonín, kněz 193, 197, 376.
 Německá Sloboda u Moskvy 111, 137, 152, 179, 180, 187, 224-5, 228, 231-2, 234, 239, 257, 264, 270, 291, 320, 376.
 Německo 29, 102-3, 142, 225, 234, 295, 386; Němci 23, 120, 191, 197, 207, 223, 232, 240, 268, 330-1, 333, 335-7, 341-2, 350-1, 376, 385; německý jazyk 121, 127-30, 197, 212-3, 229, 237, 272, 275, 281-2, 295, 335-6, 342-4, 350, 361, 383; německé školy v Moskvě 106-7, 234, 237; německé kolonie v Rusku 340-1, 345-7, 349, 351; německá kolej v Římě 40.
 Nerčinsk, m. ve vých. Sibiři 306.
 Nerli, Francesco, kardinál 31.
 Nesviž (Nieswież), m., seminář 7-8, 76, 282.
 Neugebauer, Martin, učitel careviče Alexeje a autor pamfletů proti Rusku 210.
 Neuville, vyslanec a spis. 112, 150-1.
 Nežin, m. 343-7, 349-51, 383-4, 388.
 Nicasius Ostroviensis, kap. 345.
 Nikiforov, Protasij Ivanovič, člen legace mosk. 362.
 Nikita (Dobrynin), Pustosvjat, starověrec 186.
 Nikon, patriarcha moskevský 112, 170, 186.
 Nillus (Kabasilas?), byz. theolog XIV. st. 378.
 Nisa (Nissa) m. 58, 61, 98, 101, 135, 142, 144, 172, 174.
 Nivelá (Nivelles), m. v Brabantsku 224.
 Nizozemí 119, 149, 231, 254, 256, 258, 288, 295, 322.
 Nordermann, mystik protest. 148, 158, 233.
 Normandie 383.
 Norsko 3, 11, 23.
 Norvaegus, Laurentius Nicolai (Klosterlasse), jes. 3.
 Nová Lysá (Lysá nad Labem), m. 195.
 Novarola, Oktavián, jes. 130.
 Nové Město, m. 56, 80.
 Novgorod (Veliký), m. 187, 288, 347.
 Novgorod-Sěverský kraj 49.
 Novikov, Nikolaj Ivanovič, spis. 106.
 Novogrodek Litevský, m. 7, 34, 55, 84.
 Nový Jičín, m. 332, 344, 383.
 de Noyelle, Karel, generál Tov. Jež. (1681 až 1688) 131.
 Nymburk, m. 194.
 Ob, řeka v Sibiři 303-4, 365.
 Obchod, obchodníci 116 (sklo), 158, 181-2, 203, 210, 383.
 Oděv řádový 136, 207, 210, 363, 369.
 Odorský, Gedeon, al. olom. 54, 59, 60, 81, 92-3, 99, 102, 197.
 Ogilvi, Jiří, generál 218, 311, 317.
 Oginský, Martinian, kn., vyslanec 121, 137.
 Ohilevič, Pachomius, protoarchimandrita bas. 30-1.
 Oka, řeka 293.
 Olearius, Adam, vyslanec a spis. 178, 286.
 Olešnice, m. v Čechách a ve Slezsku 193.
 d'Olleggio, Giacomo, frant. 207, 229, 270, 330-1, 334.
 Olisevič, Olissevič, Hyppolitus, olom. stud. 11, 59, 197.
 Oliva, Gian Paolo, generál Tov. Ježíšova 44.
 Olomouc, m. 3-4, 6-9, 10-19, 21-29, 30-2, 34-9, 40-2, 44, 46-8, 51-9, 60-7, 74-6, 78-9, 80-5, 87, 89, 90-5, 98-9, 100-2, 104, 120, 127, 129, 130-1, 134-5, 137, 142-3, 191, 193-4, 196-8, 201, 203, 205, 207, 215, 225, 241, 272, 277, 335, 343-4, 346, 372-3, 376.
 Olonec, m. v sev. Rusi, olonecký kraj 186.
 Ondřej, apoštol 187.
 Onufrijevský klášter v Mstislavi 92.
 Opava, m. 116, 205, 311.
 Opolí (Oppeln), m. ve Slezsku 205, 215-6.
 Orša, m. v záp. Rusi 64, 80, 207.
 Orzechowski, Stanislaw, spis. 55.
 Ostermann, J. A., baron, státník ruský 325.
 Ostrog (Ostroh), m. (Volyň) 8, 226.
 Ostrožský, Konstantin Konstantinovič, kn. 8.
 Ostřihom, m. 209.
 Ottoboni, kardinál 329.
 Ovidius Naso, spisovatel římský 285.
 Ovruč, m. (Volyňsko) 94.
 Oxford, m. v Anglii 172.
 Pabienský, farář 195.
 Padua (Padova), m. v Itálii 55, 102, 284, 310.
 Paisius (Pantaleon), Ligarid viz Ligarides 170.
 Pallavicino, Opizio, kard. nuncius 142, 218, 363.
 Palma, de, Petr Pavel, arcib. ankirský 129, 146, 211, 219, 249, 252, 267, 292, 297.
 Pamba Thessalonicensis 170.
 Pankratijs de Hradistio, kap. 345.
 Papara, Jiří 150.

- Papež, papežská stolice 125, 209, 241, 244, 258, 363-4, 377, 380.
- Pappebrochius (Papebrok), Daniel, jes. 169, 171, 187.
- Paraguay 134.
- Parčevský, Petr, biskup 25.
- Pardubice, m. 195.
- Paris, comes 360.
- Paříž, m. 102, 256, 310, 382.
- Passionei, Domenico, vyslanec papežský 209.
- Paterik 170.
- Patriarcha Cařihradský 377.
- Patriarcha moskevský 119, 140, 142, 145-6, 149, 151-4, 156-9, 160, 162-3, 166, 171, 180, 183-5, 249, 363-4, 367, 369, 370 (v. též Ioakim).
- Paulucci, Fabricio, kard. nuncius 126, 206.
- Paus, J. V., ředitel německé školy v Moskvě 237.
- Pavie, m. v Itálii 338.
- Pavel V. (Borghese), papež 16, 83.
- Pavel I. Petrovič, císař ruský 353.
- Pavla Heremity mnišský řád (Paulini) 39, 40, 75.
- Pazourek, Metod, frant. 335.
- Peking, m. v Číně 302-4, 306, 308, 365, 379.
- Pelagia, sv. 169.
- Pelzl, Fr. M., dějepisec 291.
- Perm, m. ve vých. Rusku 304, 365.
- Persie, obyvatelé 85-6, 128, 140, 142, 182, 209-10, 223, 265, 267, 292, 296, 302, 307, 316, 330, 344, 347, 354, 362-3, 371, 381.
- Peškevič, římský prokurátor řádu bas. 91.
- Petr, sv., metropolita moskevský 169, 188.
- Petr Mohyla, pravosl. metropolita kijevský 31, 97.
- Petr I. Alexejevič, Petr Veliký, car moskevský, císař ruský 71-2, 87, 91-2, 95, 102, 106-7, 111-3, 116, 122-5, 128, 132, 138, 145, 151-2, 155-6, 161-2, 176, 178-9, 180-1, 190, 192-3, 198-9, 201-2, 204, 206, 208-10, 214, 216, 223, 226, 230, 232, 235, 239-47, 251, 254, 256, 259, 263-8, 275-80, 282-3, 289, 293-4, 298, 301, 304-7, 310-18, 320-6, 329-32, 349, 352-3, 355-6, 369, 379 až 382.
- Petr II. Alexejevič, císař ruský 380.
- Petra sv. klášter v Moskvě 227.
- Petrini 39, 191, 193-4.
- Petrohrad (Leningrad), m. 71, 106, 122, 127, 225-6, 229, 283, 289, 290-1, 301, 320-2, 324-6, 329-30, 332, 334-42, 346-7, 349, 353, 381, 385.
- Petruševič, A. S., dějepisec 172.
- »Phaedor adolescens«, prý syn cara Borise Godunova 96-7, 101.
- Piaristé 46-7, 58, 89.
- Piascensis, Paulus, olom. stud. 55.
- Piasecki, Pawel, biskup, historik 55.
- Piekary, m. v Horním Slezsku 205, 212.
- Pierling, Pavel, jes., historik 284.
- Piersanti, opat 335.
- Pignatelli, Antonio, nuncius (papež Innocenc XII.) 19, 29.
- Pignatelli, Fr. nuncius 125.
- Pinsk, m. v záp. Rusi, 30, 58, 80, 87, 90-1.
- Piotrkov (Petrokov), m. 265-6, 312.
- Piotrovský, Athanasius, bas., olom. stud. 64.
- Platejs, Jan Arnošt, kanovník 16-7, 19, 20.
- Plato, řecký filosof 105, 113, 249.
- Pleyer, Otto Anton, císařský resident 146, 200, 217-8, 220, 228, 255, 268, 280-1, 291, 322-3, 373.
- Pleyern, Josef, »Moscus«, novic brněnský 72.
- Plinius, římský spisovatel 285.
- Plutarchos, řecký dějepisec 285.
- Plzeň, m. 82, 194.
- Poborský, Ivan, pravoslavný kněz 255.
- Pocej, Ipatius, metropolita uniatský 86.
- Podbořany (Bodersam), m. 212.
- Poděbrady, m. 194.
- Podolí (ruské) 4, 47, 49, 55, 58, 78, 80.
- Podolinec, m. spišské 47.
- Poff, Sabinianus, frant. 336.
- Pohanští národové 239, 296.
- Pokorný, Vincenc, bas. 7, 24.
- Police, m. v Čechách 345-6.
- Polná, m. v Čechách 195, 346, 348.
- Polock, m. 10, 49, 50, 53, 59, 65, 68, 80, 86, 87, 95, 244, 264, 311.
- Polocký, Simeon, spisovatel 105, 170.
- Polom (Polomiensis), m. 345.
- Polsko, Poláci 3-8, 10, 12, 19, 22-3, 25-6, 28-9, 31-2, 35, 42-4, 46-7, 49-51, 54-5, 58, 61, 70-1, 76, 79, 80, 82, 85, 87, 94, 101, 103, 115-7, 120-2, 124-9, 130-1, 133, 136-7, 140-1, 147, 150, 152, 155-6, 159, 181, 185, 190, 193, 200, 203, 205, 209-10, 218, 221, 223-5, 227-9, 233, 246, 248, 265-6, 268, 271, 273, 282, 286, 290-1, 299, 300, 302, 304, 311, 313, 315, 321-2, 324, 329-31, 334-6, 341, 346, 350, 352, 356, 363-4, 368, 370-1, 373, 375-8, 382-3; polský jazyk 119, 121, 126-8, 130, 213, 229, 236, 317-8, 321, 335 až 336, 344; polská provincie S. J. 4, 8, 44, 85, 115, 118, 121-2, 141-2, 301.
- Poltava, m. na Ukrajině 244, 282, 322.
- Pomeranie (Pomořansko) 11, 13, 41.
- Poňatovská, Kristina 147.
- Pontanus = z Mostu 345.
- Pontanus, Pontano Giovanni Gioviano, spisovatel 286.
- Porcio, A. A. E., kn. 281.

- Portugalsko 3, 296.
 Posol'ský příkaz 138, 147, 151, 155-6, 162-5, 181, 207, 224, 237, 263, 265, 278, 281-2.
 Posselt, M., historik 193.
 Possevino, Antonio, jes. 5, 10-17, 23, 41, 47, 49-52, 74, 82, 97, 113, 117, 125-7, 130, 178, 302, 316, 318-9.
 Postnikov, P. V., dr. 310.
 Posty (jejunia) 166, 183, 186-7.
 Pošechonje (Pošechonskij kraj), m. v Jaroslavské gub. 186.
 Pošta 157, 191-2, 210, 303.
 Potelice (Potylyč), m. v Haliči 57.
 Potemkin, Grigorij Alexandrovič, kn. 307.
 Povolží (oblast na ř. Volze) 228, 288-9, 291, 300, 349.
 Pozorský, Andreas, frant. 341.
 Praha, m. 3, 5, 7-12, 14-16, 19-21, 24, 26-9, 30-5, 41-2, 44, 46, 52-3, 55, 67-9, 70-1, 74, 76, 78, 81-6, 88-91, 93-98, 102-4, 120, 126-7, 130-2, 135, 158, 167, 177, 194-5, 204-6, 214, 241, 253, 258, 269, 290, 294, 298, 308, 314, 318, 336, 342, 344-6, 348, 366, 388.
 Pravoslavné prostředí ruské 87, 90, 92-3, 98, 103, 112-3, 122-4, 131, 136-9, 140, 142, 145-6, 150, 156, 158, 163, 165, 197, 200, 201, 207, 231, 234, 237-9, 240-1, 246, 248-56, 273, 275-8, 283, 291, 295-6, 299, 348, 353, 355-6, 369.
 Premonstráti, řád 360.
 Preobražensko, ves poblíž Moskvy 181.
 Presburski, Preszpurski, Franciscus, al. vilenský 6, 23.
 Presnic, Pressnitz = Přísečnice v Krušných horách 345.
 Presnja, předměstí Moskvy 180.
 Prešpurk (Bratislava), m. 73.
 Pretvič, Jan, z Terebovli (Halič), al. vídeňský 22.
 Prevotius, Prévost, Jean, spisovatel 287.
 Printz, Daniel a Buchau, diplomat a spisovatel 178.
 Privilegium o volnosti katolictví a katolické bohoslužby v Moskvě 154-5, 157, 264-6, 312, 315-7, 349.
 Prokopovič, Feofan, arcibiskup 8, 93, 110-2.
 Prolog, kniha 169, 188.
 Proměnění, spor o době v Moskvě 160-1, 184-6, 256.
 Prostějov, m. 197.
 Protasevič, Valerian, biskup vilenský 12.
 Protestanti («haeretici», heretikové) 4, 18, 25, 30, 46, 68, 84-5, 104, 107, 112-3, 118-9, 128, 131, 136-8, 140, 147-8, 162, 164-5, 179, 190, 192, 205, 208, 210, 220, 223, 230-7, 239, 246, 252, 257-8, 261, 263, 270, 273-6, 279, 284-5, 289, 290, 297, 299, 321, 325, 338, 359, 368, 382.
 Prozorovský, Petr Ivanovič, kníže 311.
 Pruneřov (Brunersdorf), m. 346.
 Prusinovský, Vilém, biskup olomoucký 11.
 Prusko 8, 11, 13, 14, 23, 41, 75 (Pruteni), 116, 120, 212-3.
 Prut, řeka v Rumunsku 289, 298.
 Prutký, frant., viz Remed 336.
 Přemyšl (Peremyšl'), m. v Haliči 30, 55-6, 63-4, 68, 80, 82, 90, 91.
 Přiazoví, kraj u Azovského moře 295, 297.
 Příklad (juramentum) alumnů papežských 7, 17-19, 28, 32, 54, 59, 62, 68, 99, 388.
 Pskov, m. 157.
 Puchmajer, A. 172.
 Pultusk, m. 5 (seminář), 87.
 Pustynno-Nikolský klášter pravoslavný v Kijevě 91.
 Quiquerra, František, jes. 214.
 Raab, Donát, frant. 335.
 Radowicz, Nicodemus, olom. stud. 55.
 Raizen = Srbové 73.
 Rakoczy, František II. 63, 88, 236, 314.
 Rakonicensis - z Rakovníku, m. 194, 345.
 Rakousko 16, 136, 148, 154, 209, 211, 215, 273, 295, 311, 314, 317, 322-3, 328, 331, 335, 337; rakouská provincie Tov. Ježíšova 4, 129, 327.
 Ramus (de la Ramée), Petr, spis. 286.
 Ratibor, m. 116.
 Rava Ruska, m. 78, 241.
 »Razborziensis« - z Rozběřic, (ves v Čechách?) 345.
 Regenspurger, člen katolické obce v Petrohradě 337.
 Reginaldus, spis. 286.
 Reglement katolické obce v Rusku 337-9, 340-1, 348.
 Reichstadt (v. Zákupy), m. 345.
 Reinworth, Gedeon, frant. 341.
 Remed (Remigius) Prutký, frant. 336-9, 340-1, 352.
 Rempen, Rempenius, Johann 234, 388.
 Rěpnin, Nikita, kn. generál 95.
 Reštská provincie Persie 347, viz Gilan.
 Retz František, jes., generál Tovaryšstva Ježíšova 316.
 Revel, m. u Finského zálivu 235, 346, 351.
 Reze, Christofor, obchodní agent ruský 323.
 Rinhuber, Laurentius 121, 163.
 Riga, m. v Livonsku 164, 235, 288, 329, 341, 346.

- Roessel, m. ve vých. Prusku 112.
 Rogazianus de Libavia, kap. 345.
 Rogendorf, comes de, v. 360-2.
 Rogovský, Carolus, al. olom. 60, 101.
 Rogovský, Palladij, olom. al. 60-1, 75, 81, 85, 93, 95, 98, 99, 100-3, 142-6, 157-8, 161, 184-5, 208, 248, 277, 285, 287, 356.
 Romanec (Romenec), Hilarion, frant. 334, 335.
 Romodanovský, Fedor Jurjevič, kn. 198.
 Romualdus Pontanus (z Mostu), kap. 344, 347-8, 350-2.
 Rosa, Ambrož, gen. 218.
 Rosa (Rosen), G. G., gen. 311.
 Rosenberk, Filipp Josef Ursulin, hrabě, vyslanec císařský 327.
 Rosice, fara na Moravě 197.
 Rossignol, konsul francouzský 338.
 Rostowski, Stanislav, jes., historik 5.
 Roudnice, m. 345, 348.
 de Roullie, Ev. Flor., Francouz 224.
 Roxolani - obyvatelé Haličské Rusi 53, 55, 58, 68, 82.
 Rtišče, Fedor 250.
 Rudolf II., císař 96-7, 131.
 Rumjancev, Alexandr, major 283, 320, 321.
 Rus, Georgius, pražský student 70.
 Rus Červená (Haličská) 64, 137, 299, 314 až 315.
 Rus Uherská (Karpatská) 72, 73.
 Ruský jazyk a písmo 126, 128 (»moskevský«), 130, 138, 169, 171-6, 200, 213, 273, 299, 335-6, 342-3, 383.
 Russia, Ruteni 5, 12-17, 19-21, 23-5, 27, 29, 30-2, 34-5, 40, 42, 46, 47, 50-1, 53-9, 61-2, 67, 70, 72-4, 79, 80, 81-3, 94-5, 126.
 Rutka, Teofil, jes. 185.
 Ruský-Veljamin, Josef, metropolita uniatský 8, 15-6, 19, 20-3, 26, 33, 41, 43-4, 68-9, 76-7, 81, 84-7, 90, 246.
 Rzeszów (Rjašev), m. 56, 80.
 Řecká kolej v Římě 30, 33-4, 50-2, 58-9, 61, 63, 85, 87, 98, 101, 144, 249, 375, 388.
 Řecký jazyk 215, 378.
 Řehoř Bohoslovec, Nazianzský, církevní Otec 166, 170, 286.
 Řehoř, biskup Neocesarejský, sv., církevní Otec XIII. st. 286.
 Řehoř I. Dvojeslov, papež 170.
 Řehoř XIII. (Ugo Buoncompagni), papež 11, 12, 18, 23, 34, 219.
 Řekové, Řecko 8, 112, 182-3, 225, 249, 295, 382; řecká víra, řecký obřad a náboženská tradice 28-9, 38, 42-5, 85, 113, 122, 124, 160-1, 163, 166, 183-6, 217, 235, 250, 362-3, 368, 370, 375.
 Řezno (Regensburg) 341.
 Řím 4, 8, 16, 19, 20-9, 30-5, 37-8, 40-2, 44, 48, 50-3, 58-9, 60-1, 63, 65, 72, 76, 83, 85-9, 90-1, 94-5, 98-9, 100-2, 113, 120-1, 124, 127, 131, 140-3, 146, 152, 154, 156-8, 163, 166, 183, 185, 190, 193, 202-3, 206, 208, 210, 215, 223, 225, 228, 234-5, 240-4, 246, 248-9, 250-1, 258, 260, 264-7, 271-2, 279, 280, 282, 285, 287, 292, 294, 296-7, 302, 304-5, 308, 310, 312-19, 322, 324-6, 328-9, 330, 332, 334, 338-9, 342, 346, 349, 350, 352-3, 356, 363, 374-5, 379.
 Saavedra y Fajardo, Diego de, spisovatel 287.
 Sagripante, kardinál 215, 329.
 Saltykov, Stepan Ivanovič, vojevoda 294.
 Sallburg, hrabě 360.
 Samara, m. 293.
 Sambor Nový, m. 55, 57, 80.
 Samarkand, m. ve Střední Asii 306.
 Samospalování (»Samosozženije«) starověrců 186.
 Sandoměř, m. 311.
 Sangale, poštovník v Moskvě 157.
 San-gi-an, Kalmyk 297.
 Saratov, m. 340-1, 345, 347.
 Sarmatia 67.
 Sasko, Saxonia, »Saxoni« 13, 47, 75, 157, 165, 211, 234, 313, 315, 317, 339.
 Saturninus z Jičína, kap. 344.
 Savvo-Višerský klášter v severním Rusku 98.
 Sclavonia 11, 174.
 Scotus, Duns, filosof 253, 286.
 Scribanus, Carolus 286.
 Scultetus, Joannes, pražský stud. 68, 81-3.
 Sedmíhradsko 13, 124.
 Sedulius, Henricus 286.
 Segner, Paulus, jes. 287.
 Selinga, řeka v Sibiři 303-4, 365.
 Seljava, Antonij, metropolita uniatský 90.
 Semináře jezuitské 5, 12, 17; papežské 11, 16, 21; uniatské (sv. Jiří ve Lvově) 20, 34.
 Seneka, Lucius A., filosof 285.
 Sergij Radonežský, sv. 187-8.
 Sergius, sv. mučedník, viz Bacchus 31, 95, 169.
 de Schardon, Hermannus 182.
 Schelizius (Želický), Řehoř, jes., rektor 21, 69.
 Schiele, Mathiáš, kurýr císařský 97.
 Schleskius, Mathias, al. brněnský 72.
 Schlessing, autor knihy o Moskvě z roku 1694 271.
 Schmidl, J., jes. historik 96-7.
 Schürer, Šimon, jes., rektor olom. 27, 28.

- Schütz, Eliseus, kap. 346.
 Schwenkfeld, Kašpar, protestantský učitel XVI. st. 205.
 Sibiř 186, 283, 291, 303-6, 308, 334, 365, 379.
 Siederecken, Salomon, kap. 344.
 Sienkiewicz, Benedictus, bas., olom. stud. 60, 94.
 Silvestr I., papež 70.
 Simeon Polocký viz Polocký.
 Simolin, Ivan Matvějevič, vyslanec ruský 341.
 Simone, karmelitán 85.
 Siniczky, Gregorius, olom. stud. 58.
 Siwiczki, Sivický, Nicolaus, al. ol. 48, 51.
 Skarga, Petr, jes. 100.
 Skibinský, Grigorij Alexejevič 75-6, 93, 99, 102, 142.
 Sklo (obchod, práce Milanova), 245-6, 318.
 Sklorinensis 58.
 Skobera, Josef, jes. 7.
 Skoryna, František, dr. 68.
 Skotsko, Skotové 61, 116, 208, 215, 225, 374, 376.
 Skovoroda, Rehoř, filosof ukrajinský 73.
 Skřižal, kniha 170, 186.
 Skytové 180.
 Slaný, m. 89, 335.
 Slavata, Vilém, hr. 89.
 Slaviček, Karel, jes. 309.
 Slavinecký, Epifanij, spisovatel 99.
 Slavkov (Austerlitz) 132, 359, 362.
 Slavonický, ze Slavonic, m. na Moravě 207.
 Slavonie 130.
 Slezsko, Slezané 6, 7, 11, 16, 26, 39, 40, 46, 58, 71, 75, 89, 98-9, 101, 116, 122, 129, 134-5, 147, 166, 172, 174, 204-5, 212, 215, 219, 221, 230, 331, 351, 373.
 Slonim, m. v záp. Rusi 64-5, 80, 90.
 Slota, Jan, jes. 215.
 Slovanské jazyky, knihy 127-30, 133, 169, 170, 174, 200, 335, 366, 374 (srv. český, polský, dalmatinský, illyrský, ruský, moskevský jazyk).
 Slovensko 7-8, 26, 72, 82; jazyk 130.
 Slucký, kníže 46.
 Služebník, kniha 170.
 Smolensk, m. 25, 46, 49, 73, 133, 136-7, 150, 167, 173, 199, 207, 281, 376.
 Smotrický, Meletij, arcibiskup viz Meletij.
 Smuta, »Smutnoje vremja« v Moskvě, počátek XVII. st. 113, 118.
 Sobieski, Jan III., král polský 92.
 Sobol, Kašpar, jes. 3, 130.
 Sofia Alexejevna, carevna 138, 149, 150-1, 155, 158-9, 162-3, 168, 177, 179, 185, 224, 240, 370.
 Sokal, m. 94.
 Solovecký klášter na Bílém moři 92, 143, 170.
 Solukovský, Jakub, al. olom., bas. 54, 61, 94.
 Sorbonna 256, 325.
 »Sosnorzeisensis« (?) 59.
 Sosnovský, A., kněz 76.
 Soterus Coslensis (z Kozle, Slezsko), kap. 344, 351.
 Sparwenfeld, Jan Gabriel, švédský diplomat a polyglott 169, 173-4, 176.
 Spasský klášter v Moskvě 256, 278.
 Spathary-Milešku, Mikuláš, cestovatel, překladatel a spisovatel 102, 204, 303-4.
 Spinola, nuncius vídeňský 27, 29, 70.
 Spiš 47, 63.
 Společnost svatého srdce 353.
 Srbové 122-4, 174.
 Srém, vých. část Slavonie 73, 122-3, 235.
 Stadlin, František, jes. 309.
 Stanger, Marquard, frant. 338.
 Stappenbek, Petr, pastor 234.
 Starověrci, 113, 170, 186, 246.
 Stawiský, Andrej, stud. v Prešpurku 73.
 Stählin, Jakub, akademik, umělec, spisovatel 388.
 Stebelský, Ignacy, dějepisec 84.
 Steiner, Jan, jes. 214.
 Stiawa, M. J., apošt. notář 40.
 Stockholm, m. 235.
 Strážnice, m. na Moravě 147.
 Střelci, druh vojska moskevského 228.
 Stumpf, L. G., kalvínský pastor 235.
 Suarez, Francisco, jes., theolog 253, 286.
 Suttensis, ze Schwyzu, m. kantonu Schwyz ve Švýcarsku 332, 385.
 Sunyer, Fr., jes. 4, 5.
 Suprasl, m. v záp. Rusi, supraslský klášter uniatský 35, 91.
 Surieveker, Michael, jes., rektor vídeňský 22.
 Suša, Jakub, biskup cholmský uniatský 14, 27-8, 30, 44, 57, 81, 84, 87-9.
 Sušice, m. v Čechách 194.
 Suttowicz, Lukáš, bas., olom. stud. 64.
 Suvorov, Maxim, překladatel 71, 108.
 Sverčkov, J. M. 201.
 Synod, svatý 326.
 Synaxarium Ruthenicum J. Davida 168-9, 187.
 Syrovín, fara na Moravě 197.
 Šafgotsch, Kryštof Leopold 89.
 Šafirov, Petr Ivanovič, vedoucí ruského zahraničního úřadu 324-5, 330.
 Ščit věry, kniha 161.
 Šemacha, m. v Zakavkazsku 307.
 Šeremetev, Boris Petrovič, bojarin 118.

- 124, 127, 132, 137, 144, 155, 182, 208, 242, 294, 362.
- Šeršnikova sbírka rukopisů 177, 206.
- Šiman, Antonius, frant. 115, 118, 375.
- Šimanský, Faustin, frant. 334.
- Šimon Pražský (?) 287.
- Šimon, arcibiskup soluňský, řecký theolog XV. st. 170.
- Simonski, vyslanec polský 363.
- Škola jezuitská 3-5, 7-9, 10, 12, 15, 112-3, 119, 145, 156, 158-9, 165, 209, 211, 213-4, 220, 230-2, 236, 251, 261, 271-9, 280-3, 291, 312-3, 318, 325, 352, 355, 374-5, 377-8, 388; viz alumnáty, Akademie.
- Škola kijevských učitelů v Moskvě 275-6, viz Akademie moskevská.
- Škola kapucínů v Něžině 349.
- Škola uniatská 249.
- Školy kalvinistů v Moskvě 237; luteránů 236-7; škola Glückova (viz Glück) 235.
- Šlechtici ve školách jezuitských 78-80.
- Šmigielski, diplomatický agent polský 379.
- Smit, Johann, jes. 116, 118-9, 120-1, 129, 133-4, 142, 145, 149, 150, 178, 190, 201, 213, 218-9, 223, 232, 257, 271-2, 288, 356, 359, 375-6.
- Šmurlo, E. F., historik 206.
- Španělsko 102, 286, 295, 348.
- Šperkowiez, Jan, bas. 144.
- Štefan Batory, král polský 50.
- Štefan Javorský, metropolita, »městobljustitel« patriarchátní stolice 93, 101, 213, 249, 251-5, 276-8, 284-5, 287.
- Štyrsko 75.
- Štyrský Hradec 16, 22, 27, 59, 267.
- Šumlaniski, Josef, biskup lvovský 33, 150.
- Švédsko 3, 5, 7, 8, 10-1, 13, 25-7, 41, 47, 52, 74-5, 173-4, 181, 225, 231-2, 234-5, 239, 244, 253, 264, 278, 289, 291, 299, 313, 322, 324, 376, 379.
- Švýcarský 329, 332, 336, 342-3, 349, 350; švýcarská provincie kapucínů 384-5.
- Tacitus, Publius, dějepisec 285.
- Taganrog, m. 213, 225, 288-9, 292, 294, 298-9.
- Tambov, m. 98.
- Tamburini, Michael Angel, generál Tov. Ježíšova 280.
- Tamerlan, vládce mongolský XIV. st. 293.
- Tanara, Šebastian Antonín, nuncius 198, 203.
- Tanner, Bernhard 133.
- Tanner, Matěj, jes. 131, 286.
- Taptaraša, kalmycký »popa« 297.
- Tarnovské Hory, m. v Horním Slezsku 205, 216.
- »Tartaria« (Velká), oblast na východ od Volhy 5, 12, 307, 341, 375-6.
- Tataři 130, 158, 179, 180, 225, 228, 233, 280, 290-2, 294-9, 300, 314, 350; jazyk 351.
- Tauler, Johannes 7.
- Teheran, m. 128.
- Tektander, Jiří 97.
- Telč, m. na Moravě a kolej jezuitská 205, 220.
- Teplov, Grigorij Nikolajevič, senátor 338.
- Terebovlja, m. v Haliči 22.
- Terentius Afer, Publius, spisovatel 285.
- Terlecký, Metod, biskup cholmský uniatský 22, 87, 90, 95.
- Terpilovský, Kondrat, jes. 179, 223, 304.
- Tertius Brzechieschensis (snad Přehyšev, Preheischen), kap. 345, 347-8.
- Těšín, m. 177, 205, 216.
- Theophilus Franciscus 286.
- Tibet 296, 307, 333, 386.
- Tichavský, Tobiáš, jes., 98, 101, 121, 129, 133-9, 140, 142-9, 150-9, 160-8, 173-4, 176, 179, 185, 189, 191-2, 197, 199, 202, 219, 223, 233, 239, 240, 248, 256, 271-2, 283, 304, 352, 356, 367-9.
- Tillis, František, jes. 309.
- Tiran, Tyran, Jakub, jes. 287.
- Tobol, řeka v Sibiři 304, 365.
- Tobolsk, m. v Sibiři 234, 283, 306.
- Todorský, Šimon, kněz, theolog 255.
- Tokaj, m. 73.
- Tolmainer, Michael, jes. 3.
- Tolstoj, Dmitrij Andrejevič, hrabě, historik, 258, 263, 322.
- Tomáš Kempenský, theolog 286.
- Tomman, Alexandr, bas., al. braunsb. 24.
- Toskana (Itálie) 337.
- de la Tour, hrabě 343.
- Transilvania 13, 74, 122, 235.
- Trebník, kniha 170.
- Trevír (Trier), m. v Porýní 120.
- Trident, m. 317; koncil 286.
- Triodi, knihy 169, 171.
- Trnava, m. 4, 6, 8, 26, 58, 63-4, 67, 72-3, 284, 287.
- Troin van, obchodník 257.
- Trojická Lavra, klášter 187.
- Trojický klášter vilenský uniatský 86.
- Troki, m. v záp. Rusi 116; trocký klášter uniatský 94.
- Třebíč, m. 197.
- Tucci, Fr., nuncius 191.
- Tuchoměřice, m., jes. residence 317.
- Tula, m. 293.
- Turecko, Turci 92, 96, 116-7, 123, 131, 136, 152, 154, 181-2, 209, 233, 289, 290, 295,

- 298-9, 322, 335, 343, 350, 363, 369, 370;
turecký jazyk 265, 351.
Turegne, provincie Francie 382-3.
Turner, Robert, theolog 286.
Turnon 379.
Turovo-pinská diecése uniatská 86, 90.
Tuschinský, Felix a Konstantin, alumnové
olomoučtí 62, 78.
Tver, m. 60, 98, 101, 251.
Tykocin, m. 209.
Tyrolsko 317.
- Učitel mosk. školy jesuitské 213, 220-1,
272, 275, 374.
Udalricus Roschacensis, kap. 268, 384.
Uherská Rus (Karpatská) 72, 73.
Uherský Brod, m. 197.
Uhry (Maďaři, Maďarsko) 11, 13, 40, 63,
72-4, 99, 130, 197, 202, 217, 228, 286, 361.
Ukrajina (Jižní Rusko, Malá Rus) 46, 71-3,
76, 81, 83, 91, 93, 104-5, 107, 111-3, 115,
126, 139, 157, 161, 174, 184, 212, 219, 249,
250, 256, 289, 290, 343.
Ukrajincev, Emeljan, djak Posol'ského Pri-
kaza 154, 198.
Ulinský, Nikanor, bas., olom. stud. 65.
Uniaté 9, 15, 21-2, 24, 27-8, 42-4, 67, 76-7,
191, 227-8, 233, 244, 249, 250-1, 264, 295,
299.
Unie církevní, otázka o sjednocení pravo-
slavné a katolické církve 15, 19, 29, 33,
41, 54, 76, 86-7, 120, 123, 131, 146, 149,
150-1, 159, 160-1, 208, 225, 240-4, 246,
248-9, 250, 315, 350.
Universita v Praze 69, 84; ve Vratislavi
241; v Moskvě 106.
Ural 296.
Urban VIII. (Barberini), papež 21, 30-1,
43-4, 86, 95.
Urban de Klemensdorf, kap. 346.
Ustjug Veliký, m. v sev. Rusi 304, 365.
Ústěk (Ouštěk, Auscha), m. 346.
Uwiet duchovný, kniha 170, 186.
- Valašsko, Valaši 13, 40, 71, 73, 122-3, 174.
z Valdštejna, Jan Bedřich, arcibiskup praž-
ský 127.
Valujki, m. 293, 294.
Vandalia (ve Švédsku) 11, 12, 75.
Varsacký, Marcellus, bas., al. olom. 36,
38-9, 65-6.
Varšava, m. 52, 61, 116-7, 122, 128, 136,
153-4, 167, 191, 196, 203, 271, 290, 331,
346.
de Vega, Emanuel, jes. 3.
Velciusius, Petr, ol. alumn 48, 56, 81-3, 388.
- Veljaminov, Michail, vyslanec mosk. 131.
Velkopolská provincie frant. 334-5.
Venustus a Praga, kap. 351.
Venustus Friburgensis, kap. 330, 332, 342,
385.
Verbiest, Ferdinand, jes. 302, 303.
Vergilius Maro, spisovatel 285.
Veselovský, Abram, mosk. vyslanec 323, 388.
da Vestigne, Michelangelo, frant. 330-1,
334-5.
Victorianus a Cremisio, kap. 346.
Videň, m. 16-7, 19, 20-2, 27-9, 31-4, 36, 39,
40, 59, 63, 82, 88, 91-2, 117-9, 120, 122-9,
132, 135, 137, 139, 152, 154-7, 162, 164,
167, 172, 174, 190, 191, 193-4, 196, 198-9,
200-2, 206, 208, 210, 214-5, 217-9, 220-1,
240-2, 248, 258, 262, 266, 268-9, 279,
290-1, 301, 306-7, 310-5, 318, 320-3, 325-6,
331, 335, 340, 346, 350, 355-6, 362, 367,
372, 376, 378, 380, 388.
Vilno, m. 3-9, 10, 12-14, 16, 23, 26, 28, 30-1,
33-4, 41, 51-3, 57, 59, 61-3, 65, 68, 70, 72,
77, 83, 84, 86, 90, 94-5, 98, 100, 101, 121-2,
136, 142, 207, 245, 282, 311.
Vinius, Andrej Andrejevič, překladatel 107,
305-6.
Vinnicki, Anton, olom. st. 62, 90.
Vinnicki, Jiří, biskup uniatský 62.
Vitebsk, m. 92.
Vitelleschi, Mutio, generál Tov. Jež. 24.
Vjatka, m. 362.
Vladimír Volyňský, m. 7, 30, 64, 73, 80,
87, 90, 94-5.
Vladislav IV., král polský 87.
Vladislavič Savva (Raguzinský) 309.
Vlachovice, městečko na Moravě 197.
Vlasjev, Afanasij, djak 131.
Vlaši (Italové) 116, 126, 223, 225, 288-9,
294-6, 298, 310, 325, 333, 337-8, 343, 383-6;
jazyk 295, 344.
Vlček, Jindřich Vilém, hrabě, vyslanec 218.
Vockerodt, Johann Gothilf, diplomat, autor
spisu o Rusku 250, 278.
Vodolka, Voda Odolena, v. v Čechách 195.
Vojejkov, Ivan, překladatel v Praze 103.
Volha, řeka 212, 218, 291, 293, 300, 340,
345, 347, 349.
Volkov, Ivan Michajlovič, djak 362.
Volkov, Michail, konvertita 103.
Volkovysk, m. v záp. Rusi 60, 62, 80 (pa-
latinatus Volkinensis).
Vologda, m. 143, 235, 304, 365.
Volyň, Volyňsko (jižní Rusko) 7, 60, 69,
80, 87, 90, 226.
Vorobjevy Gory, poblíž Moskvy 181.
Voroněž, m. 212, 225, 246, 262-3, 288-9,
291, 298.

- Vota, Karel Mauritius, jes. 116-9, 122, 154, 157, 203, 241, 249, 377.
- Votjaci, národ 300.
- Voznicyn, Prokofij, djak, vyslanec 123-4, 217.
- Vratislav (Breslau, Breslavl'), m. 71, 134-6, 147, 174, 191, 205, 208, 212, 215, 220, 241, 274, 323, 326, 333, 381, 383.
- Východní jazyky 265, 285-6, 291, 351.
- Východní ritus jesuitů 45, 241.
- Vypuzení jesuitů z Ruska: I (1689) 149, 151-6, 162-5, 177, 179, 185, 223, 240, 257, 272, 353; II, 190, 205, 209, 210, 216, 255, 266, 283, 289, 320-7, 342, 352-3, 380-2; III, 353.
- Vyslanci: císařský 115-19, 120, 122, 125, 131, 136, 153, 196, 203-4, 217-8; polský 115, 212, 133, 137, 152; moskevský 117-8, 123-4, 131-2, 137, 150.
- Vyšenský, Ivan, mnich, spisovatel 113.
- Walt, Jan, jes., provinciál české prov. 167.
- Waltheuser, Ferdinand, jes. 101, 144, 201, 215.
- Wapowski, Stanislav, olom. stud. 55.
- Wartha, Joannes, al. braunsb. 24.
- Wasziczinski, Nicolaus, Christophorus, Kašpar 56, 78-9.
- Wechoslawius, Werchoslawius, Albertus, al. olom. 48.
- Weis, Jiří, jes. 60, 96.
- Weisbach, Jan Bernard, generál 323, 343.
- Weiser, F., jes. 327.
- Whitaker, Vilém 286.
- Wienczek, Eustachius, bas., al. olom. 53-4, 58-9, 94.
- Wojciekowicz, Paulus, alumnus 13.
- Wolff von Lüdinghausen, Friedrich, jes. 241-2, 305.
- Wolfgang, dominikán 308.
- Wollk, Firmianus, bas., al. olom. 36, 62, 94.
- Wollowicz, vyslanec polský 218.
- Woyna-Oranský, Gedeon, olom. stud. 59, 80, 197.
- Woyna, Hieronimus, bas., olom. stud. 64.
- Würzburg, m. 85.
- Zablocký, Felicianus, bas., olom. stud. 65.
- Zadar (Zara), m. na Jaderském moři 324, 334.
- Záhřeb (Zagreb), m. 126.
- Zaikonospasský klášter v Moskvě 285.
- Zákupy (Reichstadt), m. 345.
- Zalenský (Załęski)-Ślubič, Lev I., metropolita uniatský, olom. stud. 33, 59, 84, 87.
- Zamojski, Jan, hetman polský 51, 78.
- Zamostje (Zamość), m., akademie 102, 206, 241, 305.
- Zamyslovský, E. E., historik 206.
- Zapolský, Ignác, jes. 128, 179, 304.
- Zaporožci, kozáci zaporož. na Dněpru 290.
- Zarěcki, Řehoř 52.
- Zavolží 290.
- Zdelaric, Tomáš, jes. 8.
- Zdice, m. 134.
- Zdíkov, m. 134.
- Zejkan, Ivan Alexejevič 274.
- Zelenka, Bartoloměj, vikář 194.
- Zekkert, Stanislav, bas., al. brauns. 24.
- Zeliňský, Konstantin, arcib. lvovský 226-7.
- Zernikov, Adam, theolog 8.
- Zgorzelecký, Adam, olom. alumn. 53.
- Zierowský, Jan Christian, vyslanec císařský 116-8, 120, 122, 125-6, 134, 136-7, 139, 150-1, 153-4, 157, 178, 190-1, 203-4, 218-9, 271.
- Zierowski, Daniel, jes. 290, 321.
- Zimmermann, Václav, jes., rektor pražský 30-1.
- Zločov, m. 80.
- Zmajević Matvěj Ivanovič, admirál 324, 334, 349.
- Zmajević, Vincenc, arcibiskup zaderský 324, 334.
- Znojmo, m. 205, 336.
- Zoppot, dr. 230.
- Zrcadlo Veliké, kniha 170.
- Žabokričský, Dionisie, biskup lucký uniatský 33, 227.
- Žadlovice, v. na Moravě 345.
- Žaltář, kniha 169.
- Želický viz Schelizius.
- Žerotice, v. na Moravě (Znojmo) 197.
- »Žezl pravlenija«, kniha 170, 186.
- Židé 143, 182, 205, 373; židovský jazyk 134, 180, 205, 366.
- Žirovičský klášter uniatský (Slonimský okres býv. grodnenské gub.) 66, 90, 94.
- Žmuď, litevský národ 55.
- Žochovský, Cyprian, metropolita uniatský 30-32.
- Žolkiewski, Stanislav, hetman polský 98.
- Žovkva, m. v Haliči 315.
- Žydičinský sv. Nikolaje klášter uniatský blízko m. Lucku (Volyňsko) 69, 94.

OBSAH

<i>Předmluva</i>	IX-XI.
------------------	--------

Část první. ZA CHLEBEM DUCHOVNÍM.

Východoslovanští studenti v jezuitských školách na Moravě a v Čechách 1-107

I. Českomoravští jezuité na Litvě a v ruských oblastech Polska	3-9
II. Organizace jezuitských škol v Olomouci a v Praze a otázka katolického vlivu mezi východoslovanskými obyvateli Polska a Litvy	10-14
III. O ruských stipendiích v českomoravských jezuitských školách v XVII. až XVIII. století	15-45
IV. »Rutheni« a »Lithuani« mezi studenty olomouckého jezuitského učiliště	46-66
V. Východoslovanští studenti pražského a trnavského jezuitského učiliště	67-73
VI. Styky basilánského uniatského řádu s akademií olomouckých a pražských jezuitů	74-77
VII. Sociální stav a územní příslušnost východoslovanských studentů v Olomouci a v Praze	78-80
VIII. Životní dráha některých ruských žáků olomouckých a pražských jezuitů	81-95
IX. »Moscovitae« mezi žáky českomoravských jezuitů	96-103
X. Závěrečné poznámky	104-107

Část druhá. V ZEMI MOSKEVSKÉ.

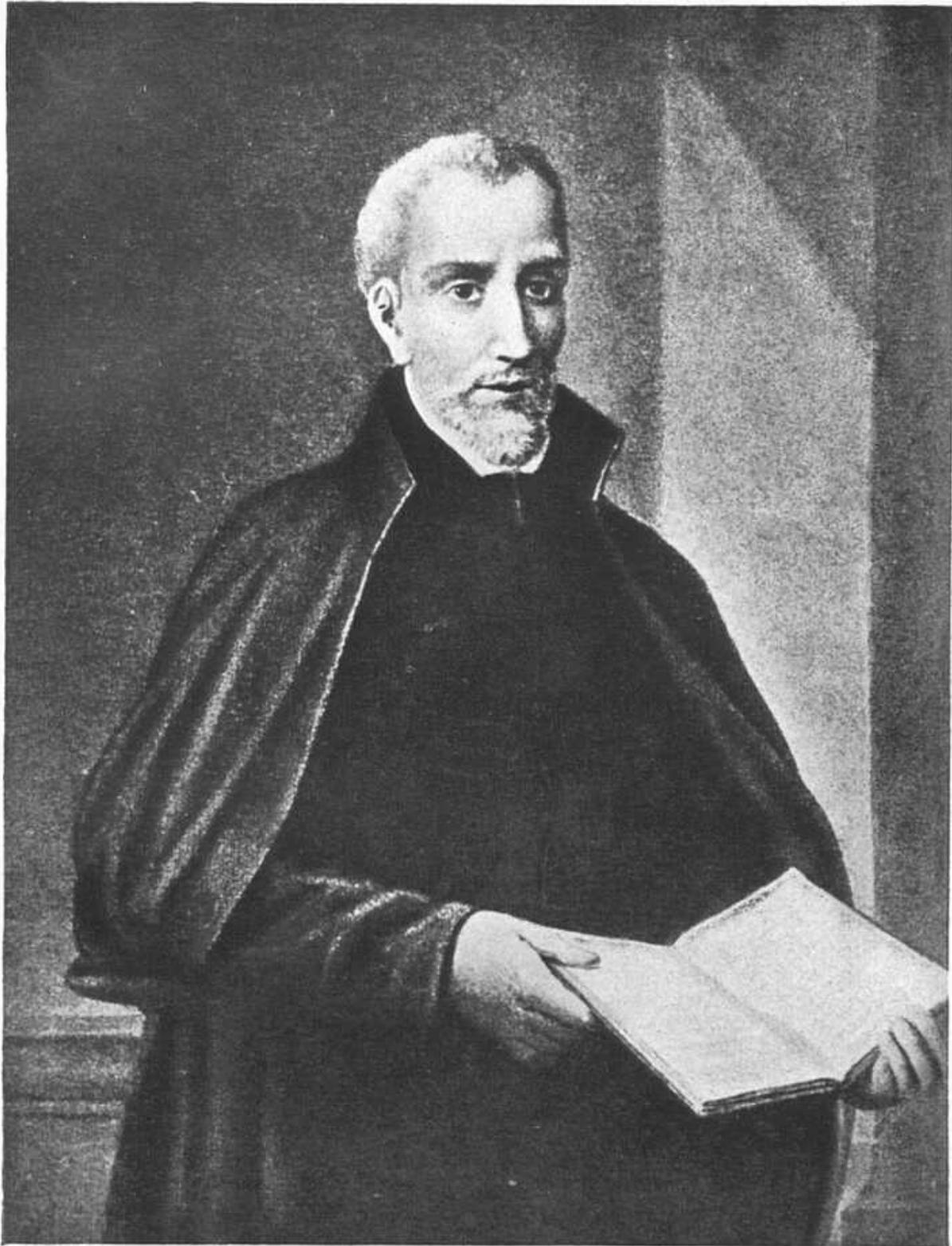
Moskevské misie českých jezuitů za Petra Velikého 109-356

I. Úvod	111-114
II. Proč byli čeští jezuité určeni za katolické misionáře v Moskvě	115-132
III. Čeští jezuité David a Tichavský v Moskvě	133-148
IV. První vypuzení českých jezuitů z Moskvy roku 1689	149-167
V. Literární práce Jiřího Davida, související s jeho pobytem v Moskvě	168-189
VI. Čeští kněží-nejesuité v Moskvě v letech 1692-1698	190-201
VII. Čeští jezuité inkognito v Moskvě v letech 1698-1719	202-210
VIII. Osobní stav české jezuitské misie v Moskvě v letech 1698-1719	211-216
IX. Všeobecné podmínky existence české misie v Moskvě	217-221
X. Činnost českých jezuitů v prostředí katolickém	222-230
XI. Moskevští jezuité a moskevští protestanté	231-238
XII. Moskevští jezuité a car Petr Alexejevič	239-247
XIII. Čeští jezuité a moskevské církevní prostředí	248-256
XIV. Sídlo jezuitské misie v Moskvě a její kostel	257-270
XV. Škola českých jezuitů v Moskvě	271-283
XVI. Knihovna jezuitské misie v Moskvě	284-287
XVII. Cesty jezuitů v Rusku, zvláště k Azovskému moři a do Povolží	288-301
XVIII. Čeští jezuité a otázka moskevské cesty katolických misionářů do Číny	302-309
XIX. Misie P. Eliáše Broggia	310-319
XX. Druhé vyhnání jezuitů z Ruska roku 1719	320-327
XXI. Čeští františkáni a kapucini v Rusku v XVIII. století	328-354
XXII. Závěrečné poznámky	355-356

<i>Přílohy</i>	357-387
----------------	---------

I. List A. de Boye císaři Leopoldu I. 23. VI. 1685	359
II. Zpráva o moskevských vyslancích 1687	359-362

III. List J. Davida generálovi S. J. r. 1688	362-363
IV. List J. Davida kard. Pallavicinovi 17. VII. 1688	363-365
V. List J. Davida generálovi S. J. 31. V. 1689	365
VI. List J. Davida z Kladska 16. IX. 1692	366
VII. List T. Tichavského Leopoldu I.	367-368
VIII. Memorandum P. Tichavského	369-371
IX. Žádost Lefflera a Jaroše r. 1692	372-373
X. Instrukce PP. Lefflerovi a Jarošovi	373-374
XI. Informace o katol. misii v r. 1682-1697	374-378
XII. Z listu J. Milana 4. X. 1709	379
XIII. Druhé vyhnání r. 1719 (Miller)	380-382
XIV. Memoranda českých kapucínů z r. 1700 (?) a 1755	382-387
<i>Doplňky</i>	388
<i>Literatura. - Archivní materiál - Zkratky</i>	391-392
<i>Literatura. - Zkratky</i>	393-406
<i>Latinské resumé</i>	407-430
<i>Rejstřík</i>	431-450
<i>Vyobrazení</i>	453-468
1. Antonio Possevino S. J. (Současný obraz ve sbírce Tovaryšstva Ježíšova v Římě.)	
2. Papež Urban VIII. (Rytina ve sbírce Národní a Universitní knihovny v Praze.)	
3. Metropolita Josef Veljamin Rutský. (Obraz ve sbírce Kijevsko-Pečerské Lavry.)	
4. První stránka »Alba« pražské university jezuitské. (Archiv Karlovy university.)	
5. Potvrzení o konverzi Palladia Rogovského, psané P. Tob. Tichavským S. J. (Archiv Kongregace de P. F. v Římě.)	
6. Varlaam Jasinskij, pravoslavný metropolita kijevský. (Rytina z r. 1707, reprodukováná v Materialech Rovinského, III.)	
7. Petr Veliký, car moskevský. (Rytina Pitera a Gunsta dle portretu Knellerova 1697.)	
8. Carevna Sofia Alexejevna. (Rytina A. Taraseviče 1685.)	
9. Kníže Vasilij Vasiljevič Golícyn. (Rytina A. Taraseviče 1685.)	
10. Leopold I., císař římský. (Rytina J. Pfeffera a Caleargi podle kresby Chr. A. Wagnera v knize F. Wagner: Historia Leopoldi Magni I., Augustae Vindelicorum 1719.)	
11. Generál Patrick Gordon. (Rovinsky, Slovar' gravirovannyh portretov.)	
12. J. Chr. Zierowský, vyslanec římského císaře. (Rytina ve sbírce Národní a Universitní knihovny v Praze.)	
13. Kardinál Leopold hrabě Kollonič. (Současný obraz, vydaný v knize J. Maurera.)	
14. Moskevský patriarcha Hadrián. (Fragment rytiny uveřejněné ve Weberově knize »Das veränderte Russland« 1721.)	
15. Metropolita Štefan Javorský. (Rytina.)	
16. Dvě stránky ruské mluvnice Jiřího Davida. (Národní knihovna ve Vídni.)	
17. Moskevský Kreml. (Kresba Kornelia le Bruin, uveřejněná v jeho knize Voyage par la Moscovie en Persie, Amsterdam, 1718.)	
18. Německá Sloboda počátkem XVIII. století. (Rytina de Witta.)	
19. Plán parcely jezuitské misie v Moskvě. (Moravský zemský archiv, Cerroni, II., 233.)	
20. Kostel v Moskvě. (Moravský zemský archiv, Cerroni, II., 233.)	
21. Kalmykové, vyobrazení z cestopisu Milanova. (Národní a Universitní knihovna v Praze.)	
<i>Na obálce:</i> Příjezd císařské legace roku 1698 do Moskevského Kremlu. V uzavřeném voze jel misionář Milan a Berula. (Rytina v Korbově »Diariu« z r. 1700.)	

(1) Antonio Possevino S. J.

Candida mens est grata DEO, mens criminis expers.
 Conscia mens recti est hostia sacra DEO.
 Gratior illa tamen, quam finxit docta Minerva,
 Exornat Pietas, Sancta Camæna fovet.
 Ergo vive animis doctissime. Maxime Papa.
 Es pietate bonus, magnus et ingenio.

(2) Papež Urban VIII.

(3) Metropolitā Josef Věljamin Ruský

Simon Simonides Boemus Novodominus
 Mikhael Wanczelig Wilanensis Morav
 Αρσάβιος Ραζοποδης Νάτσης Ελευθερίας
 Joannes Amer Langemuntis Silesius
 Jacobus Manner Pragensis Boemus
 Stephanus Forchemius Pergolensis Austriae
 Ioannes Kriehner Rixstadensis Boemus
 Melchior Chroteca Osicensis Boemus
 Thomas Ribnicensis
 Andreas Zelkoff
 Vitus Mohitor Pusticensis Boemus
 Hermannus Lüdcken Westphalus Dringenbergensis
 Erckenius Koch Weimarus Dringenbergensis
 Georgius de Jan Pragensis Boemus
 Franciscus Magnus Rodulphus Italicus
 Alexander de Selander Pragensis Boemus
 Varians Hargelius Miranus Vngaricus
 Nathanael Quak Trebeniensis Boemus
 Georgius Ioannes Perzinsch Boemus Nobilis
 Joannes Andreas Hammerwald ab Ekersdorff
 Ioannes Fridericus Erstenberger
 Stanislaus Regencus Moravus
 Maternus Augustinus Wachse Lemnensis Silesius
 Nicolaus Heltshupus Boemibergensis Noricus
 Bartholomaeus Hieronymus Wolff Lauenburgensis Silesius

(4) První stránka „Alba“ pražské university jesuitské

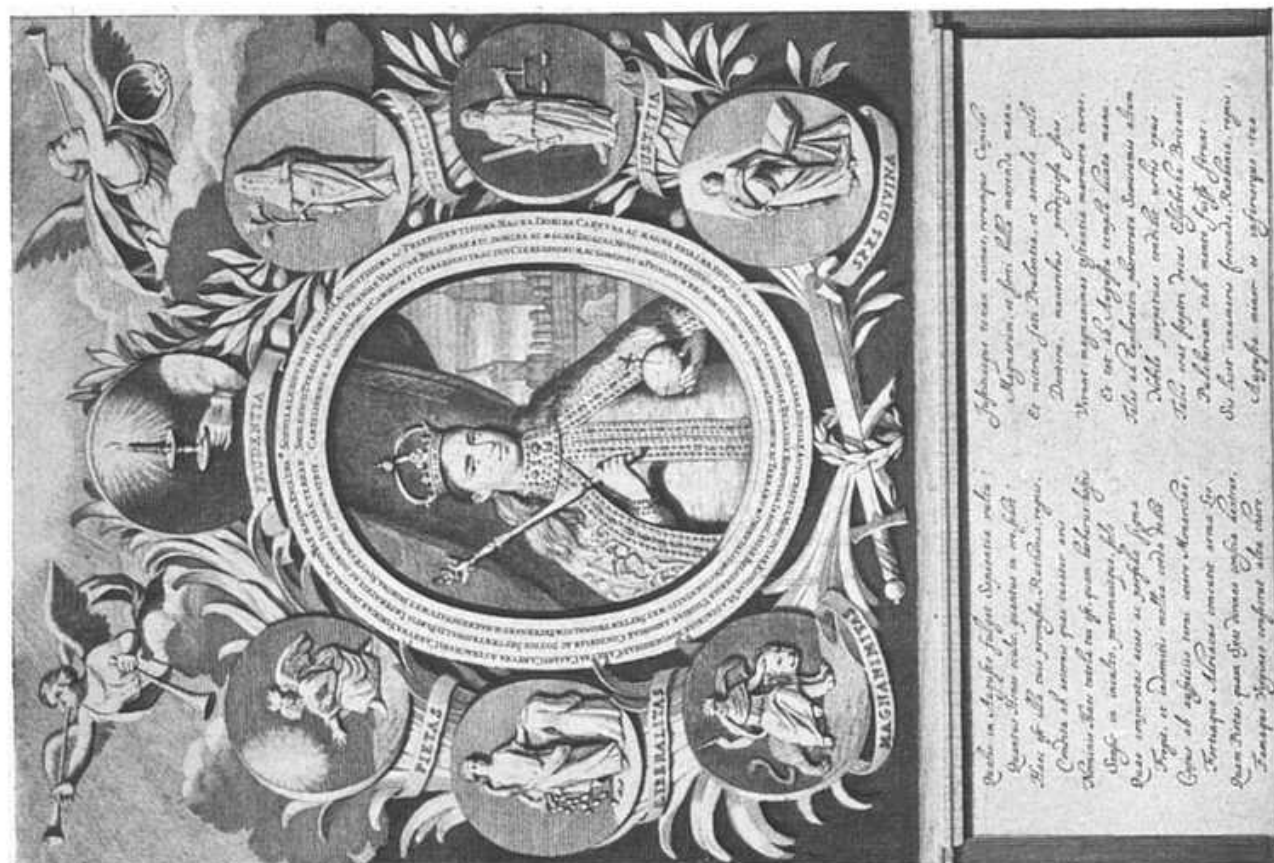
Ego infrascriptus Sc: Vni Sacros et Missionarius, Inter sub Sc: Lay,
credulali, vel si opus foret, testibus etiam iuramento, quod sequenti tractat
Ladarius Rogowsky, natione Moscus, Profusus Ordinis S. Basilij Magni à me,
pro hac Moscus Missionario Sacros, conuincit, et vni Sc: Lay, etiam non
aliter quàm Diaconus audierit, ut talis per me Diuinus, me per aliquam salutem
sit. Quem chi officio Diaconi spiritum, vel illi Diaconum ministrum non
viderim, non enim mihi licetum erat ulam illam Eclesiam subingredi, unde
hunc predictum Ladarium Rogowsky, in Sc: Lay illo presbiter, qui ibidem
Dominici Ladarium Ecler, precedenti Ladarius à uniuersis Clero, arch. Di.
unali indubium pariter precedentem, quod clari testimonium ad ipso Ladarius
In uig. huiusmodi majorem. Sc: Lay, ac vbi, me manu propria subscripsit
et Ratum Missionis mee apprimi fuit. Datum Vicar. Austria. 12 Decembris
Anno 1695

Johannes Fickaufsky Sc: Lay. Vni Missionarius
et Petrus Hospitales in Ungaria p. l. Superior

(5) Potvrzení o konversi Palladia Rogovského psané P. Tob. Tichavským S. J.

(7) Petr Veliký, car moskevský

(8) Carevna Sofia Alexejevna

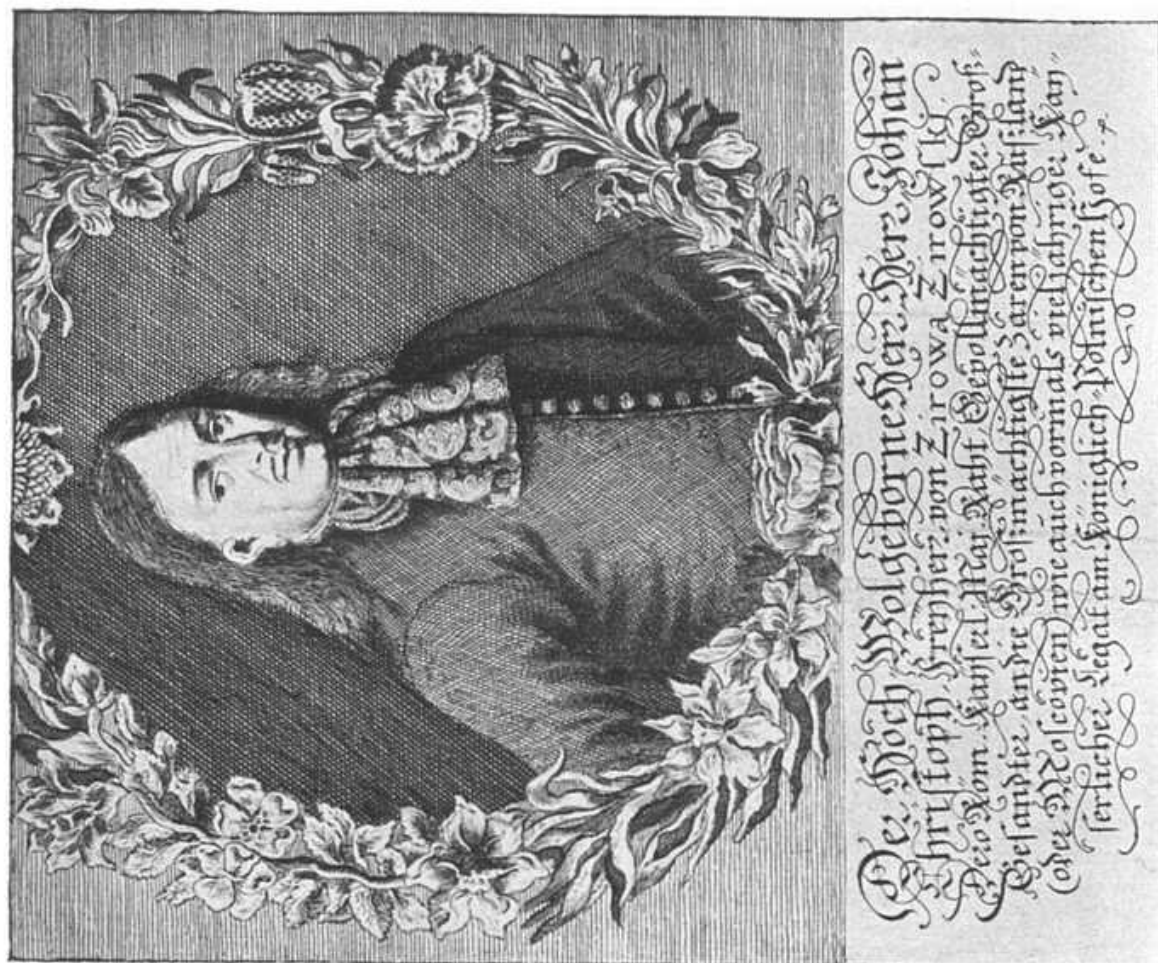
(9) Kniže Vasilij Vasil'evič Golycyn

(10) Leopold I., císař římský

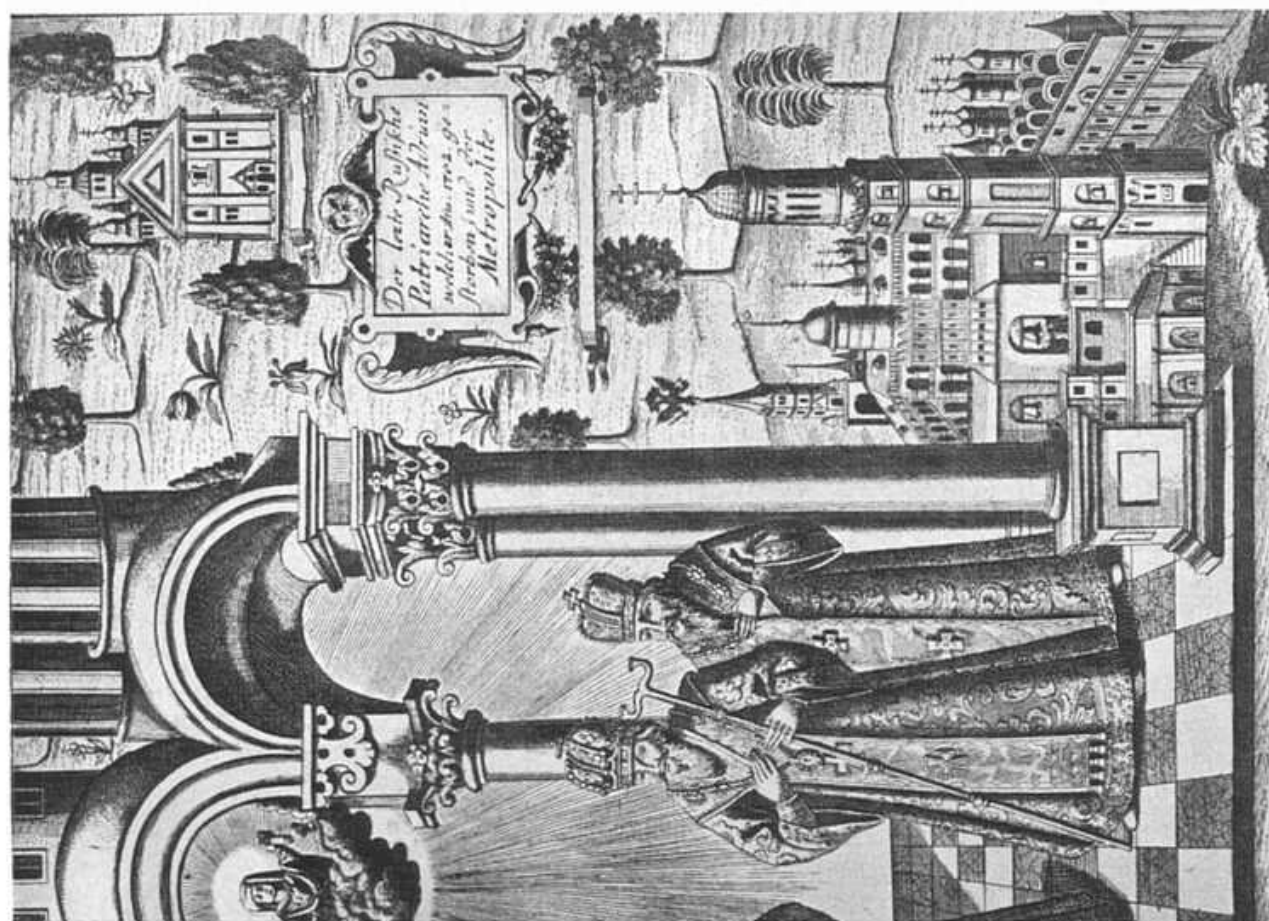
(11) Generál Patrick Gordon

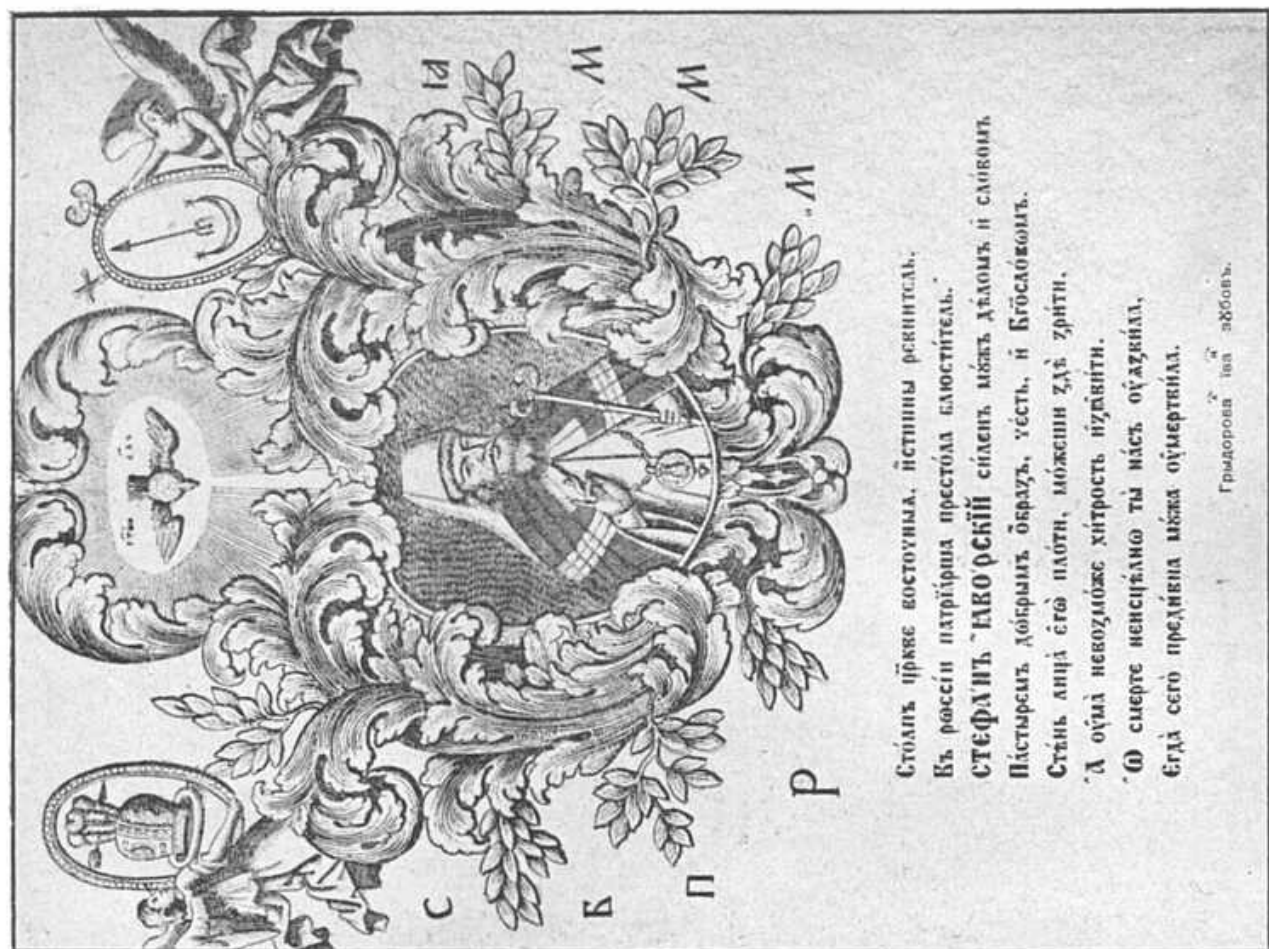
(12) J. Chr. Zierowský, vyslanec římského císaře

(13) Kardinál Leopold hrabě Kollonič

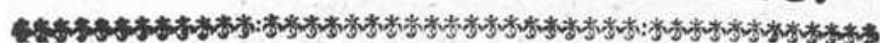
(14) Moskevský patriarcha Hadrián

(15) Metropolita Štefan Javorský

EXEMPLAR CHARACTERIS MOSCOVITICO-RU- THENICI

Duplicis BIBLICI & USUALIS.

Cum licentia Superiorum

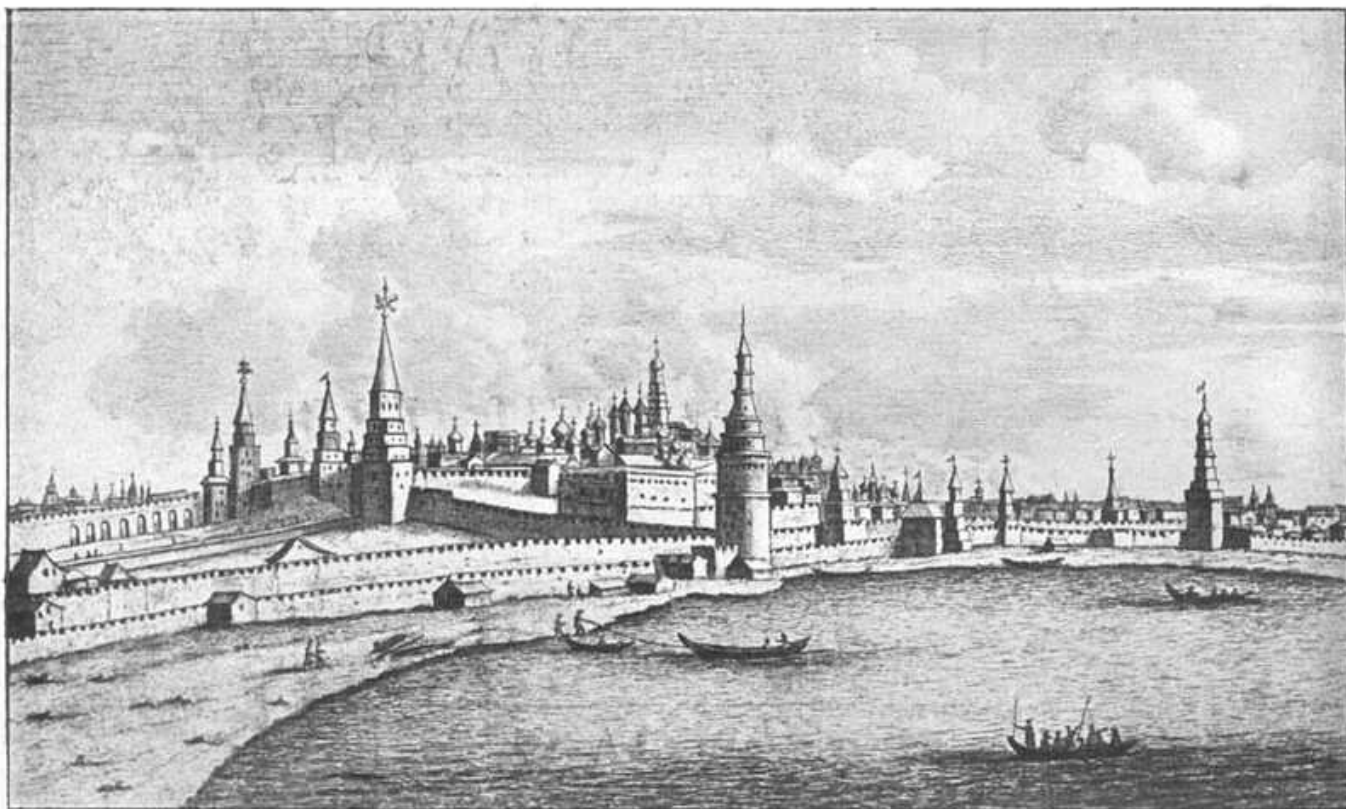
Nissa, Typis Christophori Lertz, Civitatis Typographi.

M. DC. XC.

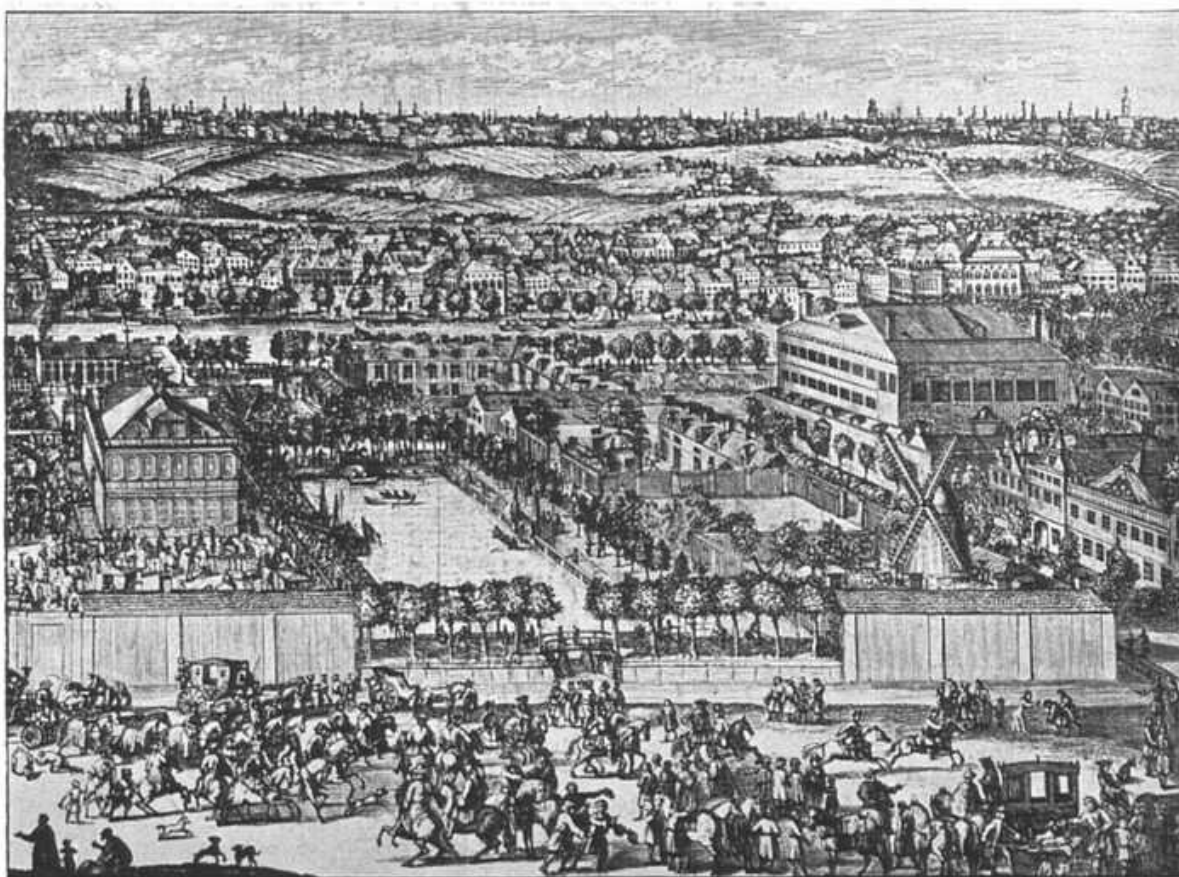
TABELLA Characteris Moscovitico-Ruthenici <i>Duplicis</i> Biblici quo in typis utuntur et Usualis quo scribitur			
Chara- cter Bibli- cus.	Character Usu- alis, profanus, et communis.	Nomen.	Potestas seu valor in lingua latina &c.
1. А а	А а	азъ азъ	A. a.
2. Б б	В в	буки. Буки.	B. b.
3. В в	б б	вѣдѣнъ wēdi	v. w.
4. Г г	Г г	глаголю. глагол. glagol. vel Hlahol.	G. g. me- dium inter g et h.
5. Д д	Д д	до. до.	D. d.
6. Е е	Е е	жестъ. jest.	E. e.
7. Ж ж	Ж ж	живете. živete.	Ž. ž.
8. С с	С с	сидѣло. sido.	S. s.
9. З з	З з	земля. zemla.	Z. z.

G. Bahg. scul.

(16) Dvě stránky ruské mluvnice Jiřího Davida

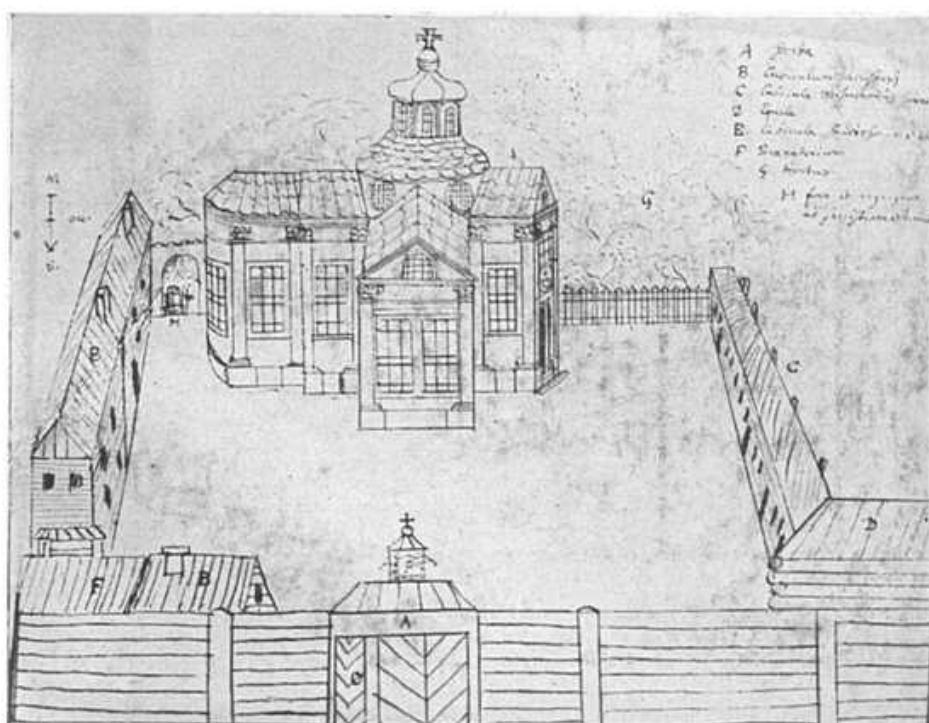
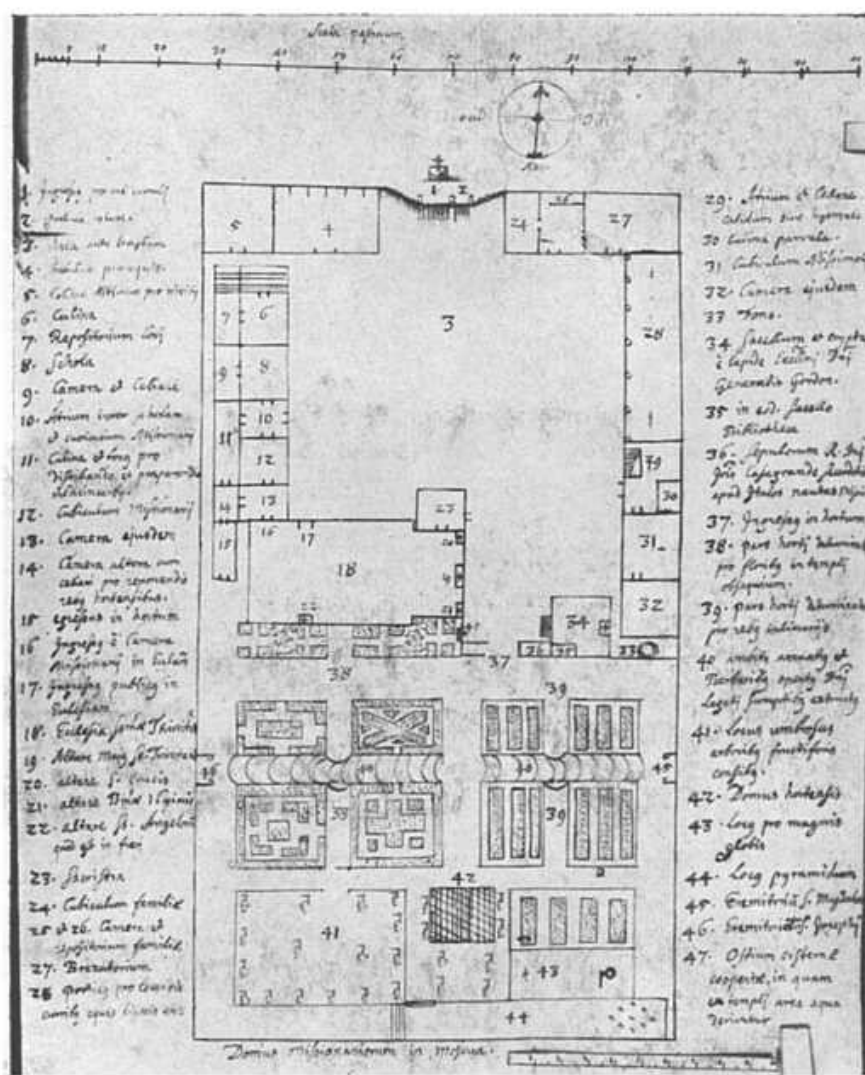

(17) Moskevský Kreml

(18) Německá Sloboda počátkem XVIII. století

(19) Plán parcely jesuitské misie
v Moskvě

(20) Kostel v Moskvě

(21) Kalmykové

PODLAHOVA KNIHOVNA NAUČNÝCH SPISŮ. SV. 4.
ŘÍDÍ PROF. DR. JOSEF VAŠICA

*A. V. FLOROVSKÝ: ČEŠTÍ JESUITÉ NA RUSI (JESUITÉ ČESKÉ
PROVINCIE A SLOVANSKÝ VÝCHOD).*

PODLE OSNOVY ANTONÍNA LÍSKOVCE NA JAŘE LÉTA PÁNĚ 1941
PRO NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRADEK V PRAZE

VYTISKLY Č.A.T. ČESKOMORAVSKÉ AKCIOVÉ TISKAŘSKÉ A VY-
DAVATELSKÉ PODNIKY V PRAZE II, VÁCLAVSKÁ ULICE ČÍSLO 12